

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ № 2**

«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

**Матеріали VIII Міжвідомчої конференції
(27 листопада 2019 року)**

Київ–2019

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Александренко О.В., Женунтій В.І. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ НА ГРУНТІ НЕНАВИСТІ.....	14
Алімов О.Ю. ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА КОМП'ЮТЕРНІ ПРОГРАМИ.....	17
Амеліна А.С. СУДОВО-ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ.....	20
Атаманчук В.М., Примаєв А.В. ОСОБЛИВИСТІ ПАКУВАННЯ ПРОБ ПІДОЗРЛИХ РЕЧОВИН ТА НАДСИЛАННЯ НА ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	23
Атаманчук В.М., Юсупов В.В. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: РОЗВИТОК КАТЕГОРІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ.....	25
Афанасьєва К.В. ДЕГРАДАЦІЯ ДНК В СУДОВІЙ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ.....	29
Аханкіна Т.О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У РАЗІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ПІДТВЕРДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ (НЕЦЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ, ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКІВ), ОТРИМАНИХ ПІДПРИЄМСТВАМИ, УСТАНОВАМИ, ОРГАНІЗАЦІЯМИ БЕЗ НАДАННЯ МАТЕРІАЛІВ ПЕРЕВІРКИ (РЕВІЗІЇ).....	33
Бабенко О.Г. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАМКІВ З КОРОДОВАНИМИ СЛІДАМИ ЗЛАМУ.....	35
Бабій Н.Р. ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	38
Бабкіна О.П., Савельєва М.О. ДО ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ.....	42
Бандурко В.В. БУТИ ЧИ НЕ БУТИ, ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА З ПОЧЕРКОЗНАВСТВА....	45
Баранець О.Ф., Волошин О.Г. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ.....	48
Баулін О.В., Черняк О.М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	50

Біленчук П.Д., Малій М.І. ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕЛЕКТРОННО-КОСМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	52
Білозьоров Є.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ.....	57
Білоус І.В. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ В НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВАХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ЗА ЕКСПЕРТНОЮ СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЧЕРКУ ТА ПІДПISУ».....	61
Біляков А.М. МЕТОДОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ ДАВНОСТІ ТРАВМУВАННЯ В ЕКСПЕРТНІЙ СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ.....	64
Бобро М.І. ПРОБЛЕМА НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ.....	67
Бондар С.С. ВИПАДКИ НАСТАННЯ СМЕРТІ ЧЕРЕЗ НЕТРИВАЛИЙ ЧАС ПІСЛЯ СТАЦІОНАРНОГО ЛІКУВАННЯ: МЕДИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	70
Бруньов О.О. ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНІХ ОЗНАК РПГ-22 «НЕТТО» ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВИБУХОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕНТГЕНТЕЛЕВІЗІЙНОЇ СИСТЕМИ СХ100100ТІ.....	73
Бурлака В.В. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ОСВІДУВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ.....	75
Буряченко О.А. КОНКУРЕНТНА (АЛЬТЕРНАТИВНА) ЕКСПЕРТИЗА В УКРАЇНІ.....	78
Бут І.В., Мотиль О.О. ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ВСТАНОВЛЕНИХ ВІКОННИХ БЛОКІВ З ПОЛІВІНІЛХЛОРИДНИХ ПРОФІЛІВ.....	80
Валова Т.М. ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ ПРИ ВИКОНАНІ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДБИТКІВ ПЕЧАТОК ТА ШТАМПІВ.....	84
Вінтула Б.А., Волошин О.Г. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ.....	86
Войтович Є.М.	

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У РОЗСЛІДУВАННІ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ЛЮДИНИ.....	90
Волошин О.Г. ЗАСТОСУВАННЯ РУЙНУЮЧИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ.....	93
Волошин О.Г. ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ МІКРООБ'ЄКТІВ.....	97
Волошин О.Г. РОБОТА ІЗ ЗАПАХОВИМИ СЛІДАМИ НА МІСЦІ ПОДІЇ І БЕЗПОСЕРЕДНЄ ВИКОРИСТАННЯ ЇХ ДЛЯ ВІДСУТНЬОЇ ОСОБИ ЗА ГОРЯЧИМИ СЛІДАМИ.....	101
Воробей О.В., Копча Н.В. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ АБСОЛЮТНОГО ТА ВІДНОСНОГО ВІКУ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ЗАЗНАЛИ АГРЕСИВНОГО ВПЛИВУ З МЕТОЮ ШТУЧНОГО СТАРІННЯ.....	105
Воробей О.В., Лапка В.П. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ВІД ПІДРОБКИ НОВОЇ БАНКНОТИ НОМІНАЛОМ 1000 ГРИВЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ.....	108
Воробей О.В., Янович Д.А. ПІДРОБКА ПІДПИСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІЧНИХ ПРИЙОМІВ ТА ЇЇ СИМУЛЯЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	111
Гарасимчук В.В., Волошин О.Г. ІСТОРІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ФОТОГРАФІЇ.....	114
Гаць Д.О. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНИХ ЗРАЗКІВ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ.....	117
Геріщенко В.В. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАМКІВ ЗІ СЛІДАМИ ДІЇ СТОРОННІХ ПРЕДМЕТІВ НА ВНУТРІШНІ ДЕТАЛІ МЕХАНІЗМІВ.....	119
Гордієнко М.С., Волошин О.Г. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	123
Грабовець К.А., Волошин О.Г. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	126
Грошева О.Ю. ДО ПИТАННЯ ПРО КОМПЛЕКСНУ СУДОВУ ЕКСПЕРТИЗУ СЛІДІВ ТВАРИННОГО ТА РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ.....	129
Гуменський О.А. ОБ'ЄКТ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА	

ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ).....	132
Денисенко С.М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТУ ДСТУ ISO/IEC 17025 «ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПРОБУВАЛЬНИХ ТА КАЛІБРУВАЛЬНИХ ЛАБОРАТОРІЙ» В ЕКСПЕРТНУ ПРАКТИКУ	135
Дзізінський Ю.М., Волошин О.Г. РЕЙДЕРСТВО ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ.....	138
Дивнич А.В., Костюк В.Б. ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА КАТЕГОРІЇ ЗБИТКІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ.....	140
Дяченко М.В. ОСОБЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	143
Ергард Н.М., Кобилянський О.Л. РОЛЬ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ПАЦІЄНТА.....	146
Єфіменко І.М., Бережний Д.В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА.....	148
Жеребко О.І. СУТНІСТЬ Й ЗМІСТ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД.....	150
Житарюк М.С., Волошин О.Г. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІНОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ.....	154
Завидняк І.О. ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД РОЗВИНЕНИХ КРІЙН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ВИКОРИСТАННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	159
Зоріна К.Д. ВЧЕНІ, ЯКІ СПРИЯЛИ РОЗВИТКУ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	163
Зосіменко В.В., Бабкіна О.П. ДО ПИТАННЯ СУБ'ЄКТІВ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	164
Іваницький С.О. ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СПРАВНОСТІ ЗАМКІВ (ЦИЛІНДРОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАМКІВ) В РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ В НИХ СТОРОННІХ ПРЕДМЕТІВ.....	167
Канюка О.Ю. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ.....	170
Каркоцький І.О.	

ДОПИТ ЕКСПЕРТА ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА ПОВНОТИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ...	172
Кахнич В.Я. АКТУАЛЬНІСТЬ ТА РОЗВИТОК СУДОВОЇ ФОТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	174
Кірін Р.С. ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЕРТНОЮ СЛУЖБОЮ МВС: КРИТЕРІЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ.....	176
Кірін Р.С., Баранов П.М. ХРОНОЛОГІЯ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ГЕМОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	179
Кірін Р.С., Коротаєв В.М. ПЕРЕДАТЕСТАЦІЙНА ПІДГОТОВКА СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ У СИСТЕМІ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС.....	183
Климчук М.П. РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	186
Клочков В.Г. ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ БЕЗ ЗАЙВИХ ТЕРМІНІВ.....	190
Кобилинський В.М. СУДОВА ВИБУХОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ.....	193
Ковальов К.М. СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ДАВНОСТІ ВИГОТОВЛЕННЯ ДОКУМЕНТУ...	195
Ковальова О.В. ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО КОМПЛЕКСУ ДЛЯ ОФОРМЛЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК УНІФІКАЦІЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	197
Ковальчук В.С. ПОРІВНЯЛЬНО – ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ОТРИМАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ТА ЙОГО ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ТА США.....	199
Кожакарь Н.М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ НЕСТАЧІ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ.....	202
Кожевніков В.В. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕСПЕЦИФІЧНИХ МАГНІТНИХ ПОРОШКІВ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА	

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ РУК.....	205
Козачок В.С. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕНДОСКОПА ПРИ ПРОВЕДЕНІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	209
Комар Ю.М. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ» ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	213
Копча Н.В., Волошин О.Г. ПОПЕРЕДНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ.....	216
Корж Є.О. ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ НА ВМІСТ КАНАБІНОЇДІВ МЕТОДОМ ІЧ-ФУР'Є СПЕКТРОСКОПІЇ....	222
Коробка О.М. ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	225
Король А.В. СПЕЦИФІКА ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІЛИХ РЕЧЕЙ У ФІЛАТЕЛІЇ.....	227
Косован В.С. ОПТИМАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ОБ'ЄКТІВ ПОРІВНЯННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОЦІНОЧНО-БУДІВЕЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В РАМКАХ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПІДХОДУ.....	230
Котляренко Л.Т. НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ (ГЕНОМНОЇ) ІДЕНТИФІКАЦІЇ.....	232
Кофанов А.В., Кофанова О.С. ВИРІШЕННЯ ДЕЯКИХ СИТУАЦІЙНИХ ТА ДІАГНОСТИЧНИХ ПИТАНЬ ПРИ ПОСТРІЛАХ З ПРЕДМЕТІВ КОНСТРУКТИВНО СХОЖИХ З КОРОТКОСТВОЛЬНОЮ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, ВИГОТОВЛЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ СИЛУМІНУ ТА ЦАМу.....	236
Кошинець М.І. ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЮРИСДИКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ.....	240
Куцяк В.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОРІЖКИ СЛІДІВ НІГ.....	243
Лакуста О.М. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТЛИХ ДИСТИЛЯТНИХ НАФТОПРОДУКТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ ЛЮМІНЕСЦЕНТНОГО АНАЛІЗУ ТА ХРОМАТОГРАФІЇ В ТОНКОМУ ШАРІ СОРБЕНТУ.....	246

Линник О.В. ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ.....	250
Лисенко А.М. ТЕХНІЧНЕ ФАКСИМІЛЕ, ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	252
Листушенко Р.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗГВАЛТУВАНЬ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	258
Литвицька О.І. ТИПОВІ ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕНІ ФОТОТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБСТАВИНАМИ ДТП.....	261
Литвицький О.П. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО НАПОВНЕННЯ ВІДЕОРЕЄСТРАТОРІВ: МОЖЛИВІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	263
Літвінова О.В., Малиш О.Г. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОТОФІКСАЦІЇ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПОДІЇ.....	266
Лук'янчиков Б.Є., Яковлєв О.В. УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОВЕДЕННЯМ ОСОБИ ДО САМОГУБСТВА.....	269
Максимів Л.В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ЕКСПЕРТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	273
Мамонтова Л.В., Марченко Т.В. ЯК РЕАЛІЗУЮТЬСЯ У 2019 РОЦІ ОКРЕМІ ПОЛОЖЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	276
Марін А.Х. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ СЛІДІВ РУК.....	280
Матвієнко С.А. ЩОДО ПИТАНЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ.....	284
Мельник Р.В. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ВИБУХОВОГО ПРИСТРОЮ. КЛАСИФІКАЦІЯ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ.....	287
Михайличенко Б.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБ'ЄКТІВ НЕБІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ.....	289
Мишаковська В.О.	

КОМПЕТЕНЦІЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА.....	292
Мищенко Є.В., Курочка А.В., Король К.П., Шкурдода С.В. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СТАСА-ОТТО ДЛЯ ЕКСТРАКЦІЇ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ІЗ СУМІШЕЙ, ЯКІ МІСТЯТЬ БІЛКИ, ЖИРИ ТА ВУГЛЕВОДИ.....	295
Науменко В.В. СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ АВТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	297
Недашківська О.А. ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	299
Неня О.В., Березненко Н.М. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЗАХИСНИХ ЗАСОБІВ ТА ПРИСТОСУВАНЬ НА МІСЦІ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	302
Нікіта А.Г. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ БДЖОЛИНИХ СІМЕЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	305
Ніколенко К.М. АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО БАТЬКІВСТВА.....	308
Одарюк М.В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	310
Омелян О.С. ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПРОТИДІЇ КІБЕРТЕРОРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ).....	312
Опанасенко В.Р. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСПЕКТОРА-КРИМІНАЛІСТА.....	316
Павленко С.А. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ...	318
Павлова А.В. ЕКСПЕРТНІ ПОМИЛКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСЛІДЖЕНЬ ОБ'ЄКТІВ, ЩО ВІДНОСЯТЬСЯ ДО ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ: СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ.....	321
Патик А.А., Патик Л.Л. ВИМОГИ ДО ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ЗА ПОЧЕРКОМ.....	323
Підбережний В.Р., Волошин О.Г. ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ.....	326
Піскунова А.О.	

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА, ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЕКСПЕРТОМ.....	333
Плетенецька А.О. СУДОВО-МЕДИЧНА ОЦІНКА МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА СТАТТЯМИ 139 ТА 140 КК УКРАЇНИ.....	335
Полтавський А.О. І ЗНОВУ ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ.....	339
Полуніна Л.В. ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОВОГО З НЕЗАКОННИМ ВИГОТОВЛЕННЯМ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ.....	342
Пономаренко А.С. ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	345
Примак Р.М. ЩОДО МОЖЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ.....	348
Примак Р.М., Злагода В.Л. ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ СПЕЦІАЛІСТОМ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ.....	350
Приходько Ю.П. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ СУДОВОЇ ВИБУХОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	352
Пустовойтова Я.В. ТИПОВІ ОБСТАВИНИ, ЩО СПРИЯЮТЬ НЕЗАКОННОМУ ВИДОБУТКУ ДОРОГОЦІННОГО КАМІНЯ ОРГАНОГЕННОГО УТВОРЕННЯ.....	355
Пясковський В.В. ОСОБЛИВОСТІ НЕПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ З ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	358
Ревякіна Т.О. ЕКСПЕРТ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС У ГОПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....	360
Ременюк М.Ю. ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ ПАПІЛЯРНИХ УЗОРІВ РІЗНИМИ МЕТОДАМИ ВИСВІТЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ	

УЛЬТРАФІОЛЕТОВОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ.....	363
Репешко І.Ю. ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛАСТИКОВИХ ДОКУМЕНТІВ НА ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ.....	367
Рибальський О.В., Соловійов В.І., Журавель В.В. МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ГЛИБОКОГО НАВЧАННЯ У ФОНОСКОПІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ.....	370
Рожнова В.В. ЯКИМ ЖЕ МАЄ БУТИ ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ВІДПОВІДНО ДО ОНОВЛЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ?.....	372
Ромбовський М.Ю. ОЦІНКА МЕТОДУ ВИМІРЮВАННЯ ОПТИЧНОЇ ГУСТИНИ ПРОЗОРИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИ ТРАСОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЦІЛОГО ПО ЧАСТИНАХ.....	378
Руденко О.В. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ.....	381
Садченко О.О. СУТНІСТЬ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	384
Саковський А.А., Воробей О.В. СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ ЯК СУБ'ЄКТ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД.....	388
Самодін А.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ.....	391
Сароян Р.М., Овсянник А.В. ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ГІПНОЗУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	394
Сатиренко Д.О., Федченко В.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПЕРЕВІРОК ЗА ДАКТИЛОСКОПІЧНИМИ ОБЛІКАМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	397
Словінський В.К. ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖ НА АВТОМОБІЛЯХ З ДИЗЕЛЬНИМ ПАЛЬНИМ.....	400
Сокиран Ф.М. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СЛІДЧИМ І СПЕЦІАЛІСТОМ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ЕКСПЕРТИЗ.....	404
Старушкевич А.В. ДОНАУКОВИЙ ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ МЕТОДІВ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	

(ПЕРВІСНЕ СУСПІЛЬСТВО).....	408
Суржан Б.П. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ.....	410
Суржик В.Г. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ПРИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ.....	413
Толочко О.О., Волошин О.Г. УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В ОТРИМАННІ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ..	416
Удовенко Ж.В. СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ГАРАНТІЯ НЕВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	420
Федорова О.А., Федорова С.В. НЕОБХІДНІСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ПИТАНЬ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИПАДКАХ ПЕДОФІЛІЇ.....	424
Фесенко О.С. ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО НАРАХУВАННЯ ТА ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ.....	427
Фролов С.О. СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	432
Фурман Я.В. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ВИБУХОТЕХНІЧНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	435
Ходченко І.Л., Юдіна О.В., Колонюк В.П. ЩОДО РОЗРОБКИ МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ КИРИЛИЧНОГО ДРУКУ.....	437
Хом'як П.П. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАМКІВ ІЗ СЛІДАМИ ЗЛАМУ ТА ФОРМУЛЮВАННЯ ВИСНОВКІВ.....	439
Христян В.В. ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ДЛЯ РОБОТИ В ПІДРОЗДІЛАХ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС.....	443
Чабан К.Є., Волошин О.Г. УПРОВАДЖЕННЯ БІОМЕТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ.....	446
Чашницька Т.Г. ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДЕОЗОБРАЖЕНЬ СУДОВИМИ ЕКСПЕРТАМИ.....	450

Черняхівський Б.В.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЕКСПЕРТИЗ У РОЗСЛІДУВАННІ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ КОМП'ЮТЕРІВ, АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ, КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ ЧИ МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ...	452
Чорний М.В.	
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕДСМЕРТНИХ ЗАПИСОК СУЇЦИДЕНТІВ.....	456
Шведик О.І.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЕКСПЕРТА, ЯК ЗАПОРУКА ПОВНОЦІННОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	459
Шведова О.В., Ополонська І.Р.	
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛІДІВ ЗУБІВ ЛЮДИНИ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ.....	462
Швець Д.Ю.	
ПОНЯТТЯ ТА РОЗВИТОК ТРАСОЛОГІЇ.....	465
Шевчук О.Т.	
ТРАСОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА СЛІДІВ НІГТІВ ЛЮДИНИ ЯК НЕТРАДИЦІЙНИХ СЛІДІВ ЛЮДИНИ.....	467
Шекель Ю.Ф.	
ЕКСПЕРТНІ ПОМИЛКИ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ.....	472
Шрамко О.М.	
УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА, ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	474
Юнацький О.В.	
ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЯК ДОКАЗУ У СУДІ.....	477

Александренко Олена Віталіївна,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології Навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Женунтій Володимир Іванович,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ НА ГРУНТІ НЕНАВИСТІ

На сучасному етапі розвитку для України, як і для інших країн, серйозною проблемою є ефективна протидія злочинам, що пов'язані з проявами расової, національної чи релігійної нетерпимості або направлені на розпалювання ворожнечі й ненависті серед населення (далі – злочини на ґрунті ненависті). Ці злочини носять агресивний характер, у більшості випадків вчиняються групою осіб, інколи навіть натовпом, що суттєво підвищує їх суспільну небезпеку, створює умови для спричинення більш значної шкоди, збільшення кількості постраждалих. Статистичні дані, що час від часу наводяться правоохоронними органами, за оцінками фахівців не відповідають реальним цифрам і масштабам цих злочинних проявів.

Розслідування даної категорії злочинів, окрім наведених, відзначається певними особливостями, які водночас обумовлюють певні труднощі встановлення всіх обставин вчинених злочинів і осіб, які їх вчинили. Одна з таких особливостей полягає у тому, що відкриття кримінального провадження за фактами вчинення злочинів, що направлені на розпалювання расової, національної чи релігійної ворожнечі та розбрату, як правило, пов'язане з необхідністю попереднього експертного оцінювання агітаційних матеріалів (друкованих видань, кінострічок), текстів публічних виступів (у засобах масової інформації, на зібраннях, концертах тощо). Розслідування цих досить специфічних злочинів вимагає від слідчого вміння швидко орієнтуватись у тому, які об'єкти підлягають вилученню і який порядок подальшої роботи з ними. Слідчі повинні чітко знати, які експертизи

необхідно призначити для отримання висновків щодо оцінювання висловлювань, символіки, як таких, що розпалюють ворожнечу, розбрат або принижують певні меншини. Вимагає й вирішення питання щодо статусу висновків попередніх експертних досліджень, які фактично проводяться до відкриття кримінального провадження та, відповідно, не можуть розцінюватись як докази в суді [1, с. 127].

Враховуючи різноманіття проявів злочинів на ґрунті ненависті, важливу роль у встановленні всіх обставин події відіграють судові експертизи та інші форми використання спеціальних знань. Значна кількість доказів при розслідуванні даних злочинів отримується завдяки проведеним дослідженням та їх використанню у доказуванні. Враховуючи вкрай обмежений обсяг публікації, розглянемо лише окремі з судових експертиз, що належать до категорії традиційних.

Для встановлення засобів виготовлення та тиражування агітаційних матеріалів (плакати, листівки, тексти виступів, публікації у ЗМІ, інша друкowana продукція) і виконавців рукописних текстів використовуються можливості техніко-криміналістичного дослідження відповідних документів та судово-почеркознавчої експертизи. В разі виникнення необхідності дослідження фото-, аудіо- чи відеодокументів призначається фототехнічна чи відеофоноскопична експертиза. Криміналістично значуща інформація (заклики до національної чи расової ворожнечі або ненависті), що закарбована на аудіоплівці чи іншому носії звуку, у разі дослідження може дати відповідь на питання: ким саме промовлений цей текст (чиї голоси), у якій обстановці було зроблено запис (який характер фонових шумів, що записані разом з текстом). Ця інформація матиме суттєве значення для правильної оцінки діяльності підозрюваних.

Та ж сама експертиза може відповісти на питання про наявність або відсутність монтажу запису. Встановлення цього є важливим для перевірки та спростування посилення сторони захисту на те, що на носії зафіксовано не повний текст, що монтаж суттєво змінив його зміст і у первинному тексті не було того сенсу, що з'явився після монтажу запису. Як свідчить аналіз судово-слідчої практики, рано чи пізно така версія висувається, у тому числі під час судового розгляду. Натомість висновок експерта про відсутність монтажу у наданому слідством записі позбавить сторону захисту можливості використати таку версію, зробить її безперспективною [2, с. 84]. Авторознавча експертиза може відповісти на питання про автора тексту, що опубліковано або міститься у письмовому (друкованому) документі (нотатка, листівка, стаття в газеті та ін.), аудіо- чи відеодокументі, оскільки їх виконавець не завжди виступає виконавцем або одним із виконавців досліджуваного тексту. Встановити цю особу важливо ще й тому, що саме вона може виступати організатором злочину, організатором чи керівником злочинної групи, партії, суспільного руху, які цікавлять слідство. Якщо під час дослідження експертом аудіо- чи відеодокумента буде виявлено характерні для автора словесні звороти, манеру побудови фраз, ракурси,

композиції та інші особливості, це може стати непрямим підтвердженням того, що у матеріалах кримінального провадження знаходиться справжній документ, що купюри і монтаж відсутні.

Враховуючи, яке значення при встановленні обставин вчинення злочинів на ґрунті ненависті має мотив, важливого значення набуває судово-психологічна експертиза, яка може дати відповіді, зокрема, на наступні питання: які індивідуально-психологічні особливості особи; чи є у неї індивідуально-психологічні особливості, які дозволяють їй займати лідируюче положення у групі; які мотиви злочинної поведінки, причини виникнення ворожнечі або ненависті на національному чи расовому підґрунті, антисоціальної поведінки кожного з винних та ін. Така інформація дозволить слідчому більш обґрунтовано зробити висновок про те, яким чином розподілено ролі у злочинній групі. За необхідності для встановлення осудності підозрюваного може бути призначена судово-психатрична експертиза, оскільки вказані злочини нерідко вчиняються особами, які страждають на психічні розлади, не проходять необхідного лікування та можуть вчинити інші, більш тяжкі злочини.

В разі завдання шкоди життю чи здоров'ю людей призначаються судово-медичні експертизи (трупа, живої особи, речових доказів, біологічна тощо). Для підтвердження того, що дії винного (винних) були спрямовані саме на розпалювання національної чи расової ворожнечі, чи ненависті, або що розповсюджені ним (ними) ідеї містять пропаганду виключності, переваги або неповноцінності громадян за ознакою їх національної чи расової належності, має бути призначена комплексна експертиза.

Розслідування злочинів на ґрунті ненависті потребує активного використання спеціальних знань з багатьох галузей знань, а дослідження, висновки яких можуть бути використані в процесі розслідування і судового розгляду часто носять комплексний характер (використовуються знання в галузі філології, соціології, історії, психології та ін.). Слушною можна визнати думку, що у випадку, коли необхідно вирішити питання, чи викладено у представлених матеріалах результаті дослідження у тій чи іншій галузі науки, або у представлених матеріалах міститься набір тенденціозно підібраних фактів (або домислів, які видаються за факти), в якості експерта має бути залучено спеціаліста тієї галузі науки, на результати дослідження в якій претендує (може претендувати) автор матеріалу [2, с. 89-90]. Слід визнати, що спеціальної літератури з питань призначення і проведення судових експертиз при розслідуванні злочинів вказаної категорії бракує, що заважає у повній мірі використовувати можливості досліджень експертів. Роботу у цьому напрямі слід продовжувати з метою підготовки методичних рекомендацій для слідчих з питань ефективного використання можливостей спеціальних знань в розслідуванні злочинів на ґрунті ненависті.

Список використаних джерел

1. Пазинич Т. Щодо проблем розслідування злочинів, які вчинюються на ґрунті расизму та ксенофобії, і шляхів їх подолання // *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 2. С. 125-129.

2. Особенности рассмотрения уголовных дел о преступлениях на почве ненависти: уголовно-правовые, криминалистические и психолого-правовые аспекты. Учебно-методическое пособие. – СПб. 2011. 124 с.

Алімов Олександр Юрійович,
судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Дніпропетровського науково-дослідного експертного-криміналістичного центру МВС України

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА КОМП'ЮТЕРНІ ПРОГРАМИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства об'єктивно склалася ситуація, коли комп'ютерне обладнання використовують у процесі своєї діяльності майже всі: органи державної влади, організації, установи, навчальні заклади, підприємства різних форм власності, приватні підприємці, фізичні особи. Одним із головних елементів у процесі успішної співпраці людини і комп'ютера є програмне забезпечення, яке дозволяє оперативно обробляти інформацію та здійснювати обмін нею.

Однак, далеко не кожен з нас у процесі своєї роботи замислюється над тим, що в даний момент він може порушувати чийсь права, якщо використовує неліцензійні копії програмних продуктів. І тим самим він стає недобросовісним користувачем, «піратом», бо порушує не тільки права авторів цих програмних продуктів, а й чинне законодавство, що може потягнути за собою відповідальність у порядку, ним передбаченому.

Серед об'єктів інтелектуальної власності комп'ютерні програми (або, як їх ще називають – програмне забезпечення) є одним з найбільш вразливих об'єктів щодо порушення прав на них. Специфіка посягання на комп'ютерні програми обумовлюється їх «нематеріальністю» та колосальним дисбалансом між витратами ресурсів (часових, людських, інтелектуальних, фінансових) на створення комп'ютерних програм і витратами на їх копіювання, незаконне тиражування і розповсюдження. Правопорушення мають високу латентність, а прибутковість цього виду незаконного бізнесу зрівняна з такими найбільшими рентабельними злочинними промислами, як продаж наркотичних засобів або фальсифікованих горілчаних виробів. Ускладнюється ситуація ще й неоднозначним відношенням суспільства до

об'єктів інтелектуальної власності взагалі, і до програмного забезпечення зокрема.

Доки можна буде програмний продукт, у створення якого вкладено колосальний труд, придбати за пару доларів біля кожної станції метро, стимулу до створення таких продуктів у розробників не буде. Доки не буде налагоджено дієвої системи боротьби з нелегальним розповсюдженням і використанням комп'ютерних програм, доки розробники не отримають реальних гарантів захисту в Україні своїх прав інтелектуальної власності, наші розробники будуть продовжувати займатися офшорним програмуванням, виїздити за межі країни та своїми знаннями і плідною працею вносити вклад у розвиток економіки інших країни.

Автору комп'ютерної програми належить певний комплекс немайнових та майнових прав інтелектуальної власності на таку програму. До немайнових прав належить право на визнання людини автором програми; право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності; право вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням програми, якщо це практично можливо; право забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням програми; право обирати псевдонім у зв'язку з використанням програми та право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншій зміні програми чи будь-якому іншому посяганню на програму, що може зашкодити честі та репутації автора.

Загалом виділяють дві основні форми захисту авторських прав:

1. Юрисдикційну, тобто забезпечену за допомогою відповідних державних органів та інституцій. Юрисдикційна форма може здійснюватись в загальному (судовому) порядку, чи в спеціальному (адміністративному) порядку.

В свою чергу, судовий захист може здійснюватись в господарських судах та судах загальної юрисдикції в сферах цивільно-судового, кримінально-судового та адміністративно-судового провадження.

Адміністративний порядок захисту прав поділяється на захист прав в спеціально уповноважених державних органах, захист в органах антимонопольного регулювання та захист в державних митних органах.

2. Неюрисдикційну, тобто форму захисту, яка передбачає дії юридичних та фізичних осіб із захисту своїх авторських прав, не пов'язану зі зверненнями до державних чи інших компетентних органів, що здійснюються такими особами самостійно. До цих дій належать надсилання попереджувальних листів до порушників з вимогою, зокрема, припинити порушення авторських прав на комп'ютерні програми, пропаганда дотримання авторських прав, інформування широкого кола осіб про свої авторські права та інші подібні дії. Фактично мова йде про самозахист свого цивільного права від порушень і протиправних посягань шляхом застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не

суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушено, характеру дій, якими воно порушено, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням, і можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

Однією з основних форм неюрисдикційного захисту прав, що використовується суб'єктами господарювання, є заходи досудового врегулювання господарського спору, зокрема, пред'явлення претензії [1].

Проте, на жаль, жодна з форм захисту авторських прав на комп'ютерні програми на цей час не є досконалою, але останнім часом законодавчим органом країни робляться непоодинокі поступові кроки до покращення форм та способів захисту об'єктів інтелектуальної власності, зокрема об'єктів авторського права.

Так, з метою наближення митного законодавства України у сфері захисту інтелектуальної власності до стандартів та практики ЄС на другій сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання прийняті важливі зміни до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України [2]. Також, з метою забезпечення виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції в частині узгодження вимог чинного законодавства України щодо охорони прав на компонування (топографії) інтегральних мікросхем із правом Європейського Союзу Верховної Ради України дев'ятого скликання внесені зміни до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів [3].

Особа, права якої порушено, здійснює право на захист на свій власний розсуд. Вона може обирати форми захисту або зовсім відмовитись від захисту, проте нездійснення особою права на захист не є підставою для припинення цивільного права, що порушене. Звичайно, більш поширеною і дієвою є саме юрисдикційна форма захисту прав власниками своїх авторських прав – направлення до судових інстанцій в порядку, встановленому законодавством, позовів, звернення до правоохоронних органів щодо притягнення порушників до відповідальності, здійснення запобіжних заходів на митниці тощо.

За останній час Україна здійснила буквально прорив у напрямку захисту авторських прав на комп'ютерні програми. Законодавство приводиться до світових стандартів, побудовані дієві механізми захисту прав. Проте, на створену систему усе ще тисне вантаж минулого, який закріпив у свідомості людей стійку впевненість у тім, що комп'ютерні програми є споконвічною суспільною власністю. Наслідком цього є знецінення результатів інтелектуальної власності. Не хотілося б, щоб у нашій країні зберігся цей правовий нігілізм, неповага до чужої праці, що може призвести до знищення стимулів до інтелектуальної праці взагалі. Для розвитку індустрії програмного забезпечення перш за все необхідно саме навчитись поважати результати інтелектуальної праці іншої особи.

На мій погляд, удосконалити процедуру захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності можливо шляхом створення системи органів, типу антикорупційних органів (НАБУ – САП – Антикорупційний суд), з метою запобігання порушенню прав та їх відновлення.

Реформа сфері інтелектуальної власності в Україні – надзвичайно важливий для розвитку економіки країни та кропіткий процес. Залучення міжнародних інвестицій є не можливим без гарантій прав інтелектуальної власності інвесторів, чіткого регулювання процесів втілення інновацій, транскордонної торгівлі, визначення необхідних умов для успішного завершення законодавчої, інституційної та судової реформ у сфері інтелектуальної власності для створення, охорони, управління, комерціалізації інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Право інтелектуальної власності : Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / [О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К.: ВД «Ін Юре», 2007. – 696 с.

2. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1230&skl=10.

3. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1062&skl=10.

Амеліна Анна Сергіївна,
професор кафедри фінансових
розслідувань Університету державної
фіскальної служби України

СУДОВО-ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Особливістю розслідування податкових злочинів є те, що значна частина з них може бути дослідженою і доказаною лише з використанням спеціальних знань. Окреме значення має використання знань в галузі судової бухгалтерії, завдяки використанню яких і вдається довести обставини, що підлягають обов'язковому доказуванню.

Вчені розрізняють та виділяють форми застосування спеціальних знань. Так, М. І. Скригонюк визначає, що спеціальні знання в кримінально-процесуальній діяльності застосовуються у двох формах. Перша форма передбачає використання слідчим знань спеціалістів у процесі провадження окремих слідчих (розшукових) дій при пошуку і фіксації доказів. Друга форма реалізується слідчим в іншому процесуальному значенні - шляхом

призначення і проведення експертиз при розслідуванні матеріалів кримінального провадження [1, с. 219].

В. В. Лисенко зазначає, що у кримінальних провадженнях про ухилення від сплати податків в основному проводиться судово-економічна експертиза, яка є найбільш поширеною з цього виду злочинів [2, с. 212].

Слід зазначити, що характер вирішуваних даною експертизою питань має певну специфіку, яка дозволяє прогнозувати формування податково-економічної експертизи, покликаної поглибленню досліджувати обставини, що належать до компетенції судово-економічної експертизи: визначення осіб, в обов'язок яких входить забезпечення повноти і точності обчислення і сплати податків; встановлення фактів фінансових порушень, пов'язаних з ухиленням від сплати податків; з'ясування обставин, що сприяли ухиленню від сплати податків, і розробка заходів для попередження таких злочинів тощо [3, с. 345-346].

У розпорядження експерта надаються: акт документальної перевірки; первинні документи, облікові реєстри та інші документи, у яких знайшов відображення зміст фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємництва; реєстраційні документи суб'єкта підприємництва; матеріали кримінального провадження; висновки експертних досліджень та інші матеріали [2, с. 215].

Предметом дослідження судово-економічної експертизи є господарські операції, що відображені в документах і стали об'єктом розслідування, чи операції бухгалтерського обліку, які відображають відповідні сторони фінансово-господарської діяльності.

С. Й. Кравчук зазначає, що «...при виявленні і доказуванні порушень, які сприяли економічним зловживанням, розроблені рекомендації та їх реалії слідчому та експерту-економісту необхідно керуватися фундаментальними фінансово-бухгалтерськими поняттями, оскільки вони знаходяться у безпосередньому зв'язку із змістом роботи в економічній галузі правоохоронного органу, судово-експертної установи та бухгалтерії» [4, с. 206].

Судово-економічна експертиза – це дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку, з метою подання висновку стосовно кола питань, поставлених органами досудового розслідування чи суду [5, с. 80].

Об'єктом дослідження є первинні документи, облікові реєстри і документи бухгалтерської звітності. На вирішення судово-економічної експертизи можуть бути поставлені наступні питання: який стан бухгалтерського обліку на підприємстві; які порушення порядку ведення бухгалтерського обліку мали місце; чи відповідають записи в документах бухгалтерського обліку про проведенні затрати даним первинної документації; з якими господарськими операціями пов'язані допущені в обліку виправлення; чи відповідають дані, відображені в фінансовій звітності

підприємства за відповідний період, даним бухгалтерського обліку; чи повністю оприходовані матеріальні цінності [6, с. 141].

При проведенні судово-економічної експертизи перелік визначається безпосередньо обставинами вчинення злочину та наявними матеріалами кримінального провадження. Такими питаннями, наприклад, щодо фактів незаконного відшкодування ПДВ можуть бути: чи відповідно до даних бухгалтерського обліку у постачальника товар у кількості достатній для виконання умов контракту; чи відображена за бухгалтерським обліком постачальника товару операція щодо постачання товару експортеру; які податки і в якій сумі постачальник повинен обчислити і сплатити до бюджету; чи обчислені за данною угодою податки та чи сплачені вони до бюджету; чи відображена у бухгалтерському обліку операція щодо придбання товару та інші [2, с. 216].

У розпорядження експерта необхідно надати такі об'єкти дослідження: платіжні доручення, документальні дані, які свідчать про видачу платіжних коштів із розрахункового рахунку, розрахункові касові ордерої, чеки.

Усі ці документи містять інформацію про факти розпорядження власністю організації, що досліджується [6, с. 11].

Отже, при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування використання спеціальних знань відіграє важливу роль для забезпечення повного, об'єктивного та неупередженого розслідування. Вивчення практики розслідування податкових злочинів показує, що проведення судово-економічної експертизи при розслідуванні податкових злочинів є найбільш поширеною. Звичайно, на підставі всебічного використання при дослідженні документальних даних, необхідно досягати об'єктивної категоричності відповідей на питання, що вирішуються.

Список використаних джерел

1. Скригонюк М. І. Криміналістика: підручник. Київ: Атіка, 2005. 496 с.
2. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції: (Теорія та практика): [монографія]. К.: Логос, 2004. 324 с.
3. Панов Н. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого: науково-практичне видання для слідчих та дізнавачів. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 720.
4. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні. Курс лекцій: навчальний посібник для суд. вищ. навч. закл. Київ: Кондор, 2009. 208 с.
5. Судово-бухгалтерська експертиза: навчально - методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. К.: КНЕУ, 2004. 268 с.
6. Козлов В. А. Элементы криминалистической характеристики налоговых преступлений. Российский следователь. 2003. № 1. С. 5-14.

Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ
№2 НАВС

Примак Анна Віталіївна,
здобувач ступеня вищої освіти
«магістр» Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПАКУВАННЯ ПРОБ ПІДОЗРЛИХ РЕЧОВИН ПРИ НАДСИЛАННІ ЇХ НА ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

За невеликим виключенням, точно визначити наркотик по зовнішньому вигляду, смаку, запаху або шляхом простого хімічного аналізу дуже важко. Більш того, потрібно роз'яснити працівникам правоохоронних органів, що вони не повинні навіть робити спроби визначити ці наркотики по запаху та смаку. Віднесення невідомої речовини до наркотиків можливо тільки шляхом лабораторного дослідження.

Зразки проб для дослідження відбираються з різних упаковок, які відрізняються будь – чим одна від одної (колір, подрібненість, вологість, запах тощо).

Вилучення проб сипучих чи в'язких матеріалів проводять методом конверта з верхнього, середнього та нижнього шарів. При вилученні проб рідин їх спочатку перемішують, потім відбирають в пляшки чи флакони. На дослідження відбирають здебільшого 10 – 20 г речовини.

При направленні об'єктів дослідження на експертизу, їх необхідно правильно упаковувати, оскільки дуже часто від цього залежить результат дослідження. Рідини, що направляють на аналіз, необхідно герметично закупорювати. Речовини рослинного походження повинні бути упаковані в паперові конверти (ні в якому разі не використовувати при упаковці свіжих рослинних об'єктів поліетиленову або пластикову тару: речовини в такій тарі можуть прогнати).

Тверду речовину поміщають в склянки та пластикові ємкості чи акуратно загортають у папір, таким чином, щоб речовина не висипалася. Вся упаковка повинна мати пояснювальні написи та печатку.

При пошуку наркотичних засобів треба звертати увагу на речовини, що є прекурсорами та реагентами для виготовлення наркотиків, наприклад, марганцевокислий калій, кристалічний йод, червоний фосфор, рідини з запахом органічних розчинників, речовини рослинного походження, рідини коричневого, жовтого і зеленого кольору з запахом сухофруктів чи оцту, грудки коричневого кольору, різноманітні лікарські препарати (наприклад ефедриновмісні препарати Солутан, Сунорекф, Бронхолітин, Теофедрін.). Крім того інтерес для дослідження представляють ватні тампони, бинти з коричневими нашаруваннями, шприци, що містять рідини, каструлі та

ємкості з нашаровуваннями тощо.

У випадку виявлення незаконних посівів снодійного маку чи рослин конопель у першу чергу проводяться відповідні слідчі дії, спрямовані на документування цього факту, зокрема, огляду місця події. При цьому фіксується загальний вигляд посіву, розміщення земельної ділянки відносно стійких орієнтирів, загальна кількість рослин на земельній ділянці та зовнішній вигляд відповідних рослин (із застосуванням фото – або відеозйомки). Всі дії щодо відбору зразків рослин (у тому числі загальна кількість рослин, що мають окремий корінь на земельній ділянці, кількість вилучених в якості зразків рослин, спосіб їх упаковки тощо) фіксуються в протоколі огляду.

Якщо виявлені рослини є одним різновидом рослин за зовнішнім виглядом, зразки останніх відбираються не менше як із п'яти місць посіву методом конверту (5 – 10 рослин відбирається з чотирьох протилежних сторін та з центру земельної ділянки). У випадку, коли на ділянці ростуть різні рослини, виявлений посів умовно розділяють на відносно однорідні (за зовнішнім виглядом рослин) земельні ділянки, подальший підрахунок кількості рослин та відбір зразків проводять окремо для кожної із виділених ділянок.

Під час проведення огляду в присутності понятих та інших процесуальних осіб проводиться відбір зразків рослин для їх подальшого експертного дослідження за спеціальним алгоритмом. Із кожного поля незаконного посіву (вирощування) представлених одним фенотипом рослин канабісу чи маку снодійного проводять відбір проб зразків у кількості: від ста рослин для снодійного маку та від десяти рослин для конопель, вибраних випадково не біля кінця поля. Якщо такої кількості рослин не вистачає, то вилучають всю кількість матеріалу. Із відібраних у якості зразків рослин механічно відділяють (відрізають) верхні частини довжиною 30 – 60 см.

Перед відправленням проб до лабораторії бажано їх висушувати. Відділені верхні частини зразків рослин вміщують до упаковки, яка не перешкоджає їх подальшому висиханню, забезпечує збереження зазначених об'єктів і відсутність вільного доступу до них (наприклад, у картонні коробки або паперові мішки). До кожної упаковки прикріплюється бирка (оформлена під час огляду) з пояснювальним текстом про вміст, підписами понятих та учасників. Для упаковки не висушених (зелених) рослин використання поліетиленових пакетів, а також направлення на дослідження вилучених зразків рослин у не упакованому вигляді є недопустимим.

Упаковки з вилученими зразками рослин при направленні їх на експертне дослідження повинні забезпечувати збереження вміщених об'єктів та запобігати несанкціонованому доступу до них.

Список використаних джерел

1. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Про внесення

змін до Закону України від 15.02.1995р.// Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – С. 89. - / <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/62/95>

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 “Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів” // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п>.

3. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2
НАВС, кандидат юридичних наук

Юсупов Володимир Васильович,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2
НАВС, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: РОЗВИТОК КАТЕГОРІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ

Сучасна українська мова переживає активні процеси, які впливають на природну мову і мову науки. Вважається, що природною мовою говорять в повсякденному житті і виражають свої думки. В той же час, природну мову не прийнято використовувати в наукових текстах. Причина – багатозначність термінів (полісемія), громіздкість деяких зворотів фразеологізмів, нечіткість синтаксичних і семантичних правил. Все це значною мірою перешкоджає використанню природної мови для наукових цілей і заставляє шукати вихід в створенні мови науки, у тому числі і особливого формалізованого, розуміючи при цьому, що обидва вони створюються на базі природної мови і генетично з ним пов'язані. Мову науки інколи називають штучною, підкреслюючи тим самим його більш менш значна відмінність від звичної природної мови.

Науково-технічний прогрес, розвиток ринкових відносин в Україні покликали до життя не лише значну кількість нових понять і слів на їх

позначення, а й цілі пласти лексики, незафіксованої лексикографічними джерелами [1, с. 19]. Підвищений інтерес науковців до проблем наукової термінології зумовлений практичними потребами: забезпечення всіх галузей суспільного і культурного життя кодифікованою термінологією.

Одним із напрямів систематизації є укладання словників різних видів. За роки незалежності України зусиллями науковців було видано (за неточними підрахунками) близько 600 галузевих словників різного типу і призначення, серед них понад 250 словників енциклопедично-довідкового та навчального типу (наприклад, з криміналістики та судової експертизи: Шепітько В.Ю. Криміналістика: Енциклопедичний словник; Клименко Н.І. Енциклопедія судової експертизи; Судова балістика та суміжні галузі знань: словник [2]). Видання словників сприяє систематизації (інвентаризації) та унормуванню наявного в мові термінофонду. Словник – це безперервний кругообіг набутих і втрачених слів. Видані перекладні словники є підґрунтям для створення тлумачних галузевих словників. Цікавими з цього погляду є криміналістичні види експертиз, які на сучасному етапі вийшли на передові рубежі застосування технічних та криміналістичних знань.

Незважаючи на те, що з криміналістики існує більше 10 словників різних типів і призначень, в українській лексикографії немає універсального тлумачного судово-експертного словника, що охоплював би основні терміни провідних напрямів досліджень. Тому для забезпечення реалізації основних положень Закону України «Про стандартизацію» [3], цю прогалину, на нашу думку, має заповнити Національний стандарт України «Судова експертиза: терміни та визначення», а також «Словник експертно-криміналістичної термінології» (тлумачно-перекладного типу).

Основою будь-якого словника є реєстр, який залежить від обсягу лексикографічної праці, її призначення, що спонукає до правильного визначення категорії термінів, залучених до його реєстру [4, с. 117]. Обмежений обсяг словника (100 аркушів) зобов'язує до ретельного добору найуживаніших і найдоступніших для розуміння широким загалом термінів різних видів експертно-криміналістичних досліджень. До його реєстру мають бути введені:

1. Загальні експертно-криміналістичні назви: експертиза (*рос.* экспертиза, *англ.* examination) одна із форм використання науково-технічних досягнень різних галузей знань з метою забезпечення обґрунтованого та достовірного висновку.

2. Найменування загальних категорій наукових понять: ідентифікація (*рос.* идентификация, *англ.* identification) ототожнення, прирівняння, уподібнення; встановлення відповідності; криміналістичні знання; спеціальні знання.

3. Назви класів експертно-криміналістичних досліджень: дактилоскопічні дослідження (*рос.* дактилоскопическое исследование, *англ.* dactyloscopic investigation) вид криміналістичних видів досліджень, що вивчає

узори на шкірі внутрішньої поверхні рук людини з метою класифікації, діагностики та ідентифікації особи, реєстрації та розшуку злочинців.

4. Терміни, які використовуються в межах одного виду експертно-криміналістичних досліджень: папілярна лінія (*рос.* папиллярная линия, *англ.* finger line) лінійня-пагорб, розділена борозенками; становлять основу рельєфу шкіри долонної поверхні руки і підшви стопи та має яскраво виражену індивідуальність; високий ступінь усталеності; відновлюваності; лезо (*рос.* лезвие, *англ.* blade) - гостре ребро клинка, яким наносяться рубані та різані пошкодження.

5. Назви, які використовуються для позначення загальних та окремих ознак при проведенні експертно-криміналістичних досліджень: розгалуження папілярних ліній, місток (дактилоскопія), напрям руху пишучого пристрою, точка закінчення руху пишучого пристрою (почеркознавство) тощо.

Однією з важливих проблем у тлумачному галузевому словнику є розкриття значень термінів, що полягає в адекватності дефініції позначуваному терміном поняттю. Дефініція є тією межею, яка відділяє один термін від іншого, одночасно вона закріплює поняттєвий зв'язок визначуваного терміна з іншими термінами представленої в словнику терміносистеми. Дефініція має бути стислою і виразною з дотриманням однотипності розкриття змісту системнопов'язаних між собою понять.

Одним із базових понять криміналістики та судової експертизи є криміналістичні знання. При чому їх визначення відсутні в галузевих енциклопедіях і словниках, а міститься лише в науковій літературі.

Зокрема, питання криміналістичних знань у науці розроблено недостатньо. Безпосередньо криміналістичним знанням присвячено докторські дисертації Н.І. Клименко «Криминалистические знания: природа, структура, оптимизация использования» (1993), І.І. Когутича «Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді» (2010).

Професор Н.І. Клименко розглядає криміналістичні знання в широкому і вузькому значеннях, а саме у широкому значенні до криміналістичних знань належать знання кримінально-правового або кримінального циклу, які необхідні для кримінально-процесуальної діяльності (кримінальне право, кримінальний процес, кримінологія, криміналістика, судова статистика, судова медицина, судова психологія тощо). У вузькому значенні криміналістичні знання – це знання, які є змістом науки криміналістики. Вони становлять систему знань про предмет її дослідження. Це система інформації (відомостей) про рівень пізнання закономірностей, що визначає зміст предмета криміналістики. Вони охоплюють вихідні принципи, теорії, категорії, експерименти, практичні висновки, засоби, методи та рекомендації, що використовують як інструмент криміналістичного наукового пізнання [5, с. 25–26].

Криміналістичні знання, пише І.І. Когутич, це структуризована й динамічна сукупність відомостей (теоретичних і емпіричних положень: концепцій, категорій, висновків) про об'єктивні риси, ознаки, правила утворення, виявлення, дослідження й використання у судочинній практиці просторово-часових відображень злочинної діяльності та засоби, прийоми і методи попередження, розкриття, розслідування злочинів та судового розгляду щодо неї (них) кримінальних справ [6, с. 12].

З питанням криміналістичних знань пов'язано поняття «спеціальні знання».

Спеціальними знаннями в кримінальному судочинстві є знання і навички, одержані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які використовуються визначеними законом учасниками кримінального провадження в межах наданих кожному з них повноважень для вирішення, за певною процедурою, процесуальних завдань.

У зв'язку з тим, що спеціальні знання та науково-технічні засоби у кримінальному провадженні застосовуються його учасниками – слідчими, прокурорами, адвокатами, а також спеціалістами та експертами, виникає потреба у розмежуванні спеціальних знань цих суб'єктів.

Виходячи з положень КПК України, що кореспондують спеціальні знання з такими процесуальними суб'єктами як експерт (ст. 69) та спеціаліст (ст. 71), є логічним до слідчого, прокурора, адвоката позначити інший термін щодо їх професійних знань. Такий термін свого часу запропонував академік В. Г. Гончаренко – «спеціальні криміналістичні знання» [7, с. 51], які позначають спеціальні знання в галузі криміналістики, зокрема щодо використання науково-технічних засобів у кримінальному провадженні. Отже, в основі спеціальних криміналістичних знань знаходяться знання та навички використання криміналістичної техніки та роботи з науково-технічними засоби при збиранні доказів у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Симоненко Л. Українська термінологічна лексикографія за роки незалежності: здобутки і прорахунки. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць. Київ, 2003. Вип. V.

2. Судова балістика та суміжні галузі знань: словник / [В. В. Арешонков, А. В. Кофанов, Г. А. Кушнір, В. М. Атаманчук та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 184 с.

3. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII. Дата оновлення : 03.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18/page>.

4. Атаманчук В. М. Юридична і експертна термінологія: поняття, ознаки та особливості функціонування. *Часопис Хмельницького університету управління та права. Університетські наукові записки*. Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права. 2011. № 2 (39). С. 189-195.

5. Клименко Н. И. Криминалистика как наука : монография. Киев: Правник, 1997. 83 с.

6. Когутич І. І. Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 37 с.

7. Криміналістика. Академічний курс: підручник / [Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

Афанасьєва Ксенія Владиславівна,
судовий експерт відділу
молекулярно-генетичних досліджень
лабораторії біологічних досліджень
та обліку Київського науково-
дослідного експертно-криміналіс-
тичного центру МВС України

ДЕГРАДАЦІЯ ДНК В СУДОВІЙ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

ДНК – одна з найважливіших макромолекул, яка включає в себе необхідну для функціонування організму інформацію та завдяки якій відбувається еволюція. Різноманітні чинники можуть викликати її деградацію [1, с. 14]. Перед тим як розпочати розгляд теми деградації ДНК давайте трошки згадаємо історію.

Відкриття ДНК відбулося в середині минулого століття за допомогою багаторічної праці чотирьох вчених – Френсіса Крика, Джеймса Уотсона, Моріса Вілкінса та Розалінд Франклін. В 1962 році троє з них, а саме – Ф. Крик, Д. Уотсон та М. Вілкінс отримали Нобелівську премію за відкриття подвійної спіралі – ДНК. За їх моделлю, ДНК – це подвійна нитка, що скручена у спіраль, та побудована з нуклеотидів. Нагадаємо, що нуклеотид – це фосфорний ефір нуклеозиду, який в свою чергу побудований з азотистої основи, з'єднаної з цукром (рибоза або дезоксирибоза).

Приблизно через двадцять років відбулись відкриття пов'язані з ДНК, котрі стали проривом для кримінальної судово-експертної діяльності. В 1984 році Алік Джеффріс відкрив метод ДНК-дактилоскопії – ідентифікацію індивідумів, на основі унікальної послідовності ДНК. В 1985 році біохімік Кері Мулліс в журналі “Science”, опублікував статтю стосовну розробленого ним експериментального метода молекулярної біології ПЛР, котрий широко використовується в криміналістичній діяльності .

Велика цінність ДНК в молекулярно-генетичному дослідженні заключається в тому, що це потужний інструмент у розслідуванні кримінальних злочинів. Також, аналіз ДНК це унікальна можливість

встановити факти батьківства чи спорідненості, оскільки за винятком однойцевих близнюків кожна людина має власну унікальну ДНК. Таким чином, об'єкти дослідження котрі були зібрані на місці злочину можуть допомогти встановити злочинців або ж навпаки зняти з невинною людини підозри [2, с. 23]. Слід відзначити, що за останні двадцять років ДНК-типуювання розширило можливості судової експертизи, що вплинуло на те, як правоохоронні органи проводять слідство.

Водночас, не зважаючи на стрімкий розвиток науки та методології досліджень існує певний спектр факторів, які створюють перешкоди у роботі експертів з ДНК-матеріалом. Різні чинники, насамперед зовнішні, можуть впливати на стан ДНК, що в свою чергу приводить до її видозмінення. Це ускладнює та впливає на подальшу роботу судового експерта або взагалі робить неможливим отримання результату.

Однією з найбільш поширених проблем є зміна стану ДНК внаслідок її деградації. Деградація ДНК в зразках та біологічних слідах дослідження відбувається через дію зовнішніх чинників або внутрішньоклітинних механізмів, а саме – гідролітичного розщеплення, хімічного окиснення та ферментативної деградації. Внаслідок вищезгаданих процесів відбувається сегментація ДНК на все більш малі фрагменти [3, с. 42].

Спочатку розглянемо вплив на деградацію ДНК внутрішньоклітинних механізмів.

Одним з таких механізмів є хімічне окиснення. Клітини організму за допомогою спеціальних ферментів постійно підтримують свій окислювано-відновлювальний стан. Коли баланс порушується, підвищується рівень активних форм кисню. Активні форми кисню це – малі активні молекули: іони кисню, перекиси, вільні радикали, вони являються побічним продуктом кисневого метаболізму. Надмірна їх кількість може негативним чином позначитись на теломерах, а вони виконують захисну функцію ДНК. Більш того, вони можуть спричинювати окиснення ДНК і тоді, вона вже не може виконувати свою функцію. У випадку окиснення, головною ціллю активних форм кисню є подвійні карбонові зв'язки в пуринових та піримідинових азотистих основах нуклеотидів, котрі є будівельними блоками ДНК. Це спричиняє фрагментацію кільця азотистої основи та її подальшу модифікацію. Велика кількість побічних продуктів вищезазначеного окиснення в подальшу може спричиняти блокування реплікації та негативним чином впливати на ампліфікацію, що проводиться за допомогою стандартної Taq-DNA полімерази. Необхідно відмітити, що серед азотистих основ – гуанін, частіше за інші основи піддається окисненню, що в свою чергу пояснюється його низьким окисним потенціалом.

Іншим негативним впливом є ферментативна деградація. Для того щоб пояснити згубний вплив ферментів на ДНК, треба зазначити, що клітини містять багато органел – мітохондрії, ядро, рибосоми, лізосоми, ендоплазматичний ретикулум, Апарат Гольджі, центріолі. Звернемо свою увагу саме на лізосоми, котрі містять цілий спектр різноманітних ферментів,

серед яких наявні – ліпази, протеази та нуклеази. Саме смерть клітин спричинює вивільнення лізосоною гідролітичних ферментів, внаслідок чого руйнуються такі біомолекули, як гістонові білки. Їх ліквідація спричинює активну дію ендонуклеаз, які розщеплюють ДНК. У випадку, коли здійснюється вплив мікроорганізмів на клітини, відбувається вивільнення нуклеаз, які додатково пошкоджують фрагменти ДНК. Разом з тим, підвищена концентрація вільного кальцію в цитозолі активує фосфоліпази, котрі руйнують мембрану, а це спричинює вивільненню ще більшої кількості гідролітичних ферментів. Тому, слід відмітити, що деградація ДНК, після смерті людини є невідворотною [4, с. 21].

До головних зовнішніх чинників, які впливають на деградацію ДНК відносять – температуру, світлові промені, підвищену вологість. Висока температура, вологість або просто наявність води сприяють появі та швидкому розмноженню бактерій, а також подальшому гниттю біологічних слідів. Світлові промені теж можуть негативним чином впливають на біологічні об'єкти дослідження.

Треба зазначити, що людський біологічний матеріал у вигляді органів, кісток, виділень містить органічні сполуки (білки, вуглеводи, ліпіди, мікромакроелементи та воду), які створюють прекрасні умови для розвитку та невинного росту мікроорганізмів, що в свою чергу прискорює деградацію ДНК.

Деградація ДНК веде до виникнення проблем з типуванням ДНК, а саме до неправильної ампліфікації або взагалі її відсутності, дисбалансу гетерозиготних піків, випаданню алелей.

Логічно зауважити, якими важливими факторами для молекулярно-генетичного дослідження є умови зберігання, транспортування та коректного відбору зразків. Також має значення тривалість зберігання об'єктів та вплив факторів зовнішнього середовища. За умови, якщо кров суха, перші ознаки деградації з'являються через декілька місяців, натомість кров у рідкому стані деградує набагато швидше, саме тому рекомендують найшвидше перенести її на марлю та висушити. Як вже було сказано пояснюється це тим, що волога середа та вода тільки пришвидшує ріст бактерій, що негативно впливає на стан ДНК. Зберігання об'єктів дослідження в морозильних умовах за рахунок зменшення кількості розкладу нуклеотидних основ допомагає уникнути деградації ДНК. Тільки треба зауважити, що повторний цикл розморожування та заморожування знову її спричинює. Кісткові фрагменти зберігають впродовж декількох років в сухому вигляді при температурі – 18-20 градусів. Якщо сліди утворені трупною кров'ю деградація ДНК вже присутня, як й при гнитті об'єктів дослідження [5, с. 18].

Також слід додати, що існують певні особливості роботи з деградованою ДНК. Перш за все це її виділення відбувається за допомогою наборів – IQ Promega, Prepfiler BTA, нуклеоспін. Ці набори використовують при обмеженій кількості деградованого біоматеріалу людини, бо інші методи просто неможливо використати. Наприклад, Prepfiler BTA використовуються

магнітні частинки, які за допомогою маленьких розмірів збільшують площу поверхні для захвату ДНК під час екстракції.

Під час Real Time краще використовувати набори «Quantifiler Human +» та «Quantifiler Trio», бо за їх допомогою можна дізнатися ступінь деградації ДНК в досліджуваних об'єктах. Це, в свою чергу, дає змогу якісно провести нормалізацію об'єктів та отримати коректні результати.

Перед тим як зупинити свою увагу на наборах для ампліфікації, треба відмітити, що біологічний матеріал, який знаходиться на речових може бути досліджений з використанням STR (short tandem repeat) маркерів. Мікросателіти (STR-маркери) ДНК – локуси, які мають короткі послідовності у межах від 3 до 7 нуклеотидів, а довжина алелей становить від 100 до 500 п.н. Таким чином, STR локуси є найбільш перспективні для дослідження деградованої ДНК, в якій може бути незначна кількість придатних для аналізу ділянок. Невеликі розміри STR локусів дають більше шансів провести ДНК дослідження, особливо для зразків, які мають мінімальні кількості ДНК або деградовану ДНК. Не так давно з'явилася інформація про використання нових ампліфікаційних систем – «miniSTR», котрі відкривають нову еру в криміналістиці. Відрізняються «miniSTR» тим, що фланки поліморфної ділянки ДНК мають зменшену послідовність нуклеотидів, що обумовлює розмір продуктів ПЛР – менше 200 пар нуклеотидів. Основним недоліком же цього набору є отримання хибно позитивного результату – гомозиготність алелю при її гетерозиготності. Пояснюється це тим, що в ділянці розташування праймерів, на матричній ДНК, де знаходиться зменшена послідовність нуклеотидів та саме прикріплюються праймери, виявляються мутаційні заміщення [5, с. 23].

Щодо наборів для ампліфікації, «Identifiler Plus» дає більше чітку картину ДНК-профілювання аніж просто «Identifiler». Невеликий діапазон розміру амплікона в наборі «Identifiler Plus» в поєднанні з іншим набором «Minifiler» допомагає отримати набагато більше інформації про деградовану ДНК. [6, с. 42].

З часом виникла потреба в високо варіабельних STR локусах, котрі можуть максимізувати перекриття. Набор «Globalfiler» розроблений за 6-барвниковою технологією, яка дає змогу проводити пряму ампліфікацію 21 аутомосального STR-локуса, амелогеніну, Y-indel та Y-STR-локуса [7, с. 16]. В наборі «Globalfiler» є 10 mini-STR локусів, котрі розроблені для отримання оптимальних результатів навіть з сильно деградованих зразків. За рахунок збільшення кількості аналітичних ділянок, збільшується вірогідність отримання більш повного та якісного ДНК-профілю.

Отже, при роботі з деградованим біологічним матеріалом треба задіяти цілий спектр знань та проявити розуміння того, як саме з ним працювати. Саме таке особливе ставлення до об'єктів дослідження може допомогти отримати результат там, де взагалі здавалося все втрачене для дослідження.

Список використаних джерел

1. «DNA Degradation and Its Defects», Kohki Kawane“ Kou Motani“ Shigekazu Nagata, Cold Spring Harb Perspect Biol. 2014 Jun; 6(6): a016394.
2. GAUDI OF VICTIMS PROVIDE.
3. Dr. Surat P, Ph.D.Reviewed by Dr. Damien Jonas Wilson, MD, Medical Life Science.
4. «An Investigation of the Effect of DNA Degradation and Inhibition on PCR Amplification of Single Source and Mixed Forensic Samples», Bruce McCord, Kerry Opel, Maribel Funes, Silvia Zoppis, and Lee Meadows Jantz, report for U.S. Department of Justice.
5. Судово-медична експертиза об'єктів біологічного походження за STR локусами ядерної ДНК з використанням полімеразно-ланцюгової реакції (навчально-методичний посібник, затв. вченою радою НМУ імені О.О. Богомольця 28.12. 2012 р.). - Київ, 2013. - 83 с.
6. Forensic DNA typing strategy of degraded DNA on discarded cigarette ends using the AmpF ℓ STR $\text{\textcircled{R}}$ Identifiler $\text{\textcircled{R}}$, Identifiler $\text{\textcircled{R}}$ Plus and MiniFiler TM PCR amplification kits, Ip SC,Lin SW,Li C,Lai KM, Sci Justice.2014 Jul;54(4):311
7. Globalfiler TM PCR Amplification Kit, Applied Biosystems.

Аханкіна Тетяна Олегівна,

старший судовий експерт
Черкаського відділення КНДІСЕ
МЮ України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У РАЗІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ПІДТВЕРДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ (НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ, ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКІВ), ОТРИМАНИХ ПІДПРИЄМСТВАМИ, УСТАНОВАМИ, ОРГАНІЗАЦІЯМИ БЕЗ НАДАННЯ МАТЕРІАЛІВ ПЕРЕВІРКИ (РЕВІЗІЇ)

Відповідно до ч. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України «Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права».

Відповідно до ч. 1 ст. 243 КПК «Експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження».

Відповідно до ч. 6 ст. 244 КПК «Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність підстав, визначених частиною першою цієї статті».

Отже, відповідно до норми ст. 243, 244 КПК України, кожна із сторін кримінального провадження на стадії досудового слідства має право звернутися до слідчого судді з клопотанням, щодо призначення судово-економічної експертизи у справі. І за клопотанням будь-яких слідчого правоохоронних органів, прокуратури, тощо слідчий суддя своєю ухвалою призначає експертизу по кримінальному провадженню.

Під час розгляду клопотання, щодо призначення судово-економічної експертизи слідчому судді може і зрозумілі питання та достатньо доказів представлених слідчим по кримінальному провадженню для винесення ухвали, але при надходженні ухвали з матеріалами провадження до експертної установи, експертом з'ясовується, що згідно наданих матеріалів експертизу виконати не можливо.

В чому суть? При надходженні до експертної установи з ухвалою слідчого судді матеріалів кримінального провадження експертом з'ясовуються усі обставини для виконання експертизи.

Слід зазначити, що при використанні бюджетних коштів, у більшості випадках слідство інтересує питання нецільового використання бюджетних коштів, отриманих підприємствами, установами, організаціями та питання нанесених збитків бюджету. Для проведення дослідження необхідні Акти ревізій (довідки перевірок) з підтверджуючими документами щодо вказаного в Акті (довідці) порушення.

При вивченні матеріалів кримінальної справи з'ясовується, що в досудовому розслідуванні не проведено ніяких ревізійних дій, про що свідчить відсутність в матеріалах Актів ревізій (перевірок) контролюючих органів.

Розділом III «Економічна експертиза» Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 №53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5) визначено:

1. Проведення ревізійних дій (визначення експертами-економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю) не належить до завдань економічної експертизи.

2. Вирішення питань щодо документальної обґрунтованості збитків показниками фінансової звітності підприємства/організації за певний період (визнання поточної дебіторської заборгованості безнадійною) не належить до завдань економічної експертизи.

Тому, під час подальшого розгляду справи, постає питання неможливості проведення експертного дослідження.

То ж як повинен діяти судовий експерт, у разі отримання матеріалів для проведення експертизи, якщо слідчий не зможе забезпечити у повній мірі матеріалами досудового провадження.

Відповідно до ст. 69 КПК України експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Інших підстав відмовитися від проведення експертизи у експерта не має.

Таким чином, з позиції судового експерта можна стверджувати, що на стадії досудового розслідування, до моменту винесення ухвали слідчого судді, реформування кримінального процесу в Україні значною мірою потребує певних роз'яснень, тлумачень та доопрацювання нормативно-правової бази в експертній діяльності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна рада України: офіц. веб-портал. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про судову експертизу: закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-ХІІ// відомості верховної ради України. 1994 № 28 [Електронний ресурс] // Верховна рада України: офіц. веб-портал. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

3. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII// відомості верховної ради України. 1994 № 28 [Електронний ресурс]// Верховна рада України: офіц. веб-портал. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз: затв. Наказом Мініюсту України № 53/5 від 8 жлвтня 1998 р. [Електронний ресурс]// Верховна рада України: офіц. веб-портал. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Бабенко Олександр Григорович,
завідувач сектору №2 (м. Канів)
відділу судової експертизи
Черкаського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАМКІВ З КОРОДОВАНИМИ СЛІДАМИ ЗЛАМУ

Значною частиною об'єктів, що надходять на трасологічну експертизу є сліди знарядь зламу (інструментів) на предметах, що виготовлені із маловуглецевих сталей (навісні замки, запірні пристрої, металеві шафи, двері, решітки, ворота гаражів і т.д.).

При зламі, як правило, пошкоджується поверхневий захисний шар об'єкта (лакофарбове покриття, окисна плівка і т.д.). Це призводить до різкого зниження його стійкості до несприятливого впливу зовнішнього середовища, що в свою чергу може призвести до корозії.

Трасологічні дослідження кородованих слідів можливі після видалення корозійного шару, якщо при цьому збереглися основні ознаки початкового мікрорельєфу слідів.

Дана доповідь містить короткі відомості про корозію металів, технічні рекомендації по видаленню корозійного шару (із застосуванням ортофосфорної кислоти), та подальше трасологічне дослідження.

Механізм корозії та способи видалення корозійного шару.

Корозія металів – це їх руйнація в результаті хімічної чи електрохімічної взаємодії із зовнішнім (корозійним) середовищем.

Внаслідок кристалічної структури металів корозія, зазвичай, починається на ділянках із структурними недосконаlostями та, в подальшому, розповсюджується на всій поверхні.

Відомо, що на об'єктах, виготовлених із маловуглецевих сталей, під впливом атмосферного середовища (відносна вологість 80-100%, температура в межах 15-25°C) утворення корозійного шару на всій площині сліду відбувається за 3-4 доби. Із збільшенням часу впливу зовнішнього середовища товщина та щільність шару збільшується.

Видалення корозійного шару шляхом механічного впливу на нього неприпустимо, оскільки даний процес призводить до зміни мікрорельєфу слідів та знищення відображення в них ознак знарядь зламу (інструментів).

Відомо декілька способів видалення продуктів корозії:

- хімічним травленням;
- впливом ультразвуку;
- за допомогою електрохімічних реакцій та ін.

На практиці найбільш частіше застосовується найбільш простий та доступний спосіб розкладення та видалення продуктів корозії з об'єктів, що виготовлені з маловуглецевих сталей, за допомогою ортофосфорною кислоти (H₃PO₄). Перевага ортофосфорної кислоти у порівнянні з іншими кислотами (наприклад, сірчаною), полягає в більш щадному впливі на метал.

На вкритий корозійним шаром слід на об'єкті, наноситься тонкий шар ортофосфорної кислоти (кислота повинна покривати всю площину сліду). В результаті хімічної реакції відбувається розпушення корозійного шару. В залежності від щільності та товщини він розкладається за 5-30 хв. Ортофосфорна кислота видаляє корозійний шар, а також сприяє утворенню фосфатної водовідштовхувальної плівки. Ця плівка пригальмує процес окислення металу, запобігаючи подальший розвиток корозійного процесу.

Процедура завершується протиранням насухо обробленої поверхні серветкою або фільтрувальним папером. Для кращого збереження сліду, на його поверхню можна нанести тонкий шар любого машинного мастила.

Особливості трасологічної експертизи кородованих слідів знарядь зламу (інструментів).

На стадії попереднього дослідження, експерт, ознайомлюючись із обставинами справи, встановлює коли і за яких умов здійснено злам замка чи перешкоди та приступає до вивчення стану об'єкта дослідження.

Виходячи з умов виявлення та вилучення предмету, експерту на дослідження може надійти металевий предмет (замок, засув тощо), який був виявлений під час проведення огляду місця події, вкритий іржею (повністю чи частково), або ж предмет був виявлений під час проведення огляду місця події, в нормальному стані, однак внаслідок неналежного упакування, транспортування чи зберігання, вкрився іржею вже після його вилучення. Виключення може бути в разі, якщо поверхня має захисний шар (лак, фарба, ґрунтовка), то корозія охопить лише поверхню слідів зламу.

І в першому, і в другому випадку експерту слід буде ретельно проводити огляд предмету, з метою виявлення на його поверхні тих чи інших слідів знарядь зламу (інструментів) та подальшого визначення необхідного комплексу методів дослідження і послідовності їх застосування, у т.ч. необхідності застосування руйнуючих методів.

На стадії роздільного дослідження експерт безпосередньо вивчає сліди зламу на досліджуваному предметі. Встановивши, що для повноти дослідження необхідно прибрати іржу, якою вкриті сліди, експерт проводить виконує дії, описані вище, провівши паралельно всі відповідні ілюстрації як до зняття іржі, так і після.

Очистивши сліди, експерт приступає до їх вивчення, встановлення загальних та окремих ознак, їх сукупності, що в подальшому дасть змогу індивідуалізувати знаряддя зламу (інструмент), формування проміжних висновків щодо установаження механізму дії тощо.

Слід зауважити, що спосіб видалення продуктів корозії, час впливу на них та концентрацію розчину слід описувати ретельно.

Необхідний ступінь деталізації окремих ознак визначається вираженістю сліду, розмірами та конфігурацією відображених в ньому ознак.

Аналіз слідів зламу, які зазнали впливу корозії, а потім видалення продуктів корозії, не завжди дозволяє однозначно встановити механізм утворення слідів (напрямок руху знаряддя, зустрічний та фронтальний кути), що за наявності знаряддя зламу, яким імовірно були залишені сліди, значно ускладнює подальше експериментальне отримання порівнювальних зразків.

На стадії експертного експерименту експерт встановлює саме механізм слідоутворення та відтворює умови, за яких було залишено слід.

Очевидно, що на відтворення максимально наближених умов впливає багато факторів (зусилля, яке потрібно прикласти до знаряддя зламу, кут направлення робочої частини знаряддя зламу тощо). Результатом

експерименту є отримання зразків для проведення порівняльного дослідження, що полягає в активному впливі на об'єкт за допомогою штучно створених умов, що сприяють виявленню певних властивостей. Не слід забувати й про вимоги, які висуваються до проведення експертного експерименту:

- експерименти слід робити, вживаючи заходи із запобігання руйнуванню знаряддя зламу;

- експерименти проводити в умовах, максимально наближених до тих, за яких відбувалося формування досліджуваного сліду знаряддя зламу.

Послідовним аналізом експериментальних слідів визначаються початкові стійкі групи (поєднання) декількох трас.

Подальше поетапне порівняння досліджуваного сліду з експериментальними слідами дозволяє уточнити взаєморозташування об'єктів в момент слідоутворення.

Профіль деяких ділянок сліду при видаленні продуктів корозії може піддаватися незначним змінам за рахунок виникнення дрібних додаткових ознак, що пояснюється різною активністю процесу корозії. Ця обставина призводить до зміни мікрорельєфу окремих точок поверхні сліду (виникнення раковин) та втрати слідової інформації.

Саме тому порівняльне дослідження слідів, вилучених з місця події, та експериментальних слідів, доцільно проводити шляхом їх оптичного суміщення (за допомогою порівняльного мікроскопу) або суміщенням фотознімків, отриманих при однакових умовах освітлення. Однак, фотосуміщенню повинно передувати мікроскопічне дослідження, співставлення та аналіз мікрорельєфу порівнювальних об'єктів.

В результаті порівняння, можливо прийти до висновку, що запропонований метод видалення корозії забезпечує збереження загальних ознак і профілю сліду в цілому, відносного співвідношення величин ознак мікрорельєфу по вертикалі та послідовності чергування ознак по горизонталі, а також їх взаєморозташування.

Висновок повинен бути обґрунтованим на аналізі елементів мікрорельєфу, їх кількості на визначених ділянках сліду, ширини, відносного розташування, чергування груп ознак і взаєморозташування ознак всередині цих груп. Особливу увагу необхідно приділити аналізу ознак, що збігаються та різняться, оцінки їх сталості, істотності, ідентифікаційної значимості.

Слід враховувати, що після видалення продуктів корозії слід може змінитися. Наприклад, іншою стане вираженість сліду або деяких його ділянок за рахунок зміни форми і параметрів, контрасту і кольору сліду, зникнення деяких ознак і т.д. Але виявлення розбіжностей може бути підставою для негативного висновку про тотожність лише в тому випадку, якщо ці розбіжності суттєві.

Висновок за результатами дослідження може бути категоричним (позитивним чи негативним) або вірогідним. Однак, не варто виключати і таку форму висновку, як неможливість вирішити питання, поставлені перед

експертом. Причинами можуть бути недостатній слідовий контакт, мала величина зустрічного кута, великий проміжок часу впливу корозії на поверхню предмета у місці розташування сліду.

Ілюстративна таблиця повинна містити зображення загального виду об'єктів, наданих на дослідження, слідів до та після видалення продуктів корозії, експериментальних слідів. Позитивний висновок про тотожність повинен бути проілюстрований суміщенням досліджуваного та експериментального слідів (оптичним чи фотографічним).

Список використаних джерел

1. Голдованский Ю.П. Криминалистическая экспертиза следов орудий взлома: – М.: ВНИИ ООП при МООП РСФСР, 1966, – 56 с, ил.
2. Аленичев П.Н. Следы орудий взлома: Учебное пособие. – М.: УКУЗ МООП РСФСР, 1962. — 67 с., ил.
3. Нестеров Н.И., Тарасов В.П., Гренц Ю.Є. Особенности трасологического идентификационного исследования корродированных следов орудий взлома: методическое письмо, МВД СССР, Волгоград: Высшая следственная школа, 1989; - 9 с.
4. Криминалистика и судебная экспертиза. Республиканский межведомственный сборник научных и научно-методических работ. Выпуск 3. / Т.Г. Бордонос и др.; за ред. В.П. Колмакова. Киев: Редакционно-издательский отдел МООП УССР, 1966.

Бабій Назар Романович,

здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр» Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бурак Марія Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Ефективне запобігання та протидія корупції є однією з найважливіших проблем, яку намагається вирішити сучасна українська влада.

У цьому контексті варто сказати, що в Україні, на сьогодні існує законодавче та нормативно-правове забезпечення щодо протидії корупції. Одним із основних документів є Закон України «Про запобігання корупції», який визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [1].

Крім того, в Україні створені нові спеціалізовані антикорупційні органи: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (Агентство з розшуку/повернення активів (АРМА), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Державне бюро розслідувань (ДБР), Вищий антикорупційний суд України.

Однак, наявність законодавства та правоохоронних органів з питань запобігання корупції ще не є гарантією його безумовного виконання і належної реалізації його норм.

Офіційна статистика засвідчує, що результати діяльності правоохоронних органів залишаються низькими та неефективними, що пояснюється широким спектром різних причин.

На наше переконання, причинами низької ефективності розслідування корупційних злочинів є: недостатній професійний рівень суб'єктів розслідування, невміння, у межах чинного законодавства, виявляти та документувати правопорушення цієї категорії, а також використовувати спеціальні знання, зокрема можливості судової експертизи, як форми використання таких знань.

Зокрема, корупційні правопорушення є складними у розслідуванні – це зумовлено тим, що вони примушують слідчого заглиблюватися в механізм господарювання, у процеси економічної діяльності суб'єктів, що її здійснюють [2]. Отже, ефективне розслідування даних правопорушень потребує використання спеціальних знань. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України визначено такі форми використання спеціальних знань, як призначення експертизи (ст. 242-244, 332 КПК); консультації та роз'яснення спеціаліста (ст. 71, 360 КПК).

Власне експертизи є ключовим елементом розслідування корупції, адже саме так встановлюються суми збитків державі, від яких залежить не тільки міра покарання, але і можливість притягнення фігурантів до кримінальної відповідальності.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини корупційного правопорушення, що перебуває у провадженні досудового розслідування чи суду.

Отже, висновок експерта є найбільш кваліфікованою формою використання наукових, технічних та спеціальних знань у кримінальному судочинстві, який сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин провадження, постановленню законних і обґрунтованих судових рішень.

Ураховуючи значимість висновку експерта, як джерела доказу в кримінальному судочинстві, суди при розгляді кримінальних проваджень використовуючи надані їм законом повноваження за клопотанням сторін або за власною ініціативою призначають експертизи.

Так, при розслідуванні корупційних правопорушень найчастіше призначаються: судово-бухгалтерська, судово техніко-криміналістична експертиза документів та судово-почеркознавча експертиза, об'єктами яких є різноманітні документи, оформлені у зв'язку з виконанням тих чи інших службових дій, а також рукописні тексти та підписи, виконані службовими особами, комп'ютерно-технічні, фоноскопичні, лінгвістичні, відео-фоноскопичні, різноманітні товарознавчі, будівельно-технічні та оціночно-будівельні експертизи, експертизи вартості нерухомого майна та майнових прав на це майно, оціночно-земельні, біологічні та інші експертизи [2].

Для кожного виду експертиз характерні свої предмети, об'єкти та методи експертного дослідження. Предметом судово-економічної експертизи є фінансово-господарські операції, які відображають стан та результати діяльності суб'єктів економічних відносин. Об'єктами є документи бухгалтерського, податкового обліку та звітності, що містять інформацію про фінансово-господарську діяльність, реєстри бухгалтерського обліку, форми бухгалтерської, податкової та фінансової звітності. Враховуючи специфічну особливість слідів економічних злочинів, необхідно проводити дослідження всіх наявних облікових документів, адже докази можна отримати лише з інформації, які містяться у зазначених документах.

Разом з тим, висновок експерта являє собою відомості отримані шляхом експертного дослідження, результат якого безпосередньо залежить від наданих експерту матеріалів на дослідження. У зв'язку з цим належність та допустимість висновку експерта залежить від законності здобуття відомостей та речових доказів у процесі проведення слідчих (розшукових) дій, які направляються експерту на дослідження.

До вирішуваних ними завдань можна віднести: встановлення виконавця рукописного тексту та підписів у документі на паперових носіях; належність слідів рук конкретним особам, що залишені на предметах неправомірної вигоди (грошах, інших матеріальних об'єктах); тотожність зразків речовини, якою помічено предмет незаконної вигоди з речовиною наданою для нанесення такої мітки; тотожність зразків голосу людини з голосом на фонограмі; ринкової вартості дорожніх транспортних засобів, плавзасобів, суден, літальних апаратів, матеріальних цінностей, коштовностей, іншого майна; вартості будівель, будівельних робіт; відповідності зміни цільового призначення земельних ділянок, їх оцінка;

документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів; документальної обґрунтованості оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках та інші [3].

Резюмуючи викладене вище зазначимо, що судова експертиза є найбільш вагомою та кваліфікованою формою використання спеціальних знань у процесі доказування обставин корупційного правопорушення, можливості якої в процесі доказування не вичерпані й потребують комплексного дослідження, удосконалення та розроблення нових способів і методів виявлення, фіксації та вилучення слідів, а також методик їх дослідження.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
2. Шрамко О. Можливості судово-економічних експертиз при розслідуванні окремих корупційних злочинів. URL: <file:///C:/Users/1/Downloads/635-1247-1-SM.pdf>
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 №53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

Бабкіна Олена Петрівна,
Київське міське клінічне бюро
судово-медичної експертизи, доктор
медичних наук, професор

Савельєва Марина Олександрівна,
Академія Адвокатури України,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Призначення та проведення судово-медичної експертизи передбачені нормативно-правовою базою, а саме: Кримінальним процесуальним кодексом України (надалі КПК) [1], Законом України «Про судову експертизу» [2], іншими законодавчими актами, міжнародними договорами та угодами про взаємну правову допомогу і співробітництво, що регулюють правовідносини у сфері судово-експертної діяльності та нормативними документами, затвердженими наказами Міністерства охорони здоров'я

(Наказ № 6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» та Інструкція, затверджена цим наказом (надалі «Інструкція») [3].

Підстави для проведення експертизи зазначені в ч.1 та ч.2 ст. 242 КПК «1. Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права. 2. Слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України». Таким чином, відповідно п.1 та п.2 ст.242 КПК сторона кримінального провадження (слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування, інші) повинна звернутися з клопотанням про призначення експертизи, в т.ч. і судово-медичної, до слідчого судді або суду. Даний порядок призначення судово-медичної експертизи суттєво відрізняється від порядку призначення судово-медичних експертиз до 2012 року, коли достатньо було Постанови слідчого або прокурора. Необхідно також звернути увагу на те, що 15 грудня 2017 року набув чинності закон № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», згідно якому положеннями розділу 4 введено в дію зміни до статей 132-332 ст. КПК України стосовно порядку призначення судово-медичної експертизи померлих. Зазначено, що судово-медичні експертизи у кримінальному провадженні з 16 березня 2018 року повинні проводитися виключно за ухвалою слідчого судді або суду. Відповідно до ст. 243 КПК України експерт, в т.ч. і судовий експерт з правом проведення судово-медичної експертизи за спеціальністю «Судово-медична експертиза», залучається для проведення експертизи за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони обвинувачення чи захисту.

Слід зазначити, що слідчий суддя самостійно визначає «...експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи (ч.4 ст.244 КПК). «Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які

виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 КПК)». В п. 1.5. «Інструкції» визначено, що «проведення судово-медичних експертиз здійснюється фахівцями державних установ судово-медичних експертиз МОЗ України. Фахівці державних установ судово-медичної експертизи повинні мати вищу медичну (фармацевтичну) або немедичну (біологічну) освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста зі спеціальності «судово-медична експертиза», та отримати кваліфікацію судового експерта». Атестація штатних експертів проводиться експертно-кваліфікаційними комісіями; експерти, що отримали свідоцтво на право проведення судово-медичних експертиз, вносяться до Державного реєстру судових експертів. Результати судово-медичної експертизи оформлюється документом – «Висновок експерта». В ч.1-5, ч.7 ст.101 КПК зазначено, що «1. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. 2. Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях...». Структура «Висновку експерта» визначається Правилами проведення окремих видів експертиз (Наказ № 6), Законом «Про судову експертизу», процесуальним законодавством України. Підсумки судово-медичної експертизи складаються на підставі фактичних даних, отриманих у процесі проведення експертизи та аналізу обставин справи, є науково обґрунтованою думкою експерта, сформульованою на підставі результатів виконаної експертизи (п.3.6, 3.7 Інструкції). Слід зауважити, що після набуття чинності вищезазначених змін призначення судово-медичної експертизи померлих з 16 березня 2018 року проводиться виключно за ухвалою слідчого судді (суду) призвело до виникнення деяких складнощів в практичній роботі, незважаючи на те, що ще 28.11.2012 відповідно до статті 238 КПК, ст.71, ст.72 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» був затверджений Наказ «Про затвердження порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини» з метою врегулювання порядку взаємодії при встановленні факту смерті людини та приведення нормативно-правових актів до вимог законодавства України, який втратив чинність в 2017 році, після набуття чинності Наказу за № 807/1193/279 від 29.09.2017 (надалі Наказ) [4]. В п. 5 розділу IV Наказу зазначено, для проведення судово-медичної експертизи обов'язково направляють трупи (частини трупів) людей: з ознаками насильницької смерті або підозри на таку смерть; смерть яких настала раптово або при нез'ясованих обставинах; смерть яких настала поза місцем їхнього проживання; особу яких не встановлено. Згідно із пунктом 3 розділу II Наказу «Про затвердження ...» у разі смерті людини за місцем її проживання без ознак насильницької смерті або підозри на таку на місце події виїжджає

лікар чи фельдшер закладу охорони здоров'я, який констатує факт смерті, проводить огляд трупа, за результатами якого інформує органи Нацполіції та адміністрацію закладу охорони здоров'я про можливість встановлення причини смерті без патологоанатомічного розтину та видачі лікарського свідоцтва про смерть.

Таким чином, враховуючи всі зміни до КПК України, інших нормативних документів, наказів, деякі непорозуміння були усунені і відповідно, надані роз'яснення щодо обов'язкових випадків проведення судово-медичної експертизи. Але, враховуючи те, що після затвердження у 1995 році Наказу № 6, який регламентує діяльність судово-медичної служби в Україні, відбулися значні зміни як в КПК України, так і в Законі України «Про судову експертизу», існує необхідність приведення у відповідність до чинного законодавства наказу МОЗ України від 17 січня 1995 року № 6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» (зі змінами).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (КПКУ), 2019. – URL: https://urist-ua.net/кодекси/кримінальний_процесуальний.
2. Про судову експертизу: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28 із змінами і доповненнями, внесеними законами України (Документ 4038-ХІІ, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2019, підстава – 2629-VIII).
3. Наказ № 6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» від 17.01.1995 р., зареєстрований Міністерством юстиції України 26.07.1995 р за № 248/784 (зі змінами).
4. Наказ № 807/1193/279 від 29.09.2017 зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 24.10.2017 за № 1299/31167 «Про затвердження порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини».

Бандурко Віталій В'ячеславович,
судовий експерт Кропивницьке
відділення Київського науково-
дослідного інституту судових
експертиз Міністерства юстиції
України

БУТИ ЧИ НЕ БУТИ, ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА З ПОЧЕРКОЗНАВСТВА

Згідно п. 2.2. Інструкції на експерта покладається обов'язок, прийняти до виконання доручену йому експертизу та особисто провести повне дослідження, дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені питання, а в разі необхідності роз'яснити його [1].

Експертне дослідження розпочинається з підготовчої стадії яка починається з перевірки порівняльних зразків кількості, якості, відповідності вимогам які пред'являються до них науково-методичними рекомендаціями [2].

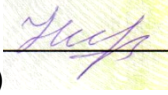
Трапляються на практиці випадки коли при виконанні першої експертизи експерт не може прийти до категоричного висновку і пише його в формі НПМ (не представилося можливим) оскільки **досліджуваний підпис неспівставний за транскрипцією зі зразками підпису**. Сторона процесу не погоджуючись з даним висновком заявляє клопотання про призначення повторної експертизи, як наслідок отримує категоричний висновок який її задовольняє.

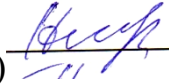
Актуальністю тези є, розгляд однієї з таких ситуацій та з'ясування того, що саме призводить до подібних випадків при яких в одній справі можлива наявність двох висновків які несуть за собою різні правові наслідки для вирішення справи по суті.

Згідно почеркознавчої методики «Дослідження підписів»: В практике зустрічаються випадки, коли досліджується підпись, яка має штрихову транскрипцію, а образці підписей конкретного особи – повну буквенну транскрипцію. Якщо неможливо виконати порівняння за ступенем вираженості, а запит додаткових матеріалів не дав результату, експерт повинен відмовитися від рішення питання про автентичність досліджуваної підписи. **Це обумовлено неможливістю порівняти об'єктів.** Говорить же тут про непридатність досліджуваної підписи для порівняння, так як при знаходженні відповідного варіанта в зразках вона стає придатною для дослідження. Коли досліджується підпись, яка має буквенну транскрипцію, а образці – штрихову або буквенні транскрипції досліджуваної підписи і зразків повністю відрізняються (наприклад підпись від імені Іванова в зразках читається «Іванов», а в досліджуваному документі «Петрик»), експерт повинен, встановив різницю транскрипції, провести порівняння з зразками почерку конкретного особи [2].

Отже наглядна ситуація, експерт при проведенні першої експертизи порівнює досліджуваний підпис а.); з вільними (заповіт) б.); та експериментальними зразками в.), який дійсно не співставимий за транскрипцією зі зразками підпису.

а.)

б.)

в.)

Відповідно до вищевикладеного важко не погодитися з тим, що підписи не співставимі тому висновок зроблено у формі «не представилося можливим».

При надходженні матеріалів до іншої експертної установи в зв'язку з призначенням повторної експертизи по тим же питанням, з тими ж об'єктами дослідження та порівняльними зразками, експерт встановлює, що в документах з вільними зразками підписів наявні рукописні записи особи підпис від імені якої досліджується. Більш того наявні рукописні записи у вигляді прізвища а.) - заповіт, б.) - договір з правової допомоги, які за транскрипцією, загальними та окремими ознаками можна порівнювати з в.) - об'єктом дослідження та робити висновок в категоричній формі.

нотаріальної контори, а другий видається заповідачу.
Продана мною заповідачем
Торубарю Ніною Васильовною вголос
виступає моїм дійсним наміром
підписано мною власноручно
ПІДПИС: Ніна Торубара Ніна Васильовна

а)

з правом передовіри іншим особам.
Ніна Торубара Ніна Васильовна

б)

в.) «Т + о + р + у + б + розчерк»

Чому першим експертом не були використані почеркові порівняльні зразки, питання може бути дискусійним з кількох причин: людський фактор - неухважність; побоювання, щодо порушення п.п. 3, п. 2.3. Інструкції, експерту забороняється: «самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно» [1]. Як в такому випадку бути з п. 2.1. Інструкції, експерт має право: указувати у висновку експерта на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення.

На моє переконання п.п. 3, п. 2.3. Інструкції потребує чіткого визначення або тлумачення, як розуміти заборону: самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню; вибирати вихідні дані для

проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно.

Список використаних джерел

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Мінюсту України від 08.10.1998 № 53/5, (по тексту – Інструкція).
2. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, (по тексту – Рекомендації).
3. Почеркознавча методика 1.1.12. «Дослідження підписів».

Баранець Ольга Федорівна,
здобувач ступеня вищої освіти
«бакалавр» Національної академії
внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ

Завдання боротьби зі злочинністю є актуальними на всіх історичних етапах розвитку будь-якого суспільства. Особливого значення вони набувають у складні періоди, один з яких зараз переживає наша країна. Нині в Україні складна криміногенна ситуація та високий рівень злочинності. Здійснювані суспільнополітичні зміни спрямовані на створення правової держави, демократизацію суспільних інститутів та нерозривно пов'язані з необхідністю вдосконалення механізму забезпечення та захисту прав і законних інтересів громадян в умовах нестабільних соціальних умов. Досить просте виготовлення холодної зброї, можливість її прихованого носіння, швидкість та раптовість застосування обумовили широке розповсюдження холодної зброї серед населення. Серед питань надійного наукового забезпечення правосуддя в Україні важливе місце посідає вдосконалення правових основ регулювання судовоекспертної діяльності.

Відповідно до «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої Наказом Міністерства юстиції від 08.10.98 № 53/5 основними завданнями дослідження холодної зброї є установлення належності до холодної зброї виробів колючої, ріжучої,

рублячої, ударно-роздробляючої дії, способу їх виготовлення, визначення типу, виду, зразка (для виробів промислового виробництва) холодної зброї або конструктивно подібного до неї виробу.

Відповідно до інструкції підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (далі – документ про призначення експертизи (залучення експерта), в якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

Криміналістичною експертизою холодної зброї можуть вирішуватись такі питання:

1. Чи є предмет, вилучений у підозрюваного, холодною зброєю?
2. До якого виду холодної зброї належить ніж (кинджал, нунчаку, кастет, булава тощо), вилучений у підозрюваного?
3. Яким способом (заводським чи кустарним) виготовлено ніж (кинджал, нунчаку, кастет, булаву тощо), вилучений у підозрюваного?
4. Чи є предмет, вилучений у даної особи, заготовкою холодної зброї?
5. Чи піддавався переробці ніж (або інший предмет), вилучений у підозрюваного?
6. Чи використовувались надані інструменти для виготовлення даної холодної зброї?
7. Чи перебувала дана холодна зброя постійно у наданому на дослідження чохлі або піхвах?

Аналіз кримінального законодавства свідчить про те, що холодна зброя у складі злочину може відігравати різну роль залежно від його специфіки.

По-перше, вона може бути предметом злочину. Як відомо, предмет злочину – це матеріальний предмет або нематеріальний об'єкт, що має інтелектуальну чи майнову цінність, із приводу якого або шляхом дії якого вчинюється злочин.

По-друге, використання холодної зброї є ознакою об'єктивної сторони злочину (коли вона виступає як знаряддя). У кримінальному праві під знаряддям злочину розуміється предмет, за допомогою якого здійснюється вплив на потерпілого чи предмет злочину або іншим чином полегшується досягнення злочинного результату, наявність холодної зброї може бути об'єктивною стороною деяких злочинів (ст.115, ст. 121, ст. 122, ст. 125, ст. 126, ст. 127, ст. 128 Кримінального кодексу України) (далі – КК України). Окрім цього, холодна зброя використовується у вчиненні низки насильницьких злочинів, тим самим підвищуючи ступінь загрози вбивством або нанесенням тілесних ушкоджень.

Придбання зброї – обов'язкова ознака дії, за яку передбачена кримінальна відповідальність згідно зі ст. 257 КК України, оскільки бандою визнається група осіб, які мають вогнепальну чи холодну зброю. Придбання холодної зброї для вчинення вбивства, розбою чи подібних дій згідно зі ст. 14

КК України створює готування до злочину. Подальше носіння холодної зброї підлягає кваліфікації згідно зі ст. 263 КК України.

Не проводиться експертиза холодної зброї у випадках:

- носіння зброї, пов'язаного з мисливським промислом;
- носіння зброї, пов'язаного з умовами несення служби;
- носіння зброї генералами, адміралами, іншими особами керівного складу, звільненими в запас або відставку з правом носіння військової форми, при якій правилами передбачений кортик.

Список використаних джерел

1. «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої Наказом Міністерства юстиції від 08.10.98 № 53/5.
2. «Кримінальний процес та криміналістика» , А. Голоколосова, 2016, 97-99 с.
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994.

Баулін Олег Вячеславович,

старший викладач відділу підготовки прокурорів з процесуального керівництва та криміналістичного забезпечення досудового розслідування інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України
кандидат юридичних наук, доцент

Черняк Олександр Максимович,

викладач відділу підготовки прокурорів з процесуального керівництва та криміналістичного забезпечення досудового розслідування інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

17 жовтня 2019 р., з набранням чинності Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» від 4.10.2019 р.,

редакції ст.ст. 242, 243, 244 КПК, які регулюють порядок проведення експертизи, були у черговий раз змінені, а слідчим органів досудового розслідування і прокурорам повернута можливість залучати експертів під час здійснення досудового розслідування без обов'язкового звернення кожного разу з відповідним клопотанням до слідчого судді. Цей крок законодавця очікувався з 15.03.2018 р., коли на підставі пп.17 п.7 §1, п.4 §2 розд.4, п.1 розд.6 Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3.10.2017 р. через зміну зазначених статей, невиправдано був запроваджений тотальний судовий контроль за призначенням експертиз і залученням експертів для їх проведення у кримінальному провадженні.

При цьому, не зважаючи на схвалення в цілому відновлення повноважень слідчого і прокурора щодо залучення експертів, останню редакцію даних статей КПК важко назвати вдалою.

Для прикладу в обґрунтування цієї тези буде достатнім розглянути зміст ч.2 ст.242 КПК, якою визначені факти і обставини, з'ясування яких у кримінальному провадженні передбачає обов'язкове проведення експертизи. Ретроспективний аналіз положень вказаної частини в їх системному зв'язку з нормами, що визначають процесуальний статус слідчого, прокурора та деяких інших учасників досудового розслідування, свідчить про суттєву трансформацію змісту цієї частини закону внаслідок застосування законодавцем «методу вимагання неможливого» [1, с. 74].

Так, за теперішньою редакцією вказаної частини слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо встановлення: 1) причин смерті; 2) тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довікллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Проте, у попередніх редакціях цієї частини йшлося про те, що для з'ясування обставин і фактів, встановлення яких за законом не може здійснюватися без проведення експертиз, слідчий або прокурор були зобов'язані лише звернутися для проведення таких експертиз до експерта (згідно перших редакцій) чи з відповідним клопотанням до слідчого судді (згідно попередньої редакції). І цей обов'язок відповідав їх можливостям, оскільки для його виконання вони уповноважені за наявності для того підстав звертатися до експертів і експертних установ й надавати на дослідження необхідні об'єкти, у тому числі експериментальні, вільні та

умовно вільні зразки; створювати умови для експертного дослідження, якщо воно проводиться за межами експертної установи, в якій працює експерт.

Забезпечення проведення експертиз не зводиться лише до зазначених дій слідчого та прокурора. Воно включає, крім суто процесуального, такі аспекти як організаційний, управлінський, фінансовий, інформаційний, технічний, кадровий та інші, забезпечувати які слідчий та прокурор не уповноважені, оскільки, навіть, не являють собою державні органи досудового розслідування чи прокуратури, в яких працюють.

Згідно із ст.ст.9, 11, 13 Закону «Про прокуратуру» представляти органи прокуратури у зносинах з державними установами, а до таких за ч.3 ст.7 Закону «Про судову експертизу» належать ті, що проводять судово-медичні і судово-психіатричні експертизи (тобто майже всі з обов'язкових) уповноважені їх керівники. Згідно зі ст. 39 КПК організація досудового розслідування покладається на керівників органів досудового розслідування, які також уповноважені представляти їхні інтереси у відносинах з іншими державними установами. Саме від керівників цих органів, а не слідчих і прокурорів залежить фінансове забезпечення витрат, пов'язаних із проведенням експертиз, реальний допуск експерта до об'єктів дослідження, які знаходяться за межами установи, в якій він працює, та створення інших умов для його праці. Щодо інших аспектів забезпечення проведення вказаних експертиз, то Закон «Про судову експертизу» їх покладає на керівництво державних спеціалізованих установ судової експертизи та експертних служб, що функціонують в системі юстиції, охорони здоров'я, оборони, СБУ, МВС та прикордонної служби.

Отже, ч.2 ст.242 КПК повинна починатися фразою: «Слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експертної установи або експерта для проведення експертизи щодо:...»

Список використаних джерел

1. Фуллей Лон Л. Мораль права: пер. з англ. Н. Комарової. Наук. вид. – К.: Сфера, 1999. – 232 с.

Біленчук Петро Дмитрович,

професор кафедри кримінального права і процесу Національного авіаційного університету

Малій Микола Іванович,

директор юридичної компанії ТОВ «АЮР-КОНСАЛТИНГ»,
генеральний директор ТОВ «АРМАТЕХ-СЕРВІС»

ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕЛЕКТРОННО-КОСМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Протягом 1990-2019 років нами вивчаються питання пов'язані з бурхливим розвитком унікального феномена, відомого в усьому світі під назвою «кібертероризм», «кіберзлочинність», «комп'ютерна злочинність» [6]. На сьогоднішній день це поняття включає **всі протизаконні дії, при яких електронне опрацювання інформації було знаряддям їх скоєння або їх об'єктом** [7]. Таким чином у це коло проблем потрапили не тільки злочини, безпосередньо пов'язані з комп'ютерами, електронно-комунікаційними системами і мережами, але й такі, як шахрайство з кредитними магнітними картками, злочини у галузі телекомунікацій (шахрайство з оплатою міжнародних телефонних переговорів), незаконне використання банківської мережі електронних платежів, програмне «піратство», шахрайство з використанням ігрових автоматів та багато інших злочинів. До цієї групи також відносяться питання, пов'язані з використанням електронних доказів комп'ютерного походження, які використовуються при запобіганні і розслідуванні традиційних злочинів [1].

Нещодавно стало відомо, що NASA розслідує перший у світі злочин, який скоєний у космосі (космічному кіберпросторі). Підґрунтям розслідування цього злочину, скоєного в космічному просторі стало те, що екс-дружина американської жінки-астронавта заявила про злочин, вчинений на космічній орбіті Землі.

Зокрема, колишня дружина американського астронавта заявила, що її партнерка навіть після розлучення з нею продовжувала незаконно стежити за станом її особистих фінансових рахунків. При чому вона це здійснювала в тому числі під час виконання своєї професійної місії на Міжнародній космічній станції (МКС).

Про факт правового спору двох суб'єктів конфліктної ситуації, який, ймовірно, став першим злочином, скоєним в космосі, нещодавно повідомило The New York Times (<https://www.nytimes.com/2019/08/23/us/nasa-astronaut-anne-mcclain.html>).

В цьому повідомленні зазначається, що колишня дружина М. – офіцер повітряної розвідки США у відставці помітила, що хтось незаконно входить в її банківський акаунт. Встановивши цей факт, вона звернулася в банк з проханням визначити комп'ютери, з яких здійснюється цей вхід. Як стало відомо, що одним з них виявився спеціальний комп'ютер, зареєстрований у мережі Національного управління з аеронавтики (NASA). У зв'язку з цим У. подала скаргу на незаконний вхід в її банківський акаунт у Федеральну торговельну комісію США.

Повернувшись на Землю, М. в показаннях під присягою, даних головному інспектору NASA, визнала, що дійсно здійснювала вхід, використовуючи пароль, яким подружжя користувалося раніше під час спільного життя. За словами адвоката астронавта, вона робила це, щоб

переконатися, що у У. і її чотирирічного біологічного сина, якого вони раніше виховували разом, досить коштів для існування. За словами М., колишня дружина жодного разу не казала їй, що заходити в її аккаунт їй тепер уже заборонено.

Слід зазначити, що згідно з чинними на Міжнародній космічній станції правилами, які спільно узгодили, встановили і підписали між собою Євросоюз, Канада, Росія, США і Японія, на астронавтів і космонавтів, які працюють на міжнародній космічній станції, при вирішенні виникаючих спірних юридичних питань то тут на них поширюється їх національне чинне законодавство [8]. Крім того, існує реальна правова можливість видачі злочинця на Землю в іншу країну, якщо там захочуть притягнути до відповідальності іноземця за злочин який скоєний у космосі.

Слід зазначити, що скарга, пов'язана з доступом до банку з космічної станції, є лише одним з ряду складних правових питань, що виникли в епоху звичайних космічних подорожей, які, як очікується, будуть зростати з початком широкомасштабних досліджень космічного простору, космічних подорожей фахівців (астронавтів, космонавтів) в тому числі і розвитку космічного туризму.

Випадки про різні криміногенні події, які відбувалися в космічному просторі відомі і раніше.

Так відомо, що ще у 2011 році НАСА організувало спецоперацію, спрямовану на вивчення дій вдови космічного інженера, яка хотіла продати місячний камінь. У 2013 році російський супутник був пошкоджений після зіткнення з уламками з супутника, зруйнованого Китаєм в ході випробування ракети в 2007 році. У 2017 році австрійський бізнесмен подав до суду на компанію з космічного туризму, намагаючись повернути свій депозит за заплановану поїздку, яка з різних причин була заблокована і не просувалася, тобто по факту не була реалізована.

Зокрема директор Центру глобального космічного права Клівлендського державного університету Марк Сундал справедливо зазначає так: «Те, що він знаходиться в космосі, не означає, що він не підкоряється закону».

За словами пана Сундала, однією з потенційних проблем, які можуть виникнути у зв'язку з будь-яким космічним кримінальним злочином або судовим процесом з приводу позаземних банківських комунікацій, є відкриття: вірогідно співробітники НАСА будуть побоюватися, наприклад, відкрити високочутливі комп'ютерні мережі і бази даних для перевірки пересіченими юристами. Але такі юридичні питання в майбутньому, за його словами, будуть неминучі, оскільки в скорому часі люди будуть проводити більше часу в космосі. Про це свідчать активні космічні розробки під керівництвом Ілона Маска [2].

Розвиток наукових досягнень в новому тисячолітті засвідчує, що особливо небезпечним сьогодні є можливість використання кримінальними угрупованнями електронного інтелекту в злочинних цілях. Як стало відомо засоби, методи і технології електронного інтелекту уже сьогодні несуть

загрозу соціально-комунікаційним системам і мережам. Зокрема, англійські і американські вчені справедливо стверджують, що електронний інтелект в скорому майбутньому може стати небезпечною зброєю в руках кібершахраїв, кібертерористів та кіберзлочинців. Про ці загрози, виклики і небезпеки зазначено в опублікованому днями стосторінковому дослідженні *The Malicious Use of Artificial Intelligence: Forecasting, Prevention, and Mitigation*. Тому очевидно, що постає справедливе запитання так в чому ж саме полягає реальна загроза світові з боку електронного інтелекту і як цьому реально зарадити?

Звіт, в якому висвітлюються реальні загрози електронного інтелекту для людства, був підготовлений групою з 26 провідних дослідників електронного інтелекту – відомих вчених Кембриджського, Оксфордського і Стенфордського університетів, а також експертів Electronic Frontier Foundation та OpenAI та представників інших авторитетних дослідницьких відомств, установ і організацій.

Реальна небезпека для електронної цивілізації полягає в тому, що сучасні можливості використання електронного інтелекту в освіті, науці і практиці стають більш могутніми, широкомасштабними і потужними [3;4;5]. У зазначеному вище дослідженні визначаються три основні напрями, для яких існує найбільше викликів, ризиків, загроз і небезпек – це цифрова (електронна) безпека, фізичні об'єкти та політична сфера.

Так в чому все ж таки полягає реальна небезпека для електронної цивілізації? Фахівці стверджують, що електронний інтелект, потрапивши в руки зловмисників, може фактично знизити, а інколи можливо і знищити реально створені захисні безпекові перешкоди, перепони для проведення руйнівних хакерських атак.

Відомо, що сучасні ноозасоби і ноотехнології електронного інтелекту уже сьогодні можуть виявити критичні помилки і недоліки програмного забезпечення та швидко вибрати потенційних жертв для скоєння різного роду фінансових та економічних злочинів. Більше того, ноозасоби електронного інтелекту можуть сприяти використанню соціальної інженерії як методу кібератаки. Це обумовлено тим, що інформація отримана з інтернету про персональні дані тої чи іншої людини може бути використана для автоматизованого створення шкідливих сайтів/посилань чи електронних листів, на які, швидше за все, відповідатиме потенційна жертва, адже вони надходять вірогідно від справжніх людей та імітуватимуть їхній стиль спілкування», – стверджують фахівці, які підготували даний звіт.

Більше того подальший розвиток і удосконалення ноозасобів електронного інтелекту, на думку авторів даного дослідження, може призвести до того, що переконливі чат-боти зможуть долучати людей до тривалих діалогів, таким чином збільшуючи рівень довіри до себе, або навіть набувати вигляду реальних людей у відеочаті.

Іншою реальною небезпекою в кіберпросторі, яка з'являється на горизонті, це можливість кібератаки на фізичні об'єкти. Автори звіту

справедливо попереджають, що ноозасоби електронного інтелекту можуть безперешкодно проникати як у системи безпілотних автомобілів, так і безпілотних літаків, поїздів, кораблів, реально управляти ними та призводити по спеціальному коду для розкрадання майна, ресурсів, коштів, але і до аварій та катастроф. Ще одним прикладом може бути використання «армій дронів», які за допомогою технології розпізнавання обличчя можуть вбивати людей, наголошується у дослідженні. Таким чином існує реальна загроза створення роботів-вбивць.

У даному звіті також описується можливий сценарій, в якому робот-прибиральник офісів на ім'я SweepBot, який оснащений бомбою, проникає у міністерство фінансів та «губиться» серед інших машин такого ж виробника. Причому робот-зловмисник спочатку поводить себе достатньо ввічливо і природньо – збирає сміття, підмітає коридори, доглядає за вікнами, аж поки програма для розпізнавання обличчя не зафіксує певну особу зацікавлену зловмисниками і не запустить відповідний пусковий механізм вибухового пристрою. Очевидно, що прихований вибуховий пристрій може вбивати не тільки розпізнану певну особу, але і спричиняти поранення працівників, які можуть випадково стояти неподалік. Таким чином, швидкий розвиток індустрії електронного інтелекту засвідчує, що сьогодні це уже не просто науково-фантастична літературна історія-передбачення, а уже дійсно створена реальність, тобто конкретна технологічна небезпека і загроза цивілізаційного розвитку. Очевидно, що це все зобов'язує відповідні установи кібербезпеки уже сьогодні приступити до розробки стратегії, тактики і мистецтва поведінки в таких ситуаціях.

На завершення слід зазначити, що очевидно сформулювати реальний подальший чіткий розвиток сценаріїв використання можливостей космічного кіберпростору і електронного інтелекту в злочинних цілях сьогодні складно. Водночас, важливо уже сьогодні відповідним державним органам, освітнім та науковим установам приступити до розробки та реалізації на практиці наступних стратегічних кроків і прийняття управлінських тактичних рішень, а саме:

- створити чітку і надійну безпекову міждержавну правову базу можливостей використання космічного простору і електронного інтелекту в освітній, науковій і праксеологічній діяльності з метою запобігання і протидії можливим кіберзагрозам, викликам і небезпекам;

- розробникам новітніх електронних ноозасобів, методів і технологій штучного інтелекту технологічно запобігти можливим загрозам неправомірного використання електронного інтелекту в різних сферах життєдіяльності;

- розробити впорядковану правову, організаційну і технологічну систему запобігання і протидії шкідливому використанню космічного простору і електронного інтелекту як на національному, так і на міждержавному (світовому) рівнях.

Список використаних джерел

1. Біленчук П., Малій М. Кіберсвіт у новому тисячолітті. Хто вони: кіберзлочинці, кібершахраї, кібертерористи?//Юридичний Вісник України, 2019.-№39.-с.14-15.
2. Біленчук П., Малій М. Космічна й електронна кіберзлочинність: загрози і виклики нового тисячоліття//Юридичний Вісник України, 2019.-№41.-с.14.
3. Біленчук П.Д. Е-суспільство: цифрове майбутнє України. Монографія. / П.Д. Біленчук, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій, та ін.; за заг ред. П.Д. Біленчука.-2-ге вид. переробл. -Київ: УкрДГРІ, 2019. -292 с.
4. Біленчук П.Д. Електронна цивілізація: інноваційне майбутнє України: монографія. / П.Д. Біленчук, М.М. Близнюк, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій, Ю.О. Пілюков, О.В. Соколов, за заг. Ред. П.Д. Біленчука -К.: УкрДГРІ, 2018. -284 с.
5. Біленчук П.Д. Конвергенція сонячного суспільства знань: креативна освіта і цивілізаційний розвиток. Монографія/П.Д. Біленчук, Я.О. Береський, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій, Р.В. Перелигіна; за заг.ред. П.Д. Біленчука.- К.:УкрДГРІ, 2019.- 416с.
6. Біленчук П.Д., Гуцалюк М.В., Романюк Б.В. та ін. Комп'ютерна злочинність. Навч. посіб. Київ: Атіка, 2002.-240с.
7. Біленчук П.Д., Гуцалюк М.В., Кравчук О.В., Козир М.В. Комп'ютерний тероризм: суперхакери, кібертерористи, кіберкриміналісти: Монографія. Київ: Наука і життя, 2008.-292с.
8. Біленчук П., Малій М. Космічне партнерство України і США: Міжнародна правнича дипломатія в дії//Юридичний Вісник України, 2019.-№45.-с.12-13.

Білозьоров Євген Вікторович,

заступник директора навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

На сьогодні розвиток юридичної науки обумовлений інтеграційними та глобалізаційними процесами, що відбуваються в Європі та світі, її переходом від методологічного монізму до світоглядно-методологічного плюралізму. Це, у свою чергу, викликає необхідність концептуального перегляду традиційних уявлень про державно-правові закономірності та поглибленого

осмислення ролі правознавства у сучасному суспільстві. Глибокий аналіз усіх явищ, визначення принципів орієнтирів подальшого розвитку юридичної науки є найважливішим напрямом наукових досліджень, основою ефективності яких має бути методологія правознавства. Тому, формування дієвого методологічного інструментарію є першочерговим завданням для сучасної юриспруденції.

Для юридичної науки звернення до методологічних підходів, пов'язаних із тими або іншими науковими сферами, це питання залучення до пізнавального арсеналу юриспруденції тих або інших систем і схем наукового мислення, що забезпечують поглиблене, всебічне пізнання державно-правової дійсності [1, с. 234]. Юридична наука на теперішньому етапі свого розвитку постійно залучає нові для себе методологічні підходи, які удосконалюють якість наукових досліджень.

Необхідно зазначити, що методологічні підходи займають окреме місце за своїм евристичним потенціалом у системі сучасного правознавства. Крім того, методологічний підхід є одним із основних складових елементів парадигми та розглядається як сукупність взаємозалежних наукових методів. Він об'єднує різноманітні методи, певним чином пов'язаних між собою, серед яких один або кілька є основними, а всі інші підпорядковуються їм та мають допоміжний характер.

Слід відмітити, що велике значення у процесі підготовки майбутніх правоохоронців займають прикладні юридичні науки, а саме криміналістика. Криміналістика як складова юридичної науки традиційно знаходиться на передових позиціях протидії злочинності. Криміналістична підготовка майбутніх правоохоронців – це формування особистості професіонала, яка направлена на засвоєння базових теоретичних положень криміналістики, оволодіння практичними навичками, що необхідні для виявлення, розкриття та розслідування злочинів, отримання доказової інформації під час розслідування злочинів та провадження окремих слідчих дій.

Зміст криміналістичної підготовки майбутніх правоохоронців у найбільш стислому вигляді може бути розглянуто через призму об'єкта та предмета криміналістики. Криміналістика, як і будь-яка інша наука, перебуває у всезагальній системі наук, має методологічні, родові та органічні зв'язки із суспільними, природничими і технічними науками, але найбільшою мірою – з науками юридичними. Криміналістика належить до числа тих юридичних наук, від яких залежить рівень і зміст професійної підготовки майбутніх правоохоронців [2, с. 438].

У цій науці акумулюються нові продукти світової наукової думки, які потрібно використовувати при розслідуванні та розкритті злочинів. Через наукові доробки криміналістики удосконалюються прийоми та засоби роботи з доказовою інформацією, саме вона надає поштовх для переосмислення новітніх ідей та досягнень наукового уявлення з метою їх використання у правоохоронній діяльності. Криміналістика сьогодні повинна швидко

реагувати на всі виклики практики розкриття і розслідування злочинів із урахуванням сучасних реалій українського соціуму.

У такому аспекті стратегічним вектором розвитку криміналістичної науки є, з одного боку, встановлення чітких меж дослідження об'єкта та предмета криміналістики у системі сучасної юриспруденції, а з іншого – визначення методологічних зв'язків із іншими галузями знань. Концентрація зусиль учених-криміналістів на цій проблематиці позитивно вплине на правильне осмислення завдань сьогодення, що висуває сучасне суспільство перед криміналістикою, та й майбутньому виступає запорукою розробки новітніх концепцій, які стануть теоретичним фундаментом діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності.

На сьогодні спостерігається тенденція щодо розширення сфери застосування криміналістики і, відповідно, предмета її досліджень. Окрема увага також приділяється аспектам співвідношення предмета криміналістики із предметами інших юридичних наук. Так, у сучасній гносеології прийнято розрізняти об'єкт і предмет пізнання. Об'єкт дослідження в теорії пізнання – це те, що протистоїть суб'єкту в його пізнавальній діяльності. Тобто це оточуюча дійсність (якась її частина), з якою дослідник має справу. Предмет дослідження – це та сторона, той аспект за яким дослідник пізнає цілісний об'єкт, виділяючи при цьому головні, найбільш суттєві ознаки об'єкта. Таким чином, один і той же об'єкт може бути предметом різних наук. Це обумовлюється єдністю та диференціацією таких наук, які мають спільний об'єкт дослідження. Необхідно зазначити, що предметом тієї чи іншої науки є не окреме матеріальне утворення чи форма руху, а його абстрактно виділена сторона, яка ніколи не існує в самотійному вигляді відокремлено від інших його сторін. Тобто кожна наука абстрагує свій предмет, вириваючи його із взаємозв'язку з предметами інших наук. Цілісна ж уява про певний об'єкт може бути сформована тільки при поєднанні знань, накопичених у різних науках [3, с. 100-101].

Таким чином, на основі аналізу історичної трансформації уявлень про предмет і завдання криміналістики, можна зробити певний висновок, про те, що її об'єктом дослідження є певні види людської діяльності як частини оточуючої дійсності. До таких видів людської діяльності, перш за все, потрібно віднести діяльність, спрямовану на виявлення, розслідування і попередження злочинів (діяльність слідчого). Маючи своїм завданням озброєння слідчого науковими знаннями про засоби, прийоми і методи роботи зі слідами злочину (майбутніми доказами), криміналістика повинна досліджувати саме цю діяльність слідчого.

Необхідно зазначити, що маючи своїм об'єктом діяльність слідчого, криміналістика не могла уникнути дослідження й іншого виду людської діяльності, а саме діяльність злочинців (злочинна діяльність). Ще Г. Гросс у своїх працях проводив ідею необхідності одержання слідчим саме криміналістичних знань про злочинну діяльність різних видів. На думку вченого, слідчий для успішного виконання своєї роботи повинен володіти

особливими знаннями щодо методів вчинення злочинів (типологічні риси злочинів, особливості злочинних прийомів тощо). Зокрема, дослідником досить детально описувався механізм заподіяння тілесних ушкоджень, вчинення крадіжок різних видів, шахрайств тощо [4, с. 757-1026]. Тим самим стверджувалося правило, що не можна пізнати діяльність із розслідування злочинів, не вивчивши той об'єкт, на який вона спрямована.

Отже, злочинна діяльність як специфічний (негативний різновид) людської діяльності в криміналістиці знайшла відображення у вигляді вчення про механізм вчинення злочину [5, с. 162], а також у вигляді окремої криміналістичної методики розслідування злочинів [6, с. 344]. Існує точка зору, відповідно до якої криміналістика повинна вивчати злочинну діяльність значно ширше розуміння механізму вчинення злочину. Так, Н.С. Карпов виділяє напрями криміналістичного вивчення злочинної діяльності, які стосуються організації злочинних співтовариств, організації розподілу функціональних обов'язків їх членів, «навчання кадрів», їх контррозвідувальної діяльності з метою протидії правоохоронним органам та ін. [7, с. 173]. Виходячи із зазначеного, можна стверджувати, що об'єкт криміналістики складають два взаємопов'язані види людської діяльності (негативної та позитивної): «злочинна діяльність – діяльність із виявлення, розслідування і попередження злочинів».

Таким чином, є всі підстави для використання діяльнісного підходу в процесі криміналістичної підготовки майбутніх правоохоронців. Поняття «діяльнісний підхід» у широкому розумінні означає, що в основу методології досліджень покладено категорію «діяльність» як специфічну форму суспільного буття людей, що полягає у цілеспрямованому перетворенні природної та соціальної дійсності. Використання діяльнісного підходу сприятиме розумінню питань не тільки про принципи, типологію, ефективність діяльності, а й про структурну схему діяльності. Побудова діяльності висвітлюється у наукових концепціях по-різному, але поряд із тим можна виокремити такі структурні елементи: засіб, мета, мотив, об'єкт, результат, спосіб, суб'єкт, форма, ціль тощо. Самі ці складові можна використовувати як критерії при виокремленні соціально-правових явищ, що обумовлюються фактором людської діяльності. Кожний складовий елемент структури діяльності може виконувати роль методологічного аспекту, зрізу або площини у яких відбувається пізнання державно-правової дійсності.

Список використаних джерел

1. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки : монография. Екатеринбург : Изд-во Гуманитар. ун-та, 2001. 265 с.
2. Белкин Р. С. Курс криминалистики : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. В 3-х томах. Т. 3. М. : Юристъ, 1997. 480 с.
3. Даньшин М. В. Про об'єкт і предмет криміналістики та її зв'язки з іншими юридичними науками. *Збірник наукових праць Харківського*

національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер. «Право». 2013. Вип. 20. С. 98-107.

4. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики : научное пособие. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. М. : ЛексЭст, 2002. 1088 с.

5. Сьоміна Н. А. Механізм вчинення злочину : поняття та елементи. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ.* № 3. 2009. С. 160-165.

6. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

7. Карпов Н. С. Злочинна діяльність : монографія. К. : Вид-во Семенко С., 2004. 310 с.

Білоус Ірина Володимирівна,
завідувач відділу почеркознавчих
досліджень лабораторії
криміналістичних видів досліджень
Київського науково-дослідного
інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

**ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА
ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ В НАУКОВО-
ДОСЛІДНИХ УСТАНОВАХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ МІНІСТЕРСТВА
ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ЗА ЕКСПЕРТНОЮ СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
«ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЧЕРКУ ТА ПІДПISУ»**

Одним із важливих напрямків удосконалення судово-експертної діяльності в Україні є перебудова системи підготовки експертних кадрів.

Нині на підставі положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5 підготовка (стажування) працівників науково-дослідних установ судових експертиз, які мають намір отримати та/або підтвердити кваліфікацію судового експерта, здійснюється за програмами підготовки з відповідних експертних спеціальностей, які затверджуються головою ЦЕКК і передбачають проведення лекційних та практичних занять, підготовку проектів висновків та проведення їх рецензування [1].

Мінімальний обсяг програм підготовки (стажування) становить: у разі присвоєння кваліфікації судового експерта – 40 академічних годин, у разі першого підтвердження кваліфікації судового експерта – 32 академічні

години; у разі наступних підтверджень кваліфікації судового експерта – 24 академічні години за відповідними програмами №1-3.

Відповідно до затверджених програм підготовки судових експертів за експертною спеціальністю 1.1 «Дослідження почерку та підписів» передбачено вивчення загальних теоретичних положень та процесуальних підстав проведення судової почеркознавчої експертизи, особливостей проведення ідентифікаційних, діагностичних, класифікаційних досліджень рукописів, проведення комплексних досліджень у вирішенні судово-почеркознавчих завдань.

Дана програма хоча і розроблена у відповідності до наукових положень судового почеркознавства, але поряд з цим має ряд недоліків:

- відсутні єдина система підготовки та відповідні навчальні матеріали;
- відсутня можливість ознайомлення з всіма методиками, внесеними в реєстр методик проведення судових експертиз, а також з джерелами, що наведені в переліку рекомендованої літератури;
- перелік тем не відповідає сучасним потребам слідчої, судової та експертної практики;
- відповідальність за підготовку методичного матеріалу полягає безпосередньо на керівника стажування.

З метою усунення вищевказаних недоліків доцільно розробити методичні рекомендації з підготовки судових експертів в НДУСЕ МЮ за експертною спеціальністю 1.1. «Дослідження почерку та підписів».

Під час розробки відповідних методичних рекомендацій необхідно врахувати історію розвитку і роль фундаментальних і спеціальних наук в розробці судового почеркознавства, теоретичні положення судово-почеркознавчої ідентифікації та діагностики, а також особливості методик дослідження рукописів в залежності від їх компонентного складу, умов їх виконання, сучасний стан та можливості застосування методик судово-почеркознавчих класифікаційних завдань.

Програма підготовки повинна відображати сучасний стан розроблення особливих методик судово-почеркознавчої експертизи та потреби слідчої та судової практики.

Також програма підготовки повинна передбачати процес вивчення наукових джерел з судового почеркознавства, який рекомендується починати з засвоєння таких понять, як предмет судового почеркознавства і судово-почеркознавчої експертизи, почерк як об'єкт експертизи, природу почерку, а також закономірностей формування його індивідуальності і стійкості [2,с.23].

В подальшому слід розглянути завдання, що вирішуються судово-почеркознавчої експертизою та їх класифікацію. Мається на увазі розподіл на ідентифікаційні, діагностичні та класифікаційні, що в свою чергу залежать від виду почергового об'єкту (текст, підпис, цифровий запис), обсягу тексту (великий, середній, малий, короткий запис), умов виконання (звичайні, незвичні тощо).

Наступними етапами підготовки є ознайомлення з методиками, що відображають сучасний стан можливостей судової почеркознавчої експертизи, їх диференціацію на загальну та особливу, види особливих методик. Засвоєння стадій експертного дослідження, що передбачені загальною методикою почеркознавчої експертизи [3], правил оформлення результатів експертного дослідження [4].

Важливим етапом оволодіння спеціальними знаннями в галузі судового почеркознавства є розгляд системи ідентифікаційних ознак почерку.

Всі етапи підготовки повинні закріплюватися виконанням практичних завдань.

В науково-дослідних установах судових експертиз Міністерства юстиції України (далі НДУСЕ МЮ) з метою покращення засвоєння теоретичного матеріалу та сприянню напрацювання практичного досвіду особами, що проходять підготовку за експертною спеціальністю 1.1 «Дослідження почерку та підписів» доцільно:

- створити в кожному підрозділі навчальні матеріали з експертними провадженнями в яких якісно, повно та обґрунтовано відображений процес проведеного почеркознавчого дослідження, а також міститься якісний ілюстративний матеріал;

- намагатися накопичувати ілюстративний матеріал з «нестандартними» об'єктами дослідження (автопідробка, рукописи виконані на незвичних поверхнях та незвичними пишучими приладами, рукописи виконані в стані алкогольного, наркотичного сп'яніння тощо);

- керівнику стажування під час проведення підготовки враховувати особливі здібності особи що стажується щодо оволодіння навчальним матеріалом.

Для вдосконалення процесу підготовки судових експертів за напрямком судової почеркознавчої експертизи керівнику НДУСЕ МЮ необхідно створити умови, які б сприяли якісному процесу проведення підготовки, а саме:

- забезпечити можливість проведення лекційних занять із застосуванням інтерактивних матеріалів (презентацій);

- здійснювати безпосередній контроль за всіма етапами підготовки;

- забезпечити проведення підготовки фахівців під керівництвом досвідчених судових експертів, що мають практичний стаж експертної діяльності в галузі судової почеркознавчої експертизи понад 10 років.

Список використаних джерел

1. Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів: затверджене наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. Дата оновлення: 08.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15> (дата звернення 23.10.2019).

2. Погибко Ю. Н. Подготовка специалистов в области судебно-почерковедческой экспертизы. Методическое пособие.- М., ВНИИСЭ, 1978.- С. 65.

3.Методика судово-почеркознавчої експертизи: загальна частина / ДНДЕКЦ МВС України.- К., 2008, С.34.

4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. Дата оновлення: 22.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення 23.10.2019).

5. Погибко Ю. Н. Рекомендации по обучению начинающих специалистов решению профессиональных судебно-почерковедческих задач. Методическое пособие для экспертов.- ВНИИСЭ, 1979. С. 125.

Біляков Андрій Миколайович,
професор кафедри судової медицини
та медичного права Національного
медичного університету імені
О.О. Богомольця, доктор медичних
наук

МЕТОДОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ ДАВНОСТІ ТРАВМУВАННЯ В ЕКСПЕРТНІЙ СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

В сучасному світі людина постійно знаходиться під впливом екзогенних факторів, які можуть стати причиною виникнення механічної травми, яка являє собою одну із головних медичних та соціальних проблем, оскільки підвищує рівень травматизму та смертності. За статистичними даними механічна травма займає провідне місце в загальній структурі смертності населення різних країн, а у випадках протиправних дій проти життя людини визначення давності її виникнення має вирішальне значення.

Відомо, що використання методологічних підходів в експертній роботі дозволяє оптимізувати експертний процес, що дозволяє не лише скоротити час експертного дослідження, але й суттєво покращити його якість. Саме тому судово-медичний експерт – танатолог при побудові алгоритму своєї роботи з об'єктом – трупом має дотримуватися не лише загальноприйнятих правил та методик, але й використовувати методологічні підходи для експертного процесу в цілому.

В судово-медичній практиці широко використовується загальноприйнятий методологічний підхід судово-медичної (криміналістичної) ідентифікації зняряддя травмування при дослідженні біологічного об'єкту. Дана методологія передбачає виділення насамперед групових ідентифікаційних ознак та індивідуальних. Подібний алгоритм

можна використати і для розробки методології визначення давності травмування та його зажиттєвості, при якому предметом дослідження будуть результати експертизи біологічних об'єктів (тканин та рідин тіла), а об'єктом порівняння стануть ознаки давності травмування та його зажиттєвості.

В арсеналі судово-медичного експерта України є небагато методів, які допоможуть це зробити. Найбільш розповсюдженим є результати морфологічного макроскопічного (візуального) дослідження органів та тканин та допоміжне гістологічне дослідження. Крім того, об'єктом дослідження може бути як місцева реакція організму на травму, так і загальна за участю органів та систем, що залучаються до перебігу «стрес-реакції».

Морфологічні ознаки, які судово-медичний експерт отримує безпосередньо при розтині, дозволяють відразу отримувати та оцінювати дані, які допомагають встановлювати зажиттєвість та давність травмування в випадках, коли після травмування особа прожила більш значний проміжок часу – години. Опис морфологічних змін в органах та тканинах є певною мірою суб'єктивною ознакою, яка залежить від вміння судово-медичного експерта вірно надавати оцінку тому, що він побачив при розтині.

Допоміжне гістологічне дослідження являється вже більш об'єктивним методом, результати якого можливо повторно переглянути при дослідженні скелець. Однак і гістологічне дослідження показує та дає достовірні результати в тих випадках, коли тривалість перебігу травми складає декілька годин [1, с. 73]. Крім того, на його проведення необхідний тривалий час, залучення інших фахівців – лаборантів та гістологів які також мають мати відповідну високу кваліфікацію. Опис гістологічного препарату також має суб'єктивну складову, адже експерт-гістолог має інтерпретувати отримані результати, виходячи з власних знань та досвіду.

За наявності додаткового обладнання та налагодженої методики можливе визначення певних видів травмування, зокрема, давності утворення гематом за змінами лазерних зображень у зрізах біологічних тканин трупа [2, с. 22], чи давності травмування м'язів за біофізичними показниками [3, с. 56]. Однак, подібні дослідження не є ключовими, адже їх використання можливе лише при наявності певної нозологічної форми ушкоджень.

Останнім часом все більшої популярності набувають біохімічні дослідження, що полягають у кількісному визначенні вмісту біологічно – активних речовин в тканинах та рідинах трупа. Саме дані дослідження досить точно дозволяють встановлювати давність локального травмування тканин [4, с. 67] та тривалість перебігу травми, яка складала незначний проміжок часу. Їх суттєвою перевагою є також значне скорочення терміну діагностики, адже методики визначення їх вмісту є менш тривалими [5, с. 44; 6, с. 122]. Крім того, результати даних досліджень не містять суб'єктивної складової, адже експерт отримує вже числові значення і порівнюючи їх з визначеними табличними величинами робить відповідні висновки.

Біохімічні тести є оптимальними та показовими для з'ясування генезу настання смерті. Це обумовлено тим, що організм людини, перш за все, реагує шляхом зміни балансу біологічно-активних речовин, які забезпечують відповідну біохімічну реакцію.

На даний час вже визначені діагностично значимі показники для кількісного вмісту гістаміну, серотоніну, протогландинів, амінокислот в локально травмованих тканинах, що дозволяють встановлювати даність їх травмування. Також розроблені показники і для системної реакції організму на травму, зокрема, завдяки визначенню вмісту в лікворі та перикардіальній катехоламінів – адреналіну та норадреналіну, біогенних амінів – гістаміну та серотоніну, молекул середньої молекулярної маси, в тканині надниркових залоз – холестерину та його ефірів, кортикостероїдів можна визначити тривалість перебігу раннього антемортального періоду.

Отже, аналіз різномайття методів та методик, які може використовувати судово-медичний експерт при визначенні зажиттєвості травмування та його давності, передбачає використання методологічно підходу, який полягає у наступному:

1. Визначення під час судово-медичної експертизи трупа локальні чи системні зміни будуть використані для встановлення зажиттєвості травмування та його давності:

А) при використанні системних змін встановлення, чи достатньо лише морфологічного макроскопічного опису травмованих органів та тканин для вирішення питань слідства;

Б) при використанні локальних змін встановлення, чи достатньо лише морфологічного макроскопічного опису травмованих тканин для вирішення питань слідства.

2. В разі недостатності інформації необхідне залучення допоміжних методів дослідження:

- істологічного в разі, що судово-медичний експерт впевнений, що після травмування особа прожила значний проміжок часу (години) і результати даного дослідження будуть інформативними;

- біохімічного в разі, якщо особа прожила незначний проміжок часу для визначення біологічно активних речовин в тканинах та рідинах тіла як для виявлення системних змін («стрес-реакція») так і локальних (первинні прояви запалення);

- додаткових методів дослідження: біофізичних, спектрографічних та ін.. за умов наявності певної нозологічної форми ушкоджень. Це передбачає вилучення під час розтину відповідних органів та тканин.

Таким чином, методологія визначення давності травмування в судово-медичній практиці є невід'ємною частиною діагностичного експертного процесу, застосування якої дозволяє скоротити час експертного дослідження та суттєво покращити його якість.

Список використаних джерел

1. Пащенко Ю. В. Морфофункціональний стан мозкової речовини наднирникових залоз при різній тривалості життя після механічної травми./ Ю. В. Пащенко, Г. І. Губіна-Вакулік //Галицький лікарський вісник. – 2003. – Т.10. – №4. – С.73-74.
2. Бачинський В. Т. Кореляційна диференціальна діагностика часу виникнення гематом людини// Здобутки клінічної і експериментальної медицини. – 2008. – Т.8. - №1. – С. 22 – 26.
3. Пашинян Г. А. Морфологическая картина гипофиза в динамике посттравматического периода//Актуальные вопросы судебной медицины и экспертной практики. Сб. науч. тр. /Том. гос. мед. ин-т, Алт. гос. мед. ин-т им. Ленинского комсомола; под общ. Ред. В.Э. Янковского. – 1988. – С. 56-58.
4. Концевич И. А. Метод выделения и определения свободного гистамина в травмированной и интактной коже/ И. А. Концевич, Б. В. Михайличенко, З. Т. Радловская// Лабораторная диагностика на службе судебной медицины. – Харьков,1985. – С. 67-72.
5. Kernbach-Wighton G. Zum Katecholaminspiegel bei Unterkühlung./ G Kernbach-Wighton, R Sprung, K.S. Saternus //Potsdam Rechtsmed. – 2003. – P. 44-45.
6. Zhu B.L. Postmortem serum catecholamine levels in relation to the cause of death / B.L. Zhu [at all.] //Forensic Sci Int. – 2007. – № 173 – P. 122-129.

Бобро Марина Іванівна,

старший експерт сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПРОБЛЕМА НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Кожна держава, яка дбає про своє майбутнє, не має права бути байдужою до долі дітей, і насамперед тих, які вступили у конфлікт із законом. Процеси, що відбуваються останнім часом в нашому суспільстві, негативно впливають на формування молодого покоління, зокрема, про це свідчить зростання рівня злочинності серед неповнолітніх.

Неповнолітні – це не тільки інтелектуальний, духовний та матеріальний потенціал майбутнього суспільства. За результатами сучасних кримінологічних досліджень, понад половини (53 %) професійних злочинців

свій перший злочин вчинили у віці 14-16 років; 39 % – у віці 17-18 років [1, с.41].

Слід зазначити, що це лише офіційні статистичні дані, а в дійсності кількість злочинів, що скоїли неповнолітні, в рази перевищує відомі показники, оскільки про більшість таких злочинів потерпілі навіть не заявляють та інформація про них не доходить до органів досудового слідства.

Згідно статті 98 Кримінального кодексу України щодо неповнолітніх, які були визнані винними у вчиненні злочину, суд може застосувати такі основні види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк та додаткові покарання у вигляді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Статтею 102 передбачено позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку на строк від шести місяців до п'ятнадцяти років [2].

На сьогоднішній день вчинення неповнолітніми правопорушень і особливо кримінально караних завжди викликає значний резонанс і занепокоєння у громадськості. Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України за три квартали 2019 року ми маємо досить високу динаміку кримінальних правопорушень, які були скоєні саме неповнолітніми особами, що наведено на рис. 1.

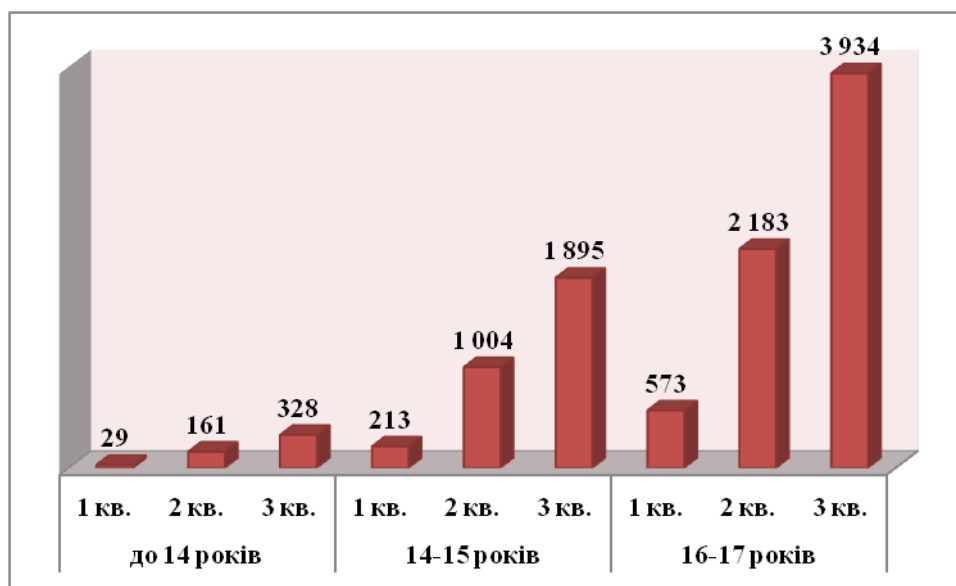

Рис. 1 Статистична звітність за три квартали 2019 р.

Злочини в сучасному суспільстві, вчинені неповнолітніми, стають все більш жорстокими, відзначаються малозначністю мотивів, бездушністю та цинізмом й усе частіше вчиняються у складі організованих груп.

Перебуваючи на стадії формування особистості, неповнолітні правопорушники краще, ніж дорослі, піддаються перевихованню, що дає змогу усунути дефекти у їх соціалізації.

Заходи профілактики щодо неповнолітніх мають високу ефективність. У зв'язку з цим у Міністерстві соціальної політики України розроблено

чимало програм, адресованих неповнолітнім, що перебувають у конфлікті з законом («Вибір до змін», «Зупинись – посміхнись», «Будуємо майбутнє разом», «Управління гнівом», «Будь незалежним», «Вчимося бути здоровими», «Вчимося керувати емоціями»). У складі Національної поліції України сьогодні існують нові підрозділи, так звані «шкільні поліцейські». Важливо зазначити, що ці та інші прогресивні новації будуть результативні лише за умови належного методичного забезпечення профілактичної діяльності з цією категорією правопорушників.

При цьому основною ланкою цього виду соціальної практики має бути індивідуальна робота з неповнолітнім правопорушником, який потребує особливого підходу до розроблення заходів профілактики, коректного вибору форм та методів індивідуальної роботи.

Неповнолітній правопорушник як об'єкт індивідуально-профілактичного впливу підпорядковується профілактичному впливу ієрархічно, у міру того, як діяльність суб'єктів порівняно нижчого рівня виявилась неефективною. Відтак залежно від ступеня розвитку протиправної поведінки неповнолітнього виокремлюють такі групи суб'єктів індивідуальної профілактики:

– суб'єкти первинної соціальної профілактики (дитячі садки, школи, установи додаткової освіти, медичні установи тощо), діяльність яких спрямована на забезпечення адекватної соціалізації основної маси дітей, реалізацію їхніх прав та законних інтересів;

– суб'єкти первинної спеціальної профілактики, які надають допомогу уже соціально дезадаптованим дітям та дітям, які опинилися у скрутній життєвій ситуації (наприклад, притулки, центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я). Цей рівень системи профілактики працює з дітьми, які характеризуються підвищеним ризиком вчинення правопорушень (злочинів);

– суб'єкти спеціальної вторинної профілактики (насамперед кримінальна міліція у справах дітей, відкриті та закриті спеціальні навчально-виховні заклади), які мають здійснювати ресоціалізацію неповнолітніх правопорушників та дітей, які вчинили суспільно небезпечні діяння, до досягнення віку настання кримінальної відповідальності;

– суб'єкти кримінально-правової та кримінально-виконавчої профілактики (виховні колонії, центри соціальної адаптації, піклувальні ради тощо), основним завданням яких є попередження рецидивної злочинності неповнолітніх [3, с. 24, 25].

За результатами вивчення особистості неповнолітнього можна використовувати такі спеціальні методи індивідуальної профілактики:

- метод формування суспільної свідомості – використовується у разі переконання підлітка в необхідності відмовитися від помилкових поглядів, уявлень з метою формування суспільно схвальних переконань, поведінкових норм для щоденного використання;

- метод прикладу – має за основу стимулювання поведінки неповнолітнього до аналогічної діяльності або ж, навпаки, утриматися від подібної поведінки. Варто пам'ятати, як позитивний приклад варто обирати лише ту особу, яка є авторитетною для неповнолітнього, з яким проводиться профілактична робота;

- метод формування навичок соціально корисної поведінки – передбачає розвиток та тренування позитивних якостей, зразків поведінки у життєвих ситуаціях із роз'ясненням доцільності такої поведінки, а також завдяки наданню допомоги, здійснення систематичного контролю;

- метод передачі інформації полягає в інформуванні соціально занедбаних неповнолітніх з нормами моралі, права, правилами співжиття, спілкування з однолітками та старшими, що сприятиме їх подальшій соціалізації;

- метод переконання – повинен використовуватися на емоційному рівні і розкривати самокритичність та активізувати інтелектуальну діяльність неповнолітнього з метою усвідомлення небезпечних наслідків і переосмислення своєї негативної поведінки [4, с. 82].

Потрібно пам'ятати, що індивідуальна профілактика неповнолітніх правопорушників має свої певні особливості, зумовлені соціальною незрілістю, фізичною та психологічною несформованістю особистості у віці до 18 років. При здійсненні профілактичних заходів слід враховувати індивідуальні особливості та психічні характеристики кожної дитини. Усе це вказує на пріоритетність використання психолого-педагогічних засобів виховного впливу на неповнолітніх правопорушників, які проявляються у доборі специфічних методів вивчення неповнолітніх правопорушників, а також методів профілактики з неповнолітніми правопорушниками. Таким чином, удосконалення методики індивідуальної профілактики з неповнолітнім правопорушником сприятиме зниженню рівня вчинюваних злочинів цією категорією осіб, а також знизить ступінь суспільної небезпеки злочинності в державі у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Тайбаков А. А. Проблемы предупреждения и профилактики корыстной преступности: учеб. пособ. – Петрозаводск: Изд-во Петрозаводского гос. ун-та, 2000. – 51 с.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Коновалова А. И. Роль государственной политики у предупреждении преступности несовершеннолетних // Вестник МГОУ. – 2012. – № 3. – С. 21–28.

4. Костицкий М. В., Настюк М. И. Особенности профилактики правонарушений учащейся молодежи. – Львов: Редакционно-издательская группа Львовского госуниверситета, 1983. – 86 с.

Бондар Станіслав Степанович,
доцент кафедри судової медицини та
медичного права Національного
медичного університету імені
О.О. Богомольця, кандидат медичних
наук, доцент

ВИПАДКИ НАСТАННЯ СМЕРТІ ЧЕРЕЗ НЕТРИВАЛИЙ ЧАС ПІСЛЯ СТАЦІОНАРНОГО ЛІКУВАННЯ: МЕДИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Такі випадки періодично трапляються у медичній практиці, їх узагальнена статистика відсутня, проте їх кількість можливо встановити по кількості поданих скарг родичів померлих з цього приводу до обласних (міських) управлінь охорони здоров'я обласних (міських) державних адміністрацій. Розгляд таких скарг звичайно проводиться комісіями, членами яких, в залежності від випадку, можуть бути лікарі різного фаху, як правило це головні спеціалісти управлінь охорони здоров'я, завідувачі відділеннями багатопрофільних обласних, міських лікарень, а при скаргах у Міністерство охорони здоров'я України (надалі – МОЗ України) відповідно – головні спеціалісти МОЗ України. Як свідчать дані дослідників, при аналізі експертиз щодо надання медичної допомоги, у тому числі і осіб, померлих вдома, збіг висновків бюро судово-медичної експертизи та відомчих перевірок Управління охорони здоров'я склав лише 24% [1].

Певна кількість заяв з цього приводу через деякий час подаються у правоохоронні органи, які вносяться у Єдиний реєстр досудових розслідувань (надалі – ЄРДР), органами досудового розслідування подається клопотання до слідчого судді про винесення ним Ухвали щодо проведення судово-медичної експертизи із залученням комісії експертів, проте, і в таких випадках проведення службового розслідування є обов'язковим, його результати разом з матеріалами справи подаються у судово-медичну експертну установу. Певна кількість таких випадків залишається без вказаних скарг, заяв і без реагування.

Розгляд і розслідування таких випадків з медичного і правового аспектів інколи ускладнюється тим, що спочатку рідні та близькі померлої особи звертаються до лікарів первинної ланки медичної допомоги (сімейних і ін.) з проханням констатувати смерть померлого вдома і виписати лікарське свідоцтво про смерть, що передбачено і можливо (тільки при смерті вдома) на підставі даних у медичних документах (амбулаторна картка, виписка із медичної карти стаціонарного хворого) про наявність і перебіг хвороб за

життя, без судово-медичного експертного дослідження (розтину). Лікар, оглянувши померлу, добре відому йому за життя особу, з її медичним анамнезом, на підставі констатації смерті і відсутності зовнішніх ушкоджень, виписує лікарське свідоцтво про смерть із вказанням як причини смерті тієї хвороби, яка була за життя і з приводу якої померла особа лікувалася. Після поховання, через внутрішній психологічний і емоційний стан близьких і рідних, які не можуть сприйняти смерть і втрату дорогої і рідної їм людини вони починають шукати «винних» у її смерті, їм починає здаватися, що це лікар, який «не так лікував» і не запобіг настанню смерті.

У ситуації, коли випадок такої раптової смерті був об'єктом судово-медичного експертного дослідження, особливих проблем, для відповіді на скаргу у медичних адміністративних органів не виникає, так як проведені результати службового розслідування і дані «Висновку судово-медичного експертного дослідження» не дають звичайного підґрунтя для адміністративних покарань лікарів і такі скарги відхиляються як необґрунтовані і безпідставні, про що і повідомляється заявнику.

Складнішими є випадки, у медичному і правовому відношеннях, коли смерть настала через деякий час після виписки із лікарні, коли хворий наполягав, в силу різних причин і обставин, на достроковій виписці із лікарні, до закінчення необхідного процесу лікування, проте був у задовільному стані.

Випадок більш ускладнюється, коли після смерті вдома його поховання здійснюється на підставі виданого лікарського свідоцтва про смерть, без судово-медичного експертного дослідження для з'ясування причини смерті.

Виписка хворого до завершення лікування за вимогою самого хворого або його рідних проводиться з дозволу завідуючого відділення за узгодженням з заступником головного лікаря з медичної частини, дотримання умов чинного законодавства та наказу ВОІЛ «Про порядок дій при відмові пацієнта від госпіталізації».

При поступленні заяв до правоохоронного органу із звинуваченням лікарів в неналежному наданні медичної допомоги, досудове розслідування проводиться за підозрою з можливою кваліфікацією дій лікаря за ст. 140 КК України. Перед комісією судово-медичних експертів слідчий ставить питання по оцінці належних чи не належних дій лікаря для запобігання погіршенню здоров'я і смерті хворого.

Враховуючи вищенаведене, слід зауважити, що лікування хворих у стаціонарних відділеннях лікарень повинно проводитись лікарями з обов'язковим дотриманням протоколів надання медичної допомоги та інших інструктивно-методичних документів, які регламентують таку допомогу.

Також, для попередження можливих скарг і заяв із звинуваченнями лікарів у неналежному лікуванні у випадках настання смерті на дому через нетривалий час після виписки із стаціонару, або відмови від стаціонарного лікування, рекомендувати сімейним лікарям відмовлятися або ж заборонити

їм видачу лікарського свідоцтва про смерть на підставі даних медичної документації в таких випадках.

Тому, лікарі повинні знати не тільки нормативну базу порядку надання медичної допомоги, а і порядок їх дій при відмові від такої допомоги, і суворо дотримуватися вимог цих документів, що убезпечить їх від необґрунтованих, безпідставних звинувачень у неналежних і неправомірних діях.

Список використаних джерел

1. Плетенецька А. О., Варфоломеев Є. А. Про взаємодію бюро судово-медичної експертизи з органами місцевого самоврядування (на прикладі судово-медичних експертиз щодо надання медичної допомоги). *Журнал «Вісник морської медицини»*. Одеса : 2016. 3. С. 19-24.

Бруньов Олександр Олександрович,
начальник відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНІХ ОЗНАК РПГ-22 «НЕТТО» ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВИБУХОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕНТГЕНТЕЛЕВІЗІЙНОЇ СИСТЕМИ CX100100TI

Неруйнуючі методи досліджень розширюють уяву про пристрій та дозволяють встановити ряд додаткових ознак. До них відносяться:

- внутрішнє розміщення деталей і вузлів;
- функціональний взаємозв'язок між деталями та вузлами;
- наявність засобів підриву та їх вигляд;
- наявність вибухових речовин їх об'єм і орієнтовна маса;
- спосіб ініціювання заряду вибухової речовини.

Визначення вказаних ознак тісно пов'язано з технічною оснащеністю вибухотехнічної лабораторії, технічними можливостями застосування спеціальних приладів і особливостями конструкції вибухових пристроїв.

Внутрішнє розміщення деталей і вузлів та їх функціональний взаємозв'язок визначається неруйнуючими методами за допомогою рентгенівських приладів.

Здійснюється порівняльний аналіз з еталонними рентгенівськими знімками вибухових пристроїв промислового виготовлення. Завдяки цьому можливо вирішення питань щодо встановлення групової належності

механізмів, вузлів, речовин та в цілому об'єктів до пристроїв промислового виготовлення.

При вивченні рентгенівських знімків або зображень, як підсумок, визначається взаємодія частин та механізмів вибухового пристрою, можливість подальшого демонтажу тощо.

Наявність засобів підриву та їх вигляд також вивчається за допомогою рентгенівських приладів.

При вивченні механізмів, що поєднанні з засобами підриву, за допомогою рентгенівського випромінювання можливо отримати інформацію про наявність у досліджуваному об'єкті елементів невилучаємості та/або пасток, уявити принцип дії датчиків цілі та, на підставі цього, обмежити операції щодо демонтажу пристрою.

На знімках можливо уявити об'єм речовини та на підставі цього визначити її орієнтовну масу.

Визначення наявності вибухової речовини можливе за допомогою газоаналізаторів або приладів експрес-аналізу проб, відібраних із зовнішніх та з доступних внутрішніх поверхонь пристроїв і вузлів.

Для вирішення саме таких завдань судовими експертами вибухотеніками Черкаського НДЕКЦ МВС було запропоновано для проведення досліджень застосувати новітню модель рентгенотелевізійної системи CX100100TI від компанії NUCTECH. Дана система сканує предмети за допомогою рентгенівського випромінювання. Ця система інспекції, повністю успадкувала провідне світове отримання зображень, ергономічний інтерфейс, поліпшені алгоритми посилення зображень, потужні функції і мережеві додатки, а також високу надійність і безпеку.

Використовуючи технологію отримання високоякісного зображення і поліпшеною класифікації матеріалу за допомогою випромінювання дуальної енергії, дана система інспекції предметів повністю відповідає всім вимогам сканування об'єктів на предмет безпеки.

Застосування кольорових фільтрів при дослідженні РПГ-22 «НЕТТО» рентгенотелевізійною системою NUCTECH Series CX100100TI дало можливість отримати наступні результати:

– шести кольорове зображення – відсікання органічних речовин (Загальний вигляд) рис. 1;

– трьох кольорове зображення – відсікання металу (оранжевий колір – органічні речовини, ВР) рис. 2;

– двох кольорове зображення (пошук ініціюючих ВР «Чорний квадрат Малевича») рис. 3

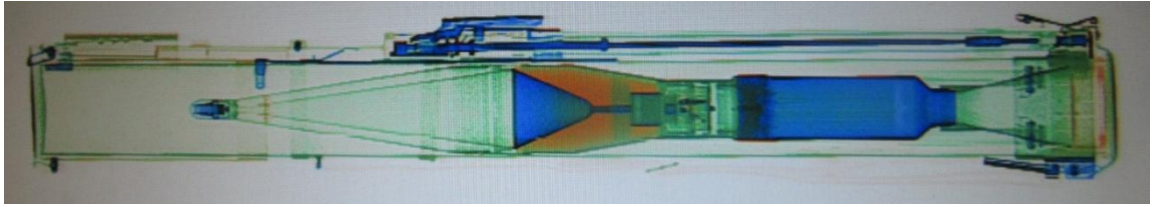

Рис.1. Шести кольорове зображення РПГ-22 «НЕТТО» отримано під час сканування рентгенотелевізійною системою NUCTECH Series CX100100TI

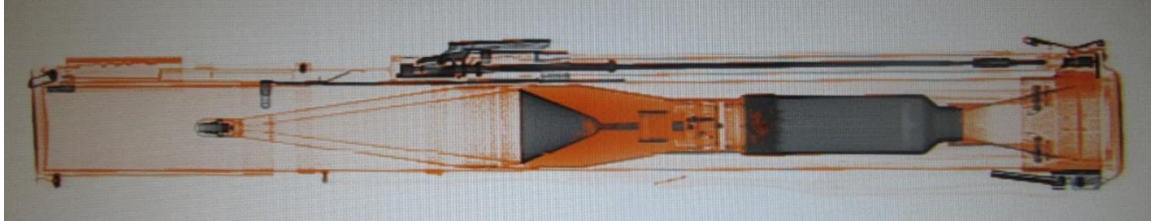

Рис.2. Трьох кольорове зображення РПГ-22 «НЕТТО» отримано під час сканування рентгенотелевізійною системою NUCTECH Series CX100100TI

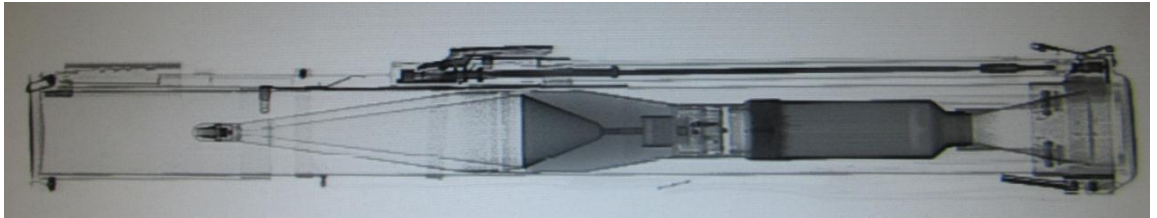

Рис.3. Двох кольорове зображення (пошук ініціюючих ВР «Чорний квадрат Малевича») зображення РПГ-22 «НЕТТО» отримано під час сканування рентгенотелевізійною системою NUCTECH Series CX100100TI

Список використаних джерел

1. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / [Прохоров-Лукін Г. В., Пащенко В. І., Биков В. І. та ін.] – К. : ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 216 с. : іл.
2. Експертний огляд, розрядження, транспортування та знищення вибухових пристроїв і речовин [Текст]: довідково-методичний посібник / Пащенко В. І., Свистунов О. Я., Хомко Р. Л.; УВПД ГШ МВС України. - К., 2009. – 420 с.

*Бурлака Владислав Васильович,
начальник відділу Головного
слідчого управління Національної
поліції України*

**ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ОСВДУВАННЯ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО
ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ**

Вивчення матеріалів судово-слідчої практики показує, що при захопленні, переміщенні і утриманні потерпілого злочинці при вчиненні злочинів, пов'язаних з незаконним позбавленням волі або викраденням людини, нерідко застосовують до жертви фізичне насильство. При встановленні такого роду фактів виникає закономірна необхідність в огляді потерпілого, який проводився у 26% кримінальних справ даної категорії [1, с. 37]. Ці дані свідчать, що в процесі розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини оглядові не завжди приділяється належна увага, хоча його результати мають важливе значення не лише для кваліфікації, але і для розкриття й розслідування злочину в цілому.

У кримінальних провадженнях про незаконне позбавлення волі або викрадення людини об'єктами огляду (освідування) в переважній більшості випадків виступали потерпілі (у 78 % вивчених судових рішень), але наявні і випадки коли здійснюється огляд затриманої або підозрюваної особи. Так огляд особи, яку підозрюють в здійсненні незаконного позбавлення волі або викрадення людини, особливо якщо на її тілі є сліди опору або особливі прикмети, про які говорилося у свідченнях потерпілого або свідків, дозволяє об'єктивно перевірити ці свідчення при виявленні винного в здійсненні «неочевидного» злочину та зміцнити доказову базу [5].

У той же час відповідно до статті 241 (Освідування особи) КПК України освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Відповідно для здійснення ефективного та невідкладного освідування необхідна належна комунікація між слідчим та прокурором. При цьому, на нашу думку, ця норма містить недоліки, оскільки слідчий вимушений в будь-якому випадку отримувати дозвіл прокурора на проведення освідування, а потім пропонувати особі добровільно пройти освідування [3].

У 2020 році вступить в силу Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі - Закон), метою якого є запровадження інституту кримінальних проступків. Окремими положеннями цього Закону України передбачено здійснення медичного освідування до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [4].

Відповідно до частини третьої статті 214 (Початок досудового розслідування) КПК України для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути: 1) відібрано пояснення; 2) проведено медичне освідування; 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або

які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Стаття 146 КК України відповідно до положень Закону не відноситься до переліку кримінальних проступків, як і більшість злочинів проти волі, честі та гідності особи (розділ III КК України).

Також Законом передбачено доповнення статтею 298-1 (Процесуальні джерела доказів у кримінальних проступках) КПК України, якою передбачається, що процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених у статті 84 цього Кодексу, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Статтею 298-2 (Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок) КПК України в редакції Закону передбачається можливість затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений статтею 286-1 (Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції) КК України, з ознаками перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції, здійснюється не більше як на три години з обов'язковим доставлянням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування.

Відповідно до частини другої статті 298 (Особливості початку досудового розслідування у формі дізнання) у редакції Закону досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими цим Кодексом, з урахуванням положень глави 25 (Особливості досудового розслідування кримінальних проступків) КПК України. Так, відповідно до положень частини другої статті 241 (Освідування особи) КПК України, освідування здійснюється на підставі постанови прокурора. З метою забезпечення можливості своєчасного проведення освідування, у тому числі у нічний час доби, вихідні та святкові дні, вважається доречним надати можливість дізнавачу (слідчому) самостійно здійснювати освідування особи.

Отже, викладе вище свідчить про доцільність перегляду окремих положень регулювання процесуальної форми досудового розслідування кримінальних проступків та злочинів з метою надання можливості під час розслідування злочину, передбаченого стаття 146 КК України, проводити освідування слідчому самостійно за згодою особи, з відповідним подальшим інформування процесуального керівника досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Степанов В.В. Правовые основы и доказательственное значение освидетельствования в уголовном судопроизводстве / В.В. Степанов // Адвокатская практика, 2003. №3. - С. 23 – 28;
2. Расследование похищения человека : [метод. пособие] / А. И. Дворкин, Ю. М. Самойлов, В. Н. Исаенко, А. Ш. Ризаев / науч. ред. А. И. Дворкин. – М. : Приоритет, 2000. – 112 с;
3. Кримінальний процесуальний кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 13.04. 2012 №4651-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>;
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>;
5. Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <[http // www. court. gov. ua](http://www.court.gov.ua)>.

Буряченко Олеся Анатоліївна,
здобувач ступеня вищої освіти
«магістр» Національної академії
внутрішніх справ

КОНКУРЕНТНА (АЛЬТЕРНАТИВНА) ЕКСПЕРТИЗА В УКРАЇНІ

Змагальність – один із важливих принципів форми судочинства. Вона передбачає таку побудову процесу, за якої сторона обвинувачення і сторона захисту самостійно обстоюючи свої правові позиції, права, свободи і законні інтереси має рівні права в наданні доказів, їхньому дослідженні та доведенні їхньої переконливості перед судом.

Важливим елементом забезпечення принципу змагальності у кримінальному провадженні є реалізація цієї засади у судово-експертній діяльності. На практиці розпочало застосовуватися проведення експертизи недержавних установах незалежними експертами. Такі експертизи отримали назву та статус незалежних (альтернативних) конкурентних експертиз.

Під конкурентним (альтернативними) експертизами, в рамках кримінального провадження, можна розуміти експертне дослідження, до проведення яких залучаються державні й недержавні експертні установи і приватні експерти сторонами кримінального провадження з метою отримання на поставлені питання висновків експертів, заснованих на проведених дослідженнях з використанням спеціальних знань [1].

Що стосується організації проведення таких експертиз, то вона має досвід в окремих зарубіжних країнах. Так, у США кожна сторона в суді (захист і обвинувачення) має право запросити в суд найнятого нею експерта, який виступає в кримінальному процесі як свідок цієї сторони. Сторона сплачує послуги експерта, що може поставити під сумнів його об'єктивність, достовірність отриманих результатів при проведенні експертизи. Суд вирішує справу на основі аналізу поданих сторонами конкурентних експертиз та інших доказів у справі, оцінює висновки експертів з точки зору наукової обґрунтованості, достовірності та повноти. Інститут приватної експертизи діє й у Німеччині, він успішно функціонує й конкурує з державними експертними установами. Принцип «внутрішньої змагальності» існує у Франції. У справі суд призначає одночасно двох незалежних експертів (для обох сторін). Експерти, які внесені в спеціальний державний реєстр, запрошуються органом, що веде процес, а не сторонами. Це є, на думку французьких фахівців, гарантією отримання надійного доказу – висновку експерта. Досвід функціонування експертних служб зарубіжних країн заслуговує на вивчення й запровадження його в Україні з метою забезпечення принципів правосуддя та захисту інтересів сторін [2].

Саме представлення альтернативних експертних висновків, як забезпечення принципу змагальності, здатні підвищити якість експертиз, вивести державну експертну систему із стану монополії, сприяти забезпеченню повноти дослідження доказів. Також це вплине на якість розслідування та достовірність оцінювання висновку експерта слідчим і судом.

Аналізуючи висновки різних експертів і порівнюючи їхні результати, слідчий (суд) має дійти висновку про доказове значення кожної з них, а потім вирішувати питання про винність або невинність особи. В умовах постійного розвитку науки й техніки, ускладнення методів і методик дослідження стає складним оцінювання слідчим і судом висновків експертів, що мають кардинально різні результати. Оцінити наукову обґрунтованість висновків, вірність обрання та застосування методів дослідження у такій ситуації має тільки висококваліфікований спеціаліст, що володіє спеціальними знаннями, як експерт.

На даний час в Україні механізм правового регулювання конкурентної (альтернативної) експертизи існує частково. Так, положення Законів України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України» від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» від 4 жовтня 2019 року № 187-IX встановлюють, що судово-експертну діяльність можуть здійснювати судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань, а підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу

досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб. Також 17 жовтня 2019 року набрала чинності нова редакція статей 243 та 244 Кримінального процесуального кодексу України, за якими у сторони захисту з'явилося право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової (частина 2 ст. 243 Кримінального процесуального кодексу України). Проте, відповідно до ч.1 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» здійснювати судово-експертну діяльність, пов'язану з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз можуть виключно державні спеціалізовані установи.

Отже, призначення, проведення та використання результатів конкурентної (альтернативної) експертизи має велике практичне значення в умовах сучасного змагального кримінального провадження в Україні. Вдосконалення механізму правового регулювання даного інституту повинно забезпечуватися чітко сформованими нормами, що визначають комплекс прав сторони обвинувачення, сторони захисту та потерпілого щодо залучення експерта для проведення експертизи. Інститут конкурентної (альтернативної) експертизи потребує подальшого наукового дослідження для розробки варіантів законодавчих новел, спрямованих на вдосконалення функціонування даного інституту в змагальному кримінальному провадженні України.

Список використаних джерел

1. Клименко Н. І. Питання реформування інституту судової експертизи в КПК України / Н.І. Клименко // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В. Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). – Одеса : Фенікс 2012. – С. 356-359.

2. Клименко Н. І. Несудова експертиза, або експертиза соціуму / Н. І. Клименко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2014. – Вип. 14. – С. 424-429. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trsek_2014_14_62.

Бут Інна Володимирівна,
старший судовий експерт відділу
будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності Харківського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України

Мотиль Олена Олександрівна,
головний судовий експерт відділу
будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності Харківського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ВСТАНОВЛЕНИХ ВІКОННИХ БЛОКІВ З ПОЛІВІНІЛХЛОРИДНИХ ПРОФІЛІВ

Віконні блоки з полівінілхлоридних профілів користуються популярністю серед споживачів більше 20 років. Металопластикові вироби практично замінили на ринку традиційні дерев'яні. Це є виправданим, адже експлуатація «старих» дерев'яних вікон в житлових та громадських будинках пов'язана зі значними тепловитратами, вони погано ізолюють і є застарілими за своїми технічними характеристиками. Як наслідок, через дерев'яні вікна втрачається тепло, відсутня економія на комунальних послугах, що є актуальним для населення з урахуванням економічної ситуації в країні.

На сьогоднішній день ринок металопластикових вікон в Україні розвивається досить динамічно, насамперед, завдяки їх покращеним тепло-і звукоізоляційним властивостям, привабливому естетичному вигляду, довговічності, високій герметичності. Вікна не потребують спеціального догляду та додаткового оздоблення, можуть бути виготовлені різних форм, розмірів, кольору, мають покращений захист від зламу завдяки новим механізмам фурнітури, можливість встановлення склопакетів із напленням для захисту від сонячних промінів та з заповненням простору між склом інертним газом для ще більшої теплоізоляції. Ці фактори призводять до конкуренції між виробниками, що відбивається на ціновій політиці, що як наслідок робить віконні блоки доступними та популярними серед споживачів різного рівня достатку.

Незважаючи на те, що на сьогоднішній день на віконні блоки існує нормативна література розроблена та затверджена у відповідному до закону порядку, довідкові матеріали, рекламні брошури, статті в Інтернеті, сайти виробників готової продукції все одно виникають питання у споживачів щодо правильності виготовлення, встановлення, та експлуатації віконних блоків, а різноманіття фірм щодо якості складових. Розвиток та постійне оновлення продукції, яка відповідає новим вимогам споживачів робить експертне дослідження віконних блоків актуальним на протязі тривалого часу.

Експертні дослідження віконних блоків, які призначають в результаті спорів між замовником та виконавцем робіт, є досить поширеними в експертній практиці, оскільки, як показує досвід обстеження та виконання

такого виду експертиз, встановлення вікон з полівінілхлоридних профілів нерідко здійснюються не професійними робітниками, без дотримання вимог будівельних норм та правил. Це приводить до такої розповсюдженої проблеми як запотівання вікон та появи плісняви на укосах та стінах, розтріскування склопакету, перекосу віконного блоку відносно отвору та інше.

Судова будівельно-технічна експертиза є одним із найбільш вагомих засобів доказування у господарському, цивільному або кримінальному судочинстві у справах, пов'язаних із вирішенням конфліктних ситуацій між виробниками та споживачами віконних блоків з полівінілхлоридних профілів.

Згідно статті 3 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження[1].

Отже, забезпечення повноти дослідження віконних блоків забезпечується на нашу думку залученням профільних спеціалістів. Це дасть змогу надати категоричний висновок ініціатору призначення експертизи.

Проблема полягає в наданні повного та об'єктивного висновку, який включає в себе дослідження об'єкту (віконного блоку) з використанням вузько направлених знань.

Для надання повного та об'єктивного висновку судової будівельно-технічної експертизи, необхідно провести досить об'ємне дослідження, яке включає в себе визначення не тільки лінійних розмірів об'єкту дослідження, а й розрахункові показники (наприклад звуко – теплоізоляцію, світло пропускні здатності, вітро- та паро проникнення, силове навантаження та зламу), які можливо встановити тільки з залученням спеціалістів відповідної категорії знань та лабораторії для виконання ряду досліджень.

Відповідно до діючих норм, для правильного встановлення віконного блоку необхідно провести наступні роботи: демонтажу старих вікон, проведення замірів віконних прорізів з складання аркуша обміру, виконання віконних блоків за результатами обмірів, установка віконних блоків в стіни, ізоляція примикань до стін будинку, улаштування укосів [2]

Правильно встановлений віконний блок повинен забезпечувати надійність механічного кріплення та якість примикань до стіни, стійкість до навантажень, надійність кріплення, жорсткість елементів[2].

Дослідженні полягає в визначенні основних параметрів віконних блоків, питань, що ставляться експерту, методів та особливостей їх застосування при виконанні експертного дослідження якості встановлених віконних блоків з полівінілхлоридних профілів, які розглядаються як самостійно експертом, самостійно спеціалістом, так і комісійно з метою надання категоричного висновку судової будівельно-технічної експертизи або дослідження.

Аналізуючи вимоги, які висунуто у документах, з урахуванням різноманіття профілів та склопакетів в умовах їх постійного вдосконалення

виникає необхідність залучати профільних спеціалістів для якісного дослідження об'єкту (віконного блоку, роботи щодо його влаштування).

Для проведення дослідження та відповіді на поставлені ініціатором експертизи запитання щодо якості встановлених віконних блоків з полівінілхлоридних профілів необхідно ознайомитися як з самим об'єктом дослідження (віконним блоком) в натурі, так і з документацією на нього.

Як показують дослідження, найбільш поширені дефекти та пошкодження металопластикових вікон спостерігаються при виявленні наступних факторів:

неправильна експлуатація, в результаті якої виникають поламки фурнітури, її розтріскування, деформація гумових ущільнювачів; помилка при проведенні обмірів віконних отворів, що підлягають заповненню; неякісний профіль та склопакети, що не відповідають заявленим виробником вимогам в сертифікатах відповідності та якості; некваліфікована робота монтажників під час встановлення вікна із порушенням вимог нормативних документів [3].

Основними результатом цих дефектів є: завеликі зазори між стіною та віконним блоком, прогинання всієї конструкції та (або) промерзання віконних конструкцій, нещільне прилягання стулки до коробки, провисання ступок, розтріскування вікон. Все це експерт може спостерігати при огляді.

Дослідження віконних блоків є досить об'ємним та складається з великої кількості характеристик, що потребують не тільки лінійних вимірів, але й візуального огляду та дослідження технічної документації. Для ідентифікації фактично встановлених віконних блоків, а саме у випадках, коли необхідно визначити при проведенні експертизи клас за опором теплопередачі, рівень повітропроникності, водонепроникності, опір за вітровим навантаженням запропоновано залучення відповідних кваліфікованих спеціалістів. Залучення лабораторії необхідно для встановлення наявності якості захисного напилення на скло та заповнення склопакетів інертним газом.

Ініціатору призначення експертизи чи експертного дослідження слід одразу звертати увагу на ці особливості проведення дослідження при призначенні експертизи чи експертного дослідження, що дасть змогу експерту провести повне дослідження та дати категоричний висновок.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994р. №4038-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 08.08.2019).

2. ДСТУ-Н Б В.2.6-146:2010. Настанова щодо проектування улаштування вікон та дверей. [Чинний від 2011-07-01]. Київ, 2010. (Довідкова система БУДСТАНДАРТ).

3. ДСТУ Б EN 1279-1:2013. Скло для будівництва. Склопакети.[Чинний від 2014-04-01]. Київ, 2014. 4 с. (Національний стандарт України).

Валова Тетяна Миколаївна,
головний судовий експерт групи
технічного дослідження документів та
обліків Черкаського науково-
дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ ПРИ ВИКОНАНІ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДБИТКІВ ПЕЧАТОК ТА ШТАМПІВ

Метою даної роботи є показати способи розширення ілюстративного матеріалу з метою поліпшення сприйняття та розуміння проведених досліджень та складених висновків.

Згідно п. 2.6.2.2. Методики [1], ілюстративна таблиця до висновку експерта за даним напрямком повинна містити чітко визначений перелік ілюстрації, а саме:

- упаковки об'єктів, наданих на дослідження (у разі порушення її цілісності ілюструються всі пошкодження);
- зовнішнього вигляду об'єктів, наданих на дослідження;
- збільшених зображень (в масштабі 1:2) відбитків печатки чи штампу, що надійшли на дослідження;
- збільшених зображень (в масштабі 1:3) відбитків печатки чи штампу, що надійшли на дослідження або їх фрагментів для ілюстрації ознак, способу виготовлення кліше чи нанесення на бланк документу (розмітка здійснюється барвником зеленого кольору);
- збільшених зображень (в масштабі 1:3) спірного відбитку та зразка, з розмітками ознак, що збігаються (розмітка червоного кольору) чи розрізняються (розмітка синього кольору) та аналогічних ілюстрацій без розмітки;
- одномасштабних зображень суміщення спірного відбитку та зразка по ломаній лінії;
- одномасштабних зображень оптичного накладення спірного відбитку та зразка.

Однак нерідко на дослідження надходять відбитки печаток чи штампів з нечітким зображенням, утвореним внаслідок різних причин:

- недостатня забарвленість кліше в момент нанесення;
- слабке натискання,
- втрата кольору з часом;
- маскування іншими відбитками чи рукописними написами.

Проводити ідентифікаційні дослідження подібних відбитків досить складно, а ілюстрації ходу дослідження втрачають властивості наочності і в результаті зрозумілі лише самому експерту, що проводить дослідження.

Для вирішення подібних питань, експерт може спробувати покращити зображення, використовуючи необхідне обладнання та програмні продукти, та розмістити додаткові ілюстрації загального вигляду та зображення з розміткою окремих ознак.

Подібне розміщення додаткових ілюстрацій викликане випадками, коли ідентифікаційні ознаки дрібні, не чітко виражені або ж просто незрозумілі для учасників кримінального чи іншого провадження, в межах якого проводиться дослідження (слідчого, судді, адвоката, потерпілого та ін.), при традиційній їх ілюстрації з розміткою.

Так, на практиці бувають випадки, коли під час судового засідання адвокат відповідача зауважив, що дослідження неповне та незрозуміле, оскільки позначки, які вказують на розбіжні ознаки є, однак він не бачить відмінностей. Саме це наштовхнуло на думку про необхідність ілюструвати кожен ознаку окремим зображенням.

Перш за все необхідно отримати одномасштабні зображення досліджуваного відбитка та відбитка-зразка, за допомогою фотоапарата та міні-штатива або сканера.

Для отримання та одночасного перегляду зображень доцільно використовувати програму для перегляду зображень FastStone Image Viewer, яка має дуже простий та зручний інтерфейс та є умовно безкоштовною – придбання ліцензії необхідне лише для комерційних цілей. Дана програма дозволяє одночасно переглядати від 2-х до 4-х зображень рівномірно збільшуючи та зменшуючи масштаб обох та за допомогою функції «Print Screen SysRq» отримувати зображення вираження ознаки на порівнюваних відбитках.

У подальшому при оформленні ілюстративних таблиць пропоную розглянути два варіанти розміщення зображень:

I. У випадку коли всі ознаки, виявлені у досліджуваному відбитку, проявились у одному відбитку-зразку.

Розміщуємо зображення з традиційною розміткою, а саме ліворуч досліджуваний відбиток, праворуч – відбиток-зразок. Нижче, за необхідності, розміщуємо збільшені зображення кожної з виявлених ознак, відповідно в колонках під відбитками на яких вони виявлені. Текст пояснення ілюстрації – «позначка 1», «позначка 2» і так далі.

II. У випадку коли ознаки, виявлені у досліджуваному відбитку проявились у різних відбитках-зразках, або є необхідність проілюструвати їх окремо та більш детально.

Розміщуємо зображення – ліворуч досліджуваний відбиток, праворуч – відбиток-зразок. Нижче розміщуємо збільшене зображення виявленої ознаки та стрілками червоного кольору показуємо її розміщення на розташованих вище відбитках. Текст пояснення ілюстрації – повна назва окремої ознаки. При цьому можливе використання зображення як одного відбитку-зразка, так і декількох, в залежності від інтенсивності прояву ознаки на відбитку.

Внаслідок описаних дій можливо оптимізувати процес дослідження, оскільки порівняння проводиться на екрані та дозволяє одночасно переглядати, наприклад, досліджуваний відбиток та відбиток-зразок або 3 відбитки зразки, їх окремі ділянки, збільшуючи масштаб за допомогою комп'ютерного маніпулятора типу «миша» та одразу ж отримувати зображення для ілюстрацій.

Таким чином в даній роботі ми розглянули способи отримання більш наглядних та доступних для сприйняття ілюстрацій, дещо відступаючи від алгоритму, визначеного в п. 4 розділу VI Інструкції [2].

Разом з цим, подібний відступ лише розширює можливості відображення ходу дослідження, у т.ч. деталізації виявлених в процесі дослідження окремих ознак, які в свою чергу лише поліпшують розуміння описаних фактів сторонами кримінального чи інших проваджень, іншими замовниками досліджень.

Слід зазначити, що подібну форму ілюстрування процесу порівняльного дослідження можливо використовувати як під час проведення технічного дослідження документів, так і почеркознавчих досліджень.

Список використаних джерел

1. Методика технічної експертизи відбитків печаток та штампів / Уклад.: К.М. Ковальов, В.В. Коваленко. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2009. – 19 с.

2. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України / Наказ МВС №591 від 17.07.2017. – Офіційний вісник України від 19.09.2017 – 2017 р., № 73, стор. 24, стаття 2254, код акта 87219/2017.

Вінтула Богдан Анатолійович

здобувач ступеня вищої освіти
«бакалавр» Національної академії
внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,

старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ

На відміну від традиційних видів злочинів, таких як вбивство або крадіжка, історія яких налічує століття, кіберзлочинність явище відносно молоде, яке виникло з появою та розвитком всесвітньої мережі Інтернет.

Під кіберзлочинністю розуміється сукупність злочинів, що вчинюються у віртуальному просторі за допомогою комп'ютерних систем або шляхом використання комп'ютерних мереж та інших засобів доступу до віртуального простору, в межах комп'ютерних мереж, а також проти комп'ютерних систем, комп'ютерних мереж і комп'ютерних даних.

Кіберзлочинність – явище новітньої, цифрової доби, тому слід зазначити, що сама природа мережі Інтернет є достатньо сприятливою для вчинення комп'ютерних злочинів. Такі її властивості, як глобальність, трансграничність, анонімність користувачів, охоплення широкої аудиторії, розподіл основних вузлів мережі і їх взаємозамінність створюють кіберзлочинцям, які використовують Інтернет, переваги на всіх етапах вчинення злочину, а також дозволяють ефективно переховуватися від правоохоронних органів. В даний час практично будь-який військовий або політичний конфлікт супроводжується організованим протидією в мережі Інтернет. Для досягнення своїх політичних цілей все частіше стали використовуватися методи інформаційної війни.

Таким чином, на теперішній момент можна виділити 4 етапи в розвитку кіберзлочинності:

1. Поява кіберзлочинності і субкультури хакерів.
2. Розповсюдження кіберзлочинності, поява спеціалізацій кіберзлочинності і національних груп хакерів.
3. Набуття транснаціонального характеру у всіх сферах кіберзлочинності.
4. Використання Інтернету в політичних цілях, виникнення таких явищ, як Інтернет-страйк та Інтернет-війна, цілеспрямоване використання кібератак проти урядів окремих держав.

У листопаді 2001 року країнами Європейського союзу була ратифікована Конвенцією Ради Європи про кіберзлочинність, в якій виділяються наступні *групи кіберзлочинів*:

- 1) злочини проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем (незаконний доступ, незаконне перехоплення, втручання в дані, втручання в систему);
- 2) злочини, пов'язані з використанням комп'ютера як засобу вчинення злочинів, а саме – для маніпуляцій з інформацією (комп'ютерне шахрайство та комп'ютерні підроблення);
- 3) злочини, пов'язані з контентом (змістом даних);
- 4) злочини, пов'язані з порушенням авторського права і суміжних прав;
- 5) акти расизму та ксенофобії, вчинені за допомогою комп'ютерних мереж.

Сучасна компютерна злочинність – це явище властиве всім державам, які в силу свого наукового прогресу вступили у період широкої комп'ютеризації своєї діяльності. В науковому середовищі існує дві думки щодо сутності комп'ютерних злочинів: перша відносить до комп'ютерних злочинів дії, в яких комп'ютерна система є або об'єктом, або знаряддям

посягань; друга базується на тому, що об'єктом посягання є інформація, яка обробляється в комп'ютерній системі, а комп'ютер служить знаряддям посягання.

На сьогодні *комп'ютерні злочини* – це одна з найдинамічніших груп суспільно небезпечних посягань. Швидко збільшуються показники поширення цих злочинів, а також постійно зростає їх суспільна небезпечність. Це зумовлене прискореним розвитком науки й технологій у сфері комп'ютеризації.

Аналіз наукової літератури дозволяє розділити комп'ютерні злочини на *два види*:

– традиційні злочини, що вчиняються за допомогою комп'ютерних технологій та Інтернету (шахрайство з використанням комп'ютерної техніки, незаконне збирання відомостей, що становлять комерційну таємницю, шляхом несанкціонованого доступу до комп'ютерної інформації тощо);

– злочини, що стали можливі завдяки новітнім комп'ютерним технологіям (злочини передбачені Розділом XVI Кримінального кодексу України).

Як різновид шахрайства в банківській системі є *кардінг* – незаконні фінансові операції з використанням платіжної картки або її реквізитів, що не ініційовані або не підтверджені її держателем. Реквізити платіжних карт, як правило, беруть зі зламаних серверів інтернет-магазинів, платіжних і розрахункових систем, а також з персональних комп'ютерів (або безпосередньо, або через програми віддаленого доступу, так звані «трояни»).

У сфері електронної комерції та господарської діяльності, *фішинг* – виманювання у користувачів Інтернету їх логінів та паролів до електронних гаманців, сервісів онлайн аукціонів, переказування або обміну валюти, тощо. Шахраї найчастіше змушують користувачів самостійно розкрити конфіденційні дані - наприклад, посилаючи електронні листи із пропозиціями підтвердити реєстрацію облікового запису, що містять посилання на веб-сайт в Інтернеті, зовнішній вигляд якого повністю копіює дизайн відомих ресурсів.

Серед комп'ютерних злочинів проти державної безпеки слід виділити такі суспільно небезпечні діяння, як неправомірний доступ до державної таємниці на машинному носії, і диверсію у сфері комп'ютерної інформації, комп'ютерне шпигунство.

Щоб не стати жертвою шахраїв і уникнути матеріальних втрат, необхідно слідувати декільком правилам:

1. Переконайтеся, що на вашому комп'ютері встановлено хороший антивірус, який здатний виявляти спам. У цьому випадку багато з повідомлень шахраїв будуть знайдені і класифіковані як спам.

2. Прислухайтеся до своєї інтуїції. Вона – ваш кращий союзник в боротьбі з такими видами шахрайства. Ніхто нічого не віддає просто так.

3. Завжди з обережністю починайте нові віртуальні знайомства.

5 листопада 2015 року була створена нова Кіберполіція, як структурний підрозділ Національної поліції України. Основною метою створення кіберполіції було реформування та розвиток підрозділів МВС України, що забезпечить підготовку та функціонування висококваліфікованих фахівців задіяних у протидії кіберзлочинності, та здатних застосовувати на високому професійному рівні новітні технології в оперативно-службовій діяльності.

До основних завдань Кіберполіції відносять:

1. Реалізація державної політики у сфері протидії кіберзлочинності.
2. Протидія кіберзлочинам:
3. Завчасне інформування населення про появу новітніх кіберзлочинів.
4. Впровадження програмних засобів для систематизації та аналізу інформації про кіберінциденти, кіберзагрози та кіберзлочини.
5. Реагування на запити закордонних партнерів, що надходять каналами Національної цілодобової мережі контактних пунктів.
6. Участь у підвищенні кваліфікації працівників поліції щодо застосування комп'ютерних технологій у протидії злочинності.
7. Участь у міжнародних операціях та співпраця в режимі реального часу.
8. Забезпечення діяльності мережі контактних пунктів між 90 країнами світу.

Отже, загроза кіберзлочинності на сьогодні є дуже серйозною проблемою, причому її актуальність збільшується по мірі розвитку та розповсюдження інформаційно-телекомунікаційних технологій. Кіберзлочинність надає методи для захоплення інформації, а збиток, який вони можуть нанести визначається ціною цієї інформації. Так як сучасне суспільство не може обходитися без електронних носіїв інформації і цифрових методів її зберігання і обробки, кіберзлочинність представляє одну з найбільших загроз існуванню та регулюванню соціальних процесів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. // Редакція від 18.10.2019 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page10>
2. Поява і розвиток кіберзлочинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-1/doc/1/01.pdf>
3. Поняття та кримінологічна характеристика кіберзлочинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libnet.com/content/9684_Ponyattya_ta_kriminologichna_harakteristika_kiberzloch_innosti.html.

Войтович Євген Михайлович,
ад'юнкт кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ України

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У РОЗСЛІДУВАННІ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ЛЮДИНИ

12 липня 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», який вступив у законну силу 2 серпня 2018 року [1]. Цим законом внесено зміни до ряду нормативно-правових актів, зокрема до Кримінального кодексу України, який доповнено статтею 146-1 «Насильницьке зникнення»[2].

До вказаного часу було відсутнє належне регулювання правового статусу осіб, зниклих безвісти, що було прогалиною чинного законодавства України, необхідність усунення якої загострилася у зв'язку зі збройним конфліктом в Автономній Республіці Крим та на сході України.

Як і поранені, хворі, позбавлені волі та загиблі, зниклі безвісти є постраждалими від конфлікту особами й мають право на повагу та захист. Проте, на даний час цій категорії осіб приділяється недостатньо уваги. Більш того, можлива участь родичів осіб, зниклих безвісти у відновленні життя суспільства фактично нівелюється.

Право знати про долю зниклих родичів, передбачене міжнародним гуманітарним правом, є ключовим аспектом у цьому контексті. З метою належного забезпечення цього права виникає необхідність створення механізму, що регулюватиме процедуру пошуку осіб, зниклих безвісти на національному рівні.

Разом з тим загальне визнання акту насильницького зникнення як порушення права особи не піддаватися катуванням або іншим видам нелюдського поводження ще не стало міжнародним стандартом.

Проведення ефективного, повно та всебічного досудового розслідування на початковому етапі залежить в першу чергу від якості проведення огляду місця події, що може мати вирішальне значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, пов'язаному із насильницьким зникненням людини.

Виявлення, фіксація слідової картини на місці вчинення злочину, вилучення предметів, їх частин, мікрооб'єктів, біологічного матеріалу, одорологічних слідів, їх правильне пакування є практично неможливим без залучення до проведення слідчої дії спеціаліста.

Відповідно до частини 3 статті 237 Кримінального процесуального кодексу України слідчому для участі в огляді місця події надано право запросити спеціалістів [3].

Процесуальне становище спеціаліста у кримінальному провадженні визначене статтею 71 Кримінального процесуального кодексу України, де

зазначено, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [3].

Цією же статтею визначено мету залучення спеціаліста, його права та обов'язки.

Злочин, відповідальність за вчинення якого передбачено ст. 146-1 КК України, віднесено до підслідності органів досудового розслідування Національної поліції України, тому при визначенні порядку залучення спеціаліста у цьому випадку слід керуватись положеннями Наказу Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 03.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» (далі Інструкція).

Вказаною Інструкцією визначено, що за рішенням начальника органу досудового розслідування до участі у огляді місця події можуть бути залучені інспектори-криміналісти та спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС.

Розділом III Інструкції визначено перелік випадків залучення для участі в огляді місця події спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС України [4].

Кваліфіковане насильницьке зникнення, згідно ч. 4 ст. 12 КК України [2], відноситься до категорії тяжких злочинів і для проведення огляду місця події доцільно залучати саме пересувну лабораторію Експертної служби МВС України з огляду на те, що вказані злочини в умовах тимчасової незаконної окупації території Автономної Республіки Крим та військових дій в окремих районах Донецької та Луганської областей мають особливе значення і суспільний резонанс.

Можливості для такого залучення пересувної лабораторії передбачено у пункті 2 розділу III Інструкції.

У пункті 1 розділу IV Інструкції вказано, що перед виїздом для участі в огляді місця події спеціалісти, у тому числі спеціалізованої пересувної лабораторії, повинні отримати інформацію про подію, інші відомі обставини та підготувати необхідне технічне обладнання, пристрої та прилади [4].

Безумовно стан матеріального-технічного забезпечення експертної служби МВС України та підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення територіальних органів Національної поліції України є однією з найбільш актуальних проблем, що є перепорою для належного виконання професійних обов'язків, однак в останній час спостерігається позитивна тенденція до її вирішення.

В цілому на сьогодні спеціалісти мають можливості не тільки для формального фіксування і вилучення слідової інформації, а й для проведення

експрес-досліджень окремих слідів або предметів, що мають значення речових доказів, які вимагають застосування спеціальних засобів. До таких дій можна віднести проби на наявність крові у плямах речовини, схожої на кров, використання маркерів, лакмусових папірців, газоаналізаторів, виявлення виділень людини за допомогою ультрафіолету, використання світлофільтрів, або електронно-оптичних перетворювачів для прочитання написів у пошкоджених документах, проведення радіорозвідки із встановлення координат базових станцій операторів телекомунікацій тощо.

Разом з тим, будь-яких висновків у протоколі щодо виявлених слідів спеціаліст не має права робити. Такі висновки слідчий використовує для вибору тактичних прийомів огляду, висунення слідчих версій, планування розшуку злочинця та встановлення інших обставин.

Під час огляду насильницького зникнення людини спеціаліст одноособово чи у складі групи або пересувної лабораторії покликаний допомогти слідчому визначитись із рядом важливих обставин вчиненого злочину, зокрема про характер події, що мала місце, чи саме на місці огляду відбулось насильницьке зникнення, встановлення шляхів підходу та відходу злочинців, їх кількості, орієнтовного часу вчинення злочину, використаних засобів пересування та знарядь вчиненого злочину, а також інформації про те хто і звідки міг бачити те, що відбувалося на місці події. Під час фіксації виявленої слідової інформації в протоколі спеціалісти надають допомогу слідчому в описі специфічних ознак предметів, об'єктів, що підлягають вилученню, в тому числі і про спосіб виявлення.

За результатами проведення огляду місця події залучені спеціалісти консультують слідчого з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок щодо порядку та особливостей пакування слідів та об'єктів-слідоносіїв, можливості дослідження виявлених слідів, об'єктів, речей, документів, доцільності вирішення тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього інших спеціалістів.

Таким чином, участь спеціаліста на початковому етапі розслідування насильницького зникнення важко переоцінити, адже без цього учасника кримінального провадження практично не можливо досягти мети огляду та подальшого позитивного процесуального результату.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12.07.2018 № 2505-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 38, ст.280.
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.

4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 03.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» // Зареєстровано у Міністерстві юстиції України 06 листопада 2015 р. за № 1392/27837.

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

ЗАСТОСУВАННЯ РУЙНУЮЧИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Будь-яка самостійна наука, отже, і криміналістика характеризуються не тільки специфікою предмета та об'єктів дослідження, але і власним науковим потенціалом, який використовується для їх пізнання, тобто притаманною їй методологією та методами вирішення своїх завдань.

Поняття метод – це сукупність прийомів і способів необхідних для теоретичного та практичного пізнання і дослідження об'єктів, форм, пристосувань і матеріалів з метою вирішення завдань, поставлених перед експертом, слідчим або судею. Взагалі, арсенал методів дуже різноманітний, що потребує чіткої класифікації та систематизації. снує велика кількість класифікацій методів експертної діяльності.

У структурі методів, які використовуються в криміналістиці та криміналістичній діяльності за основу візьмемо варіант ієрархічної системи вказаних методів, запропонований Т.В.Авер'яноюю. Серед них можна виділити *загальний метод* пізнання (матеріалістична діалектика), *загальнонаукові методи* (спостереження, аналіз та синтез, дедукція та індукція, аналогія, абстрагування, описання, порівняння, експеримент), методи, що сформувались як результат взаємодії криміналістики з конкретними (окремими) науками (математичні, фізичні, хімічні, фізико-хімічні, антропологічні, соціологічні) та *спеціальні методи* (методи вирішення техніко-криміналістичних, слідчо-тактичних і окремих методичних задач). В науковому потенціалі криміналістики, особливо в такому її розділі, як криміналістична техніка, першочергового значення набули фізичні, хімічні та фізико-хімічні методи, які належать до третьої із зазначених груп. Джерелом формування криміналістичних методів є природничі технічні науки, а також слідча та експертна практика.

Спеціальні методи криміналістики використовуються для вирішення її завдань. До спеціальних методів перш за все належать техніко-

криміналістичні методи стосовно певних галузей криміналістичної техніки.

Судовий експерт здійснює свою діяльність на принципах законності, об'єктивності, незалежності і повноти дослідження (ст. 3 Закону «Про судову експертизу»). Він незалежний у виборі технічних засобів, методів їх застосування, якщо вони входять в обсяг поняття «необхідні знання для дачі висновку».

У широкому розумінні метод розглядають, як спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя чи як «прийом, або систему прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) і ін..».

Метод експертного дослідження для теорії судової експертизи – це розкриття закономірностей формування та функціонування різноманітних класів, родів та видів судових експертиз.

Слід зазначити, що методи, можна класифікувати також за умовами їх застосування, за стадіями процесу експертного дослідження або за впливом на об'єкти дослідження, наприклад поділ методів на руйнуючі і не руйнуючі та ін.

Таким чином одну й ту саму інформацію можна отримати, застосовуючи різні загальноекспертні методи. Однак можливості методів різняться. Методам притаманні чуттєвість, вибірковість, вони можуть бути якісними та кількісними, відносними та такими, що потребують паспортизованих стандартних зразків, а також методами абсолютних вимірювань. Вибір методу або комплексу методів, необхідних для дослідження, експерт робить, виходячи з конкретних завдань, які стоять перед ним при проведенні експертизи, та наявних методик дослідження.

Найбільш поширеними серед методів «лабораторної криміналістики» є фізико-хімічні методи дослідження.

В методичній літературі щодо проведення судово-експертних досліджень рекомендується, в першу чергу, застосовувати неруйнуючі методи дослідження. Але науковий погляд на поняття «руйнуючий метод» та «неруйнуючий метод» дещо неоднозначний. Інколи виникають питання, якщо об'єкт можливо неодноразово досліджувати одним методом, але після першого такого дослідження він вже стане непридатним для дослідження іншим методом аналізу, чи буде такий метод руйнуючим? Або якщо другий раз провести дослідження одним і тим самим методом неможливо, але можна застосувати інший метод.

Таким чином, деякі загальноекспертні методи, що прийнято вважати неруйнуючими, з наукової точки зору не є такими. Їх застосування залишає незмінним склад об'єкту, але порушується цілісність (при відібранні проби), змінюються характеристики об'єкту, що робить зовнішньо незмінний об'єкт іншим, при цьому безповоротно втрачається можливість багатьох досліджень, в тому числі й повторних.

Тож, руйнуючим є метод експертного дослідження, застосування якого призводить або до руйнації об'єкту в цілому, або до незворотних змін складу,

структури або окремих властивостей об'єкту при сталості його форми та загального вигляду. В науковій літературі зустрічається класифікація руйнуючих методів, що ґрунтується на ступені збереження об'єкту:

– такі, що жодним чином не впливають на об'єкт та не потребують для реалізації професійної підготовки;

– такі, що не руйнують об'єкт, але змінюють його структуру або окремі властивості;

– такі, що не руйнують зразок, але потребують для його виготовлення руйнації або видозміни об'єкту;

– такі, що повністю або частково руйнують зразок або об'єкт дослідження.

Стосовно рідких та сипучих тіл, то якщо об'єкт наявний у достатній кількості, руйнування незначної його частини суттєво не вплине на результати дослідження. В такому випадку перед початком дослідження та відбору проби експерт зобов'язаний чітко зазначити його вагу, обсяг, кількість. Відсутність у такого об'єкта чітко встановленої форми та незначна кількість об'єкта, використаного для аналізу, дозволяє умовно вважати застосований в такому випадку метод практично неруйнуючим.

В статті 69 КПК України ч.3 законодавець зобов'язує експерта забезпечити збереження об'єкту дослідження, а також одержати дозвіл особи, яка залучила експерта, на будь-які (повні або часткові) зміни властивостей об'єкта, якщо цього вимагає дослідження. Але механізм одержання такого дозволу в законі не прописаний. Тому враховуючи невизначеність процедури одержання експертом дозволу на знищення або пошкодження об'єкту, на практиці це питання вирішено за ініціативою експертно-криміналістичних підрозділів щодо обов'язковості зазначення в постанові про проведення експертизи дозволу на часткове або повне знищення об'єкту. Тому вибір методики та методів дослідження залежить не лише від об'єкта та його властивостей (рідина чи цілісний об'єкт), а й від конкретної ситуації. Таким чином застосування руйнуючих методів дослідження доречно залишати на розгляд самого експерта, за умов наявності та застосування в роботі уніфікованих експертних методик. Виключення складатимуть об'єкти, що мають історичну чи культурну цінність.

У висновку експертизи необхідно грамотно мотивувати необхідність тих чи інших змін чи руйнувань об'єктів, причин і ступеню зміни їх властивостей. Об'єкти необхідно ретельно сфотографувати за правилами криміналістичної фотографії (вузлова і детальна зйомка) та упакувати після дослідження, що забезпечить їх збереження (ст. 69 КПК України) та можливість подальшого дослідження чи, при необхідності, повторного дослідження.

Накази МВС України, що регламентують судово-експертну діяльність, зокрема експертів МВС України, вимагають всі об'єкти, які надійшли в судово-експертну установу на експертизу, реєструвати відповідним чином та

позначати. Позначення найчастіше являє собою нанесення на об'єкт дослідження відбитку печатки з відповідним текстом («об'єкт дослідження», «зразок»), що вже само по собі є певною зміною його властивостей. То ж, відповідно, орган чи особа, що залучили експерта, завжди повинні надавати дозвіл на видозміну об'єкту.

Але особа, яка не має спеціальних знань, не може заздалегідь оцінити ступінь руйнації, що буде необхідна експерту для вирішення поставлених питань. В такому випадку представляється вірним, щоб особа, яка призначила експертизу, вказувала експертові, які саме властивості або ознаки об'єкту, з її точки зору, експерт повинен залишити без змін.

Взагалі, залежно від умов практичної діяльності застосування наукових або практичних методів може супроводжуватись їх модифікацією, адаптацією або обмеженням, що пов'язано зі специфічними особливостями різних видів практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодексу України: станом на 1 грудня 2013 р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

3. Про судову експертизу : № 4038-ХІІ за станом на 25 лютого 1994 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1994. – № 28. – 232 с. – (Закон України).

4. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.

5. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявлені та розслідуванні: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липн. 2017 р. № 575 . URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.

6. Криміналістика : курс лекцій / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. Ірпінь ВДЦ АПСУ, 2002. 416 с.

7. Біленчук П. Д., Головач В. В., Салтевський М. В.. Криміналістика / під ред. П. Д. Біленчука. Київ: Вища школа, 2000. 256 с.

8. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко та ін. Київ: ЦУЛ, 2015. 544с.

9. Криміналістика / под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло. СПб: Право, 2001. 928 с.

10. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових)дій: навчальний посібник / Є.Ю. Свобода, А.В.

Кофанов, А.В. Самодін, О.Г. Волошин та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 442с.

11. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус., А.В. Іщенко., О.О. Алексєєв. Київ: «Центр учб.літер.», 2015. 544 с.

12. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ: Кондор, 2005. 588 с.

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ МІКРООБ'ЄКТІВ

Завдяки сучасним методам та засобам виявлення, вилучення і дослідження, мікрооб'єкти з кожним роком набувають усе більшого значення в одержанні якнайважливішої розшукової та доказової інформації. Практика свідчить, що мікрооб'єкти найчастіше використовуються при розслідуванні убивств, згвалтувань, розбійних нападів, грабежів, крадіжок, ДТП та деяких інших видів злочинів.

На жаль, на місцях подій і досі вилучається мало мікрооб'єктів, їх роль у розслідуванні кримінальних проваджень ще явно недооцінюється. У роботі з мікрооб'єктами необхідно відзначити наступні недоліки:

– надто слабо пропагуються можливості використання мікрооб'єктів серед слідчих та оперативних працівників;

– у ряді випадків погано поставлена справа їх навчання прийомам та методам виявлення і вилучення мікрооб'єктів на місці події;

– не завжди належну кмітливість, ініціативу та творчість виявляють у цій роботі спеціалісти-криміналісти;

– недостатньо вивчається та впроваджується в практику зарубіжний досвід використання мікрооб'єктів.

Суттєвим недоліком є і відсутність на місцях спеціальних засобів для роботи з мікрооб'єктами при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Для виявлення мікрооб'єктів доцільно запрошувати спеціалістів, які володіють відповідними знаннями, технічними засобами та навиками – співробітників Експертної служби МВС України. Завдяки спеціальній підготовці, зокрема в галузі КДМРВ, зазначені спеціалісти знають ознаки та властивості мікрооб'єктів різної природи, мають можливість запобігти їх небажаним змінам, уміють виявляти та вилучати мікрооб'єкти, проводити їх попереднє дослідження, використовувати одержану інформацію для подання допомоги слідчому у висуванні слідчих версій, формулювати запитання до постанови про призначення відповідної експертизи.

Слід відзначити, що за статистикою експертиза мікрооб'єктів є однією із найефективніших, до встановлення особи злочинця приводять 63.9% зазначених експертиз.

Мікрооб'єкти – це матеріальні утворення, пов'язані з подією злочину (пригодою), які внаслідок малих розмірів (маси) невидимі або слабовидимі неозброєним оком.

Найвичерпнішу класифікацію мікрооб'єктів запропонував М.Б.Вандер:

- за формою матеріального втілення (окремі фізичні тіла, яким притаманна відносно стійка форма; сипкі речовини, рідини);
- за безпосереднім джерелом походження (природного походження; значною мірою оброблені або штучно створені людиною);
- за видом об'єкта, що залишає слід, та його контактного зв'язку з об'єктом-носієм (мікросліди-накладення, включення, нашарування, усотування).

Досить часто мікрооб'єкти поділяють на мікросліди та мікрочастки.

Мікрослід – невидима або слабовидима неозброєним оком мікрокількість об'єкта, яка знаходиться у міцному контактному зв'язку з предметом-носієм (з його поверхнею – мікрослід-нашарування, при проникненні вглиб підкладки – мікрослід-усотування). Для мікрослідів характерна нестійка зовнішня форма.

Мікрочастка – невидима або слабовидима неозброєним оком мікрокількість, яка не має міцного зв'язку з предметом-носієм (на його поверхні – мікрочастки-накладення, у масі – мікрочастки-включення). Мікрочастки мають стійкі просторові межі.

Поділ мікрооб'єктів на мікросліди та мікрочастки є умовним; при зміні обставин межа між ними зникає. Тому видається доцільним використовувати універсальний термін «мікрооб'єкт», та додатково зазначати характер його контактного зв'язку з об'єктом-носієм.

Очевидно, що окремі матеріальні об'єкти – людина, тварини, рослини, предмети та їх частини, що виступають як місце розташування мікрооб'єктів, є або об'єктами-носіями, або об'єктами – джерелами мікрооб'єктів. Об'єкти-носії – це об'єкти, на яких розташовані чужорідні мікрооб'єкти, які їм не належать. Об'єкти-джерела – це об'єкти, з якими конкретні мікрооб'єкти склали або складають єдине ціле. Цей поділ має важливе значення, оскільки встановлення джерела мікрооб'єктів нерідко спричиняє встановлення злочинця, його жертви, залучених до події злочину предметів.

Можна стверджувати, що мікрооб'єкти мають велике значення для розслідуванні кримінальних проваджень, оскільки завжди існує набагато більша ймовірність наявності саме цих об'єктів, а не видимих. Це пояснюється тим, що злочинець не може візуально їх контролювати, отже він позбавлений можливості їх знищити.

Мікрооб'єкти, які були зафіксовані у протоколі, пройшли експертизу та повернулись до слідчого, можуть виступати як речові докази. Але внаслідок того, що вони невидимі або слабовидимі неозброєним оком, їх виявлення та

закріплення традиційними процесуальними способами утруднене чи взагалі неможливе (мається на увазі, зокрема, відсутність свідчень понятих). У цьому разі інформація, одержана при дослідженні мікрооб'єктів, має оперативно-тактичне значення, тобто може використовуватись для висунення версій, планування подальших шляхів розслідування, вжиття заходів для розшуку злочинця.

В окремих випадках виявлення мікрооб'єктів може бути і самостійною задачею експертизи.

Вивчення ознак та властивостей мікрооб'єкта сприяє:

- встановленню ознак зовнішності суб'єктів злочину – злочинця та потерпілого (за волоссям, помадою, лаком для нігтів, волокнами одягу тощо);
- встановленню професійних ознак учасників події – звичок, роду занять (за ошурками, фарбою, мастилами, хімікатами, тютюном, будівельними матеріалами тощо);
- проведенню ідентифікації різних об'єктів, залучених до сфери події; цю задачу можна вирішити або при встановленні факту походження мікрооб'єктів від об'єкта ідентифікації, або при наявності висновку про контактну взаємодію об'єктів;
- власне встановленню факту контактної взаємодії (ФКВ);
- встановленню місця вчинення злочину;
- встановленню факту інсценування (або неправдивих свідчень) у разі відсутності мікрооб'єктів там, де вони повинні бути виявлені (наприклад, замок перепиляний, а ошурків немає).

Дуже важливо пам'ятати про недоліки мікрооб'єктів, які утруднюють криміналістичну оцінку притаманних їм ознак та властивостей:

- забрудненість чужорідними речовинами;
- схильність до зміни властивостей, причому тим більше, чим менше їх маса (об'єм) або товщина;
- «парусність», тобто властивість піддаватись переносу, виносу, струшуванню, розлітатись на великі відстані як під час відокремлення від об'єкта (наприклад, осколки скла), так і згодом (волокна тощо);
- відмінність за кольором прозорих мікрооб'єктів від відповідного об'єкта-джерела (скло, пластмаси);
- відсутність у деяких випадках усіх властивостей, притаманних об'єкту-джерелу (наприклад, в момент удару від автомобіля відокремлюються часточки лакофарбового покриття тільки верхнього шару).

Особливості мікрооб'єктів зумовили створення спеціальних методик їх пошуку, виявлення, фіксації, вилучення та пакування, технічних засобів для роботи з ними при проведенні слідчих (розшукових) дій, методичних рекомендацій щодо попереднього та експертного дослідження, використання у розслідуванні кримінальних проваджень, що стало підставою для розробки нового напрямку досліджень у криміналістиці – судової мікрології.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.
5. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
6. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липн. 2017 р. № 575 . URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
8. Біленчук П. Д., Головач В. В., Салтевський М. В. Криміналістика / під ред. П. Д. Біленчука. Київ: Вища школа, 2000. 256 с.
9. Криміналістика: навчальний посібник / І. В. Гора, А. В. Іщенко, В. А. Колесник. Київ: Видавець Паливода А. В., 2007. 336 с.
11. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко та ін. Київ: ЦУЛ, 2015. 544с.
12. Криміналістика : питання і відповіді : навч. посіб. / А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, Я. В. Кузьмічов, Ж. В. Удовенко, С. В. Хільченко. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 280 с.
13. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових)дій: навчальний посібник / Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін, О.Г. Волошин та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 442с.
16. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус., А.В. Іщенко., О.О. Алексєєв. Київ: «Центр учб. літер.»), 2015. 544 с.
18. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ: Кондор, 2005. 588 с.
19. Участь спеціаліста в огляді місця події: довідник. Київ : Нац. Акад. внутр.. справ, 2017. 160 с.
21. Криміналістична техніка. Книга друга (частина II). Навчальний посібник. – Київ: КИЙ, 2011.- 352 с.
22. Давидова О. О. Криміналістичні дослідження матеріалів, речовин та виробів: Курс лекцій. – Київ: КНТ, 2008. – 340 с.

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

РОБОТА ІЗ ЗАПАХОВИМИ СЛІДАМИ НА МІСЦІ ПОДІЇ І БЕЗПОСЕРЕДНЄ ВИКОРИСТАННЯ ЇХ ДЛЯ ВІДСУТНЬОЇ ОСОБИ ЗА ГОРЯЧИМИ СЛІДАМИ

Запаховий слід є специфічним матеріальним утворенням, що являє собою пахучу «летку» речовину, молекулярні зв'язки в якій відсутні, тому вона зосереджена в газоподібному, повітряному середовищі або розчинена в рідині. Він несе інформацію про властивості й ознаки матеріальних об'єктів, що завдяки цьому можуть бути виявлені. На думку спеціалістів, запах є хімічним «підписом» людини або матеріальної речовини.

Запахові сліди класифікуються за кількома ознаками.

За часом збереження запахів сліди особи поділяють на три види:

- свіжі (з моменту утворення пройшло не більше години);
- нормальні (з моменту утворення пройшло більше години, але менше трьох);
- старі (з моменту утворення пройшло більше трьох годин).

Зазначений поділ умовний. Відомі випадки, коли в безвітряну погоду на відкритій місцевості сліди зберігалися до 20 год. Стосується це насамперед слідів, утворених на предметах при тимчасовому контакті з різними частинами тіла людини (на сірниках, олівці тощо).

За стійкістю всі запахів сліди поділяються на два види:

- змінювані, що через певний час узагалі зникають, розсіюючись у навколишньому середовищі;
- відносно змінювані, законсервовані в спеціальній упаковці (скляній банці), що зберігаються впродовж двох і більше років.

За механізмом утворення всі запахів сліди умовно поділяються на сліди-джерела запаху і на сліди-запахи.

Сліди-джерела запаху. Сліди людей, тварин, комах, рослин, предметів органічного і неорганічного походження (твердих, рідких і сипучих), які одночасно є й слідами трасологічного походження (слід взуття або сліди рук на зброї), що несуть одорологічну і трасологічну інформацію. Вони поділяються на сліди-джерела запаху людини і сліди-джерела власного запаху.

Сліди-джерела запаху людини. Дають позитивний результат, якщо запах вилучається з поверхні тих або інших предметів, з якими стикалася відсутня особа, і зберігаються в спеціальній тарі. Цей вид слідів може бути представлений такими матеріальними об'єктами:

- речовина, що виокремилася з тіла людини твердими і рідкими частками;
- предмети постійного контакту з людиною (одяг, взуття);

– інші предмети (знаряддя праці, інструменти).

Сліди-джерела власного запаху. Всі матеріальні предмети, що мають властивість летючості і тому є джерелами запаху, тобто пахнуть. Трапляються випадки, коли власний запах сильніший ніж запах людини, у такому разі вилучення запаху недоцільне. Наприклад, потерпілий наступив на ацетонову фарбу.

Сліди-джерела власного запаху об'єкта. Тверді, сипучі і рідкі предмети (речовини), що вирізняються лише тим, що їх одорологічна інформація відбиває властивості об'єкта і не містить даних про людину. На місці події такими об'єктами можуть бути всі предмети (тіла) – знаряддя вбивства, гільзи, будь-які речі, до яких не торкалася потерпіла особа (предмети обстановки, речі, тварини, комахи, рослини, наркотики, фармацевтичні препарати, винно-горілчані вироби, самогон, ароматичні речовини, пально-мастильні рідини).

Сліди-запахи. Газоподібна суміш повітря з молекулами пахучої речовини. Тобто самого джерела запаху (об'єкт-тіло) немає, а його запах залишився. Сліди-запахи подібні слідам-речовинам інформацією про джерело, але відрізняються відсутністю в місці виявлення запахових слідів їхнього джерела.

Сліди-запахи представлені твердими, сипучими, рідкими об'єктами органічного і неорганічного походження.

Наведена класифікація слідів дозволить спеціалісту-кінологу і спеціалісту-криміналісту уявити всі можливі матеріальні предмети на місці події, що можуть нести запахову інформацію про відсутню особу.

З одорологічними об'єктами (слідами-джерелами і слідами запаху) на місці працює спеціаліст-кінолог, використовуючи службово-пошукового собаку. У разі його відсутності в складі слідчо-оперативної групи ці сліди, які в подальшому можуть застосовуватися як речові докази при пошуку відсутньої особи, а також в одорологічних дослідженнях, що зазвичай передують будь-якому іншому методіві вилучає спеціаліст-криміналіст.

Використання службово-пошукового собаки дозволяє вирішити такі завдання:

- визначити, чи перебуває відсутня особа на місці події або поруч з ним;
- знайти запаховий слід відсутньої особи і законсервувати його;
- виявити відсутню особу за “гарячими слідами”(наприклад, заблукала у лісі);
- оглянути місцевість і провести обшук у приміщеннях для виявлення джерела запаху або інших речових доказів.

Накопичений досвід використання запахових слідів у розкритті злочинів допомагає з'ясувати значну кількість питань, зокрема:

- одержання інформації про наявність або відсутність на предметах слідів визначеного запаху, що дозволяє виключити походження запахового сліду від конкретної людини;

– встановлення за запаховими слідами, вилученими з поверхні предметів, що є речовою обстановкою механізму злочину, а у разі однотипних злочинів, учинених однаковим способом, – можливої причетності до них тих самих осіб;

– установа особистості невстановленого трупа за зразками запаху;
– виявлення за первинними і вторинними запаховими слідами місця ймовірного перебування їх джерела (людини, предмета, документа тощо).

Оскільки робота із запаховими слідами має відбуватися в умовах стерильності, слід користуватися гумовими рукавичками, дрібні джерела брати пінцетом, попередньо протертим спиртом, щоб зберегти їх як джерела одорологічної інформації. Варто пам'ятати, що дотик руки до виявленого предмета «забруднює» його запахову характеристику, а тривале тримання в руках особою, яка проводить огляд місця події, може призвести до втрати сліду.

Працюючи з об'єктами, що є слідами-джерелами запаху відсутньої особи, необхідно дотримуватися таких правил:

– дрібні предмети досліджувати за допомогою пінцета, а великі – у рукавичках;

– оглядати предмет насамперед на наявність слідів папілярних візерунків і сторонніх мікро- і макрочасток (слідів накладень);

– законсервувати після огляду предмет-джерело запаху, тобто помістити в ємність, що герметично закривається. Для невеликих предметів або речей (шапка, рукавичка, шарф, носова хустка, окуляри, авторучка тощо) використовуються скляні банки з протертими спиртом пробками. За браком останніх банку можна закрити поліетиленовою кришкою, а щілини по колу заліпити пластиліном.

Великі предмети і речі поміщають у поліетиленові мішки і зав'язують, створюючи герметичність упаковки.

Волосся, частки тканини (одягу), належні людині, відокремлюють і поміщають у скляні пробірки, а громіздкі об'єкти – у поліетиленові пакети, скляні ємності й герметично упаковують. Скляну тару перед використанням стерилізують.

Крім того, до особливостей, характерних для пошуку і вилучення запахових речовин людини, належить:

– створення умов, що забезпечують максимальну схоронність запахових слідів (накрити сліди шухлядою, коробкою та ін.);

– обмеження кількості учасників оперативно-слідчої групи лише особами, без яких ця дія може втратити процесуальне значення або виявитися малоефективною;

– дотримання правил поведінки і пересування, що виключають можливість руйнування слідів або їхнього забруднення сторонніми пахучими речовинами (учасники огляду мають перебувати в межах відведеної ділянки, пересуватися тільки з дозволу керівника огляду, не курити і не створювати протягів);

- дотримання суворої черговості пошуку і вилучення запахів слідів;
- пошук і вилучення запахів слідів мають передувати роботі з будь-якими іншими слідами або предметами, що можуть стати речовими доказами.

Якщо об'єкт неможливо вилучити, використовують три основних способи відділення слідів запаху від його носія:

- відсмоктування молекул запаху шприцом;
- забір молекул запаху безпосередньо ємністю;
- адсорбування запахового сліду на нейтральний носій.

Відсмоктування молекул запаху шприцом. Кінцем голки стерильно чистого шприца ємністю 100-200 мл з об'єкта, що контактував із відсутньою особою (наприклад, оббивка водійського сидіння), повільно всмоктується запахова хмара. Після цього запаховий слід герметично упаковується. Рекомендується це робити в кілька ємностей, щоб їхня кількість була достатньою для вирішення всіх оперативних і слідчих завдань.

Забір запахів слідів безпосередньо ємністю. Горлечко стиснутої поліетиленової фляги підносять до сліду і звільняють її від стиску. Приймаючи свій природний вигляд, фляга всмоктує в себе повітря з молекулами запахового сліду, після чого її швидко закривають і опечатують. При огляді місць події, пов'язаної з отруєнням, уживанням наркотиків і їх переробкою, у приміщенні нерідко залишаються запахові сліди. У такому разі рекомендується відбирати зразки запаху, використовуючи поліетиленову флягу або чисту пляшку.

Адсорбування сліду запаху на нейтральний носій. Найпрогресивніший прийом фіксації і вилучення запахів слідів. Для адсорбування досить на поверхню джерела запаху покласти сорбент (у вигляді стерильної фланелевої серветки, клаптика вуглеводної тканини, марлевого бинта) і закрити його фольгою або склом не менше ніж на годину. Оскільки запахова речовина постійно випаровується, то її молекули адсорбовуватимуться на сорбенті, тобто просочуватимуть його запахом. Потім серветку, тканину або бинт пінцетом поміщають у скляну ємність, яку герметично закривають скляними або металевими кришками або загортають у 3-4 шари побутової алюмінієвої фольги і, двічі загнувши її кінці, обжимають шов. До накладення сорбенту бажано за допомогою пульверизатора злегка зволожити дистильованою водою предмет-носієм запаху.

Як свідчать дослідження, мінімальний обсяг повітря з молекулами запаху, що забезпечує можливість використання службово-пошукового собаки, дорівнює 1 мл.

Спеціалісту варто пам'ятати, що зняття злочину, сліди ніг, рук на предметах обстановки несуть одорологічну інформацію, що швидко змінюється і розсіюється в просторі. Тому насамперед на територію огляду заходить кінолог зі службовим собакою для виявлення слідів-джерел і слідів запаху для пошуку особи. Водночас необхідно зважати на те, що неправильне застосування службово-пошукового собаки іноді призводить до

втрати трасологічних та інших слідів, що і є слідами-джерелами запаху. Тварина може затоптати або частково пошкодити, наприклад, слід взуття на піщаному ґрунті. Спеціаліст, пропонуючи кінологові першому ступити на місце події, інструктує його і спостерігає за його діями, окреслюючи шлях переміщення.

Нерідко на місце події оперативна група виїжджає без кінолога. Здебільшого необхідність застосування службово-пошукового собаки виникає в ході огляду місця події після виявлення слідів-джерел запаху. У такому разі варто, не чекаючи прибуття кінолога, забезпечити схоронність запахових слідів. Предмети і речі, залишені безвісно відсутньою особою (або злочинцем), слід законсервувати, а зі слідів-джерел запаху зробити забір повітря з молекулами запаху в скляні або поліетиленові ємності і герметично їх закупорити. Самі сліди (не всі, а їх частину) варто закрити шматком фанери, картону, щоб запобігти руху повітря, оскільки це впливає на швидкість випаровування запахової речовини. Моделювання об'ємних і копіювання поверхневих слідів здійснюється тільки після використання їх як джерел одорологічної інформації.

Службово-пошукового собаку успішно застосовують для відшукування предметів і слідів-джерел запаху, що належать як потерпілій особі, так і злочинцю (наприклад, вогнепальної зброї і відстріляних гільз, холодної зброї та ін.). Здебільшого така необхідність виникає під час огляду місцевості з рясною рослинністю і, як правило, наприкінці огляду, після фіксації слідчим (дознавачем) усіх інших доказів, виявлених у ході дослідження обстановки.

У протоколі огляду місця події детально описується спосіб виявлення і вилучення запахових слідів. За необхідності фотографують об'єкт-носії зазначених слідів. Як і при вилученні інших слідів, упаковані запахові сліди опечатуються, на упаковці робляться пояснювальні написи, ставлять свої підписи поняті і слідчий.

Досліджують запахові сліди за допомогою експертизи із застосуванням біодетекторів, використовуючи спеціально підготовлених собак. Експертиза проводиться лише за зразками.

Деякі сліди запаху виявляють технічними приладами, однак криміналістична практика поки що не має спеціальних приладів для встановлення у визначеному об'ємі повітря слідів запаху людини.

Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
ННІ №2 НАВС, к.ю.н., доцент

Копча Наталія Василівна,
здобувач ступеня вищої освіти
«магістр» Національній академії
внутрішніх справ

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ
АБСОЛЮТНОГО ТА ВІДНОСНОГО ВІКУ ДОКУМЕНТІВ,
ЩО ЗАЗНАЛИ АГРЕСИВНОГО ВПЛИВУ
З МЕТОЮ ШТУЧНОГО СТАРІННЯ**

Техніко-криміналістичне дослідження документів з метою встановлення абсолютної й відносної давнини виконання документів та їх реквізитів являється одним з найбільш актуальних та затребуваних у слідчій та судовій практиці. Важливість цього виду експертизи у кримінальному та цивільному провадженні зумовлена потребою застосування спеціальних знань для встановлення обставин часу виготовлення документів з метою перевірки об'єктивності наданої у документах інформації [4, С. 74].

Існуючі методики встановлення абсолютної давності, як правило, орієнтовані на застосування фізико-хімічних методів (наприклад, газорідинна хроматографія) дослідження матеріалів документів (штрихів паст кулькових ручок, фарб, чорнил тощо). З метою виключення можливості визначення часу виконання документів злочинці все частіше вдаються до різних хитрощів, одним з яких є різного роду вплив на документ агресивних чинників. Наприклад, в експертній практиці найчастіше зустрічаються такі два види агресивного впливу на документ з метою його штучного старіння: високої температури, а також з використанням різних джерел електромагнітного випромінювання (наприклад, світлового). У свою чергу, високотемпературна агресивна дія може бути як безконтактною (різні нагрівальні прилади, мікрохвильові пічки тощо), так і контактною (наприклад, з використанням такого побутового засобу, як праска). Дії агресивних чинників можуть піддаватися як окремі реквізити (підпис, відтиск печатки), так і документ в цілому. При такому впливі можуть відбуватися незворотні зміни документів, що виражаються, зокрема, в трансформуванні оптичних і морфологічних особливостей матеріалів письма, паперу в порівнянні з ознаками матеріалів і реквізитів документів, характерними при їх природній зміні. Однак експерти не завжди фіксують такі зміни, вирішуючи завдання встановлення давності документів за спрощеною схемою. Слід зауважити, що етап, пов'язаний з встановленням ознак агресивного світлового, теплового, хімічного або іншого впливу на документ, є обов'язковим. Проте, в спеціальній літературі фактично відсутні чіткі алгоритми рішення подібного роду експертних завдань, немає систематизації ознак, властивих для впливу на документ того чи іншого агресивного середовища.

Перші спроби вивчення документів, які зазнали агресивного впливу, пов'язані з роботами В. В. Аксьонової [1], в яких автором зроблені спроби вивчення процесу старіння документів з криміналістичної точки зору. Аналізу штрихів, що перетинаються в таких документах приділяли увагу М. В. Торопова та В. І. Фурлетов [3, 4]. Але разом з тим, очевидна необхідність подальшого дослідження документів, які зазнали агресивного впливу, шляхом проведення додаткових експериментальних досліджень, спрямованих на встановлення закономірностей зміни матеріалів документів з метою диференціації конкретного способу впливу. Рішення зазначеної проблеми дозволить виявити об'єктивні критерії придатності (ступеня придатності) об'єктів для вирішення питання про давність виготовлення документів.

Описані в криміналістичній літературі експериментальні дослідження проводились зі зразками – документами, виготовленими на різних сортах паперу з текстами, виконаними електрофотографічним способом, відтисками посвідчувальних форм, а також рукописними записами, виконаними різним письмовим приладдям і матеріалами письма [3, 4]. Для перевірки достовірності одержуваних результатів виготовлялись також контрольні зразки, які не піддавалися впливу. Експериментальні зразки піддавалися дії високої температури з використанням стандартної сушильної шафи з метою їх штучного старіння при заданих умовах. Також виготовлялись зразки, що піддавалися впливу таких підручних пристосувань, як побутова праска (шляхом прасування документів через чистий аркуш паперу). Потім отримані експериментальні об'єкти і всі контрольні зразки досліджувалися з використанням мікроскопічних методів в різних режимах освітлення, колориметричних методів, у відбитих ультрафіолетових та інфрачервоних променях, а також із застосуванням люмінесцентного аналізу з метою виявлення діагностичних ознак факту агресивного впливу. Дослідженням експериментальних зразків було встановлено, що в них відбуваються як хімічні зміни матеріалів письма (кількісний і якісний склад), так і зміни, пов'язані з оптичними властивостями матеріалу основи (паперу), і морфологічними властивостями штрихів. При дослідженні реквізитів документів встановлено, що найбільших оптичних та морфологічних змін зазнають штрихи, виконані електрофотографічним способом при агресивному впливі високої температури, що перевищує температуру плавлення тонера.

Поряд з реквізитами, виготовленими електрофотографічним способом, змінам піддаються рукописні записи, підписи, а також відтиски посвідчувальних друкарських форм. В ході дослідження штрихів рукописних реквізитів і відтисків печаток виявлені наступні діагностичні ознаки: втрата насиченості барвника («вицвітання» окремих фрагментів або всього реквізиту); нерівномірність колірного відтінку на різних ділянках. Таким чином, вирішення питання про факт агресивного високотемпературного впливу вимагає виявлення всього комплексу ознак, пов'язаних як зі зміною

фізичних властивостей паперу, так і всіх наявних в документі реквізитів. Слід зазначити, що останнім часом все частіше зустрічаються і інші способи навмисного агресивного впливу, зокрема, з використанням різних джерел електромагнітного випромінювання (наприклад, світлове). Як показують випадки з практики, ознаки світлового впливу досить схожі з ознаками високотемпературного агресивного впливу, але мають й свої особливості. Так, при світловому впливі, як правило, не спостерігаються ознаки зміни морфології штрихів. У той же час вплив жорстким ультрафіолетовим випромінюванням на документ призводить до незворотного руйнування оптичного відбілювача у папері (виявляється при порівнянні в УФ-променях лицьового та зворотного боків документа).

У зв'язку з тим, що кожен вид агресивного впливу на той чи інший реквізит документа має свою специфіку, необхідно продовжувати експериментальні дослідження щодо виявлення та вивчення відповідних діагностичних ознак. Це дозволить експертам розробити науково-обґрунтовані критерії придатності документів для вирішення завдань, пов'язаних з визначенням абсолютної і відносної давнини їх виготовлення.

Список використаних джерел

1. Аксенова В. В. Техничко-криміналістическое исследование документов, подвергшихся естественному изменению. – Киев, 1972. 34 с.
2. Воробей О. В., Кофанов А. В. Техніко-криміналістичне дослідження документів. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2011. 312 с
3. Торопова М. В., Фурлетов В. И. Исследование документов, подвергавшихся агрессивному воздействию (анализ признаков при исследовании пересекающихся штрихов). *Судебная экспертиза: российский и международный опыт* : материалы Междунар. науч.-практ. конф. Волгоград : ВА МВД России, 2012. С. 147—151.
4. Торопова М. В. Возможности экспертного исследования документов, подвергавшихся агрессивному воздействию, с целью установления последовательности выполнения в них реквизитов. *Фотография. Изображение. Документ*. 2013. № 4 (4). С. 73-80.

Воробей Олена Вячеславівна

професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ №2 НАВС, к.ю.н., доцент

Ланка Володимир-Андрій Петрович

здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр» Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ВІД ПІДРОБКИ НОВОЇ БАНКНОТИ НОМІНАЛОМ 1000 ГРИВЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Як відомо, грошова одиниця – це елемент національної грошової системи, грошовий знак, встановлений законодавством країни, що слугує для порівняння і вираження цін усіх товарів та послуг з метою обслуговування суспільного обороту в державі. Грошові знаки є одним із атрибутів ідентифікації нації, символів державотворення і влади, головним об'єктом грошово-кредитної політики країни.

Грошова одиниця сучасної України була введена в обіг 2 вересня 1996 року (купюри номіналом 1, 2, 5, 10, 20, 50 та 100 гривень). Перші національні банкноти друкувались за кордоном, а 22 березня 1994 року відбулося відкриття друкарської лінії в Києві по виготовленню паперових гривень НБУ. З введенням в експлуатацію у 1997 році Малинської фабрики банкнотного паперу, Україна одержала повноцінну сучасну базу для виробництва власних паперових грошей [2, С. 18].

Паперові гроші завжди були об'єктом підвищеної уваги з боку злочинців, тому така категорія документів забезпечується виробниками самими сучасними та технологічно складними засобами захисту від підробки. Сировина та елементи захисту постійно вдосконалюється, оскільки фальшивомонетники також підвищують свою майстерність та винахідливість. Тим більш, що бурхливий розвиток кольорової копіювально-множильної та оргтехніки дає змогу фальсифікаторам і шахраям мати доступні та ефективні засоби несанкціонованого відтворення документів [1, С. 204].

Згідно рішення Правління Національного банку України від 20 червня 2019 року № 417 з 25 жовтня 2019 року у готівковому обігу з'явилась банкнота нового найвищого номіналу – 1 000 гривень. За дизайном вона наслідує банкноти нового модернізованого покоління національної валюти – оновлені 20, 100 та 500 гривень. На лицьовій стороні нової банкноти зображено портрет Володимира Вернадського, а на зворотній – будівлю Президії Національної академії наук України. За розміром і кольором тисячна банкнота помітно відрізняється від банкнот інших номіналів (її розмір становить 75x160 мм). Основний колір – блакитний. Нова банкнота має більше 20 елементів захисту [3].

Зокрема, банкнота має флуоресцентний, інфрачервоний та магнітний захист – елементи дизайну надруковані фарбами зі спеціальними фізико-хімічними властивостями. Флуоресцентний захист – зображення, що світяться певним кольором в ультрафіолетових променях. Інфрачервоний захист – зображення, що видимі або не видимі в інфрачервоних променях.

Нова банкнота надрукована на спеціальному тонованому папері з блакитним відтінком, який відповідає переважаючому кольору зображень. Папір містить багатотоновий водяний знак (портрет В. Вернадського) та світлий елемент водяного знака (цифрове позначення номіналу «1000»).

Лицьова сторона банкноти номіналом 1000 гривень має наступні основні елементи захисту:

– «пірнаюча» («віконна») захисна стрічка – частково введена в товщу паперу полімерна стрічка, що має відповідний колір (пурпурний) та яскраво виражений комбінований оптично-змінний ефект. Стрічка містить цифрове зображення номіналу банкноти та тризуба. При зміні кута нахилу банкноти спостерігається кінематичний ефект – змінюється напрямок руху фонового зображення стрічки;

– оптично-змінний елемент SPARK, який також має кінематичний ефект. При зміні кута нахилу банкноти на ділянках зображення спостерігаються поступові переходи кольорів (від золотистого кольору до нефритового).

– зліва від підпису Голови Національного банку України розміщена частина наскрізного елемента - зображення цифрового позначення номіналу «1000» бірюзового кольору (друга частина елемента нанесена на звороті, при розгляді на просвіт частини зображення співпадають та створюють єдиний малюнок);

– у нижньому лівому кутку банкноти пурпурової і темно-коричневої фарбами надруковано цифрове позначення номіналу (фон цифр наповнений мікротекстом «1000» і зображеннями логотипу НБУ);

– цифрове позначення номіналу «1000» приховано в двокольоровому орнаменті, розташованому по середині правого краю лицьового боку банкноти. Цифри видимі при розгляданні банкноти на рівні очей проти світла під гострим кутом: темні на світлому фоні - при розгляданні банкноти з довгої сторони, світлі на темному тлі - при розгляданні банкноти з короткої сторони.

Необхідно вказати, що лицьова сторона банкноти номіналом 1 000 гривень містить рельєфні елементи, що дозволяє визначити справжність банкноти на дотик: портрет, окремі написи, цифрові позначення номіналу, мікротекст тощо. Крім цього, є рельєфні елементи, які дозволяють людям із ослабленим зором визначити номінал купюри.

Певні захисні елементи містить також *зворотна сторона банкноти*, зокрема:

– у центрі нижнього орнаменту розміщено цифрове позначення номіналу «1000», виконане тонкою негативною лінією;

– серійний номер надруковано двічі: горизонтальний – фарбою червоного кольору в нижній частині банкноти під зображенням будівлі Президії Національної академії наук України; вертикальний – виконаний шрифтом зі змінною висотою знаків фарбою чорного кольору вздовж правого краю банкноти.

Також купюра номіналом у 1000 гривень, як і купюра номіналом у 500 гривень, містить багато мікротекстів, виконаних інтагліо та офсетним друком. На обох сторонах банкноти міститься антисканерна сітка – зображення з тонких ліній, під час копіювання або сканування банкноти відтворюється у вигляді «муару».

В цілому купюра номіналом 1000 гривень за своїм захисними елементами аналогічна банкнотам модернізованого покоління національної валюти, зокрема, номіналом 100 та 500 гривень. В цій серії застосовано нові оптично-змінні елементи з кінематичним ефектом (пірнаюча стрічка та SPARK), що мають значно ускладнити підробку.

Як зазначає фінансовий аналітик Олексій Куш, фальшивомонетники зможуть налагодити випуск підроблених банкнот номіналом 1000 гривень вже до кінця 2019 року, оскільки злочинцям, щоб скопіювати дизайн купюр і розтиражувати їх, потрібно небагато часу [4]. Звичайно, що чим більше номінал банкноти, тим вона привабливіше для підробки: при однакових затратах на виготовлення можна отримати більше прибутку. Тому перевірку справжності купюр номіналом 1000 гривень потрібно проводити з особливою уважністю та пильністю.

Список використаних джерел

1. Воробей О. В., Кофанов А. В. Техніко-криміналістичне дослідження документів. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2011. 312 с
2. Воробей О. В. Криміналістичне дослідження паперових грошей. Київ : НАВСУ, 2003. 180 с.
3. Національний банк упорядковує номінальний ряд банкнот і монет гривні. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/natsionalniy-bank-uporyadkovuyee-nominalniy-ryad-banknot-i-monet-grivni>.
4. Уже до Нового року! Розкрито небезпеку нових купюр для українців. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/economics/economy/uzhe-do-novogo-roku-rozkrito-nebezpeku-novih-kupyur-dlya-ukraintsiv.htm>.

Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ
№2 НАВС, кандидат юридичних наук,
доцент

Янович Дар'я Андріївна,

здобувач ступеня вищої освіти
«магістр» Національної академії
внутрішніх справ

ПІДРОБКА ПІДПИСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІЧНИХ ПРИЙОМІВ ТА ЇЇ СИМУЛЯЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Підпис, як відомо, є одним із обов'язкових реквізитів документів. У різних криміналістичних джерелах визначення підпису містять положення про те, що підпис повинен бути посвідчувальним знаком певної людини, виконуватися особисто, позначати прізвище особи, яка наносить підпис, надавати документу юридичну силу, слугувати для посвідчення документу, фактів тощо. Властивості даного реквізиту роблять його одним з найбільш поширених об'єктів дослідження.

Упродовж останніх років в експертній практиці разом з традиційними видами підробки підписів (шляхом вільного наслідування) дедалі частіше трапляються підписи, виконані за допомогою технічних прийомів (підписи, виконані за допомогою технічних засобів (копіювально-множильної техніки, факсиміле)), і підписи, виконані шляхом застосування традиційних технічних прийомів (на просвіт, з попередньою олівцевою підготовкою тощо) [2, С. 118].

Нерідко злочинці з метою приховання своєї причетності до злочину симулюють технічну підробку підпису.

Однією з істотних ознак саме симуляції технічної підробки підпису є наявність так званих ознак попередньої підготовки у вигляді слідів продряпування або перетиснення олівцевих штрихів або штрихів копіювального паперу. Проте іноді наявність вказаних ознак не може слугувати доказом підробки досліджуваного підпису, оскільки вони виникли в наслідок випадкових причин.

Наприклад, обводити справжній підпис чорнилом або олівцем можуть для поліпшення читання погано розбірливого, затертого підпису. Підписи, особливо виконані твердими олівцями на кольоровому папері низької якості, погано читаються. З часом, особливо якщо поверхня документу піддається тертю або він згинається, частинки графіту обсипаються і підпис стає ще менш чітким. Тоді власник документа обводить слабо помітні олівцеві штрихи, не думаючи про те, до чого це може привести згодом. В окремих випадках обведення проводить та ж сама особа, яка виконала малорозбірливий підпис. Зрозуміло, в такому підписі можуть і не спостерігатися ознаки наслідування. Тому, якщо в досліджуваному підписі знайдені олівцеві штрихи, схожі на сліди попередньої підготовки, то не слід обмежуватися тільки констатацією факту їх виявлення, а необхідно досліджувати олівцевий підпис. Дослідження повинне встановити, чи не

піддавався справжній підпис повторному обведенню. Для цього необхідно за допомогою методів судової фотографії виявити олівцевий підпис, позбувшись штрихів обведення. Дослідження в ІЧ-променях дозволить чітко виявити олівцеві штрихи, якщо чорнила чи паста штрихів обведення будуть прозорими для зазначених променів.

Потрібно пам'ятати, що наявність випадкових штрихів і утиснень, можуть бути прийнятими за ознаки попередньої підготовки. Іноді, в місці розташування досліджуваного підпису виявляють олівцеві штрихи або штрихи копіювального паперу, на перший погляд дуже схожі на штрихи попередньої підготовки. При подальшому їх вивченні нерідко вдається встановити, що ці штрихи випадкового походження і, не мають безпосереднього відношення до досліджуваного підпису.

Втиснення і олівцеві штрихи можуть спостерігатися в справжніх підписах, які раніше використовувалися як зразки при виготовленні підроблених підписів шляхом копіювання. Характерним для подібних випадків є те, що штрихи самого підпису виконані в більш швидкому темпі, ніж штрихи олівця і вдавленості. Корисним в цих випадках є мікроскопічне дослідження з метою встановити хронологічної послідовності нанесення штрихів.

У практиці криміналістичної експертизи підписів відомі випадки, коли особа, маючи намір згодом відмовитися від свого підпису на документі, вдавалася до такого прийому, як обведення олівцем або чорнилом власного підпису. При цьому переслідувалася мета симулювати підробку підписів копіюванням. Слід зазначити, що при проведенні експертного дослідження з метою вирішення питання про те, чи не виконано підпис з попередньою технічною підготовкою, в разі виявлення, так званих, підготовчих штрихів, встановлення послідовності виконання реквізитів грає ключову роль. Воно дозволить відрізнити попередні штрихи від штрихів, що імітують технічну підготовку. Наприклад, у криміналістичній літературі описано випадок проведення комплексної експертизи підпису, коли на дослідженні було надано заяву від імені громадянина Б.Ш.А. про вихід зі складу учасників ТОВ «Балтика». Вирішувалися питання про те, чи виконано підпис від імені Б.Ш.А. їм самим і чи не виконано підпис з попередньою технічною підготовкою. В результаті проведеної комплексної експертизи експертом з судово-технічної експертизи документів було встановлено, що в місці розташування підпису є сліди фрагментарного обведення, виконані графітним олівцем і пастою кулькової ручки. Також він встановив, що спочатку було виконано підпис від імені Б.Ш.А., а потім олівцеві крапки і штрихи локального обведення. Експерти-почеркознавці на підставі проведеного ними дослідження і висновку, даного експертом із судово-технічної експертизи документів, дійшли висновку, що підпис виконано самим Б.Ш.А. В результаті, на підставі проведеного комплексного судово-почеркознавчого і судово-технічного дослідження документа, було зроблено загальний висновок про те, що підпис від імені Б.Ш.А. виконаний без

попередньої технічної підготовки, а штрихи обведення і точки графітного олівця виконані з метою імітації технічної підготовки [3, С. 55].

Таким чином, дослідження підписів з метою встановлення наявності чи відсутності ознак підробки підпису за допомогою технічних прийомів, а також можливої симуляції такої підробки, обов'язково має бути комплексним, оскільки потребує спеціальних знань і методів в галузі судово-технічної експертизи документів та судово-почеркознавчої експертизи.

Список використаних джерел

1. Воробей О.В., Меленевська З.С. Криміналістичне дослідження підписів. – Київ: МВС України КНУВС, 2006, С. 64-65.

2. Грига М. А. Дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів, у системі завдань судової експертизи. *Криміналістичний вісник*, 2014. № 1. С. 118-125.

3. Торопова М. В. Криминалистическая экспертиза установления относительной давности выполнения реквизитов документов : Дис. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2014. 221 с.

Гарасимчук Віктор Васильович,
здобувач ступеня вищої освіти
«бакалавр» Національної академії
внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

ІСТОРІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ФОТОГРАФІЇ

Важливим моментом діяльності, спрямованої на збирання інформації на досудовому слідстві, є фіксація такої інформації. При цьому слід грамотно поставитись як до процесуального, так і до криміналістичного її аспектів.

Традиційно для потреб судочинства спочатку застосовувалася лише фотографія, потім кінозйомка, звуко-, відеозапис. На сьогодні в кримінальному процесі перевага надається використанню фотографії та відеозапису, хоча КПК України також передбачено застосування кінозйомки і звукозапису.

Офіційною датою винаходу сучасної фотографії є 7 січня 1839 р. З перших років свого існування вона не тільки отримала застосування в побуті, але і використовувалася у вирішенні суто наукових завдань.

Фотографія (від грец. «фотос» – світло, «графо» – малюю, пишу) буквально означає малювання світлом. Появи фотографії передували відкриття багатьох вчених. Перша фотокамера (**камера-обскура**) являла собою світлонепроникний ящик з отвором у стінці, принцип роботи якої описав у своїх працях видатний італійський вчений і художник Леонардо да Вінчі. Такий прилад надійно служив для механічної замальовки предметів зовнішнього світу.

Англієць **Луї Жак Манде Дагер** отримав зображення на срібній пластинці, обробленої парами ртуті і закріпленої за допомогою розчину кухонної солі.

Зразу ж після відкриття фотографії були вжиті заходи для використання її для реєстрації злочинців і розслідування злочинів. Для цього почали розроблятися спеціальні фотоапаратура, способи і прийоми фотозйомки.

У 70-х роках XIX ст. поліцією різних країн створюються колекції фотознімків злочинців. Наприклад, у царській Росії така колекція була створена у 1867 році, а в Англії – у 1870 році. З 1859 року фотографію починають використовувати з метою фіксації обстановки місця скоєння злочину. Об'єктами фотозйомки стають також трупи, сліди та інші речові докази. З 1891 року у Пруссії було введено обов'язкове фотографування кожного невпізаного трупу.

У 1864 році в Німеччині була видана брошура К. Одебрехта “Про використання фотографії у кримінальному процесі”, де автор рекомендував використовувати фотографію для наступних цілей: закарбування живих осіб(включаючи злочинців), трупів, місць скоєння злочину, а також документів та речових доказів.

Фотографію починають використовувати також як засіб попередження злочинів. Наприклад, з 1887 року деякі американські банки забезпечуються фотоапаратами з фотоспалахом, який автоматично фотографує злочинців, котрі проникли в банківське приміщення.

Значний внесок в розвиток судової фотографії на Україні внесли В.М. Фаворський та С.М. Потапов, які на початку XX ст. очолювали Київський державний інститут судової фотографії. Зокрема, В.М. Фаворським у 1909 році був розроблений так званий озобромний спосіб посилення контрасту, а професором С.М. Потаповим ретельно викладені теоретичні положення судової фотографії. В своїй книзі “Судова фотографія”(1926р., 1936 р., 1948 р.), останній сформулював поняття судової фотографії, надав класифікацію її видів, охарактеризував значення фотографічних способів фіксації дослідження в кримінальному процесі, виклав правила фотозйомки, які використовуються слідчим та експертом-криміналістом.

Система криміналістичної фотографії складається з двох частин:

- судово-оперативна (фіксує);
- судово-експертна (дослідницька).

Судово-оперативна (фіксує) фотографія – це система наукових положень, видів і методів зйомки, що застосовуються під час проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій чи оперативно-розшукових заходів для фіксації обстановки, слідів та інших об'єктів матеріального світу, такими як вони спостерігаються на момент фотозйомки.

Типовими об'єктами судово-оперативної фотографії є: сліди, що несуть інформацію про подію кримінального правопорушення та особу злочинця; обстановка на місці вчинення кримінального правопорушення чи виявлення його слідів; загальний вигляд, ознаки і властивості знарядь злочинного посягання та предметів, що перебувають у причинному зв'язку з ним; ознаки зовнішності людини для її впізнання, розшуку і реєстрації; слідчі (розшукові) дії.

Судово-експертна (дослідницька) фотографія – це система спеціальних методів, прийомів і засобів зйомки, що використовуються для виявлення й фіксації невидимих або слабо видимих об'єктів та їх ознак у процесі проведення експертиз. За допомогою засобів і методів дослідницької фотографії стає можливим виявити слабо помітні і невидимі ознаки криміналістичних об'єктів, їх розходження за кольором та яскравістю, механізм утворення мікро нашарувань.

Типовими об'єктами судово-експертної фотографії є приховані, неочевидні властивості й ознаки слідів і речових доказів (наприклад, мікро траси на гільзі, деталі почерку, штрихи попередньої підготовки при виконанні підробленого підпису тощо).

Наукові положення криміналістичної фотографії та відеозапису становлять дані загальної фотографії та відеозапису, положення теорії, розробленої криміналістикою на основі узагальнення практики збирання й дослідження доказів у справі. За допомогою криміналістичної фотографії можна швидко і точно зафіксувати картину місця події, виявлені сліди, предмети, знаряддя злочину, хід і результати проведення слідчих дій.

Список використаних джерел

1. URL: https://stud.com.ua/90719/pravo/kriminalistichna_fotografiya_videozapis
2. URL: https://studme.com.ua/148601107434/pravo/sudebno-issledovatel'skaya_fotografiya.htm
3. URL: https://pidruchniki.com/89316/pravo/metodi_sudovo-doslidnitskoyi_fotografiyi
4. URL: <https://studfiles.net/preview/5013162/>

Гаць Діана Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти
«бакалавр» Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Юсупов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
проблем криміналістичного
забезпечення та судової
експертології ННІ № 2 НАВС, доктор
юридичних наук, доцент, полковник
поліції

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНИХ ЗРАЗКІВ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ

Нині криміналістична експертиза холодної зброї має доволі суперечливий характер. Причиною цьому є як неналежне законодавче регулювання обігу холодної зброї в Україні, так і недосконалість Методики дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів, практика використання якої викликає сумніви щодо достовірності окремих її положень[1].

Продовжує залишатися актуальним питання недоцільності існування самого поняття холодної зброї, поданого в Методиці. А саме у ній зазначено: «Холодна зброя – предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового завдання шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких заснована на використанні м'язової сили людини». Проте, на відміну від усіх інших видів холодної зброї, дія металової зброї заснована на використанні як м'язової сили людини, так і сили тяжіння, пружних властивостей деревини (металу, пластичної маси) або енергії скручених (розтягнутих) волокон[2].

Актуальним є питання криміналістичних критеріїв визначення холодної зброї та загальних техніко-криміналістичних вимог до неї. У відповідності до п. 3.2.1. Методики мінімальна довжина клинку повинна складати не менше як 90 мм. Враховуючи це, злочинці можуть виготовляти клинкову зброю, яка не буде підпадати під ці критерії, наприклад, клинок довжиною 89,5 мм. У такому разі буде відсутній такий критерій визначення холодної зброї як призначеність для ураження цілі. А відповідно до п. 2.1. Методики «... предмети, у яких повністю або частково відсутня хоча б одна з цих загальних ознак, до холодної зброї не відносяться»[3].

Не менш актуальним сьогодні є поява на ринку 3D-принтерів, які дозволяють отримувати геометрично точні копії зразків холодної зброї. Ці

предмети стають невидимими для метало-детекторів, що в свою чергу дозволяє злочинцям безперешкодно проносити їх в місця, де встановлюються певні обмеження (наприклад, літаки)[3].

Виходячи з вищезазначеного, варто зупинитися на певних криміналістичних рекомендаціях. По-перше, вбачається за доцільне виключити взагалі з національного законодавства норми, які визначають поняття «холодна зброя». По-друге, законодавчо закріпити поняття «небезпечних предметів», що мають охоплювати й холодну зброю, носіння яких в місцях і за обставин, що явно не відповідають їх цільовому призначенню, повинно тягнути адміністративну відповідальність у вигляді штрафу та конфіскації «небезпечного предмету»[3].

Щодо інформатизації, то цей глобальний процес не оминув і судово-експертну діяльність, до якої залучено відомості новітніх галузей знань, сучасні технології тощо. Вдосконалення систем інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності дозволить досягнути високої результативності наукових досліджень у судовій експертизі, експертних дослідженнях, висновків експертів та експертної практики. При цьому відомості, які містить інформаційна система, мають характеризувати сучасний стан науки й техніки в певній галузі, тобто повинні бути актуальними[4].

Важливим елементом процесу вдосконалення інформаційного забезпечення є обов'язкове використання програмованого й алгоритмізованого підходу під час виконання поставлених завдань. Такий підхід полягає у створенні програмованої методики експертизи. Програмована методика – це впорядкована діяльність експерта, спрямована на розв'язання системи задач. Будь-яка методика експертного дослідження передбачає сукупність правил, що визначають шляхи реалізації цього рішення. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї має загальну структуру побудови перебігу дослідження, співвідношення його стадій і завдань, які виконують на кожній з них. Однак програмовану методику здійснюють шляхом алгоритмізації процесу проведення дослідження. Використання алгоритму дій сприяє повному та ретельному дослідженню об'єкта. Водночас алгоритмізація дає змогу експерту значно скоротити час, необхідний на проведення дослідження, і контролювати власні дії. [4].

Для встановлення приналежності об'єкта до холодної зброї під час проведення експертизи варто користуватися довідковою інформацією, що містить відомості про відомі зразки, типи, види холодної зброї, які, у свою чергу, стають порівняльним матеріалом. Забезпечення інформацією сприяє підвищенню достовірності отриманих фахівцем результатів і впливає на експертні висновки. Без сумніві, активне використання інформаційних ресурсів забезпечить найвищу об'єктивність діагностичної стадії експертизи холодної зброї.

Ще однією з проблем є нагальна потреба в розробленні ефективніших засобів і методів збирання, систематизації та розподілу довідково-інформаційних відомостей.

Як свідчить практика, традиційна система накопичення інформації є надто складною та негнучкою. Альтернативною формою пошуку, накопичення та зберігання інформації є бази даних, які передбачають простіший спосіб використання. Вони надають можливість суттєво полегшити та спростити роботу зі значними обсягами інформації, що забезпечує повне, несуперечливе та достовірне відображення предметної області. Крім того, робота з автоматизованою базою даних значно скорочує час пошуку необхідної інформації [4].

Таким чином, проблеми експертизи холодної зброї впродовж десятиріч були в центрі уваги науковців у галузі судової експертизи, працівників правоохоронних і судових органів. Розглянувши питання експертних досліджень різноманітних зразків холодної зброї, можна дійти висновку, що на сьогодні грамотне використання експертом спеціальних знань значно сприяє розкриттю злочинів, пов'язаних з незаконним обігом і застосуванням холодної зброї.

Список використаних джерел

1. Проблемні аспекти експертизи холодної зброї. *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень*: матер. круглого столу / Кобилянський О.Л., Малікова А.О. - Київ : ННПФЕКП НАВС, 2013. С. 134–139.

2. *Експертиза холодної зброї: проблеми теорії та практики* / О. Л. Кобилянський // *Криміналістика и судебная экспертиза*. - 2015. - Вып. 60. - С. 287-299.

3. *Експертиза холодної зброї: проблеми сьогодення* / О. Л. Кобилянський // *Криміналістика и судебная экспертиза*. - 2015. - С. 287-298.

4. Інформаційне забезпечення криміналістичного дослідження металльної холодної зброї / Пашиєва А. С. – Київ, 2018. С. 303-311.

Герішенко Віктор Валентинович,
завідувач сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАМКІВ ЗІ СЛІДАМИ ДІЇ СТОРОННІХ ПРЕДМЕТІВ НА ВНУТРІШНІ ДЕТАЛІ МЕХАНІЗМІВ

Одними з численних об'єктів, які досліджуються в ході трасологічних експертиз є сліди, які виникають в результаті впливу на деталі механізмів замків.

Під час дослідження замків зі слідами зламу на внутрішніх деталях механізмів, важливим питанням є виявлення ряду ознак, які б дозволяли в категоричній формі стверджувати, що замок відмикався сторонніми предметами – спеціально виготовленими відмичками, або випадковими предметами – стержні, пластини, дріт та ін., за допомогою яких здійснюється втручання.

В даній доповіді пропонується звернути увагу на висвітлені окремі моменти, які в подальшому можуть сприяти вирішенню питань під час дослідження замків зі слідами зламу, зокрема на внутрішніх деталях механізмів.

1. Як ми знаємо, на внутрішніх деталях є ряд слідів, але не всі вони є слідами, залишеними в процесі відмикання сторонніми предметами.

Так, наприклад, сліди дії сторонніх предметів на верхній частині штифтів чи внутрішній стороні патрона циліндрового механізму.

На штифтах спостерігаються сліди дії сторонніх предметів, які характеризуються своєю локалізацією, чіткістю, натиском. Напрямок утворення даних слідів зверху вниз (від конусоподібної вершини штифта до його основи), про що свідчить краплеподібна форма сліду – на початку збільшена по ширині та поступово звужується до кінця. Характеристика даних слідів вказує на те, що на штифти було здійснено вплив стороннього предмету, з метою їх опускання на той рівень, який необхідний для обертання циліндра.

Проте лише цих слідів не достатньо для висновку про те, що замок було відімкнуто відмичкою чи іншими сторонніми предметами, адже окрім опускання кодових штифтів на необхідний рівень, необхідно повернути сам циліндр.

Досліджуючи внутрішню поверхню патрону, можемо спостерігати сліди у вигляді лінійних вертикальних трас. Локалізація сліду, їх чіткість, форма та напрямок утворення трас, вказує на те, що для обертання циліндру у ключову шпарину (над штифтами) поміщався сторонній предмет (металева пластина), яка при повертанні контактувала з внутрішньою поверхнею патрона.

Розглядаючи в комплексі наявність на внутрішніх деталях циліндрового механізму слідів дії сторонніх предметів, які свідчать як про втручання в роботу штифтів, так і поворот циліндра, можемо вважати виявлені сліди як сліди, що залишені сторонніми предметами внаслідок обертання циліндра.

Однак враховуючи те, що саме циліндр є складовою замка та забезпечує його роботу (привод ригеля в положення замкнено чи відмінено), вирішити питання відмикання замка сторонніми предметами не є можливим,

так як ми не можемо стверджувати про відповідну взаємодію повідка з сувальдами та хвостовиком ригеля.

Під час дослідження деталей та механізмів замків з метою відповіді на питання про відмикання їх сторонніми предметами, на поверхнях деталей та механізмів замків можливо спостерігати сліди у вигляді поодиноких подряпин (трас), які не дивлячись на свою виразність не дають достатньо підстав для того, щоб стверджувати про відмикання замка сторонніми предметами. Подібні сліди у більшості випадків нечіткі, їх локалізація хаотична, у більшості випадків вони не відображають особливості зовнішньої будови слідоутворюючого об'єкта, яким вони утворені і тому для ідентифікації зазвичай не використовуються.

Отже, при вирішенні питання відмикання замка сторонніми предметами (враховуючи вищевикладене), пропоную наступну оцінку результатів проведеного дослідження та форму висновку:

«Сукупність виявлених ознак достатня для висновку про те, що на внутрішніх деталях циліндрового механізму замка, а саме на його штифтах та внутрішній поверхні корпусу циліндра, виявлено сліди дії сторонніх предметів, утворені внаслідок оберту циліндра. Однак враховуючи те, що на дослідження надано лише циліндровий механізм, який забезпечує роботу замка (привод ригеля замка в положення замкнено чи відмінено), відповіді на питання: «Чи відкривався замок стороннім предметом?», не вдалось можливим».

2. Під час дослідження врізних замків із сувальдним механізмом, відомо, що відмикання їх проходить шляхом переміщення ригеля замка за допомогою ключа, а вільне його переміщення блокують сувальди, які й складають секретну частину замка.

Далі пропонується розглянути спосіб відмикання замка використовуючи відмички. При застосуванні відмичок на бокових поверхнях та на контактуючих гранях хвостовика ригеля, який має виступаючі «зуби», залишаються сліди дії сторонніх предметів у вигляді як поодиноких трас, так і їх груп, оскільки при спробі відкрити замок, одна з відмичок виконує функцію постійного натягу ригеля у бік відмикання.

Проте сліди можуть залишитись також і на бокових поверхнях хвостовика ригеля, тому що при введенні відмички у шпарину не відразу можна зафіксувати положення відмички та хвостовика у стані натягу.

Паралельно з дією відмички на хвостовик ригеля, використовується відмичка за допомогою якої підбирається комбінація сувальд, при якій вони стають в таке положення, яке дозволяє стійці хвостовика ригеля вільно переміщатися через лабіринт сувальд. На відміну від відмички, яка діє на хвостовик ригеля, локалізація слідів відмички для сувальд як правило розташована на контактуючій грані кожної сувальди. Сліди на гранях сувальд, як правило, відображені у вигляді чисельних поодиноких та групових трас, так як при спробі виставити сувальду на потрібний рівень,

контактуюча поверхня відмички та контактуюча грань сувальд слабо контактують своїми площинами, і спробу потрібно повторювати декілька раз.

Сліди на контактуючих поверхнях хвостовика ригеля та сувальд, як правило виражені досить чітко і виразно. Проте враховуючи незначну контактуючу площину як хвостовика ригеля так і сувальд, досить часто сліди можуть відображатися у вигляді поодиноких трас, що ускладнює їх ідентифікацію. При умові достатнього контакту площини робочої частини відмички та контактуючої грані сувальд чи хвостовика ригеля, сліди відображаються досить чітко і виразно, чисельність трас в яких дозволяє ідентифікувати дані сліди.

Важливим моментом у вирішенні питання відмикання замка відмичками, є локалізація слідів на торцевій грані зуба хвостовика, який розміщено найближче до ригеля (засова). Це обумовлено тим, що при переміщенні засова у положення «відчинено», ще якась його частина знаходиться у отворі запірної планки, а тому для повного відмикання відмичка переставляється на «зуб» хвостовика, який розташований ближче до ригеля.

Встановивши закономірний зв'язок між утворенням вищевказаних слідів на деталях сувальдного механізму замка, можна робити категоричний висновок про факт відмикання замка відмичками або сторонніми предметами.

Розглядаючи в комплексі сліди на бічних та торцевих частинах сувальд і сліди на хвостовику ригеля, які свідчать про втручання в роботу механізмів та деталей сувальдного замка, можемо вважати виявлені сліди як сліди, що залишені сторонніми предметами внаслідок відкриття сувальдного замка.

Отже, при вирішенні питання відмикання замка сторонніми предметами (відмичками), пропоную наступну оцінку результатів проведеного дослідження та форму висновку:

«Сукупність виявлених ознак, їх форма, розміри, розташування та взаєморозташування, достатні для висновку про те, що наданий на експертизу замок був відімкнений сторонніми предметами (відмичками, випадковими предметами, тощо)».

3. Проведеним аналізом надходження на дослідження автомобільних замків рамкового типу, слід зазначити, що у більшості випадків подібні замки відкриваються шляхом зламу внутрішніх деталей механізму замка за допомогою певного інструменту, що має достатню міцність та зусилля, яке до нього прикладається.

При використанні цього способу, металевий предмет залишає сліди на внутрішніх поверхнях циліндру між ключовою шпариною та першою рамкою механізму. Враховуючи прикладання значного зусилля на металевий предмет, сліди відображаються досить виразно та чітко.

Крім цього, враховуючи механізм зламу замка, на внутрішній поверхні корпусу циліндру залишаються сліди у вигляді напівкруглих заглиблень, утворених рамками механізму за рахунок значного тиску.

У зв'язку з тим, що механізм замка повністю руйнується вже після першого втручання, під час дослідження деталей замка недоцільно здійснювати пошук комплексу слідів, які б свідчили про його відкривання.

У випадку, коли на дослідження, крім пошкодженого замка, надходить ще й предмет (інструмент), за допомогою якого здійснювалось відкривання (злам) механізму замка, при наявності чітких слідів можливо провести їх ідентифікацію. Для цього потрібно лише отримати чіткі експериментальні сліди зламу.

Отже, при вирішенні питання способу відімкнення даного замка, пропоную наступну оцінку результатів проведеного дослідження та форму висновку:

«Наявність слідів на внутрішніх поверхнях корпусу циліндра, а також трьох слідів знаряддя зламу виявлених в місці розміщення ключової шпирини на внутрішніх поверхнях циліндру, дають підставу для висновку про те, що даний замок був відімкнений в результаті дії стороннього предмету на внутрішню поверхню циліндру прикладаючи значне зусилля не використовуючи ключ оригінал».

Список використаних джерел

1. Пясковський В.В., Черноус Ю.М., Іщенко А.В., Алексєєв О.О. та ін. Криміналістика: підручник. Київ: ЦУЛ, 2015. 107 с.

2. Аленичев П.Н. Следы орудий взлома: Учебное пособие. – М.: УКУЗ МООП РСФСР, 1962. — 9 с., ил.

3. Методика трасологічного дослідження замків. Експертна спеціальність 4.2. «Трасологічне дослідження слідів зламу, залишених шарнірно-губцевим інструментом (до спеціальності 4.2. «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами»)» / [укл. Коструб А.М., Грищенко О.В., Щирба Д.Є., Іваник С.І., Чашницька Т.Г.]. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2015. – 39 с.

Гордієнко Марія Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти
«бакалавр» Національної академії
внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Фаховість та професійний досвід органів, що здійснюють кримінальне провадження, безумовно, є однією з обов'язкових умов ефективного розслідування кримінальних правопорушень, але поруч з цим, використання спеціальних знань різних галузей (бухгалтерії, техніки, медицини та ін.) є необхідним. Новітні досягнення в науці і техніці породжують необхідність залучення в розслідування кримінальних правопорушень спеціальних суб'єктів, які володіють спеціальними знаннями.

Практика показує, що спеціальні знання обізнаних осіб використовувалися прокурором і слідчим у 88% від загальної кількості кримінальних проваджень розслідуваних ними. Таким чином, можемо стверджувати, що на сьогоднішній день практично неможливо уявити матеріали кримінального провадження, в яких не використовуються спеціальні знання.

Не зважаючи на це, поняття спеціальних знань не отримало законодавчого закріплення в чинному Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України. У КПК України зроблено акцент лише на різних цілях залучення спеціалістів і експертів, а також у процесуальному значенні результатів застосування ними своїх спеціальних знань. Отже, дослідження проблеми застосування та використання результатів спеціальних знань на стадії досудового розслідування, залишається актуальним.

Для вирішення спорів про застосування та використання результатів спеціальних знань на стадії досудового розслідування поняття «спеціальні знання» має принципове значення. На мою думку, закріплення такого поняття в кримінальному процесуальному законі допоможе:

- чітко визначити функцію експертизи;
- розкрити сутність діяльності спеціаліста в ході проведення слідчих гласних і негласних (розшукових) дій;
- уникнути застосування різних знань, які не підпадають під категорію спеціальних (зокрема, залучення до участі в кримінальному провадженні екстрасенсів);
- означити правовий статус суб'єктів застосування спеціальних знань та вплив їх результатів діяльності на процес прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні. [5, 24]

«Спеціальні знання», за загальним правилом - це знання, якими володіє обмежене коло осіб та які набуті в ході отримання фахової освіти і практичної роботи.

Гносеологи в своїх працях характеризують поняття «знання» як продукт суспільної, матеріальної і духовної діяльності людей. Сукупність знань, на їх думку, можна розділити на життєві (повсякденні) і наукові, які складаються з теоретичних і практичних знань. [6, 24]

Наукові знання одержують у ході наукової і практичної діяльності, розкривають внутрішню сутність явищ, їх природу і закономірності.

Практичні знання – це знання про засоби трудової діяльності, способи їх застосування в різних ситуаціях.

Більшість досліджень процесуалістів, щодо поняття та сутності спеціальних знань, було побудовано на основі норм кримінального процесуального законодавства, яке втратило чинність. Для об'єктивного дослідження поставленої проблеми було б доречним звернутися до наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців.

Б.В. Романюк визначає спеціальні знання як сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального) виду, якими володіють особи (спеціалісти) у межах будь-якої професії в різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, що використовуються для успішного виконання завдань кримінального судочинства. [4, 12]

На думку Р.С. Белкіна «спеціальні знання» як професійні знання й уміння в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які необхідні для вирішення питань, що виникають при розслідуванні і розгляді певних справ. [1, 64]

О.О. Ейсман писав, що «це знання не загальновідомі, не загальнодоступні, що не мають масового поширення, це знання, якими користується обмежене коло спеціалістів». [7, 43]

Ю.К. Орлов, вважає, що спеціальними є знання, які виходять за рамки загальноосвітньої підготовки та життєвого досвіду, ними володіє вузьке коло осіб. Такі знання є результатом особливої підготовки, професійних навичок. [3, 21]

Для досконалого дослідження поняття та сутності спеціальних знань, необхідно звернути увагу на коло суб'єктів, які володіють такими знаннями. Слідчий за своїм фахом може бути спеціалістом іншої галузі науки, техніки, мистецтва (мати диплом з іншої спеціальності), але чи можуть його висновки з такого роду питань мати будь-яке доказове значення? Очевидно, що ні.

Слідчий може проводити дослідження речових доказів, застосовувати для цього криміналістичну техніку, але такого роду дослідження не є експертизою, і висновки такої діяльності не мають ніякого доказового значення. Вони не повинні фіксуватися у процесуальних документах, а ознаки досліджуваного предмета, через які він став речовим доказом, повинні зберігатись для подальшого проведення експертизи. Таке дослідження є позапроцесуальним і попереднім, яке має лише допоміжне, оперативно-тактичне значення.

Таким чином, враховуючи вище викладені дослідження розуміння поняття та сутності спеціальних знань, підтримую думку В.М. Махова, який визначає спеціальні знання як властиві різним видам професійної діяльності, за винятком знань, що є професійними для слідчого і судді, які використовуються при розслідуванні злочинів і розгляді кримінальних справ у суді з метою сприяння встановленню істини у випадках і порядку, визначених кримінальним процесуальним законодавством». [2, 87]

Список використаних джерел

1. Белкін Р.С. Криминалистическая энциклопедия. М., 2000. 334 с.
2. Махов, В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений. – М., 2000. 296 с.
3. Орлов Ю.К. Заключение эксперта и его оценка. М., 1995. 64 с.
- Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві. К., 2002. 20 с.
- Садчікова К.А. Використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування. Одеса, 2017. 233 с.
4. Щербаковский М.Г., Кравченко А.А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харків, 1999. 78 с.
5. Эйсман А.А. Заключение эксперта. Структура и научное обоснование. М, 1967. 152 с.

Грабовець Каріна,

здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр» Національної академії внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,

старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ №2 НАВС

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Ефективна протидія злочинам, пов'язаних з розслідуванням проти доквілля неможлива без застосування криміналістичних засобів і методів. Вони сприяють встановленню осіб, причетних до події, виявленню й вилученню латентних (невидимих чи слабо видимих) слідів, полегшують пошук схованок з речовими доказами, дозволяють отримувати пошукову й доказову інформацію, забезпечують належну фіксацію обстановки, у якій проводиться слідча (розшукова) дія, підвищує результативність слідчих (розшукових) дій, продуктивності роботи слідчого, який розслідує дані злочини [3].

Об'єктивне розслідування злочинів, пов'язаних з розслідуванням проти доквілля, встановлення всіх обставин події та доведення вини підозрюваних неможливе без доказової інформації, отриманої шляхом застосування техніко-криміналістичних методів і засобів. За їх допомогою вирішують комплекс завдань, які впливають на якість слідства [5].

Результати аналізу кримінальних проваджень, пов'язаних з розслідуванням злочинів проти довкілля, дозволяють дійти висновку, що для інформаційного забезпечення розслідування таких злочинів слід шукати та вилучати такі джерела інформації:

- матеріали відеозапису з камер відеоспостереження охоронних систем адміністративних будівель, і приміщень приватних осіб;

- матеріали відеозапису з відео реєстраторів транспортних засобів приватних осіб;

- матеріали відеозапису з відеокамер операторів телеканалів, відзнятих під час офіційної трансляції масових заходів;

- відеозаписи з мобільних телефонів, планшетів що зберігаються за місцем проживання (роботи) підозрюваних осіб, їхніх родичів, інших членів злочинної групи;

- записи перемовин з телефонів осіб, причетних до вчинення злочину, та дані про час вхідних і вихідних дзвінків, місцезнаходження абонента у відповідній соті стільникової мережі, що зафіксовані на серверах операторів мобільного зв'язку;

- матеріали оперативної відео зйомки масових заходів, проведеної працівниками МВС України та СБУ, де зафіксовано кримінальні правопорушення, пов'язані з розслідуванням злочинів проти довкілля, тощо [9].

У межах цієї категорії кримінальних проваджень найчастіше вилучають криміналістичні об'єкти, які традиційно направляють на дактилоскопічні, почеркознавчі, трасологічні, відео-фоноскопичні експертизи, криміналістичне дослідження матеріалів, речовин і виробів, інші експертні дослідження. Крім цього, часто вилучають і речові докази, що є інформаційними об'єктами для таких експертиз, як комп'ютерно-технічна, судово-лінгвістична, фототехнічна тощо.

Результати забруднення довкілля можуть мати різні форми – від забруднення повітря до забруднення ділянок прісних вод, виробничих споруд та ін. Швидка зміна наслідків події –природна (активне пересування повітряних мас, зміна атмосферних умов) або штучна, розпочата, зокрема, з метою усунення наслідків їхнього приховування – визначає невідкладність огляду місця події або декількох місць, якщо подія відбувалася таким чином, що її сліди утворилися в різних місцях. Зазвичай, місцем події при розслідуванні екологічних злочинів є значна за розмірами ділянка місцевості, дослідження якої ускладнюється її рельєфом та небезпечною екологічною ситуацією, пов'язаною з подією правопорушення. В таких умовах вирішити завдання розслідування дозволяє використання квадрокоптерів та методу аерофотозйомки під час огляду місця події.

Метод аерофотозйомки застосовується в органах Національної поліції України досить рідко, як правило при техногенних катастрофах чи надзвичайних ситуаціях для оцінки масштабів аварії, оскільки такий фотознімок дає загальну картину обстановки місця події [7].

Також однією з новітніх розробок є сферична відеозйомка. На відміну від традиційної під час фіксації об'єктів камери охоплює 360° оточуючого середовища по горизонталі та 180° по вертикалі, завдяки чому повністю фіксує навколишню обстановку місцевості, що зводить до мінімуму можливість втрати будь-якої інформації під час відео фіксації огляду місця події. Перевагою такого відео є те, що користувач під час його перегляду за бажанням може сам маніпулювати положенням відеокамери і повертати її у потрібний бік.

Нині застосовують два варіанти сферичної відеозйомки, які відрізняються один від одного за технологією зйомки. Перший варіант відеозапису здійснюється одночасно на кілька відеокамер, які розміщені під певним кутом одна до одної. Потім ці відеозаписи «зшивають» за допомогою спеціального програмного забезпечення в єдиний файл, який можна переглядати за допомогою звичайного відеопрогравача. При застосуванні другого варіанту відеозйомки застосовують спеціальну насадку на об'єктив відеокамери, але має великий недолік – невелику роздільну здатність відеозапису.

Взагалі метод сферичної відеозйомки є досить простим. Під час її проведення спеціаліст може переміщувати конструкцію місцем події або ставити її на штатив, здійснюючи відеозйомку з одного місця.

Використання спеціалізованих програмно-апаратних комплексів спеціаліста для пошуку та вилучення під час слідчих (розшукових) дій інформаційних об'єктів може суттєво розширити можливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з завданням шкоди довіллю. При цьому забезпечують такі якісні показники досудового розслідування, як:

- підвищення результативності слідчих дій;
- підвищення продуктивності праці слідчих і спеціалістів;
- одержання об'єктивної оперативно-розшукової інформації;
- якісне попереднє дослідження об'єктів у спеціалізованих мобільних експрес-лабораторіях;
- цілеспрямована профілактика злочинів у даній сфері;
- ефективне проведення оперативно-розшукових заходів [5].

Водночас, як свідчать результати аналізу слідчої практики, у сфері техніко-криміналістичного забезпечення розслідування даної категорії злочинів є багато невирішених питань, пов'язаних з упровадженням у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України, Експертної служби МВС України засобів автоматизації для вирішення завдань шляхом використання інтелектуальних інформаційних технологій. Рівень їх використання значно відстає від потреб сучасної слідчої практики, навіть порівняно з країнами ближнього зарубіжжя [9].

Список використаних джерел

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Поліщук Г. С. Криміналістична характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (За матеріалами причорноморського регіону України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.08 «кримінальне право кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г. С. Поліщук. – К., 2009. – 20 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. № 17.
4. Копылов М.Н. Юридическая ответственность за экологические преступления / М.Н. Копылов. – М.: РУДН, 2004. – 221 С. 43.
5. Мельник О.В. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні [Текст] : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 /О.В. Мельник ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ., 2017. – 19 с.
6. Загальне положення про спеціальну Урядову комісію з ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 843 від 14.06.02.
7. Карагодин В.Н., Иванова Л.А. Методика расследования преступлений, связанных с загрязнением вод и атмосферы. – Екатеринбург, 2005.
8. Селиванов Н.А. Скоромников К.С. Расследование преступных загрязнений природной среды: Учеб. пособие. — М., 1994.
9. Експертизи у судовій практиці: Наук.-практ. посіб. / За ред. В.Г. Гончаренка. – К., 2015.

Грошева Олена Юріївна,
аспірант Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса, заступник голови Харківського апеляційного суду

ДО ПИТАННЯ ПРО КОМПЛЕКСНУ СУДОВУ ЕКСПЕРТИЗУ СЛІДІВ ТВАРИННОГО ТА РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Задля прийняття об'єктивного рішення у кримінальному провадженні під час судового розгляду справи важливу роль відіграє судова експертиза, в тому числі, комплексна. Адже саме комплексна судова експертиза, являє собою складне дослідження, що інтегрує в собі знання різних галузей науки. У даній роботі мова піде про комплексні біолого-трасологічні дослідження.

Взагалі то, як окремі категорії, судово-біологічні та судово-трасологічні дослідження мають досить розвинуте наукове підґрунтя, однак, питання їх інтеграції в аспекті методичного забезпечення відповідної комплексної експертизи розроблені не достатньо.

Із врахуванням існуючого на сьогодні розподілу за експертними спеціальностями в галузі судової біології виокремлюють такі: «Дослідження об'єктів рослинного походження», «Дослідження об'єктів тваринного походження»; в галузі судової трасології – «Дослідження слідів людини та слідів тварин» [1]. Що ж стосується трасологічного дослідження слідів рослинного походження, то окрема спеціальність у відповідному переліку відсутня.

Комплексне дослідження слідів тваринного і рослинного походження в сучасних умовах має як теоретичне, так і практичне значення. Практика проведення таких експертиз потребує вивчення та узагальнення. Якщо говорити про коло наукових праць із вказаного питання, то основна увага приділялася тим дослідженням, що не потребують інтеграції спеціальних знань у галузях трасології та біології. Так, у роботах учених і практиків розглянуто поняття і класифікацію слідів біологічного походження; їх місце в системі наукових знань і компетенцію експертів; загальні положення їх виявлення, фіксації та вилучення; особливості суб'єктного розпізнавання інформації, що міститься в слідах біологічного походження; загальні положення фіксації криміналістичної інформації; окремі питання призначення експертизи, формулювання висновків і їх оцінки слідством (судом), доказове значення слідів в розкритті злочинів на прикладі слідів тварин [див., наприклад, 2-9].

У розробленій Е. Б. Сімаковою-Єфремян класифікації комплексних судових експертиз наводиться така категорія, як комплексна судова біологічна і трасологічна експертиза, а також виокремлено завдання, які вирішуються за її допомогою (встановлення механізму утворення слідів біологічної природи, ідентифікація об'єктів за слідами біологічної природи; в т.ч. із встановлення належності об'єктів до одного цілого (у випадках, коли методами трасології це встановити неможливо). Цим же автором зроблено висновок про те, що існує необхідність у розробленні спеціалізованих методик комплексної криміналістичної біолого-трасологічної експертизи [10].

Як предмет цієї експертизи слід розглядати фактичні дані (обставини) справи, що встановлюються в результаті вирішення експертами загального (інтеграційного) завдання на основі синтезу спеціальних знань в галузі трасології та біології (ботаніки, зоології) шляхом дослідження об'єктів біологічної природи.

На ґрунті відсутності арсеналу відповідних експертних методик, проведений нами аналіз експертної практики свідчить про те, що через слабку розробленість загальних методичних підходів до вирішення експертного завдання із встановлення механізму утворення слідів

біологічного походження, експерти використовують свої знання, застосовані ними в інших видах досліджень механізму слідоутворення, що не є невиправданим. Очевидним є той факт, що механізм слідоутворення залежить як від характеру і виду контактування, так і від властивостей слідоутворюючого та слідоприймаючого об'єктів, які неодмінно мають бути вивчені в процесі розроблення методики. Наприклад, нашарування плям зелені можуть утворитися як у процесі підготовки, вчинення злочину, так і його приховування: при динамічному (переміщенні тіла волоком в різних позиціях), статичному (тіло падає, лежить) контактах або ж їх комбінації (в процесі боротьби й ін.). У той же час, на сьогоднішній день науково-розроблена методика встановлення механізму утворення плям зелені на одязі відсутня.

Встановлення механізму слідоутворення допоможе суду в процесі розгляду справи відновити картину злочину на певних його стадіях (підготовки, вчинення або приховування). Оцінюючи результати судової експертизи, виконаної із застосуванням такої методики, суд отримає можливість зіставити встановлені експертами факти з даними, що містяться в інших джерелах доказів, наприклад, показання підозрюваного (обвинуваченого), потерпілого або свідків, і в підсумку – встановити істину у справі для прийняття законного та обґрунтованого рішення.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зробити висновок про те, що потрібна розробка теоретичних і методичних основ комплексної судової біолого-трасологічної експертизи.

Список використаних джерел

1. Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів: затв. наказом Міністра юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. Офіційний вісник України. № 17. Ст. 468 (із змінами та доповненнями).
2. Аистов И. А. Использование следов биологического происхождения при расследовании преступлений. Автореф. дис. канд. юрид. наук. 12.00.09. Саратов. 2000.
3. Кисляк С. Е. Криминалистическое исследование биологических следов человека в расследовании преступлений против личности. Дис. канд. юрид. наук. 12.00.09. Волгоград, 1998.
4. Кисин М. В., Митричев В. С. Судебно-биологическая экспертиза волос животных. Выпуск 1. М., 1996.
5. Лозинский Т. Ф., Шишкин В. М., Иванов Н. В. Обнаружение следов биологического происхождения при осмотрах мест происшествий, связанных с хищениями из металлических хранилищ. М., 1995.
6. Мазурок О. Я. Виявлення, фіксація та вилучення слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. Криміналістичний вісник. №2(24), 2015. С. 99-103.

7. Майорова Е. И. Концептуальные основы судебно-биологической экспертизы: Автореф. дис. д-ра юрид. наук. 12.00.09. М., 1996.

8. Методические рекомендации по криминалистической экспертизе объектов биологического происхождения. М., 1972. 207. Милиция. М., 1999.

9. Особливості збирання у досудовому провадженні біологічних слідів людини: методичні рекомендації. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2016.

10. Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика: монографія. Харків: Право, 2016. 456 с.

Гуменський Олександр Анатолійович,
головний судовий експерт
Чернігівського відділення Київського
НДІ судових експертиз МЮ України

ОБ'ЄКТ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ)

Об'єкт експертизи – складне та багатозначне поняття, з'ясування його сутності особливо важливе не лише для вирішення багатьох теоретичних питань, також воно має важливе практичне значення. Об'єкти експертизи, їх повнота, дійсність мають велике значення для правильної оцінки висновку експерта судом, дають змогу визначити межі компетенції експерта. Предмет експертизи та її родовий об'єкт грають істотну роль в класифікації видів судової експертизи взагалі і криміналістичної експертизи зокрема [1].

Законодавчого визначення об'єкта судової експертизи в Україні не існує. Під об'єктом дослідження будь-якої судової експертизи розуміють джерело фактичних даних, за якими встановлюють певні факти, що цікавлять слідство [2]. Іншими словами, це носії інформації, що підлягають дослідженню. Зазвичай до них відносять матеріальні утворення – речові докази, документи, предмети, людей, тварин, трупи і їх частини, зразки для порівняльного дослідження, матеріали справи, по якому проводиться судова експертиза, а також ділянки місцевості, будівлі та споруди, які не мають процесуального статусу [3].

В юридичній науці неоднозначно вирішується проблема належності до об'єктів експертизи крім матеріальних предметів ще й ідеальних об'єктів - даних про подію та характеризуючих її фактів. На думку Ю.К. Орлова питання, «чи належать до об'єктів тільки матеріальні предмети, фрагменти речової обстановки або в їх число можуть бути включені також події, факти та інші ідеальні об'єкти», є спірним.

Таким чином, з точки зору практичної діяльності, в спеціальній літературі існують два основні варіанти даного поняття:

- тільки матеріально фіксовані об'єкти [4; 5];

- матеріальні об'єкти і процеси [6].

Сумніви в суто матеріальній природі об'єкта експертизи висувають психіатри і психологи, вказуючи, що об'єктом психіатричного і психологічного дослідження є психічна діяльність людини, що має не матеріальну, а ідеальну сутність. Наприклад, на думку Т.Н. Секераж, «об'єктом експертизи можуть служити як матеріальний об'єкт, так і явище, ситуація, а також нематеріальні носії інформації, до яких відноситься психіка людини» [7].

У відповідь на ці сумніви криміналісти приводять такі міркування: «... відомості про дії, зафіксовані на матеріальних носіях інформації як відображення психічної діяльності, і є об'єктом судово-психіатричної експертизи. У всіх випадках, коли рішення задачі експертизи пов'язано з вивченням, здавалося б, нематеріальних субстанцій (наприклад, відомостей, узагальнених слідчим, голосу, записаного на магнітну стрічку тощо), експертному дослідженню підлягає матеріалізована інформація, укладена в певних носіях: протоколі допиту, фонограмі тощо» [8].

Крім того, з теорії документознавства відомо, що в результаті документування відбувається як би матеріалізація, уречевлення інформації. Будучи «закріпленою» на матеріальному носії або навіть «прив'язаною» до нього, інформація тим самим відокремлюється від її творця. «Документована інформація ... є об'єкт матеріальний, а це дає підставу при певних умовах відносити її до категорії речей...» [9]. Тобто об'єктом експертизи є безпосередньо матеріальні предмети, живі організми тощо, як матеріальні або матеріалізовані носії інформації.

Р.С. Белкін справедливо зазначає: теза про те, що об'єкти нематеріального характеру, наприклад події минулого, не можуть розглядатися в правовому аспекті, представляється неспроможною. Варто лише згадати, що весь процес доказування спрямований на пізнання подій минулого – злочину. Торкаючись цієї проблеми, В.Д. Арсеньєв правильно відзначав, що «в якості основного об'єкта експертизи виступають ті реально існуючі (або що існували в минулому) явища, на встановлення яких об'єктивно спрямована експертиза. Матеріальні носії інформації про ці явища – їх складова частина» [10].

Що стосується психіки, то Т.В. Авер'янова вважає, що уявний образ або психічну діяльність суб'єкта не можна вважати об'єктами експертизи, оскільки уявний образ реалізується в якомусь матеріальному втіленні, яке і є справжнім об'єктом експертизи, а психічна діяльність завжди виражається в реальних діях, вчинках, поведінці, що відображаються в навколишньому середовищі. Об'єкти – носії таких відображень – і будуть об'єктами експертизи.

Поняття об'єкта судової експертизи неоднозначне з точки зору науки і практики. Об'єкт судової експертизи з позиції наукової галузі знання є родом (видом) об'єктів, будь-яким класом, категорією предметів, що характеризуються загальними властивостями [11].

Відправним положенням для розкриття загального поняття об'єкта виступає його філософська, гносеологічна інтерпретація як речі або предмета того, що протистоїть суб'єкту, тобто свідомості, внутрішньому світу як дійсне, як частина зовнішнього світу [12]. Відомий науковець В.Ф.Орлова звертає увагу, що об'єкт будь-якої експертизи – це об'єкт експертного пізнання, тобто категорія гносеологічна, отже, можна виокремити такі характеристичні якості об'єкта: об'єктом може бути будь-яка річ, процес, явище, будь-який фрагмент реальної дійсності; об'єкт тісно пов'язаний з предметом пізнання; об'єкт відтворюється у свідомості суб'єкта [13]. Однією з особливостей аналізу й оцінки об'єктів судової експертизи, на відміну від об'єктів, що вивчаються в інших галузях знань, є необхідність дослідження їх правового статусу, що пов'язане з процесуальним режимом інституту судової експертизи, який передбачає можливість використання отриманої експертом інформації як доказу у кримінальному провадженні. І якщо дослідження гносеологічного й інформаційного аспектів при вивченні об'єкта експертизи здійснюється з урахуванням положень теорії і методології пізнання, то дослідження правового аспекту потребує врахування концептуальних положень процесуальної науки.

Вчені-криміналісти, розглядаючи об'єкти судової експертизи як системні утворення, відзначають, що всі вони характеризуються матеріальною природою, інформаційною роллю та зв'язком встановлюваних фактів з досліджуваною подією [14].

За процесуальним значенням О. І. Вінберг та низка інших криміналістів поділяють об'єкти (матеріали), що надходять для дослідження експерту, на три самостійні групи: основні об'єкти (вони ж речові докази); порівняльні матеріали (зразки для порівняльного дослідження); матеріали, що містять довідкові відомості [15; 16].

Об'єкти експертизи – це закріплені в матеріалах кримінального провадження або судової справи й передбачені процесуальним законодавством джерела інформації; в них головна роль належить речовим доказам та зразкам для порівняльного дослідження.

Як зміст предмета експертизи, так і поняття родового об'єкта зазнають змін. На це справедливо вказують А. Р. Шляхов, Ю. К. Орлов, Н. А. Селіванов та інші автори. Зміни бувають обумовлені розвитком фундаментальних наук, появою нових методів і методик досліджень, нових категорій предметів, речей, а також процесами диференціації та інтеграції наукового знання і т. і. Але подібні зміни не призводять до заперечення відносної постійності як предмета, так і родового об'єкта експертизи, постійності цілком достатньої для практичних цілей, що забезпечує правильність використання експертизи в судочинстві.

Список використаних джерел

1. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике. – М.: Юрид, лит., 1988. – 304 с. - С. 65.

2. Егоров Н. Н. Вещественные доказательства: уголовно-процессуальный и криминалистический аспекты / Н. Н. Егоров. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2007. - С.219.
3. Моисеева Т.Ф. Основы экспертной деятельности: конспект лекций. – М. РГУП, 2016. С. 36-38.
4. Галкин В.М. Средства доказывания в уголовном процессе. М.: Юридическая литература, 1968. Ч.3. С. 56.
5. Галкин В.М. Производство экспертизы в уголовном процессе. М., 1982. С. 13.
6. Надгорный Г.М. Объект автотехнической экспертизы // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев., 1972. Вып. 9. С. 393.
7. Секераж Т.Н. Теоретические и методические основы диагностики «порока воли» в судебной психологической экспертизе: Дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2004.
8. Корухов Ю.Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений. Научно-практическое пособие. Москва: Норма: ИНФРА-М, 1998. - С. 87.
9. Ларьков Н.С. Документоведение. Учебное пособие. Ч.1. М.: АСТ, 2006. С.
10. Арсеньев В.Д. Соотношение понятия предмета и объекта судебной экспертизы // Проблемы теории СЭ: Сборник научных трудов ВНИИСЭ. Вып. 4. М., 1980. С.31.
11. Зинин А. М. Судебная экспертиза: Учебник / А. М. Зинин, Н. П. Майлис. - М.: Право и закон, 2002. – С.21.
12. Философский энциклопедический словарь / [Ред.-сост. Е. Ф. Губский и др.]. Москва : Изд. дом "ИНФРА-М", 1997. С. 315
13. Основы судебной экспертизы. Часть 1. Общая теория /Под ред. Ю.Г.Корухова. Москва: РФЦСЭ, 1997. С.84
14. Криминалистика. Учебник для вузов. / Т.В. Аверьянова [и др.]; под ред. Р.С. Белкина. Москва.: Издательство НОРМА, 2002. С. 343.
15. Винберг А. И. Гносеологический, информационный и процессуальный аспекты учения об объекте судебной экспертизы / А. И. Винберг, Д. Я. Мирский, М. Н. Ростов // Вопросы теории и практики судебной экспертизы. М., 1983. - С. 12;
16. Россинская Е. Р. Теория судебной экспертизы: учебник / Е. Р. Россинская, Е. И. Галяшина, А. М. Зинин; под ред. Е. Р. Российской. - М.: Норма, 2009. - С. 91.

Денисенко Сергій Михайлович,
виконавчий директор ТОВ
«Лабораторія комп'ютерної
криміналістики»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТУ ДСТУ ISO/IEC 17025 «ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПРОБУВАЛЬНИХ ТА КАЛІБРУВАЛЬНИХ ЛАБОРАТОРІЙ» В ЕКСПЕРТНУ ПРАКТИКУ

ISO (Міжнародна організація зі стандартизації) є всесвітньою федерацією національних органів зі стандартизації (органів-членів ISO). Робота з підготовки міжнародних стандартів, як правило, здійснюється технічними комітетами ISO. Кожний член ISO, зацікавлений в предметі роботи ТК, має право бути представленим у цьому комітеті. Міжнародні організації, як державні, так і недержавні, також приймають участь у роботі ISO. У сфері оцінки відповідності ISO та Міжнародна електротехнічна комісія (IEC) розробляють спільні документи ISO/IEC під керівництвом Комітету з оцінки відповідності ISO (ISO/CASCO).

Стандарт ДСТУ ISO/IEC 17025 розроблено з метою сприяння довірі до роботи лабораторій. Цей Стандарт містить вимоги до лабораторій, щоб вони могли продемонструвати, що вони працюють компетентно і здатні отримувати достовірні результати. Лабораторії, які відповідають цьому Стандарту, також працюватимуть відповідно до принципів ISO 9001.

Стандарт ДСТУ ISO/IEC 17025 вимагає, щоб лабораторія планувала та здійснювала дії щодо управління ризиками та можливостями. Управління як ризиками, так і можливостями створює основу для підвищення результативності системи менеджменту, вдосконалення та запобігання негативним впливам. Лабораторія несе відповідальність за те, які саме ризики та можливості потребують управління.

Використання Стандарту полегшить співпрацю між лабораторіями й іншими органами та сприятиме обміну інформацією і досвідом, а також гармонізації стандартів та процедур. Визнання результатів між країнами полегшується, якщо лабораторії відповідатимуть цьому Стандарту.

Стандарт ДСТУ ISO/IEC 17025 включає в себе такі форми:

- «Вимога»;
- «Рекомендація»;
- «Дозвіл»;
- «Можливість».

Стандарт визначає загальні вимоги до компетентності, неупередженості та порядку діяльності лабораторій.

Цей Стандарт застосовується до будь-яких організацій, що займаються лабораторною практикою, незалежно від кількості персоналу.

Споживачі послуг лабораторії, регуляторні органи, організації та схеми взаємної оцінки, органи з акредитації та інші можуть використовувати цей Стандарт для підтвердження або визнання компетентності лабораторій.

Загальними вимогами Стандарту являються:

- Неупередженість;
- Конфіденційність;

- Визначена структура;
- Наявність ресурсів (персонал, приміщення, обладнання, системи та допоміжні служби, необхідні для управління та виконання лабораторної діяльності);
- Визначені процеси;
- Звітування про результати;
- Скарги;
- Невідповідна робота;
- Управління даними та інформацією.

Вбачаючи Загальні вимоги стандарту ДСТУ ISO/IEC 17025 при впровадженні та діяльності Лабораторій, які створені на базах НДЕКЦ виникає ряд проблем.

Основна проблематика є та, що документи системи менеджменту першого рівня застосовуються для всього НДЕКЦ, а другого рівня лише для окремих відділів/лабораторій. При цьому виникають протиріччя в системі якості лабораторії.

Так, при проведенні комп'ютерно-технічних досліджень, відсутня процедура відбору зразків для проведення випробувань. Умови довкілля, що можуть вплинути на результат присутні при проведенні хімічних, біологічних, трасологічних та дактилоскопічних досліджень. Умови довкілля при проведенні досліджень стосовно встановлення причин ДТП – чітко визначені.

В Україні відсутні провайдери для міжлабораторних порівняльних досліджень (ISO/IEC 17043: 2010). Таким чином вони проводяться некваліфіковано. Це впливає на довіру закордонних ініціаторів досліджень.

Якщо розглянути питання методів та методик, ми бачимо, що в реєстрі судових методик містяться застарілі або вже зовсім неактуальні методики. Також більшість методик мають в собі терміни та визначення, що є неприпустимим. Стандарт має посилання на верифікацію методів, тобто їх придатність для використання, а яким чином можливо провести верифікацію методики, яка містить в собі лише визначення? Майже всі лабораторії не створюють власних методів дослідження по конкретним об'єктам.

Нерідко, великою проблемою являється необізнаність персоналу щодо Стандарту та нерозуміння основних принципів його впровадження та діяльності в лабораторіях.

Впроваджений в лабораторії Стандарт ДСТУ ISO/IEC 17025 вказує на те, що дослідження проводяться неупереджено, якісно, мають незмінні результати (що виключає повторні дослідження) та виконуються уповноваженим та кваліфікованим персоналом.

Список використаних джерел

1. ДСТУ ISO/IEC 17025 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій»;

2. ДСТУ ISO/IEC 17043: 2010 «Основні вимоги до проведення перевірки кваліфікації».

Дзінський Юрій Миколайович,
здобувач ступеня вищої освіти
«магістр» Національної академії
внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

РЕЙДЕРСТВО ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

Поняття права власності являється продуктом первіснообщинного суспільства. Тогочасне право власності ототожнювалося з фактичним володінням річчю. Подальший прогрес суспільства, виникнення перших держав та розвиток товарно-грошових відносин зумовив розмежування між правомірним захопленням чужого майна (наприклад, на війні) та неправомірним заволодінням майном внаслідок крадіжки, грабежу (розбою) чи шахрайства, а з виникненням писемності фактично розпочалась ера підтвердження правомірності володіння будь-яким майном за допомогою правовстановлюючого документа.

Варто зауважити, що з виникненням права власності, одразу ж виникли і злочини проти власності. Тривалий час основний масив злочинів проти власності був представлений чотирма класичними формами, до яких слід віднести: крадіжку, грабїж (розбій), шахрайство та торгівля краденим. Відповідальність за вказані види злочинів повсякчас була передбачена в законодавстві усіх держав світу зі своїми незначними відмінностями, правоохоронні органи яких володіють багатовіковим досвідом боротьби із цими злочинами.

Однак злочинний світ не стоїть на місці, постійно підвищуючи свою майстерність, що вилилось в той факт, що наприкінці ХХ століття на пострадянському просторі з'явився новий вид правопорушень в сфері власності, який в народі отримав назву "рейдерство". Незважаючи на цю обставину, із історичних джерел достеменно відомо, що це явище існує далеко не одне століття і бере свій початок на теренах сучасної Великобританії відтоді, коли поодинокі британські військові кораблі виконували бойові завдання із захоплення торгових суден інших держав [1]. Тогочасне рейдерство багато в чому нагадувало піратство (напади на торгові морські судна), але на відміну від піратів рейдери (капери) перебували на

службі в уряді певної країни і, зазвичай, не брали участі в розподілі прибутків, одержуваних в результаті захоплення судна. На даний момент термін «рейдерство», перемістившись на суходіл, по суті, отримав інше забарвлення, але зберіг у своєму змісті основний сенс – насильницьке (вороже) захоплення власності (майна) законного власника.

В українській мові слова «рейд» і «рейдер» нічого спільного ні з економікою, ні з юриспруденцією не мали, сфера їх використання обмежувалась діяльністю правоохоронних чи контрольних органів, де мали місце так звані «рейди». З огляду на вказану обставину «рейдерство» стало публіцистичним терміном, який використовується здебільшого журналістами та політиками, але не юристами. Його поява обумовлена розвитком міжнародних відносин і як наслідок обміном відповідною лексикою, у тому числі бізнесовою [2, с. 41].

Здійснюючи аналіз семантичного навантаження вищевказаного поняття у сучасному розумінні, то під ним слід розуміти вилучення майна (майнових прав у тому числі) на нібито законних підставах, основою якого є прогалини законодавства, специфіка якого полягає у наступному [3]:

1) відбувається перехід майнових прав чи контролю над підприємством від однієї особи до іншої;

2) перехід цих прав відбувається не тільки без згоди, але й без відома особи, яка має відповідні права чи здійснює контроль/управління підприємством;

3) наявна чітка стратегія «конфлікту», в ході якого і відбувається перехід цих прав. При цьому «конфліктом» є спірна ситуація, яка має удавані правові підстави і реалізується з дотриманням (але частіше з імітацією) законодавчо встановлених процедур, досить не гребуючи силовими методами відчуження власності.

У науковій літературі існує досить умовний поділ рейдерства на три основні види:

– «Біле» рейдерство – ретельно спланований комплекс дій для поглинання компанії, яке відбувається всупереч волі власника і без порушення правових норм

– «Сіре» рейдерство – поглинання компанії, яке поєднує як законні, так і незаконні методи. За своєю суттю найскладніше, оскільки всі незаконні дії пізніше підтверджуються цілком законними механізмами, що ускладнює подальше оскарження таких дій власниками компанії.

– «Чорне» рейдерство – захоплення активів з використанням незаконних методів: підкупу засновників компанії, державних органів, правоохоронних органів, судової влади, підробки документів, злочинної змови з державними реєстраторами чи нотаріусами. Такий вид рейдерських атак може бути застосований до будь-яких підприємств, проте найчастіше в зоні ризику опиняються неопублічні компанії [4].

З метою підвищення ефективності боротьби із рейдерством у його різних проявах був прийнятий закон, який набрав чинності 2 листопада 2019

року, а саме, ЗУ «Про внесення змін в деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності». Цим документом усуваються основні юридичні прогалини, які створюють проблеми власникам нерухомості та бізнесу. Основні положення закону передбачають:

- припинення діяльності акредитованих суб'єктів;
- введення обов'язковості нотаріального посвідчення договорів про відчуження корпоративних прав;
- впровадження принципу одночасності вчинення нотаріальної дії і державної реєстрації прав;
- підвищення відповідальності за порушення відповідних реєстраційних процедур [5].

Хоча й останнім часом відбуваються певні позитивні зрушення, але загалом слід зазначити, що і різноманітність форм та методів рейдерства, і складна соціально-економічна обстановка в країні, а також відсутність офіційного визначення терміну «рейдерство» значною мірою ускладнюють реалізацію комплексу заходів протидії цьому явищу і напряду впливають на результати боротьби із ним.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С., Мазур І. І. Рейдерство в Україні: Передумови та шляхи подолання // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2 (3). – С. 129-136.
2. Панасенко Р.А. Щодо визначення поняття «рейдерство» / Р.А. Панасенко URL: http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Dtr_pravo/2009_4/files/LA409_35.pdf
3. URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B9%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>
4. Кобзар А.В. Рейдерство з юридичної точки зору / А.В. Кобзар URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/naukma/law/2007_64/07_kobzar_av.pdf
5. Закон України від 03.10.2019 №159-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-20>

Дивнич Анатолій Володимирович,
старший судовий експерт відділу
економічних досліджень
Полтавського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ
України

Костюк Валентина Борисівна,
головний судовий експерт відділу
економічних досліджень
Полтавського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ
України

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА КАТЕГОРІЇ ЗБИТКІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Розвиток національної економіки неможливий без забезпечення законності та правопорядку, що є запорукою захисту права власності як необхідної складової сприятливого інвестиційного клімату. Забезпечення права власності, непорушність якого закріплена статтею 41 Конституції України [1], досягається за умови повного відшкодування збитків, завданих суб'єктам господарювання унаслідок протиправних діянь.

Визначення документальної обгрунтованості розміру збитків є одним із завдань судової економічної експертизи. Експертом-економістом можуть розглядатися збитки виключно як економічна категорія.

Збитками у господарській діяльності, відповідно до ч. 2 ст. 224 Господарського кодексу України [2], є:

- по-перше, витрати, зроблені управненою стороною;
- по-друге, втрати майна управненої сторони, чи пошкодження її майна;
- по-третє, не одержані управненою стороною доходи, які вона одержала у разі належного виконання зобов'язань контрагентами, тобто за звичайних умов.

У Методиці [3] зазначається, що «з економічної точки зору збитками визнаються будь-які втрати, пов'язані зі зменшенням майна чи погіршенням його якості незалежно від того, з яких причин вона виникла».

Зазначимо, що за звичайної діяльності, тобто основної діяльності суб'єкта господарювання, які включають також операції із забезпечення основної діяльності (відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (далі – НП(С)БО 1) [4], операції з протиправного впливу третіх осіб не передбачаються. Типова операційна система складається з ресурсів на «вході» з усталеним їх розподілом на трудові, земельні (природні) ресурси, капітал (фінансовий та фізичний), та підприємницький талант, що об'єднуються підсистемою забезпечення (I етап). У подальшому, після трансформації ресурсів у продукцію (II етап) відбувається їх реалізація (III етап) з наступним відтворенням наступного циклу операційних процесів (рис. 1).

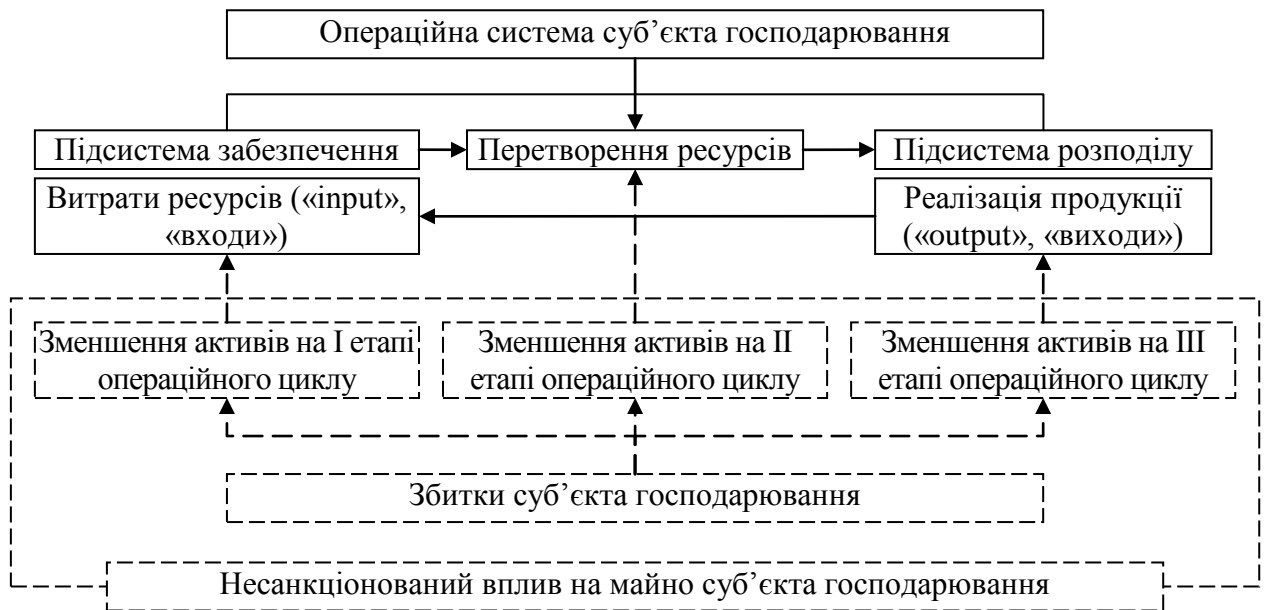

Рис. 1. Економічний механізм утворення збитків суб'єкта господарювання

Несанкціоноване, тобто непередбачене суб'єктом господарювання безповоротне зменшення активів може виникати на будь-якому із зазначених етапів операційного циклу. Звичайна господарська діяльність не передбачає вибуття активів на «вході» унаслідок несанкціонованого впливу, як і недоотримання майна на «виході» через скорочення вихідних ресурсів чи просто відбір готової продукції.

Всі аспекти функціонування суб'єкта господарювання мають певне економічне вираження, і тому можуть бути ідентифіковані в ході проведення економічної експертизи. При цьому здійснюється констатація змін у складі майна потерпілої сторони унаслідок дії певного чинника, без надання вказаному впливу юридичної оцінки.

Значимо, що, відповідно до ст. 124 Конституції України [1], правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Тому й встановлення ступеню правомірності змін у складі майна суб'єкта господарювання експертом-економістом не проводиться. У цьому випадку, причинно-наслідковий зв'язок щодо кваліфікації діяння як незаконного з наступним оперуванням із юридичним значенням збитків, також відсутній.

Згідно із НП(С)БО 1, збиток складає «перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати». Тому у певних колах експертів висловлюється думка, що з метою встановлення розміру збитків необхідно дослідити всю господарську діяльність суб'єктів господарювання за певний період. Вказане дослідження має виявити, чи перевищена сума витрат над сумою отриманих доходів за вказаний період. А оскільки такі дії характеризуються як ревізійні, визначення суми збитків, за вищевказаною думкою, нібито не відноситься до завдань судової економічної експертизи.

У даному аспекті слід наголосити, що розмежування збитків в їх економічному та юридичному значенні здійснюється, головним чином, за критерієм неправомірності їх виникнення. Відповідно, застосування визначення збитків за НП(С)БО 1, наприклад, у кримінальному судочинстві, виглядає дискусійним, оскільки:

по-перше, зменшення активів унаслідок злочинних посягань виникає не з метою отримання доходу;

по-друге, таке зменшення активів детерміноване без господарського впливу суб'єкта господарювання – потерпілої сторони (найчастіше – не з відома останньої);

по-третє, аналіз всіх доходів, отриманих суб'єктом господарювання за визначений період позбавлений економічного сенсу, оскільки відсутній причинно-наслідковий зв'язок між несанкціонованим впливом та формуванням таких доходів.

Таким чином, встановлення документального підтвердження суми завданих збитків є одним з важливих завдань економічної експертизи. Дослідження збитків експертом-економістом здійснюється лише як економічної категорії, без їх юридичної оцінки, шляхом встановлення змін у складі активів суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 28.10.2019).

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення: 07.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 28.10.2019).

3. Вирішення судово-економічною експертизою питань щодо спричинення матеріальних збитків: Методика. Київський НДІСЕ Міністерства юстиції України, 2012 (реєстраційний код методики 11.0.22, дата прийняття рішення про державну реєстрацію 03.03.2010).

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28.02.2013 за № 336/22868. Дата оновлення: 23.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 28.10.2019).

Дяченко Максим Володимирович,
здобувач вищої освіти ступеня
бакалавр Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Приходько Юрій Павлович,

криміналістичного забезпечення та
доцент кафедри судових експертиз
Навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Дактилоскопична експертиза (експертиза слідів рук) є різновидом трасологічної експертизи, її головним завданням є ідентифікація особи за слідами її рук, залишеними на місці події. Якщо версія про особу, яка залишила слід, ще не висунута і слідчий вважає за потрібне встановити, чи є на предметах обстановки місця події невидимі або слабовидимі сліди, експерту ставлять питання про наявність такого роду слідів та їх придатність для ідентифікації особи [1].

Існує три види завдань дактилоскопичної експертизи: ідентифікаційні, ситуаційні та діагностичні. Усі три види тісно пов'язані між собою.

Ідентифікаційні завдання в дактилоскопичній експертизі – це встановлення тотожності особи за сукупністю загальних та окремих ознак, що відобразилися у слідах.

Ситуаційні завдання експертизи полягають у встановленні механізму події або її елементів виходячи з результатів дослідження ситуації за слідами.

Діагностичними дослідженнями встановлюються фактичні обставини на основі самих матеріальних об'єктів – їх слідів, інших відображень фізичних процесів, що супроводжували вчинення злочину, шляхом дослідження властивостей і стану об'єкта, його відображень, результатів дії (події), співвідношення фактів (подій, дій).

Об'єктами дослідження з метою ідентифікації особи за папілярними лініями рук є сліди пальців та (або) долонь. Речові докази, на яких знайдені сліди рук або припускається їх наявність, мають надсилатися експертові в якомога коротші строки. Експертиза може бути проведена також шляхом дослідження копії сліду на дактилоскопичній плівці, зліпка об'ємного сліду або масштабного фотознімка сліду. Як порівняльні зразки надаються експериментальні відбитки нігтьових фаланг пальців або відбитки долонь осіб, які підлягають перевірці.[2]

Якщо у процесі слідчого огляду не встановлено, якою частиною руки залишено слід, експертові направляються експериментальні відбитки всіх трьох фаланг пальців рук, а також відбитки долонь. Встановлення того факту, що слід залишила саме ця особа, запобігає пошуку нових підозрюваних і призначенню інших експертиз.

Процес експертного дослідження з метою ідентифікації складається з кількох послідовних етапів: підготовчий етап, роздільний аналіз, порівняльне дослідження, складання висновків. При роздільному аналізі окремо досліджують слід (чи його копію) та об'єкт (експериментальні зразки), який міг залишити слід на місці події. Основним завданням етапу є виявлення і вивчення загальних і окремих ознак зовнішньої будови візерунку сліду, які відобразились в сліді. Спочатку виявляються загальні ознаки папілярного візерунка (його тип і вид, взаємне розташування частин і елементів візерунку, загальна спрямованість окремих потоків ліній візерунку, його розмір, ширина ліній, загальна кількість деталей в тощо), а потім окремі ознаки (початок і кінець лінії, місток, гачок, розвилок, згинання, потоншення чи потовщення папілярної лінії, форми країв, пори тощо) [3].

Експертиза слідів папілярних візерунків базується на загальних принципах криміналістичної експертизи і складається з п'яти стадій: попереднє дослідження, роздільне дослідження, експертний експеримент, порівняльне дослідження та оцінка результатів і формулювання висновків.

На стадії попереднє дослідження, експерт перш за все встановлює точне розміщення слідів на об'єкті. Спочатку експерт знайомиться з постановою або письмовим завданням, ретельно вивчає обставини кримінального провадження, які послуговували підставою для призначення експертизи. Особливо ретельно він вивчає обставини, пов'язані з виявленням слідів, їх розташуванням на предметі, з механізмом їх утворення, способами виявлення, фіксації та вилучення. Вивчення цих обставин допоможе експерту швидше дійти об'єктивних і достовірних висновків. Якщо необхідно, експерт може запросити додаткові матеріали. У разі неможливості вирішити питання без останніх, експерт повертає слідчому представлені об'єкти із вказівкою причин у супровідному листі.

Вивчення об'єктів дактилоскопічної експертизи на стадії попереднього дослідження розпочинається з попереднього огляду. Остаточного висновку можна дійти лише після встановлення відповідності (або невідповідності) цих об'єктів даним, викладеним у супровідному документі або у постанові про призначення експертизи. Це має особливо велике значення для даного виду досліджень, тому що об'єкти часто бувають схожими (наприклад пляшки, чашки, тарілки тощо). Якщо пред'явлені речові докази не пошкоджені і відповідають документам, то здійснюється їх подальше дослідження.

Детальне дослідження наданих об'єктів розпочинається з їх огляду, в ході якого досліджуються фізичні властивості об'єктів експертизи, що дозволить більш точно визначити умови їх подальшого дослідження, способи зберігання та прийоми роботи з ними. Наприклад, для збереження об'ємних слідів на легкоплавких речовинах (стеарині, воску, вершковому маслі тощо) необхідна відповідна температура [4].

Отже, дактилоскопічна експертиза, як і раніше, залишається найпоширенішим видом спеціального дослідження, зважаючи на те, що

відбитки пальців рук – це «традиційна складова» місця події за багатьма видами злочинів. Крім того, вони є джерелом цінної криміналістичної інформації, зокрема про особу, що їх залишила, про час та особливості механізму їх утворення (окремі обставини злочинної події, а також анатомічні і функціональні ознаки певної особи). З огляду на це напрям потребує активного розвитку з метою підвищення ефективності діяльності експертів.

Список використаних джерел

1. Відділ дактилоскопічних досліджень та обліків. URL: <https://dndekc.mvs.gov.ua/відділ-дактилоскопічної-експертизи/>
2. Гончаренка В.Г. : Експертизи в судочинстві України - Юрінком Інтер, Київ-2015. - 111 с.
3. Дактилоскопічна експертиза в Одеському НДІ судових експертиз МЮ України. URL: <http://ondise.minjust.gov.ua/daktiloskopichna-ekspertiza-v-odeskomu-ndi-sudovix-ekspertiz-myu-ukra%D1%97ni/>
4. Дактилоскопічна експертиза: без права на помилку. URL: <http://tgn.in.ua/2019/10/26/daktyloskopichna-ekspertyza-bez-prava-na-pomylku/>

Ергард Наталія Миколаївна

професор кафедри кримінального права і процесу Національного авіаційного університету, кандидат медичних наук, доцент

Кобилянський Олег Леонідович

професор кафедри кримінального права Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ПАЦІЄНТА

Безпека пацієнтів є основоположним принципом медичної допомоги. Кожному етапу в процесі надання допомоги властива певна небезпека. Несприятливі наслідки можуть виникати у пацієнта на різних етапах його лікування, як в момент встановлення діагнозу, так і в момент проведення йому діагностично-лікувальних заходів. Тому завдання, які стоять перед експертом при проведенні судово-медичної експертизи у випадку неналежного надання медичної допомоги хворому, саме і полягають у виявленні того етапу, на якому лікарем була допущена помилка для

подальшого встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями лікаря та несприятливими наслідками у пацієнта.

Саме в рамках проведення судово-медичної експертизи вирішуються питання правильності надання медичної допомоги, оцінюється доцільність та повнота діагностичних методів, які було обрано лікарем під час надання медичної допомоги потерпілому, також обґрунтовується обрана тактика лікування та оцінюються наслідки її проведення як позитивного, так і негативного характеру [1, 2].

Запровадження медичної реформи та перехід на нові стандарти надання медичної допомоги передбачають покращення якості лікування. Однак, необхідно зазначити, що в «стандартах» наводять алгоритм лікування та діагностики в залежності від складності і доступності пропонованих методів, але не враховується економічна складова питання щодо можливості проведення цих заходів в певних лікувальних закладах [1, 2, 3].

Проводячи судово-медичні експертизи, пов'язані із належністю надання медичної допомоги пацієнту, експерт спирається на клінічні протоколи, відповідно до яких необхідно провести певні медичні заходи для встановлення або підтвердження певного діагнозу. Варто зауважити, що протоколи є стандартними для всіх лікувальних закладів. Однак, не можна не звернути увагу на те, що протоколи розробляли без врахування матеріально-технічного забезпечення лікувальних закладів різних регіонів та областей. Так, у більшості районних лікувальних закладах України відсутня можливість проведення КТ- чи МРТ-дослідження, хоча у протоколах при певних діагнозах це передбачено. Однак, в протоколах не вказано, що за неможливості проведення даного дослідження, необхідно хворого перевести у обласну лікарню чи в науково-дослідний інститут (НДІ).

Звертаємо увагу на такий нюанс через те, що деякі судово-медичні експерти встановлюють прямий причинно-наслідковий зв'язок між неналежним наданням медичної допомоги хворому лише на тій підставі, що йому не провели МРТ-дослідження у відповідності до протоколів не зважаючи на те, що в лікарняному закладі МРТ-апарат взагалі відсутній.

Тому, вважаємо за доцільне оптимізувати клінічні протоколи у відповідності до матеріально-технічного забезпечення орієнтованого на районні, міські та обласні лікувальні заклади.

Також необхідно розробити в протоколах обов'язковий перелік необхідних заходів для забезпечення відповідної якості надання необхідної кваліфікованої медичної допомоги, а також розробити додатковий перелік необхідних заходів для покращення якості надання кваліфікованої медичної допомоги за наявності необхідної матеріально-технічної бази.

Список використаних джерел

1. Музиченко П. Ф., Біляков А. М., Ергард Н. М. Дискусійні питання правових наслідків надання хірургічної допомоги відповідно до нових засад медичної реформи. *Журнал "Клінічна хірургія". ГО «Асоціація хірургів*

України», ДУ «Національний інститут хірургії та трансплантології імені О.О. Шалімова» НАМН України. Київ : 2018. 85 (4). С. 49–51.

2. Біляков А. М., Ергард Н. М., Кобилянський О. Л. Лікарські помилки в хірургічній практиці: юридичні аспекти. *Журнал "Клінічна хірургія". ГО «Асоціація хірургів України», ДУ «Національний інститут хірургії та трансплантології імені О.О. Шалімова» НАМН України.* Київ : 2019. 85 (12). С. 68-71.

3. Инструкция о порядке организации и проведения врачебно-страховой экспертизы. *Мин.-во Фин. СССР: Главное управление государственного страхования СССР.* М.: «Финансы и статистика», 1986. 109 с.

Єфіменко Ігор Миколайович,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
проблем криміналістичного
забезпечення та судової
експертології ННІ № 2 НАВС,
кандидат юридичних наук

Бережний Денис Вікторович,
прокурор Київської місцевої
прокуратури № 3, юрист 1 класу

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА

Вимоги нормативно-правових актів з охорону праці, порушення яких в передбачених законом випадках встановлюють кримінальну відповідальність, є нормативно-закріпленими правилами безпеки під час виробничої діяльності підприємств, установ, організацій, інших суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від їх форм та права власності. Ці правила можуть бути загальними, галузевими, або призначеними для певного підприємства, окремих професій чи конкретних видів робіт.

Загальні правила містять єдині нормативні вимоги з охорони праці та техніки безпеки для підприємств всіх форм власності незалежно від видів господарської діяльності та відомчої підпорядкованості. Галузеві правила охорони праці за своїм призначенням спрямовані на забезпечення безпечних і здорових умов праці в певній господарській діяльності (виробничій, торговельній, фінансовій). Натомість правила для конкретного підприємства, окремих професій і видів робіт розробляються з урахуванням загальних і галузевих нормативних вимог і носять приватний або спеціальний характер.

У своїй сукупності нормативні акти про охорону праці є правилами, стандартами, нормами, положеннями, інструкціями та іншими документами, яким надано чинність правових норм, обов'язкових для виконання. Зазвичай у них містяться технічні і технологічні вимоги щодо безпечного виконання відповідних видів робіт.

У правовій частині цих норм слідчі і суд повинні розбиратися самостійно, а в спеціальній технічній частині за допомогою спеціальних знань під час проведення відповідних експертних досліджень. До таких можливо віднести судово-медичну експертизу, експертизу крові та внутрішніх органів, судову експертизу з безпеки життєдіяльності, технічну експертизу, судову інженерно-технічну експертизу з безпеки життєдіяльності, судову експертизу в галузі безпеки життєдіяльності та охорони праці, судову гірничо-технічну експертизу тощо.

Коло осіб, відповідальних за безпеку охорони праці на виробництві де сталася подія, зазвичай встановлюється слідчим шляхом його ознайомлення з положеннями про розподіл обов'язків між працівниками, відповідними правилами по техніці безпеки, інструкціями, наказами тощо. Однак на практиці зустрічаються випадки, коли в зазначених документах, розроблених для певного виду робіт, не міститься вказівок щодо цього кола осіб. У подібних ситуаціях стає можливим застосувати спеціальні знання шляхом підведення конкретного факту події під загальні вимоги правил техніки безпеки.

Слід враховувати, що встановлення самого факту порушення правил техніки безпеки відповідальною службовою особою або конкретним виконавцем робіт не завжди свідчить про вчинення ними злочину. Допущені порушення вимог законодавства про охорону праці повинні мати причинний зв'язок зі шкідливими наслідками, що настали.

Таким чином, в матеріалах кримінального провадження повинні міститися правові акти з охорони праці, норми яких були порушені під час вчинення злочину, із конкретними вказівками на їх пункти, а також які з цих пунктів призвели до настання шкідливих наслідків передбачених у законі про кримінальну відповідальність (загроза або заподіяння шкоди здоров'ю, життю, ману або настання інших тяжких наслідків).

Окрім вивчення вимог законодавства про охорону праці, до криміналістичної інформації, яка підлягає встановленню під час досудового розслідування злочинів проти безпеки виробництва, можливо віднести:

- місце вчинення злочину;
- поведінку кожного з учасників події (у тому числі потерпілих), що спричинила настання шкідливих наслідків, з метою з'ясування обставин злочинної поведінки правопорушників;
- стан конкретної виробничої обстановки (рівень організації виробничих процесів, їх технічне оснащення, характер їх складності тощо) з урахуванням виду виробничої діяльності і особливостей виконуваних робіт;

- загальний стан охорони праці та техніки безпеки на тій ділянці, де сталася подія;

- причинний зв'язок між механізмом порушення правил охорони праці і техніки безпеки з механізмом травматичної події.

Разом з тим, до матеріалів кримінального провадження обов'язково мають долучатися і відповідні висновки розслідувань (спеціальних розслідувань), які здійснюється на підставі Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337.

В матеріалах цього розслідування, спеціальною комісією досліджуються обставини події, на підставі яких робиться висновок про причини порушення і кола відповідальних осіб.

Наявність таких матеріалів в розпорядженні слідчого допоможе йому зорієнтуватися в суті події, яка сталася на виробництві, висунути необхідні слідчі версії, та вибрати потрібні напрямки і засоби подальшого досудового розслідування.

Однак, висновки, які виносяться комісією в ході розслідування, часом можуть не в повній мірі відображати об'єктивні обставини, які сталися на виробництві. Тому такі матеріали повинні бути критично оцінені, а їх висновки не можуть бути перепорою для ініціативи слідчого у виявленні інших обставин і причин події та винних у її скоєнні.

Основними формами взаємодії слідчих з комісією по розслідуванню нещасних випадків (аварій) на виробництві є:

- узгодження планів роботи;
- узгодження дій слідчого і членів комісії при огляді місця події, виявлення свідків і отримання від них інформації про подію, збирання необхідної технічної документації;
- взаємний обмін інформацією;
- отримання слідчим допомоги від залучених комісією фахівців з питань, що потребують спеціальних знань.

Ініціатива в налагодженні та організації такої взаємодії зазвичай належить слідчому.

Жеребко Олександр Іванович,
завідувач відділу нормативно-методичної діяльності та стандартизації лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва Київського науково-дослідного інституту судових

СУТНІСТЬ Й ЗМІСТ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

На шляху становлення України як незалежної демократичної правової держави спостерігаються не тільки позитивні зрушення, а й чимало труднощів. Загальновідомо, що кризовий стан будь-якого суспільства, його економічна та соціальна нестабільність супроводжуються процесами стрімкого зростання національної та транснаціональної злочинності. Невизначеність економічної стратегії, коливання від ринкових до адміністративних методів регулювання підприємницької діяльності, недосконалість чинного законодавства, це далеко не повний перелік чинників, які призвели до різкого зростання економічної злочинності, що, у свою чергу, тісно пов'язана з такими явищами, як тіньова економіка, корупція, організовані злочинні угруповання тощо. Причина становища, що склалося сьогодні, полягає не лише в складнощах, що мають місце в роботі правоохоронних органів, але й у недостатньому пізнанні природи й змісту судово-експертної діяльності. Саме цей фактор надає особливого значення розгляду проблем судово-експертної діяльності: її сутності, мети і завдань, принципів та особливостей організації її здійснення. Інтерес учених різних галузей наукових знань до цих питань визначається насамперед тим, що саме людська діяльність є засобом існування соціальної дійсності, специфічною формою життєдіяльності людини та її активного ставлення до навколишнього світу.

Закон України «Про судову експертизу» [1] закріпив загальні нормативні основи судово-експертної діяльності відносно до того, яким є вид судочинства під час якого застосовують експертні знання. Правовий інститут судової експертизи є комплексним міжгалузевим інститутом, який об'єднує в різних видах процесуальних галузей права низку подібних нормативних положень, які покликані регулювати суспільні відносини і які виникають з приводу підготовки, призначення і проведення експертизи, отримання висновку експерта та його використання в інтересах встановлення істини у справі. Законодавець розповсюджує дію низки положень цього Закону і на недержавну судово-експертну діяльність, оскільки до її суб'єктів віднесено у відповідності до ст. 7 не лише штатних працівників державних спеціалізованих установ, а також і експертів, які не є працівниками зазначених установ. Це надає Закону універсальний вигляд і забезпечує відносно цілісне й чітко визначене регулювання відносин, що відбуваються в процесі проведенням судової експертизи.

Специфіка судово-експертної діяльності полягає в тому, що незалежно від виду судочинства – будь то кримінальне, цивільне, адміністративне, конституційне, така діяльність визначається єдністю за своєю методичною

основою. Єдиними є загальні закономірності, що вивчаються в межах материнських наук, з яких вийшли і завдяки яким розвинулися відповідні види судової експертизи. Це в свою чергу слугує основою для створення об'єктивних і універсальних експертних методик. Об'єкти експертних досліджень, що мають єдину матеріальну природу, досліджуються експертами за єдиними методиками, незалежно від того, забезпечення потреб якого виду судочинства призначено експертизу. Окрім єдності методичних засад судово-експертної діяльності, існує подібність правових аспектів експертизи в кримінальному, цивільному, адміністративному процесах. Це має прояв у вимогах, що ставляться до експерта, як учасника судочинства, в загальному обсязі прав експерта та нормативному визначенні статусу окремих процесуальних видів експертиз, у вимогах, які висувають до структури й змісту висновку експерта, в можливості допиту експерта з метою отримання від нього пояснень з приводу наданого висновку за результатами дослідження.

Сьогодні законодавство України все більше наближаються до міжнародних стандартів, що передбачає в межах змін, які відбуваються в реформуванні системи судочинства, удосконалення всіх сфер законодавства, в тому числі й законодавчих норм, якими врегульовано судово-експертну діяльність. Сучасне законодавство України в межах здійснюваної правової реформи направлене також на підвищення ролі й переоцінку значення інституту судових експертиз, без яких не може бути ефективно проведено розслідування справи й розкрито злочин.

В науковій, спеціальній літературі, в нормативних документах і на практиці діяльність експерта, експертних підрозділів, проведення судово-експертних досліджень фахівцем певної галузі позначають різними поняттями. Ведуть мову про «судово-експертну діяльність», «експертно-криміналістичну діяльність», «експертну діяльність», «діяльність експертно-криміналістичних установ чи підрозділів» тощо. Нерівнозначними є поняття «експертно-криміналістична діяльність», «діяльність експертно-криміналістичних підрозділів», та «діяльність із застосуванням експертно-криміналістичних засобів і методів». Термін «експертно-криміналістична діяльність» вказує на процесуальний характер сфери її застосування і підкреслює, що заснована така діяльність на використанні спеціальних знань, навичок та умінь. Суб'єктами такої діяльності можуть бути лише співробітники експертно-криміналістичних підрозділів чи відомчих служб.

Поняття «судово-експертна діяльність» ширше за поняття «діяльності експертно-криміналістичної», оскільки охоплює всю діяльність, пов'язану з проведенням судової експертизи, формуванням наукових основ нового роду і видів судових експертиз, організацією діяльності експертного підрозділу щодо проведення конкретних видів судових експертиз, підбором, підготовкою і навчанням кадрів для комплектування експертних підрозділів тощо. До судово-експертної діяльності відноситься не тільки та діяльність людини, що здійснюється безпосередньо в межах процесу, але й вся її

інфраструктура, котра виходить за межі кримінального процесу і зумовлює можливість її реалізації. Доцільність відмежування судово-експертної діяльності не лише як поняття, а й як самостійної галузі діяльності, що стоїть за ним, зумовлена причинами практичного характеру.

Ф.М. Джавадов розкриває розуміння судово-експертної діяльності як окремого виду юридичної діяльності, що має особливості, властиві їй як специфічному різновиду діяльності людини. До особливостей цієї діяльності він відносить її правовий характер та окремий суб'єкт, яким може бути судовий експерт [2, с. 14-15].

На думку Г.О. Стрілець, судово-експертна діяльність – це врегульована законодавством діяльність судово-експертних установ, спрямована на проведення незалежних судових експертиз унаслідок об'єктивного, повного і всебічного дослідження з дотриманням сучасних досягнень науки і техніки, організація роботи судово-експертних установ в цілому і їхніх структурних підрозділів, їх науково-методичне і інформаційне забезпечення, підбір і підготовка судово-експертних кадрів [3, с. 13].

Аверьянова Т.В., Белкін Р.С., Корухов Ю.Г. та Россинська О.Р. стверджують, що судово-експертна діяльність є системою дій і пов'язаних з ними правовідносин, що здійснюються в процесі судочинства уповноваженими органами і особами з призначення, організації і проведення судових експертиз [4, с. 440].

Інші вчені вважають, що не потрібно обмежувати судово-експертну діяльність – діяльністю, що відбувається лише в межах судово-експертних установ, хоча більшість експертиз проводиться саме в спеціалізованих експертних закладах. Як вказують В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленін, судовими експертами можна залучати як співробітників судово-експертних установ, так і обізнаних осіб, для яких проведення судової експертизи не обов'язкове [5, с. 479].

Ми вважаємо, що під судово-експертною діяльністю треба розуміти виконання конкретною особою покладених на неї законом функцій із забезпечення судочинства.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ. Дата оновлення: 17.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>. (дата звернення: 01.11.2019).

2. Джавадов Ф. М. Концептуальні основи розвитку судової експертизи в сучасних умовах : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. : спец. 12.00.09. К., 2000. 30 с.

3. Стрілець Г. О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрямки їх діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. К., 2009. 10 с.

4. Криміналістика : учеб. для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская. 3-е изд., перераб и доп. М. : Норма, 2008. 992 с.

5. Уголовно-процессуальный кодекс Украины : науч.-практ. комментарий / под общ. ред. В. Т. Маляренко, Ю. П. Аленина. Х. : Одиссей, 2005. 968 с.

Житарюк Марія Сергіївна,

здобувач ступеня вищої освіти
«бакалавр» Національної академії
внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,

старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІНОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Жахливі події останніх років на території України, свідками та мимовільними учасниками яких ми стали, спричинили незворотні зміни у всіх сферах суспільного життя українців. Події, які раніше були знайомі нам лише як телевізійні хроніки, стали реаліями нашого життя: запеклі бої, розірвані міни, зруйновані оселі, зруйновані долі, загиблі військовослужбовці та мирні жителі. Тому реформи, що проводяться на сучасному етапі розвитку української незалежної держави, спричиняють кардинальні зміни в усіх сферах громадського життя. Реалізація цього курсу має призвести до зниження рівня злочинності в зоні проведення операції Об'єднаних сил так і взагалі в Україні, а також підвищення ефективності та результативності роботи правоохоронних органів з виявлення, розслідування злочинів. Успішне виконання завдань з боротьби зі злочинністю вимагає від правоохоронних органів подальшого удосконалення й оновлення прийомів та способів виявлення і дослідження матеріальних слідів злочинів. Як відомо, посилений контроль запровадили також на залізничних станціях та автовокзалах Донеччини, де постійно чергують близько 150 поліцейських та працівників військової служби правопорядку. Вони перевіряють вагони та салони автотранспорт, а також самих пасажирів, і тих, хто їх зустрічає. Підвищені заходи безпеки пов'язані зі значною кількістю випадків, коли люди намагаються провести, так би мовити, «особливі сувеніри із зони ООС». У них задіяні кінологи з собаками, натренованими на пошук зброї, боєприпасів та вибухівки. У зв'язку з цим, особлива увага повинна приділятися ідентифікаційним видам досліджень. Так при розслідуванні злочинів слідчим

доводиться стикатися з такою проблемою, як недостатність чи відсутність доказів. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може бути застосування криміналістичної одорології. Саме тому криміналістичне використання запахових слідів людини в ідентифікації особи злочинця, конкретного джерела цих запахових слідів, а також у можливості надання розшукової і доказової інформації для вирішення питання її невинності набуло нового розвитку і впровадження в практику діяльності правоохоронних органів.

У криміналістиці термін «запах» в першому його значенні – матеріальне його тіло. Внаслідок взаємодії об'єктів при вчиненні злочину виникає запах, що виконує функцію сліду в трасологічному значенні. Дані матеріальні газоутворення називають слідами запаху.

Оскільки випаровування, тобто перехід із рідкого в газоподібний, відбувається за будь яких умов, то процес створення запахового сліду неперервний.

Властивості запахового сліду:

- непереривність запахових слідів;
- рухливість запахових слідів;
- розсіювальність запахових слідів;
- подільність запахових слідів.

Зважаючи на властивості запахового сліду в криміналістиці виник новий напрямок – *криміналістична одорологія*. Це розділ науки криміналістики, що займається дослідженням фізичних і біологічних закономірностей механізму утворення слідів запаху і розробленням на цій основі методів і засобів дослідження, збирання і використання слідів у кримінальному судочинстві.

Використання одорологічної інформації у боротьбі із злочинами бере початок тільки з 1896 року, коли за ініціативою відомого австрійського криміналіста Ганса Гросса в Гильдесгеймі з'явилося 12 собак, навчених веденню поліцейської служби. З часом була звернена увага на можливість криміналістичного використання природної здібності собаки вистежувати по слідах запаху свою жертву. Відшліфовані до унікальності на протязі тисячолітньої еволюції, збережені і розвиненні в процесі подальшого одомашнення і довготривалої селекційної роботи, нюхові здібності собаки стали використовуватися людиною в боротьбі із злочинами.

Саме Гансу Гроссу належала перша оцінка значення результатів застосування поза лабораторної собаки-детектора для пошуку людини по слідах його запаху на місцевості.

Розвиток службової кінології МВС України розпочинається з 2 квітня 1994 року, коли наказом МВС України № 169 на правах відділу було створено Службу організації роботи службового собаківництва у правоохоронній діяльності МВС України. У 2002 році згаданий вище відділ, було ліквідовано, а методичне керівництво кінологічною службою всієї системи МВС України покладене на групу службового собаківництва Департаменту карного розшуку.

11 жовтня 2003 року було підписано наказ МВС України № 1168 « Про створення кінологічної служби», яким передбачалося створення кінологічної служби як окремого підрозділу у структурі блоку кримінальної міліції. На них покладено виконання , зокрема, організаційно - методичних, контрольно-наглядових функцій, регулятивну та облікову діяльність у кінологічній сфері в системі МВС.

В зв'язку з реформуванням системи Міністерства внутрішніх справ України 2 вересня 2015 р. Кабінет Міністрів України відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII прийняв рішення щодо створення центрального органу виконавчої влади – Національна поліція, яка підпорядковується Міністерству внутрішніх справ України. В Наказі № 1145 01.11.2016 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України», відповідно до пункту 12 частини 3 статті 45 Закону України «Про поліцію» та з метою забезпечення організації діяльності кінологічних підрозділів територіальних органів Національної поліції України, ефективного використання можливостей кінологічної служби в протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку зазначено, що основними завданнями служби є:

- організація і розвиток системи службового собаківництва, його ефективне функціонування на підставі впровадження науково-обґрунтованих методів управління органами й підрозділами служби кінології;
- організаційне та методичне забезпечення діяльності кінологічної служби;
- управління та координація роботи кінологічних підрозділів у мирний та особливий період;
- упровадження організаційних заходів щодо забезпечення розвитку матеріально-технічної бази, контролю за проведенням ветеринарних та зооінженерних видів діяльності.

Концепцію розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, та Національної гвардії України до 2020 року затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України 24.05.2017 № 442 визначає основні напрями розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ (далі - ЦОВВ МВС), та Національної гвардії України (далі – НГУ) до 2020 року і спрямована на створення сучасних кінологічних підрозділів, здатних забезпечити виконання покладених на них завдань.

До кінологічних підрозділів і служб ЦОВВ МВС та НГУ належать:

- 1) кінологічна служба Національної поліції України;
- 2) кінологічна служба Державної прикордонної служби України;
- 3) кінологічна служба Національної гвардії України;

4) кінологічна служба Державної служби України з надзвичайних ситуацій:

Концепція також передбачає створення кінологічного центру, який є головним кінологічним підрозділом з організаційного і методичного керівництва працівниками підрозділів поліції, які виконують функції кінологічного забезпечення службової діяльності та є основною базою з утримання, розведення, виховання, підготовки та використання службових собак у протидії злочинності, забезпеченні публічної безпеки і порядку.

Розробка нових технічних засобів для проведення слідчих (розшукових) дій з використанням собак кінологічної служби. Так фахівцями кінологічної служби ДНДІ МВС України на замовлення відділу організації кінологічної діяльності Національної поліції України, розроблена система передачі відео з місця виконання завдань призначена для огляду об'єктів, небезпечних для життя працівників: місце засідки злочинців, наявність вибухових пристроїв тощо. До складу зазначеної системи входять наголовник, на якому встановлюється відеокамера, жилет для розміщення пристрою отримання команд від оператора-кінолога та ретранслятор для передачі відеоконтенту кінологу. У оператора-кінолога знаходиться планшет, на якому відображається картинка з місця знаходження собаки.

Для подальшого розвитку кінологічної служби 8-9 листопада 2018 року на базі Головного управління Національної поліції в Хмельницькій обл. проходила міжвідоча науково-практична конференція з проблемних питань розвитку службової кінології органів виконавчої влади, діяльність яких координується МВС. В рамках конференції відбулося відкриття нового сучасного кінологічного центру ГУНП в Хмельницькій обл., на базі якого готуватимуть службових собак не лише для поліції, а й інших силових структур, а також визначила основні напрями розвитку службової кінології, а саме: організацію управління органами й підрозділами кінологічної служби, методичне забезпечення та організаційні заходи щодо забезпечення розвитку матеріально-технічної бази.

Загалом в органах внутрішніх справ нараховується понад 3 тисячі службових собак, з яких 1140 – розшукових, 1554 – патрульно-розшукових, 74 – для пошуку вибухівки та 57 – наркотичних речовин. У Національній поліції України несуть службу 850 собак, в Збройних силах України перебувають 266 собак. З початку поточного року кінологів зі службовою собакою активно залучали до слідчих (розшукових) дій. Так за шість місяців цього року кінологи виїжджали 12.7 тисячі разів на місця подій понад, з них у 500 випадках це допомогло в розслідуванні злочинів. Також виявлено більше 440 вибухових пристроїв, 43, 5 кг. вибухової речовини, понад 100 одиниць вогнепальної зброї та 27, 8 тисяч набоїв.

Кінологічна служба є службою бойового забезпечення і призначена для організації і методичного забезпечення. Ефективне використання потенціалу службової кінології в розслідуванні злочинів, забезпеченні громадської

безпеки, протидії тероризму, нелегальному обігу вогнепальної зброї і наркотиків в зоні проведення операції Об'єднаних сил, є один з напрямів подальшого покращення оперативно-службової діяльності Національної поліції. Адже для цього є чудова база та неабиякий досвід роботи кінологів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодексу України: станом на 1 грудня 2013 р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінальний кодекс України: станом на 20 грудня 2014 р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.
5. Про судову експертизу : № 4038-XII за станом на 25 лютого 1994 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1994. – № 28. – 232 с. – (Закон України).
6. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
7. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявлені та розслідуванні: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липн. 2017 р. № 575. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
8. Криміналістика : курс лекцій / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. Ірпінь ВДЦ АПСУ, 2002. 416 с.
9. Біленчук П. Д., Головач В. В., Салтевський М. В. . Криміналістика / під ред. П. Д. Біленчука. Київ: Вища школа, 2000. 256 с.
10. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко та ін. Київ: ЦУЛ, 2015. 544с.
11. Криміналістика / под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло. СПб: Право, 2001. 928 с.
12. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових)дій: навчальний посібник / Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін, О.Г. Волошин та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 442с.
13. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус., А.В. Іщенко., О.О. Алексеев. Київ: «Центр учб.літер.», 2015. 544 с.
14. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ: Кондор, 2005. 588 с.

Завидняк Ірина Олександрівна,
доцент кафедри фінансових
розслідувань Факультету підготовки,
перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників податкової
міліції Університет державної
фіскальної служби України, кандидат
юридичних наук

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД РОЗВИНЕНИХ КРІЙН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ВИКОРИСТАННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ефективному процесу розслідування злочинів у сфері господарської діяльності сприяє розвиток, застосування та використання спеціальних знань. Так, спеціальні знання під час розслідування злочинів даної категорії можуть використовуватись як у формі консультацій та залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій, так і в формі проведення судових експертиз. Але, під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності виникають такі ситуації, коли необхідно звернутись до досвіду різних держав світу у сфері використання спеціальних знань та взаємодії слідчого та обізнаної особи під час розслідувань даної категорії злочинів. На нашу думку, саме такий досвід сприяє розвитку нормативно-правового регулювання залучення спеціалістів, проведення судово-експертної діяльності та реалізації перспективних підходів до використання нових позитивних шляхів у даному питанні.

Досвід провідних країн Європи у сфері використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, вчинених у сфері господарської діяльності має важливу роль для нашої держави, особливо з погляду на соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні.

В зарубіжних країнах доволі багато уваги звернено саме на підготовку та навчання експертів. Тому, ці питання є доволі актуальними і дискусійними в європейському просторі. Важливими як для нашої держави, так і для зарубіжних країн світу є питання: - необхідності єдиних методів проведення експертиз під час розслідувань злочинів усіх категорій та - необхідності єдиної системи підготовки експертів.

Так, для забезпечення потреби в професійних експертах, вищі навчальні заклади країн Європи більш широко пропонують нові навчальні курси у сфері судових експертиз, а лабораторії судових експертиз – здійснювати підготовку експертних кадрів [1].

Ефективність використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, вчинених у сфері господарської діяльності прямо пропорційно залежить: – від суб'єктів, які залучаються до процесу розслідування

(спеціаліст, експерт), а саме від їх знань, вмінь та навичок по збиранню, дослідженню та оцінці доказів; – від наявності новітньої техніки та її відповідності до сучасних вимог науково-технічного прогресу.

Нажаль, рівень криміналістичної підготовки інспекторів-криміналістів слідчих відділів Національної поліції, на сьогодні є недостатньо високим. А виходячи з того, що недостатня кваліфікація інспекторів-криміналістів впливає на кінцевий результат – якість розслідування злочинів та формування доказової бази є доволі низькою.

З огляду на те, що під час розслідувань злочинів, вчинених у сфері господарської діяльності може бути проведено великий ряд судових експертиз, доволі цікавим є питання порядку проведення судових експертиз в розвинених країнах Європи.

Так, розглядаючи досвід використання спеціальних знань в Європі можна зазначити, що в Чеській Республіці поняття, порядок, форми та зміст судово-експертної діяльності закріплені в Законі Чеської Республіки «Про експертів і перекладачів» № 36, від 20.04.1967 р. Відповідно до законодавства країни кожний обласний суд Чехії має складати та вести списки (перелік) експертів. До таких списків повинні вноситись всі експерти, які проживають на території підпорядкованій обласному суду. Такі експерти призначаються Міністром юстиції Чехії або головою обласного суду, якому вони підпорядковані.

Відповідно до Чеського законодавства, обізнана особа має право самостійно виявити бажання для призначення її експертом та внесення у списки експертів.

Як зазначалось вище, під час розслідувань та судового розгляду експертом може бути призначена лише та особа, яка внесена до такого списку (переліку) експертів. Але, у деяких випадках, особа не внесена до такого списку може бути призначена експертом, а саме: - у разі, коли у списку не має експерта з необхідної галузі знань; - у разі, коли експерт з необхідної галузі знань зазначений у переліку, не може провести необхідну експертизу, в силу різноманітних факторів; - у разі, коли проведення необхідної експертизи внесеним експертом до переліку, призведе до значних матеріальних витрат.

У разі залучення експерта, якого не має в списку експертів, для проведення експертизи, в Чехії, як і в Україні, уповноважений на те орган зобов'язаний перевірити кваліфікацію такої особи та впевнитись, що вона має високий рівень потрібних знань, вмінь та навичок для проведення необхідного дослідження.

Під час кожного залучення експерта до проведення своїх обов'язків, він зобов'язаний дати клятву, текст якої викладено в законі, щодо правомірності, неупередженості та незалежності своїх дій.

У таких державах, як Фінляндія і Швеція, існує ціла система експертних установ. Так, системи експертних установ Фінляндії та Швеції складаються з державних і приватних лабораторій, які здійснюють

проведення судової експертизи; освітніх установ Фінляндії та Швеції, які випускають фахівців у галузі судової експертизи. Відмінною особливістю підготовки експертних кадрів у Фінляндії та Швеції є те, що після закінчення навчання експерт отримує ступінь магістра та сертифікат, на підставі якого має право проводити судову експертизу як у державних органах, так і в приватній практиці [2, с. 15].

Відповідно до законодавства Фінляндії та Швеції, на відміну від Українського законодавства у сфері кримінальної процесуальної діяльності, судовий експерт має статус свідка. Таке поняття як «спеціаліст» в процесуальному законодавстві зазначених країн не використовується, використовуються терміни «експерт» та «фахівець».

Для заняття посади експерта або фахівця у Фінляндії та Швеції в першу чергу має значення освіта особи. Так, експертами у Державних лабораторіях Фінляндії можуть бути лише особи, які мають науковий ступінь магістра. В свою чергу, на посади фахівців призначаються особи, які мають ступінь бакалавра. Наукові ступені особи повинні підтверджувати дипломами про вищу освіту та отримання відповідного ступеня. Досвід роботи в необхідній сфері до уваги зазвичай не береться.

Що ж до Бельгії та Франції, то експерт або фахівець не набувають юридичного статусу під час залучення до експертної діяльності, тому, тлумачення термінів «експерт» або «судовий експерт» відсутні у законодавстві цих країн. У цих країнах експертом може бути обізнана особа, яка має відповідну освіту, навички та досвід у відповідній галузі знань.

На відміну від України та інших країн Європи, у Бельгії та Франції існує практика створення експертних асоціацій, палат та спілок. В кожній асоціації, палаті або спілці експертів обов'язково існує відповідний кодекс з правами, обов'язками та правилами даної організації. Так, експерт, який є членом даної професійної асоціації або палати зобов'язаний дотримуватись зазначених кодексом правил, мати права та нести певні обов'язки.

У Нідерландах, експерти є членами лише державних експертних установ. Судові експерти у Нідерландах мають право проводити необхідні дослідження лише за зверненням поліції.

В Англії, як і в Україні, судового експерта до процесу може залучити як сторона обвинувачення, так і сторона захисту. У Великобританії також існує список (перелік) експертів, які мають право бути залучені до проведення досліджень під час процесу, такий список зберігається у Спілці юристів Англії.

Відповідно до законодавства Німеччини, в країні створений інститут приватної експертизи, тому у разі залучення сторонами процесу експертів для проведення досліджень, вони повинні отримати обов'язкову згоду суду.

На сьогоднішній день, в окремих країнах Європи відповідно до стандарту ISO-EN17024 «Загальні вимоги до органів, що здійснюють сертифікацію персоналу», розпочато сертифікацію судових експертів. Відповідно до п. 4.2.1 стандарту ISO-EN 17024 органи сертифікації не

можуть підпорядковуватись установам та органам, в яких працюють судові експерти [3, с. 636].

Як бачимо, в більшості країн Європи, судовий експерт або фахівець під час залучення до експертної діяльності набуває статусу свідка (expertwitness). А такий термін, як «спеціаліст» взагалі відсутній.

Розглянувши деякі моменти у сфері залучення експерта до процесу та його статусу у країнах Європейського Союзу, можна побачити не тільки розбіжності з чинним КПК України, а й певні схожі норми у даній сфері. Так, відповідно до норм нового КПК України, і сторона обвинувачення, і сторона захисту у кримінальному провадженні мають право залучати експерта для проведення необхідних досліджень. Але, проаналізувавши правозастосовну практику у сфері залучення експерта стороною захисту для проведення експертиз, можна зауважити, що залучення саме незалежного експерта у даному контексті майже неможливе.

Як бачимо, у світі послідовно реалізуються принципи забезпечення незалежності експерта, виключної орієнтації не на відомчу належність експерта, а на наявність у нього спеціальних знань, необхідних для вирішення завдань правосуддя, забезпечення принципу змагальності експертів, залучених різними сторонами процесу, та інші принципи, які мають вирішальне значення для забезпечення судочинства дійсно незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою. При цьому наявність інституту приватної експертизи не тільки є однією з гарантій забезпечення законних прав і свобод громадян та інтересів суспільства, але й дозволяє суттєво зменшити бюджетні витрати на утримання державних спеціалізованих експертних установ [4, с. 176].

Отже, успішна інтеграція України до Європейського Союзу можлива лише при прийнятті та узгодженості нормативно-правових актів України з законодавством розвинених країн Європи.

Список використаних джерел

1. Шляхов А.Р. Классификация судебных экспертиз / А. Р. Шляхов // Общее учение о методах судебной экспертизы. – М. : ВНИИСЭ, 1977. – Вып. 28. – С. 54–93.
2. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
3. Авдєєва Г. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу / Г. Авдєєва // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків, 2013. – С. 634-637.
4. Лазебний А.М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку : дис...канд.юрид.наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика»;

судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Лазебний Анатолій Миколайович. – Ірпінь., 2016. – 227 с.

Зоріна Ксенія Дмитрівна,

здобувач вищої освіти ступеня «бакалавр» Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Приходько Юрій Павлович,

доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВЧЕНІ, ЯКІ СПРИЯЛИ РОЗВИТКУ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Діяльність правоохоронних органів неможливо сьогодні уявити без застосування судово-балістичної експертизи. Саме тому можна зазначити актуальність предмету, методів, задач судової балістики як науки. Важко заперечити, що досить цікаво дізнатися, хто поклав початок цій галузі, праці яких людей дали міцний фундамент сучасній судовій балістиці.

Як засвідчує історія, судово-балістична експертиза бере свій початок не одне століття тому назад. Але теоретичне обґрунтування та наукове визнання вона отримала зовсім недавно. Саме хіміки та медичні працівники були першими, хто проводив криміналістичні дослідження.

В 1644 році лікарі Белов, Громан та Сібліст оглядали труп кравця і дійшли до висновку, що він був поранений з пишалі. Куля знаходилася глибоко у голові під правим оком, і хоч працівники на той час ще не розуміли значення кулі, але вони поклали початок новій науці.

У 1853 році Генрі Годдард виявив кулю з незвичною деформацією. У помешканні підозрюваного він знайшов форму для лиття куль, у якої був дефект – заглиблення, точно така ж, як на кулі вбивці.

25 років опісля відкриття Годарда, у 1860 році розглядалась справа вбивці, ім'я якого невідомо. Цього разу злочинця вдалося знайти за допомогою газети «Times», з якої підозрюваний зробив пижа. Під час обшуку приміщення, було знайдено двохствольний пістолет: один зі стволів був пустий, а іншому вище вказаний пиж, скручений зі шматка газети.

Весною 1889 року дослідженням судової балістики зайнявся професор судової медицини Ліонського університету Лакасань. Через 10 років

берлінський хімік Пауль Езеріх, порівнюючи кулі, помітив контури нарізів і проміжки між ними однакові на всіх кулях.

У 1905 році керівник інституту судової медицини Ріхард Коккель запропонував знімати зліпки з допомогою воскових пластинок з кулі «злочину» та «пробної» кулі. Але навіть цей спосіб не дозволяв до кінця вивчити всі особливості поверхні кулі.

У французькому журналі «Архіви криміналістичної антропології» у грудні 1913 року про себе заявив професор судової медицини Балтазар, котрий виявив, що ударник будь-якої вогнепальної зброї залишає після себе певні сліди на шляпці гільзи, і це стосувалося ще й затворної затримки і викидача.

Перше у світі Бюро судової балістики було створено Джоном Фішером та Філіппом Грейвеллом, де був створений геліксометр, вимірювальний мікроскоп. Годдардом та доктором Бунденсенем заснували «Наукову лабораторію по розслідуванню злочинів» при університеті, а в кінці 1943 року Едгар Гувер заснував інститут судової балістики при ФБР.

Війна на деякий час призупинила розвиток судової балістики, але вже в 1919 в Голландії такі вчені, як Ван Леддек Гульзебот і Гульєст, в Афінах – Георгіадас, в Росії – Матвеев, Зуськін, з Польщі – Соболевський, – продовжували роботи доповіді про свої дослідження в цій галузі. «Атлас пістолетів», який мав перелік 100 видів зброї, був створений німецькими дослідниками Хеес Хасслахером та Отто Мецгером.

Дискусія з питання, чи вважати судову балістику частиною судової медицини чи це самостійна галузь науки, буде вестись ще довгі роки. Але була оголошена думка, що якщо нова галузь знань потребує чималої уваги до себе, то нею повинні займатись люди, які не беруть участь в інших наукових дослідженнях.

Отже, враховуючи чималий шлях та перешкоди, крізь які пройшла судова балістика, аби становити собою повноцінну, теоретично обґрунтовану та практично вдосконалену науку, ми впевнено можемо заявити, що вона є невід'ємною частиною та основною складовою розслідувань правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. URL: https://studopedia.su/5_29184_IstorIya-viniknennya-standovlennya-ta-rozvitku-sudovoyi-balistiki.html

Зосіменко Володимир Вікторович,
завідувач відділом комісійних
судово-медичних експертиз,
Київське міське клінічне бюро
судово-медичної експертизи,
кандидат медичних наук

Бабкіна Олена Петрівна, лікар
судово-медичний експерт відділу
комісійних судово-медичних
експертиз, Київське міське клінічне
бюро судово-медичної експертизи,
доктор медичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ СУБ'ЄКТІВ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Судово-медична експертиза, як одна з різновидів судової експертизи, здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [1]. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» [1], суб'єктами судово-медичної експертної діяльності є державні спеціалізовані установи, до яких належать науково-дослідні установи судових експертиз та судово-медичні установи МОЗ України. Оскільки, на теперішній час будь-яких науково-дослідних установ судових експертиз МОЗ України не існує, суб'єктами судово-медичної експертної діяльності в Україні є судово-медичні установи – бюро судово-медичної експертизи (далі бюро СМЕ). Стаття 7 Закону України «Про судову експертизу» [1] з 25.02.1994 року визначає, що виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-медична діяльність, пов'язана з проведенням судово-медичних експертиз. Враховуючи це, слід зупинитися на визначенні терміну «державна установа», «державна спеціалізована установа». Для цього вважаємо за доцільне навести витяг з наступних нормативно-правових актів:

– Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.91 № 311 (чинна) «Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною власністю)»[5], в п. 1 якої затверджений перелік державного майна України, яке передається до адміністративно-територіальних одиниць (комунальної власності), та встановлено, що державне майно України, крім майна, яке належить до комунальної власності, є загальнодержавною (комунальною) власністю (у розділі «Охорона здоров'я, соціальне забезпечення» зазначено бюро СМЕ);

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 року № 6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 26.07.1995 року за № 248/784 (чинний), в якому затверджена «Інструкцію про проведення судово-медичної експертизи», згідно пункту 1.2 якої судово-медична експертиза здійснюється державними установами – бюро СМЕ[2];

– Наказом Держстандарту України від 22.11.1994 року № 288 (втратив чинність з 01.06.2006 року) затверджено та введено у дію з 01.01.1995 року Державний класифікатор України «класифікація форм власності ДК 001-94», згідно п. 2.4 якого до державної власності України належать

загальнодержавна власність і власність адміністративно-територіальних одиниць (комунальна власність);

– Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 року № 97 (чинний) скасовано вище наведений класифікатор та з 01.06.2004 року введено у дію новий Державний класифікатор України «класифікація форм власності ДК 001-2004», згідно пункту 3.4.4 якого державна установа утворюється компетентним органом державної влади на базі відокремленої частини державної власності [5];

– Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 26.02.2007 року № 40 (чинний), скасовано з 01.04.2007 року вище зазначений класифікатор;

– Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.09.2011 року № 8 «Про узагальнення судової практики про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві» [6] взяла до відома інформацію суді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Григор'євої І. В. про «узагальнення судової практики про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві», викладену у листі від 01.09.2011 року, згідно якої: «...дискусійним також є питання стосовно юридичної спроможності експертного забезпечення правосуддя територіальними бюро СМЕ за їх нинішнього правового статусу». Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5.11.1991 року № 311 «Про розмежування державного майна України...» бюро СМЕ було віднесено до об'єктів комунальної власності. Водночас, згідно з ч. 2 ст. 7 Закону «Про судову експертизу» бюро СМЕ повинні мати статус державних спеціалізованих установ, оскільки виключно ці установи вправі здійснювати судово-експертну діяльність, пов'язану з проведенням судово-медичних досліджень. Унаслідок неузгодженості у визначенні понять «об'єкт комунальної власності», «державна спеціалізована установа» та їх співвідношення в судовій практиці є випадки, коли суди не визнають висновки судово-медичної експертизи як доказ у кримінальних справах. Обґрунтовуючи недопустимість як доказів висновків судово-медичної експертизи, суди посилались на те, що експертні дослідження всупереч ст. 7 Закону «Про судову експертизу» були проведені в установах – об'єктах комунальної власності. Між тим, відповідно до чинного законодавства бюро СМЕ в організаційному та науково-методичному відношенні підпорядковані МОЗ України; судовим експертам, які працюють у бюро СМЕ, свідоцтво на право проведення судово-медичних експертиз надається зазначеним міністерством; при здійсненні експертної діяльності вони керуються обов'язковими для них відомчими нормативними актами МОЗ України. Тому за цим напрямком роботи вказані експертні установи фактично виконують

функції державною спеціалізованої установи, що не залежить від форми власності займаних приміщень. Отже, наведена вище позиція окремих судів щодо невідповідності статусу територіальних бюро СМЕ положення ст. 7 Закону «Про судову експертизу» є помилковою;

– Наказ № 1064 від 13.05.2019 «Про затвердження Змін до Переліку закладів охорони здоров'я» в якому зазначено, що відповідно до ст. 3 «Основ законодавства України про охорону здоров'я», ст. 7 Закону України «Про судову експертизу», ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу», п. 8 «Положення про Міністерство охорони здоров'я України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 267, бюро СМЕ виключені з переліку закладів охорони здоров'я [3].

Таким чином, аналізуючи все вищенаведене, можна стверджувати про те, що на теперішній час діяльність бюро судово-медичних експертиз, які перебувають у комунальній формі власності, ніяким чином не суперечить вимогам ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» щодо суб'єктів судово-медичної експертної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28 із змінами і доповненнями, внесеними законами України (Документ 4038-ХІІ, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2019, підстава – 2629-VIII).

2. Наказ № 6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» від 17.01.1995 р., зареєстрований Міністерством юстиції України 26.07.1995 р за № 248/784.

3. Наказ № 1064 від 13.05.2019 «Про затвердження Змін до Переліку закладів охорони здоров'я».

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.1991 № 311 («Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною власністю)»).

5. Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 року № 97.

6. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.09.2011 року № 8 «Про узагальнення судової практики про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві».

Іваницький Сергій Олександрович,
завідувач сектору трасологічних
досліджень відділу криміналістичних

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СПРАВНОСТІ ЗАМКІВ (ЦИЛІНДРОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАМКІВ) В РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ В НИХ СТОРОННІХ ПРЕДМЕТІВ

За останні роки збільшилась кількість тієї категорії злочинів, скоєння яких пов'язане з кримінальним зломом та відкриттям замків. При розслідуванні таких злочинів велику роль відіграє експертиза замків [1, 335].

Під час проведення оглядів місць подій спеціалістами - криміналістами нерідко вилучаються замки з циліндровими механізмами або самі циліндрові механізми замків та ключі до них.

При призначенні судових експертиз за цими об'єктами перед судовими експертами ініціатори досліджень виносять ряд запитань, одними з яких є: «Чи в справному стані знаходиться замок?» або «Чи в справному стані знаходиться циліндровий механізм замка?»; «Чи відмикався замок відмичкою, підібраним або підробленим ключем?» або «Чи відмикався циліндровий механізм замка відмичкою, підібраним або підробленим ключем?».

При вирішенні подібних запитань перед судовими експертами виникає ряд складнощів.

Так, згідно з п.1.11.5. Оцінка результатів проведеного дослідження і формулювання висновку експерта Методики трасологічного дослідження замків. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» (далі – Методика), встановлення справності замка та причин несправності, якщо вони є, можливо у разі наявності ключа до замка, що досліджується. Замок може бути визнаний справним у разі одночасної наявності наступних умов:

- вільно відмикається і замикається, тобто відповідні його деталі рухливі і механізм забезпечує їх переміщення, яке пов'язане з відмиканням і замиканням;

- не має дефектів, які б негативно впливали на надійність його роботи, що передбачена конструкцією механізму [2].

При цьому, згідно з п.1.11.3. Експертний експеримент Методики: “У циліндрових замках дія ключа або відмички перевіряється безпосереднім оглядом у розібраному вигляді, а також за допомогою просвічування рентгенівськими променями в зібраному вигляді”.

Таким чином, перевірка справності замків (циліндрових механізмів замків) при їх дослідженні, згідно зазначених положень Методики, повинна проводитись у розібраному виді, адже мала вірогідність того, що в

спеціалізованих трасологічних лабораторіях науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів наявні пристрої для просвічування рентгенівськими променями замків (циліндрових механізмів замків) у зібраному вигляді.

В той же час, при проведенні подібних досліджень, зокрема при розбиранні замків (циліндрових механізмів замків), у шпарині циліндру судовий експерт може виявити ряд сторонніх предметів, а саме: з металу, деревини, паперу, полімерного матеріалу, фольги тощо.

Виявлені предмети можуть знаходитись на будь-якій ділянці ключової шпарини: по всій її глибині (на початку (біля лицевої частини), в середній частині або ближче до повідка ригелю).

Відповідно, не завжди їх можна виявити в ході огляду замка (циліндрового механізму замка) у зібраному стані.

Однак, якщо сторонні предмети у замковій шпарині все ж таки візуально проглядаються, то в даному випадку, на наш погляд, слід вважати замок (циліндровий механізм замка) несправним. Якщо, сторонні предмети візуально виявити не вдається, то в такій ситуації перед судовими експертами виникають певні складнощі у формулюванні висновків. Вони обумовлені тим, що перевірити справність замка (циліндрового механізму замка), а саме: дію ключа щодо відмикання і замикання, судові експерти, згідно Методики, не можуть, тому що при досиланні стрижня штатного ключа у замкову шпарину циліндру можна порушити слідову інформацію, яку могли залишити сторонні предмети під час відмикання (а, іноді, також і замикання) даного виду замка (циліндрового механізму замка).

Видається, без проведення експерименту, судовий експерт не може напевне встановити, чи перешкоджають дії штатного ключа виявлені в шпарині циліндру сторонні предмети, а саме: повному його введенню в шпарину циліндру, так само, як не може встановити, чи не спричинили ці сторонні предмети дефекти, які б впливали на надійність роботи замка (циліндрового механізму замка) (наприклад, блокування дії штифтів).

Отже, якщо замок (циліндровий механізм) перебуває в розібраному вигляді судовий експерт позбавлений можливості провести повноцінний експеримент з метою констатувати факт його справності, в той же час у зібраному вигляді судовому експерту заборонено проводити такий експеримент.

Таким чином, на наш погляд, в будь-якому випадку виявлення сторонніх предметів в шпарині циліндру замка (циліндрового механізму замка), пропонуємо вважати їх несправними.

Список використаних джерел

1. Якименко Р. В. Щодо важливості етапу порівняльного дослідження конформних слідів на деталях механічних сувальдних замків /Р.В. Якименко// Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод.зб., присвяч. 105-річчю заснування судової експертизи в Україні

/Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. – Вип. 63, ч. 1. – С.335 – 347.

2. Методика трасологічного дослідження замків. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / [укл. Коструб А. М., Грищенко О. В., Щирба Д. Є., Іваник С. І., Чашницька Т. Г.]. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2015. – 41 с.

Канюка Олена Юрївна,
завідувач сектору біологічних
досліджень та обліку Полтавського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ

На сьогодні в Україні навколо поняття «поняті» є чималі дискусії стосовно їх процесуального статусу, правових та організаційних засад участі у досудовому розслідуванні [1]. Проте в сучасному КПК України посилилося значення понятих у кримінальному провадженні. Відповідно до п. 7 ст. 223 КПК України «Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.» [2]

Варто зазначити, якщо вимоги щодо понятих невиконані, то проведений огляд місця події є нелегітимним й його результати утрачають своє доказове значення. Таким чином, при організації огляду місця події виникають ряд ускладнень стосовно понятих.

Не всі громадяни, які можуть бути понятими відповідно до ст. 223 КПК, готові:

- Приділити свій час для огляду місця події, який триває в середньому 3-5 годин, в деяких випадках і більше;
- Бути присутніми при огляді трупа чи його ексгумації;
- Спостерігати за слідчим експериментом.

В малих населених пунктах важко оперативного знайти людину в якості понятого, яка б відповідала вимогам ст. 223 КПК України та мала бажання прийняти участь у процесуальній дії.

При огляді місця події в безлюдній місцевості (наприклад, полі, лісі, березі річки або водойми), необхідно заздалегідь подбати про понятих, тобто доставити їх з найближчого населеного пункту, що значно відтермінує початок огляду.

Також науковці вважають, що як понятих недоцільно залучати неповнолітніх, недієздатних або обмежено дієздатних; осіб, стан яких унеможлиблює реальне сприйняття процесуальних дій [3].

Перед тим як запросити понятого, слідчому або прокурору необхідно пересвідчитися в його особі, зокрема доцільно затребувати паспорт або інший документ, який посвідчує особу, впевнитися в тому, що особа вже досягла вісімнадцятирічного віку, з'ясувати місце постійного проживання, стан здоров'я, відносини з потерпілим та підозрюваним тощо. Необхідність одержання таких відомостей зумовлена насамперед тим, що в разі їх відсутності можуть виникнути перешкоди для виклику понятого у майбутньому до суду для дачі показань в якості свідка проведення огляду місця події [4].

В деякій мірі ускладнюється підбір понятих відсутністю чітких визначених законодавцем їх прав та обов'язків.

Отже, підбір понятих для огляду місця події вкрай важливий, оскільки це потім створює істотні труднощі в процесі доведення вини підозрюваного, обвинуваченого. Унаслідок цього прокурором змінюється підозра в суді на менш тяжкий злочин, змінюється запобіжний захід.

Список використаних джерел

1. Кріпак А. А. Деякі проблемні питання законодавчого закріплення процесуального статусу понятих як учасників кримінального процесу України. *Науково практична Інтернет конференція «Актуальна юриспруденція»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1690%3A301117-20&catid=201%3A5-122017&Itemid=248&lang=ru
2. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Братінов І. І. Участь і роль понятих у кримінальному провадженні. – *Право і суспільство*. – Вип. 4. Част. 4, 2015. – С. 210 – 215.

4. Лебедева А. Особливості процесуального статусу понятого у кримінальному провадженні. Підприємництва, господарство і право. – Вип. 5, 2019. – С. 275 – 279.

Каркоцький Іван Олексійович,
директор Запорізького науково-дослідного, експертно-криміналістичного центру МВС України

ДОПИТ ЕКСПЕРТА ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА ПОВНОТИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В діяльності з розслідування кримінальних правопорушень призначення та проведення судової експертизи за своїм значенням визнається основною процесуальною формою використання спеціальних знань, оскільки надає найбільших можливостей в застосуванні науково-технічних досягнень для вирішення завдань кримінального судочинства [1, с.415].

Відповідно до ст.10 Закону України «Про судову експертизу», судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До проведення судових експертиз, крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [2].

Результатом проведеної експертизи є складання підсумкового документа – висновку експерта. Згідно ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту – КПК), висновки експертів відносяться до числа самостійних процесуальних доказів [3].

Кожний висновок експерта є результатом використання спеціальних знань для вирішення конкретних обставин того чи іншого кримінального провадження. У суду і учасників процесу, які не володіють такими спеціальними знаннями, цілком природньо, можуть виникнути питання, що потребують додаткової аргументації експерта.

Допит експерта в суді обмежується предметом проведеної ним судової експертизи, процесуальний порядок його проведення регламентовано ст. 356 КПК.

Взагалі, допит – це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на одержання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі [4, с.187].

Метою допиту експерта є роз'яснення суті спеціальних термінів чи окремих формувань, що вживаються в його висновку; суті методик і обґрунтування їх надійності. Крім того, в процесі допиту можуть з'ясуватися: причини розходження між обсягом поставлених питань і відповідями експерта чи між дослідницькою частиною висновку і самими висновками; повнота використання матеріалів досудового слідства тощо [5, с.207].

Серед принципів судово-експертної діяльності є об'єктивність і повнота дослідження. І допит експерта в суді як раз і виступає структурним елементом процесуального механізму забезпечення реалізації вказаних принципів. В зв'язку з цим експерту можуть бути задані питання щодо того, чи всі вихідні дані були використані і враховані експертом, а якщо не всі, то чому. Експерт повинен пояснити, з якої причини він не врахував ті чи інші обставини, чи є вони суттєвими для його висновку або вони не мали значення для прийняття ним рішення.

Не викликає сумнівів, що професійно проведений допит експерта в суді може значно розширити можливості встановлення складних обставин справи і дозволяє винести об'єктивний і справедливий вердикт.

Список використаних джерел

1. Криміналістика [текст] : підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90-91.
4. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.
5. Грошевий Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. / Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський. – К. : КНТ, Видавець Фурса С. Я., 2006. – 272 с. (Серія: Процесуальні науки).

Кахнич Василь Ярославович,
завідувач сектору досліджень у сфері
інформаційних технологій
Тернопільського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА РОЗВИТОК СУДОВОЇ ФОТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Останнім часом під час досудового розслідування в кримінальних провадженнях усе частіше виникає потреба призначення судової фототехнічної експертизи. Практична діяльність підрозділів Експертної служби МВС України свідчить про необхідність систематизації та узагальнення відомостей щодо призначення та проведення зазначених досліджень. Розвиток систем зйомки фото-, та відеоінформації про навколишнє середовище, досягнення у сфері обробки, фіксації та передачі цієї інформації засобами цифрових технологій обумовило широке їх застосування в різних галузях суспільного життя: системах спостереження та охорони, контролю за технологічними процесами, дорожнім рухом тощо. Досить часто отримана цими засобами фото-, та відеоінформація потрапляє у сферу адміністративного, цивільного чи кримінального судочинства. Для встановлення доказової інформації призначається експертиза фото-, чи відеозображень. У той же час проведення досліджень цифрових зображень та засобів їх виготовлення має низку особливостей, що пов'язані з технологією процесів цифрової фіксації зображень.

У сферу фототехнічної експертизи під час ведення кримінального, адміністративного і цивільного судочинства використовуються тільки такі технології, які науково обґрунтовані, апробовані практикою і не створюють перешкод в ефективному вирішенні запитань. Саме з їх допомогою досягається основна мета судового процесу.

Судова фототехнічна експертиза створювалась і розвивається як підвид криміналістичної експертизи, базуючись на досягненнях криміналістичної техніки та фотографії. Предмет фототехнічної експертизи складається з фактичних даних, що стосуються провадження і пов'язані з зафіксованою в кіно та фотознімках інформацією, технікою та технологією їх виготовлення [1, с. 7].

Загалом, об'єктами дослідження фототехнічної експертизи є фотознімки, технічні засоби та фотоматеріали, які застосовувались для їх виготовлення [1, с. 13]. Фотознімок (чи відеозображення), що підлягає експертному дослідженню, відображає фактичні обставини, істотні для провадження, які необхідно перевірити експертним дослідженням. Походження фотознімку, що залучений до провадження в якості речового доказу, може бути різним. Він може бути вилученим при обшуку в осіб,

причетних до правопорушення, може бути отриманим при документуванні правопорушень в результаті проведення оперативно-розшукових заходів чи огляду місця події. Фотознімок є своєрідним джерелом інформації на довільному технічному носіїві, який може бути використана для встановлення фактичних обставин провадження. Тому встановлення достовірності зафіксованої на фотознімку інформації та залучення його до провадження є важливою і принциповою дією.

Провівши аналіз спеціальних знань в галузі фототехнічної експертизи, об'єктів та завдань можна виділити наступне:

- суттєво змінилась технологія (фізична сутність) процесу фіксації зображень, які як об'єкти дослідження поступають на експертизу;

- виникли нові поняття – цифрове зображення та електронні документи, які вже фактично знаходяться в суспільному обігу;

- змінились технічні та частково організаційно-правові властивості фотодокументів, що обумовлено об'єктивними результатами розвитку цифрових технологій та науково-технічного прогресу;

- розширився перелік сфер цифрового фотодокументування (охорони, контролю дорожнього руху, роботи фінансових терміналів тощо), особливості яких потребують додаткового розвитку судово-експертних галузей знань;

- змінились технічні можливості та асортимент засобів створення цифрових фотодокументів (фотоапарати, відеореєстратори, копії, сканери та ін.);

- спеціальні знання в галузі фототехнічної експертизи розширені як базовими знаннями з комп'ютерної техніки та цифрового аналізу графічних файлів, так і специфічними знаннями про закономірності формування електронного та цифрового образу зображення на відповідних носіях, їх трансформації, передавання та відтворення;

- розширення фототехнічної експертної галузі знань призвело до збільшення областей, що межують і пересікаються з іншими видами експертиз, наприклад, технічною експертизою документів, технічною експертизою відео-, звукозапису, автотехнічною експертизою, комп'ютерно-технічною експертизою.

Виходячи із практичного досвіду написання фототехнічних експертиз, актуальними на теперішній час завданнями даного виду дослідження є:

- встановлення державного реєстраційного номерного знака транспортного засобу, що зафіксований на фотознімках (цифрових, аналогових) та у відеозаписах (кадрах відеозаписів);

- встановлення марки, моделі транспортного засобу, що зафіксований на фотознімках (цифрових, аналогових) та у відеозаписах (кадрах відеозаписів);

- встановлення часу, який подолав (від точки «А» до точки «Б») транспортний засіб на відеозаписах (кадрах відеозаписів);

- визначення швидкості руху транспортного засобу за матеріалами відеозаписів;
- встановлення пристрою, з використанням якого було створено цифровий фотознімок;
- порівняння між собою зображених об'єктів (будь-яких об'єктів);
- визначення зросту зафіксованих осіб на цифрових та аналогових фотознімках, а також у відеозаписах;
- визначення розмірів та розташування зафіксованих об'єктів;
- встановлення ознак монтажу на цифрових та аналогових фотознімках;
- покращення якості зображення в цілому та конкретно зафіксованих об'єктів на фотознімках (цифрових) та у відеозаписах (кадрах відеозаписів).

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно підкреслити, що сучасний стан судової фототехнічної експертизи піддався якісним змінам у зв'язку з появою цілого ряду цифрових об'єктів, отриманих з використанням цифрових фототехнологій. На основі цього робота щодо подальшого вдосконалення судової фототехнічної експертизи видається актуальною і важливою.

Список використаних джерел

1. Тимко Є. М. Розробка методики досліджень цифрових зображень та засобів їх виготовлення / Є. М. Тимко // Звіт про науково-дослідну роботу. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз (КНДІСЕ). – 2013. - С. 7, 13.

Кірін Роман Станіславович,
судовий експерт Дніпропетровського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України, доктор юридичних наук,
доцент

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЕРТНОЮ СЛУЖБОЮ МВС: КРИТЕРІЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

Правові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України експертизою визначені Законом України «Про судову експертизу» (далі – закон по СЕ) [1], в якому власне і розкривається поняття «судова експертиза». Аналіз останнього дозволяє виділити його специфічні ознаки, а саме:

- 1) судова експертиза – це дослідження;
- 2) основа дослідження – спеціальні знання;

- 3) галузі спеціальних знань – наука, техніка, мистецтва, ремесла тощо;
- 4) об'єкти дослідження – об'єкти, явища і процеси;
- 5) мета експертизи – надання висновку;
- 6) зміст висновку – питання, що є або будуть предметом судового розгляду.

Окрім судової експертизи, закон про СЕ передбачає й іншу форму експертного провадження – експертне дослідження. Такий висновок ґрунтується на положеннях п. 6 ст. 13 зазначеного закону, відповідно до яких, незалежно від виду судочинства, судовий експерт має право проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом.

Досліджуючи питання співвідношення судової експертизи та експертного дослідження в діяльності експертної служби МВС України, С. І. Перлін дійшов висновку, що судова експертиза проводиться в кримінальному провадженні за зверненням спеціально уповноваженого суб'єкта (слідчого, прокурора, судді чи суду) або сторони захисту. А безпосереднє експертне дослідження проводиться в усіх інших випадках, не пов'язаних із кримінальним судочинством. Тому, говорячи про експертне дослідження, яке проводиться в кримінальному провадженні за зверненням органу досудового розслідування, необхідно мати на увазі судову експертизу [2, с. 179].

При цьому, науковець, не розвиваючи актуальну тему дослідження, продублював наведені висновки в іншій роботі [3, с. 286]. З такою думкою можна погодитися, проте лише частково, адже, виходячи з приписів Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС [4], експертні дослідження не проводяться за матеріалами, які: а) отримані під час проведення оперативно-розшукової діяльності; б) містяться в оперативно-розшуковій справі; в) використовуються для підготовки матеріалів у справі про адміністративне правопорушення; г) перебувають у кримінальному провадженні (досудовому розслідуванні і судовому провадженні). Заради об'єктивності, слід зазначити, що згадані роботи [2,3] були опубліковані до набрання чинності наказу МВС [4].

Тож, за критерієм «вид судочинства», в аспекті розмежування понять «судова експертиза» та «експертне дослідження», доведеними слід вважати такі положення:

1) судова експертиза може проводитися у кримінальному або виконавчому провадженні, адміністративних, цивільних або господарських справах, справах про адміністративні правопорушення;

2) експертне дослідження може проводитися у цивільному, господарському та адміністративному судочинствах.

Виходячи з дефініції «експертне дослідження», наведеної в Інструкції [4], також можна виділити й його ознаки:

- 1) експертне дослідження – це дослідження;
- 2) суб'єкт дослідження – експерт;
- 3) основа дослідження – спеціальні знання;
- 4) об'єкти дослідження – матеріальні об'єкти, явища і процеси;
- 5) властивості об'єктів – містять інформацію про обставини події;
- 6) підстава – звернення юридичних або фізичних осіб.

За загальним положенням [1, ст. 7-1] підставами проведення судової експертизи можуть бути: а) відповідне судове рішення; б) рішення органу досудового розслідування; в) договір з експертом чи експертною установою - якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

Отже, за останньою ознакою (критерій «підстава проведення») можна виявити ще один диференційний аспект двох форм експертного провадження:

1) підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом) (далі – ініціатор), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (далі – документ про призначення експертизи (залучення експерта)), у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню;

2) підставою для проведення експертного дослідження є письмова заява (лист) ініціатора експертного дослідження (юридичної або фізичної особи) [4].

Слід зауважити, що даний критерій розглядається в дещо іншому формулюванні у відповідній Інструкції Міністерства юстиції України, а саме [5]:

1) підставою для проведення експертизи у кримінальному провадженні та у справах про адміністративні правопорушення відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом);

2) підставою для проведення експертизи у цивільному, господарському та адміністративному судочинствах є ухвала суду про призначення експертизи або договір з експертом чи експертною установою, укладений на замовлення учасника справи;

3) підставою для проведення експертного дослідження є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою (листом) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються.

Ще одним критерієм розмежування можна вважати «оформлення результатів експертного провадження»:

1) результати проведення судової експертизи оформлюються висновком експерта [4, додаток 1] відповідно до вимог процесуального законодавства України та Інструкції [4];

2) результати проведеного експертного дослідження оформляються висновком експертного дослідження [4, додаток 2] згідно з вимогами, визначеними Інструкцією [4].

Однією з принципових відмінностей між цими формами висновків є те, що в останньому відомості про попередження судового експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків відповідно до Кримінального кодексу України не зазначаються.

Нарешті, при оцінці співвідношення зазначених форм експертного провадження можна використовувати критерій «витрати на експертне провадження», в основу якого покладені положення ст.ст. 13, 15 закону про СЕ, а також відповідні приписи процесуальних кодексів.

Список використаних джерел

1. «Про судову експертизу»: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

2. Перлін С. І. Співвідношення судової експертизи та експертного дослідження в діяльності експертної служби МВС України / С. І. Перлін // Науковий вісник публічного та приватного права. - Випуск 6, том 2, 2016. – С. 176 – 179.

3. Перлін С. Співвідношення судової експертизи та експертного дослідження в діяльності експертної служби Міністерства внутрішніх справ України / С. Перлін // Підприємництво, господарство і право. – 2017. - № 2. – С. 283 – 287.

4. «Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 р. № 591 // Офіційний вісник України від 19.09.2017 – 2017 р., № 73, стор. 24, ст. 2254.

5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

Кірін Роман Станіславович,
судовий експерт Дніпропетровського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України, доктор юридичних наук,
доцент

Баранов Петро Миколайович,
судовий експерт Дніпропетровського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України, доктор геологічних наук,
професор

ХРОНОЛОГІЯ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ГЕМОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Гемологія (від лат. *gemma* – «самоцвіт, дорогоцінний камінь» та грецьк. *λόγος* – «слово, розум») як наука про дорогоцінне каміння, сукупність даних про їх фізичні властивості, особливості хімічного складу, декоративно-художні переваги мінералів і мінеральних агрегатів, що використовуються в ювелірному і каменерізному виробництві, має давні коріння. Однією з перших вітчизняних робіт вважається трактат Ф. Прокоповича «Про камені й геми» (1705 - 1709 рр.), де описано ряд дорогоцінного, напівдорогоцінного та виробного каміння. І лише з появою точних методів дослідження мінеральної речовини починають формуватися сучасні уявлення про гемологію (кінець ХІХ ст.), згодом будуть сформульовані цілі та завдання гемологічної науки [1,2].

Натомість новітнє гемологічне законодавство України бере свій відлік з прийняття наприкінці 1991 р. постанови Президії Верховної Ради України «Про створення запасу дорогоцінних металів і дорогоцінних каменів в Україні» [3], в якій Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) було доручено, у тому числі, забезпечити здійснення державного пробірного нагляду та встановити контроль за використанням дорогоцінних металів і дорогоцінних каменів (далі – ДМіДК) на державних підприємствах і в установах.

У наступній постанові Верховної Ради України «Про забезпечення раціонального використання дорогоцінних металів і дорогоцінних каменів», з метою створення єдиної державної системи контролю за обігом ДМіДК та забезпечення їх раціонального використання, було доручено КМУ: 1) разом з Національним банком України в місячний строк підготувати акт законодавства, яким врегулювати питання розподілу функцій по виробництву, переробці, видобуванню, використанню, створенню запасу ДМіДК; 2) розробити та затвердити державну програму створення сировинної бази ДМіДК, переробної галузі та забезпечення державного регулювання їх реалізації [4].

Важливим нормативно-правовим актом гемологічного законодавства та гемологічної експертизи є постанова КМУ «Про загальну класифікацію та оцінку вартості природного каміння» [5]. В останній, окрім загальної класифікації природного каміння на: 1) дорогоцінне каміння (1-й – 4-й порядки); 2) напівдорогоцінне каміння (1-й – 2-й порядки); 3) декоративне каміння, було встановлено, що зміни до цієї класифікації вносяться КМУ за поданням Міністерства екології та природних ресурсів та Міністерства

фінансів. Оцінка вартості природного каміння та видача свідоцтва про його оцінку за формою, затвердженою Міністерством фінансів, було покладено на Державний гемологічний центр, а Державній митній службі за участю Державного гемологічного центру доручено забезпечити підготовку спеціалістів для здійснення догляду за переміщенням природного каміння через митний кордон України.

В подальшому парламент зосередився над роботою з прийняття закону про регулювання певного виду цивільно-правових відносин, яка розпочалася з постанови Президії Верховної Ради України від 17 жовтня 1994 р. № 169/94-ПВ та закінчилася прийняттям відповідного закону [6].

Нарешті, наприкінці 1997 р., після тривалих обговорень та доопрацювань було прийнято Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» (далі - закон про ДМіДК), в якому визначені правові основи і принципи державного регулювання видобутку, виробництва, використання, зберігання ДМіДК та контролю за операціями з ними [7]. Зокрема, окрім першого («загальні положення») та четвертого розділів («Прикінцеві положення»), закон про ДМіДК врегульовує ще дві групи відносин у сфері ДМіДК, а саме: 1) регулювання видобутку, виробництва, використання та реалізації ДМіДК; 2) державний контроль за операціями з ДМіДК.

Подібна структура закону про ДМіДК демонструє його очевидну міжпредметність правового регулювання. Так, за класифікатором Міністерства юстиції України [8], гемологічне законодавство та законодавство про дорогоцінні метали, під назвою «Дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння» (код 110.120.050) віднесено до блоку нормативно-правових актів «Валютне регулювання» (код 110.120.000), який, в свою чергу входить до галузі фінансово-кредитного законодавства (код 110.000.000 «Фінанси і кредит»).

Натомість, за парламентською юридичною класифікацією, запропонованою інформаційно-пошуковою системою «Законодавство України», гемологічну складову («Дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння» - код 20130 30) можна віднайти не тільки у розділі «Валютне законодавство» (код 20130), включеному до бюджетно-фінансового законодавства (код 20), а й у промисловому законодавстві (код 160 «Законодавство про діяльність галузей промисловості»), а саме у розділі «Інвентаризація, відпуск для промислових потреб дорогоцінних металів, алмазів, дорогоцінного каміння» (код 160 20).

Обґрунтованою уявляється позиція, за якою національне гірниче законодавство включає в себе також спеціальні законодавчі акти, що встановлюють правовий режим відповідних корисних копалин, у тому числі, гемологічне законодавство (законодавство про видобування дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння) та законодавство про видобування металічних руд благородних металів [9].

Окремої уваги заслуговують приписи, присвячені поняттям «гемологічна експертиза» та «судова гемологічна експертиза». Перший термін було розкрито ще у 1997 р. як сукупність операцій з діагностики (ідентифікації), оцінки якості і вартості та визначення інших характеристик гемологічних об'єктів, у Положенні про акредитацію експертів-гемологів дорогоцінного, напівдорогоцінного та декоративного каміння (додаток № 9 до наказу Міністерства фінансів України від 29.01.1997 р. № 19). В той же час приписи, пов'язані з судовою гемологічною експертизою почали з'являтися нещодавно. В системі Експертної служби МВС такий вид судової експертизи (дослідження дорогоцінного, напівдорогоцінного та декоративного каміння) вперше введено згідно з наказом МВС від 22.11.2016 р. № 1229, а в системі судової експертизи Міністерства юстиції – наказом від 10.01.2019 р. № 83/5.

Список використаних джерел

1. Баранов П. М. Наукові основи гемології // Науковий вісник НГА України, 2001, - № 1.- Дніпропетровськ: НГА України.- С. 63-67.
2. Баранов П. Н. Современные представления о геммологии // Науковий вісник НГУ України, 2003. – № 9. - Дніпропетровськ: НГУ. – С. 57 – 60.
3. «Про створення запасу дорогоцінних металів і дорогоцінних каменів в Україні» постанова Президії Верховної Ради України від 2 грудня 1991 р. № 1886-XII // Відомості Верховної Ради України від 18.02.1992 - 1992 р., № 7, ст. 62. (втратила чинність на підставі закону від 18.11.1997 р. № 637/97-ВР).
4. «Про забезпечення раціонального використання дорогоцінних металів і дорогоцінних каменів» : постанова Верховної Ради України від 2 вересня 1993 р. № 3424-XII // Відомості Верховної Ради України від 05.10.1993 - 1993 р., № 40, ст. 386.
5. «Про загальну класифікацію та оцінку вартості природного каміння» : постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1994 р. № 512. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-94-%D0%BF>
6. «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостатчею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей» : Закон України від 6 червня 1995 р. № 217/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217/95-%D0%B2%D1%80>
7. «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» : Закон України від 18 листопада 1997 р. № 637/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80?find=1&text>
8. Наказ Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5 «Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України» : [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04?find=1&text

9. Кірін Р. С. Сучасна система гірничого законодавства України / Р. С. Кірін / Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України» (19 – 20 травня 2011 р., м. Київ, Україна) / Упор. О. М. Гончаренко. – К.: Видавничий центр НУБіП України, 2011. – С. 326 – 329.

Кірін Роман Станіславович,
судовий експерт Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, доктор юридичних наук, доцент

Коротаєв Володимир Миколайович,
директор Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України судовий експерт, кандидат юридичних наук

ПЕРЕДАТЕСТАЦІЙНА ПІДГОТОВКА СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ У СИСТЕМІ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС

Компетентність судового експерта обумовлює рівень достовірності та наукової обґрунтованості його висновків, які суд згодом прийме в якості одного з доказів, а у окремих справах – як ключовий. Аналіз терміну «компетентність», що вживається в Законі України «Про вищу освіту» [1, ст. 1], дає підстави визначити його основні ознаки: 1) це динамічна комбінація: 1.1) знань; 1.2) вмінь; 1.3) практичних навичок; 1.4) способів мислення; 1.5) професійних, світоглядних і громадянських якостей; 1.6) морально-етичних цінностей; 2) це показник здатності особи успішно здійснювати: 2.1) професійну діяльність; 2.2) подальшу навчальну діяльність; 3) це результат навчання на певному рівні вищої освіти (далі – РВО). Тобто, компетентність судового експерта залежить, по-перше, як від якості первинної освіти, так і від здатності до подальшого навчання. По-друге, його компетентність визначається також і накопиченим практичним досвідом. Відтак організація підготовки судових експертів в системі органів Експертної служби (далі – ЕС) МВС заслуговує на особливу увагу.

Загальні положення правового статусу судових експертів встановлені Законом України «Про судову експертизу» (далі – закон по СЕ) [2]. Зокрема, ст. 10 цього закону встановлено, що судовими експертами державних спеціалізованих установ (далі – ДСУ) можуть бути особи, які: а) мають

необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань; б) мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста; в) пройшли відповідну підготовку; г) отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. При цьому, слід звернути увагу на два терміни, що вживаються у наведених вимогах, як то – «необхідні знання» та «відповідна освіта», дослідження яких потребує окремого, більш об'ємного аналізу, що може бути проведений у подальших роботах.

Підготовка працівників ЄС МВС як судових експертів є одним з основних завдань служби згідно із затвердженим про неї Положенням [3, підпункт 9 п.3]. Крім того, ЄС МВС, відповідно до покладених на неї завдань, організовує роботу Експертно-кваліфікаційної комісії (далі ЕКК) МВС з присвоєння особам кваліфікації судового експерта [3, підпункт 7 п.4].

Отже, необхідними і достатніми умовами для того, щоб особа претендувала на проходження передатестаційної підготовки задля отримання кваліфікації судового експерта, є: 1) наявність знань, здобутих в результаті навчання на певному РВО та фаху (галузі знань, спеціальності), які кореспондують із обраною експертною спеціальністю; 2) наявність наказу про призначення судового експерта на посаду в підрозділі ЄС МВС; 3) наявність документу про вищу освіту – диплому магістра [1, ст. 7] або диплому спеціаліста (диплом про повну вищу освіту), за умов його отримання до 06.09.2014 р. (до набрання чинності Закону України «Про вищу освіту»).

Відсутність хоча б одного з наведених умов унеможлиблює отримання особою статусу «кандидата у судові експерти», тобто проходження передатестаційної підготовки судового експерта. При цьому, якщо дві останні умови мають відповідне документальне (матеріальне) підтвердження (наказ і диплом), то наявність знань у претендента має сприйматися «а ргіогі» лише за умов відповідності інформації диплому про здобутий особою ступінь вищої освіти, спеціальності та спеціалізації обраному напряму експертного дослідження (виду експертної спеціальності), співвідношення яких встановлено наказом ЄС МВС від 13 квітня 2018 р. № 12-ЕС-н «Про затвердження Переліку рекомендованого фаху (галузі знань і спеціальностей) кандидатів, які претендують на посади судових експертів».

Також слід звернути увагу на той факт, закон про СЕ регламентуючи вимоги до осіб, які не можуть бути судовими експертами [2, ст. 11], передбачає дві часові стадії реалізації цих вимог, а саме: 1) заборона залучення до проведення судової експертизи; 2) заборона виконання обов'язків судового експерта. В обох випадках умовами заборони є: а) визнання в установленому законом порядку особи недієздатною; б) наявність у особи не знятої або не погашеної судимості; в) накладення на особу протягом останнього року адміністративного стягнення за вчинення корупційного правопорушення; г) накладення на особу протягом останнього року дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта. Інші обставини, що забороняють участь особи як експерта в

судочинстві, передбачаються процесуальним законодавством.

Передатестаційна підготовка осіб, які виявили бажання отримати кваліфікацію судового експерта у системі ЄС МВС [4], має дві спеціальні форми, що розрізняються залежно від первинної освіти кандидата на отримання кваліфікації судового експерта: 1) випускники факультетів підготовки судових експертів та експертів-криміналістів вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) МВС; 2) випускники інших закладів вищої освіти, що успішно виконали відповідну освітню програму, пройшли атестацію та отримали диплом магістра з відповідного фаху (галузі знань, спеціальності та спеціалізації).

Останні, в межах передатестаційного періоду, проходять підготовку (стажування), план якої розробляється керівником підготовки, доводиться до працівника під підпис та розрахований на строк, необхідний для виконання в повному обсязі програми підготовки судового експерта, але не може перевищувати 6 місяців. При цьому конкретний строк стажування визначає її керівник, враховуючи при цьому певні елементи компетентності, необхідні для проведення досліджень з обраної експертної спеціальності та оформлення висновків експерта, а саме: а) наявність у працівника присвоєної раніше кваліфікації судового експерта; б) рівень його юридичної та спеціальної підготовки; в) навички роботи з програмно-апаратним забезпеченням. Проходження навчання (стажування) має відбуватися за програмою підготовки судового експерта, яка схвалюється науковою радою та затверджується головою ЕКК.

Після проходження стажування працівник повинен підготувати звіт про результати виконання плану підготовки, а керівник підготовки - висновок за її результатами. Зазначені документи затверджуються директором підрозділу ЄС МВС, у якому проводиться стажування працівника.

Випускники факультетів підготовки судових експертів та експертів-криміналістів ВНЗ МВС звільняються від проходження такого стажування. Натомість вони подають до ЕКК засвідчену в установленому порядку копію додатка до диплома про закінчення відповідного ВНЗ.

Крім того, загальною вимогою передатестаційної підготовки є складання не менше трьох навчальних висновків експерта з кожного виду судової експертизи (експертної(их) спеціальності(ей)), з якого розглядатиметься питання про присвоєння працівникові кваліфікації судового експерта, на які мають бути надані відгуки, складені судовими експертами, що не брали участі в навчанні [4, підпункти 6,7 п.IV].

Наступними етапами передатестаційної стадії підготовки із встановленими строками є: 1) подання до ЕКК встановленого переліку документів, які є підставою для розгляду питання про присвоєння кваліфікації судового експерта; 2) перевірка правильності оформлення поданих документів, їх відповідності нормативно-правовим актам з питань проведення судової експертизи та методикам проведення судових експертиз; 3) включення до порядку денного засідання ЕКК розгляд питання про

присвоєння кваліфікації судового експерта стосовно працівника, на якого подано документи, у разі правильного оформлення поданих документів; 4) фіксація результатів попереднього розгляду поданих документів в протоколі засідання ЕКК, на якому згідно з планом-розрядкою передбачено розгляд питання про присвоєння кваліфікації судового експерта працівникам, документи яких розглядалися.

Список використаних джерел

1. «Про вищу освіту» : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556 VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. «Про судову експертизу» : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
3. «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 р. № 1343. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>
4. «Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та атестацію судових експертів Експертної служби МВС» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2017 р. № 102 // Офіційний вісник України від 11.04.2017 р. - 2017, - № 29, стор. 114, ст. 863.

Климчук Михайло Павлович,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Статтею 3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а держава повинна утверджувати і забезпечувати права і свободи кожної людини. Відповідно до загальновизнаних міжнародних норм та національного законодавства, людина має право у випадку порушення її прав у сфері охорони здоров'я відстоювати інтереси у суді (Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», ст. 8); за умов вичерпання можливих засобів на національному рівні – звернутись до Європейського суду з прав людини з індивідуальним зверненням, якщо її право порушене та ігнорується національними органами влади (ЄКПЛ, ст.

34); звертатися до відповідних комісій та комітетів Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародної організації праці, Всесвітньої медичної асоціації ООН, Всесвітньої психіатричної асоціації та інших міжнародних організацій [1, с. 64].

При порушенні вказаних прав існує механізм їх захисту через ЄСПЛ, рішення якого є джерелом права [2, с. 349] та мають пріоритетне значення у тому числі для учасників кримінального провадження. При цьому, ЄСПЛ здійснює захист права на здоров'я, як і інших невід'ємних конституційних прав людини, лише непрямым чином, не акцентуючи у своїх рішеннях про порушення прав, а констатує це. Адже рішення ЄСПЛ створюють практику тлумачення положень, які містяться у ЄКПЛ.

Аналіз судової практики свідчить про загалом невтішну ситуацію в частині ефективності державного механізму забезпечення права осіб на охорону здоров'я у кримінальному процесі України. Проблеми із дотриманням права особи на охорону здоров'я вітчизняними правоохоронними органами та судовими інстанціями, які, до речі, характерні дещо в меншому обсязі й іншим європейським країнам, спонукають до висновку про необхідність звернення до аналізу практики ЄСПЛ у цьому напрямку.

Право на здоров'я визнається міжнародною спільнотою як одне з найважливіших загально визнаних соціально-економічних прав людини. Право на здоров'я – це не просто право бути здоровим або право на охорону здоров'я, воно містить більш складне і глибоке розуміння права на здоров'я. До змісту права на охорону здоров'я, як правило, включаються: право на медичну допомогу, на медичне страхування, на інформацію про стан свого здоров'я, на таємницю про стан здоров'я (медичну таємницю) та ін. Комітет з економічних, соціальних і культурних прав у Загальному коментарі № 14 від 11 серпня 2000р. вказує, що право на здоров'я розуміється як право на використання низки закладів, товарів, послуг та умов, необхідних для реалізації найвищого досяжного рівня здоров'я.

Україною взято зобов'язання уживати заходів для забезпечення адекватного захисту прав як у теорії, так і на практиці. Процесуальний аспект позитивного зобов'язання щодо виконання вимог ЄКПЛ полягає в адекватному реагуванні на будь-які прояви порушення права на здоров'я державами, які перебувають у межах юрисдикції ЄКПЛ. Таке реагування має здійснюватися у формі офіційного ефективного розслідування фактів порушення відповідних прав (т. зв. процедурний обов'язок розслідування) [3].

Норми ЄКПЛ поширюються на всіх громадян, незалежно від стану їх здоров'я. Тому звернення до ЄСПЛ є ще однією гарантією належного захисту прав людини [4]. Саме завдяки значній кількості та різноманітності рішень ЄСПЛ можна дійти більш глибокого розуміння змісту та обсягу гарантованих ЄКПЛ прав, а відповідно, й досягти ефективного захисту кожного порушеного права [3].

Аналіз практики ЄСПЛ засвідчує комплексний характер права на охорону здоров'я, яке тісно пов'язане з реалізацією таких важливих прав у кримінальному провадженні, як: *право на повагу до приватного і сімейного життя* (право на фізичну та моральну недоторканність особи), право на свободу та особисту недоторканність, право на інформацію та конфіденційність інформації, право на сприятливе екологічне середовище, право на отримання достовірної та своєчасної інформації про фактори, що впливають на здоров'я та ін. У контексті предмету дослідження здійснимо їх детальний аналіз.

Одним з аспектів реалізації права на здоров'я є ненадання своєчасної адекватної і необхідної медичної допомоги. Практика ЄСПЛ у справах про надання неналежної медичної допомоги є однозначною. Так, у справі «Яковенко проти України» від 25.01.2008 р., ЄСПЛ зазначив, що ненадання своєчасної і належної медичної допомоги заявнику з ВІЛ і туберкульозом прирівнюється до нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження.

У трактуванні ЄСПЛ, жертвами ненадання своєчасної адекватної і необхідної медичної допомоги можуть стати особи, які позбавлені волі (у т. ч. тимчасово), що кваліфікується як порушення ст. ст. 3 та 5 ЄКПЛ. Враховуючи умови та обставини перебування таких осіб в місцях позбавлення волі і відсутність належного лікування у разі необхідності, такі обставини можуть тлумачитись як катування, тортури, порушення права на свободу та особисту недоторканність. Так, у справі *Логвіненко проти України* від 16.05.2019 р. порушення ст. 3 та ст. 13 ЄКПЛ встановлено у зв'язку з наданням заявнику неналежної медичної допомоги щодо його захворювання на гепатит під час тримання під вартою та відсутністю ефективного та доступного національного засобу юридичного захисту щодо цього.

Реалізація права на здоров'я психічнохворих, як найменш захищеної категорії осіб, потребує ефективного правового регулювання на національному рівні, але, як свідчить практика, в ряді випадків захист прав таких осіб здійснюється неналежним чином. Одним із прикладів реалізації права на здоров'я в контексті положень ст. 5 ЄКПЛ, що стосується позбавлення волі психічнохворих, є справа «Горшков проти України» від 08.11.2005 р., у якій позивач скаржився на незаконність його поміщення у психіатричний заклад та на відсутність ефективних засобів захисту від обов'язкового утримання у психіатричному закладі (позивач був звільнений майже через два роки після того, як стан його здоров'я поліпшився). ЄСПЛ у своєму рішенні визнав порушення п. 4 ст. 5 ЄКПЛ, вказавши, що особа, яка піддана обов'язковому медичному лікуванню, повинна мати доступ до суду та можливість бути вислуханою особисто або через будь-яку форму представництва. Доступ психічно хворого до суду не повинен залежати лише від керівництва медичного закладу. Отже, ЄСПЛ констатував порушення права на свободу та особисту недоторканність особи у зв'язку із відсутністю ефективних судових засобів захисту психічнохворих та належної об'єктивної

медичної експертизи, яка встановлює стан особи як психічнохворої.

Захист права на здоров'я неможливо реалізувати без права на справедливий судовий розгляд, яке передбачає встановлення фактів шляхом розгляду доказів, що містяться у справі [5, с. 84]. У ст. 6 ЄКПЛ зазначається, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

У розумінні ЄСПЛ процедура судового розгляду стосується й процесуального порядку розгляду клопотання про обрання заходу забезпечення кримінального провадження. Слідчому судді, суду при розгляді відповідного клопотання слід ретельно перевіряти достовірність підстав для його задоволення, оскільки одним із найбільш частих порушень прав людини, визнаних ЄСПЛ у справах проти України, є необґрунтоване ухвалення судами рішень про продовження строку тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою, а також те, що можливість застосування запобіжних заходів, альтернативних триманню під вартою, у багатьох випадках навіть не розглядалася [6, с. 16].

Застосування у практичній діяльності правових позицій, викладених у рішеннях ЄСПЛ та національних судів, дає можливість особі вимагати забезпечення реалізації права на охорону здоров'я у контексті дотримання справедливої судової процедури як під час досудового розслідування (під час розгляду клопотання про обрання, зміну, продовження дії, скасування заходу забезпечення кримінального провадження), так і на судових стадіях кримінального процесу.

Отже, приходимо до висновку, що право на охорону здоров'я, як міжнародний стандарт кримінального судочинства, вироблений ЄСПЛ та відображений на національному рівні, є складним, комплексним поняттям, яке включає в себе різні права, що потребують захисту (*на повагу до приватного і сімейного життя*, на свободу та особисту недоторканість, на інформацію та конфіденційність інформації, на сприятливе екологічне середовище та ін.). Необхідним є підвищення рівня захисту означеного права на національному рівні шляхом: здійснення правової освіти населення; ознайомлення уповноважених учасників кримінального процесу (слідчих, прокурорів, суддів) з конвенційними положеннями, щодо забезпечення права на охорону здоров'я, а також з практикою їх застосування ЄСПЛ.

Список використаних джерел

1. Кройтор В. А., Степаненко Т. В. Стандарти Європейського Союзу в сфері цивільного судочинства: проблеми доступу до правосуддя. *Наукові записи Харківського економіко-правового університету*. 2005. № 1 (2). С. 64-77.

2. Демченко І. С. Практика європейського суду з прав людини в національній судовій практиці у справах, пов'язаних із медициною. *Часопис*

Київського університету права. 2014. № 2. С. 348-350.

3. Кучів О. Скарги на жорстоке поводження: ефективність їх розслідування у світлі практики європейського суду з прав людини. URL: <https://yvu.com.ua/skargy-na-zhorstoke-povodzhennya-efektyvnist-yih-rozsliduvannya-u-svitli-praktyky-yevropejskogo-sudu-z-prav-lyudyny>. (Дата звернення 20.11.2019).

4. Дроздов О. Як має дотримуватися право засуджених на охорону здоров'я в контексті практики ЄСПЛ. URL: <https://zib.com.ua/ua/130158-yak-mae-dotrimuvatisya-pravo-zasudzhenih-na-ohoronu-zdorovya.html>. (Дата звернення 04.09.2019).

5. Гаджиев Х. И. Вопросы доказывания в практике Европейского суда по правам человека. *Журнал российского права*. 2018. № 6. С. 78–95. DOI: 10.12737/art_2018_6_8.

6. Яновська О. Г. Застосування практики європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. № 2(27). 2013

Клочков Володимир Григорович,
прокурор відділу Головного
слідчого управління Генеральної
прокуратури України, старший
радник юстиції, докторант
Національного транспортного
університету, кандидат юридичних
наук

ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ БЕЗ ЗАЙВИХ ТЕРМІНІВ

Важливим є те, що кожний заголовок і назва законопроекту та проекту нормативно-правового акта має бути, за можливістю, коротким, але й надмірна його стислість небажана. Що коротший заголовок, назва законопроекту чи нормативно-правового акта, то він ширший за своїм змістом.

До основних різновидів експертиз належать судова, екологічна, наукова і науково-технічна, а їх діяльність визначені відповідними законами, у тому числі кодексами.

Наприклад ст. 242 КПК України передбачено, що експертиза проводиться експертом за зверненнями сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого суді чи суду.

Тому експерт є суб'єктом судочинства, який виконує доручення вищевказаних органів на проведення експертизи судової.

Автор тривали роки працював слідчим, старшим слідчим прокуратур, слідчим з особливо важливих справ прокуратури СРСР, в.о. начальника слідчого відділу Київської міжобласної спеціальної прокуратури, прокурором, старшим прокурором відповідних управлінь Генеральної прокуратури України, призначив багато різних експертиз, а тому добре знає наступні проблеми.

Визнавши необхідність проведення експертизи у кримінальному провадженні, слідчий або прокурор виносять вмотивовану постанову, а слідчий суддя чи суд – ухвалу, які і є підставою для її проведення. Такі акти повинні відповідати основним вимогам, зокрема мати правовий характер, бути конкретними та лаконічними. Вони призначають (за старим КПК призначали слідчий, орган дізнання, прокурор та суд) судово-авторознавчу, судово-акустичну, судово-бухгалтерську, судово-економічну, судово-товарознавчу, судово-дактилоскопічну, судову залізнично-транспортну, судово-імунологічну, судово-психіатричну, судово-трасологічну, судово-фонетичну та інші експертизи із зазначенням слова «судово-». Про призначення цих експертиз вказано в методичних рекомендаціях та в юридичній літературі.

Однак призначаються і автотехнічна, криміналістична, комп'ютерно-технічна, почеркознавча, фототехнічна, фінансово-економічна та інші експертизи без слова «судово-», що свідчить про відсутність єдиного підходу щодо назви експертиз. Більшість експертиз призначаються на стадії досудового розслідування, а деякі з них слідство закривають. Судами при розгляді кримінального провадження експертизи призначаються значно менше. Вони проводяться в експертних установах МВС, охорони здоров'я та інших, які не належать до системи органів судової влади.

Друкування слова «судово-», займає певний час і «захаращує» тексти процесуальних та службових документів, а за своєю суттю є зайвим. Більше того, деякі норми КПК України не передбачають слова «судово-» щодо призначення відповідних експертиз. Так, п. 2 ст. 197 КПК передбачає проведення психіатричної експертизи. Пункт 3 ст. 242 КПК встановлює залучення особи для проведення медичної або психічної експертизи.

Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 309 КПК передбачено направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи.

Однак п. 3 ст. 238 та п. 1 ст. 241 КПК передбачають, відповідно, призначення судово-медичної та судово-психіатричної експертиз, що не повністю відповідають названим вище статтям КПК щодо назв експертиз та неточного їх призначення.

З метою мінімізації кількості зайвих термінів, економії часу для друкування, точного та єдиного підходу щодо призначення експертиз у п. 3 ст. 238 КПК України після слів «для проведення» слово «судово-» необхідно виключити, далі – за текстом.

У п. 1 ст. 241 КПК України після слів не «потрібно проводити» слово «судово-» також виключити, далі – за текстом.

З урахуванням вищевикладеного, та можливого різного тлумачення з назви Закону України «Про судову експертизу» слово «судову» пропоную виключити. Після слова «експертизу» доповнити слова «у кримінальному провадженні».

У статтях 1 та 7 цього Закону слово «судова», а також у ч. 2 ст. 15 та інших статтях слово «судових» виключити, далі – за текстом.

З цією метою у назві та в тексті наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 08.10.1998 р. слова «судових» та «науково-» виключити.

У Переліку регіональних зон обслуговування науково-дослідними установами судових експертиз цієї Інструкції, наприклад Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені заслуженого професора М. С. Бокаріуса та в інших установах слова «судових» виключити.

У назві «Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» слова «науково-», «судових» необхідно виключити, а слово «питання» замінити на слово «щодо» чи «про», далі – за текстом з урахуванням відмінка.

Це сприяє зменшенню громіздкості цієї назви, а в діяльності правоохоронних та інших органів є практика складення таких документів під назвою: «Методичні рекомендації щодо ...», у текстах яких є науковість.

Ці та інші заходи будуть сприяти полегшенню досудовому розслідуванню. У відповідній статті, автор запропонував системні заходи щодо спрощенню і полегшенню слідства, а тому визнаний кращим автором року[1].

У зв'язку із введенням у дію нового КПК і прийняттям законів та нормативних правових актів, що регулюють функціонування досудового розслідування, виникла необхідність відповідних змін в Конституції України.

Так, у ст. 31 Основного Закону після слів «під час розслідування» вказаний термін «кримінальних справ». Таке викладення слів слід визнати неправильним. Відповідно до норм української чи російської мови розслідується саме злочин, а не кримінальна справа.

Більш того, у відповідних статтях КПК вказано про кримінальне провадження, у зв'язку з цим, термін «справа» не повинно бути.

Тому, у вищеназваній статті Конституції України після слів «під час розслідування», вказати такі слова: «злочину у кримінальному провадженні», далі за текстом.

Список використаних джерел

1. Клочков В.Г. Як спростити і полегшити слідство? Юридичний вісник України. – 8- 14 квітня 1999. – С. 6.

Кобилінський Владислав Миколайович,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавр
навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Приходько Юрій Павлович

доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

СУДОВА ВИБУХОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду (ст. 1 Закон України «Про судову експертизу»).

Вірогідність висновків залежить від вчасного проведення дослідження та підготовки експерта, його спеціальних знань щодо об'єктів матеріального світу.

Виділимо одну з найнеобхідніших експертиз – вибухотехнічну.

Вибухотехнічна експертиза проводиться для виявлення на місці події вибухотехнічних пристроїв за їх ознаками та основними властивостями, також повідомлення процесуальних осіб про даний пристрій, його вилучення, збереження та надання відповідних рекомендацій процесуальним особам. Наприклад, побачивши на місці події антени, приймачі, електронні схеми особа зі спеціальними знаннями може припустити принцип дії та надати відповідні рекомендації.

Своє дослідження спеціаліст-вибухотехнік на місці події здійснює в тих межах, які йому визначає слідчий або прокурор, як процесуальна особа, що керує проведенням огляду як окремої слідчої (розшукової) дії. Отримані за результатами попередніх досліджень, зокрема й проведених експрес-аналізів, дані можуть містити, хоча й короткі і не достатньо інформативні, але науково обґрунтовані відомості щодо причин і обставини вибуху, основних характеристик вибухового пристрою та вибухових чи інших речовин, які використані в його конструкції. Такі дані мають важливе значення і для наступних експертних досліджень [1].

Всі об'єкти, які можуть вилучатись із місця події можна поділити на три групи:

- вибухотехнічні вироби, матеріали та речовини з яких вони виготовлені, елементи вибухотехнічних пристроїв та їх залишки;

- предмети речової обстановки з місця події;
- інші матеріали, які могли бути пов'язані з підготовкою до злочину.

Вилучення таких об'єктів здійснюється згідно з «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень». Дана інструкція затверджує основні права, обов'язки експертів та оформлення під час експертиз. Вилучення об'єктів, що підлягають дослідженню, та відібрання зразків оформлюються протоколом згідно з вимогами процесуального законодавства. У них, крім загальних реквізитів такого роду документів, зазначається, які саме зразки були вилучені або відібрані, їх кількість, умови відбору або вилучення, а також інші обставини, що мають значення для вирішення поставлених питань. Протокол підписується всіма особами, які брали участь у вилученні об'єктів, відібранні зразків.

Об'єкти дослідження надсилаються в експертну установу в упаковці, яка забезпечує їх збереження, та засвідчуються особою у передбаченому законодавством порядку. Речові докази і порівняльні зразки упаковуються окремо.

Якщо в матеріалах справи є дані про особливості виявлення, вилучення, зберігання об'єкта дослідження або про інші обставини, що могли вплинути на його властивості та ознаки, про них слід зазначити в документі про призначення експертизи та надіслати засвідчені належним чином копії протоколів процесуальних дій в експертну установу [2].

Можна зробити висновок, що вибухотехнічна експертиза досліджує вибухові речовини їх розміщення в матеріальних носіях на місці події, також їх вилучення, збереження, надання рекомендацій процесуальним особам при поводженні з ними. Даний вид дослідження є досить специфічним і потребує спеціальної підготовки, тому ми вважаємо, що експертів за даним напрямком досліджень необхідно готувати в державних навчальних закладах з урахуванням вимог практичних підрозділів та експертних установ.

Список використаних джерел

1. Вибухотехнічна експертиза – видавництво Юрінком Інтер, URL: https://pidruchniki.com/74899/pravo/vibuhotehnichna_ekspertiza

2. «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» - Редакція від 22.02.2019, підстава - z0187-19, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0187-19>

Ковальов Костянтин Миколайович,
заступник директора Державний
науково-досліджений експертно-
криміналістичний центр Міністерства
внутрішніх справ України

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ДАВНОСТІ ВИГОТОВЛЕННЯ ДОКУМЕНТУ

На сучасному етапі розвитку судової експертизи встановлення давності виготовлення документів особливу роль відіграє наявність у експерта широкого спектру спеціальних знань. Враховуючі сучасні можливості підробки документів судовий експерт не повинен обмежуватися наявністю знань у вузькій сфері, пов'язаній з вирішенням лише окремого питання, так як, для проведення комплексного дослідження документа з метою встановлення давності його виготовлення він повинен володіти спеціальними знаннями у різних галузях науки і техніки.

У науці криміналістиці визначення «спеціальні знання» надано видатним Українським вченим криміналістом М.В. Салтевським, «Спеціальні знання – це сукупність професійних наукових, технічних чи практичних знань і навичок, якими володіє суб'єкт, що називається і використовується в кримінальному процесі як фахівець»[1].

Також, поняття «спеціальні знання» наведено в мультимедійному підручнику «Криміналістика» створеному авторським колективом Національної академії внутрішніх справ України, в якому зазначено, що «Спеціальні знання – це не пов'язані з веденням кримінального судочинства знання, які за змістом виходять за рамки загальноосвітніх та спеціальних освітніх програм, які використовуються для досягнення юридичних цілей в ході кримінального процесу»[2].

При цьому, слід розуміти що поняття «спеціальні знання» передбачає опанування особою значного обсягу інформації, потребує детального вивчення процесів і явищ, їх наслідків, умов виникнення та видозмінення певних ознак, їх характеристик та багато іншого.

Згідно тлумачного словника поняття «спеціальні знання» складається з трьох практично тотожних за смислом слів:

«фахівець – той, хто досконально володіє якимсь фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо; спеціаліст»,

«спеціаліст – той, хто досконально володіє певною спеціальністю, має глибокі знання в якій-небудь галузі науки, техніки, мистецтва тощо; Той, хто досяг високої майстерності в чому-небудь, знавець чогось.» та

«знання – обізнаність у чому-небудь, наявність відомостей про кого-, що-небудь; Сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих у процесі

навчання, дослідження і т. ін.; Пізнання дійсності в окремих її проявах і в цілому»[3].

Враховуючи те, що судова експертиза встановлення давності виготовлення документа проводиться не лише для потреб кримінального судочинства, а й для встановлення істини у інших процесах, питання підготовки судового експерта з встановлення давності виготовлення документа, набуття ним глибоких спеціальних знань в галузі науки і техніки та досягнення високої майстерності набуває особливої актуальності.

Виходячи з того, що процес дослідження документа з метою встановлення давності його виготовлення потребує многогранного підходу, необхідно чітко визначитися з галузями науки і техніки та обсягом спеціальних знань якими повинен оволодіти експерт. Цей обсяг повинен бути нерозривно пов'язаний з безпосередньо об'єктами, які він досліджує та методами дослідження, які він має застосовувати.

Так, у ході експертного дослідження експерт вивчає документ як у цілому так і кожний його реквізит та частину окремо. Вирішення питання про давність виготовлення документа можливо лише за результатами всестороннього дослідження сукупності усіх його ознак та проведенні, у разі потреби, порівняльного дослідження. Тобто, експерт повинен мати знання у галузі історії виготовлення документів, поліграфії, порядку оформлення документу та заповнення його реквізитів, фізичних та хімічних особливостей фарбних речовин і паперу, почеркознавства та ще в декількох інших галузях науки і техніки.

Для систематизації цих знань, визначення їх межі та набуття майбутнім експертом емпіричних навичок, необхідне створення наукового базису і підходу в його підготовці, шляхом розробки спеціалізованої програми підготовки судового експерта, яка повинна складатися з декількох розділів із специфічною інформацією, яка стосується окремих знань в галузі документознавства, почеркознавства, матеріалів документа тощо. Що у свою чергу, потурбує відокремлення експертного дослідження з визначення давності виготовлення документа шляхом впровадження окремої судово-експертної спеціальності.

Список використаних джерел

1. Криміналістика / М.В. Салтевський. Київ, Кондор, 2005, с. 78.
2. https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lection_3.24.html
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005, с. 1530, 1364, 469.

Ковальова Ольга Вікторівна,
завідувач сектору Донецького
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО КОМПЛЕКСУ ДЛЯ ОФОРМЛЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК УНІФІКАЦІЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Враховуючи сучасний напрямок розвитку діджиталізації всіх сфер у державі, вважаємо за доцільне запропонувати використання програмного забезпечення, яке б дозволило спростити та уніфікувати висновки судової експертизи.

З англійської «digitalization», буквально «оцифрування». У широкому сенсі означає перехід інформаційного поля на цифрові технології, переведення певної інформації з аналогового у цифровий формат для її легшого подальшого використання на сучасних електронних дівайсах [1].

Відповідно до ст. 102 КПК України, яка регламентує зміст висновку експерта, у висновку експерта повинно бути зазначено:

- 1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза;
- 2) місце і час проведення експертизи;
- 3) хто був присутній при проведенні експертизи;
- 4) перелік питань, що були поставлені експертові;
- 5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом;
- 6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;
- 7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання [2].

Якщо п.п. 1, 2, 3, 4 майже не викликають питань щодо свого змісту, то п.п. 5,6, 7 можна тлумачити по-різному.

Найбільше питань щодо тлумачення викликають такі поняття як «опис отриманих експертом матеріалів» та «докладний опис проведених досліджень», а також «обґрунтовані відповіді».

Кримінальний процесуальний кодекс як основне нормативно-праве джерело звісно не може регламентувати усі окремі питання, стосовно кожної сфери його застосування, зокрема щодо змісту експертних досліджень, і саме цьому законодавець використав такі розпливчасті формулювання відповідно до найбільш загального рівня абстракції. Конкретне регулювання питань змісту експертних досліджень знаходить своє відображення у нормативних актах, які регламентують оформлення висновків судових досліджень та методиках окремих видів досліджень.

Наразі одним з таких нормативно-правових актів є Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС України від 17.07.2017 № 591, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 18 серпня 2017 р. за № 1024/30892 – далі Інструкція-591 [3].

Методики дослідження об'єктів експертизи зброї визначають послідовність дій експерта, містять відомості щодо об'єктів дослідження, їх класифікації, кваліфікуючих ознаках, різних варіантів висновків з прикладами їх формулювань, щодо устаткування, інструментів і матеріалів, необхідних для проведення експертиз [4].

Одним із проблемних питань, на наш погляд, є недостатня уніфікованість та структурованість елементів висновку експерта. Відповідно до загальноприйнятої структури, висновок експерта складається з трьох частин: вступна, дослідницька, заключна або власне «висновок». Однак, більш детальна регламентація цих частин відсутня.

Це ускладнює використання сучасних інформаційних технологій, передумовою використання яких є моделювання об'єктів предметної області, для якої необхідна формалізація, яка забезпечить однозначне розуміння структури предметної області. Адже неможливо змоделювати об'єкти, сутність яких не регламентована.

У більшості випадків об'єкти судових експертиз є типовими, аналоги яких вже досліджувалися та наявні типові способи їх досліджень та описання. Незважаючи на це опис однотипних об'єктів та опис дослідження кожним експертом здійснюється по різному, формулювання оцінки результатів та висновку експерта також відрізняються.

Головною метою уніфікації висновків судових експертиз є створення уніфікованої системи документації, що може дати високий економічний ефект. Цього досягають шляхом зниження витрат часу на складення текстів службових документів, їх оформлення, виготовлення бланків документів, а також підвищення якості технологічних процесів роботи з документами, особливо під час користування ними з метою отримання необхідної інформації.

Окрім того, введення цих даних можливо здійснювати за допомогою стандартизованого інтерфейсу інформаційної системи.

Таким чином, судовий експерт матиме можливість за допомогою мобільного пристрою (смартфон або планшет) безпосередньо вносити дані про дослідження до інформаційної системи у місці проведення дослідження і здійснювати друк результатів за встановленою формою, без необхідності витрат часу на оформлення висновку.

Перелік ознак, дій та оцінок, які є обов'язковими для заповнення встановлюється відповідно до виду об'єкта, проведених досліджень та поставлених питань.

Варіанти значень окремих ознак та оцінок можуть зберігатися у базі даних та надаватися експерту у якості варіантів або підказок.

Можливо впровадити підказки у вигляді положень методик, які автоматично будуть надаватися експерту під час введення окремих елементів (ознак об'єктів, експериментів тощо).

Підказки дозволять на підставі накопичених відомостей про конкретні об'єкти, а також у відповідності до методичних рекомендацій та методик автоматично заповнювати більшість атрибутів (ознак та їх значень, необхідних дій та варіанти оцінок їх результатів), наявність або значення яких лише будуть підтверджуватися або змінюватися експертом відповідно до виявленої інформації, у відповідності до останніх змін у методиці. Окрім того, це дозволить об'єднати наявні відомості про окремі об'єкти та їх види для автоматичного заповнення більшості атрибутів (ознак та їх значень, необхідних дій та варіанти оцінок їх результатів).

Впровадження власної автоматизованої інформаційної системи для здійснення судово-експертної діяльності це значна подія, пов'язана з впровадженням в діяльність Експертної служби МВС України сучасних інформаційних технологій, яка здатна повністю змінити підхід до судово-експертної діяльності та вивести її на якісно новий рівень.

Список використаних джерел

1. Діджиталізація. URL: <http://myslovo.com/?dictionary=%D0%B4%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення 30.10.2019).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 11.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1191> (дата звернення: 30.10.2019).
3. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України від 17.07.2017 № 591, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 18 серпня 2017 р. за № 1024/30892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17> (дата звернення 30.10.2019).
4. Реєстр методик проведення судових експертиз. Міністерство юстиції України. URL: <http://rmpse.minjust.gov.ua/search> (дата звернення 30.10.2019).

Ковальчук Вікторія Сергіївна,
судовий експерт сектору
трасологічних досліджень
Вінницького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ПОРІВНЯЛЬНО - ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ОТРИМАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ТА ЙОГО ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ТА США

Становлення України, як правової держави, вдосконалення правового регулювання використання спеціальних знань, з метою належного та ефективного забезпечення захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб і держави, усунення неузгодженості положень законодавства в частині проведення експертиз, вимагають аналізу сучасного стану правового забезпечення експертної діяльності, з метою його подальшого розвитку та вдосконалення [1].

У сучасний період активно розвивається міжнародна співпраця в галузі судової експертизи. В цілях активної боротьби із злочинністю держави укладають договори про взаємну правову допомогу у кримінальних справах. В зв'язку з чим, важливим є проведення порівняльно-правового дослідження процесуального порядку отримання висновку експерта та його правове значення в кримінальному процесі України та США.

У США, згідно Федеральних правил про докази (FRE), прийнятим є поняття «expert witness», що в буквальному розумінні означає «експерт-свідок», процесуально-правовий статус якого передбачено правилами 702-706 FRE [2]. В українському законодавстві введено поняття «судовий експерт», процесуально-правові норми якого викладені в Законі України «Про судову експертизу», Кримінальному процесуальному кодексі України (КПКУ) та інших нормативно-правових актах [3, 4]. Згідно FRE [2] свідок, який кваліфікується як експерт за знаннями, навичками, досвідом, практикою чи освітою, може давати показання у формі висновку експерта чи іншим чином. Відповідно до FRE [2] в США суд може призначити будь-якого експерта, з яким сторони погоджуються, або будь-якого за власним вибором. Проте, суд може призначити лише того, хто погодиться бути експертом. Крім того, за рішенням сторони або самостійно, суд може вимагати від сторін вказати причини, через які не були призначені експерти, і може просити сторони подати кандидатури. На противагу цьому, в українському законодавстві згідно КПКУ порядок залучення експерта може здійснюватися наступним чином: 1. Експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження; 2. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової; 3. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених КПК [3].

В українському кримінальному процесі висновок експерта визнається самостійним доказом, який суд може покласти в основу вироку не вдаючись в обов'язковому порядку до допиту експерта в рамках судового розгляду. В американському кримінальному судочинстві, висновок експерта, отриманий

вході досудового розслідування, по загальному правилу не має доказового значення, у зв'язку з існуванням доказового правила hearsay (в перекладі – чутки), яке передбачає визнання неприпустимими доказів, отриманих поза судом від особи, яка не з'явилась в судове засідання. Разом з тим, в кримінальному процесі окремих штатів США, визначені умови, при дотриманні яких, отриманий сторонами, в рамках розслідування, висновок експерта, може бути визнаний допустимим доказом. Як в українському так і в американському кримінальному процесі висновок експерта не має заздалегідь встановленої сили, і оцінюється з точки зору належності в ньому відомостей до обставин кримінального провадження, дотримання закону, і прав обвинуваченого при призначенні і проведенні судової експертизи, а також його достовірності, в тому числі наукової обґрунтованості.

В українському кримінальному процесі властивості належності, допустимості, достовірності мають власний зміст, і суд їх використовує для прийняття рішення по суті. В американському ж, кримінальному процесі, поняття допустимості доказів має інше значення. Там докази визнаються допустимими, якщо вони не підпадають під правила, що виключають докази з метою винесення обґрунтованого і справедливого вердикту присяжними засідателями, професійний суддя до дослідження ними доказів справи оцінює допустимість доказів.

Отже, законодавча база США розглядає експерта як свідка, чия думка викладена на основі інтегрованого теоретико-емпіричного поєднання навчання, освіти, навичок, сертифікації або досвіду, який може надавати докази у межах своєї компетенції. При цьому, докази експертів в США можуть бути спростовані доказами інших експертів або іншими показаннями чи фактами. Натомість, в Україні правовий статус судового експерта визначається як учасника процесу, який володіє чітко окресленими процесуальними правами та обов'язками. При цьому, примітним видається незалежність та відсутність об'єктивної зацікавленості судового експерта у результатах експертного дослідження, які могли б вплинути на перебіг справи.

Список використаних джерел

1. Курило В. І. Правове регулювання експертної діяльності в Україні: проблеми та шляхи розвитку / В. І. Курило, А. В. Самохін // Вісник Маріупольського державного університету. Серія право. – 2013. – Вип. 5. – С. 66-72.
2. The Federal Rules of Evidence (2019) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.rulesofevidence.org/table-of-contents/>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Закон України «Про судову експертизу» : із змінами від 17 жовтня 2019 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

Кожжакарь Ніна Миколаївна,
головний судовий експерт сектору економічних досліджень, відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Чернівці, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ НЕСТАЧІ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Господарська діяльність різних сфер підприємства є доволі різноманітна і багатогранна. Але незалежно від сфери діяльності і принципу роботи, їх функціонування потребує наявності товарно-матеріальних цінностей. Основною регулюючою ланкою за контролем наявності чи відсутності товарно-матеріальних цінностей є своєчасне проведення інвентаризація. Тому доволі часто виникає необхідність у документальному підтвердженні нестач товарно-матеріальних цінностей у різних галузях діяльності підприємств, що є одним із завдань судової економічної експертизи.

Різними аспектами даного питання, щодо особливості проведення судової економічної експертизи при встановленні нестачі в процесі проведення інвентаризації досліджувалися такими вченими, як Т. М. Гузенко, О. Мушко, В. Д. Андреев, М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, М. І. Камлик, В. М. Мурашко, Я. В. Соколов, В. В. Сопко, Н. М. Ткаченко, О. А. Шпіг та ін.

З практики проведення економічних експертиз щодо документального підтвердження нестач товарно-матеріальних цінностей виявлених в процесі проведення інвентаризації, часто виникає ситуація, коли документи, які досліджує експерт оформленні із порушеннями вимог Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 24 травня 1995 року № 88, а саме:

- відсутні обов'язкові реквізити;
- відсутні підписи учасників інвентаризації;
- значні забруднення;
- різноманітні виправлення;
- та інше.

Основною метою проведення інвентаризації на підприємствах з різною господарською діяльністю є перевірка збереження товарно-матеріальних цінностей в їхньому якісному та фактичному еквіваленті, вчасному

встановлені нестач, лишків та пересортування, контролем за належним виконанням обов'язків матеріально відповідальних осіб [2].

В процесі інвентаризаційної перевірки встановлюється відповідності фактичної наявності товарно-матеріальних цінностей з аналітичними даними бухгалтерського обліку. Інвентаризація встановлює розбіжності, що виокремлюються в нестачу або надлишки. Проведення інвентаризації та порядок її оформлення проводять відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999, №996-XIV та Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджений наказом Міністерства Фінансів України від 02.09.2014, №879.

Для правдивості отриманих результатів, інвентаризація проводиться на основі таких принципів, як: раптовість проведення, об'єктивність, неприривність процесу, точність, повнота охоплення об'єктів, точність, своєчасність, об'єктивність та інше. Перед початком проведенням інвентаризації товарно-матеріальних цінностей, в незалежності від її цілей та причин, що спонукало до її проведення, керівник підприємства видає наказ про проведення інвентаризації, у якому повинно зазначатися: строк проведення інвентаризації, товарно-матеріальних цінностей, які необхідно перевірити, склад учасників комісії інвентаризації та іншу важливу інформацію. Перед початком самої інвентаризації матеріально-відповідальні особи зобов'язані надати в бухгалтерію всі первинні документи про переміщення товарно-матеріальних цінностей, а саме їх прихід і видачу, що в подальшому надасть змогу провести звірку даних з більшою точністю.

Також, матеріально відповідальні особи дають розписку в інвентаризаційному описі про те, що до початку інвентаризації всі прибуткові й видаткові документи здано до бухгалтерії. Інвентаризація проводиться за місцем зберігання товарно-матеріальних цінностей. На товарно-матеріальні цінності, що перебувають в дорозі та ще не оплачені покупцями, що перебувають на відповідальному зберіганні на складах інших підприємств, на комісії або на переробці складається окремий інвентаризаційний опис. Інвентаризаційна комісія повинна тільки у присутності матеріально відповідальних осіб перевіряти фактичну наявність товарно-матеріальних цінностей і фіксувати дані перевірки в інвентаризаційному описі. Всі записи в інвентаризаційному описі записуються за найменуванням, із зазначенням номенклатурного номера, виду, групи, сорту, одиниці виміру, ціни, суми та кількості.[1].

Всі результати проведеної роботи під час інвентаризації, записуються та оформлюються в інвентаризаційних описах, актах інвентаризації, звіряльних відомостях, пояснювальних та інші документи, які повинні бути оформлені відповідно до вимог установлених Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 24 травня 1995 року № 88. Матеріали інвентаризації можуть бути заповнені рукописним способом або за допомогою електронних засобів. В процесі заповнення даної

документації не допускаються взагалі ніяких поправок і неточностей, незрозумілостей в написаному, що піддає сумніву написаному, пропущених пустих рядків, граф та інше, а якщо вищесказане допустиме, то всі правки та уточнення повинні бути виконанні згідно Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [1].

Під час проведення судової економічної експертизи дослідження документів щодо нестач або надлишків, виявлених під час проведення інвентаризацій, відбувається методами документальної перевірки та зіставлення, а також перевіркою первинної документації щодо надходжень на відпуску товарно-матеріальних цінностей в між інвентаризаційний період. Судовий експерт при дослідженні документів, які є об'єктом дослідження, має перевіряти правильність заповнення документа за формою та відображення в ньому господарських операцій, звертати увагу на заповнення всіх необхідних реквізитів, наявність всіх відповідних підписів та зіставляє дані первинної документації з даними реєстрів бухгалтерського обліку.

Експертна практика показує, що при розслідуванні справ щодо документального підтвердження нестач товарно-матеріальних цінностей виявлених в процесі проведення інвентаризації, кількість документів, які необхідні для дослідження та висновків експерта напряму залежить від особливості справи та поставлених перед експертом запитань.

В процесі дослідження документів, експерт робить висновки щодо правильності проведення й відповідного оформлення інвентаризації, правильності оформлення первинних документів за між інвентаризаційний період та інших представлених на дослідження документів. Таким чином, документи які оформлені з порушеннями чинного законодавства, не враховуються під час проведення економічної експертизи, а тому виникає проблема щодо неповноти дослідження, не врахування всіх обставин справи кримінального провадження, яке може впливати на результати висновку експерта.

Отже, при проведенні економічних експертиз щодо документального підтвердження нестачі товарно-матеріальних цінностей, судовому експерту необхідно ретельно відстежувати зміни чинного законодавства для набуття нових знань, умінь і навичок, а також враховувати всі аспекти особливостей ведення бухгалтерського обліку на підприємствах.

Список використаних джерел

1. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджений наказом Міністерства Фінансів України від 02.09.2014, №879 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14> (дата звернення 30.10.2019).
2. Чебанова Н. В. Василенко Ю. А. Бухгалтерський фінансовий облік. Київ «Академія», 2002. С. 393-395.
3. Хом'як Р. Л. Лемішовський В. І. Бухгалтерський облік в Україні. Львів «Інтелект-Захід», 2007. С. 590-591.

Кожевніков Валерій Вікторович,
заступник завідувача відділу
криміналістичних видів досліджень
Черкаського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕСПЕЦИФІЧНИХ МАГНІТНИХ ПОРОШКІВ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ РУК

Розмаїття носіїв слідів рук, виявлених на місці події, зумовлює значну кількість засобів і методів їх виявлення.

Криміналістикою розроблено досить багато різних способів обробки поверхонь, за допомогою яких можна виявляти сліди рук, а також прийомів, що дозволяють зробити сліди більш чіткими.

Одним із поширених способів обробки поверхонь для виявлення невидимих та слабковидимих слідів рук є обробка їх порошками. Це найпростіший спосіб, який не потребує складної апаратури і може застосовуватись в любых умовах. Ефективність такого способу обробки визначається широким використанням сучасних порошків, як в чистому вигляді, так і в сумішах чи в поєднанні з іншими методами [1, с. 177].

Порошки розрізняють за структурою (дрібнодисперсні, крупнодисперсні), по питомій вазі (легкі і важкі), за кольором (світлі, темні, нейтральні), за магнітними властивостями (магнітні та немагнітні), за складом (однокомпонентні і суміші, флуоресцентні та фосфоресцентні).

На сьогоднішній день дактилоскопічних порошків нараховується величезна кількість. Якщо раніше були відомі деякі види порошків, такі як «Рубін» (червоний), «Малахіт» (темно-коричневий), «Топаз» (сірий), «Сапфір» (чорний), окис заліза (чорний), окис цинку (білий), сажа тощо, зараз деякі виробники пропонують порошки на різні кольори (рожеві, жовті, коричневі, фіолетові, зелені, оранжеві, сріблясті, золотисті, бронзові тощо). Зрозуміло, що такий набір дактилоскопічних порошків, інспектор-криміналіст не в змозі щодня транспортувати з собою на численні виклики слідчо-оперативної групи. Та й не завжди якість виявлення залишається достатньою для подальшого їх дослідження, особливо враховуючи те, що вартість таких порошків досить суттєва (близько 1000 грн. за кілограм порошку).

Очевидно, що такі порошки зазвичай застосовуються в спеціальних дактилоскопічних лабораторіях обласних НДЕКЦ під час проведення дактилоскопічних експертиз при обробці різних за кольором поверхонь, з метою контрастного виявлення потожирових слідів пальців чи долонь рук.

Це призводить до того, що інспектор-криміналіст на місці події починає економити порошки, обробляючи лише ті поверхні, які зазвичай контактують з пальцями та долонями рук (наприклад вхідні двері

обробляються лише в районі дверних ручок чи близько до торцевої частини). В результаті вилучення слідів рук, залишених правопорушниками в нетрадиційних місцях не відбувається взагалі.

Вирішити цю проблему можливо лише тоді, коли в чемодані інспектора-криміналіста буде в достатній кількості порошок, який добре виявляє потожирові сліди рук на різних поверхнях. На сьогодні без великих витрат інспектора-криміналіста можливо забезпечити хіба що таким порошком як сажа. Порошок досить ефективний, особливо на металевих поверхнях, дозволяє після обробки досліджувати біологічні сліди, однак не досить ефективний на неметалевих поверхнях, як і всі немагнітні порошки.

З метою пошуку нетрадиційних порошків, які можливо використовувати як дактилоскопічні з метою виявлення потожирових слідів рук, експертами Черкаського НДЕКЦ МВС проведено численні експерименти з магнітним порошком «Трифолін» ТУ 6-14-870-77.

«Трифолін» [2, с. 187] - це однорідний порошок від темно-коричневого до чорного кольору, який володіє магнітними властивостями та використовується в сільському господарстві, а саме для очищення насіння рапсу, конюшини, люцерни, льону та інших багаторічних кормових трав від насіння бур'янів та домішок.

Порошок має магнітну здатність біля 95%, що підтверджується гарним триманням частинок порошку на магнітному пензлі, досить дрібної фракції (дрібнодисперсний) та не містить шкідливих речовин, що дозволяє вільно його застосовувати під час проведення досліджень. Порошок є достатньо доступним як стосовно цінової політики (близько 27-30 грн за 1 кг), так і можливості придбання на території України.

Як відомо, на можливість виявлення папілярних узорів впливає природа речовини об'єкта, стан його поверхні, а також властивості порошку і спосіб обробки [1, с.177].

Як відомо з Методики [1], дактилоскопічні порошки, за допомогою яких виявляють сліди папілярних узорів, мають відповідати певним вимогам, а саме:

- бути дрібнодисперсними (пилоподібними);
- відрізнятися за кольором від поверхні-слідоносія;
- мати високу адгезію (прилипання) до потожирової речовини і не фарбувати поверхню (не залишати фон), на яку вони наносяться;
- зберігати колір і чіткість деталей сліду на дактилоскопічній слідокопіювальній плівці.

З метою встановлення необхідних якостей, порошком проводилась обробка потожирових слідів з різним ступенем давності залишення слідів (від 2 годин до 15 діб) на різних поверхнях, включаючи скло, кераміку, глянцева та матова папір, поліетилен, пофарбований метал, лакована деревина тощо.

Результати показали, що порошок гарно прилипає до потожирової речовини сліду, не фарбуючи загальний фон поверхні на якій розташовані сліди.

Виявлені (забарвлені) сліди мають гарну контрастність, добре зберігають колір, чіткість деталей будови папілярного узору та мікроознак папілярних ліній, у тому числі й після їх копіюванні на відрізки прозорих липких стрічок чи дактилоскопічну плівку.

Крім цього, порошком «Трифолін» можливо обробляти не лише невидимі чи слабковидимі потожирові сліди. Його можна застосовувати для обробки слідів рук, виявлених у результаті застосування ціанокрилового методу, а саме для підсилення контрастності сліду (особливо на світлих поверхнях).

При проведенні дактилоскопічних досліджень, в частині виявлення слідів рук на необроблених об'єктах, експерти в стінах дактилоскопічних лабораторій використовують різноманітні методи та способи.

Згідно Методики [1], можливість виявлення ДНК-профілю елементів клітинного епітелію, що може знаходитись у оброблених слідах рук, є лише у випадку оброблення об'єктів-слідоносіїв такими порошками як форсункова сажа чи окис цинку, а також розчином чотирьохоксику рутенію. Також зазначено, що після застосування дактилоскопічних порошоків («Малахіт», «Рубін», «Топаз», «Срібний», слід «МЛ»), а також парів ціаноакрилової кислоти, ДНК-профіль встановити не представилось можливим.

Це призводить до того, що нерідко ініціатори проведення досліджень забороняють експертам використовувати руйнуючі методи, у т.ч. й ті, які можуть знищити біологічні сліди, які необхідні для подальшого проведення імунологічних чи молекулярно-генетичних експертиз. Зазвичай такі випадки трапляються при роботі з речовими доказами, вилученими з місць скоєння особливо тяжких злочинів.

Для вирішення питання про вплив порошку «Трифолін» на біологічну речовину кров'яних чи потожирових слідів рук, були проведені численні лабораторні випробування.

Біологічні дослідження проводились методом визначення видової належності білка крові реакцією преципітації в агаровому гелі, методом визначення групової належності крові, а саме антигенів системи АВ0, реакцією абсорбції-елюції (РАЕ), методом тонкошарової хроматографії при визначенні наявності крові та методом визначення групової належності крові, а саме виявлення ізогемаглютининів методом покривного скла (по Ляттесу) за системою АВ0.

Молекулярно-генетичні дослідження проводились методом визначення кількісного та якісного аналізу ДНК з використанням реагентів для полімеризації ланцюгової реакції у реальному часі Quantifiler Human за допомогою приладу 7300 Real Time PSR з подальшим фрагментним аналізом STR-локусів з використанням набору реагентів для полімеразної ланцюгової реакції AmpFISTR Identifier Plus на автоматичних аналізаторах 3130

Genetic Analyzer (використовуючи обладнання відділу біологічних досліджень Миколаївського НДЕКЦ МВС) для проведення молекулярно-генетичного дослідження контактних слідів пальців рук із попереднім обробленням магнітним порошком «Трифолін».

За результатами усіх випробувань встановлено, що після обробки предметів магнітним порошком «Трифолін», у т.ч. забруднених кров'ю, можливо проводити позитивні біологічні та молекулярно-генетичні дослідження.

Вирішальним у визнанні магнітного порошку «Трифолін» як дактилоскопічного повинна бути саме відповідність тим якостям, які висуваються до дактилоскопічних порошоків, а також його безпечність та доступність.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що магнітний порошок «Трифолін» можливо використовувати в якості дактилоскопічного темного дрібнодисперсного магнітного порошку. Підтверджується це як позитивними результатами лабораторних досліджень в частині якісного виявлення слідів рук та можливості подальшого молекулярно-генетичного дослідження слідів, оброблених порошком «Трифолін», так і доступною ціною пропозицією.

Реалізація, розглянутих у зазначених тезах моментів дозволить інспекторам-криміналістам мати в достатній кількості дактилоскопічного порошку з метою максимального та ефективного пошуку слідів дактилоскопічного походження, залишених на місці події. Крім цього, застосування порошку «Трифолін» має позитивно вплинути на проведення дактилоскопічних досліджень, особливо це стосується проведення комплексних (дактилоскопічних та молекулярно-генетичних) досліджень. Адже на сьогодні, при роботі з об'єктами, які будуть в подальшому направлятись на молекулярно-генетичне дослідження, дозволяється використання лише порошоків сажі чи окису цинку та розчину чотириокису рутенію. Такі застереження вже самі по собі є специфічними, оскільки немагнітні порошки не досить якісно зарекомендували себе при виявленні «давніх» слідів, а робота з розчином спричиняє руйнуючу дію на деякі об'єкти, такі як папір чи метал (викликає корозійну дію).

Очевидно, дещо бентежить пряме сільськогосподарське призначення порошку «Трифолін». Однак тут слід згадати про деякі, не зовсім спеціальні криміналістичні порошки та їх суміші, які виправдано отримали назву «дактилоскопічні»: це насамперед форсункова сажа, графіт, окис цинку, тальк, суміш кристалічного йоду та крохмалю «Тканоль», суміші двоокису титану (титанове білило) та алюмінієвого порошку та багато інших.

Список використаних джерел:

1. Разумов Э. А., Молибога Н. П. Осмотр места происшествия. Киев : РИО МВД Украины, 1994. 672 с.
2. Перельман В.И. Краткий справочник химика : Москва, Госхимиздат, 1964. 620с.

3. Криміналістичне дослідження слідів рук: наук.-практ. посіб. / Дубовий О. П., Лукашенко В. Я., Рибалко Я. В. та ін.; за ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ : Атіка, 2000. 152 с.

4. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» / уклад.: Жолтанська І.І., Кузнецов В.А., Щавелев А.В., Димитрова А.В., Кушніренко Н.В. Київ: ДНДЕКЦ МВС, 2014. 119 с.

Козачок Володимир Степанович,
старший судовий експерт сектору
балістичних обліків відділу
криміналістичних видів
досліджень Тернопільського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕНДОСКОПА ПРИ ПРОВЕДЕНІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Науково-технічний прогрес та новітні технології у різних галузях науки і техніки в повній мірі стосуються проектування та виготовлення нових зразків вогнепальної зброї.

Поруч з цим, технічна оснащеність балістичних лабораторій, якою користуються експерти при дослідженні зброї, не в повній мірі відповідає сучасним вимогам сьогодення.

Як відомо, об'єктами які поступають на експертизу можуть бути нові зразки зброї, старовинна, саморобна, перероблена, атипова зброя, в ході дослідження якої, необхідно вирішити комплекс діагностичних, ідентифікаційних та ситуаційних завдань. Основними складовими будь-якої зброї є ствол, ствольна коробка та інші її частини, внутрішні елементи яких, у більшості випадків, є малодоступними для візуального огляду спеціалістом. Відтак оглянути і зафіксувати зображення та окремі особливості досліджуваних поверхонь за допомогою цифрової фотокамери не завжди видається можливим.

Окремі науковці стверджують що, зір людини дає можливість отримати близько 90% від всієї інформації, яка нею сприймається з навколишнього середовища [3]. Якщо зір людини, в разі необхідності, озброїти додатковими технічними засобами, це допоможе їй більш повно та якісно сприймати таку інформацію, особливо у випадках, коли ці засоби застосовуються у науково-технічних дослідженнях. Таким чином важливість візуального і вимірювального контролю за допомогою спеціальних пристроїв та приладів

- є актуальним і вимагає постійного вдосконалення технічних засобів, за допомогою яких здійснюється такий контроль.

У багатьох галузях науки і техніки вже багато років використовують спеціальні прилади для дослідження прихованих та важкодоступних місць, які називаються ендоскопами. Історія винаходу та застосування ендоскопа налічує більш як 200 років. Перші згадки про ендоскоп відносяться до 1805 року, коли німецький вчений-лікар Філіпп Боціні застосував його для дослідження органів людини. Ендоскопи з'явилися на кілька століть пізніше інших оптико-механічних приладів – луп, мікроскопів, інших приладів для збільшення зображення, телескопів та ін. [4].

Сьогодні, широке розповсюдження набули ендоскопічні методи дослідження у медицині – для дослідження внутрішніх органів людини, промисловості – для контролю за роботою окремих машин та механізмів в екстремальних умовах та недоступних місцях, контролю за технічним станом будівельних конструкцій та ін. Принципи роботи такого обладнання базуються на основі сучасних досягнень науки і техніки, в тому числі ІТ-технологій.

В даний час розроблено велику кількість технічних ендоскопів різних конструкцій, що дозволяють вирішити практично будь-яку діагностичну задачу. Робоча частина ендоскопа проникає всередину об'єкта через отвори діаметром від декількох десятих часток міліметра і на глибину до декількох метрів.

Повертаючись до проблем балістичних досліджень, слід зазначити, що ендоскоп у найближчій перспективі може стати одним з найбільш ефективних, за своїм функціональним призначенням приладом, який дасть можливість детально вивчити та дослідити внутрішню будову зброї, а саме: наявність та кількості нарізів, ступінь їх вираженості та зношеності; внутрішню будову патронника; дзеркало затвору, ствольну коробку та її складові частини; – дефекти (виступи, заглиблення, тріщини, сторонні предмети).

Крім цього, встановити: співставимість каналу ствола та патронника, особливо це стосується револьверів; якість обробки, переробки чи втручань, що дасть змогу експерту встановити спосіб виготовлення та ін.

Отже, ендоскоп у балістичних дослідженнях це оптичний прилад, за допомогою якого спеціаліст може побачити внутрішні поверхні та частини зброї, завдяки складній оптичній системі, геометричні та розмірні характеристики якого дозволяють проникнути у канал ствола та інші важкодоступні місця об'єкта дослідження.

Зупинимось більш детально на конструктивних особливостях окремих видів існуючих ендоскопів.

За принципом своєї роботи ендоскопи поділяються на **оптико-механічні** та **відеоендоскопи**.

Оптико-механічні ендоскопи.

Приймачем інформації в оптичному приладі є «око» – світло-матеріальний носій цієї інформації. Тому ендоскоп являє собою двоканальну оптичну систему. Перший канал – освітлювальний, який призначений для створення необхідного за рівнем і спектру освітлення всередині контрольованого об'єкта. Освітлювальний канал більшості сучасних ендоскопів передає світло від допоміжного приладу – освітлювального блоку – на досліджуваній об'єкт через некогерентні волоконно-оптичні джгути, що складаються з великої кількості двошарових оптичних волокон діаметром, як правило, 30-50 мкм.

Відбите досліджуваним об'єктом світло надходить в другий канал – інформаційний, який передає зображення досліджуваного об'єкта безпосередньо в око оператора або на екран телевізійної системи.

Залежно від конструкції робочої частини, оптико-механічні ендоскопи можна розділити на дві основні групи: 1) ендоскопи з жорсткою робочою частиною (тільки прямолінійний доступ в зону контролю); 2) ендоскопи з гнучкою робочою частиною (доступ в зону контролю можна здійснювати і по криволінійному каналу).

Ендоскопи кожної з цих груп відрізняються не тільки механічною конструкцією робочої частини, а й використовуваними в інформаційному каналі оптичними системами [5].

Ендоскопи з жорсткою робочою частиною. Інформаційний канал ендоскопів з жорсткою робочою частиною, як правило, складається з лінзового об'єктива, лінзових передавальних (обертаючих) систем і окуляра. Діаметр робочої частини зазвичай більше 4 мм, довжина робочої частини до 100 мм її діаметрів, поле зору від 0 ° до 100°. У порівнянні з іншими типами ендоскопів, лінзові системи дозволяють отримати найвищу роздільну здатність, світлосилу і дозволяють найбільш широко комбінувати оптичні параметри (збільшення, поле зору, напрямок спостереження, і т. д.) Для вирішення конкретних завдань діагностики [5].

Ендоскопи з жорсткою робочою частиною при наявності сітки координат в окулярі дозволяють робити точні вимірювання виявлених дефектів.

При діаметрі жорсткої робочої частини менше 4 мм інформаційний канал зазвичай складається з градієнтного об'єктива, градієнтних обертаючих систем і лінзового окуляра. Ендоскопи на основі градієнтної оптики мають більш низькі, ніж лінзові, роздільну здатність, контраст зображення, і поле зору в межах 40 ° – 60 °. Можливості комбінування оптичних параметрів обмежені [5].

Ендоскопи з гнучкою робочою частиною. Інформаційний канал ендоскопів з гнучкою робочою частиною складається з лінзового (рідше – градієнтного) об'єктива, волоконно-оптичного джгута з оптичних волокон діаметром 5 – 15 мкм і лінзового окуляра. При цьому зображення будується об'єктивом на вхідному торці джгута і розглядається через окуляр на вихідному торці джгута. Гнучкі ендоскопи різноманітніші за своїми

можливостями (управління дистальною частиною, інструментальний канал та ін.) у порівнянні із жорсткими, проте роздільна здатність обмежена діаметром волокна [5].

Відеоендоскопи.

На відміну від оптико-механічних (візуальних) ендоскопів, відеоендоскопи, при аналогічних варіантах пристроїв освітлювального каналу, містять в собі оптико-електронний перетворювач – матрицю, розташовану безпосередньо за об'єктивом на дистальній частині і інформація передається через робочу частину по електричних проводах. Такі прилади не мають окуляра і зображення можна спостерігати тільки на екрані телевізійного або комп'ютерного монітора, приєднаного до відеопроцесору, як правило, поєднаному з освітлювальним блоком в одному корпусі. Мініатюризація матричних приймачів зображення дозволила створити відеоендоскопи з гнучкою робочою частиною діаметром 4-12 мм і довжиною до декількох десятків метрів. Роздільна здатність відеоендоскопів значно вище, ніж ендоскопів на основі волоконно-оптичних джгутів, однак, в більшості випадків, поступається роздільної здатності ендоскопів з жорсткою робочою частиною на основі лінзової оптики. Крім того, процес перетворення зображення в телевізійний сигнал та подальша його цифрування призводять до втрати інформації. Якщо кількість інформації, яка сприймається оком зображення перевищує 2×10^6 біт, то в звичайній телевізійній картинці кількість інформації становить близько $0,5 \times 10^6$ біт [5].

Таким чином, підводячи підсумки проведеного дослідження, можна сформулювати наступні висновки:

Ендоскопи, як спеціальні технічні засоби можуть бути рекомендовані для застосування при проведенні балістичних досліджень.

Найбільш оптимальним для таких досліджень може бути оптико-механічний ендоскоп із жорсткою робочою частиною, за умов окремих технічних доопрацювань, згідно додаткових рекомендацій поданих спеціалістами у сфері балістики.

Список використаних джерел

1. Наказ МВС України від 10.08.2016 № 32-н «Про затвердження типових вимог з організації функціонування відділу судово-експертного забезпечення НДЕКЦ МВС».

2. Удосконалення експертних досліджень завдяки впровадженню новітніх лабораторій з дослідження зброї; [Івасишин Г.В.]. Криміналістичний вісник №2 (18). - К., 2012. – с. 190.

3. Сайт вільної енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

4. Сайт науково-технічного центру ВНИИМП-ОПТИМЕД-1 «Історія ендоскопів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vniimp-optimed.ru/articles/>.

5. Сайт фірми офтальмологічної оптики «ОМТЕХ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.omtex.ru/tekhnicheskaya-endoskopiya/>.

Комар Юлія Миколаївна,

завідувач сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ» ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із напрямків підвищення ефективності виявлення і розслідування злочинів є використання спеціальних знань в діяльності правоохоронних органів. В криміналістиці останнього часу цьому напрямку досліджень, де існує ціла низка проблем, приділяється значна увага. Одним із напрямків підвищення ефективності виявлення і розслідування злочинів є використання спеціальних знань в діяльності правоохоронних органів.

При розслідуванні злочинів часто виникають питання, що виходять за межі правових, для вирішення яких недостатньо професійних знань та навичок слідчого. В даному випадку кримінально-процесуальним законодавством слідчому надано право використовувати допомогу експертів, спеціалістів, перекладачів, педагогів та інших осіб, котрі володіють спеціальними знаннями.

Визначення терміну «спеціальні знання» було розкрито в багатьох роботах вітчизняних та закордонних науковців, таких як: Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, А.В. Іщенко, П.П. Іщенко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, Ю.Г. Корухов, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, Б.В. Романюк, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, В.Ю. Шепітько та ін. Проте дане питання залишається дискусійним і сьогодні, насамперед, через різні підходи до його тлумачення.

В. Ю. Шепітько під «спеціальними знаннями» визначає систему наукових даних (відомостей) або навичок об'єктивного характеру, отриманих у результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню [1, с. 11]. Тобто спеціальні знання має обмежене коло осіб та вони повинні виходити за межі професійних знань, навичок і вмінь слідчого, прокурора, захисника, судді, спеціаліста.

На думку В. Г. Гончаренко, у кримінальному процесі «спеціальні знання» характеризуються, як знання й навички, отримані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки,

мистецтва або ремесла, використовувані визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для розв'язання за певною процедурою процесуальних завдань [2, с. 24].

Так, З.М. Соколовський зазначає, що під «спеціальними знаннями» слід розуміти сукупність відомостей, отриманих у результаті професійної спеціальної підготовки, що створюють для їх власника можливість вирішення питань у якій-небудь галузі. Основною ознакою в даному визначенні є вид професійної підготовки, у межах якої вивчаються відомості, які необхідні для вирішення питання, яке виникло в справі [3, 12].

Як зазначали М.М. Міхеєнко, В.П. Шибіко, А.Я. Дубинський, до «спеціальних знань» експерта не належать загальновідомі і загальнодоступні наукові знання, повсякденні, побутові відомості, а також знання у галузі матеріального і процесуального права, якими повинні володіти (і вирішувати пов'язані з ними питання) самі слідчі, прокурори, судді [4, с. 125–126]. Тобто, до спеціальних знань не відносяться юридичні знання. Прикладом, вирішення юридичних питань не може бути доручено експерту, оскільки вони відносяться до виняткової компетенції слідчого, прокурора, суду.

Тобто, «спеціальні знання» це професійні знання, вміння та навички в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, що необхідні для розв'язання питань, які виникають у ході досудового розслідування кримінальних проваджень та розгляду їх матеріалів у суді. Спеціальними вважають знання, що не є загальнопоширеними, загальновідомими і здобуваються в результаті цілеспрямованої професійної підготовки та досвіду практичної роботи в якій-небудь діяльності та являють собою систему знань про певні об'єкти, явища і закономірності, що досліджуються відповідною галуззю науки.

Визначення спеціальних знань у нормативних документах не існує, проте у деяких актах вживається термін «спеціальні знання». У законі України «Про судову експертизу» зазначається, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5]. Про «спеціальні знання» експерта говориться також у ч. 2 ст. 16 Закону «Про судову експертизу» – метою атестації працівників державної спеціалізованої установи, які залучаються до проведення судових експертиз та/або беруть участь у розробленні теоретичної та науково-методичної бази судової експертизи, є оцінка рівня їх спеціальних знань та відповідність займаній посаді [5].

У кримінально-процесуальному кодексі України при тлумаченні визначення експерта йдеться й про спеціальні знання. Так відповідно до ч. 1 ст. 69 КПК України експертом є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань

[6]. Таким чином, законодавець до спеціальних знань відніс наукові, технічні або інші знання, які необхідні і достатні для того, щоб дати висновок з питань, що виникають під час досудового розслідування і судового розгляду. У ст. 71 КПК України зазначається про спеціаліста, як про особу яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів [6]. Виходячи з даного визначення, спеціаліст являється учасником кримінального провадження, незаінтересований у результатах кримінального провадження та володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, які потребують відповідних спеціальних знань та навичок у відповідній галузі.

Отже, в нормативних документах відсутнє чітке визначення поняття спеціальних знань, не розкривається його зміст та суть. Повсякденна ж практика свідчить, що використання спеціальних знань під час досудового розслідування та судового слідства значно ширше тих, що передбачені законодавством.

Спеціальні знання у кримінально-процесуальному аспекті – це наукові, технічні або інші знання, які потрібні для дачі відповіді суб'єкта – носія цих знань на поставлені йому під час розслідування злочинів питання. Спеціальними вважаються знання, що не є загальнопоширеними, загальновідомими, а лише ті, яких набули спеціалісти, експерти, слідчі в тій чи іншій галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, тощо.

Таким чином, враховуючи сучасний розвиток науки криміналістики та проаналізувавши нормативне законодавство, підходи науковців до тлумачення поняття до спеціальних відносять наукові, технічні, криміналістичні та професійні знання, отримані під час навчання, і навички, набуті в процесі роботи у певних галузях практичної діяльності, використані разом із науково-технічними засобами під час пошуку, виявлення, вилученні та дослідження слідів злочину для одержання інформації, яка має значення для встановлення істини у кримінальній справі.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. Судова експертиза. 2014. № 1. С. 11–18.

2. Гончаренко В. Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. Вісник Академії адвокатури України. 2007. № 2 (9). С. 22–34.

3. Соколовський З.М. Понятіе спеціальних знаній / З.М. Соколовский // Криміналістика и судебная експертиза. – 1969. – Вып. 6. – С. 20-25.

4. Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: станом на 1 серпня 1995 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1995. – № 4–5. – 640 с.

5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Копча Наталія Василівна, здобувач вищої освіти ступеня «магістр» Національній академії внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович, старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ №2 НАВС

ПОПЕРЕДНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Немаловажне значення має попереднє дослідження об'єктів біологічного походження, серед яких особливе місце займають сліди крові.

За морфологічними ознаками слідів крові, що виявляють на місці події, може бути отримана інформація про механізм їх утворення, а також про такі обставини вчинення кримінального правопорушення, як:

- кількість поранень, їх черговість;
- місце тіла, локалізація ушкоджень;
- взаємне положення потерпілого і правопорушника в момент заподіяння тілесних ушкоджень;
- напрямок руху (переміщення) закривавленого тіла;
- висоту, з якої стікала кров;
- швидкість переміщення (волочіння) тіла.

Однак для цього спеціалісту необхідно добре орієнтуватися в різноманітті слідів крові.

При ушкодженні тіла, як правило, утворюється комплекс різних за формою слідів, і тільки дослідження такого комплексу в цілому дозволяє реконструювати механізм і умови утворення слідів. Для одержання найбільш повної інформації про подію, що мала місце, сліди крові поділяються на три групи: сліди елементарні; складні (комплексні); змішані.

Під елементарним слідом крові розуміється такий слід, морфологічні ознаки якого безпосередньо відображають спосіб й умови його формування. Форма елементарних слідів крові, головним чином, визначається механізмом

їх утворення. Крім того, вона, у певній мірі, залежить від кількості крові, що вилилася, її в'язкості, конфігурації предмета, на який кров потрапила, і будови його поверхні, положення цього предмета відносно джерела кровотечі тощо.

Виділяють 5 основних форм елементарних слідів:

- від витікання великої маси крові – калюжа;
- від падаючої під дією сили ваги краплі крові – пляма й вид краплі, що одержала додаткову кінетичну енергію, – пляма від бризок;
- від стікаючої під дією сили ваги більших мас або великих крапель крові – потік;
- від зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею по дотичній – помарка;
- те саме від повного зіткнення – відбиток.

Однотипні елементарні сліди крові зустрічаються або у вигляді одиничних, або у вигляді груп (сукупностей) слідів.

Інформація, одержана при вивченні таких слідів, у певній мірі має обмежений характер, оскільки дозволяє судити лише про механізм утворення сліду або групи однакових слідів.

Краплі крові, що мають ту чи іншу додаткову кінетичну енергію, можуть падати на перешкоду перпендикулярно або частіше під кутом.

Форма плям обумовлюється величиною кінетичної енергії краплі, що визначає її траєкторію та кут падіння краплі. Однак кут падіння залежить не тільки від траєкторії, але й від положення перешкоди відносно джерела кровотечі. При великій кінетичній енергії краплі висота її падіння на формі плям майже не позначається.

При перпендикулярному падінні краплі крові й невеликої її швидкості утворюється пляма округлої форми; при більшій швидкості по краях плями виникають зубці. Діаметр плям незалежно від висоти падіння не перевищує 2-4 мм.

При куті падіння близько 75° утворюється пляма, що за формою нагадує наконечник списа. Зі зменшенням кута падіння форма плями змінюється: вона може мати вигляд колби, булави, знака оклику. У всіх зазначених випадках широка частина сліду звернена до джерела кровотечі, а вузька збігається з напрямком руху краплі крові

Плями від бризок крові утворюються не тільки при безпосередньому зіткненні краплі з перешкодою, але і як супутників інших елементарних слідів (вторинні - «секундарні» - плями).

Сліди від бризок виникають також при струшуванні крові з закривавленого знаряддя. Оскільки такого роду сліди утворюються в процесі руху закривавленого знаряддя, їх ознаки (форма, розміри) і скупчення залежать, в основному, від кількості крові на знарядді й напрямку руху останнього.

На горизонтальній поверхні групи подібних слідів мають вигляд однієї або декількох ланцюжків із плям округлої або овальної форми. Розміри

окремих слідів, що входять у ланцюжок, поступово зменшуються до її закінчення.

Особливості груп слідів на вертикальній поверхні залежать від відстані між знаряддям і перешкодою. При відстані 50-80 см утворюються ланцюжки слідів, а при 1,5-2,0 м сліди безсистемно розсіюються на великій площі.

При невеликих відстанях між знаряддям і сприймаючою поверхнею форма слідів в «ланцюжку» визначається напрямком руху закривавленого знаряддя: гострі (зубчасті) краї плям завжди звернені убік його руху. Якщо знаряддя рухається зверху вниз, сліди у верхній частині ланцюжка мають овальну форму й більші розміри, а в нижній – вони дрібніші й мають вид знаку оклику, вузька частина яких спрямована донизу. У випадку руху знаряддя знизу вгору більшість слідів мають округлу або овальну форму, розміри їх у ланцюжку приблизно однакові.

Коли відстань перевищує 1,5-2 м, всі сліди витягнуті, причому більшість з них мають форму знаку оклику. Коли відстань до перешкоди виявляється значною, порушується закономірність в орієнтації слідів, внаслідок чого в цих випадках відновити положення знаряддя в момент утворення слідів неможливо.

При розмахуванні закривавленим знаряддям сила, що діє на краплі має два почергових протилежних напрямки, що відповідно відображаються на формі слідів.

Помарки – сліди, що виникають у результаті зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею по дотичній (тангенціально). Ці сліди утворюються при обтиранні закривавлених знарядь, витиранні закривавлених рук, при пересуванні пораненого або перенесенні трупа тощо.

У більшості випадків не мають певної форми, у зв'язку з чим їх морфологічні особливості мають обмежене інформативне значення. Однак місцезнаходження й розташування таких слідів дозволяє скласти певне уявлення про дії учасників події, що мала місце. У той же час іноді помарки відображають загальні ознаки предметів, що їх утворили. Так, наприклад, при обтиранні закривавленого знаряддя (клинок ножа) частково відтворюються його форма й розміри. У випадку обтирання закривавлених пальців рук помарки мають вигляд паралельних смуг, кількість яких відповідає кількості пальців, що брали участь у формуванні сліду.

Помарки, що утворюються при переміщенні закривавленого тіла, називаються слідом волочіння. Такий слід має вигляд смуги або паралельних смуг з рівними або звивистими краями. Окремі частини сліду, внаслідок неоднакового вмісту в них крові, мають різну інтенсивність. Уздовж країв помарок від волочіння нерідко розташовуються інші елементарні сліди крові, що частково вказують на напрямок пересування. Сліди, що утворюються від волочіння тіла в закривавленому одязі, відрізняються від слідів волочіння тіла, що кровоточить, не прикритого одягом, більш рівномірним

забарвленням і наявністю значної кількості паралельних лінійних слідів.

Відбитки – сліди, що утворюються в результаті повного зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею. Відбитки найчастіше являють собою сліди рук, ніг, одягу й рідше – знарядь кримінального правопорушення. Вони можуть повністю або частково відтворювати конфігурацію слідоутворюючої поверхні й відобразити зовнішню структуру. Повнота й чіткість передачі цих ознак, головним чином, залежать від стану й кількості слідоутворюючої речовини, умов слідоутворення й характеру сприймаючої поверхні. Відбитки закривавлених рук найчастіше виявляють на стінах, дверях, знаряддях кримінального правопорушення тощо.

На поверхні різних предметів (підлога, меблі) іноді залишаються сліди закривавленого одягу правопорушника або жертви: відбитки тканини штанів – при стоянні на колінах, сорочки або піджака, якщо людина спиралася, наприклад, на стіл.

Під складним слідом крові розуміється сукупність різних елементарних слідів, що утворилися з єдиного джерела кровотечі (ушкодження), наявного на тілі людини. Ці сліди за характером виникнення поділяються на первинні та вторинні.

Первинні складні сліди утворюються безпосередньо від кровотечі з ушкодження, вторинні – від впливу на вже закривавлену поверхню.

Вивчення складних слідів дає більш-менш всебічну інформацію про механізм утворення сукупності слідів, що дозволяє судити про деталі події, що сталася.

При утворенні складного сліду крові має місце різне сполучення елементарних слідів, обумовлене характером наявних в ушкодженні кровоносних судин. Особливості комплексу слідів залежать від локалізації ушкодження й характеру знаряддя.

Залежно від положення джерела кровотечі й перешкоди, на яку попадають бризи крові, сліди одержують певну форму й своєрідне скупчення. При ушкодженні вен, навіть великих, кров випливає струменем й утворює калюжі або просочування на ділянках, що прилягають до ушкодженої частини тіла. При влученні струменя крові на вертикальну або похилу поверхню виникають патьоки, а при падінні її з висоти кров розприскується.

При потраплянні крові на гладку горизонтальну поверхню утворюється віялоподібна розбіжна група дрібних плям від бризок. Форма їх округла або дещо овальна; краї рівні або зубчасті (останні – при висоті падіння бризок 25 см і вище), діаметр 2-4 мм (при висоті падіння від 10 до 150 см). Вершина цієї групи слідів звернена до джерела кровотечі; величина (довжина, ширина) обумовлюється висотою падіння крові. Чим вище розташоване джерело кровотечі, тим на більшому просторі розташовуються сліди. Кількість слідів від бризок зростає до підстави групи.

Особливості груп слідів при падінні крові на вертикальну поверхню

визначаються кутом зустрічі струменя крові з перешкодою.

1. Якщо кут дорівнює 90° , утворюється пляма булавоподібної форми, у вигляді головки, що переходить у довгий потік (до 1-1,5 м і більше). Навколо головки й патьоку – плями від бризок булавоподібної форми, вузькі кінці яких звернені переважно, в сторону від основного сліду.

2. Якщо кут зустрічі гострий, особливості скупчення слідів залежать від траєкторії струменя фонтануючої крові:

– при ударі об поверхню висхідного струменя потік у плямі булавоподібної форми виявляється коротким.

У цьому випадку, так само як і при влученні крові під кутом 90° , визначити відстань між джерелом кровотечі й перешкодою не вдається. Однак можливість утворення такої групи слідів з дистанції більше 25-30 см виключається;

– при низхідній траєкторії струменя крові виникають вертикально розташовані групи слідів у вигляді ланцюжка або доріжок, що складаються зі слідів від бризок.

Якщо відстань між джерелом кровотечі й перешкодою невелика (20-30 см), у ланцюжок входять плями від бризок овальної й булавоподібної форми; зі збільшенням відстані сліди від бризок подовжуються, дістають форму знаку оклику та групуються у вигляді смуг (ширина 2-4 мм).

Як уже було сказано, особливості первинного складного сліду залежать від локалізації ушкодження тіла й характеру зброї. Звідси велика розмаїтість елементарних слідів, що входять у комплекси. Разом з тим можна відзначити низку особливостей, характерних для поранень тим чи іншим знаряддям.

Вторинні складні сліди утворюються при впливі на вже закривавлену поверхню. Можуть виникати, головним чином, при одному або декількох повторних ударах тупими предметами й струшуванні або стіканні крові із закривавленого знаряддя.

Основне місце серед таких слідів займають плями від бризок і патьоки. Окремі елементарні сліди є такими самими, що й при фонтануванні крові, однак скупчення їх і поширення мають деякі відмінності. Вторинні складні сліди розсіюються в різних напрямках і розташовуються на більшій площі, тоді як при фонтануванні крові вони спостерігаються на обмеженому просторі й мають вибірковий напрямок. Особливості скупчення вторинних слідів залежать від форми поверхні, розміру й ваги знаряддя, сили й напрямку удару, взаємного розташування слідоутворюючої речовини (крові) зі сприймаючою поверхнею й кількості ударів.

При ушкодженні тупим знаряддям вторинні кров'яні сліди виникають у випадках повторних ударів по раненій поверхні, коли на ній у результаті первинного ушкодження судин накопичується кров. Найбільш типова в цьому смислі травма голови.

При ударі під кутом кров розприскується, головним чином, у напрямку додаткової сили.

У випадку нанесення декількох ударів форма елементарних слідів та їх скупчення можуть бути досить різноманітними, особливо якщо змінювався напрямок ударів і положення жертви. Кількість слідів та їх груп виявляється значно більшою, ніж при одному ударі. Однак оскільки механізм утворення скупчення слідів від кожного удару зберігається, іноді є можливість зробити висновок про кількість нанесених ударів.

Радіус розбризкування крові при повторних ударах залежить від маси крові, що накопичилась і сили ударів. Особливе значення для оцінки складного сліду одержують групи елементарних слідів, що утворюється від струшування або стікання крові із закривавленого знаряддя.

У деяких складних слідах зустрічаються сліди від бризок, напрямок яких не відповідає основному напрямку слідів, що становлять дану сукупність. Такі сліди, як правило, утворюються в результаті струшування крові із закривавлених знарядь і нерідко виявляються за межами основної частини сукупного сліду, наприклад на спині, на стелі тощо.

Під змішаними слідами розуміється сукупність складних слідів: джерел кровотечі, наявних на тілі однієї людини, або з джерел кровотечі на тілі різних осіб. До їх складу входять елементарні сліди, їх групи, первинні й вторинні складні сліди. При змішаних слідах крові (у випадку утворення останніх у результаті нанесення ушкоджень яким-небудь одним видом знаряддя) сукупність слідів у певній мірі залежить від характеру знаряддя.

Так, наприклад, при нанесенні ушкоджень рублячим знаряддям, на предметах навколишнього оточення утворюється велика кількість плям від бризок внаслідок розмахування закривавленим знаряддям і рідше від безпосередніх ударів, множинні помарки, калюжі й патьоки. На одязі й тілі кримінального правопорушника є різноманітні сліди крові, локалізація яких залежить від положення жертви й правопорушника в момент нанесення ушкоджень або подальших дій.

Для поранень гострими ріжучими знаряддями характерні скупчення крові поблизу ушкоджень, сліди від фонтануючої крові, патьоки й помарки, розташовані поблизу того місця, де перебував труп. На правопорушнику в таких випадках залишається велика кількість різноманітних слідів крові.

При нанесенні ушкоджень колюче-ріжучими знаряддями, як правило, спостерігаються сліди від крапель крові, що падають під дією сили ваги, патьоки й калюжі. На правопорушнику, як правило, сліди крові нечисленні.

Отже, найбільш повна інформація про механізм утворення слідів крові за їх ознаками може бути отримана тільки при вивченні всієї сукупності кров'яних слідів, що утворилися на місці події, тілі й одязі жертви. Повнота такої інформації зростає, якщо є можливість також вивчити сліди крові на одязі правопорушника і знарядді вчинення кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодексу України: станом на 1 грудня 2013 р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Кримінальний кодекс України: станом на 20 грудня 2014 р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. № 580-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.
5. Про судову експертизу : № 4038-XII за станом на 25 лютого 1994 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1994. – № 28. – 232 с. – (Закон України).
6. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
7. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липн. 2017 р. № 575 . URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
8. Криміналістика : курс лекцій / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. Ірпінськ ВДЦ АПСУ, 2002. 416 с.
9. П. Д. Біленчук, В. В. Головач, М. В. Салтевський. Криміналістика / під ред. П. Д. Біленчука. Київ: Вища школа, 2000. 256 с.
10. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко та ін. Київ: ЦУЛ, 2015. 544с.
11. Криміналістика / под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло. СПб: Право, 2001. 928 с.
12. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник / Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін, О.Г. Волошин та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 442с.
13. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус., А.В. Іщенко., О.О. Алексеев. Київ: «Центр учб.літер.», 2015. 544 с.
14. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ: Кондор, 2005. 588 с.

Корж Євген Олександрович,
судовий експерт Запорізького
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України, кандидат хімічних наук

ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ НА ВМІСТ КАНАБІНОЇДІВ МЕТОДОМ ІЧ-ФУР'Є СПЕКТРОСКОПІЇ

Загальні тенденції світової політики в області регулювання обігу наркотичних лікарських засобів вказують на поступове введення в обіг поняття «медична маріхуана», тобто канабісу, що практично не містить психоактивного компоненту – тетрагідроканабінолу (ТГК), основним діючим компонентом якого є інший канабіноід – канабідіол (КБД). Законодавством США (в деяких штатах) визначено граничний вміст ТГК у медичній марихуані, до максимум 5 % у штатах Джоржия, Вірджинія та Канзас [1]. Препарати на основі медичної маріхуани, з доведеною клінічними дослідженнями ефективністю, використовуються для знеболювання важкохворих, підвищення апетиту у хворих на анорексію, покращення сну, лікування резистентних спадкових форм епілепсії («Епідіалекс») та розсіяного склерозу («Сатівекс»), а також проводяться дослідження можливості застосування медичного канабісу для лікування раку, хвороби Паркінсона, хвороби Альцгеймера та інших неврологічних та імунних хвороб [2, 3].

На сьогоднішній день в законодавстві України відсутнє поняття медичної маріхуани, обіг канабісу та будь-яких препаратів з нього заборонений. Проте 15 травня 2019 року комітет Верховної Ради з питань прав людини, нацменшин і міжнародних відносин одногослосно підтримав законопроект про використання марихуани в медичних цілях [4]. Цим законопроектом нормується вміст ТГК у висушеній соломі медичного канабісу не вище 0,08 відсотка. Враховуючи можливість в найближчому часі введення медичної маріхуани в обіг, актуальними є розроблення та валідація методики експресного визначення належності рослинного зразка до медичного або рекреаційного канабісу.

Серед методів, що використовують в практиці експертного дослідження для визначення канабіноїдів у рослинній речовині, широкого застосування набули методи тонкошарової хроматографії (ТШХ) (якісний аналіз) та газової хроматографії (ГХ) (кількісний аналіз), основним недоліком яких є висока собівартість аналізу [5].

Перспективним з огляду на експресність та бюджетність аналізу представляється метод визначення вмісту ТГК у речовині рослинного походження шляхом ІЧ-спектроскопії з Фур'є-перетворенням [6]. Його сутність полягає у екстрагуванні канабіноїдів з рослинної речовини при нагріванні органічним розчинником, випаровуванні розчинника, знятті ІЧ-спектру отриманого екстракту та порівнянні його з бібліотечними спектрами ТГК та КБД.

Вміст канабіноїдів та їх фракційний склад суттєво різняться у різних частинах рослин – коренях, листях, стеблах, квітках. Для дослідження рослин коноплі на вміст ТГК відділенням наркотиків та злочинів Організації

Об'єднаних Націй рекомендовано при експертних дослідженнях використовувати верхівки рослин разом з квітками та листками [7]. При дослідженні частин рослин коноплі рекомендовано гомогенізувати рослинну речовину, висушити та обрати середню наважку, яку аналізувати в подальшому.

Наявність у рослинних екстрактах маріхуани супутніх компонентів певним чином впливає на чистоту ІЧ-спектра. Для порівняння чутливості якісного аналізу канабіноїдовмісних екстрактів методами ІЧ-спектроскопії та ТШХ необхідне додаткове дослідження методом ГХ з мас-детектуванням, що дозволить співвіднести отримані результати з якісним та кількісним складом рослинного екстракту.

Список використаних джерел

1. State Medical Marijuana Laws [Електронний ресурс] // National Conference of State Legislatures. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ncsl.org/research/health/state-medical-marijuana-laws.aspx>.
2. Rice J. Cannabinoids for Treatment of MS Symptoms: State of the Evidence / J. Rice, M. Cameron. // Current neurology and neuroscience reports. – 2018. – № 8:50. – P. 1–10.
3. Use of Cannabidiol in the Treatment of Epilepsy: Efficacy and Security in Clinical Trials / [S. Silvestro, S. Mammana, E. Cavalli et al.]. // Molecules. – 2019. – № 24(8):1459. – P. 1–25.
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення фундаментального права особи на життя [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65969.
5. Шимановський С. О. та ін. Дослідження наркотичних засобів, поширених на території України. Київ: МВС України, 1997. 92 с. (реєстраційний код 8.6.47 згідно Реєстру методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України).
6. Mainali D. Quick and Real-Time Potency Determination of Cannabinoids Using FTIR Spectroscopy [Електронний ресурс] / D. Mainali // Agilent Technologies, Inc.. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.agilent.com/cs/library/applications/5991-8810EN_cary630_cannabis_application.pdf.
7. Recommended methods for the identification and analysis of cannabis and cannabis products. Manual for use by national drug laboratories – New York: UNODC, 2009. – 50 p.

Коробка Олена Михайлівна,
судовий експерт сектору
товарознавчих та гемологічних
досліджень відділу товарознавчих,
гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності Запорізького
НДЕКЦ МВС

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

На сучасному етапі суспільного розвитку значно зросла потреба у залученні спеціалістів у галузі товарознавства, а саме у судово-товарознавчій експертизі, під час розслідування та судового розгляду кримінальних, господарських і цивільних справ.

Судово-товарознавчі експертизи необхідні для розслідування кримінальних правопорушень (розкрадання державного, суспільного або приватного майна, скоєння розбоїв та грабежів, фальсифікації продукції, недобросовісної конкуренції тощо) і цивільних справ (розподіл майна, вирішення господарських спорів, виключення майна із опису, відшкодування збитків при пошкодженні майна тощо).

Сутність судово-товарознавчої експертизи полягає у тому, що за допомогою спеціальних досліджень встановлюються фактичні товарні властивості, ступінь зниження вартості товарів, відповідність показників якості товарів нормативним документам, встановлення дефектності, причин їх виникнення, та ринкова вартість товарів. Головним завданням експерта-товарознавця є встановлення ринкової вартості товарів з урахуванням усіх чинників, які впливають на їх споживчі характеристики.

Одна із особливостей судової товарознавчої експертизи – це можливість встановлення ринкової вартості як за наявності так і за відсутності об'єктів дослідження.

Ринкова вартість – вартість, за яку можливе відчуження об'єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем, після проведення відповідного маркетингу за умови, що кожна із сторін діяла із знанням справи, розсудливо і без примусу [1].

Основні завдання, що вирішуються при визначенні ринкової вартості товару:

- ідентифікація товару;
- класифікація товару;
- визначення фактичного стану товару;
- аналіз вартості товару на конкретну дату в певному регіоні, на споживчому ринку.

Ідентифікація – це ототожнення, прирівнювання, уподібнення,

розпізнавання об'єкта за завданими критеріями [2].

Ідентифікація є початковим етапом визначення ринкової вартості товарів, з неї починається проведення експертизи. В результаті ідентифікації визначається відповідність товару встановленим вимогам, внаслідок чого встановлюється справжність (оригінальність) товару. При виявленні невідповідності констатується фальсифікація.

Після ідентифікації судовий експерт класифікує об'єкт за його належністю та ознаками. Класифікація являє собою упорядкований на основі певних ознак розподіл товарів на класи і дрібніші підрозділи, незалежні один від одного, або такі, що потребують логічної послідовності і підпорядкованості [3].

Щодо визначення фактичного стану товару - питання товарознавчої експертизи може стосуватися об'єктів які знаходяться як у новому стані, так і ті, які були у використанні. Судова товарознавча експертиза дозволяє встановити фактичні дані, що підтверджують або спростовують відповідність характеристик досліджуваних об'єктів товарного походження базовим (нормативним) значенням, а також встановлення дефектності виробів і обставин, при яких відбулося зниження їх якості (фактичних даних, пов'язаних з дотриманням (недотриманням) правил упаковки, маркування, зберігання, транспортування та ін.).

Наявність дефектів суттєво впливає на ринкову вартість товарів. Дефект – недолік, або нездатність функціонувати внаслідок такого недоліку [4]. Це локальне (місцеве) порушення внутрішнього стану об'єкта, що полягає в зміні (погіршення або поліпшення) окремих показників за конструктивним або естетичними властивостями.

Для визначення ринкової вартості товарів застосовують такі основні методичні підходи: витратний, дохідний, порівняльний.

Дохідний підхід базується на врахуванні принципів найбільш ефективного використання та очікування, відповідно до яких вартість об'єкта оцінки визначається як поточна вартість очікуваних доходів від найбільш ефективного використання об'єкта оцінки, включаючи дохід від його можливого перепродажу.

Порівняльний підхід ґрунтується на врахуванні принципів заміщення та попиту і пропонування. Порівняльний підхід передбачає аналіз цін продажу та пропонування подібного майна з відповідним коригуванням відмінностей між об'єктами порівняння та об'єктом оцінки.

Витратний підхід ґрунтується на врахуванні принципів корисності і заміщення та передбачає визначення поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єкта оцінки з подальшим коригуванням їх на суму зносу (знецінення).

Дослідження на етапі визначення ринкової вартості передбачають аналіз цінової інформації, що міститься в різних офіційних джерелах інформації.

Важливо акцентувати увагу на тому, що для отримання найбільш

достовірної інформації щодо ринкової ціни аналіз ринку досліджуваного товару необхідно проводити в конкретному регіоні, у конкретний період часу.

Сутність дослідження, проведеного судовим експертом товарознавцем, полягає у встановленні за допомогою спеціальних знань в області товарознавства фактичних даних, що свідчать про товарні характеристики виробів, відхилення від нормативних документів, з метою визначення фактичного стану виробу й причин його зміни для визначення їх ринкової вартості.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальна оцінка майна і майнових прав» зі змінами та доповненнями.
2. Вікіпедія – свободна енциклопедія [Електронний ресурс]. – <http://wikipedia.org>. – (дата звернення: 09.010.2019). вікіпедія.
3. Экспертная оценка товаров: учеб. пособ. 2-е издание / [Архипов В.В.] – К.: Вид-во „Центр учебной литературы”, 2016. – 36 с.
4. Данилюк Л.І. Методика визначення вартості майна : товарознавча методика / А.І. Лозовий, О.С. Донцова. –Х.:ХНДІСЕ, 2004. – 15 с.

Король Анна Валеріївна, старший судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

СПЕЦИФІКА ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІЛИХ РЕЧЕЙ У ФІЛАТЕЛІЇ

Одним із напрямків проведення судово-мистецтвознавчої експертизи є дослідження об'єктів філателії із встановленням їх культурної та/або історичної цінності. Філателія – колекціонування знаків поштової оплати – марок, етикеток, ярликів, поштових календарних та спеціальних погашень (штемпелів), штампів та ін., а також конвертів, карток, листівок зі знаками поштової оплати – надрукованими (цільні речі) та наклеєними (цілі речі) [1, с. 280]. Однак, слід зазначити, що конверти, листівки, бланки та інші речі, на яких відсутні знаки поштової оплати, не відносяться до об'єктів філателії, хоча вони залишаються об'єктами мистецтвознавчих досліджень. Такі предмети пов'язані з історичними подіями, особами та характеризують історичні епохи. Виключення становлять листи домарочного періоду,

польової пошти, службові відправлення поштової адміністрації з поміткою «службове», листи і поштові картки з відтисками франкувальних машин, які включають до філателістичних колекцій за умови проходження ними пошти.

Відкритим залишається проблема термінології, визначення та віднесення до категорії ціла річ. В існуючих на сьогодні джерелах містяться наступні визначення:

– ціла річ – конверт, картка або складений відповідним чином аркуш паперу, що пройшли пошту, з марками або без них (домарочне письмо, польова пошта тощо) та збереглись в оригінальному вигляді [1, с. 290];

– ціла річ – поштова картка або конверт, супровідна адреса до посилки, поштовий переказ тощо з наклеєною франкотурою [2, с. 203];

– цілі речі – філателістичні матеріали – різного роду листи, поштові картки з наклеєними на них знаками поштової оплати, що погашені поштовими штемпелями [3, с.135].

І якщо на сьогоднішній день серед філателістів та колекціонерів існують суперечки щодо віднесення до цілої речі відправлень, які не пройшли пошту, та поняття оригінального (незмінного) вигляду. То однозначною та головною ознакою для цілої речі залишається наклеєна і погашена марка, на відміну від цільних речей, де марку надруковано разом з конвертом, картою тощо.

Отже, об'єктом колекціонування ціла річ стає лише після того, як вона пройшла пошту, та залишились у незмінному вигляді. Однак, існують виключення, а саме конверти «Першого дня» (далі – КПД), картмаксимуми (далі – КМ) та спеціальні погашення, які і без цього є предметом колекціонування. Хоча, відповідно до правил філателістичних виставок, КПД та КМ, які пройшли пошту, все ж таки надається перевага.

КПД та КМ відносяться до цілих речей та є невід'ємною частиною колекціонування поштових марок. В хронологічних колекціях КПД допомагають встановити час та місце курсування знаків поштової оплати. Особливу цінність КПД та КМ набувають в тематичних колекціях. Зміст їх сюжетів доповнює та збільшує колекції та інформацію щодо марок.

Колекціонування КМ виділяють у окремий розділ філателії – максимofilію, так само як і відбитків спеціальних штемпелів, у тому числі спеціальних штемпелів «Першого дня».

Що ж являє собою конверт «Першого дня» та картмаксимум, які саме погашення відносяться до спеціальних, та на що слід звертати увагу під час експертного дослідження.

КПД та КМ – належать до цілих речей, являють собою філателістичний матеріал, який складається з трьох поштових елементів: однієї або декількох марок (блоку) однієї серії, наклеєних на художній немаркований конверт (аналогічну художню картку) та погашений штемпелем в перший день їх випуску в поштовий обіг [4, с. 3].

Картмаксимум означає, що картка містить максимум елементів, які можна було об'єднати разом. Особливостями створення КМ є те, що 75%

площі картки має бути зайнято зображенням, що відповідає сюжету зображення марки, а марка наклеєна на лицьову сторону кратки. Штемпель та місце погашення мають також відповідати події, темі, сюжету марки та картки.

Головним під час атрибуції КПД та КМ, звичайно, є встановлення автентичності цілої речі. Хоча під час створення КПД та КМ вкрай рідко бувають випадки підробки і лише з рідкісними екземплярами, такі випадки все ж мають місце у експертній практиці. Це й використання вже погашених марок, невідповідних погашень та наклеювання на поверхню існуючих поштових карток інших фотографій (фрагментів, репродукцій). Існують випадки, коли при автентичності всіх трьох поштових елементів КМ та КПД, їх комбінацію неможливо назвати справжньою, наприклад, дата випуску поштової картки (конверту) пізніша, ніж дата випуску марки та виконання погашення або марка погашена звичайним календарним штемпелем з відповідною датою, однак не спеціальним штемпелем, призначеним для цієї події. Тому, під час дослідження необхідно уважно та пильно розглядати всі компоненти у найдрібніших деталях.

Під час створення КПД не виключено використання різних конвертів (звичайних або спеціально випущених з цією метою, або відібраних філателістами на їх розсуд), різних комбінацій марок (особливо це стосується серійних випусків), будь-яких штемпелів для їх погашення (штемпелів «Першого дня» стандартного зразка з переводною календарною датою, або спеціальних, підготовлених на честь різних подій, або художніх штемпелів «Першого дня»). Однак, важливим для експертів залишається, щоб дата погашення на цих штемпелях збігалась з першим днем випуску марки (серії) у поштовий обіг.

При цьому стандартні штемпелі «Першого дня» є стандартними лише по відношенню до сюжетних, художньо оформлених штемпелів «Першого дня», але є спеціальними по відношенню до звичайних (стандартних) штемпелів, які використовуються для погашення повсякденної кореспонденції на пошті.

Отже, якщо погашення відрізняється від звичайного стандартного особливим малюнком або додатковим пам'ятним текстом, та створене на честь видатної події або пам'ятної дати, то воно є спеціальним, виконаним спеціальним штемпелем.

Інформацію щодо відповідності всіх трьох поштових елементів КПД та КМ, якими саме штемпелями мала бути погашена та чи інша марка (серія марок тощо), яка поштова картка була випущена для окремої марки (серії), дізнатись тираж та вартість офіційних КПД та КМ, можна у каталогах, радянських та сучасних періодичних виданнях, вітчизняних та зарубіжних довідниках. Однак, слід пам'ятати, що в них міститься інформація щодо офіційних випусків, а існують КПД та КМ, випущені філателістичними виставками та товариствами, міжвідомчими організаціями, підготовлені колекціонерами на власний розсуд та смак.

Таким чином, на початку ХХ століття поширення набуває колекціонування саме цілих речей, якими колекціонери доповнюють свої колекції марок (блоків, малих аркушів, зчіпок тощо), завдяки чому вони стають більш інформативними, красивішими та жвавішими.

Вміло насичена цілими речами тематична розробка стає більш виразною та сприяє більш глибокому та всебічному розкриттю теми, урізноманітнює та доповнює філателістичне зібрання.

Список використаних джерел

1. Большой филателистический словарь (Л – Я): в 2 т. / под общ. ред. Н. И. Владицеца и В. А. Яковца. М.: Радио и связь, 1988. Т. 2. 320 с.
2. Граллерт В., Грушке В. Филателистический словарь. Сокр. пер. с нем. Ю. М. Соколова и Е. П. Сашенкова. М.: Связь, 1977. 271 с.
3. Левітас Й. Я., Басюк В. М. Все про марки. К.: Реклама, 1975. 238 с.
4. Спивак М. И. Каталог конвертов первого дня и картмаксимумов 1980-1983. М.: ЦФА «Союзпечать», 1985. 222 с.

Косован Вікторія Сергіївна,
заступник завідувача відділу
товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності
Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС

ОПТИМАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ОБ'ЄКТІВ ПОРІВНЯННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОЦІНОЧНО-БУДІВЕЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В РАМКАХ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПІДХОДУ

Процес оцінки вартості нерухомого майна пов'язаний із аналізом великих масивів інформації. Тому пошук методологічних рішень по інформаційному забезпеченню роботи судових експертів є одним із головних факторів успішної реалізації завдань судово-експертної діяльності у галузі судової оціночно-будівельної експертизи.

Порівняльний підхід може бути застосований до оцінки всіх типів об'єктів нерухомого майна і прав на нього. Найчастіше цей підхід використовується при оцінці таких об'єктів нерухомості, як житло, об'єкти дрібної торгівлі, сфери послуг, малого та середнього підприємництва.

Кількість інформації наявної у відкритому доступі на ринку нерухомості робить можливим або обмежує застосування порівняльного

підходу. Наприклад, оцінка нерухомого майна цим підходом ускладнюється для споруд і будівель спеціального призначення через недостатню кількість представлених на ринку об'єктів порівняння співставними з об'єктом дослідження. Це актуально навіть тоді, коли цей ринок розглядають у широкому географічному аспекті (регіональному, державному).

Перед судовим експертом під час проведення оціночно-будівельної експертизи, у разі застосування порівняльного підходу постійно постає одна і та сама задача – проводити оцінку на підставі дуже малої випадкової вибірки (із завідомо обмеженої кількості доступних конкретному експерту пропозицій продажу/пропонування) із генеральної сукупності значень (потенційно набагато більшої кількості існуючого подібного майна) в умовах значної невизначеності. За таких умов постає наступне питання: якою має бути оптимальна кількість об'єктів порівняння?

У фаховій літературі з цього приводу дуже часто приводиться рекомендація, що загальна кількість підібраних до оцінюваного майна об'єктів порівняння повинна бути не менше трьох. При цьому у жодному із таких джерел авторами не наводяться докази, які могли б підтвердити та аргументувати дане твердження. Як наслідок, дане питання потребує аналізу.

Розглянемо задачу – потрібно оцінити певну генеральну сукупність або множину об'єктів, які неможливо побачити в повному обсязі відразу (або, наприклад, які залишаються невиявленими під час дослідження), на підставі дуже малої випадкової вибірки.

При наявності значної кількості інформації про велику кількість схожих продажів і невеликому розходженні величин скоригованих цін застосовуються статистичні методи. Зазвичай аналізуються чотири показники: середнє арифметичне значення скоригованих цін; модальне значення скоригованих цін продажу – найбільш поширене значення цін продажу об'єктів, обраних для порівняння; медіана – середина ранжованого числового ряду; скоригована ціна найбільш схожого на оцінюваний об'єкт аналога.

Для вирішення задачі по характеристиці розподілу одиниць сукупності за конкретною ознакою буде використовуватися медіанне значення цін продажу – середнє значення цін продажу для ранжованого ряду варіантів (без урахування найбільшого та найменшого значень) цін продажу об'єктів, обраних для порівняння [2].

Також можна розглядати медіану, як точку, яка ділить всю генеральну сукупність на дві рівні половини із значеннями вище і нижче за неї. Відповідно, якщо певна кількість значень випадкової вибірки із генеральної сукупності розташовуються виключно вище або нижче медіани, то в такому разі можна сказати, що медіана виявилася поза межами інтервалу. Але якою є ймовірність подібного випадкового вибору?

В умовах невизначеності генеральна сукупність цінового діапазону формуватиметься усією кількістю існуючих на певну дату (на дату оцінки) можливих варіантів подібного майна на ринку (як тих, що досліджуються

судовим експертом, так і тих, які залишаються невиявленими під час дослідження). Дану генеральну сукупність можна охарактеризувати медіаною. При використанні оцінювачем випадкової вибірки із 5 (п'яти) об'єктів порівняння, завжди буде існувати 93% ймовірність того, що медіана для всієї генеральної сукупності буде знаходитися в ціновому інтервалі між найменшим та найбільшим із вибраних значень продажу (пропонування) об'єктів порівняння. При використанні, наприклад, лише 3-х об'єктів порівняння – така ймовірність складатиме лише 75%, для 2-х – 50%.

Отже, точність результату оцінки найбільш залежна від ринкових даних при розрахунках на основі порівняльного підходу. Для правильної оцінки необхідний великий обсяг інформації і логічний аналіз скоригованих даних. Отримані результати напряму залежать від активності та стабільності ринку.

Список використаних джерел

1. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1440 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF> (дата звернення 21.10.2019).

2. Національний стандарт №2. Оцінка нерухомого майна. – Затв. постановою Кабінету Міністрів України 28.10.2004 №1442 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF> (дата звернення 21.10.2019)

3. Асаул А. М. Економіка нерухомості [монографія] / А. М. Асаул, І. А. Брижаль, В. Я. Чевганова. – Київ: Лібра. – 2004. – 304 с.

Котляренко Лідія Теодорівна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз,
Національної академії внутрішніх
справ, доктор біологічних наук,
професор

НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ (ГЕНОМНОЇ) ІДЕНТИФІКАЦІЇ

На сьогодні є загальновизнаним, що молекулярно-генетичний аналіз (далі ДНК-аналіз) є найбільш доказовим методом дослідження біологічних слідів людини, фрагментів тіла чи його рештків як при виконанні молекулярно-генетичних, так і судово-медичних експертиз. З цієї причини методичні підходи, спрямовані на вирішення завдань в галузі судової молекулярно-генетичної експертизи є одними з актуальних завдань сучасної

судової науки. Їх удосконалення та підвищення ефективності має значний інтерес для судових і слідчих органів.

Однак, попри високу ефективність використання потенціалу ДНК-ідентифікації, доведена багаторічним позитивним вітчизняним і міжнародним (США, Канада, Великобританія, Японія, Сінгапур тощо) досвідом, в Україні дотепер не приділено належної уваги її законодавчому забезпеченню. Так, аналізуючи характеристики, закріплені у Законі України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [1], вказані лише три види біометричних даних (відцифровані: 1) підпис особи; 2) образ обличчя особи; 3) відбитки пальців рук) як ідентифікуючих ознак особи, що вказує на законодавче обмеження їх переліку, неповна відповідність реаліям часу й залишення поза його межами таких біометричних даних, як генетичні ознаки людини, досяжні для пізнання завдяки сучасним засобам і технологіям дослідження.

В Україні ще у 2000 році було прийнято рішення про формування в ДНДЕКЦ МВС України (далі ДНДЕКЦ) криміналістичного банку даних результатів ДНК-аналізу, спочатку лише за нерозкритими злочинами на статевому ґрунті (вбивства із зґвалтуванням), на сьогодні ж в ДНДЕКЦ функціонує банк даних результатів ДНК-аналізу біоматеріалу, вилученого з місць нерозкритих злочинів, зразків підозрюваних/обвинувачених, а також біологічних зразків невстановлених тіл загиблих, безвісти зниклих осіб та їх родичів з метою подальшої перевірки в автоматичному режимі та ідентифікації особи. Організаційні засади функціонування автоматизованого обліку генетичних ознак людини визначаються наказом МВС України від 30.09.2009 р. № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» [2] та «Інструкцією про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини» затвердженою наказом ДНДЕКЦ МВС України від 19.09.2013 р. № 19/50-227н [3].

Проте сучасний стан справ у цій царині свідчить про відсутність випереджальної стратегії держави щодо створення умов для своєчасної ідентифікації не лише біоматеріалу, вилученого з місць нерозкритих злочинів, зразків підозрюваних/обвинувачених чи біологічних зразків невстановлених тіл загиблих, безвісти зниклих осіб, але й також зразків військовослужбовців (військовозобов'язаних), призовників, поліцейських, добровольців, пересічних громадян та ін. Саме створення державного повноцінного банку даних генетичних ознак людини сприятиме оперативному вирішенню суспільно важливих завдань сучасними засобами як криміналістики, так і цивільного життя.

Тому варто визнати актуальною законодавчу ініціативу у вигляді проекту Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (далі проект закону), який розроблений Експертною службою

МВС України і найближчим часом буде внесений на розгляд до Верховної Ради [4]. Розглянемо окремі аспекти цього законопроекту.

Проектом закону передбачається створення системи державної реєстрації геномної інформації людини та створення відповідної автоматизованої інформаційно-пошукової системи (далі АПС), куди буде вноситись геномна інформація стосовно осіб, які підозрюються, обвинувачуються, відбувають покарання або мають незняту чи непогашену судимість за вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, а також усіх категорій злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості особи. Крім того, у базі накопичуватиметься неідентифікована геномна інформація біологічних матеріалів з місць нерозкритих злочинів та невпізнаних трупів людей.

Також в обов'язковому порядку відбиратиметься біологічний матеріал у громадян, професійна діяльність яких пов'язана з ризиком для життя (військовослужбовці, працівники правоохоронних органів, члени екіпажів повітряних суден, рятувальники). У цьому аспекті хочеться навести приклад прогресивного досвіду іншої зарубіжної держави, стратегічного союзника України – США. Йдеться про створення в Збройних Силах США Сховища зразків біологічного матеріалу для ідентифікації останків (Armed Forces Repository of Specimen Samples for the Identification of Remains), де зберігаються зразки ДНК усіх, хто: а) вступає на військову службу; б) призивався в минулому; в) служить за контрактом; г) перебуває в резерві; а також функціонування Лабораторії з ідентифікації ДНК (The Armed Forces DNA Identification Laboratory), завдання якої полягає у встановленні відповідності зразків ДНК військовослужбовця, який загинув (помер), з тими зразками, що містяться в Сховищі зразків біологічного матеріалу для ідентифікації останків.

Представленим законопроектом «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» вперше у нашій країні передбачається добровільна державна реєстрація геномної інформації громадян України, а також іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, яка проводитиметься на підставі їх письмової заяви. Така реєстрація здійснюватиметься на платній основі. Подібна інформація на підставі тих же ж заяв може і вилучатись з АПС.

Увесь біологічний матеріал, що містить геномну інформацію, залежно від категорії осіб, зберігатиметься в адміністратора АПС, у матеріалах кримінальних проваджень, в особових справах. Термін зберігання складатиме 75 років, якщо інше не буде передбачене законом.

Таким чином, на основі унікальності та індивідуальності ДНК кожної особи, що дозволяє її ідентифікувати чи визначати родинну спорідненість, а також з урахуванням проведеного дослідження щодо проекту закону можна зробити висновок, що актуальність законодавчих новацій такого спрямування є безсумнівною та нагальною, адже нині чинне законодавство не передбачає створення бази генетичних даних осіб, які призиваються на

військову службу, військовослужбовці, працівники правоохоронних органів, члени екіпажів повітряних суден, рятувальники та ін. Тому ідентифікація біологічного матеріалу в сучасних умовах повинна здійснюватися інноваційно та комплексно, а саме шляхом прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», який би визначав цілі, принципи і види такої реєстрації, встановлював основні вимоги до її проведення, закріплював поняття й статус генетичних даних людини, умови та порядок їх отримання, зберігання й використання, а також визначав категорії осіб, які підлягають обов'язковій та добровільній геномній реєстрації. Створення державної автоматизованої інформаційно-пошукової системи сприятиме ефективному позитивному вирішенню кожного кримінального провадження по боротьбі зі злочинністю як на побутовому, так і на загальнодержавному рівні, а також дозволить удосконалити міжнародне поліцейське співробітництво . щодо обміну ДНК-профілями між європейськими країнами.

Список використаних джерел

1. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012 р. № 5492-VI. Дата оновлення: 01.01.2018. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17) (дата звернення: 01.11.2019).

2. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України: наказ МВС України від 10.09.2009 р. № 390. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>. (дата звернення: 01.11.2019).

3. Інструкція про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини: наказ ДНДЕКЦ МВС України від 19.09.2013 р. № 19/50-227н.

4. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: проект Закону України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/Pro_derzhavnu_restraciyu_genomnoi_informacii_lyudini.

Кофанов Андрій Віталійович,

професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доктор філософії, доцент

Кофанова Олена Сергіївна,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ВИРІШЕННЯ ДЕЯКИХ СИТУАЦІЙНИХ ТА ДІАГНОСТИЧНИХ ПИТАНЬ ПРИ ПОСТРІЛАХ З ПРЕДМЕТІВ КОНСТРУКТИВНО СХОЖИХ ІЗ КОРОТКОСТВОЛЬНОЮ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, ВИГОТОВЛЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ СИЛУМІНУ ТА ЦАМу

Останнім часом на судову експертизу все частіше надходять нові об'єкти дослідження, конструктивні особливості яких дозволяють вести стрільбу патронами, спорядженими шротом снарядом [1]. У стволах такої зброї є розсікачі (перегородки) різної конструкції, в основному призначені для того, щоб перешкодити проведенню пострілів бойовими припасами, якщо їх бойові і технічні характеристики подібні за конструктивними особливостями до газових набоїв [2]. Постріли з такої зброї здатні заподіювати важкі проникаючі поранення, особливо з близьких відстаней, і являють загрозу для здоров'я і життя людини [3].

У роботі використані результати експериментальної стрільби з 9-міліметрового газового пістолета «Rohm» 735 та з 9-міліметрового газового револьвера «ME 900 SAM», конструктивні особливості яких дозволяють вести стрільбу набоями, спорядженими шротом. На зовнішній поверхні деталей даного пістолета є маркувальні позначення: «ROHM Made in Germany. Mod.735» Super P 35 cal. 35 GR, а на поверхні деталей газового револьвера – «ME 900 SAM», Made in Germany. У стволах зброї нарізів немає (гладкоствольні), але є перегородка завтовшки 1,7-2 мм та висотою приблизно 2,5-3 мм у вигляді металевого приливу у верхній частині по центру ствола [4]. А також 9 мм: «Форт 12Р», «ПМ-Р», «Зоракі 914», «Сталкер» [3].

При проведенні експериментальної стрільби стволи пістолета і револьвера були направлені перпендикулярно площині перешкоди.

Дистанція стрільби – 0 (щільний і нещільний упор), 3, 5, 10, 15, 20, 30, 40, 50, 70, 90, 100, 110, 130, 150, 170, 190, 210 та 275 см.

На дистанціях до 70 см включно як мішень використовували синтепонову подушку, яку покривали серветкою з бавовняної тканини, а на решту – аркуш чотиришарової фанери розміром 75×75 см з прикріпленою до нього бавовняною серветкою.

Розмір серветок на дистанції до 70 см включно – 50×50 см, на інших – 75×75 см. По цих мішенях проводилося по три постріли з дистанції до 70 см і

по одному пострілу – на наступних дистанціях.

У всіх серіях пострілів застосовували набой з однаковими маркувальними позначеннями для газового пістолета (Cal 35 GR BX) і для револьвера (GFL 35 green), тільки з латунними гільзами, однаковим шротовим полі-снарядом (вага – 2,17 г, діаметр шроту – 1,5 мм) і зарядом пороху (вага – 0,27 г, бездимний порох чорного кольору, максимальний розмір окремої порошинки – 0,07 мм).

Для виявлення вказаних ознак експериментальні мішені досліджували візуальним, мікроскопічним та дифузно-контактним методами, а вимірювання проводилися лінійкою з точністю до 1 мм.

Для газового пістолета. Механічна дія на мішень компактного снаряду шроту на близьких дистанціях «Упритул» – 5 см супроводжується утворенням пошкоджень з «мінусом» тканини й її розривами. Розміри розривів значно більші при стрільбі з відстані 3 см, ніж при стрільбі з дистанцій «упритул» і 5 см, причому розміри розриву плавно збільшуються до максимального і зменшуються до мінімального.

Для газового револьвера. Механічна дія на мішень компактного снаряду шроту на близьких дистанціях «Упритул» – 10 см., супроводжується утворенням пошкоджень з «мінусом» тканини й її розривами. Розміри розривів значно більші при стрільбі з відстані «упор нещільний» і 3 см, ніж при стрільбі з дистанцій «упритул щільний», 5 і 10 см., причому розміри розривів збільшуються до максимального і зменшуються до мінімального стрибком.

Наступна загальна закономірність виявилася у розльоті шроту [5, 8].

Для газового пістолета [7]. Розліт шроту починається з відстані 10 см. Аналіз розсіювання шроту на експериментальних мішенях показує, що площа розсіювання постійно збільшується зі збільшенням дистанції пострілу, причому на дистанції від 10 до 70 см вона збільшується плавно, а з 90 см – стрибком зі збільшенням площі розсіювання у 2 рази ($d =$ від 34 см до 68 см), і потім знову плавно збільшення до дистанції у 210 см. Площа розсіювання неоднакова і за формою: на дистанції від 10 до 90 см вона у вигляді кола, від 100 до 210 см – у вигляді еліпса та від 210 і 275 см – у вигляді квадрата.

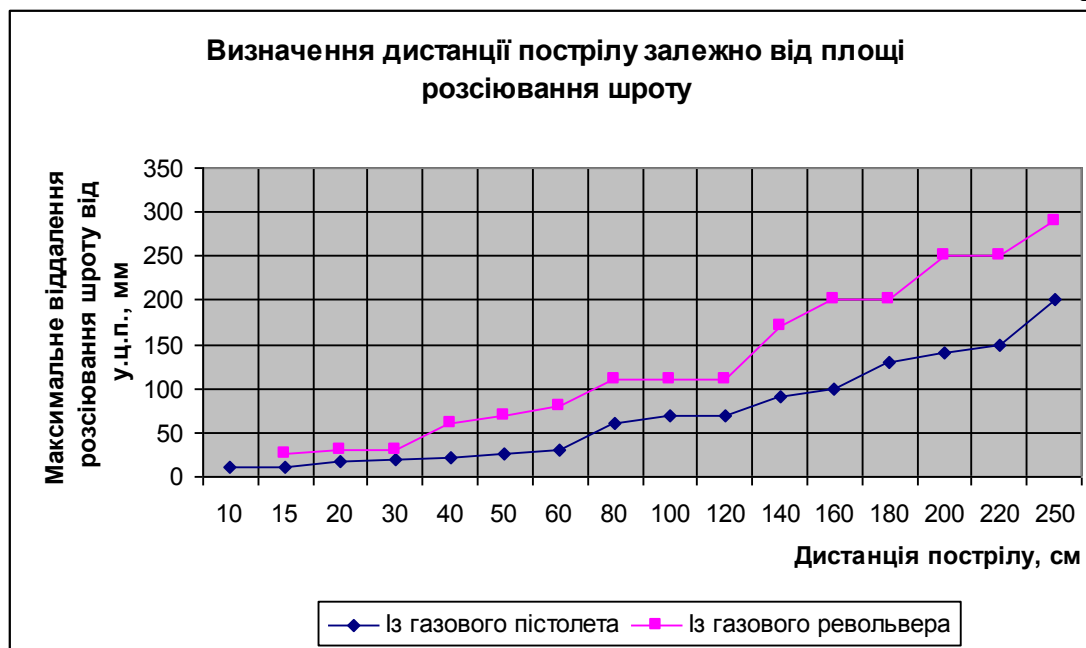
Для газового револьвера [7]. На відміну від пістолета, розліт шроту починається з відстані 15 см. Аналіз розсіювання шроту на експериментальних мішенях показує, що площа розсіювання постійно зростає зі збільшенням дистанції пострілу, причому на дистанції від 15 до 30 см вона збільшується плавно, від 40 см – стрибком зі збільшенням площі розсіювання у 2 рази (з 27×17 мм до 57×67 мм), потім знову плавно збільшення до дистанції у 170 см та ще стрибок у бік збільшення на дистанції 190 і 275 см. Площа розсіювання неоднакова за формою: на дистанції від 15 до 50 см, від 80 до 180 см і 250 см вона у вигляді еліпса, від 70 см – у вигляді кола і від 190 і 210 см – у вигляді квадрата (див. діаграму 1) [6].

При стрільбі з газового пістолета характерною є наявність великої кількості порошинок і, як наслідок цього, слідів термічної дії (обпалення

ниток тканини) на дистанціях до 5 см включно, а для газового револьвера – до 10 см включно. Ці дистанції є граничними.

Порошинки стабільно виявляються при стрільбі з газового пістолета на дистанції від 3 до 140 см включно, зі зменшенням незгорілих порошинок – на відстані 160-180 см, а одиничні – до 220 см, до того ж, порох у великих кількостях ближче до умовного центру пошкодження виявляється на дистанціях 3-180 см [1].

Діаграма 1

Порошинки при стрільбі з газового револьвера стабільно виявляються на дистанції від 15 до 180 см включно, зі зменшенням кількості незгорілих порошинок на дистанціях 100-160 см, а одиничні – до 220 см, причому порошинки у великих кількостях ближче до умовного центру пошкодження виявляються на дистанціях 15-180 см.

Кіптява при стрільбі з газового пістолета виявляється до дистанції 50 см; різко окреслена межа ділянки окопчення до 30 см, а з 40 см – зовнішня межа ділянки окопчення стає розмитою і площа ділянки зменшується. При стрільбі з газового револьвера кіптява виявляється до дистанції 60 см, а на всій решті дистанцій ознаки такі самі, як і для пістолета [2].

Наявність гомогенного металу (свинцю) і розміри його відкладення розцінюються, як найбільш інформативна ознака. Ця ознака, параметри якої змінюються, залежно від дистанції, виявляється при стрільбі з газового пістолета до 120 см. Межі дистанцій, на яких гомогенний метал проявляється суцільною ділянкою, визначені від «упору» до 60 см, а на решті дистанцій починається зменшення площі, інтенсивності відкладення гомогенного металу, і проявляється ділянками, які зменшуються при збільшенні відстані пострілу, аж до максимальної (120 см).

Межі дистанцій, на яких виявляється суцільною ділянкою гомогенний метал при стрільбі з газових револьверів, визначені від «упору» до 80 см, а на решті дистанцій починається зменшення площі, інтенсивності відкладення, і виявляється окремими ділянками, які зменшуються при збільшенні дистанції пострілу, аж до максимальної (120 см). Залишкові включення металу (свинцю) навколо вогнепального пошкодження за наявності гомогенного металу і без нього, залежно від відстані, також є важливою інформативною ознакою. При стрільбі з газового пістолета межі відстаней, на яких надійно виявляються сліди металу у вигляді точок, визначені від 10 до 220 см і на дистанціях до 250 см включно спостерігаються одиничні точкові сліди [3].

Межі дистанцій, на яких надійно виявляються точкові сліди металу при стрільбі з газових револьверів, визначені від 10 см до 200 см і на дистанціях до 250 см включно спостерігаються одиничні сліди у вигляді точок.

Сподіваємось, що результати експериментальних відстрілів та алгоритм проведення дослідження будуть корисними експертам-балістам під час визначення відстані пострілу при стрільбі з короткоствольної гладкоствольної вогнепальної зброї (пістолетів і револьверів) та конструктивно схожих із нею пристроїв патронами, спорядженими моно або полі снарядами.

Список використаних джерел

1. Theoretical and Practical Aspects of Arms Trafficking. URL: http://www.intellectualarchive.com/Journal_Files/IAJ_2019_02_011.pdf
2. Forensic examination of firearms, ammunition and shot traces (forensic ballistics). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/10710>
3. Іщенко А. В., Грищенко О. В., Ігнат'єв І. В., Назаров В. В. Пістолети та револьвери, призначені для відстрілу патронів споряджених металевими снарядами «несмертельної дії», та набої до них. К.: Варта, 2005. 208 с.
4. Визначення відстані пострілу при стрільбі з газових пістолетів и револьверів. Determination of distance of a shot at shooting from gas pistols and revolvers. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5456>
5. Кофанов А.В. Теоретичні та практичні аспекти криміналістичного дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судові експертизи». К., 2000. 19 с.
6. Леонченко Н.В. Определение дистанции выстрела из газового оружия (НИИПККиСЭ). Методическое пособие для экспертов. Минск: ХАРВЕСТ, 2003. 64 с.
7. Методика криміналістичного дослідження газових пістолетів та револьверів. МВС, МЮ України. Протокол від 24.05.2000 р. К., 2000. URL: <http://ndekc.kiev.ua/index>
8. Сонис М.А. О возможности дифференциации расстояния выстрела при стрельбе из пистолетов и револьверов патронами, снаряженными дробью. М.: РФЦСЭ, 2000. 74 с.

Кошинець Маріанна Ігорівна,
доцент кафедри фінансового права та
фіскального адміністрування
Національної академії внутрішніх
справ України, кандидат
економічних наук

ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЮРИСДИКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Як відомо, порядок призначення судово-бухгалтерської експертизи регулюється такими нормативно-правовими актами: Кримінальним процесуальним (КПК)[1], Цивільним процесуальним (ЦПК) [2] та Господарським процесуальним (ГПК)[3] кодексами України, Кодексом адміністративного судочинства України (КАСУ)[4], Законом України «Про судову експертизу»[5], Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року №53/5 (зі змінами та доповненнями)[6], Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: Наказ міністерства юстиції України від 12.12.2011 р. №3505/5[7] тощо.

На сьогодні судово-бухгалтерська експертиза є однією з ефективних форм використання спеціальних знань у сфері бухгалтерського обліку, контролю й економічного аналізу, що здійснюється шляхом дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта (підприємств, установ, організацій різної форми власності) з метою подання висновку щодо кола питань, поставлених судом (або замовником) в кримінальному, цивільному, господарському й адміністративному процесах;

На нашу думку, призначення судово-бухгалтерської експертизи видається доцільним:

– при розслідуванні злочинів проти власності (ст.ст.191, 192 КК України), у сфері господарської діяльності (ст.ст. 206-2, 210, 212 КК України) тощо;

– при розгляді цивільних та господарських справ для визначення, наприклад, розміру заборгованості тощо;

– при розгляді адміністративних справ для визначення правильності нарахування податків та зборів та визначенні їх баз.

Також, предметом судово-бухгалтерської експертизи є бухгалтерські та інші господарські операції, які експерт досліджує для вирішення у зв'язку з необхідністю встановлення доказів із застосуванням спеціальних знань по справі, а відповідно об'єктами судово-бухгалтерської експертизи є

документи, які досліджує експерт під час здійснення дослідження (лише ті документи, які є в справі і надані йому судом або замовником). Однією з процесуальних вимог у оцінці якості висновку експерта бухгалтера є використання в експертних дослідженнях доброякісних матеріалів (первинних документів, облікових регістрів, звітності). При цьому, експерт не несе відповідальності за фальсифікацію документів бухгалтерського обліку, але його обов'язком є перевірка доброякісності поданих матеріалів у межах своєї професійної компетенції.

Підставами для призначення судово-бухгалтерської експертизи є:

- у кримінальному провадженні ухвала слідчого судді або суду та у справах про адміністративні правопорушення є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом);
- у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві є ухвала суду про призначення експертизи або договір з експертом чи експертною установою, укладений на замовлення учасника справи;
- для проведення експертного дослідження є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою (листом) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються;

Основні завдання (межі компетенції) судово-бухгалтерської експертизи та питання на які можуть бути надані відповіді у результаті проведення даної експертизи чітко визначені у Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. №53/5. Разом з тим, на практиці трапляються випадки недобросовісного ставлення до формування питань замовниками такого виду експертиз.

Так, наприклад, під час розгляду 3 липня 2019 року Комсомольським міським судом Полтавської області цивільної справи №534/572/19 [8] за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про відшкодування збитків було встановлено, що з наданих в обґрунтування позовної заяви висновків комплексної судової експертизи №07/12/18-1, проведеної судовими експертами економістами Науково-дослідної судово-експертної установи ОСОБА_7 та ОСОБА_8, та фахівцем в якості експерта ОСОБА_9, яка працює в ТОВ «АПРЕЙСЕЛ ЮА», вбачається, що на розгляд експертів були поставлені наступні питання:

- Яка ринкова вартість цінних паперів - бездокументарних іменних акцій кількістю 870 755 штук, Код ISIN:UA4000083216, емітент ПрАТ «Рижівський гранітний кар'єр» (код ЄДРПОУ 03327339) станом на 27.09.2017?

- Чи підтверджується документально наявність збитків внаслідок відчуження 27.09.2017 цінних паперів - бездокументарних іменних акцій кількістю 870 755 штук, Код ISIN:UA4000083216, емітент ПрАТ «Рижівський гранітний кар'єр» (код ЄДРПОУ 03327339), завданих ПП «РГК», а також

засновникам (учасникам) ПП «РГК» ОСОБА_5 , ОСОБА_6 , ОСОБА_1 з урахуванням відповіді на перше питання, та в якій сумі?

- Які посадові особи ПП «РГК» відповідальні за продаж 27.09.2017 цінних паперів - бездокументарних іменних акцій кількістю 870 755 штук, Код ISIN:UA4000083216, емітент ПрАТ «Рижівський гранітний кар`єр» (код ЄДРПОУ 03327339)?

20 лютого 2018 року судом призначено комплексну судову економічну експертизу. До переліку питань, поставлених на розгляд експертів Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса, включено наступні питання:

Яка ринкова вартість пакету акцій ПрАТ «Рижівський гранітний кар`єр» станом на 27.09.2017р. в кількості 987274 штук, що становлять 100% статутного капіталу ПрАТ «Рижівський гранітний кар`єр»?

Чи завдано збитки ПрАТ «Рижівський гранітний кар`єр» (ЄДРПОУ 03327239) та ПП «РГК» (ЄДРПОУ 37261125) у зв`язку із відчуженням ПП «РГК» пакету акцій ПрАТ «Рижівський гранітний кар`єр»?

За результатами оцінки двох висновків експертиз судом констатовано, що:
– здійснена фахівцем в якості експерта Рідченко М. С. оцінка акцій ПрАТ «РГК» станом на 27.09.2017 року не відповідає вимогам Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», Національного стандарту №1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав", тобто є необ`єктивною оцінкою;

– щодо другого та третього питань, поставлених на вирішення експертів економістів Науково-дослідної судово-експертної установи ОСОБА_7 та ОСОБА_8, судом встановлено, що вони не відповідають завданням економічної експертизи, не відносяться до переліку питань економічної експертизи, перелік яких міститься в розділі 3 «Економічна експертиза» Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5. Зазначені питання за змістом та суттю відносяться до юридичних питань та передбачають оцінку дій посадової особи ПП «РГК» та надання юридичної оцінки наслідкам таких дій.

Тобто експерти економісти Науково-дослідної судово-експертної установи ОСОБА_7 та ОСОБА_8 вийшли за межі їх компетенції.

У зв`язку з цим, такий висновок експертизи судом не був взятий до уваги.

Слід констатувати, що висновок судово-бухгалтерської експертизи є самостійним доказом, який може бути використаний судом для встановлення істини у справі.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Дульський проти України» (Заява №61679/00) зазначено, що експертиза, призначена судом, є одним із засобів встановлення або оцінки фактичних обставин справи і тому складає невід`ємну частину судової процедури; більше того,

суд вирішує питання щодо отримання додаткових доказів та встановлює строк для їх отримання.

Таким чином, проведення судово-бухгалтерської експертизи є дієвим інструментом використання спеціальних знань у сфері бухгалтерського обліку, контролю й економічного аналізу з метою захисту прав учасників юрисдикційного процесу, а висновок такої експертизи може бути одним з основних доказів для встановлення істини у справі, яка розглядається судом.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
3. Господарський процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
4. Кодекс адміністративного судочинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
5. Закон України “Про судову експертизу” від 25.02.1995 р., № 4048-ХІІ (зі зміни і доповнення)). - [Електронний ресурс]: - // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
6. Інструкція про призначення та судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. - [Електронний ресурс]: - // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
7. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: Наказ міністерства юстиції України від 12.12.2011 р. №3505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11>
8. Єдиний реєстр судових рішень //Режим доступу <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83206383>

Куцяк Вікторія Юрївна,
судовий експерт сектору
трасологічних досліджень
Вінницького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОРІЖКИ СЛІДІВ НІГ

Сліди ніг (взуття) людини відносяться до числа найбільш поширених слідів виявлених під час огляду місця події, а їх детальне вивчення окрім встановлення обстановки в момент злочину, напрямку руху та характер руху злочинця (біг він чи йшов, де зупинявся), в якому взутті він був та її окремі

ознаки, також дозволяє скласти уявлення про анатомічні ознаки злочинця (статуру, манеру ходьби, фізичні недоліки).

На місці події можуть бути виявлені один або кілька слідів ніг (взуття). Сліди з'являються там, де шукана особа стояла, чекаючи потерпілого, або у виді так названої доріжки слідів, що утворюються при поступальному русі в певному напрямку. Доріжка слідів відображає в основному загальні (групові) ознаки і тому сама по собі досить рідко буває об'єктом ідентифікаційного дослідження. Однак її значення достатньо велике, тому що по доріжці слідів ніг можна судити про деякі ознаки людини та особливості її переміщення (кульгавість, нерівномірність темпу руху).

Наприклад лінія напрямку руху, яка може бути звивистою або прямою, вказує нам на характер поворотів та безпосередньо напрямок руху особи, а ширина кроків характеризує розстановку ступень при русі. Що стосується довжини кроків, то довжина лівого і правого кроків нерідко різна, а саме у осіб, у яких рухові навички правої сторони тіла розвинені краще, мають правий крок довший, ніж лівий. Кожній нозі властивий свій кут розвороту стопи. Він може бути: позитивним (носки стоп при ходьбі повернуті назовні), нульовим (коли осьові лінії слідів стоп паралельні лінії напрямку руху) і негативним (носки стоп при ходьбі повернені у середину) [1].

Доріжку слідів ніг людини доцільно фіксувати шляхом панорамної зйомки. Перед фотографуванням паралельно доріжці слідів простягають мірну стрічку з чітко вираженими метричними поділами. Подібний знімок ілюструє не тільки загальний вигляд доріжки, але і дозволяє судити як про розмірні характеристики слідів, так і про довжину кроків правої (лівої) ноги і ширині її постановки. Поряд з цим рекомендується робити масштабні знімки окремих слідів правої і лівої ніг в доріжці слідів [3].

Вимірювання рекомендується проводити, по можливості, на прямолінійній ділянці доріжки слідів, протяжність якої повинна становити не менше 7-8 кроків. Для цього через центри відображень каблуків (п'ят) відповідно лівої і правої ніг людини, простягають два шнура, а між ними ще один, що позначає лінію напрямку руху. Крім того, за допомогою шнурів визначають осьові лінії слідів правої і лівої стоп до їх перетину з лінією напрямку руху. Після названих підготовчих побудов проводять відповідні лінійні і кутові виміри [6].

Про стать особи судять, виходячи з аналізу довжини кроків, величини кута розвороту стоп, а також типу взуття, що відобразилося в слідах. Довжина кроку чоловіка середнього зросту при ходьбі становить в середньому 70-85 см. У жінок при тих же умовах даний показник менший на 20-25 см. Зі збільшенням темпу руху довжина кроків зростає. Зокрема, у чоловіків при повільному бігу вона досягає 85-100 см, а при швидкому – 150 см і більше. Кут розвороту стоп у чоловіків становить в середньому 18-25°, у жінок – 12-20°. Відомо, що між віком людини, довжиною її кроків і ступнею ніг існує певний взаємозв'язок. У підлітків довжина кроку в 2,75 рази більше довжини стопи, а у дорослих – в 3 рази і більше [4].

Про вагу людини можна судити з глибини слідів на м'якому ґрунті, або снігу. При цьому необхідно установити, чи не переносилися ним будь-які тяжкості, що призводить до дещо більшої ширини постановки ніг і зменшення кута розвороту стопи. На аномалії у функціонуванні ніг, можуть вказувати значне перевищення довжини кроку, або велика заглибленість слідів однієї з ніг, а також ознаки, що свідчать про ампутацію окремих частин стопи, її деформації і т.д. При плоскостопості, наприклад, ширина відображення склепіння і п'яти однакова. Про професію орієнтовно судять по ширині постановки ніг і розвороті стоп [2].

Між довжиною стопи та зростом людини також є залежність. Зокрема, у чоловіків, довжина підошви стопи дорівнює 15,8% величини його зросту, у жінок – 15,5%. Ширина плесна приблизно в 18 разів менше величини зросту, а п'яти – в 27 разів.

При визначенні зросту по слідіві взуття необхідно враховувати, що у взутті з подовженими носками перевищення довжини підошви над довжиною стопи може досягати 3-4 см. В інших випадках назване перевищення знаходиться в межах 1-2,5 см і залежить від способу кріплення підошви з верхом взуття. Наприклад, для чоловічого взуття з прошитим способом кріплення підошви таке перевищення становить 1,2-1,3 см, з клейовим – 0,75 - 0,85 см, з гвинтовим або шпилькових-цвяховим кріпленням – 1-1,1 см.

Для більш точного визначення зросту по слідіві босої ноги можна користуватися таким розрахунком: при довжині сліду до 23 см це число помножити на 7, при довжині від 24 до 27 см – на 6,5, при довжині від 28 см і більше – на 6. Щоб визначити зріст по слідіві взуття, необхідно, перш ніж помножити на вказане число, з довжини сліду відняти 2 см, якщо взуття хромове – 3 см, якщо кірзове – 4 см [5].

Для перевірки ефективності вищеперерахованих методів встановлення зросту людини нами було проведено експеримент, в якому взяли участь 120 чоловік віком від 23 до 60 років. В кожного учасника експерименту вимірювалися зріст, довжина та ширина стопи. Також враховувався фізичний розвиток людини та вплив на фізичний розвиток соціальних та екологічних факторів (заміри проводилися двічі, в 2018-2019 роках та аналізувалася різниця змін протягом року). В подальшому нами проводилося вирахування похибки, яка виникає при встановленні зросту людини за вищевказаними методами.

Криміналістичне значення слідів ніг, визначається можливістю їх використання для встановлення фактичних обставин розслідування злочину. Вищеперераховані результати показали, що отримані результати в процесі встановлення зросту людини за її слідами є ймовірними в зв'язку з тим, що антропологічні показники людей є індивідуальними через фізичний розвиток, на які значний вплив мають екологічні і соціальні фактори та можуть мати значну різницю із середньостатистичними антропометричними показниками, внаслідок чого можлива похибка, яка може перевищувати межу ± 3 см. Але, в будь-якому випадку, дані методи допоможуть працівникам ОВС в ході

розслідування злочинів створити умовний портрет особи злочинця та позбавить можливості виключення з підозрюваних особу, що могла скоїти злочин.

Підсумовуючи все вище сказане, слід зазначити, що сукупність ідентифікаційних ознак доріжки слідів ніг дозволяє зробити припущення про деякі характерні особливості особи і тим самим виділити його з числа інших підозрюваних. Це має неоціненне значення і для розшуку невстановленої особи у справі. З цією метою необхідно досліджувати доріжку слідів як з обмеженою довжиною (або що складається з окремих, не послідовно розташованих слідів ніг), так і зі значною протяжністю.

Список використаних джерел

1. Пантелеєв І. Ф., Селиванов Н. А. Следы ног // Криміналістика, 2006 г. – С. 171.
2. Перепелкин В. И. Влияние кинетических характеристик на образование следов ног // Право и государство. – 2008. – №5. – С. 146-147.
3. Сафаргалиева О. Н. О понятии следов в криминалистике // Право и государство: приоритеты XXI века. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, Барнаул, 29-30 сентября 2006 г. – Барнаул: Алт. ун-та, 2007. – С. 582-586.
4. Тараскаев С. А. Установление пола человека по следам папиллярных узоров ног // Вестник криминалистики. – 2009. – №3 (31). – С. 79-82.
5. Чулахов В. Н. К определению примерного роста человека по следам ног // Материалы международной научно-практической конференции «Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях». г. Москва, 14 - 15 февраля 2007 г. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – С. 545-548.
6. Чулахов В. Н. Об определении средней длины шагов по дорожке следов ног // Криміналістика. Експертиза. Розыск: Научное обеспечение деятельности органов внутренних дел Российской Федерации. Сборник научных статей. Вып. 1. – Саратов: СЮИ МВД России, 2007. – С. 70-75.

Лакуста Оксана Миколаївна,

старший судовий експерт відділу досліджень матеріалів, речовин та виробів Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України, кандидат біологічних наук

НАФТОПРОДУКТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ ЛЮМІНЕСЦЕНТНОГО АНАЛІЗУ ТА ХРОМАТОГРАФІЇ В ТОНКОМУ ШАРІ СОРБЕНТУ

Актуальність. В даний час питання дослідження нафтопродуктів (НП) стоїть перед експертами особливо гостро. Пов'язано це з багатьма обставинами. Зокрема, тут має місце незаконний товарообіг даною сировиною, а, отже, виникає необхідність встановлення її походження або доведення тотожності кількох зразків. Не можна також не враховувати, що товарні НП залишаються найбільш поширеними засобами, що застосовуються зловмисниками при підпалах, тому не знижується актуальність розробки та вдосконалення методик судових експертизи, пов'язаних з пошуком і виявленням їх слідів [1, с. 31]. При цьому, серед методів дослідження НП одними з найдоступніших і поширених є якісний люмінесцентний аналіз і тонкошарова хроматографія.

Стан дослідження. Питаннями, пов'язаними з дослідженням НП, в різні періоди займалися такі науковці, як: Золотаревська І.А., Киселева Б.А., Беляєва Л.Д., Ісламов Т.Х., Ількова Е.Л., Абдулаєва М.У., Татоліс В.К., Вороб'єва В.В., Салімов А.А., Степанова І.Р. та ін. Проте, на сьогоднішній день недостатньо праць, присвячених інтерпретації результатів при встановленні родової належності окремих світлих дистильатних НП за допомогою методів якісного люмінесцентного аналізу та тонкошарової хроматографії.

Тому *метою* даної роботи було проаналізувати особливості дослідження та встановлення родової належності окремих світлих дистильатних НП за допомогою методів якісного люмінесцентного аналізу (ЯЛА) та хроматографії в тонкому шарі сорбенту (ТШХ).

Матеріали та методи дослідження. Проведення експерименту здійснювалося на базі лабораторії відділу досліджень матеріалів, речовин та виробів Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України.

Для дослідження нами були обрані наступні зразки світлих дистильатних НП: 1 – бензин; 2 – дизельне паливо (ДП); 3 – олива; 4 – гас; 5 – бензин- розчинник типу «Калоша».

Дослідження проводили здійснюючи: зовнішній аналіз; ЯЛА в УФ ($\lambda_x = 366$ нм); ТШХ [2, с. 7; 3, с. 54]. ТШХ проводили за наступних умов: нерухома фаза – пластинки «MERCK» TLC Silicia gel 60 F254; рухома фаза – октан-бензол (5 : 1); детектування плям – ультрафіолетове випромінювання (366 нм), реактив Маркі. Досліджувані зразки наносили на стартову лінію пластини у вигляді розчинів.

Результати досліджень. В результаті наших досліджень встановлено наступне. Зовнішнім оглядом виявлено, що зразки № 1 та № 2 являють собою прозорі рухомі рідини світло жовтого кольору; зразок № 3 – прозора рухома рідина коричневого кольору; зразки № 4 та № 5 – безбарвні прозорі рухомі

рідини. Усі досліджувані зразки мають запах, характерний для запаху НП.

ЯЛА здійснювали одразу після нанесення досліджуваних зразків на паперові фільтри. Встановлено, що зони, утворені зразками № 1-3 (бензин, ДП, олива), мають люмінесценцію блакитного кольору, що характерно для НП. Натомість, зони, утворені зразками № 4, 5 (гас, бензин-розчинник), люмінесценції, характерної для НП, не мають (рис. 1).

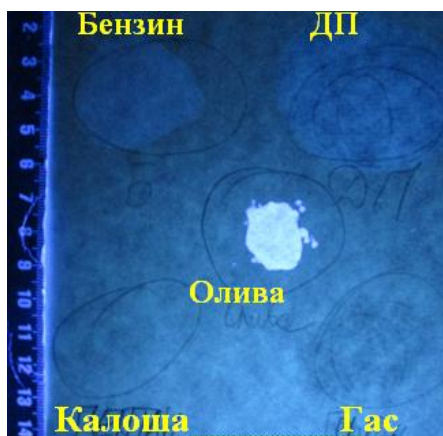

Рис. 1. Зони, утворені досліджуваними зразками, при проведенні ЯЛА ($\lambda=366$ нм)

В результаті проведеного дослідження ТШХ встановлено, що в УФ ($\lambda=366$ нм) на хроматограмах зразків бензину та ДП спостерігались зони, що люмінесціюють з переходами відтінків кольорів від фіолетового до блакитно-зеленого. На хроматограмі зразка оливи спостерігалась зона у вигляді смуги, що починається від стартової лінії пластини, із люмінесценцією блакитного та блакитно-зеленого кольору. На хроматограмах зразків гасу і бензину-розчинника зон, що люмінесціюють, не виявлено (рис. 2 а).

При обробці пластини реактивом Маркі на хроматограмі зразка №1 спостерігались забарвлені зони, які по мірі збільшення значень Rf розташовані на пластинці у порядку зміни: коричнева-синя-буро-малинова; на хроматограмі зразка №2 – фіолетова-оливкова-буро-малинова; на хроматограмі зразка №3 – від коричневої зони до буро-малинової (зони мають слабку інтенсивність та забарвлення і не мають чітких меж); на хроматограмі зразка №4 – синя-буро-малинова. На хроматограмі зразка №5 забарвлених зон не виявлено (рис. 2 б).

За результатами проведених досліджень методом ТШХ можна зробити висновки, що:

- на хроматограмах зразків № 1-4 виявлено сукупність хроматографічних зон з хроматографічною рухливістю, люмінесценцією та забарвленням, характерними для вуглеводнів НП;

- картина хроматографічного розподілення, отримана для зразків № 1, 2 та 4 є характерною для змінених світлих НП (бензину, дизельного палива, гасу);

- картина хроматографічного розподілення, отримана для зразка №3 є характерною для нафтових олив;

- на хроматограмі зразка №5 вуглеводнів, характерних для НП, не виявлено.

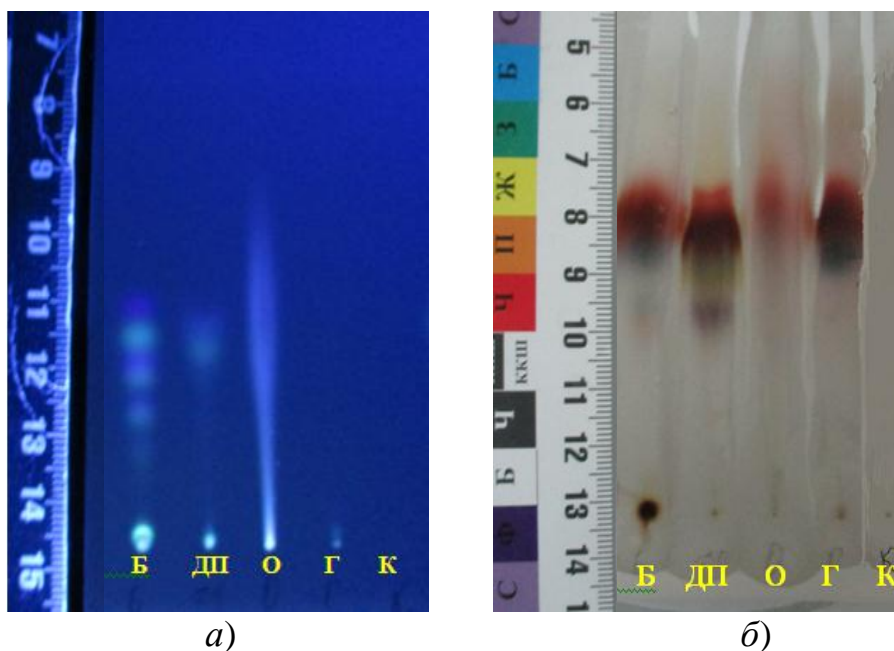

Рис. 2. Хроматографічна пластинка з досліджуваними зразками після хроматографування

Примітка: а – в УФ променях ($\lambda=366$ нм); б – після обробки реактивом Маркі);

Б – розчин бензину; ДП – розчин дизельного палива; Г – розчин гасу; О – розчин оливи; К – бензин-розчинник («Калоша»)

Таким чином, за допомогою методів якісного люмінесцентного аналізу та хроматографії в тонкому шарі сорбенту можна виявити та встановити родову належність окремих світлих дистильованих нафтопродуктів, зокрема, бензину, дизельного палива, гасу, нафтової оливи. Проте, отримані результати засвідчили, що використання вказаних методів є неефективним при дослідженні аліфатичних вуглеводнів (в даному випадку – це бензинів-розчинників типу «Калоша»).

Список використаних джерел

1. Дементьев Ф. А. Исследование ароматических углеводородов в качестве идентификационных признаков нефтяного загрязнения / Ф. А. Дементьев, Ю. Н. Бельшина, А. Л. Акимов // Вестник Санкт-Петербургского университета ГПС МЧС России. – 2011. – Вып. 33. – С. 31-37.
2. Золотаревская И. А. Применение метода ТСХ для обнаружения и идентификации нефтепродуктов / И. А. Золотаревская, Б. А. Киселева // Экспертная практика и новые методы исследования. – М.: ВНИИСЗ МЮ СССР, 1979. – Вып. 11. – 19 с.
3. Криминалистическое исследование нефтепродуктов и горюче-смазочных материалов / Под. ред. И. А. Золотаревской. – М.: ВНИИСЗ МЮ СССР, 1989. – Вып. 2. – 177 с.

Линник Олена Валеріївна,
доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної
служби України, кандидат
юридичних наук

ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Реформаційні процеси в Україні не стоять на місці. Сьогодні в час євроінтеграції Україна робить нові кроки щодо покращення діяльності органів державного апарату, в тому числі судової системи (так звана судова реформа) та правоохоронних органів. Зокрема, 17 жовтня 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства», який запроваджує певні зміни у порядку здійснення кримінального провадження, в тому числі й в частині, що стосується підстав проведення судової експертизи.

Варто зазначити, що у зв'язку з прийняттям зазначеного Закону були внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України не тільки щодо підстав проведення експертизи, а й щодо порядку залучення експерта. Так, відповідно до ст. 242 КПК України експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права. Таким чином, сторони кримінального провадження отримали право на самостійне залучення експерта для проведення експертизи без звернення до слідчого судді. Цей висновок також впливає із аналізу ст. 243 КПК, в якій закріплено, що експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової [1].

Ч. 2 ст. 242 КПК закріплено обов'язок слідчого або прокурора забезпечити проведення експертизи щодо: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 6) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що

підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням [1].

При цьому було виключено таку підставу для проведення експертизи як встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях, передбачених ст. 155 Кримінального кодексу України. Однак, норма КПК України про те, що примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду не зазнала змін.

Слід звернути увагу на те, що законодавець суттєво обмежив право слідчого судді на самостійне залучення експерта для проведення експертизи. Так, слідчий суддя може залучити експерта виключно на підставі клопотання сторони захисту та лише у чітко передбачених випадках:

1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин. Однак, строк розгляду слідчим суддею клопотання про проведення експертизи не змінився і становить п'ять днів із дня його надходження до суду [1]. При цьому сторона захисту, крім копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання, зобов'язана додати до нього також копії документів, що підтверджують неможливість самостійного залучення експерта.

У самому клопотанні сторона захисту повинна зазначити:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

4) експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи;

5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання. За результати розгляду клопотання слідчий суддя має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі,

експерту або експерта, при цьому включивши у відповідне судове рішення запитання, поставлені перед експертом особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Однак, слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, яка звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі [1].

Крім того, варто зазначити, що у новій редакції КПК України норма, яка передбачає, що слідчий суддя самостійно визначає експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи відсутня.

Залишилися без змін норми КПК України щодо порядку отримання зразків для експертизи. Зокрема, у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом. Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів.

Отже, аналізуючи вищенаведені положення, ми можемо побачити, що нововведень до КПК України чимало. На нашу думку, ці новели можна розглядати із позитивної сторони. Зокрема, враховуючи неукомплектованість судів судьями у зв'язку з дією судової реформи, розгляд клопотання про призначення експертизи завжди призводив до ще більшої завантаженості суду. Нині сторони кримінального провадження отримали право на самостійне залучення експерта для проведення експертизи без звернення до слідчого судді, що дасть змогу для правоохоронних органів більш оперативно здійснювати досудове розслідування, не витрачаючи час на підготовку клопотання та відвідування судових засідань. Крім того, зміна порядку призначення експертизи дасть змогу зменшити завантаженість суду.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення: 28.10.2019).

Лисенко Анатолій Миколайович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, кафедра
криміналістики, кандидат юридичних
наук, доцент

ТЕХНІЧНЕ ФАКСИМІЛЕ, ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до тлумачного словника української мови, факсиміле – це «точне відтворення будь-якого графічного оригіналу (кресленика, рукопису, малюнка, документа, підпису тощо) фотографічним способом, печаткою чи іншою репродукцією», або це – «кліше, печатка, за допомогою яких можна багаторазово відтворювати власноручний підпис» [1].

В експертній практиці набувають поширення дослідження факсимільних підписів нанесених печаткою, які традиційно досліджуються судово-технічною експертизою документів, але можуть досліджуватись і судово-почеркознавчою експертизою, як об'єкти, що відображають графічне зображення підписів від імені існуючої особи. Якщо такий підпис представлений в одному екземплярі, то експерт, при попередньому дослідженні даного підпису в ультрафіолетових та інфрачервоних променях, встановлює відсутність слідів попередньої технічної підробки і, при недостатній кваліфікації, може сприйняти даний підпис, як виконаний пишучим приладом з відповідним барвником, оскільки вдавлені сліди від пишучого приладу не завжди можуть чітко відобразитись на папері навіть при мікроскопічному їх дослідженні. Подальше дослідження даного підпису приведе до категоричного позитивного висновку, тобто підпис виконаний особою, від імені якої він значиться. Якщо ж на дослідження надійшло декілька таких підписів та ще й в різних документах, то такої помилки експерт вже не допустить, оскільки теоретичними дослідження [3,4,5] та експертною практикою проведення судово-почеркознавчих експертиз доведено, що двох однакових рукописних підписів, які б повністю співпадали в усіх елементах не буває. Це зумовлено тим, що виконання власноручного підпису конкретною особистістю здійснюється за принципом динамічного стереотипу рухів, без активної участі свідомості, коли кожний наступний рух кінчика пера може здійснитись лише після звершення попереднього біомеханічного руху в конкретних умовах та відповідному психофізіологічному стані виконавця. Виконання кожного наступного підпису це вже нові умови та новий стан виконавця. Стійкість такої письмово-рухової навички залежить від частоти її реалізації та психофізіологічних і біомеханічних властивостей виконавця. Оскільки це біомеханічна система рухів, а не механічна (*факсиміле чи інший технічний пристрій*), то кожне наступне графічне зображення підпису відрізняється від попереднього в межах певної варіативності рухів, що є закономірним і характерним для кожної персоніфікованої особи. Якщо ж два чи більше підписів повністю співпадають, то це технічна підробка підпису, де один підпис був використаний як матриця для виконання іншого підпису, або ж це підписи, нанесені печаткою факсиміле, яка відображає графічне зображення справжнього підпису особи, або іншим техніко-механічним пристроєм. Маючи зразок оригіналу підпису будь-хто може замовити печатку факсиміле

та «візувати» різноманітні документи від імені певної особи, яка може й не здогадуватись про такі дії до часу виникнення конфліктної ситуації. Нормативними документами не забороняється використання факсиміле для візування первинних документів господарської діяльності за виключенням фінансових документів, податкової і фінансової звітності, векселів та інших цінних паперів, які повинні підписуватись відповідними особистостями виключно власноручно, або ж електронним цифровим підписом [6]. Якщо у таких об'єктах дослідження відсутні будь-які ознаки попередньої технічної підготовки до виконання підписів та повністю співпадає їхня транскрипція, то вже з цього можна зробити висновок, що вказані підписи виконані не рукописним біомеханічним способом, а технічним (факсиміле) чи техніко-механічним способом (технічні пристрої «Autopen», «Signascript» тощо). Такі технічні засоби для виконання підписів від імені персоніфікованих осіб вже давно розроблені і активно використовуються за призначенням закордонними політиками, вищими державними чиновниками та іншими суб'єктами для підписування листівок, документів і навіть законодавчих актів [10].

Вперше такий технічний пристрій для дублювання підписів, відомий під назвою «Поліграф», розробив англієць Джон Ісаак Хокінс у 1803 році, запатентував свій винахід у США в 1804 році [10]. З цього часу фактично почалось використання даного приладу за призначенням в першу чергу політиками та вищими державними чиновниками.

Більш досконалий прилад був розроблений у 1930 році, який отримав назву «Autopen» автоматичне перо, або «Robot Pen» робот перо, який дозволяв зберігати і змінювати первинні записи чи підписи, які треба було автоматично виконувати на відповідних документах у великій кількості. [11, 12]. Виконувався такий підпис або запис з однаковим натиском будь-яким пишучим приладом з відповідним барвником, що надавало цим підписам достовірного вигляду. Відсутність диференційованого натиску в елементах підпису є характерною особливістю, яка вказує на техніко-механічне виконання підпису так само, як і кожний наступний підпис є аналогічним попередньо виконаному підпису, оскільки він виконувався з однієї матриці, а тому є техніко-механічним факсиміле.

Сучасні прилади «Autopen» як матрицю використовують оригінал підпису або тексту, які записані на смарт-картку або USB флеш-накопичувач, а тому виконані з такої матриці підписи мають бути якісно кращими, імовірно з можливим відтворенням товщини згинальних та розгинальних ліній, як імітація натиску на пишучий прилад. Водночас такі підписи, скільки б їх не було виконано, будуть мати єдину транскрипцію, яка повністю співпадає в усіх елементах з відповідною товщиною ліній, що і буде незаперечним фактом їх техніко-механічної підлоги, оскільки біомеханічна система людини здійснити багаторазове однакове виконання своїх власноручних підписів не може в принципі.

На цей час до розробки механічної руки «**robotic arm**» долучилось чимало різноманітних фірм. Найбільш відомими є **International Autopen Company**, «**Damalic Corporation**», якими розроблені цілий модельний ряд приладів «**Autopen**» для різних потреб, а саме: **Autopen Model 50; Autopen Model 60; Autopen Model 80; Autopen Model 85; Autopen Model PT; Autopen Model M800**. Зображення цих приладів можна подивитись на офіційному сайті компанії «**Damalic Corporation**», але деякі з них варто показати, щоб мати уявлення, що це за прилади [11,12,13]. Наприклад:

Мал. 1. Прилад для механічного нанесення підпису «Autopen Model 400S»

Мал. 2. Прилад для механічного нанесення підпису «Autopen Model PT»

Щодо використання таких технічних засобів за призначенням, то відомі факти коли Президенти США активно користувались ними. Джеральд Форд офіційно визнав, що він користувався даними приладами. Джордж Буш

звернувся до Міністерства юстиції із запитом щодо конституційності «роботизованих» підписів від імені Президента країни, отримав позитивний висновок, але сам приладом не користувався. У 2005 році Міністерство юстиції США офіційно оприлюднило юридичне обґрунтування можливого використання даного приладу Президентом США для підписування законопроектів. Цим правом скористався Барак Обама для підписання трьох поправок до Закону «Про патріотизм» коли перебував з офіційним візитом до Франції, про продовження податкових пільг, впроваджених Джорджем Бушем, під час відпочинку на Гавайях [10].

У 2006 році канадська фірма в галузі робототехніки та систем управління «**Quanser Consulting Inc of Canada**» зареєструвала технічний прилад «**Long Pen TM**» спеціально розроблений для дистанційного авторського підписування літературних творів відомою канадською письменницею, лауреатом Букерівської премії (*The Man Booker Prize*) в галузі літератури **Маргарет Етвуд** [13].

Новітні зразки приладів «**robotic arm**» під торговою маркою «**Signascript**» мають електронну систему управління з відповідним програмним забезпеченням та модельний ряд для різноманітних потреб від побутових до промислових. Модельний ряд становлять такі види приладів: «**Signascript Model HF**»; «**Signascript Model TF**»; «**Signascript Model AF**» та «**...AF Plus**»; «**Signascript Model Atlantic**» та «**... Atlantic Plus**»; «**Signascript Model Universelle**» та «**...Universelle Plus**» та інші [15, 16].

Мал. 3. Прилад для механічного нанесення підпису «Signascript AF»

Такі прилади, при несанкціонованому їх використанні, можуть становити реальну загрозу суб'єктам господарювання, а тому потребують всебічного дослідження з точки зору того, які функціональні властивості заклали розробники в даний прилад, та які властивості (*якісні характеристики*) підписів та текстів можуть відтворюватись даними технічними пристроями.

Про складність ідентифікаційного дослідження підписів відтворених даними пристроями заявили самі американські та канадські експерти [17] та російські експерти, які вперше досліджували, ймовірно, такий підпис та опублікували результати в збірнику експертної практики [9]. Єдиним критерієм, який спонукав експертів до висновку, що вони мають справу з технічним підписом факсиміле були розбіжності ознак натиску при виконанні окремих елементів досліджуваного підпису та порівняльних зразків, а всі інші ознаки співпадали.

Чи є подібні випадки в Україні? Напевно є, але експертна спільнота про це ще нічого не говорить, оскільки сумнівів в достовірності своїх висновків вони не мають. Це зайвий раз підтверджує необхідність наукового експертного дослідження підписів, виконаних даними технічними засобами. Зазвичай такі підписи мають бути об'єктами техніко-криміналістичного дослідження, але оскільки ознак технічної підробки такі підписи не мають, то відповідно вони мають бути об'єктами судово-почеркознавчого дослідження. Ознаками експертного дослідження в першу чергу мають бути біомеханічні ознаки власноручно виконаних підписів, які будуть відмінні від ознак підписів, нанесених техніко-механічним способом, що й буде підставою для експертного висновку.

Список використаних джерел

1. Факсиміле – кліше, печатка, за допомогою яких можна багаторазово відтворювати власноручний підпис // *Словник української мови: в 11 томах. - Том 10, 1979. - С. 552.*
2. Неупереджений - який не має обманної, негативної, заздалегідь сформованої думки, упередження проти кого-, чого-небудь // *Словник української мови: в 11 томах. - Том 5, 1974. - С. 398.*
3. Липовский В.В. Основные положения криминалистической идентификации личности по подписи. В. В. Липовский // Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1968. – 280с.
4. Лысенко А.Н. Теоретические и методические основы криминалистической идентификации исполнителя неподлинной подписи, выполненной с подражанием. А.Н. Лысенко // Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1993. – 180 с.
5. Орлова В. Ф. Теория судебно-почерковедческой идентификации. В. Ф. Орлова // Тр. института ВНИИСЭ. – М., 1973. - Вып.6. – 332с.
6. Устінов Р. Підписання документів за допомогою факсимільного відтворення підпису: зручність чи безпідставний ризик? Р. Устінов // Платник податків, 15 травня 2012р.
7. Иванов Н.А. Комплексная экспертиза документов (компьютерно-техническая и реквизитов документов), изготовленных способами цифровой фальсификации. Н.А. Иванов // *Российский следователь*, 2004. -№10. – С. 2-4.
8. Иванов Н. А. Компьютерные технологии подделки рукописных почерка и подписей. Н.А. Иванов // *Судебная экспертиза*, 2011. -№2.

9. Панова Т.О. Комплексное исследование имитации рукописных реквизитов (случай из экспертной практики) Т. О. Панова, О. Ю. Милованова, Е. С. Карпухина // Теория и практика судебной экспертизы, 2008. -N 3 (11). – С. 118 - 121.

10. <https://en.wikipedia.org/wiki/Autopen>

11. <http://www.damilic.com//The Autopen Company>

12. <http://autopen.co/wp-content/uploads/2012/07/Autopen-Co-World-Leader.jpg>

13. URL: <http://www.quanser.com/>

14. URL: <http://www.digitalsignagetoday.com/article.php?id=19436&na=1>.

15. Signascript: <http://www.signascript.com/en/index.html>

16. Signascript: <http://www.realsig.com/Atlantic.htm>

17. Kruger D. The LongPen™ - The World's First Original Remote Signing Device // Journal of Forensic Sciences. 2010. V. 55. Issue 3. P. 795 - 800.

Листушенко Руслан Вікторович,
здобувач ступеня доктора філософії
Національної академії внутрішніх
справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗГВАЛТУВАНЬ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Стаття 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку [1]. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, як у минулому, так і на даний час, становлять особливу суспільну небезпеку. Одним з невід'ємних прав людини є право на статеву свободу і недоторканність. Одним із найнебезпечніших злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності є згвалтування. На даний час воно займає стійке місце серед усієї насильницької злочинності і, як свідчить статистика, з кожним роком збільшується кількість зареєстрованих випадків згвалтування. Даний вид злочину спричиняє тяжкі наслідки для жертви, які мають моральний або фізичний характер, наносить величезну, часто непоправну шкоду людині, суспільству. Наслідки цього роду насильства у виді психічної травми залишаються у жертви на дуже тривалий час, іноді на все життя, особливо гостро вони виявляються в осіб, які стали жертвами педофілії. Психічна травма жертви може поглиблюватись під час розслідування злочину.

Дослідженню безпосередньо статевого злочинів присвячені праці таких учених, як: Ю. В. Александров, Ю. М. Антонян, Б. А. Блиндер, Б. Л.

Гульман, А. П. Дьяченко, Г. Б. Елемисов, А. А. Жижиленко, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Ігнатов, О. Г. Кальман, І. І. Лановенко, З. Лев-Старович, П. І. Люблінський, В. С. Мінська, П. П. Осипов, С. В. Познишев, А. П. Чуприков, Б. М. Цуприк, О. М. Яковлев та ін.

Найбільш характерними слідами при зґвалтуванні є розірваний одяг потерпілої особи, та іноді у підозрюваного (подряпини, укуси, гематоми на шиї, обличчі, стегнах). Як правило, на одязі потерпілої особи та підозрюваного залишаються сліди виділень людського організму, а на місці вчинення злочину – окремі елементи одягу: гудзики, закладки, нижня білизна [3].

Особливу увагу потрібно приділяти якісному вилученню слідів злочину на місці його вчинення, освідуванню потерпілої особи та злочинця, а також вилучення піднігтьового вмісту від вказаних осіб. Освідування в такій ситуації має на меті першочергове виявлення слідів, характерних для зґвалтування, тілесних ушкоджень, після чого можливе проведення судово-медичної експертизи задля встановлення факту наявності останніх, що могло б вказувати на не добровільність статевого акту. Вилучені об'єкти піднігтьового вмісту доцільніше направляти на молекулярно-генетичну експертизу, де встановлюється, чи є ДНК-профіль злочинця на піднігтьовому вмісті потерпілої, а також, чи є ДНК-профіль потерпілої на піднігтьовому вмісті злочинця. Судова практика свідчить про те, що це є одним із ключових фактів при доказуванні зґвалтування під час судового розгляду.

Одним із проблемних питань під час розслідування зґвалтувань є призначення експертиз. Ще нещодавно процес призначення ускладнювали внесені до КПК України зміни від 15 березня 2019 року, відповідно до яких в ч. 1 ст. 242 КПК України зазначалось про те, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [3].

Тобто, фактично експертиза на стадії досудового розслідування призначалась слідчим суддею, за клопотанням сторони кримінального провадження.

Якщо раніше слідчий міг призначити експертизи до експертних установ чи не на наступний день після вилучення слідів злочину, то після змін, це стало доволі проблематично.

Крім того, нерідко слідчий суддя, замість 10 запитань слідчого, залишав всього 5, аргументуючи це тим, що інші 5 є недоцільними, хоча вони можуть зіграти вирішальну роль при розслідуванні зґвалтування або інших злочинів. Нерідко в районних судах, через дефіцит кадрів, клопотання про призначення експертизи потрапляли на розгляд до судді, який взагалі спеціалізувався на розгляді цивільних, а не кримінальних справ, що також ставило під сумнів його кваліфікованість в питанні призначення експертиз у справах про кримінальні правопорушення.

У ч. 3 ст. 244 КПК України зазначалось про те, що клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду [3].

Однак, у зв'язку із перевантаженням слідчих суддів кількістю справ, як показувала практика, клопотання рідко розглядались слідчим суддею в 5-ти денний строк. Іноді клопотання призначались до розгляду близько 2 тижнів, після їх надходження. Певний час слідчий витрачав на отримання ухвали.

В цілому процедура призначення експертизи, могла тривати, щонайменше, тиждень.

Вважаємо значним позитивним кроком законодавця, внесення Законом України № 187-ІХ від 4 жовтня 2019 року змін, які набули чинності 17 жовтня 2019 року, відповідно до яких, за нової редакції статті 242 КПК України, експерта знову залучають *сторони кримінального провадження* або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту.

Крім того, вивчаючи методiku розслідування згвалтувань, враховуючи практичний досвід, вивчаючи судову практику, можна дійти висновку, що під час розслідування згвалтувань, при виборі для призначення виду експертизи, між судово-медичною експертизою та молекулярно-генетичною експертизою, перевагу краще надавати останній.

Це пояснюється тим, що коли слідчий призначає судово-медичну експертизу (до відділення судово-медичної імунології чи судово-медичної цитології) і ставить всі необхідні передбачені методикою та специфікою запитання, експерт може встановити, для прикладу, наявність крові або клітин, їх групову належність, стать. У таких висновках експерта, при їх вивченні, серед відповідей на поставлені питання, часто можна бачити наступні: *ідентичність ознак крові потерпілого А та підозрюваного Б, а також інших осіб такої самої групи крові*. Тобто такі висновки не є достатньо точними і через це, часто виникають спірні питання під час судового розгляду, та в свою чергу розширює можливості адвокатів щодо руйнування доказової бази.

Коли слідчий отримує висновок ДНК-експертизи (молекулярно-генетичної), в ньому, можна побачити співпадіння досліджуваного об'єкту з генетичними ознаками зразка потерпілого або підозрюваного приблизно на 99 %. Таке співпадіння, є більш точним, а отриманий доказ більш достатній та достовірний.

Враховуючи викладене, ми дійшли висновку, що здійснення будь-яких змін у законодавстві, особливо в галузі кримінального процесуального права, може призвести до суттєвого збою в правоохоронній системі держави, зокрема, до бюрократичного колапсу, на кшталт зазначеного вище.

Тому, вважаємо за доцільне, не піддаватись популістським проявам окремих політичних сил чи короткочасним стихійним коливанням в настроях окремих соціальних груп при врегулюванні законодавства в певних галузях права, а навпаки, використовувати попередній досвід, зважати на традиційні

особливості місцевого соціального клімату, не цуратись звернутися по консультації до вітчизняних наукових установ.

Це важливо для розслідування будь-яких злочинів, а особливо, такого соціально-небезпечного явища як зґвалтування.

Список використаних джерел

1. Гора І.В. Криміналістика : Навч. посіб. // І.В. Гора, А.В. Іщенко, В.А. Колесник. – К. : Вид. Паливода А.В., 2007. – 233 с.

2. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2680-VIII від 07.02.2019, ВВР, 2019, № 9, ст.50};

3. Кримінальний процесуальний кодекс України, (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) {Із змінами, внесеними згідно із Законом щодо визнання неконституційними окремих положень див. Рішення Конституційного Суду № 4-р/2019 від 13.06.2019}.

Литвицька Олена Іванівна,
судовий експерт відділу досліджень
у сфері інформаційних технологій
Запорізького НДЕКЦ МВС

ТИПОВІ ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕНІ ФОТОТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБСТАВИНАМИ ДТП

Сьогодні фототехнічні дослідження це не просто дослідження фотозображень, а і можливість визначення параметрів руху учасників ДТП за допомогою відеозаписів.

До типових питань цього виду експертиз зазвичай відносяться питання про час, який минув між певними подіями та швидкість транспортних засобів.

Зараз відео реєстратори отримали широке розповсюдження: їх встановлюють як володарі транспортних засобів в свої автомобілі, так і розміщують на вулицях міста. Не завжди обставини ДТП зрозумілі та однозначні, тому часто виникає потреба в проведенні комплексних досліджень, в яких за допомогою інформації, отриманої з відеофайлу експерт може виконати певні розрахунки та відповісти на поставлені питання.

Об'єктом фототехнічної експертизи є статичне зображення, у випадку з відео файлом – ряд окремих зображень з відеофайлу (розкадровка).

Але не завжди якість наданого на дослідження відеофайлу дозволяє визначити всі необхідні параметри для розрахунків. Це може бути зумовлено: низькою розподільною здатністю камери відео реєстратора, значна

віддаленість відеокамери від місця події, темний час доби і т.д. В такому разі необхідно виконати покращення якості зображення кадрів та в залежності від моделі відеореєстратора кількість необхідних кадрів може сягати декількох сотен, на обробку яких окремо потрібен значний час. Дану проблему можна вирішити використовуючи можливості сучасних графічних редакторів, використавши можливість пакетної обробки даних – автоматична обробка великої кількості однотипних файлів за певним сценарієм.[1]

Наступною поширеною проблемою є те, що багато моделей стаціонарних відеореєстраторів мають власний формат запису даних, який несумісний з операційною системою Windows або можуть бути захищені паролем, тому з такого пристрою без спеціалізованого обладнання не можливо отримати доступ до інформації.[2] Вирішити питання в таких випадках можливо за допомогою комплексної експертизи з експертами, які мають кваліфікацію експерта за експертною спеціальністю 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів».

При проведенні даного виду експертних досліджень важливо мати можливість перейти від відносних одиниць вимірювання до абсолютних, а для цього в свою чергу потрібно мати конкретні розрахункові орієнтири, які не завжди задані у явному вигляді, отже щоб уникнути цих проблем потрібно покращувати взаємодію між експертними підрозділами та органами досудового розслідування, щоб вхідні дані для проведення дослідження були повними, однозначно трактованими та не лишали сумнівів при їх використанні.

Таким чином, розглянувши поширені проблеми, які виникають при вирішенні питань, які пов'язані з розрахунком певних параметрів, ситуації коли вони можуть виникати, шляхи та засоби їх вирішення, узагальнимо результати в таблиці.

Таблиця

**Узагальнені результати аналізу
типових проблем при роботі з відеозаписами та шляхів їх вирішення**

Назва	Коли може виникнути	Шляхи вирішення	Засіб вирішення
Низька якість наданого на дослідження відеозапису	Низька розподільна здатність відеореєстратора, несприятливі умови зйомки, значна відстань зйомки	Покращення якості відео зображення в залежності від потреби	Пакетна обробка кадрів відеозапису в графічному редакторі.

Відеозображення надано в нетиповому форматі чи відсутній доступ	Наданий стаціонарний відеореєстратор, який працює з нестандартними форматами. На відеореєстраторі встановлено пароль	Рішення – комплексна комп'ютерно-технічна та фототехнічна експертиза	Використання спеціалізованого програмного забезпечення для роботи з відеореєстраторами
Орієнтири для розрахунків не однозначні	В документі про призначення експертизи вихідні данні задані в неявному вигляді, можливі різні способи трактування	Визначення однозначних орієнтирів та уточнення їх кількісних параметрів	Запит на додаткові дані.

Підсумовуюче все вище сказане можна зробити наступні висновки:

- проблеми виникають найчастіше всього через технічні особливості будови відеореєстраторів в залежності від моделі та виробника;
- проблемні питання вирішуються за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення яке дозволяє отримати доступ до інформації.

Список використаних джерел

1. Інформаційний ресурс <https://photosketch.org> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://photosketch.org/paketnaya-obrabotka-v-fotoshope/> (дата звернення 22.10.2019).– Пакетная обработка в фотошопе

2.Офіційний сайт <https://forensictools.com.ua> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://forensictools.com.ua/home/programma-dvr-examiner.html> Програма DVR Examiner (дата звернення 23.10.2019).

Литвицький Олег Петрович,
завідувач сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Запорізького НДЕКЦ МВС

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО НАПОВНЕННЯ ВІДЕОРЕЄСТРАТОРІВ: МОЖЛИВІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Тотальне поширення цифрової техніки призвело до масової інформатизації всього навколишнього середовища. Сьогодні нікого не здивуєш автоматизованими системами чи повсякчасною відеофіксацією. З точки зору доказової бази це мало досить позитивний ефект – багато неправомірних подій зараз попадає в об'єктиви камер відеореєстраторів, що в більшості випадків дозволяє достовірно відтворити події та ідентифікувати учасників подій. Але не завжди є можливість просто вилучити інформацію з відеореєстратора: різна структура запису та зберігання даних, особливості побудови різними виробниками чи наявність пароллю можуть викликати труднощі на шляху до отримання інформації, тому питання дослідження засобів доступу до даних відеореєстраторів не втрачає своєї актуальності, розглянемо їх більш детально, структуру, особливості та можливі перешкоди для отримання доступу до інформаційного наповнення відеореєстратора.

Отже, під назвою «відеореєстратор» зазвичай мають на увазі дві наступні категорії пристроїв:

- Стационарні апарати, які здебільшого використовуються в системах відеонагляду локальних об'єктів (підприємств, офісів, квартир тощо) чи для спостереження на вулицях міста, і які мають постійне місце розташування.

- Мобільні: компактний клас пристроїв, які найчастіше встановлюють в транспортних засобах але можуть бути розташовані в інших місцях, вони мають невеликий розмір та можуть легко змінити місце розташування.

Стационарні, ті що використовуються в системах відео нагляду, поділяються наступним чином:

- DVR-реєстратор, для обробки відеосигналу від аналогових камер відеоспостереження.

- NVR – мережевий відеореєстратор, який отримує дані від IP-камер;

- HVR – гібридний відеореєстратор який може працювати як в аналогових, так і в мережевих системах відеонагляду.[1]

На ринку сьогодні представлений дуже широкий вибір різноманітних виробників відеореєстраторів. Серед стационарних користуються попитом наступні:

- 1 Atis
- 2 AvTech
- 3 Colarix
- 4 Dahua
- 5 Green Vision
- 6 HikVision
- 7 Lux
- 8 LuxCam
- 9 MAZi
- 10 Oltec [2]

Серед виробників мобільних пристроїв це:

1. Xiaomi

2. Prestigio
3. SUBINI
4. Artway
- 5 BlackVue
6. Sho-Me
7. IROAD
8. Neoline
9. Ritmix
10. Garmin[3]

Такий великий вибір має певні недоліки. І, якщо портативні відеореєстратори зазвичай конвертують дані в звичний формат, то стаціонарні відео реєстратори в залежності від особливостей виробника, моделі та конструктивної особливості можуть мати специфічний формат зберігання даних (не буде розпізнаватися звичними операційними системами та сторонніми програвачами) і отримати прямий доступ до контенту буде неможливо.

Дані може бути пошкоджено або на відеореєстраторі встановлено пароль, який через певні причини неможливо отримати. В такому разі щоб отримати доступ до даних, які зберігаються на відео реєстраторі необхідні спеціальні засоби та спеціальні знання.

Сьогодні в криміналістиці найбільш відомою програмою при роботі з інформаційним наповненням відеореєстраторів є DVR Examiner.

DVR Examiner – це спеціально розроблений програмний засіб для криміналістичних досліджень відеореєстраторів, відновлення пошкоджених відеофайлів та метаданих з систем відеонагляду, дозволяє обійти захист паролем, відновити видалені відеозаписи.

Окрім того, має такі функції:

- прямий доступ до жорсткого диску DVR, що дозволяє обійти захист системним паролем та відновити дані з непрацюючих систем.
- пошук та ідентифікація файлової системи DVR (не потребує додаткових даних, не потрібні ні назва, ні модель реєстратора).
- сканування та ідентифікація відео.
- можливість попереднього перегляду (встановлення зовнішнього програвача).
- Експорт відео в стандартні формати.[4]

Отже, сьогодні системи відеонагляду отримали широке розповсюдження. Дослідження інформаційного наповнення стаціонарних відеореєстраторів лишається актуальним через наявність специфічних файлових систем, які не розпізнаються звичними операційними системами ПК, захисту паролем чи можливим пошкодженням даних, і на сьогоднішній день існують спеціалізовані інструменти призначені для криміналістичних досліджень, які дозволяють отримувати доступ до даних, що зберігаються на відеореєстраторі.

Список використаних джерел

1. Інформаційний ресурс <https://video-praktik.ru> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: https://video-praktik.ru/videoregistrator_harakteristiki.html (дата звернення 23.10.2019). – Инженерно-технические системы и оборудование характеристики видеорегистраторов
2. Офіційний сайт <https://magazun.com> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://magazun.com/videoregistratori/>. – Комфорт и безопасность (дата звернення 23.10.2019).
3. Інформаційний ресурс <http://markakachestva.ru/> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://markakachestva.ru/best-brands/1465-luchshie-firmy-videoregistratorov.html> (дата звернення 24.10.2019). – 18 лучших фирм видеорегистраторов
4. Офіційний сайт <https://dmeforensics.com> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://dmeforensics.com/dvr-examiner/>. – (дата звернення 22.10.2019).

Літвінова Олена Валеріївна,

викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ

Малиш Олександр Григорович,

начальник відділу криміналістичного забезпечення слідчого управління Головного управління Національної поліції в Київській області

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОТОФІКСАЦІЇ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПОДІЇ

На даному етапі існує декілька проблемних напрямів, які виникають під час фіксації обстановки місця дорожньо-транспортної події. Головними з них можна виділити гостру необхідність у скороченні тривалості проведенні огляду, не втративши, а навпаки підвищивши інформативність та якість процесуальних документів, які оформлюються по закінченню процесуальної дії, головним чином, фототаблиці (фотоілюстрації).

Головне що відрізняє дорожньо-транспортну подію від інших правопорушень є динамічність процесу.

Як свідчить практика, головною причиною неадекватних кримінальних проваджень є відсутність достовірних та об'єктивних даних, тому що доказовою базою у переважній більшості є показання свідків та учасників дорожньо-транспортної події, які, як правило, протирічять один одному.

Тому, очевидно, виникає потреба у отриманні незалежних даних, зокрема, тих що ґрунтуються на результатах експертних досліджень щодо встановлення механізму події. Практика виконання автотехнічних ситуаційних експертиз в експертних установах доводить, що їх ефективність, залежить напряму від того, чи потрапить експерту достатній об'єм фактичних даних щодо обставин події, отриманих при огляді місця події.

Можна виділити декілька факторів покращення збору інформації для експертизи, які забезпечать використання всіх методик експертного дослідження та вирішення поставлених перед експертом задач, а саме:

- розглядати речову обстановку на місці події як багатокomпонентний комплекс матеріальних, взаємопов'язаних між собою об'єктів;
- оптимально використовувати об'єктивно обмежений час проведення огляду;
- залучати спеціалістів-криміналістів.

Специфіка огляду місця дорожньо-транспортної події пов'язана із неможливістю повторного огляду, тому використання наочно-образної форми фіксації є пріоритетною. Така форма забезпечує фіксацію максимально можливої інформації шляхом фотографування, складання схем та планів.

Якісному оформленню фототаблиць (додатків до протоколу), виконаних цифровим способом передують забезпечення потужною технікою у достатній кількості та із відповідним програмним забезпеченням. Проте, негативним моментом в забезпеченні комп'ютерною технікою є недостатня кількість цифрових фотоапаратів.

Сліди дорожньо-транспортної події передбачувані, типаж їх достатньо відомий, й місця розташування також. Інша справа - їх розміри та розташування, саме за цим приховується механізм дорожньо-транспортної події: швидкість, напрямок руху, вектор юзу, а також деформовані перешкоди в результаті зіткнення. Саме за такими ознаками будується модель обставин дорожньо-транспортної події, відбувається її криміналістична реконструкція.

Також, фіксацію слідів дорожньо-транспортної події можна розділити на дві групи. Перша пов'язана із фіксацією безпосередньо на проїжджій частині дороги, друга – на об'єктах, які можна перемістити на узбіччя для подальшої фіксації та дослідження.

Важливою складовою фіксації на місці дорожньо-транспортної події є вимірювальна фотозйомка. Фотознімки, виконані вимірювальним методом, мають велике інформаційне значення. Завдяки таким знімкам спеціаліст отримує кількісні дані ознак та особливостей зафіксованих об'єктів. Проаналізувавши знімки, можна скласти масштабний план місця події,

визначити відстань між об'єктами, вирахувати розміри предметів. Вимірювальним методом можна виконати любий вид зйомки, однак частіше всього його застосовують під час виконання оглядової, вузлової та детальної зйомки на відкритій місцевості і у приміщенні.

До таких методів вимірювальної зйомки відносяться, в першу чергу, стереофотозйомка та лазерне сканування.

Стереозйомка дозволяє отримати не тільки об'ємне зображення, але й також дозволяє за знімками зробити розрахунки та виміри об'єктів на місці події, визначити точне місце їх розташування. Такий метод відрізняється великою точністю із похибкою у 1-3 %. Для проведення метричної стереозйомки використовують спеціальні фотографічні прибори, наприклад, стереофотограмметричний апаратно-програмний комплекс «Топограф» [с.150-151].

На сьогоднішній день є можливість використовувати портативний високошвидкісний лазерний 3D сканер «Faro Focus 3D» високоточного сканування та документування вимірів. Лазер утворює тривимірну цифрову модель простору та предметів. Прибор оснащений сенсорним екраном для управління параметрами сканування. Отримане зображення являє собою «хмару» з мільйонів 3D-крапок у кольоровому форматі, це дозволяє моделювати ситуацію, продивлятися місце події з різних ракурсів, оскільки фіксується реальна на момент збору даних обстановка у вигляді кругової панорами. На виконання кожного сканування потрібно біля чотирьох хвилин, а для складання повної картини місця події потрібно чотири таких процеси, виконаних із різних точок, на основі яких будується тривимірна модель, що негативно впливає на тривалість фіксації в цілому.

Дуже цікавим для фіксації може бути використання тривимірного фотоапарату «Kolibri Cordless». Цей стереофотоапарат дозволяє фотографувати об'ємні сліди транспортних засобів.

Враховуючи всі можливості та ефективність застосування вище вказаних засобів, необхідно визнати, що у зв'язку із значною вартістю таких приборів, вони не отримають широкого розповсюдження.

При фотофіксації місця дорожньо-транспортної події та речової обстановки краще всього використовувати кольорову фотографію. На кольорових знімках краще передається взаєморозташування об'єктів транспортного засобу, при наявності слідів рідини (наприклад, крові), чіткіше видимі розміри та форма слідів, які дозволяють визначати напрям руху об'єкта, який їх залишив.

При отриманні оглядових знімків важливе значення має композиційна будова. У центрі має бути найбільш важлива ділянка дорожньо-транспортної події. Це може бути транспортний засіб, труп, множинні уламки скла тощо. У кадр слід захватити і нерухомі об'єкти, за якими можна впізнати ділянку, де сталась дорожньо-транспортна подія. Це можуть бути дорожні знаки, стовпи освітлення, трафарети громадського транспорту.

В тих випадках, коли місце події має складну структуру, займає велику територію, розташоване на різних ярусах (дорожнє покриття, насипи, уклін дороги тощо), виконують серію знімків (панорамних – горизонтальних, вертикальних, ярусних). При визначенні їх кількості, кількості точок фіксації та послідовності відштовхуються від того, щоб отримані знімки утворювали цілісне об'єктивне уявлення про місце дорожньо-транспортної події. При великому скупченні об'єктів на місці дорожньо-транспортної події використовують стереоскопічну фотографію, яку ми згадували вище.

Вузлова фотозйомка на місці дорожньо-транспортної події використовується для наступної деталізації об'єктів у більшому масштабі, їх вигляд та взаєморозташування. Вузлових знімків на місці дорожньо-транспортної події може бути вагома кількість, в залежності від інформаційної значимості об'єктів, що фіксуються: слідів гальмування транспортного засобу, уламків скла, трупу, калюж рідини тощо.

Для того, щоб ця інформація була достатньо наочною, вузли необхідно знімати у весь кадр, тобто із мінімальної відстані. При цьому необхідно враховувати те, що важливим є не тільки загальний вигляд об'єкта, а й взаєморозташування з іншими об'єктами зйомки.

Головне завдання вузлового знімку – це встановлення обставин, які мають доказове значення. Наприклад, важлива не тільки загальна фіксація слідів гальмування на асфальті та слідів переривчастого гальмування, слідів юзу, а і фіксація з масштабом з метою встановлення протяжності кожної ділянки. Межі кадру повинні бути обрані із урахуванням того, щоб кожен об'єкт, зафіксований на вузловому знімку, був чітко зорієнтований відносно оглядового. Для цього в кадрі доцільно охопити предмети, які можуть бути орієнтирами для локалізації вузлового зображення у просторі місця дорожньо-транспортної події. Іноді у якості вузла може бути зафіксована група об'єктів.

Список використаних джерел

1. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Криміналістична фотографія : навчальний посібник. Київ, 2006. 389 с.
2. Разумов Э.А., Молибога Н.П. Практическое руководство по осмотру места происшествия: теория, тактика, техника : учеб.-практ. пособ. / под ред. И.П. Красюка. Київ, 2015. 750 с.
3. Кобилянський О.Л., Літвінова О.В. Криміналістична фотографія : практикум. Київ: УкрДГРІ, 2017. 100 с.

Лук'янчиков Борис Євгенович,
старший викладач відділу підготовки
прокурорів з процесуального
керівництва та криміналістичного

забезпечення досудового
розслідування, інституту спеціальної
підготовки Національної академії
прокуратури України, кандидат
юридичних наук, доцент

Яковлев Олександр Вікторович,
викладач відділу підготовки
прокурорів з процесуального
керівництва та криміналістичного
забезпечення досудового
розслідування, інституту спеціальної
підготовки Національної академії
прокуратури України

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОВЕДЕННЯМ ОСОБИ ДО САМОГУБСТВА

Державна служба статистики повідомляє, що у 2017 році в Україні самогубство вчинили 6 488 людей, а від січня до жовтня 2018 року більше 5,4 тисячі людей [1]. Причини які призводять до самогубства різноманітні, одна з них передбачена Кримінальним кодексом України ст. 120 Доведення до самогубства. Так, у 2017 році було зареєстровано 109 таких злочинів, у 2018 – 114, а лише за вісім місяців поточного року вже 92 [2]. З'ясування даного питання покладається на слідчого. В процесі огляду місця події, використовуючи необхідні спеціальні знання, може бути отримана інформація, що дозволить дійти висунути версію про причину самогубства.

Як свідчить практика, на початку розслідування виникає дві ситуації. Перша – про доведення до самогубства повідомляє потерпілий, якщо він залишився живим, або передсмертне повідомлення (паперове або електронне), або його близькі родичі, друзі.

Друга – інформацію про доведення до самогубства отримує безпосередньо слідчий із слідів досліджуючи труп та оточуючу обстановку на місці події.

Успіх у розслідуванні злочинів даної категорії залежить від фахової підготовки слідчого, його вміння застосовувати спеціальні знання і прилади, новітні методичні рекомендації, щодо проведення слідчих (розшукових) дій як самостійно, так і залучати для цього відповідних спеціалістів. Спеціалісти спроможні визначити спосіб самогубства і причини смерті, кількість осіб які перебували поряд, чи власноруч написана передсмертна записка, розтлумачити відомості, які містяться в медичній картці потерпілого, та інших документах.

Тактика огляду місця події при розслідуванні доведення до самогубства, в першу чергу, залежить від того, яка слідча ситуація склалася на момент його проведення. Тобто, чи живий потерпілий та чи у притомному стані він знаходиться, чи на місці події виявлено труп. У випадку, коли потерпілий живий, незалежно чи при свідомості він, першочерговим завданням є надання медичної допомоги, а вже потім проводити невідкладні слідчі (розшукові) дії. У випадках, коли потерпілий може і бажає брати безпосередню участь в ході огляду, цим треба скористатися. Пояснення потерпілого щодо минулої події, сприятимуть пошуку слідів та інших речових доказів.

У випадках одночасних масових суїцидів (неповнолітніх, на релігійному ґрунті і т.д.), необхідно визначити особу, яка може повно описати подію та показати як усе відбувалося в дійсності. З рештою учасників необхідно провести слідчий експеримент у формі перевірки показань на місці. Це дозволить порівняти отримані дані та перевірити їх на відповідність дійсності). Вирішуй сам.

У випадках, коли потерпілого допитують у лікарні варто з'ясувати локації місць події, їх особливості, які мають значення для проведення оглядів, (місця де відбувалися погрози, і місця вчинення суїциду).

Під час огляду потрібно визначити та зафіксувати насамперед локацію і характер місця події (місце мешкання потерпілого (приватний чи багатоквартирний будинок), недобудова, гараж та інше, відкрите місце: в межах населеного пункту, пустир, промзона, парк, ліс).

Об'єктами пошуку та аналізу при огляді є залишені, або загублені потерпілим засоби, знаряддя злочину, наприклад: побутові предмети: ніж, мотузка, інструменти і т.д.; зброя: вогнепальна, холодна і т.д.

У випадку заподіяння самогубства шляхом отруєння увагу необхідно звернути на посуд із залишками їжі, блювотні маси, ліки, хімічні речовини, розчинники, включену газову плиту, закриті засувки системи опалення, і т.і.

Організувати пошук слідів-відображень: рук (на посуді, передсмертних записах, записах у щоденниках), ніг, зубів (на недоїдках їжі, недопалках), листів у комп'ютері, соціальних мережах і т.д.).

При огляді одягу в першу чергу потрібно звернути увагу на наявні пошкодження. Задokumentувати їх розташування, розміри, характер країв (рівні, чи нерівні), зафіксувати усі сліди-нашарування (крові, поту, паливно-мастильних матеріалів), які пристали до одягу, а також текстильні волокна, волосся. Одяг обов'язково вилучити та направити на експертні дослідження.

Для проведення огляду потерпілого обов'язково залучити судово-медичного експерта чи лікаря іншої спеціальності. В процесі цієї слідчої (розшукової) дії необхідно насамперед встановити наявність та характер тілесних ушкоджень – ран; саден, синців, слідів дії отруйних речовин, визначити їх розміри, локацію на тілі, мікро накладення сторонніх предметів. З'ясувати, чи міг потерпілий заподіяти їх власноруч. У протоколі описують

сліди крові, із вказівкою їх вигляду за механізмом утворення (пательки, краплини, бризки), розмірів та локації.

Окрім зазначених спеціалістів, слідчому в окремих випадках доцільно залучити лікаря-психіатра. Оскільки він в змозі надати допомогу по встановленню в якому стані знаходився потерпілий та підозрюваний, чи не було самогубство наслідком його хворобливої уяви [3, 7]. Інколи, може виникнути необхідність у проведенні посмертної судово-психологічної чи комплексної психолого-психіатричної експертизи [4, 54]. Сумніви в осудності особи з'являються тоді, коли характер злочину свідчить про те, що самогубство могло бути вчинено особою, яка страждає на душевну хворобу або перебуває в стані тимчасового душевного розладу. Інформацію такого характеру отримують за допомогою судово-психіатричної експертизи. Вона призначається у випадках, коли є інформація, що загиблий отримав тяжку контузію, або травму голови, чи хворів на душевну хворобу і саме тому перебував у психіатричному закладі. Але, для її призначення, тобто визначення та формулювання ряду питань, обрання медичного закладу і відповідного спеціаліста слідчому не завадить допомога лікаря-психіатра.

В процесі перевірки версії про самогубство, обов'язково потрібно з'ясувати, чи не є це наслідком психічної хвороби. Спеціаліст на місці події оглядає різні документи, малюнки, аудіо-відеозаписи, листи, щоденники померлого, медичні довідки, знайомиться із свідченнями його рідних, друзів, сусідів і колег по роботі.

Досліджуючи особливості огляду місця події, О. О. Садченко звертає увагу на те, що вони обумовлюються способом злочину, місцем його вчинення та слідчою ситуацією [5]. Метою огляду завжди є відтворення картини минулого, виявлення, фіксація та вилучення слідів події, побудова моделі злочинних дій та інформаційної моделі кожного злочинця, вирішення питання про те, чи не було інсценування самогубства.

За виявленими на місці події слідам можна зробити припущення про деякі ознаки осіб, що вчинили кримінальне правопорушення. Наявність на місці події засобів вживання наркотиків (порожніх ампул, упаковки та ін.) характерно для злочинців-наркоманів. Мікрволокна та мікрочастки, які залишаються на потерпілому або інших предметах, надають інформацію про об'єкти з якими він контактував (одяг злочинця, мотузка зашморгу). Про причетність до події жінки свідчить почерк, наявність губної помади на недопалках цигарок, бокалах, сліди пальців рук, сліди взуття.

Стать злочинців можна встановити шляхом попередніх досліджень слідів пальців рук, а також біологічною експертизою слідів крові, слини, а також інших біологічних виділень організму людини.

Саме тому, проведення даної слідчої (розшукової) дії вимагає від слідчого ретельної підготовки, та майже поетапного планування, тобто визначається послідовність дій осіб, які будуть брати безпосередню участь у проведенні даної слідчої (розшукової) дії.

Таким чином, можна дійти висновку, що забезпечення процесуальної та криміналістичної якості проведення окремих слідчих (розшукових) дій можна досягти лише за умов належного застосування всього комплексу криміналістичних та медичних знань, тобто із залученням відповідних спеціалістів, які в подальшому нададуть кваліфіковані висновки для прийняття остаточного процесуального рішення у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. За рік в Україні більше 5 тисяч людей покінчили життя самогубством URL: <https://tsn.ua/ukrayina/za-rik-v-ukrayini-bilshe-5-tisyach-lyudey-pokinchili-zhittya-samogubstvom-1275564.html> (дата звернення 1.10.19)
2. Генеральна прокуратура України. Статистична інформація. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104403&libid=. (дата звернення 2.10.2019)
3. Исаенко В. Использование возможностей судебно-психиатрической экспертизы. *Законность*. 1998. №10 (768). С.5-10.
4. Рогальський І. О., Калинюк Н. М. Процесуальні і тактичні особливості залучення лікаря під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Медичне право*. 2014 № 2. С. 48-57. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=medpr_2014_2_8 (дата звернення 3.10.2019)
5. Осмотр места происшествия при расследовании отдельных видов преступлений. К. : «НБТ Правник», 2001. С.110-112.

Максимів Людмила Василівна,
судовий експерт сектору досліджень у сфері інформаційних технологій Івано-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ЕКСПЕРТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Для всебічного, повного й об'єктивного дослідження всіх обставин кримінального провадження слідчому необхідна допомога осіб, які володіють спеціальними знаннями у певній сфері. До таких осіб

Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) віднесено експерта та спеціаліста. Статтею 69 КПК передбачено, що експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Відповідно до статті 71 КПК спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [1].

Питання взаємодії слідчого та експерта у кримінальному провадженні неодноразово уже розглядались у наукових колах. Підтримуємо позицію Азарова Ю. І. та Рафальського Є. О. щодо розуміння поняття взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) як спільну діяльність слідчого і експертно-криміналістичних підрозділів з розробки та здійснення заходів, пов'язаних з комплексним використанням процесуальних, оперативно-розшукових і техніко-криміналістичних засобів, з метою успішного розкриття злочинів, встановлення винних і виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочину і вжиття заходів для їх усунення. Основне завдання взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами МВС України залишилось незмінним, а саме – попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх вчинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб [2].

Розрізняють процесуальну та непроцесуальну форми взаємодії між органами досудового розслідування та експертами НДЕКЦ. Тобто, окрім проведення експертиз та прийняття участі в огляді місця події, експертна служба МВС України веде обліки, які безпосередньо використовуються працівниками цієї служби, а також можуть бути використані слідчими в порядку, встановленому чинним законодавством України. Наприклад, у порядку ст.ст. 40, 93 КПК України можливо отримати інформацію про наявність у базі дактокарт на особу, про збігання дактокарт осіб з різними прізвищами, іменами тощо. Обмін інформацією між підрозділами МВС України, зокрема Національною поліцією та Експертною службою, є непроцесуальною формою взаємодії слідчого з експертом і спеціалістом [3, с.101].

Законодавчий процес у нашій державі досить динамічний, тому часто виникають труднощі у застосуванні певних норм у практичній діяльності. Відповідно до Закону України від 04.10.2019 № 187-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих

положень кримінального процесуального законодавства» [4], який набув чинності 17 жовтня 2019 року, частину першу статті 242 КПК викладено в такій редакції: «Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права» [1]. У теорії кримінального процесу виділяють сторону обвинувачення та сторону захисту. В даному випадку нас цікавить сторона обвинувачення, до якої КПК віднесені слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор та їх участь у призначенні експертиз у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Тобто вказаним законом повернуто право слідчим самостійно призначати експертизу у кримінальному провадженні, а експертам дозволено проводити експертизу на підставі постанови слідчого.

Чи полегшить це роботу слідчого та експерта, адже дані положення уже функціонували? Що стосується слідчого, то з однієї сторони його робота набуде спрощеного порядку, адже відпаде необхідність готувати клопотання і звертатися до слідчого судді за дозволом на проведення експертизи. Відповідно слідчий зекономить час, готуючи постанову на призначення експертизи. А з іншої – це надасть йому можливість призначити експертизи навіть у тих випадках, коли їх доцільність викликатиме сумніви, тобто дані експертизи можуть виходити за рамки предмету доказування у кримінальному провадженні. Що своєю чергою призводитиме до затягування строків досудового розслідування.

Тепер спробуємо розібратися як вказані зміни відобразяться на роботі експертів НДЕКЦ. Очевидно суттєво збільшиться навантаження на експертів, адже кількість призначених експертиз значно зросте. Це пов'язано з тим, що слідчі готуватимуть самостійно постанови на призначення експертиз, вони не узгоджуватимуть їх зі слідчими суддями, які раніше контролювали перелік питань, винесених на вирішення експерту, а також необхідність у призначенні певного виду експертиз. А експерт відповідно витратиме свій час, щоб розібратися у доцільності поставлених запитань, чи не виходять певні запитання за межі його знань і на підготовку обґрунтованої відповіді слідчому. Крім того, слід враховувати постійні кадрові зміни, пов'язані з реформуванням у системі МВС, зокрема в НДЕКЦ та Національній поліції, що призводять до наповнення вказаних підрозділів молодими фахівцями, які, ще не маючи належного практичного досвіду, потребують підвищення рівня знань. Тобто, як і слідчі в силу відсутності практичного досвіду ставлять некомпетентні запитання у постанові на призначення експертизи, так і експерти, молоді фахівці, не в повній мірі володіють знаннями як правильно провести дослідження і вирішити експертизу. Також значна штатна чисельність працівників слідчих підрозділів значно перевищує штатну чисельність працівників експертних підрозділів. Це своєю чергою

призводить до збільшення навантаження на експерта, адже як нами уже зазначалось, кількість експертиз значно зросте після запроваджених змін до КПК. З метою уникнення означених проблем, слідчим необхідно звертатись до експертів з метою консультування у доцільності проведення певної експертизи та виборі питань, які необхідно винести на вирішення експерту.

Отже, підводячи підсумки вище зазначеного, у питаннях взаємодії слідчого та експерта при проведенні експертизи у кримінальному провадженні є ряд проблемних аспектів, які потребують наукових напрацювань та методичних розробок з метою їх вирішення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Азаров Ю. І., Рафальський Є. О. Особливості взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) на початковому етапі досудового розслідування. URL: [http://Admin/Downloads/jnn_2014_10_11\(4\).pdf](http://Admin/Downloads/jnn_2014_10_11(4).pdf) irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > irbis_nbuv > cgiirbis_64 > jnn_2014_10_11.

3. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навчальний посібник / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. Харків. 2017. 152 с.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства: Закон України від 04.10.2019 № 187-IX / Верховна Рада України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-20>.

Мамонтова Людмила Вікторівна,
старший науковий співробітник
Харківського НДІСЕ ім. Засл. проф.
М.С. Бокаріуса

Марченко Тетяна Василівна,
старший судовий експерт
Харківського НДІСЕ ім. Засл. проф.
М.С. Бокаріуса.

ЯК РЕАЛІЗУЮТЬСЯ У 2019 РОЦІ ОКРЕМІ ПОЛОЖЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

В останні роки рівень пенсій громадян України не переглядався. У зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від

27.03.2014 N1166-VII [1], яким до стабілізації економічної ситуації в Україні дію пункту 2 статті 42 «Індексація та перерахунок пенсій у зв'язку із збільшенням середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, прожиткового мінімуму та страхового стажу» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 N 1058-IV[2] зупинено.

Тобто з 2014 року індексація та перерахунок пенсій у зв'язку із збільшенням середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, не проводились.

Лише у 2017 році Урядом України розпочато одну з найважливіших реформ останніх років – пенсійну. Важливою складовою пенсійної реформи є осучаснення пенсій, тобто їх обов'язковий автоматичний перерахунок відповідно до рівня інфляції і зростання середньої заробітної плати в Україні, з якої сплачено страхові внески та яка враховується для обчислення розміру пенсії.

Для реалізації першого етапу пенсійної реформи Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03.10.2017 N 2148-VIII [3] Прикінцеві положення Закону [2] доповнено пунктом 4³, яким визначено, що пенсії, призначені відповідно до Закону [2] з 1 жовтня 2017 року, перераховуються із застосуванням середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, обчисленої як середній показник за 2014, 2015 та 2016 роки із застосуванням величини оцінки одного року страхового стажу в розмірі 1 %.

Формула перерахунку пенсій враховує страховий стаж (роки сплати соціальних внесків), рівень зарплати, яку отримував пенсіонер, і рівень середньої зарплати по країні – спеціальний показник для розрахунку пенсійних виплат. І саме цей показник буде щорічно збільшуватись, а отже і збільшуватиметься розмір перерахованих пенсій.

Враховуючи прийняте законодавство, з 1 жовтня 2017 року на підставі матеріалів пенсійних справ Пенсійний фонд України здійснив автоматичний перерахунок призначених пенсій, тобто проведено осучаснення раніше призначених пенсій.

Продовжуючи проведення пенсійної реформи, у 2019 році Уряд України прийняв Постанову Кабінету Міністрів України «Питання проведення індексації пенсій у 2019» від 20.02.2019 N 124 [4], якою затверджено Порядок проведення перерахунку пенсій відповідно до частини другої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [5].

Цим Порядком визначено механізм проведення перерахунку раніше призначених пенсій із застосуванням коефіцієнта збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, та який враховується для обчислення пенсій. Перерахунку підлягають пенсії, обчислені:

– відповідно до Закону [2].;

– відповідно до статті 54 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 796-ХП від 28.02.1991 N 796-ХП (в редакції Закону від 28.02.1991) [6] у розмірі відшкодування фактичних збитків; з урахуванням заробітку (грошового забезпечення), який визначено відповідно до частини першої статті 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 N 2262-ХП [7].

Коефіцієнт збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, та який враховується для обчислення пенсії, визначається за формулою:

$$K = \frac{(ЗЦ + ЗЗ) \times 50\%}{100\%} + 1,$$

де ЗЦ – показник зростання споживчих цін за попередній рік (у відсотках);

ЗЗ - показник зростання середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, та який враховується для обчислення пенсії, порівняно з попереднім роком (у відсотках), що визначається за формулою:

$$ЗЗ = П_{сзп} (1) : П_{сзп} (2) \times 100 \% - 100 \%,$$

де $P_{сзп} (1)$ – показник середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, та який враховується для обчислення пенсії, за рік, що передує року, в якому проводиться збільшення;

$P_{сзп} (2)$ – показник середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, та який враховується для обчислення пенсії, за рік, що передує року, який є попереднім щодо року, в якому проводиться збільшення.

Розмір коефіцієнта збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, та який враховується для обчислення пенсії, та дата перерахунку пенсій визначаються щороку Кабінетом Міністрів України у межах бюджету Пенсійного фонду України.

У 2019 році перерахунок пенсій згідно з Порядком [5] проводиться із застосуванням коефіцієнта збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, та який враховується для обчислення пенсії, в розмірі 1,17.

У разі, коли розмір підвищення в результаті перерахунку пенсії не досягає 100 гривень, встановлюється доплата до пенсії у сумі, що не вистачає до зазначеного розміру, яка враховується і під час подальших перерахунків пенсії.

Формула перерахунку пенсій залишається незмінною. Вона застосовувалась для осучаснення пенсій в жовтні 2017, за нею розраховуються новопризначені пенсії. За нею і в подальшому будуть автоматично переглядатися розміри пенсій кожного року.

Розмір пенсії за віком визначено статтею 27 Закону [2] за формулою:

$P = Z_p \times K_c$, де:

P – розмір пенсії, у гривнях;

Z_p – заробітна плата (дохід) застрахованої особи, визначена відповідно до статті 40 Закону [2], з якої обчислюється пенсія, у гривнях;

K_c – коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи, визначений відповідно до статті 25 Закону [2].

Тобто формула перерахунку пенсій враховує страховий стаж (роки сплати соціальних внесків), рівень зарплати, яку отримував пенсіонер, і рівень середньої зарплати по країні – спеціальний показник для розрахунку пенсійних виплат. І саме цей показник буде щорічно збільшуватись, а отже і збільшуватимуться розміри пенсій.

При проведенні перерахунку розміру пенсій з 1 березня 2019 року показник середньої заробітної плати в Україні, який враховано для перерахунку пенсій з 01.10.2017 (3764,40 грн.), збільшується на 17 відсотків та складає 4404,35 грн.

Пенсійним фондом України з 1 березня 2019 року проведено автоматичний перерахунок пенсій відповідно до рівня інфляції і зростання зарплат в Україні, тобто здійснено подальше осучаснення рівня пенсій.

За прогнозами Міністерства соціальної політики України, пенсії збільшаться в середньому на 17-20%, що складає понад 255 гривень. Таке підвищення пенсій відбудеться більш ніж для 8,1 мільйонів пенсіонерів.

Список використаних джерел

1. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні: Закон України від 27.03.2014 N 1166-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-18>;

2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 N 1058-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>;

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 N 2148-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19>;

4. Питання проведення індексації пенсій у 2019: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 N 124 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2019-п>;

5. Порядок проведення перерахунку пенсій, відповідно до частини другої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України «Питання проведення індексації пенсій у 2019» від 20.02.2019 N 124 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2019-п>;

6. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 N 796-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>;

7. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 N 2262-ХІІ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>.

Марін Аріас Едгар Хосейович,
старший судовий експерт сектору
дактилоскопічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ СЛІДІВ РУК

При розслідуванні та розкритті злочинів важливу роль відіграє дослідження слідів рук. Це пов'язано з тим, що сліди рук людини традиційно займають перше місце в групі слідів - відображення. Таку позицію можливо пояснити тим, що в процесі підготовки і здійснення злочину людина найчастіше торкається руками до різних предметів.

У вітчизняному науковому світі питання виявлення, вилучення та дослідження слідів рук було розглянуто у багатьох наукових працях. Однак дане питання і дотепер залишається дуже актуальним.

У науковій літературі викладено таке тлумачення терміну: «Слід дактилоскопічного походження» - це матеріально-фіксоване відображення слідоутворюючої поверхні (папілярного узору або його частини) на слідосприймаючій поверхні, утворене в результаті контакту між ними. При контакті слідоутворююча речовина може як нашаруватися на слідосприймаючу поверхню, так і відшаруватися від неї [1, с. 8].

Отже враховуючи вищевикладене при вивченні механізму слідоутворення, необхідно мати на увазі кілька елементів, його складових: слідоутворюючий об'єкт слідосприймаючу поверхню, слідовий контакт, речовину сліду.

Систематизація слідів рук відбувається за різними підставами, наприклад: сліди бувають поверхневі та об'ємні. Поверхневі поділяються на забарвлені (кров'ю, чорнилом тощо) та безбарвні (потожирові). Останні поділяються на видимі та невидимі (латентні). Слід мати на увазі, що сліди рук можуть бути як позитивними, так і негативними. Якщо відбувається відображення виступів, тобто папілярних гребенів шкіри, то слід вважається позитивним, якщо відбувається відображення поглиблень - межпапілярних борозенок, то слід є негативним [2, с. 15].

Таким чином можна дійти висновку, що виникнення слідів рук залежить від ряду умов, які визначають закономірності їх відображення і виявлення.

За механізмом утворення поверхневі сліди папілярних узорів поділяються на:

– позитивний слід нашарування: потожирова речовина відокремилась від папілярних ліній та нашарувалась на слідосприймаючу поверхню.

– негативний слід нашарування: потожирова речовина відокремилась від міжпапілярних ліній та нашарувалась на слідосприймаючу поверхню.

– слід відшарування: речовина, яка знаходилась на поверхні об'єкту, відокремилась від нього прилипнув на папілярні лінії [3, с. 306].

Позитивний слід, це слід, утворений виступаючими частинами папілярного узору (папілярними лініями).

Негативні сліди, це сліди, утворені за певних умов нашаруванням речовини сліду на слідосприймаючу поверхню із заглиблених ділянок рельєфу шкіри. В окремих випадках негативні сліди утворюються, коли речовина сліду відшаровується від слідосприймаючої поверхні та нашаровується на ділянки рельєфу слідоутворюючого об'єкта, що виступають[4, с. 4].

В проаналізованих роботах з дактилоскопії є визначення негативних слідів рук. Так, в одному посібнику їх подано як різновид забарвлених слідів, у яких відображені тільки «борозенки між папілярними лініями» [5].

Майже кожен з криміналістів у своїй практиці стикався із такими слідами. Викладене свідчить про доцільність і корисність глибшого теоретичного вивчення проблематики негативних і комбінованих слідів рук, розробки відповідних рекомендацій для практичного застосування.

Головною та обов'язковою умовою утворення негативного сліду при контакті нігтьової фаланги пальця з слідосприймаючою поверхнею об'єкта є наявність слідоутворюючої речовини у міжпапілярних борозенках та відсутність її (або незначна кількість) на поверхні папілярних ліній.

Так, найчастіше «пилові» сліди відшарування є негативними, так як вони утворюються за рахунок зняття слідоутворюючим об'єктом часток речовини, що покриваю слідосприймаючу поверхню, тобто пил забирається зі скла виступами – папілярними лініями і на об'єкті залишаються відображення міжпапілярних проміжків у вигляді темних ділянок пилу, а папілярні лінії отримують своє відображення у вигляді світлих незапиленних ділянок.

Визначити, який елемент рельєфу шкіри відобразився в сліді (папілярні лінії або міжпапілярні борозенки), тобто вирішити, позитивним чи негативним є слід, цілком можливо, порівнявши ширину темних і світлих смуг. Папілярні лінії мають більшу ширину, ніж проміжки між ними і відображаються у вигляді більш широких смуг. Але оскільки нерідко зустрічаються винятки із цього правила, необхідно вивчити й іншу ознаку, а саме відображення пор, які у всіх випадках можуть бути тільки на папілярних лініях. Якщо пори у вигляді білих крапок видимі на темних лініях – слід позитивний. Темні крапки на світлих лініях свідчать про те, що в слідах відобразились не папілярні лінії, а проміжки між ними, таким чином, слід

негативний. У такому випадку, щоб одержати зображення сліду, збіжне з відбитками-зразками, потрібно фотографічним шляхом змінити темні та світлі тони сліду на протилежні.

Негативними можуть бути не тільки поверхневі сліди відшарування, а й поверхневі сліди нашарування, якщо вони є не безбарвними потожировими, а пофарбованими. Це відбувається в тих випадках, коли будь-яка слідоутворююча речовина (кров, барвник і таке інше) розташоване не на вершині шкірних гребенів, а між ними в борозенках. Наприклад, це буває, коли злочинець, забруднивши кров'ю руки, протирає їх не дуже ретельно і при щільному контакті руки з слідосприймаючим об'єктом слідоутворююча речовина видавлюється з борозенок, на слідосприймаючій поверхні залишається відображення не верхівок гребенів, а міжгребневих борозенок.

Слід мати на увазі, що пофарбовані сліди не завжди є видимими. Якщо слід залишений рукою, забрудненою кров'ю, на поверхні червоного кольору, то він може бути маловидимим (слабовидимим) або зовсім невидимим, в залежності від того, наскільки фон відрізняється від кольору сліду. Відображення завжди буде негативним в іншій групі слідів - об'ємних, які не так часто, як поверхневі сліди рук, але все ж зустрічаються на місці події. При утворенні цих слідів відбувається зміна рельєфу слідосприймаючої поверхні. Об'ємні сліди залишаються на пластичних матеріалах (глина, вершкове масло, жувальна гумка, віск, свіжа фарба, смола і таке інше). В об'ємних слідах контактуюча ділянка слідоутворюючого об'єкту відбивається трьохмірно (довжина, ширина, глибина), а якість відображення залежить від пластичності, структури і складу речовини слідосприймаючої поверхні. Необхідно зазначити, що поверхневим слідам окрім виміру довжини і ширини, також характерний і третій вимір – висота, але вона настільки незначна, що її не враховують. При контакті ділянок шкіри з пластичним матеріалом на ньому спостерігається рельєф, що складається з борозенок (поглиблень), утворених виступаючими частинами шкірного покриву – папілярними лініями і валиками (підвищень), які відповідають міжпапілярним проміжкам.

Таким чином при вирішенні питання про віднесення сліду до числа позитивних, комбінованих або негативних усі виявлені ознаки повинні розглядатися й оцінюватися комплексно. Тільки за таких умов можна гарантувати правильність та точність при формулюванні висновку.

Відмічені вище особливості механізму утворення негативних слідів рук впливають на відображення окремих ознак папілярного узору і папілярних ліній, тому негативні сліди характеризуються наступними ознаками:

- дещо збільшені розміри слідів однойменних пальців;
- у одному і тому ж сліді можливо як негативне, так і позитивне відображення папілярних ліній на периферії сліду;
- хибні міжпапілярні лінії, так звані «гребінці», відображаються дуже рідко;

– зменшується контраст між відображенням папілярних ліній та міжпапілярних борозенок, що пояснюється розташуванням на папілярних лініях гирл проток потових залоз, а як наслідок, наявність деякої кількості поту, який нашаровується на слідосприймаючу поверхню об'єкта, підвищуючи її адгезійні якості;

– збільшується ширина відображення папілярних ліній і відповідно, зменшується ширина відображення міжпапілярних борозенок, тобто у негативних слідах ширина ділянок з підвищеними адгезійними якостями, як правило, менше ширини ділянок з низькими адгезійними якостями;

– можливе відображення пір у вигляді крапок, що утворюють ланцюги по центру ділянок, які відповідають розташуванню папілярних ліній.

Дослідження негативних слідів рук та вирішення питання про придатність або непридатність слідів для ідентифікації проводиться згідно методики дактилоскопічної експертизи, розробленої для слідів папілярних узорів з позитивним відображенням. Разом з тим, існує ряд специфічних прийомів та способів проведення експертизи та оформлення її результатів.

Візуальне дослідження безпосередньо слідів або відбитків на дактилокарті не завжди дозволяє однозначно вирішити питання про характер відображення (позитивне або негативне).

У складних випадках доцільно проводити дослідження по фотознімках, виготовлених у масштабі 3:1 або 4:1. Враховуючи вищеперераховане, вже на даній стадії можна визначити механізм слідоутворення і характер відображення. Негативні й комбіновані сліди слід фотографувати у лабораторних умовах експертно-криміналістичної установи. У фотознімках слідів, призначених для експертного дослідження, більш яскравим і контрастним, іншими словами, позитивним має бути зображення темних ділянок, відповідних папілярних ліній. Тільки за таких умов стає можливим порівняння сліду з позитивним відбитком руки особи, що перевіряється.

Для ілюстрації порівняльного дослідження у фототаблицю вміщують фотознімки з однаковими за контрастом відображеннями папілярних ліній, які відповідають відтискам на дактилокарті [6, с. 135].

Підсумовуючи зазначене можна дійти висновку, що наукові дослідження українських криміналістів в останні роки були спрямовані на пошуки ефективних методів усунення помилок, що допускаються при виконанні дактилоскопічних досліджень. Справа в тому, що дактилоскопічна експертиза в більшості випадків досі будується на візуальному способі порівняльного дослідження. При цьому способі не виключаються суб'єктивні моменти, а отже, можливість помилок, тому вивчення питання особливості утворення негативних слідів папілярних узорів має велике значення для подальшого дослідження та запобігання хибних висновків. З урахуванням цих чинників в криміналістиці слід постійно розробляти як засоби і методи виявлення і фіксації слідів, так і оновлювати методики їх експертного дослідження.

Список використаних джерел

1. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» // [укл. Жолтанська І.І., Кузнецов В.А., Щавелєв А.В., Димитрова Ю.В., Кушніренко Н.В.]. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. – 119 с. : іл.
2. «Криміналістичне дослідження слідів рук: Науково-практичний посібник» // За ред. Я. Ю. Кондратьєва.– К.: Атіка, 2000.-152 с.: іл.
3. «Дактилоскопическая экспертиза: современное состояние и перспективы развития».– Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1990.– 416 с.
4. «Трасология Справочник криминалиста». – Т. 1. Гомеоскопия // авт.-сост.: Степанов Г. Н., Бронников А.И. – Волгоград: Волгогр. юрид. ин-т МВД России, 1997. – 192 с.: ил.
5. Методичний лист «Особливості утворення та дослідження негативних слідів рук» Київ 2007.
6. Жирный Г. Е. Некоторые нетрадиционные направления работы со следами рук / Г. Е. Жирный, В. В. Ковалев // Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений криминалистическими методами и средствами : сб. науч. труд. – Киев : Украинская академия внутренних дел, 1992. – 237 с.

Матвієнко Сергій Андрійович,
завідувач сектору криміналістики та експертної роботи Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у м. Миколаєві

ЩОДО ПИТАНЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ

Наразі і у новоствореного правоохоронного органу – Державного бюро розслідувань (далі – ДБР), хоча у законі і не згадано про фахівців прямо, та визначено можливість створення науково-дослідних установ (стаття 9 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань») [1], тобто підрозділів, функцію яких у системі Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) виконують Науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (далі – НДЕКЦ), що наявні у кожній області України, і, наприклад, в системі Служби безпеки України – Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, що має 15 регіональних представництв по країні.

Дійсним штатним розподілом посад у системі Державного бюро розслідувань передбачено наявність відділу та секторів криміналістики та експертної роботи із кількістю працівників, поки що: по 2 працівника у територіальних управліннях ДБР та до 7-ми у відділі Центрального апарату ДБР, і аж ніяк не визначено альтернатив посад «судових експертів».

На сьогодні відсутні уточнюючі нормативно-правові акти стосовно того які саме функції напрямку експертно-криміналістичної діяльності чи науково-дослідної роботи можуть бути покладені на працівників вищезазначених підрозділів у системі ДБР.

Чи це функції інспекторів-криміналістів МВС – виїзд на місце події, участь у проведенні слідчих дій із завданнями виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації і все? Чи то має бути утворений підрозділ щодо здійснення судово експертної діяльності, із розробкою нових методик досліджень та науковими доробками? Чи об'єднані функціональні обов'язки у статусі експерта-криміналіста – на прикладі діяльності фахівців Експертної служби МВС зразка до 2015 року, які поєднували і участь у якості спеціаліста під час проведення невідкладних та негласних слідчих (розшукових) дій на етапі досудового розслідування, так і діяльність судового експерта, стосовно проведення лабораторних досліджень та надання висновків експерта.

Окрім того діяльність експертно-криміналістичних підрозділів має на меті створення, ведення та використання у роботі та для завдань досудового розслідування системи криміналістичних обліків.

Наприклад, ведення криміналістичних обліків, бажано в електронній формі (все ж таки ХХІ сторіччя вже) – дактилоскопічних, балістичних, трасологічних, електронної бази даних щодо способів та видів підроблених документів тощо, на даний момент працівниками підрозділів криміналістики та експертної роботи ДБР, є неможливим, адже до оперативно-пошукових чи інформаційно-довідкових колекцій чи їх форм обліку інформація чи вже самі об'єкти можуть бути внесені (поміщені/додані) лише після проведення відповідних досліджень за результатами висновку судового експерта, чи то про придатність до ідентифікації певних об'єктів, чи з висновком про наявність інформативної криміналістично-значущої інформації у саме цих досліджуваних об'єктах.

Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України (далі – Інструкція), затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України 10.09.2009 № 390, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15 жовтня 2009 р. за № 963/16979 [2], (МВС автором обрано як правоохоронний орган із найбільш розвиненою та якісною системою експертно-криміналістичної діяльності на теренах України у порівнянні із діючими аналогічними установами Служби безпеки України – Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз чи Міністерства юстиції України – Науково-дослідні установи

судових експертиз в областях), наприклад, визначає у п. 1.5. необхідність функціонування у роботі 13 основних напрямків:

- трасологічний облік;
- дактилоскопічний облік;
- балістичний облік;
- облік холодної зброї;
- облік грошових знаків, бланків документів, цінних паперів та пластикових платіжних карток;
- облік осіб за ознаками зовнішності;
- вибухотехнічний облік;
- пожежо-технічний облік;
- облік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- облік генетичних ознак людини;
- облік записів голосів та мовлення осіб;
- облік ідентифікаційних позначень транспортних засобів та реквізитів документів (підписів, печаток, штампів);
- облік матеріалів, речовин та виробів, за якими можуть бути утворені криміналістичні обліки та деталізує кожен з них окремими оперативно-пошуковими чи інформаційно-довідковими колекціями і не обмежує співробітників за необхідності створювати інші.

Положення тієї ж Інструкції [2] визначають порядок поміщення об'єктів або інформації про них до колекцій, механізм надання інформації на запити для потреб досудового розслідування, питання вилучення об'єктів з колекцій або ж їх знищення, форму реєстрації та умови зберігання.

На думку автора, у разі розвинення визначеного напрямку ідей створення науково-дослідних установ, обумовлене статтею 9 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» [1], адже і п.4 статті 7, повноваження працівників ДБР визначено додатково *«проводять фотографування, аудіо- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину, взятих під варту»* – тим самим отримувати криміналістично-значиму інформацію, що могла б обліковуватись, створення криміналістичних обліків у ДБР, має бути визначене як пріоритет у співпраці із МВС.

Державне бюро розслідувань має у своєму складі окремі підрозділи досудового розслідування, суб'єкти (підслідні особи) розслідувань розмежовано із слідчими підрозділами Національної поліції чи Служби безпеки України та НАБУ статтею 216 Кримінального процесуального кодексу України [3], тому і ведення електронних баз даних обліків (дактилоскопічні, балістичні, документів, генетичних ознак), по-перше має бути таким, що має доступ до вже існуючих баз даних МВС, співробітники якого можуть бути підслідні у разі скоєння злочинів, по-друге окремими і закритими для інших.

Наприклад, балістичний облік «куль та гільз, експериментально відстріляних з табельної зброї, що знаходиться на озброєнні правоохоронних

органів» має, на думку автора, вестися у закритому режимі та зберігатися або ж у самих суб'єктів на відповідальному зберіганні або ж централізовано у експертно-криміналістичних підрозділах Державного бюро розслідувань – у разі застосування правоохоронцями МВС табельної вогнепальної зброї (вбивство, самогубство, замах на злочин, нанесення тілесних ушкоджень, хуліганські дії тощо) – ідентифікувати таку зброю було б набагато легше та оперативніше. Те ж саме стосується і численної зброї військових, прикордонників, підрозділів прокуратури та ін.

Вірним, на думку автора, є і запровадження закритих для інших відомств, але обов'язкових для наповнення зразками обліків генетичних ознак людини (ДНК) та бази дактилокарт військових (з метою швидкої ідентифікацій осіб у разі скоєння злочинів чи загибелі осіб під час виконання службових обов'язків) та правоохоронців (з метою ідентифікації осіб, хто міг залишити «зайву» слідову інформацію на місці пригоди чи визначати причетність таких осіб до скоєння подібних чи раніше скоєних аналогічних злочинів).

Криміналістичні обліки у системі Експертної служби МВС та у Державному бюро розслідувань в окремих напрямках (дактилоскопія, генетика) можуть вестись поєднано із доступною сторонньому відомству функцією перегляду і неможливістю редагування, але не мають дублювати один одне.

У вузьконаправлених галузях (облік контрольних відстрілів табельної зброї правоохоронців чи то ідентифікаційних позначень транспортних засобів та реквізитів документів (підписів, печаток, штампів) тощо) обліки мають бути створені для власного службового користування на користь ефективності досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Список використаних джерел1. Закон України "Про Державне бюро розслідувань" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2016, № 6, ст.55) [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – [Київ : Верховна Рада України, 1994-2019]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19> . – Назва з екрану.

2. Наказ Міністерства внутрішніх справ України 10.09.2009 № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – [Київ : Верховна Рада України, 1994-2019]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09> . – Назва з екрану.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – [Київ : Верховна Рада України, 1994-2019]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> . – Назва з екрану.

Мельник Роман Володимирович,
доцент кафедри цивільного,
господарського, адміністративного
права та правоохоронної діяльності
інституту права та суспільних
відносин університету «Україна»,
кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ВИБУХОВОГО ПРИСТРОЮ. КЛАСИФІКАЦІЯ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Під *вибуховим пристроєм (ВП)* розуміється матеріально-технічна система одноразового застосування, що складається з заряду хімічного вибухової речовини, конструктивно об'єднаний з засобом підривання і призначена для здійснення в злочинних цілях вибуху, який володіє достатнім уражаючу дію.

Для ВП характерні наступні відмітні ознаки, а саме:

1) одноразовість дії, тобто після спрацьовування ВП руйнується і не підлягає повторному використанню;

2) використання енергії вибуху. Для виробництва вибуху використовуються хімічні сполуки, суміші або інші речовини, здатні до вибуху під впливом зовнішніх імпульсів;

3) виготовлення як промисловим, так і саморобним (кустарним) способом;

4) призначення для ураження людей або знищення, ушкодження різного роду об'єктів у злочинних цілях;

5) заряд ВР і засоби його підривання повинні бути конструктивно об'єднані між собою в одну матеріально-технічну систему, придатну для вибуху.

Пристрій визнається вибуховим, якщо воно містить всі перераховані ознаки.

При вчиненні злочинів застосовуються ВУ як промислового, так і саморобного виробництва. Перші являють собою пристрої, виготовлені промисловим способом у відповідності з нормативно-технічною документацією і мають військове і господарське призначення.

Основними видами ВП *військового призначення* є боеприпаси та імітаційні засоби.

Вибухові пристрої *господарського призначення* використовуються в гірничодобувній, нафтовій і газовій промисловості, в будівництві, при проведенні кінозйомок і т. д. і являють собою конструктивно оформлені заряди, тобто випускаються промисловістю в певному об'ємі і масі. Ці заряди

готові до застосування, однак для їх вибуху потрібна наявність засобів підривання. Вони мають, як правило, оболонку, виконану з паперу або поліетилену з нанесеним маркуванням, що вказує на марку ВВ і його вага.

Саморобний вибуховий пристрій (СБП) – такий пристрій, у якому використаний хоча б один з елементів конструкції саморобного або кустарного виготовлення. Вони виготовляються в одиничному екземплярі або невеликими партіями і в конструктивному плані мають аналоги серед промислових зразків.

Всі ВУ можна класифікувати і за іншими підставами. По потужності вони поділяються на пристрої: великої потужності (з набоями масою більше 250 г у тротиловому еквіваленті); середньої потужності (з набоями масою від 100 до 250 м); малої потужності (з набоями масою до 50-100 м).

Залежно від механізму приведення ВП в дію розрізняють пристрої: механічного, електричного, вогневого, хімічного типів, а також комбінованого (поєднання декількох - наприклад, електричного з вогневим) типу.

За термінами дії всі ВУ підрозділяються на пристрої: уповільненої дії (спрацьовує після закінчення заздалегідь встановленого проміжку часу, від декількох хвилин до декількох годин); короткоуповільненої (час уповільнення становить від 3 до 10 с); миттєвого (спрацьовує від різного роду зовнішніх впливів миттєво; наприклад, при натисканні, натягу або обриві дроту і т. д.); змішаної дії (спрацьовує при попаданні в перешкоду або на землю, а також через кілька секунд після спрацьовування накольного механізму, у разі якщо удару ВП про що-небудь не відбулося; такими ВП є, наприклад, гранати ПГО і РГН з запалами УДЗ).

Крім того, всі ВП можна розділити на дві великі групи за ступенем керованості: керовані (провідникового, радіосигнал); некеровані, що спрацьовують при впливі на чутливий елемент.

Некеровані ВП, в свою чергу, можуть бути: контактні (спрацьовують при зіткненні з метою); неконтактні (спрацьовують на траєкторії польоту без взаємодії з метою після закінчення певного часу).

Список використаних джерел

1. Маркус В. О. Криміналістика. Навчальний посібник – К.: Кондор, 2007. – 558 с.

Михайличенко Борис Валентинович,
завідуючий кафедри судової медицини
та медичного права Національного
медичного університету імені
О.О. Богомольця, доктор медичних
наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБ'ЄКТІВ НЕБІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Під час розслідування злочинів проти здоров'я та особливо проти життя людини слідство має вирішити низку питань, серед яких завжди наявні питання медичного та біологічного характеру. Для їх вирішення призначають судово-медичну експертизу, яку виконує судово-медичний експерт. Судово-медична експертиза надає суттєву допомогу слідству у розслідуванні таких злочинів і її проводять з метою дослідження «на підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи, яка перебуває в провадженні органів дізнання, слідчого, прокурора чи суду» [1].

Компетенція судово-медичної експертизи розповсюджується на проведення експертизи трупів у випадках насильницької смерті, в тому числі і при підозрі застосування насилля, експертизи потерпілих, обвинувачених та інших осіб, речових доказів та на матеріали кримінальних і цивільних справ. Під час проведення судово-медичної експертизи судово-медичний експерт використовує спеціальні знання із судової медицини. Зважаючи на те, що судова медицина є медичною науковою дисципліною і знання з неї набувають студенти, які навчаються у вищих медичних навчальних закладах, то безперечно, такими спеціальними знаннями є знання з медицини та біології.

Однак, під час розслідування кримінальних справ експертизу у бюро судово-медичної експертизи призначають не тільки стосовно постраждалої особи, але й речових доказів як біологічного так і небіологічного походження. Такими об'єктами небіологічного походження є одяг, на якому наявні ушкодження у випадку, наприклад, транспортних пригод, вогнепальних травм чи застосування гострих предметів. Крім того, речові докази небіологічного походження, які перелічені вище, можуть бути також об'єктами судових експертиз, які проводять в НДЕКЦ МВС України.

Так, згідно [2] до видів судових експертиз належить криміналістична експертиза, зокрема, трасологічна, за виключенням досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які вивчають у бюро судово-медичної експертизи.

Під час трасологічної криміналістичної експертизи досліджують саму вогнепальну зброю та подібні до неї стріляючі пристрої з ураженням цілі за рахунок кінетичної енергії стріляного снаряда. Під час досліджень слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу встановлюють, зокрема, кількість пострілів, відстань, з якої стріляли, напрямок пострілу.

У структурі бюро судово-медичної експертизи наявне, зокрема, судово-медико-криміналістичне відділення [3], в якому проводять експертизи з метою визначення знаряддя травми, їх диференціації та ідентифікації на підставі вивчення ушкоджень на тілі, одязі, взутті потерпілої особи. Виконувати експертизи у відділенні можуть працівники бюро, які мають

вищу медичну освіту і пройшли підготовку з судово-медичної криміналістики. Проведення трасологічних експертиз передбачає дослідження ушкоджень від дії гострих предметів та ушкоджень, слідів і накладень у випадку транспортної травми. Згідно цих правил речовими доказами в таких експертизах можуть бути як об'єкти біологічного походження, так і небіологічного – одяг взуття, на яких є ушкодження, накладення та сліди від взаємодії із травмуючими предметами. Що ж стосується вогнепальної травми, то вивчатись можуть як частини тіла людини, предмети одягу, снаряди, їх частини, а також і вогнепальна зброя, боєприпаси для вирішення питань із встановлення факту ураження з вогнепальної зброї, визначення кількості ушкоджень, дистанції пострілу, локалізації вхідних та вихідних отворів, напрямку пострілу, виду та особливості зброї, боєприпасів, ідентифікації снаряду.

Аналізуючи наведені судово-медичні та судово-експертні регламентуючі документи, видно, що в медико-криміналістичному відділенні бюро судово-медичної експертизи та у структурних підрозділах НДЕКЦ МВС України наявний збіг напрямків проведення експертизи та вирішення низки експертних питань, згідно яких проводять судово-медичні експертизи та судові експертизи у випадку дослідження об'єктів небіологічного походження. Проведення криміналістичних експертиз небіологічних об'єктів з вирішенням відповідних питань є цілком зрозумілим, оскільки такі експертизи надають інформацію про злочин, використовуючи специфічні техніко-криміналістичні засоби та знання, за допомогою яких збирають та аналізують криміналістичну інформацію, яка не відноситься до медичної чи біологічної. Межі компетенції експертів-криміналістів обмежуються виключно спеціальними знаннями, яких набувають на юридичних факультетах. В той же час, зважаючи на освіту, судово-медичний експерт – це особа, яка має вищу медичну освіту, під час якої отримують біологічні та медичні знання. Цілком зрозуміло, що вивчення небіологічних об'єктів - одягу, взуття виходить за межі його медичної чи біологічної компетенції. Тобто, судово-медичний експерт не має необхідних знань для надання висновку з досліджувальних небіологічних та немедичних питань.

Існування одночасної можливості проведення експертизи однакових небіологічних об'єктів як експертами-криміналістами, так і судово-медичними експертами може обумовити наявність випадків невизнання таких експертиз під час судового розгляду, оскільки немає чіткого розмежування щодо установ, де мають виконуватися експертизи.

В умовах реформування судово-медичної галузі мають бути чітко визначені напрями судово-медико-криміналістичних досліджень, які мають стосуватися виключно об'єктів біологічного походження, наприклад, травм тканин тіла з визначенням механізму їх вирішення та ідентифікації знарядь травми на підставі морфологічних ознак в тканинах та органах тіла людини. Що ж стосується об'єктів небіологічного походження, наприклад, ушкоджень одягу, то такі об'єкти мають досліджуватися судовими

експертами -криміналістами, які мають відповідні спеціальні знання з певної спеціальності. Це дозволить врегулювати ці сфери діяльності та отримувати більш об'єктивну інформацію щодо механізму травми та пов'язаних з нею питань, оскільки експертизи будуть проводитися у двох незалежних експертних установах, а діяльність судово-медичних експертів-криміналістів буде відповідати ст.10 закону «Про судову експертизу», згідно якої «Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань» [4].

Список використаних джерел

1. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи: *Про розвиток та вдосконалення судово-медичної експертизи в Україні*. Наказ МОЗ, 1995 р. №6.

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: *Наказ Міністерства юстиції України, 08.10.98. № 53/5 (із змінами)*.

3. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної криміналістики бюро судово-медичної експертизи. *Про розвиток та вдосконалення судово-медичної експертизи в Україні*. Наказ МОЗ України, 1995 р №6.

4. Закон України «Про судову експертизу»: *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994. № 28. Ст.10.*

Мишаковська Валентина Олександрівна
судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень, технічних досліджень документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

КОМПЕТЕНЦІЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Експертне забезпечення правосуддя в Україні – одне з найважливіших завдань суспільства і держави, яка прагне посісти гідне місце в нашій країні та у світі в цілому. Судово-експертна діяльність базується на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження, тому висновки експерта стають усе більш затребуваними в усіх видах судочинства.

Джерелом будь-якого знання є практика, а головним його виробником – наука. Тобто практика та наука тісно взаємопов'язані, і, досить важливим є розроблення сучасних наукових положень судової експертизи та криміналістики.

Наразі, мені хотілось би підняти питання стосовно меж компетенції судового експерта.

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1;ст.1]. Тому експертом є компетентна особа, яка має відповідну освіту, кваліфікацію, науковий або практичний досвід, володіє спеціальними знаннями та залучається органами розслідування, судом для проведення експертизи. Розглянемо тоді що ж саме таке компетенція? Компетенція – це комплекс знань з теорії, методики і практики у сфері певного роду, виду.

До поняття компетенції (від лат. *competo* – відповідаю, підхожу) входить: коло повноважень, передбачених законом, статусом або іншим актом компетентного органу чи посадової особи; знання, досвід у тій чи іншій сфері.

Компетенція судового експерта може розглядатися у двох аспектах. По-перше, це процесуально закріплене коло повноважень, його права та обов'язки, і, по-друге, це комплекс знань у сфері теорії, методики та практики судової експертизи певного виду [3, с. 3].

Тому підготовка судового експерта повинна передбачати: базову повну вищу освіту; післядипломну освіту (спеціалізація стажування, підвищення кваліфікації та перепідготовка); спеціальну освіту за певними експертними спеціальностями; самоосвіту.

Критеріями, за якими оцінюють компетентність експерта, висновок якого розглядається як доказ під час розслідування провадження, є освіта експерта і стаж його професійної діяльності у сфері науки або практики, які необхідні для проведення експертизи. Щодо судових експертів державних спеціалізованих установ, то професійні і кваліфікаційні вимоги до них визначено у ст. 10 Закону України «Про судову експертизу». Це – вища професійна освіта і наступна підготовка за конкретною експертною спеціальністю[1; ст.10]. Крім того, рівень професійної підготовки державних експертів кожні п'ять років контролюється експертно-кваліфікаційними комісіями. Ці вимоги сприяють підтриманню рівня компетентності експерта.

Вчені розглядають питання компетентності експерта, як методи самооцінки та взаємооцінки.

На думку вчених при методі самооцінки експерт сам дає інформацію про те, в яких областях він компетентний, а в яких – ні. Тому що, хто як не експерт може краще знати свої можливості. З іншого боку, при самооцінці компетентності швидше оцінюється ступінь самовпевненості експерта, ніж його реальна компетентність. Так, як саме поняття «компетентність» строго не визначено.

Досить часто експерт перебільшує свою реальну компетентність або навпаки занадто критично ставиться до своїх можливостей. При використанні ж методу взаємооцінки, коли оцінку компетентності конкретного експерта дають інші експерти, грає роль мала поінформованість експертів про професійні можливості один одного. У сучасних умовах достатня обізнаність з роботами і можливостями один одного може бути лише у фахівців, які багато років працюють спільно, в одній команді, над однією темою. Однак і такий метод, на думку вчених, є не досить ефективним, оскільки погляди таких фахівців через схожість життєвого шляху, багаторічної спільної праці, висновки у таких експертів стають занадто схожі один на одного.

При оцінці експертного висновку необхідно вивчити: по-перше, чи фігурують у висновку дані, що характеризують експерта з точки зору фахівця у певній галузі знань; по-друге, чи відповідають ці спеціальні знання тим питанням, які поставлені перед експертом; по-третє, чи потрібні для вирішення цих питань спеціальні знання даного профілю; по-четверте, чи відповідають компетенції експерта, його спеціалізації ті засоби і методи, які він використовував для вирішення поставлених перед ним питань. Тут же необхідно оцінити, чи не вийшов експерт за межі своєї компетенції.

Висновок вважається таким, що виходить за межі експертної компетенції у двох випадках: 1) якщо експерт, відповідаючи на запитання, вторгається у сферу наук, які не входять до кола його спеціальних знань; 2) якщо для вирішення поставленого питання взагалі не потрібно спеціальних знань, досить лише суб'єктивних суджень, заснованих на життєвому досвіді та здоровому глузді. Запитання, які ставляться судовому експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта. У разі постановки перед експертом таких питань він повідомляє слідчого чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість вирішення поставленого перед ним завдання. Таке повідомлення повинно бути аргументованим та вказувати на конкретні причини, які виключають можливість надання висновку, на підставі яких експерт обґрунтовує, що поставлене запитання не відповідає його компетенції [2].

Неодноразово експерт при вирішенні питань в експертизі зустрічається із з'ясуванням питань права. А чи має ж експерт розглядати питання поставленні замовником експертизи, які пов'язанні з питаннями права. Насправді у експерта такої компетенції нема. Запитання права є прерогативою органів розслідування. Органи, які проводять досудове розслідування, слідчий, прокурор, а також суд, володіючи спеціальними (неюридичними) знаннями, за законом не в праві замінювати експерта, експерт не має права вторгатися у сферу діяльності органів розслідування, поєднуючи в одній особі функції експерта та органу розслідування.

Таким чином, компетенцію експерта обмежено лише рамками його спеціальних знань. Експерт (якими б знаннями і досвідом практичної роботи

він не володів) не може і не повинен вирішувати питання про встановлення обставин правового характеру – протиправності, вини, умислу; категорії смерті (насильницької або ненасильницької); відповідності показань обвинуваченого висновкам експертизи; характеру злочину (з якою силою – малою, великою, значною або незначною – завдано удару); правильності висновків первинної експертизи (при призначенні повторної експертизи); наявності у підозрюваного або потерпілого психічного захворювання, осудності тощо. Таке визначення меж компетенції експерта потребує закріплення у відповідних нормативно-правових актах, оскільки вважаємо, що компетенція – це характеристика вимог до особи, які дозволяють стати їй компетентною у певному виді діяльності, зокрема експертній.

Тому особливу увагу, сторонам кримінального провадження під час залучення судово-експертної установи/судового експерта, необхідно обов'язково звертати увагу не тільки на дані, які надаються судовим експертом та закріплені у Реєстрі судових експертів (посада, вчені ступінь і звання, стаж тощо), а спиратися на те чи має той чи інший експерт в обраній експертній установі певне коло компетенції для вирішення питань, які поставлені перед експертом замовником проведення експертного дослідження.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судову експертизу» – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст.232, – інтернет джерело –<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів Гончаренка В. Г., Нора В. Т., Шумила М. Є. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
3. Мамай В. И. О статусе и компетенции государственных и негосударственных экспертов / В. И. Мамай // Эксперт-криминалист. – 2009. – № 1. – с. 2–5.
4. Фомін С. Б., Пшеничний І. І. «Деякі проблеми судово-експертної діяльності та шляхи їх подолання»//Право і безпека. – 2006, с.98.

Мищенко Євгеній Віталійович,
судовий експерт сектору ДНЗПРАП
відділу ДМРВ Черкаського науково-
дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України

Курочка Альона Вікторівна,
судовий експерт сектору ФХД

відділу ДМРВ Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Король Костянтин Петрович,
завідувач сектору ДНЗПРАП відділу ДМРВ Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Шкурдода Сергій Вікторович,
завідувач відділу ДМРВ Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СТАСА-ОТТО ДЛЯ ЕКСТРАКЦІЇ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ІЗ СУМІШЕЙ, ЯКІ МІСТЯТЬ БІЛКИ, ЖИРИ ТА ВУГЛЕВОДИ

Під час проведення досліджень за експертною спеціальністю 8.6 «Дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів», експерт може стикнутися з проблемою екстракції наркотичних засобів із рідких гомогенних сумішей (емульсій), які містять білки, жири та вуглеводи. Прикладом таких сумішей є молоко та молочні продукти (згущене молоко).

Складність проведення екстракції полягає по причині сорбції набагато більших за розміром молекул білків менших за розміром молекул наркотичних засобів, спресовування білкових молекул у непроникні пасти під час ультразвукового впливу та неповна віддача з пасти поглинутого компонента, омилення жирів, які разом із наявністю вуглеводів мають сорбуючий та заважаючий ефекти.

Для вирішення даної проблеми було апробовано прийом прямої екстракції через границю фаз та метод екстракції Стаса-Отто [1-3], на прикладі наркотичного засобу метадоноу. Під час досліджень метод екстракції Стаса-Отто було модифіковано зміною умов проведення екстракції та досліджено вплив технічних факторів на повноту екстракції (виморожування, механічне струшування та ультразвукова ванна).

Суть методу Стаса-Отто полягає в ізоляції компонентів та очистці від домішок органічним розчинником із біоматеріалу, підкисленим 96% етиловим спиртом. У зв'язку з тим, що нейтральна екстракція метадоноу є найбільш повною, в порівнянні з кислою та лужною, було прийнято рішення

модифікувати метод Стаса-Отто, а саме проводити екстракцію чистим 96% етиловим спиртом.

В ході розрахунків було зроблено висновок про те, що нейтральна екстракція метадону із спиртової витяжки є найбільш ефективною. Для повноти екстракції метадону в спирт, була прийнята спроба змінити умови екстракції, а саме замінити використання ультразвукової ванни на перших стадіях екстракції, на прилад для струшування.

Після обробки результатів проведених досліджень, встановлено що ефективність застосування модифікованого методу екстракції Стаса-Отто із молока та згущеного молока, становить близько 87%, що є досить ефективним.

Зміна прийому екстрагування, виморожування жирів та використання нейтральної екстракції метадону із спиртової витяжки істотно збільшили повноту екстракції в порівнянні з прямою екстракцією через границю фаз.

Перевагами використання даного методу є більша повнота екстракції та можливість контролю повноти екстракції на кожній стадії процесу, що зменшує вірогідність помилки.

Недоліками є довга тривалість процесу та використання значної кількості органічних розчинників.

Список використаних джерел

1. Clarke's Analis of Drugs and Poisons, – Third Ed. Edited by Anthony C Moffat, M David Osselton and Brian Widdop – London: the Pharmaceutical Press, 2004.

2. Крамаренко В.П. Токсикологічна хімія / В.П. Крамаренко. // К: Вища школа – 1995. – 420 с.

3. Швайкова М.Д. Токсикологическая химия / М.Д. Швайкова. // – М.: Медицина – 1975. – 376 с.

Науменко Владислав Вікторович,
завідувач сектору автотехнічних досліджень відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів Запорізького НДЕКЦ МВС України

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ АВТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судова автотехнічна експертиза є одним з найбільш розповсюджених видів експертиз. Вона відноситься до класу інженерно-транспортних

експертиз і, в свою чергу, підрозділяється на види і підвиди. Судова автотехніка ґрунтується на закономірностях базових наук – фізики, математики, теоретичної механіки і теорії автомобіля, конструювання та розрахунків автомобіля та ін., а також криміналістики, положень і норм кримінального, цивільного і адміністративного права. Предметом судової автотехнічної експертизи є фактичні дані (обставини), досліджувані і встановлюються при розслідуванні кримінальних, адміністративних і цивільних справ з застосуванням спеціальних знань в галузі судової автотехніки: встановлення механізму події дорожньо-транспортної пригоди (ДТП), технічного стану транспортних засобів (ТЗ) і дороги, її облаштування, організації дорожнього руху на конкретній ділянці, застосування дорожніх знаків та розміток, дорожньої обстановки на місці ДТП, дорожньо-транспортної ситуації (ДТЗ) безпосередньо перед подією, фактичних дій його учасників [3].

Аналіз дорожньо-транспортних пригод при проведенні судових автотехнічних експертиз показує, що основною причиною їх виникнення є порушення водіями вимог Правил дорожнього руху (далі ПДР). Однак існують інші фактори, що можуть спричинити ДТП, одними з таких є недоліки у нормативних документах і в організації дорожнього руху, які мають неоднозначне тлумачення. Ці недоліки створюють передумови для помилкових дій водіїв транспортних засобів в дорожніх ситуаціях, та ускладнюють проведення оцінки таких дій учасників дорожнього руху.

Однією з нагальних проблем причин ДТП є наїзд водіями на пішоходів, при перетині ними нерегульованих пішохідних переходів. Відповідно до вимог Закону України «Про дорожній рух» та Правил дорожнього руху України [1, 2] на нерегульованих переходах пішохід має однозначну перевагу у русі. На пішохідних переходах через проїзні частини, що мають більше однієї смуги руху в одному напрямку може виникнути така ситуація, коли водій, що під'їждить до переходу не бачить пішоходів, які знаходяться на ньому в межах сусідніх смуг руху, через транспортні засоби, що рухаються цими смугами. Для відвернення аварійної ситуації в цьому випадку у ПДР наявний пункт 18.4 [2, с.33], в якому йдеться «якщо перед нерегульованим пішохідним переходом зменшує швидкість чи зупинився транспортний засіб, водії інших транспортних засобів, що рухаються по сусідніх смугах, повинні зменшити швидкість, а в разі потреби зупинитися і можуть продовжити (відновити) рух лише переконавшись, що на пішохідному переході немає пішоходів, для яких може бути створена перешкода чи небезпека».

Автори нормативного документу, очевидно, вважали, що сигналом водієві про наявність пішоходів, яких він поки що не бачить, слугуватиме зменшення швидкості водіями попутних транспортних засобів, які рухаються по суміжним смугам. Проте, відповідно до п. 18.1 ПДР [2, с.33], водії транспортних засобів, що рухаються сусідніми смугами, вживатимуть якихось заходів коли вважатимуть, що пішоходи створюють перешкоду для них, а не для водія сусідньої смуги. Така ситуація характерна для порівняно

нешвидких транспортних засобів громадського користування (автобусів та тролейбусів), що, рухаючись правою смугою з невисокою швидкістю та повністю закривають огляд для водіїв, що знаходяться на сусідніх смугах. При цьому пішоходам відповідно до [2, с.14] п. 4.14 ПДР, забороняється виходити на проїзну частину, не впевнившись у відсутності небезпеки для себе та інших учасників руху. Таким чином, пішохід оцінює ситуацію, знаходячись на тротуарі, та може не побачити транспортний засіб, що наближається не по правій смузі, особливо якщо по правій буде рухатися автобус чи тролейбус.

Зважаючи на зазначене, за для уникнення створення небезпечної ситуації як для водіїв транспортних засобів так і для пішоходів, пропонується п. 18.4 ПДР України викласти в такій редакції:

«Заїздити на нерегульований пішохідний перехід, на дорогах, які мають дві і більше смуги для руху в одному напрямку, водієві дозволяється тільки переконавшись, що на переході в межах смуги його руху та сусідніх смуг немає пішоходів. У разі зменшення швидкості руху або зупинки транспортного засобу перед нерегульованим пішохідним переходом, водіям інших транспортних засобів, що рухаються по сусідніх смугах попутного напрямку забороняється випередження таких ТЗ, та повинні знизити швидкість, а за потребою зупинитися перед пішохідним переходом, щоб дати дорогу пішоходам».

Такий виклад, виключить ситуації, подібні до описаної вище, коли водій об'єктивно не може до настання аварійної ситуації визначити, що його автомобіль становить перешкоду або небезпеку для руху пішоходів, які перебувають в межах сусідніх смуг.

Введення до нормативних актів у сфері безпеки дорожнього руху пропонованих змін і доповнень, дозволить, на думку автора, підвищити рівень безпеки нерегульованих пішохідних переходів, а також дозволить більш об'єктивно визначати вину учасників дорожнього руху у випадку скоєння ДТП.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про дорожній рух»: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 27 березня 2018 р.: (офіц. текст). – К.: Паливода А.В., 2018. – 48 с. – (Закони України).
2. Правила дорожнього руху. Офіційне видання: – Дніпро: «Монолит», 2019. - 68 с.
3. Полуницький В. Цільова спрямованість і застосування вимог окремих пунктів Правил дорожнього руху України, які викликають різне тлумачення при використанні в експертній практиці: Звіт наук.-дослід. роботи / В. Полуницький, С. Бордаков, В. Данилов та інші. — Донецький НДІСЕ, 2005. - 36 с.

Недашківська Ольга Анатоліївна,

старший судовий експерт
Житомирського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний розвиток суспільства як транзитивного від індустріального до інформаційного викликало формування так званого суспільства споживання, тобто сукупності понять, що визначають систему суспільних відносин, організованих на основі принципу індивідуального споживання. Таке суспільство характеризується масовим споживанням матеріальних благ та формування відповідних цінностей. Разом з тим, економічні проблеми вітчизняного суспільства та його значна маргіналізація сприяють підвищенню рівня криміногенності. У зв'язку зі збільшенням кримінальних правопорушень, пов'язаних з заволодінням чужим майном, фальсифікацією товарів значного розвитку набуває судова товарознавча експертиза.

Практична робота судового експерта вимагає застосування методичної, технічної та іншої довідкової інформації. На законодавчому рівні доступ до такої інформації формально регламентується ст. 20 ЗУ «Про судову експертизу» [1]. Однак положення статті є узагальненими, вони не підкріплені відповідною методичною базою, що відображає проблему вітчизняного законодавства у частині реалізації норм права.

Проблеми інформаційного забезпечення судової експертизи у своїх працях аналізували Авер'янова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Пиріг І. В., Россинська Е. Р., Сегай М. Я. та інші. Проте практичного шляху реалізації такої проблеми запропоновано не було [2, с. 347–362].

Проблеми інформаційного забезпечення судової експертизи, зокрема товарознавчої, умовно можна поділити на методологічні та технічні.

Методологічні – це такі проблеми, що пов'язані з відсутністю необхідних методик оцінювання, інформаційних баз та наявністю морально застарілих методик, які не відповідають сучасним вимогам економічного розвитку. Так, швидкість запровадження інновацій у галузі виробництва смартфонів повністю нівелює можливість застосування наявних методик оцінювання таких об'єктів.

Технічні – це такі проблеми, що пов'язані з ідентифікацією об'єкта та отримання його технічних характеристик, які необхідні для проведення дослідження. У зв'язку з цим значно зростає кількість клопотань через неможливість елементарної ідентифікації такого об'єкта та визначення його технічних характеристик. Однією з найбільш поширених на практиці технічних проблем є проблема встановлення об'єму оперативної та вбудованої пам'яті такого пристрою.

Хоча спостерігається зростання кількості зареєстрованих методик дослідження, що свідчить про розвиток судово-експертної діяльності і виникнення нових способів проведення судових експертиз, це не відповідає умовам сучасного технічного прогресу.

М. Я. Сегай вважає інформаційне забезпечення судової експертизи – це безперервний процес накопичення, підготовки та надання систематизованої науково-технічної інформації, необхідної для вирішення запитань поставлених перед судовою експертизою [3].

Розвиток інформаційного забезпечення має сприяти створенню впорядкованої системи збирання, збереження, передавання та використання даних, необхідних для проведення судової експертизи, у тому числі і товарознавчої. Специфікою судової товарознавчої експертизи є постійне збільшення кількості найменувань товарів, оцінювання яких утруднюється або унеможлиблюється у зв'язку з інформаційним вакуумом. Проведення такої експертизи значно ускладнюється через елементарну відсутність методичних матеріалів в експертних установах та доступ судових експертів до них. Наприклад, доступ до ДСТУ, хоч це і суперечить законодавству, є платним, експертна установа не забезпечує судових експертів доступом до такої технічної документації, і судовий експерт вимушений здійснювати альтернативний пошук інформації для вирішення запиту, поставленого перед ним.

У таких мінливих і динамічних умовах перед судовими експертними установами виникає необхідність шукати шляхи вирішення проблеми інформаційного вакууму з метою полегшення роботи експертів. Досі ця проблема вирішується на місцях. Необхідне централізоване вирішення проблеми, що сприятиме підвищенню ефективності та якості виконання експертиз, оптимізації роботи експерта, а також застосуванню новітніх досягнень науки та техніки, що у свою чергу дасть можливість стандартизувати та сертифікувати уніфіковані науково обґрунтовані методики судових експертних досліджень.

Таким чином, на сучасному етапі динамічного розвитку суспільства практична діяльність судових експертів потребує постійного самовдосконалення.

Для такої роботи необхідно забезпечити реалізацію норм законодавства у відповідній галузі, привести їх до актуальних вимог, усунути прогалини законодавства у сфері судової експертизи, розробити уніфіковану електронну базу методик проведення досліджень, забезпечити вільний доступ до них судових експертів, а також розробити сучасну інтерактивну інформаційну базу технічних характеристик об'єктів, що відповідатиме динамічному розвитку технічних та наукових досягнень. Запровадження такої електронної інформаційної бази забезпечить фіксацію методик судових експертних досліджень, дасть змогу вирішувати нетрадиційні експертні завдання та скоротити терміни виконання судових експертиз, підвищити їх якість та доказову цінність.

Результатом такої системи дій стане оптимізація матеріальних і фінансових витрат на проведення судових товарознавчих експертиз.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.01.1994 р. № 4038-ХІІ. Дата оновлення: 17.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 25.10.2019).

2. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ: Держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

3. Сегай М.Я. Типология экспертных задач. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1988. № 37. С. 9-18.

Неня Олена Володимирівна,

начальник 1-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії криміналістичної та спеціальної техніки Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук

Березненко Наталія Михайлівна,

провідний науковий співробітник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії криміналістичної та спеціальної техніки Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат технічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЗАХИСНИХ ЗАСОБІВ ТА ПРИСТОСУВАНЬ НА МІСЦІ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Як джерело доказової інформації – речові докази (знаряддя та засоби вчинення злочину, предмети та інші об'єкти (у тому числі мікрооб'єкти) слідової інформації тощо), часто мають першочергове значення для розкриття злочину і розшуку злочинців, для викриття або, навпаки, реабілітації обвинуваченого.

З огляду на це важливим аспектом під час проведення досудового розслідування, для максимального збереження та захисту криміналістично-

значущої інформації (у тому числі речових доказів) і місця їх знаходження (у тому числі передбачуваного місця) від негативних чинників як суб'єктивного так і об'єктивного характеру, а також з метою попередження їх підміни, знищення тощо сторонніми особами, необхідні спеціальні засоби та пристосування, які обмежать як вплив на них, так і доступ до них.

Для вирішення питання захисту та збереження криміналістично-значущої інформації й обмеження доступу до неї та місцевості де вона знаходиться, як закордонні, так і вітчизняні криміналісти використовують різноманітні захисні засоби та пристосування. До таких технічних засобів та пристосувань можна віднести мобільні намети, тенти, огороджувальні (портативні) паркани та захисні екрани.

На теперішній час на оснащенні підрозділів криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування Національної поліції України відсутні сучасні засоби та пристосування для збереження криміналістично-значущої інформації під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Тому питання створення таких засобів є дуже актуальним.

Задля вирішення цього питання Державним науково-дослідним інститутом МВС України проводилася науково-дослідна робота з вивчення можливостей створення технічних засобів забезпечення збереження криміналістично-значущої інформації під час проведення слідчих розшукових дій «Захист – К».

Аналіз таких захисних засобів та пристосувань як вітчизняного, так і закордонного виробництва показав, що вони є дуже різноманітними. Так, захисні намети можуть бути дуже простими у використанні, які можна легко встановити за лічені хвилини [1, 2], і, навіть, одноразового використання. У більш складних наметів за конструкцією, як правило, передбачено наявність з'ємних бокових стінок [3, 4]. Багатофункціональні і складні за конструкцією та оснащенням намети [5] забезпечують не тільки умови для проведення досліджень, зокрема виявлення різноманітних слідів із застосуванням ціаноакрилату, виявлення відбитки пальців на великих предметах, а й можуть доповнюватися спеціальними конструктивними та технологічними рішеннями, для забезпечення реалізації спеціальних вимог до них (наприклад, екрануючим покриттям тканини для ізоляції пристроїв бездротового зв'язку (смартфонів, планшетів, пристроїв GPS тощо).

Типорозміри парканів, залежать не тільки від їх складності за конструкцією та оснащення, а й завдань, які вирішуватимуться за їх допомогою. Зустрічаються наступні типорозміри: 3х3; 3х4,5; 3х6; 4х4 і, навіть, 7х7 та 9х9. Найбільш функціональною висотою бічних стінок намету вважається – 2 – 2,5 м.

Що стосується захисних екранів, то найчастіше зустрічаються екрани прямокутної форми, які мають, як правило, ширину – 1800 мм та висоту – 1000 мм. Окремі з них мають здатність розкладатися (нарощувати висоту) до 2000 мм. Вага таких наметів зазвичай становить 7,0–7,5 кг.

Конструкція окремих екранів передбачає зручні розтяжки на липучці з боків для можливості з'єднання кількох таких екранів (елементів) для можливості утворення периметру – повністю закритого простору на відкритій місцевості. Також більшість з екранів мають світловідбиваючі смуги, що забезпечують видимість розташування проведення слідчих дій у темний час доби, а також розпізнавальний напис «ПОЛІЦІЯ».

Суттєво відрізняється конструкція захисного екрану «Instant Canopy Pro-2008» (Великобританія) яка ґрунтується на системі «автоматичного відкривання» [6].

За результатами аналізу також можна представити загальні техніко-експлуатаційні показники наметів та захисних екранів.

Намети та захисні екрани складаються із каркасу та покриття. Каркас, як правило виготовляють з круглого алюмінієвого чи сталевого профілю з порошковим покриттям (для забезпечення стійкості до корозії), інколи з ПВХ профілю. Товщина стінки профілю, розміри його перетину можуть варіюватися у залежності від фізико-механічних показників матеріалу та його ваги, а також вимог до ергономічних характеристик захисних пристосувань.

Покриття наметів та екранів, як правило, виготовляються з тканини на основі поліестру з полівінілхлоридним чи поліуретановим покриттям для забезпечення водовідштовхувальних властивостей або іншої тканини з аналогічними характеристиками щільністю 500 г/м², для захисних екранів щільність тканини може бути меншою. Матеріал покриття для наметів, зазвичай, має сонцезахисні властивості.

Конструкція каркасу та з'єднувальні пристосування забезпечують швидкий багаторазовий монтаж без втрат технічних можливостей.

З'єднання каркасу з покриттям відбуватися з використання надійних кнопок або липучок (багаторазового використання).

Кріплення наметів до горизонтальних поверхонь (грунту або твердих покриттів) може забезпечуватися спеціальними пристосуваннями на кшталт шнекових анкерів (за потреби з полімерними дюбелями).

Для забезпечення зручного транспортування та перенесення захисних пристосувань до їх складу входить чохол-сумка для транспортування.

Використання захисних засобів значною мірою удосконалив та підвищив ефективність робіт з пошуку криміналістично-значущих об'єктів при проведенні слідчих (розшукових) дій слідчими підрозділами НПУ.

Список використаних джерел

1. Одноразовая палатка URL: <https://www.forensicmag.com/products/disposable-crime-scene-tent> (дата звернення 17.09.2019).
2. Speed Tent 300 Speed Tent 270 5SF (2.7m x 2.7m x 2m) URS: <http://www.waproducts.co.uk/proddetail.php?prod=b20399> (дата звернення 07.08.2019).

3. Scene Guard Scene Cover Tent 10 ft (Steel Frame) URL: https://translate.googleusercontent.com/translate_c?depth=2&hl=uk&prev=search&rurl=translate.google.com&sl=en&sp=nmt4&u=http://www.sirchie.com/scene-guard-scene-cover-tent-10-ft-x-10-ft-steel-frame.html&xid=17259,15700022,15700043,15700124,15700149,15700168,15700173,15700186,15700190,15700201&usg=ALkJrhjMTDIWJjJ6hlFgwWvS7R_rLiXVw#.W0SlY9QS-9I (дата звернення 07.08.2019).

4. Защитный тент URL: https://www.amazon.com/dp/B01F6YE8WK/ref=sspa_dk_detail_7?psc=1&pd_rd_i=B01F6YE8WK&pd_rd_w=ASmRa&pf_rd_p=21517efd-b385-405b-a405-9a37af61b5b4&pd_rd_wg=GurPm&pf_rd_r=3HG584RVAE1MBDIDX875&pd_rd_r=ac6540be-1a60-11e9-8448-d7e517c085e3 (дата звернення 07.08.2019).

5. Kryminalistyczne namioty URL: <http://clkp.policja.pl/clk/aktualnosci/123160,Walidacja-namiotu-do-ujawniania-sladow-daktyloskopijnych-na-przedmiotach-duzogat.html> (дата звернення 09.08.2019).

6. Судебные палатки URL: <http://www.tents4work.co.uk/forensics> (дата звернення 17.09.2019).

Нікіта Алесь Георгіївна, завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького НДЕКЦ МВС

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ БДЖОЛИНИХ СІМЕЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В рамках кримінальних проваджень часто виникає необхідність у проведенні товарознавчої експертизи. Товарознавча експертиза охоплює найрізноманітніший асортимент товарів, сировини, обладнання, живих тварин, ліків.

Однією із особливостей проведення судової товарознавчої експертизи за матеріалами кримінальних проваджень є відсутність об'єктів дослідження у деяких випадках. Як вихідні дані для дослідження використовуються відомості, що знаходяться у матеріалах провадження (протоколах допитів і пояснень підозрюваних, потерпілих, свідків тощо) [1]. Отже об'єктивний та повний висновок експерта можливий за умови, що органи досудового розслідування зможуть надати експерту всі необхідні вихідні дані. Але у зв'язку із різноманітністю товарів, сировини, обладнання, живих тварин іноді

виникають питання, які саме вихідні дані необхідні експерту за товарознавчим напрямком.

Одним із таких об'єктів дослідження по кримінальним провадженням може бути бджолина сім'я. Експертом за товарознавчим напрямком для визначення ринкової вартості бджолиної сім'ї використовуються лише вихідні дані зазначені в постанові (ухвалі) та матеріалах провадження.

Бджолина сім'я – складний організм, що складається з декількох тисяч робочих бджіл, кількох сотень трутнів і матки, пов'язаних в єдине ціле обміном речовин. Завдяки такій спільноті бджолина сім'я може збирати велику кількість меду та квіткового пилку, захищатися від ворогів, підтримувати оптимальну температуру і вологість у вулику, розмножуватися.

Кожна бджолина сім'я має свої індивідуальні особливості: специфічний запах, агресивність, здатність до збору меду, зимостійкість, які зберігаються лише до тих пір, доки в ній живе одна і та ж матка. Після заміни старої матки новою змінюються і властивості бджолиної сім'ї, на зміну попередньому поколінню з'являється нове покоління бджіл з іншими спадковими властивостями. Єдність бджолиної сім'ї підтримується комплексом взаємозв'язків між її членами. До них відносяться трофічні і тактильні контакти (обмін кормом і феромонами), сигнальні звуки і рухи та ін.

Бджолина сім'я нормально живе і розмножується тільки в повному складі. Кожна особина бджолиної сім'ї виконує певну функцію, спрямовану на продовження життя всієї родини [2].

З метою оцінки окремо необхідно розділити бджіл на дві категорії: бджолина сім'я на звичайній пасіці та селекційні бджоли з бджілорозплідників. Для організації пасіки купують кілька бджолиних сімей з вуликами у бджолярів-любителів або на громадській пасіці або ж виписують бджіл в пакетах (легкі фанерні ящики) з державних бджілорозплідників.

Визначення ринкової вартості об'єкта дослідження можливе із застосуванням усіх методичних підходів у разі наявності необхідної інформації. Для визначення вартості бджолиної сім'ї можна використовувати дохідний, витратний та порівняльний підходи [3], але для кожного підходу необхідні різні вихідні дані. Розглянемо детальніше, які саме вихідні дані необхідні, переваги та недоліки кожного методичного підходу.

Порівняльний підхід передбачає аналіз цін продажу та пропонування подібного майна з відповідним коригуванням відмінностей між об'єктами порівняння та об'єктом оцінки.

При аналізі пропозицій ринку України щодо бджолиних сімей, отримуємо два найважливіших параметра необхідних для визначення їх ринкової вартості. Перший параметр – це порода бджіл.

Порода бджіл – встановлена група бджолиних сімей, що склалася під впливом природного і (або) штучного відборів в конкретній географічній зоні

проживання, що пристосувалася до цих умов і відрізняється спільністю біологічних і господарських ознак, стійко передаються у спадок.

Основні породи бджіл: середньоросійська темна бджола, сіра гірська кавказька бджола, жовта кавказька бджола, далекосхідна бджола, українська бджола, карпатська бджола, країнська бджола, кубанська бджола, італійська бджола.

Саме порода визначає основні характеристики бджолиної сім'ї, а саме: зимостійкість, інтенсивність весняного розвитку (швидкість росту), несучість матки, медопродуктивність, воскопродуктивність, ройливість, миролюбність, стійкість до захворювань, породна приналежність (типовість).

При дослідженні бджолиної сім'ї краще запросити в якості спеціаліста досвідченого бджоляра, який зможе оглянути сім'ю і визначити якість матки і стільників, кількість бджіл (силу сім'ї) і кормових запасів у вулику, стандартність вулика і рамок, оцінити якість матки по кількості і розташуванню розплоду на стільниках.

З точки зору біологічної і господарської цінності бджолині сім'ї в залежності від кількості в них бджіл ділять на: сильні, середні, слабкі.

Силу сім'ї визначають за кількістю займаних бджолами стільників (рамок). Навесні сильна сім'я повинна мати не менше 8-9 рамок бджіл і 3-4 рамок розплоду. Сім'ї середньої сили в цей час займають 5-7 рамок, а слабкі сім'ї або нуклеуси – менше 5. На початку червня сильні сім'ї повністю займають гніздо (14-16 рамок) і магазинну надставку, а восени – не менше 9-10 рамок.

Отже, другим параметром необхідним для визначення ринкової вартості бджолиної сім'ї – це сила сім'ї (яка визначається кількістю рамок).

Таким чином, для визначення ринкової вартості бджолиної сім'ї порівняльним підходом мінімальні вихідні дані, необхідні експерту за товарознавчим напрямком – це порода та сила бджолиної сім'ї.

Витратний підхід передбачає визначення поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єкта оцінки з подальшим коригуванням їх на суму зносу (знецінення).

Отже, стосовно визначення вартості бджолиної сім'ї – це сума грошових коштів, витрачена на придбання та їх утримання. А це витрати на придбання бджолиної сім'ї, вулику, інвентарю, корму, ліків для бджіл і т.д. Для використання цього підходу необхідно надати експерту за товарознавчим напрямком всі підтверджуючі документи на фактичні витрати, які він поніс на придбання та утримання цієї сім'ї. Але, зазвичай, на пасіці утримують десятки бджолиних сімей і при використанні витратного підходу необхідно розрахувати витрати, понесені на придбання та утримання конкретної бджолиної сім'ї (сімей), що дещо ускладнює визначення її ринкової вартості.

Дохідний підхід базується на врахуванні принципів найбільш ефективного використання та очікування, відповідно до яких вартість об'єкта оцінки визначається як поточна вартість очікуваних доходів від найбільш

ефективного використання об'єкта оцінки, включаючи дохід від його можливого перепродажу.

Отже, при використанні дохідного підходу для визначення ринкової вартості бджолої сім'ї експерт за товарознавчим напрямком розраховує суму грошових коштів, які отримувач власник бджолої сім'ї від продажу меду, воску та прополісу та отримувач би далі, якби не зникнення (знищення) бджолої сім'ї. З усіх трьох підходів цей метод найбільш вірогідний, оскільки при розрахунках ми припускаємо, що бджолої сім'я продовжувала б і далі надавати продукти своєї життєдіяльності в том ж самому об'ємі, з той же самою періодичністю, за ціною встановленою на дату оцінки.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що при призначенні судової товарознавчої експертизи щодо визначення ринкової вартості бджолої сім'ї органам досудового розслідування необхідно надати експерту у якості вихідних даних, перш за все відомості стосовно породи та сили бджолої сім'ї, за можливості – витрати на придбання та утримання бджолої сім'ї, які необхідно документально підтвердити та інформацію стосовно кількості та періодичності отримання меду, воску та прополісу від бджолої сім'ї.

Список використаних джерел

1. Методика визначення вартості майна/Харківський НДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2004.

2. Руцкая Т. В. Пчелы. Разведение и содержание. 2012 URL: https://aldebaran.ru/author/ruckaya_tamara/kniga_pchyolyi_razvedenie_i_soderzhanie/read/(дата звернення: 25.10.2019).

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальна оцінка майна і майнових прав» зі змінами та доповненнями.

Ніколенко Катерина Миколаївна,

судовий експерт сектору молекулярно-генетичних досліджень відділу біологічних досліджень та обліку Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО БАТЬКІВСТВА

Кожна дитина отримує половину набору генетичних ознак молекули ДНК кожного з батьків. ДНК міститься в ядрі клітини. Але ця інформація про

геном не матиме користі для ідентифікації особи, якщо до неї не буде доступу і вона не буде належним чином проаналізована.

Відкриття британців Джеймса Уотсона і Френсіса Кріка з університету в Кембріджі 28 лютого 1953 року про визначення подвійної спіральної структури ДНК-молекули, яка містить гени людини та завдяки Кері Муллісу, який винайшов метод, відомий як полімеразна ланцюгова реакція (ПЛР) дозволяє збільшувати кількість копій ДНК.

Виявлені в геномі людини гіперваріабельні мінісателітні VNTR-локуси (Variable Number Tandem Repeat) і мікросателітні ділянки STR-локуси (Short Tandem Repeat) дозволило розробити метод генотипоскопії, який дає змогу проводити ідентифікацію особи. STR-локуси мають менший поліморфізм, у порівнянні з VNTR-локусами, проте цей недолік легко компенсується за рахунок можливості проведення аналізу відразу декількох локусів у рамках одного циклу дослідження.

Питання, які дає можливість вирішити судова молекулярно-генетична експертиза стосовно спірного батьківства:

- підтвердження або спростування біологічного батьківства, для виплати аліментів;
- підтвердити біологічну спорідненість при розподілі спадщини або пошуку безвісно зниклих осіб;
- встановити батьківство на вимогу чоловіка при наявності у нього сумнівів з приводу його біологічної спорідненості з дитиною.

Стандартним матеріалом для генетичного аналізу є оральний мазок, який збирається за допомогою нейлонової щіточки. Існують правила відбору букального епітелію згідно вимог Інструкції про порядок відбирання зразків букального епітелію для проведення судових молекулярно-генетичних експертиз у цивільних справах та/або експертних досліджень за зверненнями фізичних і юридичних осіб, затвердженої наказом ДНДЕКЦ МВС України 30.09.2013 року № 19/50-236 Н.

Для виділення ДНК з клітин використовують методи, які включають лізис клітин з вивільненням ядерної ДНК та очищення ДНК від білків.

Унікальна властивість ДНК це здатність подвоюватися після того як розплітається її спіраль та відбувається розходження ниток. Реплікація ДНК здійснюється за допомогою ензиму – ДНК-полімерази. Для того, щоб реакція почала відбуватись потрібен початковий дволанцюговий фрагмент ДНК. Цикл реплікації включає три основні етапи: 1) розплітання спіралі ДНК і розходження ланцюгів; 2) приєднання праймерів; 3) добування дочірнього ланцюга ДНК.

Один із способів детекції ампліконів – ПЛР-продуктів, це аналіз з використанням флюоресцентних барвників.

Використання ПЛР у режимі реального часу дозволяє детектувати кількість проампліфікованої ДНК, яка пропорційна кількості флюоресцентного сигналу.

В результаті проведеного дослідження встановлюється факт біологічного батьківства чи спорідненості з вірогідністю 99,99%.

В період з 2017 по 2019 рік відмічається зростання кількості надходження експертиз та експертних досліджень по спірному батьківству та встановленню біологічної спорідненості.

Список використаних джерел

1. Калачнюк М. С., Калачнюк Л. Г., Мельничук Д. О., Мельничук С.Д., Калачнюк Г.І. «Умови проведення полімеразної ланцюгової реакції у лабораторній практиці (методичні аспекти)» Біологія тварин, 2012, т.14, № 1-2 – С. 660 - 667.

2. https://studopedia.su/15_206397_polimerazna-lantsyugova-reaktsiya-ta-sekvenuvannya.html

3. Інструкції про порядок відбирання зразків букального епітелію для проведення судових молекулярно-генетичних експертиз у цивільних справах та/або експертних досліджень за зверненнями фізичних і юридичних осіб, затвердженої наказом ДНДЕКЦ МВС України 30.09.2013 року № 19/50-236 Н.

4. Дяченко Н. М. Дослідження ДНК з об'єктів біологічного походження методом полімеразної ланцюгової реакції: [метод.рек.] / Н.М. Дяченко, С. О. Ольховець, В. І. Лагус – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2003. – 39 с.

Одарюк Михайло Васильович,
судовий експерт сектору криміналістичного дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 1 Закону України «Про судову експертизу» визначає судову експертизу як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Крім цього, Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС України, затверджена Наказом МВС України від 17 липня 2017 року, вказує, що експертне дослідження – це дослідження, що проводиться експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини події, за зверненням юридичних або фізичних осіб [2].

Відповідно до ч.1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України в редакції 04.10.2019 (далі – КПК), експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [3].

У попередній редакції ч. 2 ст. 242 КПК викладалась в такій редакції: «слідчий або прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді для проведення експертизи щодо ...». Таким чином, ми бачимо, що до змін, які сталися 04.10.2019 р., право вирішувати питання щодо проведення експертизи було лише за слідчим суддею.

На нашу думку, попередня редакція призвела до ряду як позитивних так і негативних наслідків і вимагала змін, які все ж таки частково були внесені.

Так, раніше слідчим потрібно було приділяти додатковий час для підготовки клопотань та матеріалів до них, час на доставку особисто чи пересилку та реєстрацію цих документів в установленому порядку, бути присутнім при розгляді зазначеного клопотання слідчим суддею та в подальшому отримати його відповідне доручення, потім направити ухвалу до судових установ за встановленим порядком.

Ця схема, з урахуванням перевантаження слідчих суддів розглядом клопотань та скарг, необхідністю самостійно визначати експерта, якого треба залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи, законодавчо встановлених строків на розгляд клопотань, призвела до того, що досить часто вони розглядалися з порушенням строків чи за новими клопотаннями, що призводило до ще більшого терміну між прийняттям рішення про проведення експертизи та його фактичним виконанням та негативно позначалось на результатах експертних досліджень, ефективності досудового розслідування в цілому.

Однак виключалися неоднозначні висновки експерта, що робились на замовлення сторони захисту та обвинувачення у випадках, коли експертам надавались на дослідження різні документи. Слідчим суддям була надана можливість призначення експертизи, навіть за умови відсутності клопотань будь-якої із сторін.

Збільшення навантаження на державні спеціалізовані експертні установи звичайно посприяло здобуттю додаткового досвіду та практичних

навичок фахівцями, водночас для економії часу і виконання більших обсягів роботи в менші проміжки часу, виникла необхідність скорочення обсягу дослідницької частини за рахунок виключення об'ємних цитувань із наукової та науково-методичної літератури, нормативних документів, загальноновизнаних методик проведення експертних досліджень, очевидних описань, які по суті дублюють зміст ілюстративного матеріалу тощо, адже в переважній більшості випадків ініціатора проведення експертизи цікавлять лише висновки експерта, а не текст дослідницької частини.

Варто зазначити, що участь експерта у кримінальному провадженні не обмежується лише проведенням судової експертизи. Так, ст. 356 КПК регламентує процесуальний порядок допиту експерта в суді з метою роз'яснення висновку.

Крім цього, на нашу думку, слід звернути увагу ще на одну проблему. Так, відповідно до ст. 17 Закону України «Про судову експертизу», для присвоєння та позбавлення кваліфікації судового експерта створюються експертно-кваліфікаційні комісії при міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність.

До складу експертно-кваліфікаційних комісій входять найбільш досвідчені фахівці та науковці, які мають кваліфікацію судового експерта і стаж практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років. Серед них має бути не менше двох фахівців тієї експертної спеціальності і того класу, з яких комісія проводить атестацію, присвоює кваліфікацію судового експерта або кваліфікаційний клас, а також фахівець із процесуальних питань судової експертизи.

Однак, чинна редакція ст. 17 Закону України «Про судову експертизу», фактично унеможлиблює запровадження нових видів експертиз, оскільки для присвоєння кваліфікації судового експерта з нових питань треба обов'язково мати не менше двох фахівців тієї експертної спеціальності і того класу зі стажем експертної роботи не менше 5 років.

Виходячи з викладеного вважаємо, що державою робляться кроки щодо покращення діяльності судово-експертної системи, але цей процес просувається дещо повільно і реформування потрібно продовжувати, поступово викреслюючи негативні фактори з урахуванням потреб фахівців.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

2. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС України від 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17>

3.Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс].
–Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17/>

Омелян Олексій Сергійович,
аспірант Національної академії
Служби безпеки України

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПРОТИДІЇ КІБЕРТЕРОРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ)

В сучасних умовах ефективно розслідування будь якого злочину неможливе або дуже ускладнене без використання спеціальних знань, в тому числі й результатів судової експертизи. Особливо це стосується розкриття таких високотехнологічних злочинів, як кіберзлочини, з яких найбільшу суспільну небезпеку становить кібертероризм.

Відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», кібертероризм – терористична діяльність, що здійснюється у кіберпросторі або з його використанням [1].

Зміст терміну «кібертероризм», крім того, охоплюється поняттям «технологічний тероризм», під яким в статті 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визначено: «злочини, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням ... засобів електромагнітної дії, комп'ютерних систем та комунікаційних мереж, включаючи захоплення, виведення з ладу і руйнування потенційно небезпечних об'єктів, які прямо чи опосередковано створили або загрожують виникненням загрози надзвичайної ситуації внаслідок цих дій та становлять небезпеку для персоналу, населення та довкілля; створюють умови для аварій і катастроф техногенного характеру» [2].

Слід зазначити, що планування, організація, підготовка терористичних актів, підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях, пропаганда і поширення ідеології тероризму, вербування терористів та інші складові, що входять до поняття «терористична діяльність», можуть здійснюватись із використанням технічних можливостей кіберпростору, особливо з огляду на розповсюдження соціальних мереж, інтернет-месенджерів, електронної пошти та голосових інтернет-сервісів (VoIP).

Разом з цим, аналіз ймовірних способів вчинення терористичного акту в кіберпросторі або з його використанням дозволяє стверджувати, що цей вид злочину дуже близький до передбаченого статтею 361 Кримінального

кодексу України, який регламентує кримінальну відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації. Тобто з технічної точки зору механізм вчинення «кібертеракту» фактично не відрізняється від «несанкціонованого втручання».

Таким чином, на нашу думку, нагальною є потреба визначення у вітчизняному законодавстві поняття кібертеракту, яке, на відміну від визначення кібертероризму в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», не буде занадто широким, а включатиме чіткі ознаки злочину, зокрема, характерні особливості технічного характеру, що дозволить використати ці ознаки у тому числі, під час призначення судових експертів.

Варто зауважити, що обсяг спеціальних знань у сфері інформаційних технологій при розслідуванні кіберзлочинів є значно ширшим за обсяг «звичайних» спеціальних комп'ютерних знань, що використовуються під час досудового розслідування інших злочинів. У даному випадку ефективність пошуку, виявлення, фіксації та вилучення цифрових слідів правопорушення потребує також досконалих знань способів вчинення кіберзлочинів.

Співробітнику кіберполіції чи слідчому, який не володіє спеціальними знаннями, самостійно буде складно відрізнити, наприклад, збій в роботі апаратури або ненавмисну помилку оператора від наслідків цілеспрямованої кібератаки, зокрема, із застосуванням шкідливого програмного забезпечення. Або, наприклад, зрозуміти переповнені технічними термінами пояснення адміністратора атакованої системи. При цьому слід враховувати, що адміністратор міг бути співником злочину або міг ненавмисним чином налаштувати систему, внаслідок чого кібератака стала можливою. Зрозуміло, що в такому випадку він намагатиметься приховати від правоохоронних органів вказані дії. Виявити протиріччя у словах адміністратора слідчому без спеціальних знань за вказаним фахом буде вкрай складно або навіть цілком неможливо.

Таким чином, відсутність у слідчого (оперативного співробітника) спеціальних знань може викликати труднощі при вирішенні основних завдань проведення слідчих (розшукових) дій: виявлення елементів складу кіберзлочину, виходячи зі слідової інформації; встановлення обстановки вчинення кіберзлочину, часу, місця, способу, мотивів і знарядь його вчинення; визначення предмету злочинного посягання; визначення розміру заподіяної шкоди; виокремлення характерних ознак виду кіберзлочину; встановлення інших осіб, причетних до вчинення кіберзлочину, а також способу його приховування.

Крім теоретичних знань у сфері комп'ютерних технологій необхідні й практичні навички роботи з комп'ютерним і телекомунікаційним

обладнанням, а також спеціалізованим програмним забезпеченням. Крім того, як вже зазначалося, необхідні знання способів та методів реалізації кібератак. Це дозволить найбільш ефективно застосовувати спеціалізовані криміналістичні програмно-апаратні засоби для пошуку, фіксації, вилучення та подальшого дослідження цифрових слідів кіберзлочину.

До спеціалізованих засобів для виявлення цифрових слідів кіберзлочинів можна віднести:

- експертне програмне забезпечення для криміналістичного дослідження комп'ютерних носіїв інформації, наприклад «Forensic Toolkit», «EnCase Forensic», «X-Ways Forensics»;

- мобільні комплекси, що дозволяють добувати, декодувати та аналізувати цифрову інформацію, отриману з мобільних пристроїв, зокрема «Cellebrite UFED Touch 2», «MSAB XRY Field»;

- програмне забезпечення з відновлення комп'ютерних даних «R-Studio», «UFS Explorer» тощо.

При розслідуванні кіберзлочинів, а особливо кібертерактів, актуальним є залучення спеціаліста (носія спеціальних знань у сфері ІТ) для таких дій:

- на етапі підготовки кожної слідчої дії;
- при пошуку слідів злочину, для виявлення яких потрібне спеціальне апаратне і (або) програмне забезпечення;

- для підбору понять, які володіють навичками роботи з комп'ютерною технікою та телекомунікаційними мережами і володіють знаннями в сфері комп'ютерних технологій (щоб мати змогу кваліфіковано описати в суді дії правоохоронці та підтвердити дотримання закону);

- для внесення в протоколи слідчих дій додаткових наочних матеріалів (схем топології мережі, скріншотів вікон програм, роздруківок звітів діагностичних утиліт чи лог-файлів тощо);

- для правильного вилучення та упакування комп'ютерної техніки, телекомунікаційного обладнання та інших засобів вчинення злочину;

- на етапі призначення експертизи для правильного формулювання питань та вибору необхідних для проведення експертизи об'єктів тощо.

Підсумовуючи вищенаведене, незважаючи на існуючі наукові напрацювання [3, 4, 5], нагальною залишається потреба у комплексному науковому дослідженні проблемних питань використання спеціальних знань при розслідуванні кіберзлочинів, а також системних змін в українському законодавстві у сфері протидії кібертероризму. Вказані законодавчі зміни повинні торкнутися не лише удосконалення та уніфікації термінологічного апарату, але й розподілу підслідності і визначення нових механізмів взаємодії суб'єктів, задіяних у сфері протидії кібертероризму.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII / база «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 15.10.2019)

2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV / база «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 15.10.2019)

3. Інформаційна та кібербезпека: соціотехнічний аспект: підручник / [В. Л. Бурячок, В. Б. Толубко, В. О. Хорошко, С. В. Толюпа]; за заг. ред. д-ра техн. наук, професора В. Б. Толубка. – К.: ДУТ, 2015. – 288 с.

4. Карчевський М. Кібертероризм: поняття та питання кримінально-правової кваліфікації / Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 137-142.

5. Нізовцев Ю. Ю. Судово-експертне дослідження ознак втручання в роботу інформаційно-телекомунікаційних систем шляхом віддалених атак на відмову в обслуговуванні: методичні рекомендації / Ю. Ю. Нізовцев. – Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2016. – 118 с.

Опанасенко Вероніка Рустамівна,
здобувач вищої освіти ступеня
бакалавр навчально-наукового
інститут №2 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСПЕКТОРА-КРИМІНАЛІСТА

Тема нормативно-правової регламентація щодо службової діяльності інспектора-криміналіста є дуже актуальною, бо кожного дня інспектор-криміналіст здійснює виїзд на місце події і тим самим виконуючи свої службові обов'язки вступає в суспільні відносини.

Ситуації щодо залучення інспектора криміналіста бувають максимально різноманітні, загалом саме від якості роботи інспектора-криміналіста залежить подальший стан розслідування кримінального провадження і розгляд справи в суді. Від того наскільки якісно спеціаліст - криміналіст виконає свою роботу, чи то при огляді місця події чи то при

проведенні інших слідчих (розшукових) дій залежить повнота розслідуваного провадження.

Деякі питання, щодо особливостей роботи інспекторів-криміналістів ще потребують удосконалення як на законодавчому так і на методичному і практичному рівнях.

На стадії досудового розслідування, інспектор-криміналіст має певні права, обов'язки та відповідальність. У кримінальному процесуальному законодавстві зазначено права, обов'язки, підстави та умови відповідальності окремих учасників кримінального провадження, а також мету та завдання їхньої діяльності.

За загальними правилами визначеними у ст. 71 КПК України, спеціаліст має право:

1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;

2) користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням;

3) звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;

4) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

5) одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Спеціаліст зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;

2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;

3) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;

4) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених статтями 77-81 КПК України.

Також треба зазначити, що перед виїздом для участі у слідчих (розшукових) діях спеціаліст має отримати від слідчого інформацію про вид слідчої дії, інші відомі обставини та підготувати необхідну техніку, пристрої та прилади, а інформація про такі технічні засоби та відповідні носії інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, обов'язково вносяться до протоколу.

Отже, можна зазначити, що робота інспектора-криміналіста дуже важлива на сьогоднішній день. Виконання обов'язків, зобов'язань,

дотримання прав та відповідальності гарантує інспектору-криміналісту якісну роботу. Слідувати закону та моральним цінностям людини є найважливішим завданням правоохоронця.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. №4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 3 листопада 2015 р. №1343. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390>

Павленко Сергій Анатолійович,
судовий експерт відділу
товарознавчих та гемологічних
досліджень лабораторії
товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності
Київський науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ідентифікація (від лат. *identifico* – ототожнюю) – ототожнювання об'єктів, розпізнавання, встановлення відповідності розпізнаваного об'єкта своєму образу (знаку). У процесі ідентифікації товарів виявляють відповідності досліджуваного товару базовій моделі (зразку), що характеризується тією ж сукупністю показників, або інформації про товар, що подається на маркуванні, в товарно-супровідних або нормативних документах [1].

У Законі України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» наводиться таке визначення поняття ідентифікації: «ідентифікація - процедура підтвердження відповідності органолептичних, біологічних, фізичних та хімічних параметрів і властивостей, специфічних для даного виду харчового продукту, тим параметрам і властивостям, які зазначаються при етикетуванні цього харчового продукту, а також процедура підтвердження загальноновизнаної назви даного виду продукту, торговельної марки та/або комерційного (фірмового) найменування» [2].

Товарознавча експертиза – це дослідження товарів з метою визначення їх якості, відповідності існуючим стандартам та встановлення їх вартості [3].

Товарознавча експертиза проводиться компетентними судовими експертами, що мають відповідне свідоцтво Міністерства юстиції України та

володіють необхідними знаннями в області товарознавчих характеристик. Предмет дослідження визначається в кожному індивідуальному випадку залежно від цілей товарознавчої експертизи. Зазвичай, предмет товарознавчої експертизи стосується класифікаційної ідентифікації продукту, його стану на момент проведення експертизи, а також визначення ринкової вартості на момент вчинення правопорушення. Експерт-товарознавець повинен володіти необхідним рівнем компетенції при наданні висновку в процесі судової товарознавчої експертизи [3].

Об'єктом товарознавчої експертизи є одиниці продовольчої або непродовольчої продукції, а також будь-які матеріальні предмети, що містять інформацію про товарне походження об'єкта дослідження: супровідна документація, технічні описи та рекомендації з використання, зберігання та переміщення виробів. Товарознавчій експертизі підлягають також і об'єкти, які вже були у вжитку, що вибули з ужитку і навіть частини виробу. Слід зазначити, що якщо певний матеріальний предмет не має характерних ознак, що свідчать про його товарної сутності, то його не можна розглядати як об'єкт відповідної експертизи. Якщо, наприклад, в результаті впливу вогню, води або хімічних речовин товар втратив свої конструктивні характеристики, то проведення товарознавчої експертизи не представляється можливим.

Ідентифікації притаманні різноманітні функції:

- вказівна - ототожнює представлений зразок товару з конкретними найменуванням, сортом, маркою, типом, а також товарною партією;
- інформаційна - доводить до суб'єктів ринкових відносин необхідну інформацію;
- підтверджуюча - стверджує відповідність асортиментної належності товару тій інформації, що зазначена на маркуванні і/або в товарно-супровідних документах;

Однією з головних задач, яку поставлено перед експертом товарознавцем, це правильно ідентифікувати об'єкт дослідження. Під час ідентифікації вирішує питання щодо:

- походження об'єкту;
- виявлення фальсифікації об'єкту;
- встановлення виробника об'єкту;
- встановлення відповідності характеристик, які зазначені в інформації про продукцію, яка зафіксована на упаковці товару (етикетці, ярлику, самому виробу).
- встановлення відповідності вимогам якості, вказаним у нормативних документах;
- визначення товарної групи об'єкту.

Відповідно до нормативної документації і правил Системи сертифікації, передбачені три групи показників: органолептичні, фізико-хімічні та мікробіологічні. З метою проведення ідентифікації використовуються органолептичні та фізико-хімічні показники, які характеризують властивості товару. За мікробіологічними показниками

ідентифікація не проводиться, так як вони є показниками безпеки. Не використовуються при проведенні ідентифікації окремі фізико-хімічні показники, які є показниками безпеки і визначаються при сертифікаційних дослідженнях товару (токсичні мікроелементи, мікотоксини, радіонукліди, антибіотики, гормональні препарати, нітрати та ін.).

До органолептичних показників, які визначаються за допомогою органів чуття, відносять:

- зовнішній вигляд - є першим, найбільш доступним і значним показником ідентифікації. Однак він не є досить надійним показником, так як фальсифікованим товарам надають зовнішній вигляд натуральних (наприклад, каві, маслу, напоям та іншим товарам);

- смак і запах - найбільш характерні показники ідентифікації продовольчих товарів, але теж можуть бути фальсифіковані;

- консистенція - є критерієм ідентифікації товарів, але як і попередні - ненадійний, так як фальсифікованим продуктам намагаються надати консистенцію натуральних (наприклад, молоко, напої та ін.).

Окрім того, продуктам властиві деякі специфічні показники, які теж можуть бути засобами ідентифікації, а саме: прозорість, будова, співвідношення різнорідних фаз [4]

Виходячи з цього, органолептичні показники при проведенні ідентифікації повинні бути доповнені окремими фізико-хімічними показниками, які є більш точними і об'єктивними.

Фізико-хімічні показники визначаються вимірювальним методом. Але не всі з них є критеріями ідентифікації. Є загальні та специфічні показники для кожного виду товару. В якості показників для ідентифікації товарів повинні бути обрані такі, що відповідають певним вимогам. Вони повинні бути об'єктивними, типовими, здатними до співставлення і перевірки, ускладнювати фальсифікацію.

Фізико-хімічні показники визначаються вимірювальним методом. Але не всі з них є критеріями ідентифікації. Є загальні та специфічні показники для кожного виду товару. В якості показників для ідентифікації товарів повинні бути обрані такі, що відповідають певним вимогам. Вони повинні бути об'єктивними, типовими, здатними до співставлення і перевірки, ускладнювати фальсифікацію.

Найбільше значення серед перелічених критеріїв має типовість, яка може бути визначена за допомогою одного або комплексу показників. При неможливості ідентифікації за допомогою одного показника використовується комплекс показників, які доповнюють його (ідентифікація кави за кофеїном може бути доповнена органолептичними методами і визначенням мікроструктури).

Об'єктивність і незалежність є важливими якостями критеріїв ідентифікації. Вони не повинні залежати від суб'єктивних факторів (професіоналізму особи, яка досліджує товар, інтересів виробника, умов проведення досліджень та ін.) [4].

Отже, ідентифікація при проведенні товарознавчої експертизи являється одним із найважливіших етапів, від якого залежить точність подальшого дослідження. Тому, експерту важливо провести ідентифікацію об'єктивно та правильно.

Список використаних джерел

1. https://pidruchniki.com/15941024/ekonomika/identifikatsiya_tovariv
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2809-15>
3. <https://kise.ua/golovna/tovaroznava-ekspertiza.html>
4. <https://textbook.com.ua/tovaroznavstvo/1473453390/s-13>

Павлова Аліна Вікторівна,
здобувач вищої освіти ступеня
бакалавр навчально-наукового
інститут №2 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ЕКСПЕРТНІ ПОМИЛКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСЛІДЖЕНЬ ОБ'ЄКТІВ, ЩО ВІДНОСЯТЬСЯ ДО ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ: СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Актуальність теми зумовлюється насамперед тим, що зловмисники доволі часто використовують холодну зброю для вчинення різних кримінальних правопорушень. Така зброя є об'єктом судової експертизи зброї, а саме – дослідження холодної зброї за індексом 3.3. Головним завданням даного виду досліджень є встановлення приналежності предмета до холодної зброї та визначення його виду та типу, а також способу виготовлення. При цьому навіть кваліфіковані експерти можуть припуститися певних помилок, які й пропонується проаналізувати.

Холодна зброя – предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового завдання тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень «ураження цілі», дія яких заснована на використанні м'язової сили людини.

За конструкцією та способом нанесення тілесних ушкоджень холодна зброя розподіляється на:

- зброю безпосередньої дії (клинкову, неклинкову, комбіновану);
- зброю опосередкованої дії (метальну) [1].

Згідно зі ст. 242 КПК України експертиза холодної зброї не належить до обов'язкових. Однак це не свідчить про її факультативність і другорядність. Більш того, часто вона є обов'язковою через те, що без висновку експерта неможливо вирішити кримінально-правові питання [2].

Криміналістичною експертизою холодної зброї вирішуються такі питання:

1. Чи є наданий предмет холодною зброєю?
2. До якого типу, виду, різновиду, зразку холодної зброї відноситься даний предмет?
3. Який спосіб виготовлення наданої холодної зброї (заводський, кустарний, саморобний)?
4. Чи не перероблена дана холодна зброя зі зброї іншого типу, виду, зразка, якого саме і яким способом?
5. Чи не використовувалися для виготовлення даної холодної зброї частини (деталі) холодної зброї іншого типу, виду, зразка або предмета виробничого чи господарсько-побутового призначення і якого саме?
6. Чи є наданий на дослідження предмет заготовкою холодної зброї?
7. Чи є дана холодна зброя національною та якою саме?
8. Чи перебувала дана холодна зброя постійно в наданому на дослідження чохлі?
9. Чи справна надана холодна зброя? Якщо несправна, які вона має дефекти, їх причини та чи впливають вони на можливість застосування даної холодної зброї за призначенням?
10. Чи можливо (з технічної сторони) приведення даної холодної зброї в придатний для застосування стан? [3].

Щоб віднести об'єкт дослідження до холодної зброї, необхідно знати криміналістичні вимоги до холодної зброї, що зазначені в «Методиці криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів». До загальних вимог належать:

- 1) наявність частини (деталі), призначеної для нанесення ушкодження (вістря, леза, шипа, ударного вантажу і т.д.);
- 2) наявність пристосування для тримання зброї в руці й огородження її від самоушкодження (наприклад, рукоятки й обмежники ножа);
- 3) достатня механічна міцність конструкції, що дозволяє заподіяти ушкодження за рахунок мускульного зусилля.

Експертну помилку можна визначити як невідповідне об'єктивній дійсності судження експерта, його дії, що не призводять до вирішення завдань експертного дослідження, або хибні судження, які являють собою результат помилки. Саме це й відрізняє помилку від злочину проти правосуддя, що може зробити експерт.

Проблема експертних помилок є практично не розробленою. Вірне вирішення завдань залежить від можливостей і підготовки експертів (рівня

інтелекту, знань, навиків і умінь, інших особливостей особистості експерта). В той же час причина помилкового висновку експерта не завжди є слідством його неправильних дій. Дослідження може бути проведене бездоганно, а зроблені висновки цілком відповідати отриманим результатам, але, якщо вихідні для експертизи дані були помилковими або досліджувані об'єкти - фальсифіковані і т.п., висновок експерта буде помилковим.

Аналіз експертної практики дозволяє виявити і класифікувати помилки, що допускаються при проведенні експертиз. По своїй природі вони не однорідні і можуть бути віднесені до таких видів помилок: операційні, гносеологічні та процесуальні [4].

1. *Операційні* - пов'язані з порушенням установлених вимог до послідовності дій експерта і до упорядкування висновку.

2. *Гносеологічні* - пов'язані власне з вирішенням завдань експертом і залежать від багатьох причин: теоретичної та практичної підготовки експерта, його досвіду, особливо при проведенні складних досліджень і т.ін.

3. *Процесуальні* - порушення експертом процесуальних норм режиму і процедури експертного дослідження: вихід за межі своєї компетенції; недотримання встановлених законом правил упорядкування висновку експерта зокрема, відсутність у висновку необхідних реквізитів; внесення профілактичних пропозицій, що базуються на необґрунтованих спеціальних знаннях експерта [4].

Чисельні проблемні аспекти встановлення аналогів зразків зброї на даний момент не врегульовано, адже в наявних офіційних каталогах та ілюстрованих довідниках, виданих ще за радянських часів, в яких наведено низку прикладів та встановлено їх загальні техніко-криміналістичні параметри є застарілими. Сучасна ж промисловість, що багата на конструкторську та дизайнерську думку, варіаційність у виконанні, саме збільшення авторських майстерень по виготовленню зразків холодної зброї та відносно вільний перетин кордонів продукцією даної категорії, наповнює ринок, а отже, і обіг предметів що відносяться до холодної зброї, новітніми унікальними зразками. Дані обставини унеможливають категоричне встановлення аналогів певним виробам, тому дана стадія дослідження так само потерпає у своїй об'єктивності від неповноти [5].

Отже, ми вважаємо, що експертиза холодної зброї є надзвичайно важливою, але і водночас непростою складовою встановлення правосуддя. Задля вирішення та запобігання помилок необхідно удосконалювати існуючі методики, розробляти методичні рекомендації, які відповідають сучасним можливостям виготовлення холодної зброї, проводити додаткові навчання експертів задля підвищення рівня їх кваліфікації.

Список використаних джерел

1. «Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів» МВС України та Мін'юст України від 15.01.1999. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002320-99/ed19990115/find?text=%D5%EЕ%EB%EE%E4%ED%EO+%E7%E1%F0%EE%FF>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Криміналістичне дослідження холодної зброї/ Мультим.підруч. «Криміналістика», НАВС.- 2015. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lection_2.9.html
4. Кофанов А.В. Експертні помилки при проведенні судово-балістичних експертиз. Науковий потенціал України. 2007. URL : <http://intkonf.org/288/>
5. Шевченко Д.М. Актуальні питання дослідження зразків зброї та конструктивно схожих із нею виробів. Всеукраїнська науково-практична конференція «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики». 2018. С.396 URL : https://dsum.edu.ua/upload/doc/konf_27.02.2018_3.pdf

Патик Андрій Анатолійович,
начальник Науково-дослідної
лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та
судової експертології Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ВИМОГИ ДО ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ЗА ПОЧЕРКОМ

У розслідуванні багатьох кримінальних правопорушень велике значення відіграє судово-почеркознавча експертиза. Саме завдяки проведенню такого виду досліджень можливо встановити особу, яка виконала рукописний текст та умови у яких його було виконано, що у свою чергу значно впливає на процес розслідування. Серед завдань почеркознавчого дослідження особливої уваги потребує ідентифікація особи за почерком, оскільки вимагає певної кількості порівняльного матеріалу.

Аналіз експертної практики уможливив дійти висновку, що на такий вид дослідження надходять матеріали не у повній мірі, не в тому об'ємі, що є бажаним для повного, всебічного вивчення почеркового матеріалу.

Ідентифікація за почерком – це встановлення конкретного виконавця тексту (текстів), виконання однією особою різних текстів, окремих фрагментів тексту, текстів тощо. Однак, не можна не зазначити, що ідентифікація не завжди є можливою. Внаслідок низки причин експерт не в змозі ідентифікувати певний почерк, зокрема якщо: відносно невеликий обсяг об'єктів ідентифікації; конструктивно проста побудова почерку; текст виконано уповільненими рухами з елементами малювання; нечіткість виконання письмових знаків (різко прискорений запис); технічне підроблення об'єкта дослідження (під копірку перебиванням, циркуль, лінійка, трафарети тощо); недостатня кількість однойменних графічних знаків для порівняння їх у різних об'єктах [1, с. 175].

Щоб провести ідентифікаційні дослідження за почерком слід експерту надати певні об'єкти. Насамперед, це досліджувані документи, які містять почерк особи (у криміналістиці їх прийнято називати об'єктами, що ідентифікують), а також порівняльний матеріал (об'єкти, за допомогою яких ідентифікують) – зразки.

Досліджуваний об'єкт – це документ з рукописом (текстом та (або) підписом), що викликає сумніви щодо виконання рукопису конкретною особою, потребує встановлення умов виконання рукопису тощо. У свою чергу, зразки почерку – це рукопис (текст та (або) підпис) конкретної особи, який надається експерту особою або органом, що призначив експертизу, як порівняльний матеріал [2, с. 6].

Від якості та кількості наданого експерту порівняльного матеріалу і залежить результат проведеного дослідження. Звичайно, на результат дослідження впливають і сам об'єкт дослідження і застосовані експертом методи вивчення об'єктів, однак без належного порівняльного матеріалу процес ідентифікації зводиться до мінімуму або ж взагалі не може відбутися.

Зразки для порівняльного дослідження бувають трьох видів, зокрема: вільні, умовно-вільні та експериментальні. Аналізуючи криміналістичну літературу [1, с.29; 2, с. 7; 3, с.193 та інші] слід зазначити, що **вільними зразками** називаються тексти (підписи), виконані особою самостійно, власноручно, не пов'язані з кримінальним процесом (їх походження зазвичай пов'язане з подією, що передувала вчиненню злочину та відкриття кримінального провадження); **умовно-вільними зразками** – такі тексти (підписи), виконані особою, що виникли вже під час розслідування кримінального правопорушення (наприклад, пояснення, власноручно написані показання, скарги тощо); **експериментальні зразки** становлять собою тексти (підписи), що виконуються особою під диктування чи самостійно у присутності особи, яка здійснює відібрання порівняльного матеріалу спеціально для експертизи.

Найбільш інформативними для порівняльного дослідження є вільні

зразки, оскільки вони відображають справжні ознаки почерку особи, це пов'язано з тим що особа писала не усвідомлюючи, що такі записи будуть використовуватися для дослідження. Тому, саме такому виду зразків для порівняльного дослідження слід приділяти більше уваги. А це означає, що не просто слід витребувати відповідні зразки почерку, а ще й слід звертати увагу на сам почерковий матеріал, його зміст, встановити чи підходить він. Оскільки експерту слід порівнювати як сам текст в загальному, його розміщення, форму тощо, так і окремі букви, їх елементи, тому йому необхідні документи з почерком, де присутні такі ж слова, словосполучення, букви, елементи букв, що і у досліджуваному почерку.

Наведемо коротко, вимоги яким мають відповідати зразки для порівняльного дослідження почерку особи, зокрема такі: достовірність (тобто ініціатор проведення експертизи має бути впевненим у тому, що витребувані чи відібрані зразки почерку належать конкретній особі); достатності (кількість почеркового матеріалу має бути за обсягом достатня для забезпечення зіставлення ознак досліджуваного почерку. Рекомендованою кількістю вважається не менше 15 аркушів); зразки мають повно відображати властивості досліджуваного об'єкта (написані тією ж писемною мовою та письмовими знаками, максимально бути наближеними до досліджуваного тексту за: часом та умовами його виконання, видом документа та текстом, видом матеріалів письма (папір, олівець, кулькова ручка тощо), його змістом та цільовим призначенням.

Під час призначення судово-почеркознавчої експертизи рекомендуємо користуватися Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень затверджену Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [4]. Саме цей документ містить більш повну інформацію не лише про поняття та завдання судово-почеркознавчої експертизи, але й вимоги до всіх видів зразків для порівняльного дослідження.

Наведені вимоги до зразків почерку для порівняльного дослідження є вкрай важливими, виконання яких є обов'язковим, оскільки від цього залежатиме весь процес експертного дослідження рукописного тексту та результат такої діяльності. Якісними та у достатній кількості наданими порівняльними зразками відкриваються можливості експерту для відповіді на ті питання, що поставлені ініціатором призначення судово-почеркознавчої експертизи. Тим самим здійснюється вплив на встановлення істини у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Когутич І. І. Криміналістика: Курс лекцій. – К.: Атіка, 2008. – 888 с.
2. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України; Уклад. К. М. Ковальов, З. С. Меленевська, Н. Г. Шпакович. – К., 2008. – 34 с.

3. Криміналістика: учебник / под ред. д.ю.н., профессора В. Д. Зеленского и д.ю.н., профессора Г. М. Меретукова. – СПб, Издательство «Юридический центр», 2015. – 704 с.

4. Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень; Міністерство юстиції України; Інструкція № 53/5 від 08.10.1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0705-98>.

Підбережний Вадим Русланович,
здобувач ступеня вищої освіти
«бакалавр» навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ

Кров може залишатись на тілі та одязі вбивці, знаряддях злочину, різних предметах на місці подій. При статевих злочинах, що супроводжуються нанесенням тілесних ушкоджень, сліди крові нерідко залишаються на тілі та одязі злочинця та жертви. У випадках пограбувань, коли мають місце поранення рук чи інших частин тіла під час злому, розбиття скла і т.д. кров потрапляє на різноманітні предмети на місці пригоди і на одяг злочинця.

Кров може бути виявлена у вигляді крапель, потьоків, помарок, бризків та калюж.

При шуканні слідів крові необхідно мати на увазі, що звичний червоний або темно-червоний колір крові змінюється від ряду причин: з часом, при висиханні, дії світла, повітря, різних хімічних речовин і т.д. Тому, слід звертати увагу на плями, помарки, потьоки і ін., які мають бурий, коричневий і навіть сірувато-зелений колір. Особливо складно виявляти кров на чорних предметах, а також на предметах, що мають відтінки близькі до кольору крові.

Плями крові, що піддавались замиванню, також можуть мати нехарактерний колір, а іноді бувають зовсім непомітними для неозброєного ока.

В таких випадках для виявлення слідів крові вживають деякі особливі прийоми: слабе та косе штучне освітлення, легке пошкрябування поверхні предмета гострим скальпелем, бритвою і т.д.

Виявленню замитих слідів, а також розміщених на темному, барвистому або дуже забрудненому предметі сприяє люмінесцентний аналіз в ультрафіолетових променях або синьому світлі (кров має властивість поглинати ультрафіолетові та сині промені і сліди набувають коричневого кольору).

Необхідно враховувати, що мікролюмінесцентне дослідження не доводить наявності крові, а лише служить орієнтуючим методом при виявленні підозрілих на кров слідів.

Так як сліди крові можуть умисно знищуватись злочинцями, їх слід шукати в тих місцях, звідки кров важко видалити, наприклад, в швах одягу, кишенях, у заглибинах і щілинах підлоги, в місцях скріплення окремих частин знаряддя і т.д. При огляд місця події, необхідно дуже ретельно обстежувати одяг, а також всі інші предмети.

Коли виявлення слідів крові ускладнено, можна застосовувати попередні проби на наявність таких слідів. Застосування методу попередніх проб виправдано, коли на місці пригоди не вдається виявити видимих слідів крові - є нечіткі підозрілі плями, неясно що вилучати. При застосуванні методу попередніх проб не можна повністю зволожувати реактивом досліджувальну пляму, так як кров стає непридатною для подальшого дослідження.

1. Реакція з «ГемоФаном».

Спосіб застосування: зона індикації змочується дистильованою водою і притуляється до досліджуваної плями. Якщо слід утворений кров'ю зона індикації через 30 секунд рівномірно забарвлюється в синій колір. Забарвлення, що виникло через 3 хв. Не береться до уваги. До зони індикації торкатись руками категорично заборонено!

При взятті змивів з великих поверхонь, тампон прикладається до діагностичної смужки і протягом 1 хв. Спостерігають за зміною забарвлення. Позитивною реакцією вважається зелене забарвлення, що з'являється протягом 1 хв.

Для проведення проб на тканинних виробах, з ділянки де знаходиться пляма, вилучають кілька ниток чи кілька волокон, змочують їх водою і прикладають до діагностичної смужки.

2. Бензидинова проба.

Готуємо 1-% розчин бензидину у воді. Для цього 0,1 грама бензидину розчиняємо в 10 мл. води. До 1 частини отриманого розчину додати 3 частини 3-% розчину пероксиду водню. Розчин пероксиду водню повинен бути обов'язково свіжим.

Спосіб застосування: так як після реакції з бензидином не можливо провести біологічне дослідження крові, то для проведення даної проби необхідно дуже маленьку вирізку, а краще крупинку зіскобу сліду перенести

на предметне скло і зволожити приготовленим реактивом. Або, невеликий ватний чи марлевий тампон змочують

розчином і торкаються до краю підозрілої плями. При цьому плями, утворені кров'ю забарвлюються в синій колір.

Так як бензидин є токсичною речовиною, краще віддати перевагу реакції з «Гемофаном».

3. Реакція з люміналом.

Використання реактиву рекомендують для огляду важкодоступних місць, великих приміщень, горищ, підвалів, погребів і в тому випадку, коли іншими засобами слідів крові не виявлено. Люмінал застосовують у вигляді розчину: на 1 л. дистильованої води беруть 0,1 г люміналу і 5 г кальцинованої солі.

Безпосередньо перед використанням до 1 л розчину додають 100 мл. 3-% розчину перексиду водню.

Спосіб застосувань: розчин люміналу розпилюють за допомогою пульверизатора у затемненому приміщенні. Флуоресценція, що виникає (50 - 65 с), вказує на можливу присутність крові. При наявності металів та пральних порошків може виникати фальшива флуоресценція. Дія люміналу суттєво впливає на результати подальшого експертного дослідження, тому приміщення обробляють невеликими ділянками і, як тільки отримують позитивну реакцію (флуоресценцію), застосування люмінолу припиняють.

Робочий розчин готується безпосередньо перед використанням.

Кількість розчину, що потрапляє на досліджувану поверхню повинна бути мінімальною, щоб зберегти речові докази для подальшого дослідження з метою виявлення видової, групової, статевої належності крові.

Якщо при огляді виявлені невеличкі плями, схожі на кров, то в цьому випадку краще направляти їх до лабораторії без попереднього дослідження.

Всі вищезгадані реакції на наявність слідів крові – є попередніми, остаточна відповідь може бути надана тільки після дослідження в лабораторних умовах.

Вилучення слідів біологічного походження

Правила вилучення слідів біологічного походження.

Після виявлення і фотофіксації слідів, їх детально описують в протоколі огляду, об'єкти біологічного походження вилучають із дотриманням наступних правил:

- всі операції проводяться тільки в гумових рукавичках;
- використовують пінцет та скальпель;
- після закінчення роботи з кожним об'єктом інструмент протирають ватним тампоном зі спиртом, а потім сухим тампоном для запобігання переносу мікрочасток з одного об'єкту на інший;
- всі вилучені об'єкти до упакування висушують при кімнатній температурі без використання нагрівальних приладів (слід уникати прямих сонячних променів), потім упакувати.

Способи вилучення слідів.

На місці пригоди не завжди є можливість виявити сліди крові на речових доказах внаслідок поганого освітлення, відсутності необхідної апаратури та матеріалів. В протоколі ОМП повинно відображатись, де виявлено той чи інший речовий доказ, за яких обставин та для якого виду досліджень вилучається той чи інший предмет.

Умови лабораторної обстановки дозволяють експерту виявити всі наявні на речовому доказі кров'яні сліди. Експерт, який проводить експертизу, для складання повноцінного висновку повинен бути проінформованим про розміщення слідів схожих на кров, слину, піт на надісланих предметах. Тому,

- якщо речовий доказ не громіздкий (наприклад, одяг) необхідно вилучити його повністю;

- якщо предмет-носії вилучити цілком неможливо (двері, рами, скло тощо), вилучається його частина на якій є сліди з частиною прилягаючої «чистої» поверхні (в лабораторії досліджується предмет-носії як контроль);

- якщо сліди крові виявлено на предметах з яких частини вилучити не можна (характер матеріалу, твори мистецтва), роблять зскрібки з подальшим перенесенням зіскоба в пакет з чистого паперу (уникати прилипання до липких стрічок так як матеріал стає непридатним для дослідження);

- якщо плями є на стіні покритій штукатуркою, то зі стіни бажано вирізати частину штукатурки, яка містить сліди крові і незаплямовані ділянки для контролю; якщо це зробити не можливо - зіскоб з плями так, щоб не потрапляла чиста штукатурка (велика кількість домішок перешкоджає одержанню точних результатів при дослідженні зіскобів в лабораторії), який загортаємо в чистий папір, де робимо відповідний напис. З поверхні стіни поруч з плямою зішкрібаємо частину штукатурки для контролю в окремий паперовий згорток і в такому вигляді надсилаємо в лабораторію;

- якщо вилучається кров, виявлена на землі, піску і т.д. крім плям, необхідно направляти в лабораторію окремо незаплямовані ділянки ґрунту для контролю.

- якщо плями виявлено на снігу, не варто поміщати сніг з кров'ю в будь-яку посудину, так як при таненні снігу кров виявляється розчиненою в рідині, швидко розкладається, що перешкоджає дослідженню. Тому, кров як можна з меншою кількістю снігу переносять на марлю (марля не повинна бути надто великою), з якої роблять мішечок та підвішують в приміщенні. При таненні снігу вода буде стікати, а марля просочена кров'ю, висушується і зберігається в якості р/д. Разом із зібраними слідами крові в лабораторію обов'язково для контролю направляється чистий шматок марлі на яку переносились плями крові.

- якщо виявлено рідину із слідами крові, в якій, наприклад, замивались сліди крові, необхідно занурити в цю рідину на кілька хвилин чистий шматок марлі, а потім його висушити і разом з шматком марлі без крові направити в лабораторію (кожен із зразків упаковується окремо).

Змив водою слідів крові на марлю допускається як виняток, коли не можна застосувати вищезазначені способи вилучення, бо змиви призводять до втрати частини матеріалу. Але в цьому випадку зауважити, що чим менший слід вилученої крові. Тим меншу частку зволоженої марлі треба використовувати. Відповідним чином треба поводитись роблячи змиви з предмета-носія для контролю.

Всі предмети, що направляються в лабораторію для дослідження, необхідно відправляти в сухому вигляді, так як на вологих речах кров швидко загниває, вкривається пліснявою, в наслідок чого дослідження ускладнюється або взагалі стає неможливим.

Всі операції проводяться у гумових рукавичках, використовуючи пінцет.

Волосся вилучають пінцетом або разом із предметом, на якому воно знаходиться. В деяких випадках можна використовувати дактилоскопічну плівку.

При огляді місця події, в разі застосування вибухових пристроїв, при наявності потерпілого або залишків ушкоджених тіл, частини трупного матеріалу (м'язи, шматочки шкіри, кістки частини внутрішніх органів тощо), їх вилучають у контейнери (скляні або пластикові банки чи пробірки), закупорюють відповідним чином опечатують і описують. Контейнер якомога швидше доставляють до лабораторії та зберігають у морозильній камері при температурі від -20 до -70 С.

Схема методик дослідження об'єктів біологічного походження

Імунологічні дослідження:

- дослідження рідкої крові;
- наявність слідів (крові, поту, слини);
- видова приналежність слідів (крові, слини);
- групова належність по ізосерологічній системі АВ0 - кількісна реакція абсорбції, реакція елюції-абсорбції, виявлення аглютинінів крові методом покривного скла.

Судово-медична імунологічна експертиза.

Головним завданнями цього виду експертизи є встановлення наявності, видової і групової належності об'єктів людського походження (крові, виділень, кісток, тощо). Основними завданнями цього виду експертизи є встановлення:

1. Наявності, видової і групової приналежності крові (її зразків та в слідах);
2. Наявності, видової і групової приналежності виділень;
3. Наявності видової і групової приналежності тканин і органів.

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються:

До пункту 1. *Кров:* Чи мається на представлених об'єктах кров? Кому належить кров: людині чи тварині? Якщо тварині, то якій? Якщо кров належить людині то яка її групова приналежність? До якої групи відноситься

кров потерпілої (підозрюваної) особи? Кому з осіб, які проходять по справі, може належати?

До пункту 2. *Слина (nim)*: Чи мається на представлених об'єктах слина (піт)? Яка групова належність слини (поту)? Чи співпадає групова належність слини (поту), на знайдених та вилучених з місця події предметах, з групою крові підозрюваного або інших осіб? До якої групи відноситься кров потерпілої (підозрюваної) особи?

До пункту 3. *Органо-тканинна приналежність клітин*: Чи являється фрагмент тканиною (органом) людини? Яка групова приналежність тканини (органу)? Яка група крові потерпілої особи?

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодексу України: станом на 1 грудня 2013 р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Кримінальний кодекс України: станом на 20 грудня 2014 р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

4. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

5. Про судову експертизу : № 4038-XII за станом на 25 лютого 1994 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1994. – № 28. – 232 с. – (Закон України).

6. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.

7. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липн. 2017 р. № 575 . URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.

8. Криміналістика : курс лекцій / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. Ірпінь ВДЦ АПСУ, 2002. 416 с.

9. П. Д. Біленчук, В. В. Головач, М. В. Салтевський. Криміналістика / під ред. П. Д. Біленчука. Київ: Вища школа, 2000. 256 с.

10. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко та ін. Київ: ЦУЛ, 2015. 544с.

11. Криміналістика / под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло. СПб: Право, 2001. 928 с.

12. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник / Є.Ю. Свобода, А.В.

Кофанов, А.В. Самодін, О.Г. Волошин та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 442с.

13. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус., А.В. Іщенко., О.О. Алексєєв. Київ: «Центр учб.літер.», 2015. 544 с.

14. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ: Кондор, 2005. 588 с.

Піскунова Анастасія Олександрівна,
судовий експерт сектору
дактилоскопічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА, ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЕКСПЕРТОМ

Вирішення правових питань, розслідування та попередження злочинів, неможливе без оперативного використання спеціальних знань експертів та фахівців. Взаємодія слідчого (судді та ін.) з експертом (спеціалістом) - це заснована на законодавчих актах узгоджена діяльність процесуально незалежних учасників досудового та судового слідства [1, с.37].

Судова експертиза являє собою складну систему прийому та обробки інформації, що надходить до судового експерта. На ефективність роботи експерта впливає його інтелект та соціальна спрямованість.

Психологію діяльності експерта неможливо розглядати без вивчення його особистих психічних характеристик. Психологічні характеристики експерта утворюються і розвиваються під впливом зовнішніх умов, в яких він зобов'язаний працювати:

- чітка правова регламентація професійної діяльності;
- тактичний простір в обранні методів дослідження;
- зобов'язання щодо збереження службової таємниці;
- виконання дослідження в умовах підвищеного інтересу третіх осіб до його результату;
- психологічна та фізична завантаженість.

Крім цього, судовий експерт повинен постійно підвищувати рівень спеціальних знань та оволодівати новими методиками дослідження.

Отже, діяльність судового експерта можна розділити на такі складові: пізнавальна, конструктивна, комунікативна, виховна, організаторська.

Пізнавальна діяльність судового експерта безпосередньо пов'язана з конструктивною діяльністю, яка заснована на плануванні, що поширюється на всі спектри судово-експертної діяльності. Конструктивна діяльність експерта при проведенні конкретної експертизи залежить від її характеру. Багатооб'єктна експертиза потребує детального плану її проведення. Загалом конструктивна діяльність експерта передбачає не тільки планування роботи, а й вольових зусиль для виконання поставлених завдань.

Комунікативна діяльність експерта включає в себе встановлення психологічного контакту з особою, яка призначила експертизу (слідчим, суддею, прокурором), іншими експертами при виконанні комісійних або комплексних експертиз, а також з іншими учасниками кримінального або цивільного процесу. Психологічні відносини між експертом та посадовими особами – зовнішня сторона його діяльності, внутрішні ж відносини експертів реалізуються в процесі обміну інформацією та отримання результатів спільної роботи.

Виховна діяльність судового експерта виступає як підсумок пізнавальної діяльності, яким є експертний висновок. Шанобливе ставлення до висновків фахівців (криміналістів, економістів, психологів та ін.) обумовлюється в основному повагою до наукових методів дослідження.

Організаторська діяльність судового експерта безпосередньо пов'язана з конструктивною. Вона полягає в організації свого робочого процесу та керівництві комплексної або комісійної експертизи. Організаторська діяльність надає можливість експерту реалізувати на практиці поставлені задачі та плани.

Працюючи в умовах обмеженого часу, судовий експерт повинен вміти організувати свій робочий день та час, раціонально розподіляти різні види своєї діяльності. В організацію роботи входить уміння зосередитися, мобілізувати і активізувати свої вольові зусилля.

Експертна діяльність потребує від криміналістів таких психологічних та вольових якостей, як аналітичний склад розуму, зосередженість, уважність, наполегливість, дисциплінованість, допитливість, логічність мислення, акуратність, самостійність, та ін. Крім цього, він повинен мати здатність до тривалої концентрації уваги і зосередженості.

Переконання судового експерта часто називають внутрішнім переконанням, пов'язуючи його з принципом професійної незалежності. Переконання - складне і багатогранне утворення, що тісно переплітається з логічними та психологічними аспектами.

Психологічна структура процесу формування внутрішнього переконання експерта складається з наступних стадій:

- 1) вивчення і аналіз поставленого перед ним завдання;
- 2) дослідження об'єктів наданих на експертизу;
- 3) оцінку результатів проведеного дослідження;

4) формулювання та оформлення висновків.

Висновок повинний відповідати наступним вимогам:

- бути науково обґрунтованим, сформульованим на підставі результатів проведеної експертизи;
- складатися з об'єктивних даних, що стали відомі під час дослідження матеріалів;
- бути дохідливими, зрозумілими для осіб, які не мають спеціальної освіти;
- представляти собою логічну форму судження;
- бути переконливо аргументованим [2].

Вченими криміналістами проблема внутрішнього переконання розглядається з 50-х років ХХ-го століття. Р.С. Белкін писав, що одним із перших висловив свої думки щодо внутрішнього переконання судового експерта В.П. Колмаков, який зазначив, що внутрішнє переконання експерта – «це не інстинкт, не беззвітна інтуїція; це – свідомо і вільно сформоване переконання, що має об'єктивні підстави, які дозволяють зробити тільки один – правдивий – висновок» [3, с.467].

Однією з відмінностей внутрішнього переконання судового експерта є те, що воно формується як підсумок оцінки ходу і результатів проведеного ним дослідження, а не доказів, що є характерним для слідчого, судді, прокурора [4, с.86–87]. Тож у судово-експертній діяльності не тільки не виключається, але й відіграє суттєву роль такий суб'єктивний фактор, як внутрішнє переконання судового експерта, яке базується на об'єктивних даних, отриманих у процесі дослідження об'єктів експертизи.

Як відомо, усі дії в кримінальному провадженні спрямовані на встановлення обставин кримінального правопорушення. Такі дії потребують вольових зусиль, котрі завжди закінчуються прийняттям певного рішення. Воля особи спрямовується спочатку на пошук рішення (його формування), а потім – на його реалізацію [5, с.130].

Список використаних джерел

1. Сорокотягин, И. Н. Юридическая психология: учебник для академического бакалавриата / И. Н. Сорокотягин, Д. А. Сорокотягина. — 3-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2015. — 461 с.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Ст.101.
3. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., доп. / Р. С. Белкин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 837 с.
4. Шерстюк В. М. Судово-експертна діяльність (організаційно-правові та моральнопсихологічні засади) : монографія / В. М. Шерстюк ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – Х. : Право, 2008. –194 с.
5. Узнадзе Д. Н. Общая психология / пер. с груз. Е. Ш. Чомахидзе ; под ред. И. В. Имедадзе. Москва : Смысл ; Санкт-Петербург : Питер, 2004. С. 130.

Плетенецька Аліна Олександрівна,
асистент кафедри судової медицини
та медичного права Національний
медичний університет імені О.О.
Богомольця, кандидат медичних
наук, лікар судово-медичний експерт
ДУ «Головне бюро судово-медичної
експертизи МОЗ України»

СУДОВО-МЕДИЧНА ОЦІНКА МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА СТАТТЯМИ 139 ТА 140 КК УКРАЇНИ

Сьогодні у засобах масової інформації все частіше висвітлюються випадки неякісного надання медичної [1, 2]. Втім, як свідчать дані з Єдиного державного реєстру судових рішень України (ЄДРСРУ) з 2009р по вересень 2019 р, за звітній період за ст. 139 Кримінального Кодексу (КК) України було лише 2 судових рішення за, причому винним лікаря було визнано тільки в 1 випадку, у той час, як за ст. 140 Кримінального Кодексу України кількість таких рішень значно більша.

Враховуючи це, виникає питання, чи насправді в Україні практично відсутні випадки ненадання медичної допомоги? Як видно зі звітів про кримінальні правопорушення Генеральної прокуратури України зі звітній період, більша частина кримінальних проваджень (92,3 %) закривалася саме за ч. 1 п. 2 ст. 284 Кримінального процесуального Кодексу України (за встановленням відсутності в діянні складу кримінального правопорушення). Слід зазначити, що причинами низького рівня розкриття злочинів, пов'язаних з неякісним лікуванням в цілому є: відсутність ефективних процедур отримання моніторингу та розгляду скарг, судової практики, що свідчить про практичну неможливість довести факт медичної помилки чи халатності, відсутність спільного правничого та судово-медичного підходу до створення доказової бази при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 139, 140 КК України; законодавча прогалина щодо вимог до оформлення та ведення медичних документів [3, с. 41]; особи, які здійснюють перевірку медичних працівників є частиною медичної структури, які у більшості дбають не про права пацієнтів [4; 5, с. 4-6; 6, с. 3; 7, с. 5]. Судово-медичні експерти ж зазнають неабиякого тиску з боку закладів Охорони здоров'я при проведенні комісійних судово-медичних експертиз щодо якості надання медичної допомоги. Іншою проблемою є складність у розмежуванні злочинів за статтями 139 та 140 КК України, що пов'язано також з тим, що до 2001 року відповідні питання розглядалися в рамках ненадання медичної допомоги (на підставі того, що в КК1960 р. окремо передбачалася така

відповідальність). Заподіяння смерті або тілесних ушкоджень при неналежному виконанні професійних обов'язків медичним працівником в КК 1960 р. окремо не передбачалося, і лише аналізувалося вченими на теоретичному рівні.

Складність питання полягає у тому, що для юристів, термін «неналежне надання медичної допомоги» означає виконання її не у повному обсязі, у той час, як ненадання медичної допомоги – це повна відсутність такої. Таким чином, з юридичної точки зору, ненадання і неналежне надання медичної допомоги характеризується лише обсягом виконання заходів. Проте з медичної точки зору не всі медичні заходи (лікувальні, діагностичні, тощо) є рівноцінними. Наприклад, не зовсім зрозумілим є визначення щодо «поверхового, формального обстеження хворої людини», якщо обсяг обстеження чітко не регламентований протоколами або іншими документами. Якщо спиратися на діюче законодавство (Клінічні протоколи та стандарти надання медичної допомоги, посадові інструкції та ін.), то тільки невиконання всіх зазначених у них пунктах може розцінюватися, як ненадання медичної допомоги.

У коментарі до ст. 139 КК України зазначається, що «ненадання допомоги хворому може виражатись як у повній відмові від її надання, так і у ненаданні допомоги в обсязі, необхідному у конкретній ситуації». Втім слід чітко розмежовувати заходи, які були вкрай необхідні потерпілому, наприклад, ті, що виконувалися по життєвих показниках, і такі заходи, що були передбачені протоколом, але їх невиконання само по собі не було першочерговим у даному конкретному випадку. Тому у випадках, коли пацієнт навіть знаходився у лікувальному закладі та отримував лікування, проте певний захід, показаний потерпілому по життєвих показниках, не був виконаний і призвів до смерті, слід констатувати саме *ненадання* медичної допомоги. Крім того, у ч. 1 ст. 139 КК вказано: «ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний, згідно з установленими правилами, надати таку допомогу, якщо йому завідомо відомо, що це може мати тяжкі наслідки для хворого», а злочин вважається закінченим з моменту ненадання допомоги хворому медичним працівником навіть без настання тяжких наслідків.

Таким чином, при проведенні судово-медичних експертиз за «лікарськими справами» треба ретельно дослідити тактику лікування, обрану лікарем, аналіз ситуації щодо хворого, а також розцінити, наскільки вони відповідали характеру та тяжкості основної патології, яка обумовила настання несприятливого наслідку, що може впливати на перекваліфікацію злочину зі ст. 140 на ст. 139 КК України.

Прикладом є випадок обвинувального судового рішення лікаря-травматолога було визнано у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 139 КК України, та призначено йому покарання у вигляді 3 (трьох) років позбавлення волі. Згідно підсумків судово-медичної експертизи, «...лікуючий лікар не дотримався рекомендацій нейрохірурга ... та не провів

хворому комп'ютерно-томографічне дослідження головного мозку яке було необхідне для встановлення характеру та об'єму черепно-мозкової травми», при цьому «...хворий ... потребував повного діагностичного обстеження, а саме проведення йому комп'ютерно-томографічного дослідження головного мозку для уточнення характеру черепно-мозкової травми, тільки потім призначення лікування, яке відповідало б встановленій клінічній формі». Тобто, мав місце дефект у вигляді *ненадання* медичної допомоги, оскільки вказана діагностична процедура була показана потерпілому по життєвих показниках, а невиконання її обумовило невірне встановлене лікування хворому і призвело до смерті останнього.

Водночас з чим, слідчо-судовим органам слід чітко формулювати питання експерту, а саме, чим було обумовлено настання несприятливого наслідку: діями (неналежним наданням медичної допомоги) або бездіяльністю (ненаданням медичної допомоги), а також на якому етапі діагностики та лікування? І хоча деякі науковці стверджують, що поняття дії та бездіяльності – виключно юридичні поняття, при аналізі літературних джерел підтвердження цьому ми не знайшли. Тим більше, що таке поняття, як «ступінь тяжкості тілесних ушкоджень», є суто юридичним, але ж визначення його належить тільки до компетенції судово-медичного експерта.

Слід також зазначити, що хоча у компетенцію судово-медичного експерта не входить встановлення винності, але такі поняття, як можливість запобігти настанню тяжких наслідків (що здебільшого може визначатися саме лікарями, а не юристами), може допомогти слідчо-судовим органам у вірній оцінці діянь медичного персоналу.

Список використаних джерел

1. Are medical errors really the third most common cause of death in the U.S.? (2019 edition). *Science-based medicine*. 2019. URL: <https://sciencebasedmedicine.org/are-medical-errors-really-the-third-most-common-cause-of-death-in-the-u-s-2019-edition/> (дата звернення: 17.09.2019).
2. Обнародованы шокирующие данные о смертности в Украине из-за врачебных ошибок. *Газета «Факти»*. 2019. URL: <https://fakty.ua/295516-obnarodovany-shokiruyucshie-dannye-o-smertnosti-v-ukraine-iz-za-vrachebnyh-oshibok> (дата звернення: 17.09.2019).
3. Козлов С. Медичні послуги, як джерело підвищеної небезпеки: теорія чи реальність. *Юридична газета*. №5. – С. 41.
4. Понкина А. А. Сущность, виды и причины врачебных ошибок и правовые средства редуцирования этой проблемы. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки*. 2012. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-vidy-i-prichiny-vrachebnyh-oshibok-i-pravovye-sredstva-redutsirovaniya-etoj-problemy> (дата звернення: 17.09.2019).
5. Андреев А. А. Отношения к врачебным ошибкам и социальные пути их предупреждения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 14.00.52 «социология медицины». Волгоград, 2006. 14 с.

6. Ривенсон М. С. К анализу судебно-медицинских экспертиз по делам о профессиональных правонарушениях медицинских работников. *Судебно-медицинская экспертиза*. 1998. №3. С. 3-6.

7. Тарасевич Т. Ю. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Тарасевич Тетяна Юріївна. – К., 2011. – 236 с.

Полтавський Андрій Олександрович,
помічник директора Київського
НДІСЕ Міністерства юстиції України

І ЗНОВУ ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ

До Київського НДІСЕ (далі – Інститут) у 2009-2010 роках неодноразово зверталися фізичні та юридичні особи з приводу прийнятих судових рішень, у т.ч. Верховним Судом України, одними із основних підстав для прийняття яких були джерела доказів, отримані при проведенні почеркознавчих експертиз (досліджень) копій документів. Не претендуючи на ексклюзивність у думках щодо сумнівності результатів таких досліджень, наведемо міркування Ієремії Бентама, що була висловлена ним у трактаті «Про судові докази», над яким він працював, вдумайтеся, з 1802 по 1812 рр., та який (трактат) був опублікований у 1827 році. Зокрема І. Бентам зазначав, що: «...Мнимая копия может быть не имела оригинала, или может отличаться от него больше или меньше, по случайности или вследствие подлога...»; «...В оригинале документа можно открыть черты подделки, которые не будут видны в копии. Особенно если оригинал подложный или подложно измененный...»; «...копия может дать повод к характеристическому обману, т. е. кто-нибудь искажает настоящий оригинал или фабрикует подложный для того, чтобы с помощью копии, которая будет снята с него произвести такие же действия, как и с сфабрикованным оригиналом, уничтожение ложного или сфабрикованного оригинала позволит обману пройти незамеченным...» [1, 2]. Не коментуючи слова відомого англійського філософа, правознавця, соціолога, юриста (адвоката), лише зазначимо те, що у той час не було сучасних засобів так званої оперативної поліграфії (копіювально-розмножувальних, знакодрукуювальних тощо пристроїв, спеціального програмного забезпечення, зокрема, так званих, графічних редакторів).

На підставі узагальнення таких звернень Інститутом було ініційовано розгляд питання щодо доцільності досліджень копій документів, що потягло за собою внесення змін до нормативних документів, якими є й методики

проведення судових експертиз, основними (змінами) із яких, фактично з 2013 року, є:

- заборона проведення почеркознавчих досліджень копій документів;
- обов'язкове проведення технічного дослідження документа, що направлений для проведення почеркознавчих досліджень, з метою визначення факту монтажу, способу нанесення рукописних записів та підписів.

Безсумнівним є те, що прийняті рішення можуть підвергатися сумніву у випадках, наприклад, втрати, крадіжки документів, коли відсутні їх другі екземпляри тощо. На наш погляд, таким скептикам слід нагадати думку знаного криміналіста, судового експерта, академіка та професора В. К. Лисиченка, який ще у далекому 1974 році, захищаючи докторську дисертацію з проблем дослідження документів, зазначав, зокрема, що криміналістичне дослідження документів складається, окрім експертного, із слідчо-судового дослідження, що проводиться слідчими, прокурорами, суддями у рамках кримінального розслідування (судового розгляду в інших видах процесу – примітка автора), та якими встановлюються: час, місце виникнення документа, його призначення; дотримання правил складання документа (з точки зору виконання нормативних вимог (викладених у ДСТУ, положеннях, інструкціях тощо); територіальна та відомча компетенція автора, інших обставин складання документа, що у більшості випадків (дослідження) не проводиться, а якщо й проводиться, то не в повному обсязі.

І тільки у разі, якщо ані під час експертного, ані під час слідчо-судового досліджень не встановлено відомостей, що свідчать про справжність документів, істина за їх (документів) допомогою встановлена не може бути.

Проте, продовжує мати місце нерозуміння вищезазначених, так би мовити, аксіом або їх ігнорування за певними обставинами. Так, на декількох сайтах приватних підприємств, що рекламують себе як незалежні недержавні установи судових експертиз, в якості прикладів позитивного досвіду фігурує рішення одного із районних судів м. Києва, витяги з якого подані нижче.

« ... Як далі видно з матеріалів справи, для підтвердження чи спростування зазначених обставин в ході розгляду справи ухвалою суду від ... у справі призначено судову почеркознавчу експертизу, провадження якої доручено судовим експертам ТОВ

00.00.2016 експертом, яка внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів, є експертом першого кваліфікаційного класу, має вищу освіту, кваліфікацію судового експерта за спеціальністю 1.1 «Дослідження почерку та підпису» (свідоцтво № 00-00, дійсне до березня 2021 року), стаж експертної роботи з 2000 року, складено висновок судово-почеркознавчої експертизи № 0000.

Висновком експерта встановлено, що підписи від імені особа_1, зображення яких містяться у рядках «(підпис)» ліворуч від її прізвища, ініціалів, в копіях заяв від імені особа_1 про дострокове повернення депозиту (частини депозиту) з депозитних рахунків: номер_2 від 00.00.2014, номер_3 від 00.00.2014, номер_1 від 00.00.2014 виконані однією особою. Дані підписи виконані не особою_1, а іншою особою з наслідуванням підпису особа_1.

В ході розгляду справи представник відповідача просив призначити повторну судову почеркознавчу експертизу, проведення якої доручити експертам Київського

науково-дослідного інституту експертиз.

Ухвалою суду від 00.00.2016 в задоволенні даного клопотання відмовлено.

Як роз'яснено відповідно до пункту 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 00.00.1997 № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Істотними можуть визнаватися, зокрема, порушення, які призвели до обмеження прав обвинуваченого або інших осіб.

Разом з цим, відповідачем не надано докази які б свідчили про те, що висновок експерта викликає сумніви у його правильності.

Як видно з мотивувальної частини висновку експерта від 00.00.2016 № 0000, об'єктом дослідження були **копії заяв** (тут та надалі – виділено автором) від імені особа_1 про дострокове повернення депозиту (частини депозиту) з депозитних рахунків: номер_2 від 00.00.2014, номер_3 від 00.00.2014, номер_1 від 17.03.2014 (а.с. 00-0) виконані кожна на одному аркуші паперу А4 за допомогою **розмножувальної техніки**. В нижніх лівих кутах документів містяться відбитки штампу «Згідно з оригіналом» та печатки ПАТ 00000000, у верхньому правому куті – відбитки штампу «КОПІЯ».

При цьому ухвалою суду від 00.00.2016 задоволено клопотання позивача про витребування у відповідача оригіналів вищезазначених письмових доказів – заяв про дострокове повернення депозиту.

Листом від 00.00.2016 № 0000/2016 ПАТ АБ 00000000 повідомив про неможливість надання оригіналів цих документів, посилаючись на те, що вони знаходяться у відділеннях ПАТ 00000000, розташованих на тимчасово окупованій території України в АР Крим, доступ до яких у відповідача відсутній.

Згідно пункту 3.5 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5), коли об'єкт дослідження не може бути представлений експертові, експертиза може проводитись за фотознімками та іншими копіями об'єкта (**крім об'єктів почеркознавчих досліджень**), його описами та іншими матеріалами, доданими до справи в установленому законодавством порядку, якщо це не суперечить методичним підходам до проведення відповідних експертиз.

Пунктом 1.1 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5), визначено, що основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (буквених та цифрових) і підпису.

Сформульоване завдання почеркознавчої експертизи, обумовлює те, що для проведення почеркознавчих досліджень рукописних записів та підписів надаються **оригінали документів**.

Як видно з мотивувальної частини висновку експерта від 00.00.2016 № 0000, за наявними копіями об'єктів дослідження в ході експертного дослідження експертом були встановлені ступінь виробленості рухів, їх темпу, кількісні характеристики елементів підписів, загальні та суттєві ознаки почерку, які **визнані експертом достатніми для відповіді** на поставлені питання.

В той же час за змістом мотивувальної частини висновку експерта від 00.00.2016 № 0000, подання експерту об'єктів дослідження в копіях, обумовлює те, що **наявність або відсутність монтажу** у наданих для дослідження копіях заяв від імені особа_1 про дострокове повернення депозиту **виходить за межі компетенції** експерта-

почеркознавця.

Разом з цим, з огляду на обставини, які підлягали встановленню судово-почеркознавчою експертизою, а також на те, що копії об'єктів дослідження були надані саме стороною відповідача, який об'єктивно не заінтересований у поданні недостовірних документів, підстави вважати, що у даному випадку проведення судової почеркознавчої експертизи за копіями об'єктів суперечить методичним підходам до її проведення та суттєво впливає на результат дослідження у суду відсутні.

Таким чином, висновок судово-почеркознавчої експертизи від 00.00.2016 № 0000 на переконання суду є належним доказом у даній справі. Даний доказ, узгоджується з іншими доказами у справі, зокрема, а саме: довідкою від 00.00.2016 № 0, таблицями робочого часу, показами свідка особа_2 ... ».

Питання правосудності (обґрунтованості та законності) загальновинесеного рішення нами не коментуються тому, що рішення детально не висвітлює всю наявну за справою інформацію, щоб її оцінити. Проте, оцінити отримання та оцінку такого джерела доказів як висновок експерта за результатами призначення почеркознавчої експертизи за наявною у рішенні інформацією можливо. Враховуючи обмежений обсяг тез, ми тільки визначимо невідповідності вимогам нормативних актів, у т.ч. якими є методики проведення судових експертиз, а саме:

- проведення криміналістичного виду судових експертиз, якою є почеркознавча експертиза, у недержавній експертній установі;

- не проведення технічної експертизи документів, якнайменше, для встановлення факту монтажу при виготовленні копій документів;

- надання копій (документів) заяв, а не оригіналів, для проведення почеркознавчої експертизи;

- визначення експертом-почеркознавцем способу виготовлення об'єктів дослідження (за допомогою розмножувальної техніки);

- покладення в основу обґрунтування порушення норм щодо досліджень копій встановлені експертом під час їх (копій) досліджень загальні та окремі ознаки зображень підписів, що визнані ним (експертом) достатніми для відповіді на поставлені питання.

На підставі викладеного можна стверджувати, що ці невідповідності дають підстави вважати висновок експерта не належним джерелом доказів, а, відповідно до цього, можна поставити й питання щодо не правосудності (обґрунтованості та законності) загальновинесеного рішення у справі, що стали наслідком неправомірності дій (свідомих чи несвідомих) судді та судового експерта при призначенні та проведенні почеркознавчої експертизи копій документів (а чи були взагалі оригінали?), оцінці висновку експерта як джерела доказу тощо, що повинно тягнути за собою відкриття дисциплінарних справ (проваджень) Вищою радою правосуддя України та Експертно-кваліфікаційною комісією експертної установи, відповідно.

Список використаних джерел

1. Бентам Иеремия: ЭБС «Университетская Библиотека Онлайн». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://biblioclub.ru/index.php?page=author_red&id=2784.

2. О судебных доказательствах: трактат Иеремии Бентама / под изд. Дюмона, пер. с фр. И. Гороновичф. – Киев: тип. М. П. Фрица, 1876.

Полуніна Лілія Валентинівна

старший викладач кафедри
фінансових розслідувань
Університету державної фіскальної
служби України

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З НЕЗАКОННИМ ВИГОТОВЛЕННЯМ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Діючий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України) передбачає огляд, як самостійну слідчу (розшукову) дію (ст. 237 КПК України) [1]. Порядок проведення слідчого огляду регламентований ст.ст. 237, 238, 239, 241 КПК України.

Слідчий огляд – це передбачена КПК України слідча (розшукова) дія, яка полягає в безпосередньому сприйнятті, дослідженні й фіксації слідчим об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин розслідуваної події [2, с. 335].

Своєчасне розкриття і розслідування злочину в значній мірі залежить від якісної роботи спеціаліста при огляді місця події, професійно проведених експертиз по вилученим речовим доказам. Але, нажаль, при проведенні огляду місця події не завжди залучається спеціаліст-криміналіст, а тим більше, спеціаліст із інших галузей знань (біолог, хімік та ін). Спеціальні знання використовуються не лише при збиранні доказів та інших слідів злочину, але і при їх дослідженні з метою отримання криміналістично значущої інформації на місці події. Спеціальні знання реалізуються в прийомах, методах, способах використання технічних засобів і при оцінці отриманих результатів.

Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК України).

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду (ч. 2 ст. 71 КПК України).

Отже, на нашу думку, спеціалістом може бути будь-яка обізнана особа, яка відповідає двом основним вимогам: 1) незацікавленість в результаті розслідування; 2) компетентність, тобто володіння спеціальними знаннями і навиками, які необхідні при проведенні певної слідчої (розшукової) дії.

Після виявлення об'єктів, спеціаліст проводить попереднє дослідження з метою визначення їх природи. При вилученні об'єктів спеціаліст надає допомогу в попередженні пошкоджень і будь-яких змін в якостях об'єктів при наступному їх транспортуванні і зберіганню. Особливе значення при розслідуванні незаконного виготовлення підакцизних товарів набуває правильна упаковка предметів-носіїв, на яких передбачається наявність мікрооб'єктів, предметів зі слідами об'єктів рослинного походження, предметів зі слідами паливно-мастильних речовин (мазутів, мастил) та інших.

Розвиток судової експертизи характеризується появою нових видів дослідження, розробкою додаткових методик, розширенням організацій і осіб, за клопотаннями яких можуть проводитися експертизи. Складності які виникають при визначенні виду експертизи, в багатьох випадках вимагають попередньої участі спеціалістів. Без їх кваліфікованої допомоги допускається багато помилок, які впливають на розкриття і розслідування незаконного виготовлення підакцизних товарів, а саме: визначення виду експертизи, формулювання питань, підбір необхідних матеріалів і зразків, їх кількість.

Загалом, на нашу думку, допомога спеціаліста слідчому при огляді місця події полягає у наступному:

- визначенні меж території, яка підлягає огляду (особливо це важливо при огляді ділянок приміщень в яких незаконно виготовлялися підакцизні товари);

- встановлення способу огляду місць найбільш ймовірного знаходження слідів злочину, речових доказів, а також об'єктів, що підлягають огляду в першу чергу (пристроїв для закоркування пляшок металевими корками);

- вибір і використання технічних засобів відповідно до об'єктів огляду і природі підакцизних товарів;

- створення безпечних умов для проведення огляду;

- виявлення слідів, в тому числі мікрооб'єктів;

- проведення попередніх досліджень виявлених об'єктів;

- виконання необхідних геометричних, вагових та інших вимірів (наприклад, зважування об'єктів);

- фіксація вилучених слідів і належне їх процесуальне оформлення;

- упаковка виявлених слідів, об'єктів.

Виготовлення підакцизних товарів – складний і довготривалий процес. Тому спеціаліст при огляді місця події звертає увагу слідчого на об'єкти, які можуть мати значення для розкриття і розслідування злочину і являються:

- сировиною або компонентами для виготовлення лікєро-горілочаних або тютюнових виробів;

- проміжним і кінцевим продуктом виготовлення;
- устаткуванням та пристроями для виготовлення;
- ємкостями, тарою для зберігання або упаковки підакцизних товарів;
- документами, які містять інформацію про технологію виготовлення, кількість виготовленого і збутого продукту;
- засобами особистої безпеки (рукавички, маски).

При розслідуванні кримінальних проваджень, розпочатих за фактами незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 Кримінального кодексу України) і доведення вини конкретних осіб важливу роль відіграють виявлення і вилучення спеціалістом-криміналістом відбитків пальців рук на пакувальних матеріалах, приладді, що використовується при виготовленні підакцизних товарів. Вилучені об'єкти, предмети необхідно упакувати так, щоб вони не торкалися стінок упаковки.

Отже, передбачених законодавством України та практикою, критеріїв, в яких необхідно залучати спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій, не розроблено. Залучаючи спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій слідчому необхідно керуватися принципом практичної доцільності, під якими слід розуміти оптимальне використання спеціальних знань і практичних навиків для отримання максимальної доказової і орієнтуючої інформації із матеріальних і ідеальних слідів злочину.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 №4652-VI. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. Київ: Атіка, 2008. 888 с.

Пономаренко Андрій Станіславович,
старший судовий експерт сектору
почеркознавчих досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В останній час все частіше експерти-почеркознавці стикаються з неналежною підготовкою матеріалів, що надаються слідчими та суддями для проведення почеркознавчих експертиз та досліджень. Такий підхід до

призначення судово-почеркознавчих експертиз ускладнює, а у деяких випадках й унеможлиблює проведення повноцінного дослідження.

Тому бажано упорядкувати деякі вимоги до об'єктів, що надаються слідчим/суддею в експертну установу для проведення судової почеркознавчої експертизи/дослідження.

При призначенні судово-почеркознавчої експертизи слідчий або суддя в першу чергу повинен визначити безпосередній об'єкт дослідження: текст, фрагмент тексту, цифровий запис, підпис. Індивідуалізація об'єкту дослідження в постанові/ухвалі про призначення експертизи забезпечується шляхом зазначення реквізитів документа в цілому (найменування, номер і дата виконання). Якщо експертиза рукописного тексту призначається відносно документа, що не містить реквізитів, вказуються початкові і заключні слова досліджуваного тексту, кількість рядків, сторінок та інше.

При дослідженні фрагменту тексту визначаються його повний зміст і місце розташування в основному тексті. Якщо дослідженню підлягає підпис, то в постанові/ухвалі слід вказати прізвище особи, від імені якого вона поставлена, та точне його розміщення в документі (рядок, графа та інше). Слідчий повинен усвідомлювати, що неприпустимо вказувати експерту на безпосередній об'єкт дослідження шляхом обведення підпису або запису олівцем, робити біля них пояснювальні написи і будь-які позначки. У постанові/ухвалі про призначення судової почеркознавчої експертизи повинні бути вказані відомості про відомі обставини, що мають безпосереднє відношення до предмету експертизи, такі, як: умови виконання документа, зразків; вік, стан виконавця тексту (підпису) в момент виконання та інше. Необхідно відзначити, що однією з особливостей методики дослідження підписів від імені реальних осіб є обов'язкове вирішення питання про автентичність підпису. Тому, якщо об'єктом дослідження є підпис від імені реальної особи, але слідство цікавить, чи не виконаний він іншою особою, то при формулюванні питання повинні бути вказані як особа, від імені якого цей підпис виконаний, так і інші особи, які могли його виконати. Факт виконання досліджуваного підпису від імені вигаданої або невстановленої особи обов'язково зазначається в постанові/ухвалі про призначення судової експертизи або безпосередньо в питанні, яке ставиться тільки відносно передбачуваного виконавця. На експертизу повинні бути представлені оригінали документів. До того ж вкрай важко (а в більшості випадків і неможливо) виявити умови виконання рукопису. Для якісного виконання експертних досліджень необхідні ретельно підготовлені порівняльні матеріали належної якості та відповідної кількості. Належна якість зразків – це порівняльність їх за часом написання і видом документу, мови, змісту, матеріалу, на якому виконані досліджуваний текст або підпис, способу виконання і, якщо можливо, за умовами виконання.

Існують три види зразків почерку та підписів: вільні, експериментальні і умовно-вільні. Вільні зразки почерку, підписів – найбільш цінний порівняльний матеріал, так як вони виконуються без навмисної зміни ознак

почерку, підпису. Однією з основних вимог, що до вільних зразків, є безсумнівність їх походження, тобто безперечна належність рукописів, підписів певній особі. Якщо справжність зразків викликає сумніви і усунути їх неможливо, то такі зразки не слід надавати експерту. Вільні зразки, що надаються на експертизу, повинні бути виконані на тій же мові, що й досліджуваний текст, підпис.

Зразки повинні відповідати об'єктам дослідження за часом виконання. Незважаючи на відносну стійкість письмово-рухової навички, почерк особи з часом може значно змінюватись. При дослідженні рукописів, підписів, виконаних почерком високого ступеню виробленості, розрив у часі виконання досліджуваного тексту і зразків може бути відносно тривалим (до 10 - 15 років) за умови, що ця особа не перенесла за вказаний період хвороб, в результаті яких могла наступити зміна ознак почерку (захворювання очей, руки, психічні, нервові та інше), і в момент виконання досліджуваного документа не діяли незвичайні зовнішні чинники. При експертному дослідженні рукописів, виконаних з великим розривом у часі, експерту бажано надати відомості про вік, освіту, фах, письмову практику конкретної особи, перенесені нею захворювання, що впливають на почерк. Розрив у часі виконання досліджуваних документів, виконаних особами похилого віку, а також особами, які мають почерк низького та середнього ступеня виробленості, зі зразками почерку повинен бути мінімальним. Питання про можливість проведення експертизи та надання висновку без зразків, що відповідають за часом написання досліджуваному документу, вирішує експерт в кожному конкретному випадку.

Слід враховувати, що порівняльні зразки почерку повинні відповідати за цільовим призначенням і змістом. Так, при складанні офіційних документів людина може писати повільно почерком ускладненої будови, а при конспектуванні лекцій, складанні рукописів – почерком, пристосованим для швидкого письма (спрощеної будови). Зазначені варіанти почерку характеризуються сукупністю різних ознак. Перевагами експериментальних зразків почерку є можливість їх отримання в будь-якому необхідному для проведення експертизи вигляді і кількості, а також достовірність їх приналежності конкретній особі. При відібранні експериментальних зразків можна спостерігати за процесом письма з метою отримання додаткової інформації, необхідної експерту для оцінки результатів порівняльного дослідження та формулювання висновків. При відібранні експериментальних зразків почерку, підпису з метою найбільш повного прояву в рукопису всієї сукупності ознак, що характеризують почерк передбачуваного виконавця (поза, звична рука, темп, шрифт, матеріал документу), дотримуються ті ж умови, в яких виконаний досліджуваний документ. Особа, у якій відбираються експериментальні зразки почерку або підпису, має виконувати їх, перебуваючи в нормальній позі і може користуватися при цьому окулярами і звичним пишучим засобом. Експериментальні зразки можуть бути отримані під диктовку слідчого. Текст готується заздалегідь і

диктується в темпі, обумовленому слідчим; при цьому слова зачитуються так, як вони вимовляються, розділові знаки голосом не виділяються. Якщо обставини справи дозволяють, то 3-4 рази диктується зміст підлягаючого досліджуванню документу. Якщо при відібранні експериментальних зразків виявиться, що особа прагне змінити свій почерк і уповільнює або прискорює темп письма, це необхідно перешкоджати шляхом прискорення або уповільнення диктування. Відібрання експериментальних зразків проводиться в кілька прийомів. У разі якщо слідчий визнає зайвим ознайомлення особи зі змістом досліджуваного документа, йому диктується спеціально складений текст, що містить фрагменти і окремі слова з цього документа. Ні в якому разі не можна давати списувати з досліджуваного тексту або змальовувати з досліджуваного підпису. Якщо досліджуваний документ виконаний з наслідуванням друкованого або іншого шрифту, або лівою рукою, особі повинно бути запропоновано виконати зразки усіма відомими йому шрифтами і не тільки правою, але й лівою рукою. У тих випадках, коли у слідчого є підстави припускати, що досліджуваний документ був виконаний в незвичайних умовах або навмисно зміненим почерком, при відібранні зразків можуть бути створені відповідні умови: заданий певний темп письма, запропоновані аналогічні за змістом тексти, подібні пишучі прилади та матеріали і т.п. Ймовірному виконавцю досліджуваного документа може бути запропоновано виконати текст в рукавичках, без окулярів або в темних окулярах, зі зміною пози, положення аркуша паперу, підкладці та інше. У деяких випадках, коли експертиза повинна бути проведена тільки по умовно-вільним зразкам (якщо не виявлені вільні зразки, а відібрати експериментальні неможливо), експерту доводять до відома про причини неможливості надання інших зразків, про що вказується в постанові/ухвалі про призначення судової експертизи. Тоді проведення експертного дослідження ускладнюється, хоча в деяких випадках питання, поставлене перед експертом, все ж може бути вирішене за умови, що в зразках виявиться достатня ідентифікаційна сукупність ознак почерку.

Примак Роман Миколайович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ

Наказ МО №661 від 8.12.2016 визначає класифікацію безпілотних літальних пристроїв, що застосовуються всіма суб'єктами авіаційної

діяльності, а також військовими частинами (установами) центральних органів виконавчої влади, Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, у складі яких є підрозділи з використання безпілотних авіаційних комплексів.

За класами БпЛА БпАК класифікуються як: I клас «Легкі» (злітною масою до 150 кг), до якого належать: мікро (тактичні) БпЛА БпАК, що мають злітну масу менше 2 кг, радіус дії до 5 км; міні (тактичні поля бою) БпЛА БпАК, що мають злітну масу від 2 до 15 кг, радіус дії більше 5 км; малі (тактичні) БпЛА БпАК, що мають злітну масу більше 15 кг, радіус дії більше 25 км. БпЛА I класу запускаються з руки, за допомогою катапульт, мобільних пускових пристроїв або використовують ЗПС (ЗПМ);

II клас "Середні" (злітною масою від 150 до 600 кг), до якого належать тактичні (оперативно-тактичні) БпЛА БпАК з радіусом дії більше 50 км. БпЛА II класу запускаються за допомогою катапульт, мобільних пускових пристроїв або використовують ЗПС (ЗПМ);

III клас "Важкі" (злітною масою більше 600 кг), до якого належать: оперативні БпЛА БпАК (medium altitude long endurance - MALE, середньої висоти, довгої тривалості), що застосовуються на висоті до 13700 м (45000 футів) та мають радіус дії більше 200 км; стратегічні БпЛА БпАК (high altitude long endurance - HALE, великої висоти, довгої тривалості), що застосовуються на висоті до 19800 м (65000 футів) та мають радіус дії більше 200 км. БпЛА III класу потребують ЗПМ зі штучним покриттям.

За призначенням БпЛА БпАК класифікуються як: бойові БпЛА БпАК - призначені для виконання бойових завдань; спеціальні БпЛА БпАК - призначені для виконання спеціальних завдань як ретранслятори та мішені, а також для спостереження та моніторингу об'єктів, території тощо.

За типом, місцем базування, способом зльоту та посадки, типом системи керування польотом БпЛА БпАК поділяються на такі: за типом літального апарата; за місцем базування; за способом зльоту; за способом посадки; за типом системи керування польотом тощо.

Вважаю за необхідне розмежувати БПЛА згідно класифікації, можливостей застосування, технічних характеристик на наступні групи:

1. Не заборонені (вільне зберігання та використання на території України).

Не несуть за собою жодної юридичної відповідальності.

2. Обмежені в доступі (можливе використання за умови наявності відповідного дозволу органів влади (обов'язкова реєстрація засобу, ліцензія, право на керування).

У разі порушення умов використання особа притягується до адміністративної відповідальності.

1. Заборонені до зберігання та використання (можливе застосування тільки ЗСУ та воєнізованими підрозділами МВС, МНС, ПС України. Згідно своїх тактико-технічних характеристик у разі злочинних намірів чи халатності особи, що їх використовує, може призвести до тяжких наслідків).

Незаконне зберігання та використання тягне за собою кримінальну відповідальність.

Також, в разі настання випадку порушення статті Кримінального кодексу України в якій предметом злочину є БПЛА, обов'язково повинна бути призначена судова експертиза для вирішення наступних питань:

1. Який тип, вид безпілотного літального апарату?
2. Чи в справному стані на момент огляду та на момент використання знаходиться БПЛА?
3. Чи були до механізму БПЛА внесені технічні зміни (заводським, кустарним чи саморобним способом), що могли призвести до наслідків?
4. Чи мала можливість особа, що керувала БПЛА, уникнути зіткнення з літальними апаратами чи іншими перешкодами? Та інше.

Тому потрібно створити робочу групу із залученням представників експертних підрозділів щодо розроблення окремої методики експертного дослідження безпілотних літальних пристроїв.

Разом з тим, якщо новостворена методика даватиме можливість вирішувати весь спектр завдань (ідентифікаційні, діагностичні, класифікаційні та ситуативні), можливо доцільно створити оперативно-пошукові та інформаційно-довідкові колекції.

Список використаних джерел

1. Наказ МВС України №575 від 07.07.2017 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні».

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

2. Наказ МО України №661 від 8.12.2016 «Про затвердження Правил виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0031-17>

3. Наказ МВС України №390 від 10.09.2009 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>

Примак Роман Миколайович,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ №2 НАВС

Злагода Василь Леонідович,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр» Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ СПЕЦІАЛІСТОМ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ

Незалежно від того, чи була холодна зброя знаряддям злочину, чи засобом його вчинення, вона оглядається з метою виявлення та фіксації в протоколі слідчої (розшукової) дії її характеристик: форми, розмірів, конструкції, індивідуальних ознак. При цьому особлива увага звертається на ті групові ознаки, що характеризують таку зброю саме як холодну, та індивідуальні, які дозволяють виділити цей зразок зброї з низки подібних.

При огляді холодної зброї її необхідно брати так, щоб не знищити слідів пальців рук злочинця і не залишити своїх. Виявлену холодну зброю фотографують за правилами вузлової та детальної фотозйомки, описують у протоколі огляду і вказують її розміщення відносно інших об'єктів на схематичному плані місця події.

У клинковій холодній зброї виміряються:

1) загальна довжина по прямій осьовій лінії; 2) загальна довжина клинка; 3) ширина клинка; 4) товщина клинка; 5) довжина скосу обуха; 6) довжина лека; 7) довжина і ширина кожного долу (якщо вони мають); 8) довжина п'яти; 9) ширина заточення лека; 10) довжина рукоятки і ширина її в середній частині, а також найбільша і найменша її ширина і товщина; 11) довжина, ширина і товщина упора.

Опис холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів в протоколі слідчої дії здійснюється в такій послідовності:

– загальна характеристика: найменування предмета, з чого він складається, загальна довжина, спосіб кріплення клинка і рукоятки (рукоятки та ударної частини або декількох ударних частин);

– характеристика клинка: форма, розміри, колір і магнітні властивості, кількість лез, наявність обуха і його форма (прямий, опуклий, увігнутий, звивистий, східчастий), наявність скосу обуха і його форма; розташування, форма і розміри дол, ребер жорсткості; розміщення і зміст маркувальних позначень тощо;

– характеристика ударної частини в некликковій холодній зброї: форма, розміри, матеріал, характер поверхні; наявність, кількість, розташування, форма і розміри зубців чи шипів;

– характеристика руків'я: форма та її розміри в цілому; з яких частин і деталей складається; колір, форма, розміри, матеріал і магнітні властивості окремих деталей; характер поверхні; наявність і розташування маркувальних позначень; кількість отворів для пальців і їхні розміри (в кастетах);

– характеристика упору (обмежувача): його форма, розміри, матеріал, кількість і напрямки «ріжок» і їх кінців тощо;

– відсутність деталей, поломки та інші дефекти.

Окрім цього холодна зброя та конструктивно схожі з нею вироби оглядаються на предмет виявлення на них слідів рук, крові тощо. Щоб не зашкодити і не знищити такі сліди, огляд холодної зброї проводиться в

чистих гумових рукавичках, при цьому треба брати її за такі частини, на яких сліди пальців рук не могли залишитись – ребра клинка чи упора, вістря клинка і торцева частина рукоятки тощо. Виявлення, фіксація та вилучення названих слідів проводиться за загальними правилами. При цьому необхідно мати на увазі, що найбільша кількість мікрочастинок зберігається на основі клинка під упором, у долах, у місцях зазублин і дефектів металу на площині клинка. Оскільки досить часто злочинці намагаються знищити сліди, що залишилися на поверхні холодної зброї, тому особливу увагу треба звертати на дослідження внутрішньої поверхні чохла для неї, де можуть залишитись частки крові, волокна тканини одягу тощо.

На тілі людини сліди холодної зброї можуть бути колоті, різані, рубані, колючо-ріжучі, розриви тканини, осаднення тощо. У трасологічному відношенні це сліди ковзання і тиску, але внаслідок специфіки живої тканини вони відрізняються від слідів на твердих предметах. На відміну від слідів на твердих перепонах сліди на тілі людини менш інформативні, оскільки після слідоутворення нерідко змінюють форму та інші ознаки. Тому ідентифікація холодної зброї за слідами ковзання (розрубу, розрізу) на м'яких тканинах тіла – явище дуже рідкісне. Натомість за слідами на хрящах або кістковій тканині, інколи можливо ідентифікувати конкретне знаряддя, яким наносились тілесні ушкодження (проводилось розчленування тіла). У зв'язку з цим важливо вживати заходів щодо збереження слідів пошкодження на кістках і хрящовій тканині. З цією метою сліди розрубу на кістках і хрящах вилучають та консервують для чого залучаються судово-медичні експерти.

Відповідно на поверхнях ударно-дробильної зброї також треба ретельно шукати мікрочастки біологічних тканин і волокна одягу. Встановлення їх походження дозволить цілеспрямовано вести розшук злочинця.

Виявлена холодна зброя та сліди її застосування можуть містити інформацію, що характеризує особу злочинця, його навички, іноді професійну належність (наприклад, про знання анатомічної будови тіла і професійні навички людини може свідчити розташування ран і спосіб розчленування), а також містити інформацію щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення (наприклад, кількості нанесених ударів, положення особи, яка наносила удари та її взаєморозташування по відношенню до особи, якій завдані тілесні ушкодження або певних уражених предметів тощо). Порівняльний аналіз слідів від холодної зброї з різних місць вчинення злочинів, інколи дозволяє встановити факт використання певного виду холодної зброї при вчиненні декількох злочинів.

Після огляду холодна зброя відповідним чином упакується й опечатується, що відзначається в заключній частині протоколу.

Приходько Юрій Павлович

доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ СУДОВОЇ ВИБУХОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В системі криміналістичних експертиз судова вибухотехнічна експертиза, як правило, носить комплексний характер і проведення її вимагає залучення фахівців, що мають спеціальні знання в різних галузях науки, техніки, ремесла. Крім того, за фактом вибуху нерідко виникає необхідність в призначенні інших експертиз, послідовність проведення яких визначається з урахуванням інформації отриманої на стадії попереднього дослідження криміналістичних слідів, що є основними об'єктами подальших досліджень.

Інакше кажучи, важлива для слідства і розшуку інформація повинна бути збережена, а речові докази вчасно досліджені. Досягнути цього - одна з головних вимог криміналістичного підходу щодо дослідження усієї сукупності ознак, які виражають властивості речових доказів. На жаль, існуюча практика вказує на те, що ця вимога не завжди виконується на стадії виявлення і фіксації слідів вибуху, допускаються помилки, які знищують сліди на тих об'єктах, що вилучаються з місця події за фактом вибуху.

Наприклад, на окремих елементах вибухового пристрою з тієї або іншої причини, що не піддалися значним деформаціям і руйнуванням, можуть знаходитися сліди папілярних візерунків рук, які можливо належать особам, причетним до здійснення кримінального вибуху. А за умови їх правильної фіксації і вилучення, дані сліди можуть стати основними доказами у справі, що викликає необхідність призначення дактилоскопічної, трасологічної і інших видів експертиз.

На жаль, як показує практика, традиційні сліди (рук, ніг, інструментів, транспортних засобів і т.п.) на місцях вибухів в переважній більшості випадків і безповоротно втрачаються, в результаті безконтрольної присутності великої кількості випадкових осіб.

При виявлених на місці вибуху потожирових виділень, крові, волосся, доцільно проведення біологічної експертизи. Дослідження у рамках фізико-хімічної експертизи виявлених мікрооб'єктів, таких як волокна одягу, сліди нафтопродуктів, частки речовин та ін., дозволяє отримати інформацію про їх природу, вид матеріалу і його властивості.

Перелічені вище експертні дослідження проводяться з використанням відповідних методик, що дозволяють уникнути знищення об'єктів-носіїв. Вони здійснюються до проведення хімічного дослідження по виявленню

слідової кількості підірваної вибухової речовини у рамках вибухотехнічної експертизи. У зв'язку з цим при проведенні дактилоскопічної, біологічної, фізико-хімічної експертиз, за фактом вибуху, потрібно прийняти комплекс заходів, що забезпечує збереження мікрочастинок вибухової речовини, на досліджуваних речових доказах, які можуть бути носіями слідів підірваної вибухової речовини.

В процесі огляду поданих на експертизу речових доказів експерт, що спеціалізується по виконанню вибухотехнічних експертиз об'єднує їх в групи, оцінює можливу інформативність і виділяє характерні сліди, придатні для глибшого вивчення. Крім того, намічені напрями досліджень, необхідні для вирішення поставлених питань, вимагають використання більше вузькоспеціалізованих знань в галузі фізики, хімії, металознавства, трасології і т.п. При цьому в першу чергу проводяться дослідження, що не призводять до руйнування і знищення речових доказів.

Різноманіття матеріалів і речовин, використовуваних в конструкціях вибухових пристроїв, вимагає проведення криміналістичного дослідження по встановленню їх групової приналежності на основі різних експертних методик.

Сліди вибухової речовини в основному досліджуються краплинними аналітичними реакціями, методами тонкошарової хроматографії. Використовуються також газова, газорідинна і рідинна хроматографія, інфрачервона спектрометрія, рентгеноструктурний аналіз. Для визначення компонентів піротехнічних складів зазвичай застосовуються елементний спектральний і мікро-спектральний методи.

Встановлення конструкції вибухового пристрою і його окремих елементів часто вимагає проведення металографічного дослідження, яке дозволяє визначити марку використаного металу, оцінити потужність вибухової речовини по зміні структури металу в результаті вибухового навантаження. А за наявності зварних або паяних швів дозволяє встановити застосовану зварювальну техніку, матеріали, марку електродів, тип припою і т.п.

У практиці виконання вибухотехнічних експертиз доводиться стикатися з випадками дослідження шматків книги, використаної в якості корпусу або елемента вибухового пристрою, а також виробів з картону, (корпуси більшої частини піротехнічних виробів), в зв'язку, з чим виникає необхідність аналізу паперу, а також вивчення частини тексту, що зберігся частково.

Найчастіше доводиться вирішувати питання, що відносяться до області трасологічної експертизи. Тут мається на увазі можлива діагностика і ідентифікація за слідами інструментів або устаткування, використаних для виготовлення деталей і вузлів, відновлення цілого по частинам.

Тому, експертизи по справах пов'язаних з вибухами, як правило, складні і вимагають тривалого часу і відповідного техніко-криміналістичного оснащення для їх проведення. Проте відповіді на цілу

низку запитань, важливих для уточнення версій і організації невідкладних оперативно-розшукових заходів, можуть бути отримані слідчим в найкоротші терміни за умови його тісного контакту з експертними підрозділами.

Список використаних джерел

1. «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» - Редакція від 22.02.2019, підстава - z0187-19, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0187-19>.

2. Бахин В.П. Библиографический указатель диссертаций по криминалистике / В.П. Бахин, Е.Н. Викторова, А.В. Ищенко. – Москва., 1989. – 156 с.

2. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: Монографія / За редакцією І.П. Красюка, А.В. Іщенко. – Київ.: Національна академія внутрішніх справ України. – 2003. – 359 с.

3. Плескачевский В.М. Оружие в криминалистике: понятие и классификация. / В. М. Плескачевский – М.: “Спарк”, 2001.

4. Про судову експертизу : № 4038-ХІІ за станом на 25 лютого 1994 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1994. – № 28. – 232 с. – (Закон України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

5. Українсько-російський словник спеціальних термінів криміналістичної експертизи холодної зброї / Г.К. Авдєєва, О.Ф. Дьяченко, В.О. Рябухіна– Х.: ХНДІСЕ, 2008. – 208 с.

Пустовойтова Яна Володимирівна,
здобувач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
ННІ № 2 НАВС

ТИПОВІ ОБСТАВИНИ, ЩО СПРИЯЮТЬ НЕЗАКОННОМУ ВИДОБУТКУ ДОРОГОЦІННОГО КАМІННЯ ОРГАНОГЕННОГО УТВОРЕННЯ

Актуальність проблем незаконного видобутку дорогоцінного каміння органогенного утворення вимагає ґрунтового дослідження, вивчення ситуації, яка склалася на даному етапі розвитку як країни в цілому, так і окремих територій, що зазнали катастрофічного впливу від антропологічного чинника, тобто діяльності людини.

Причинами незаконного видобутку дорогоцінного каміння органічного утворення, зокрема, бурштину, є:

- законодавча не регламентованість,
- відсутність чіткого визначення порядку видобутку бурштину,
- надання та отримання спеціальних дозволів на провадження даної діяльності,
- неефективна діяльність контролюючих та наглядових органів, правоохоронних органів,
- невизначеність системи та порядку оподаткування діяльності щодо видобутку бурштину тощо.

Як показує аналіз правозастосовчої практики взагалі, і по злочинах, пов'язаних з незаконним видобутком бурштину, зокрема, попереджувальна діяльність практично не ведеться і обставини, що сприяли вчиненню злочинів даного виду, у більшості випадків не з'ясовуються. Проте вважаємо їх виявлення та відповідне реагування на них з боку слідчого, прокурора або суду є вкрай необхідним.

В більшості випадків такий стан речей обумовлений недоліками законодавства, що регулює діяльність правоохоронної системи, норми якого носять більше декларативний характер, ніж розкривають юридичний зміст і процедуру застосування індивідуально - попереджувальних заходів. Слід відзначити, що наявність недоліків законодавства не може бути виправданням відсутності діяльності, що носить обов'язковий для виконання характер.

Вивчення нами слідчої практики дає підстави констатувати, що головними факторами, що сприяють вчиненню злочинів цієї категорії та ускладнюють процес їх розслідування, є такі:

1. Складність встановлення точного часу вчинення злочину. Дані про незаконний видобуток бурштину здебільшого надходять від спеціалізованих підприємств лише під час планового або позачергового незаконного видобутку корисних копалин, розміщених у віддаленій місцевості, через значний проміжок часу після вчинення злочину.

2. Надходження до Національної поліції повідомлень про вчинення злочинів через певний (іноді досить тривалий) час, призводить до того, що огляд місця події слідчими проводиться несвоєчасно. Відтак, при проведенні огляду місця події через зміни погодних умов та сплину певного проміжку часу, нічого не вилучається, наявні сліди не містять у собі достатньої інформації про особу злочинця. Отже, слідчий позбавлений можливості вчасного вжити заходів щодо виявлення та фіксації слідів злочинів, встановлення осіб, які причетні до їх учинення.

3. Самостійне документування працівниками, які обслуговують площі порушених земель, фактів протиправних дій (зі складанням актів) з повідомлення правоохоронних органів у подальшому ускладнює одержання необхідної доказової інформації про подію злочину.

4. Злочини цієї категорії вчиняються переважно за межами населених пунктів або на їх околицях, в полі, на території сільськогосподарських земель, лісів, що унеможливує пошук свідків.

5. Відсутність охорони на таких об'єктах.

6. Розміщення корисних копалин (бурштину) на території приватних земельних ділянок. Доступ до такого об'єкта з метою проведення його огляду, можливий лише в разі наявності відповідної ухвали слідчого судді.

Таким чином, заплутане правове регулювання користування надрами, складність процедури отримання спеціального дозволу на користування надрами, необхідність отримання цілої низки дозволів, рішень для початку видобутку корисних копалин тривалий час відлякувало потенційних інвесторів від вкладення грошей у розробку бурштинових родовищ.

Зростання цін на бурштин на світовому ринку дорогоцінного каміння, низький рівень зайнятості в регіонах покладів та корупція, в тому числі й у правоохоронних органах, незначна відповідальність за незаконний видобуток корисних копалин, відносна дешевизна та простота технології кустарного видобутку бурштину через його поверхневе залягання - спричинили значні масштаби нелегального видобутку бурштину.

На характеристику обстановки вчинення екологічних злочинів впливають і такі тісно пов'язані між собою фактори, як екологічний стан місцевості (регіону), її техніко-економічні умови забезпечення екологічної безпеки. Неналежне економічне й технічне забезпечення й підтримка умов природоохорони негативно відображається на екологічному стані об'єкті.

Серед компонентів розглянутої обстановки слід виділити ті, які мають особистісний характер і пов'язані із соціально - психологічними умовами, криміногенною й кримінальною ситуацією, що склалася в даній місцевості (регіоні), і ефективністю профілактики екологічних правопорушень.

Зокрема, сприяє контрабанді корупція на митниці. Так, наприклад, прокуратура Волинської області затримала прикордонника, який отримував неправомірну вигоду за сприяння контрабандистам. Прикордонник налагодив цілу «схему» отримання данини за контрабанду. У лютому 2016 року за організацію переміщення 5 кг. бурштину через український кордон в Республіку Білорусь поза пунктом пропуску він отримав 1000 доларів США. І це був непоодинокий випадок.

За даними Державної фіскальної службі України, в період 2014-2015 рр. тринадцять посадовим особам митних органів ДФС були винесені відповідні судові рішення про притягнення їх до адміністративної або кримінальної відповідальності за вчинення корупційних діянь.

За інформацією прокуратури Волинської області, у 2015 році працівники Волинської митниці за вчинення корупційних дій до відповідальності не притягувалися. У 2014 році було притягнуто до відповідальності 2 працівників митної служби [1].

Наведемо інший характерний приклад. Відносно співробітника Державного гемологічного центру – експерта дорогоцінних, напівкоштовних і декоративних каменів прокуратурою Харківської області 6.08.2015 року розпочате досудове розслідування за частиною 4 статті 368-4 КК України (підкуп особи, яка надає публічні послуги поєднаний з вимаганням неправомірної вигоди). Співробітники СБУ затримали його при одержанні хабаря в розмірі 10 тис. гривень. Гроші платив бізнесмен, у якого виникли проблеми при перетинанні кордону на шляху до РФ. Митники знайшли в його машині 8,5 кг. бурштину. Каміння провозилися без декларування, тому на границі їх вилучили й направили експертам для оцінки вартості. Підприємець напередодні оформлення експертизи зустрівся з гемологом. У ході розмови з'ясував, що за хабар в 10 тис. гривень оцінку бурштину можна занижити й тоді він уникне відповідальності за контрабанду. В іншому випадку експерт погрожував установити ціну каміння на рівні 42 тис. доларів. Під час передачі грошей експерта затримали. Суд дав санкцію на арешт майна експерта Державного гемологічного центру, якого затримали на одержанні хабаря [2].

Список використаних джерел

1. Голуб Мая. Как украинский янтарь нелегально вывозится в Польшу/ Мая Голуб URL: <http://corruptua.org/2016/12>
2. Шершень Алла, В центре Харькова задержали на взятке эксперта по драгоценным камням URL: [Corruptua.org /2016/12 /http://argumentua.com/stati/komu-nuzhen-konfiskovannyi-yantrar](http://argumentua.com/stati/komu-nuzhen-konfiskovannyi-yantrar)

Пясковський Вадим Валерійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини, Національна
академія внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ НЕПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ З ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Взаємодія означає процес безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і зв'язок [1, с. 553]. На думку С. С. Чернявського, взаємодія у протидії злочинності – це узгоджена діяльність уповноважених суб'єктів з оптимальним співвідношенням методів і засобів, визначених для кожного з

них [2, с. 17].

Під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх, питання взаємодії слідчих з підрозділами кримінальної поліції та ювенальної превенції є особливо актуальним.

Грунтуючись на результатах аналізу різних точок зору з приводу визначення форм взаємодії, нами виділено дві форми взаємодії слідчого з іншими суб'єктами: процесуальну та непроцесуальну [3; 4]. З огляду на завдання, яке ми ставимо перед собою, докладно розглянемо особливості непроцесуальної форми взаємодії слідчих з підрозділами кримінальної поліції та ювенальної превенції.

Що стосується непроцесуальної форми взаємодії, то на відміну від процесуальної, вона не закріплена в КПК України, а впливає з положень законів та підзаконних нормативно-правових актів, а також з правоохоронної практики.

Необхідно відмітити, що реалізація непроцесуальної форми взаємодії можлива тільки в тому випадку, якщо між слідчим і співробітниками кримінальної поліції, ювенальної превенції встановлений особистий контакт. Як правило, він формується виходячи із взаємин між керівниками відповідного рівня або сформованих умов (наприклад, при спільному навчанні в школі або вузі, родинних відносинах і т.д.).

До видів непроцесуальної форми взаємодії слідчих з підрозділами кримінальної поліції, ювенальної превенції варто віднести:

- надання консультацій слідчими співробітникам кримінальної поліції, ювенальної превенції;
- спільне обговорення матеріалів слідчими і співробітниками кримінальної поліції, ювенальної превенції;
- обмін інформацією між слідчими та співробітниками кримінальної поліції, ювенальної превенції.

Предметом консультацій можуть бути різноманітні питання правового, тактичного й організаційно-методичного характеру. Найчастіше за ними звертаються співробітники кримінальної поліції, ювенальної превенції під час вирішення питань, пов'язаних з початком досудового розслідування, а також використанням результатів оперативно-розшукової діяльності у доказуванні.

Спільне обговорення й оцінка матеріалів забезпечують обмін думками з різних питань взаємодії, дають можливість сторонам прийти до загальних висновків, виробити загальну позицію. Матеріалами, які доцільно обговорювати спільно слідчому й співробітникам кримінальної поліції, ювенальної превенції можуть бути повідомлення й заяви про факт насильницького діяння щодо неповнолітнього, оперативні матеріали, протоколи слідчих (розшукових) дій.

У процесі розслідування досліджуваних насильницьких злочинів слідчий і співробітники кримінальної поліції, ювенальної превенції можуть обмінюватися будь-якою інформацією. Це можуть бути відомості, що

стосуються факту насильницького діяння щодо неповнолітнього й причетних до нього осіб, отримані співробітниками кримінальної поліції, ювенальної превенції в результаті проведення оперативно-розшукових заходів або інших пошукових дій. Своєчасне одержання слідчим такої інформації може відіграти важливу роль у спрямуванні розслідування, підготовці до проведення слідчих (розшукових) дій тощо. Слідчий, у свою чергу, може передати співробітникам кримінальної поліції, ювенальної превенції інформацію, отриману в ході проведених ним слідчих (розшукових) дій, що представляє інтерес для вирішення оперативних завдань.

Обмін інформацією є сталою й однією з найпоширеніших непроцесуальних форм взаємодії слідчого з підрозділами кримінальної поліції, ювенальної превенції. У ході розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх, передача інформації може здійснюватися під час особистих зустрічей, телефоном, письмово, причому як з використанням оригіналів документів, так і їх копій або складання на їх основі довідок, оглядів і меморандумів. Все залежить від важливості інформації й можливості її використання при вирішенні конкретних завдань.

Підводячи підсумок, відзначимо, що перелік видів непроцесуальної форми взаємодії, на відміну від процесуальної, не є вичерпним. Практика розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх, настільки динамічна, що в ході її здійснення можуть бути вироблені й інші види такої взаємодії.

Список використаних джерел

1. Тацій В. Я., Панов М. Г., Шепітько В. Ю. Настільна книга слідчого : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів. Київ : Ін Юре, 2003. 716 с.
2. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 20 с.
3. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів під час досудового розслідування : навч. посібник / Р. І. Благута, М. П. Климчук, В. М. Сакал, М. С. Цуцкірідзе. Київ : ТОВ «НВП» Інтерсервіс», 2014. 216 с.
4. Лавренко Г. І., Зав'ялов А. В., Іваненко Р. Є. Взаємодія слідчого з органом дізнання: організаційно-правові проблеми та напрямки їх вирішення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2011. Спеціальний випуск № 5. С. 400–409.

Ревякіна Тетяна Олександрівна,
перший заступник директора
Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ЕКСПЕРТ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС У ГОПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

За останні роки Міністерство внутрішніх справ (далі – МВС) стало центральним органом виконавчої влади європейського зразка, керівник якого спрямовує та координує діяльність центральних органів виконавчої влади, які реалізують державну політику у сферах: забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; підтримання публічної безпеки і порядку тощо. Підхід розмежування завдань політичного і безпосереднього керівництва у сферах, за формування державної політики в яких відповідає МВС, є основоположним для подальшого розвитку органів системи МВС [1].

Забезпечення належного функціонування останніх, у тому числі, здійснюють установи, організації та підприємства, що належать до сфери управління МВС:

- 1) заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання;
- 2) заклади охорони здоров'я;
- 3) підприємства;
- 4) науково-дослідні експертно-криміналістичні центри;
- 5) наукові установи.

Одним із викликів, що потребує подолання, задля досягнення очікуваного результату, є надмірний регуляторний вплив органів системи МВС на суб'єктів господарювання. Натомість його подолання пропонується здійснювати, у тому числі, й таким шляхом як забезпечення належного рівня технічного і матеріального оснащення органів досудового розслідування і використання в їх діяльності сучасних експертно-криміналістичних засобів.

За роки економічних і політичних реформ у державі значну увагу приділено створенню ефективного механізму проведення судових експертиз і експертних досліджень. Основним завданням Експертної служби МВС є проведення судової експертизи в кримінальних, адміністративних, цивільних та господарських справах, а також досліджень у позасудовому провадженні за матеріалами оперативно-розшукової діяльності та інших процесуальних дій, виконання інших робіт у межах своєї компетенції [2]. Стратегія розвитку Експертної служби МВС передбачає впровадження нових напрямів судової експертизи в різних видах судочинства.

Автори статті [3, с. 502] справедливо зазначають, що сьогодні судова експертиза є одним з основних засобів доказування обставин у провадженні справ із господарських спорів, оскільки у процесі здійснення правосуддя суд часто стикається з необхідністю встановлення обставин, дані про які потребують спеціальних досліджень та знань.

Аналізуючи розмежування судового експерта та експерта з питань права, встановлене у Господарському процесуальному кодексі України (далі – ГПК), в редакції Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII, І.А.

Бутирська наголошує на тому, що таке розмежування погіршує правове регулювання статусу експерта з питань права у господарському процесі, оскільки норми, що регламентують статус експерта, не можуть бути застосовані до експерта з питань права [4, с. 109].

В цьому питанні, в якості вагомого аргументу, доцільним уявляється систематизація всієї сукупності прав та обов'язків судового експерта, встановлених приписами судово-експертного та господарського процесуального законодавства.

Група загальних прав і обов'язків судового експерта встановлена Законом України «Про судову експертизу» [5, ст.ст. 12, 13]. Зокрема, судовий експерт, незалежно від виду судочинства, має право: 1) подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування або ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи; 2) вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання; 3) з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи; 4) подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта; 5) одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням; 6) проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом; 7) інші права судового експерта, передбачені процесуальним законодавством.

Незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи судовий експерт зобов'язаний: 1) провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок; 2) на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку; 3) заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі; 4) інші обов'язки судового експерта, передбачені процесуальним законодавством.

До групи галузевих процесуальних прав і обов'язків судового експерта у господарському процесі належать ті, що встановлені ст. 69 ГПК. Експерт зобов'язаний: 1) надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання; 2) з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи; 3) проводити доручену йому експертизу особисто і не має права передоручати її проведення іншій особі.

Судовий експерт у господарському процесі має право: 1) ознайомлюватися з матеріалами справи; 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом; 3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені

питання; 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження; 5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків; 6) користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу»; 7) на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду; 8) відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків; при цьому заява про відмову повинна бути вмотивованою; 9) брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції за відсутності заперечень учасників справи до його висновку.

Нарешті, при розкритті господарської процесуальної правосуб'єктності експерта слід враховувати її конкретизацію у відомчих приписах щодо судових експертів Експертної служби МВС [6], а також роз'яснення щодо призначення судової експертизи господарськими судами [7].

Список використаних джерел

1. «Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р // Офіційний вісник України від 23.03.2018 – 2018 р., № 23, стор. 259, ст. 808.

2. «Про затвердження Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації» : наказ Міністерства внутрішніх справ України 15.03.2017 р. № 229. URL : <https://dndekc.mvs.gov.ua/>

3. Сибірна Р. Місце судової експертизи у господарському процесі / Р. Сибірна, А. Сибірний, О. Хомів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. - 2017. - № 865. - С. 502-506. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_865_78

4. Бутирська І. А. Правовий статус експерта з питань права у господарському процесі // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2018. Вип. 48. Т. 1. С. 108-111. URL: http://visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.48/part_1/27.pdf.

5. «Про судову експертизу»: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

6. «Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 р. № 591 // Офіційний вісник України від 19.09.2017 — 2017 р., № 73, стор. 24, ст. 2254.

7. «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» : постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. № 4. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12?find=1&text=>

Ременюк Максим Юрійович,
судовий експерт сектору
дактилоскопічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ ПАПІЛЯРНИХ УЗОРІВ РІЗНИМИ МЕТОДАМИ ВИСВІТЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ УЛЬТРАФІОЛЕТОВОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ

Однією із умов ефективної боротьби зі злочинністю на державному та міжнародному рівнях є розробка належного техніко-криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо розкриття, розслідування та попередження злочинів [1, с. 213-217].

Питання розширення використання науково-технічних досягнень становить основу вдосконалення слідчої діяльності [2, с. 7], а тому завжди є актуальними.

При цьому, на думку Г.І. Грамовича, повинні вміло поєднуватися різні процесуальні та непроцесуальні форми застосування таких знань, ефективно використовуватися науково-технічні засоби, правильно організовуватись та здійснюватись взаємодія різних учасників правоохоронної діяльності, котрі використовують досягнення науки й техніки при провадженні слідчих дій, оперативно-розшукових та профілактичних заходів [3, с. 65].

В даний час значно зросла і загострилася потреба правоохоронної діяльності у впровадженні точних методів ідентифікації особи в широку повсякденну практику, і в той же час на новий рівень вийшов розвиток одного з найбільш ефективних методів ототожнення людини - дактилоскопічного. Такий стан справ природно обумовлює нагальну потребу глибокого і всебічного вивчення проблеми стану дактилоскопічних досліджень та тенденцій їх розвитку.

Сучасна дактилоскопія, як свідчать зміни, що в ній протікають, - не просто один із напрямів криміналістичної техніки, що має своєю метою ідентифікаційне дослідження відображень папілярних узорів, а галузь криміналістичної техніки, в надрах якої формується дуже цікавий напрям - дактилоскопічна діагностика. Окремі дослідження показали, що за відображенням папілярних узорів рук людини можна діагностувати його окремі властивості, що, безсумнівно, важливо в практичному і науковому плані.

На сьогодні в дактилоскопічній реєстрації відбуваються і справді революційні зміни. За рахунок все зростаючих можливостей програмно-

технічних комплексів стають доступними для оперативних перевірок багаточисельні масиви дактилоскопічного матеріалу, що підвищує розшукові та контрольні повноваження дактилоскопічного методу встановлення ідентифікації особи.

Слід зазначити, що основну увагу науковці приділили типовим дослідженням папілярних узорів. Разом з тим, виявлення папілярних ліній потребує як додаткового дослідження, так і узагальнення результатів експертної практики.

Метою є висвітлення особливостей виявлення папілярних узорів за допомогою портативного та універсального пристрою OPTIMAXTM Multi-LiteTM ОФК-8000А [4], які відображені у вигляді фрагментів, окреслення проблемних питань, що можуть поставати перед експертом на різних стадіях експертного дослідження, розроблення пропозицій щодо їх вирішення.

Для виявлення слідів папілярних узорів в експертній діяльності застосовуються [5, с. 11-16]:

Фізичні методи – огляд об'єкта неозброєним оком або з використанням оптичних приладів, а також із застосуванням різних засобів і способів освітлення (оптичні методи).

Ці методи виявлення слідів ґрунтуються на спостереженні відмінностей у взаємодії зі світлом поверхні об'єкта та самого сліду: загальне або спектральне поглинання чи відбиття, розсіювання, заломлення, утворення тіней і випромінювання (люмінесценція). Певний оптичний метод передбачає певне поєднання способу освітлення і спостереження з метою отримання найбільшої різниці у контрасті між слідом та поверхнею об'єкта (при випромінюванні – колірною), при цьому важливим є вибір кута зору.

Застосування **оптичних методів** прямого (безпосереднього) спостереження робить вже наявні у сліді властивості візуально доступнішими:

- сліди поглинають більше світла, ніж об'єкт, слабо забарвлені сліди;
- сліди на дзеркальних поверхнях (за рахунок відзеркалення) – потожирові на дзеркалі;
- сліди на об'єктах, що пропускають або дзеркально відбивають, а також поглинають світло (за рахунок розсіювання) – потожирові на склі, пилові відшарування на темній поверхні;
- сліди на поверхні, яка не люмінесціює в УФ променях (далі – УФП) або люмінесціює в іншій зоні спектру чи іншої, ніж слід, інтенсивності (у поєднанні зі спеціальною обробкою, за рахунок люмінесценції);
- сліди об'ємні на пластичних об'єктах (за рахунок світла і тіні від спрямованого освітлення).

Перевагою візуально-оптичних методів є те, що вони не змінюють властивостей і ознак слідів, а тому їх застосування передуює застосуванню фізичних або хімічних методів.

Фізичні методи засновані на властивостях адгезії і вибіркової адсорбції речовини сліду і можливість порушення власної люмінесценції.

Метод ультрафіолетових променів застосовується для виявлення слідів зі значним терміном давності, а також невидимих слідів на різнобарвних поверхнях. Сліди на різнобарвних поверхнях краще виявляти за допомогою порошоків, люмінесцентними під впливом ультрафіолетових променів. Це суттєво полегшує їх візуальне сприйняття і фотозйомку, перш ніж проявлені відбитки будуть вилучені може бути застосований як на місці події (при наявності необхідної техніки), так і в лабораторних умовах.

Хімічні методи ґрунтуються на хімічній реакції між компонентами потожирової речовини сліду і спеціальними реагентами, що викликають їх фарбування або люмінесценцію.

Фізико-хімічні методи ґрунтуються на комплексній взаємодії реагентів з потожировою речовиною слідів на основі як фізичних властивостей, так і хімічних реакцій.

Мікробіологічний метод. Потожирову речовину сліду використовують як живильне середовище для розвитку спеціально виділених бактерій. Метод заснований на здатності штаму бактерій *Acinetobacter calcoaceticus* розмножуватися, утилізуючи потожирову речовину.

В експертній діяльності для візуалізації та виявлення свіжих так і давніх слідів папілярних узорів рук, фотографування в ультрафіолетових променях на різних поверхнях та при різному освітленні, в лабораторних умовах був використаний інноваційний прилад потужний, портативний та універсальний мульти-світлодіодний криміналістичний пристрій ОРТІМАХ™ Multi-Lite™ ОФК-8000А, який в своїй комплектації дуже зручний та компактний для виявлення невидимих слідів.

ДАВНІСТЬ СЛІДУ – відрізок часу від моменту утворення сліду до його виявлення (дослідження). Визначається переважно по речовині сліду шляхом спостереження за його реакцією на дію різних розчинів, порошоків і т.п.

ВІЗУАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ (лат. Visualis – зоровий) – метод дослідження, застосовуваний в розслідуванні і судової експертизи самостійно або в поєднанні з іншими (інструментальними) методами [6, с. 48, 60].

Принцип дії візуалізації заснований на тому, що компоненти латентних слідів папілярних узорів, такі як жир, піт, амінокислоти, залишені на непористих поверхнях, мають властивість відбивати і розсіювати ультрафіолетове випромінювання від 365 нм до 525 нм без будь-якої попередньої обробки [7, с. 20].

Якщо спостерігається люмінесценція в ультрафіолетових променях слідів папілярних узорів, то сліди фотографуються в інфрачервоних променях після попередньої обробки поверхні об'єкта порошком графіту, непрозорим для інфрачервоних променів.

Слід зазначити, що пристрій краще застосовувати у темному приміщенні та у темряві на вулиці.

При роботі з ультрафіолетовим випромінюванням не рекомендується тривалий час дивитися на джерело ультрафіолетових променів, потрібно використовувати засоби індивідуального захисту, спеціальні захисні окуляри,

лінзи яких виготовлені зі спеціального скла (пластика) та спеціальні контрастні фільтри.

Ультрафіолетове випромінювання (УФ) – це частина електромагнітного спектра, подібно рентгенівському випромінюванню, радіохвилях або видимого світла.

УФ-промені мають здатність видавати фотоелектричний ефект, проявляти фотохімічну активність (розвиток фотохімічних реакцій), викликати люмінесценцію і мають значну біологічну активність [8].

Підсумовуючи викладене вище, варто зазначити, що більш широке використання в процесі розслідування злочинів портативного та універсального пристрою ОРТІМАХ™ Multi-Lite™ ОФК-8000А суттєво підвищить ефективність виявлення слідів папілярних узорів різними методами висвітлення за допомогою ультрафіолетового випромінювання та обробки люмінесцентними порошками так і хімічними методами для подальшого і всебічного проведення судових експертиз.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю. М. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів /Ю. М. Чорноус // Право і суспільство. - 2011. - № 6. - С. 213-217.

2. Бахин В.П. Совершенствование научно-технического опотенциала расследования преступлений // Техническиесредства и системы в предупреждении и раскрытии преступлений. – К.: Украинская академія внутреннихдел, 1993.– С.7.

3. Грамович Г.И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: Учебное пособие.—Минск, 1987.— С.65.

4. ОРТІМАХ™ Multi-Lite™ ОФК-8000А [Електронний ресурс]. – Режим доступу :[<http://images.tigerofficer.com/Manuals/SPE-OFK-8000A>].

5. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» // [укл. Жолтанська І.І., Кузнецов В.А., Щавелев А.В., Димитрова Ю.В., Кушніренко Н.В.]. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. – 119 с. :іл.

6. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изд. доп. – 334 с.

7. Быковский Ю.А., Чистяко А.А., Джакишев М.Е. Обнаружение скрытых отпечатков пальцев рук методом лазерной флюорографии // Экспертная практика. – № 32. – М., 1991.

8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :[https://ru.wikipedia.org/wiki/Ультрафиолетовое_излучение].

Репешко Ірина Юрївна, старший судовий експерт сектору технічного дослідження документів та обліку

відділу почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛАСТИКОВИХ ДОКУМЕНТІВ НА ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ

Посвідчення водія та свідоцтва про реєстрацію транспортних засобів (надалі – свідоцтва про реєстрацію ТЗ) є одними з найбільш часто направляємих об'єктів на дослідження судовим експертам-криміналістам. Це обумовлено, насамперед, різноманітністю видів зразків документів, які знаходяться в офіційному обігу, що викликає певні труднощі під час дослідження таких документів, у тому числі з метою встановлення факту їх підробки.

Постійний розвиток техніки, застосування новітніх технологій знайшло своє відображення у поліграфічній та комп'ютерній техніці, що значно позначилось на технології виготовлення цих документів. Ураховуючи зазначене, кримінальні елементи постійно вдосконалюють способи підробки (виготовлення) документів, використовуючи комп'ютерні системи та новітні технології для їх друку.

Розглянемо процес виготовлення картки.

Бланк-картка виготовляється з декількох комбінованих шарів полімерних матеріалів, які складаються з основи, покритої з обох боків декількома шарами плівок.

Процес виготовлення картки загалом відбувається наступним чином: на два аркуші непрозорої основи наносяться фонові зображення та друкована інформація бланка, потім два аркуші основи скріплюються в один. Наступною операцією є нанесення реквізитів виробника та номера бланка з подальшою ламінацією прозорим шаром полівінілхлориду. Потім із загального аркуша спеціальною висічкою вирубується бланк-картка з дотриманням певних розмірів. На цьому етапі виготовлення бланків закінчується.

У подальшому, під час персоналізації, на прозорому шарі здійснюється заповнення бланка персональною інформацією (текст, фото, підпис, серія, номер документа), яке наноситься безконтактним друком (без печатної форми) способом термографії. Потім нанесена інформація ламінується, тобто покривається прозорою плівкою із захисними голографічними зображеннями, яка, у свою чергу, покривається прозорою захисною плівкою підвищеної стійкості до механічних пошкоджень.

Технічний опис пластикових документів [1] містить декілька складових:

- Матеріал, що використовується для виробництва пластикових документів;

- Розміри пластикових документів;

- Технологія друку бланків пластикових документів;

- Надійність пластикових документів.

Таким чином, матеріал, що використовується для виробництва пластикових документів, доволі стабільний та надійний, за своїми лінійними характеристиками досить стійкий.

Але серед об'єктів, що направляють на експертизу, останнім часом все частіше зустрічаються бланки посвідчень водія та свідоцтв про реєстрацію ТЗ на пластиковій основі, що не відповідають за своїми лінійними характеристиками встановленим зразкам.

В експертній практиці дедалі частіше зустрічаються документи на пластиковій основі при такому процесі виготовлення (пластикова картка, відповідні способи друку та елементи захисту, персоналізація документа), який відповідає встановленим зразкам, але з незначною різницею за своїми лінійними розмірами. Установити причину виникнення даної розбіжності під час проведення судової експертизи експерту не надається через неможливість однозначного пояснення: чи є вона виробничим браком, чи ця розбіжність обумовлена різницею у реквізитах виготовлювача і серійного номера досліджуваного бланка та наявних зразків, або ж вона виникла в процесі експлуатації. У той же час, вирішення питання про внесення змін до первинного змісту таких документів також ускладнюється або навіть унеможлиблюється через особливості нанесення барвної речовини на поверхню бланків документів під час персоналізації за допомогою друкуючих пристроїв з термографічним способом нанесення зображень. Це обумовлено тим, що навіть якщо експерт встановлює відсутність ознак внесення змін, то він усе одно не може виключити можливість їх здійснення. Усі ці чинники, у свою чергу, ускладнюють прийняття об'єктивного рішення за результатами проведеного експертного дослідження у процесі розслідування кримінального правопорушення.

Таким чином, хотілося би зауважити, що існуючі документи на пластиковій основі терміново потребують посилення захисту їх виготовлення та персоналізації з чітким розмежуванням допустимого відхилення від норм за розмірними характеристиками.

Список використаних джерел

1. ДСТУ ISO/IEC 7810:2008 «Картки ідентифікаційні. Фізичні характеристики» (ISO/IEC 7810:2003, IDT).

2. Дослідження посвідчень водія: довідковий посібник. / [Тимофеева Т. В., Ковальов К. М., Граціанов А. І.] // ДНДЕКЦ МВС України. - Київ, 2011. – 49 с. : іл.

3. Загальні ознаки посвідчення водія та свідоцтва про реєстрацію транспортних засобів на пластиковій основі виробництва Консорціуму ЄДАПС: Інформаційний лист / [Кабанов Г. О., Граціанов А. І., Науменко С. М.] // ДНДЕКЦ МВС України. – К., 2007. – 22 с.: з іл.

4. Параметри для перевірки свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів виготовлених на бланках Консорціуму ЄДАПС, на відповідність технічним вимогам виробника. Загальні положення: Інформаційний лист / [Науменко С. М., Швед Л. С.] // ДНДЕКЦ МВС України. – К., 2010. – 26 с.

5. Про основні елементи захисту національного посвідчення водія та свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу. Інформаційний лист // ДНДЕКЦ МВС України. - Київ, 2014.

Рибальський Олег Володимирович,
головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
навчально-наукового інституту № 2
НАВС, доктор технічних наук,
професор

Соловійов Віктор Іванович,
заступник завідувача кафедри
комп'ютерних систем і мереж
Східноукраїнського національного
університету ім. В. Даля, кандидат
технічних наук, доцент

Журавель Вадим Васильович,
завідувач лабораторії досліджень у
сфері інформаційних технологій
Київського НДЕКЦ

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ГЛИБОКОГО НАВЧАННЯ У ФОНОСКОПІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

В останні роки набули розвитку технології штучного інтелекту, зокрема, технологія нейронних мереж глибокого навчання. Системи, що побудовані зі застосуванням такої технології, мають велику гнучкість, інакше кажучи, вони, за рахунок здатності до самонавчання, пристосовані до вирішення багатьох складних задач. Основний сенс таких систем полягає у здатності системи до самовдосконалення при проведенні попереднього циклу навчання на навчальній базі великого обсягу, з подальшим розповсюдженням

отриманих «знань» та «навичок» для самостійного вирішення задач, заснованих на аналізі аналогічних об'єктів, що містяться в іншій базі даних [1]. Ефективність таких систем перевищує значення 0,99, тобто значення помилок першого та другого роду для них менша 0,01 (1 %).

Такі властивості систем, побудованих на нейронних мережах глибокого навчання, дозволили припустити можливість їх успішного використання при побудові експертного інструментарію, зокрема інструментарію фоноскопічної експертизи. При цьому ми очікували на значне підвищення ефективності вже вирішених експертних задач та рішення задачі виявлення слідів монтажу, виконаного способом вирізання та перестановки фрагментів, або компіляції нового змісту з фонограм, записаних на одній цифровій апаратурі запису. У результаті проведених досліджень встановлена придатність таких мереж до створення ефективного експертного інструментарію.

Їх можливості можна проілюструвати на прикладі системи «Аватар», призначеної для ідентифікації та верифікації диктора за фізичними параметрами мовленнєвих сигналів, побудованої на основі такої мережі.

Система призначена для вирішення двох різних завдань. Перше з них – ідентифікація диктора, особливих питань не викликає. Під другим завданням – верифікацією диктора, ми розуміємо здатність системи до відбору за близькістю параметрів голосу відібрати з бази даних великого обсягу п'ять (або десять) дикторів. Відзначимо, що ці завдання були вирішені раніше, але лише застосування нейронних мереж глибокого навчання дозволило отримати результати порівняння з ефективністю у десяти частки відсотку. Головне меню та результати роботи системи при ідентифікації диктора проілюстровано на рис. 1 – 3, а результат верифікації – на рис. 4 – 6.

Рис. 1. Головне меню системи Аватар

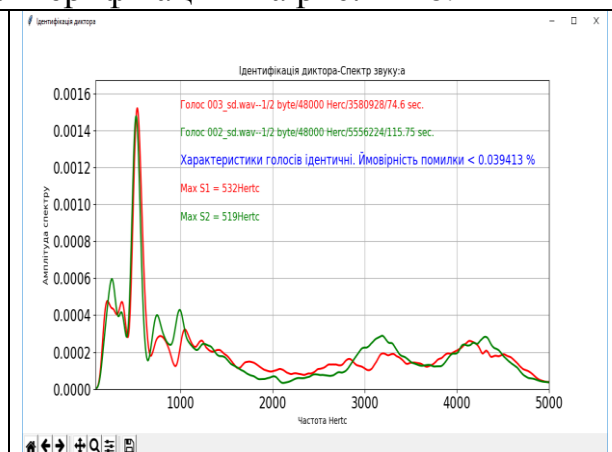
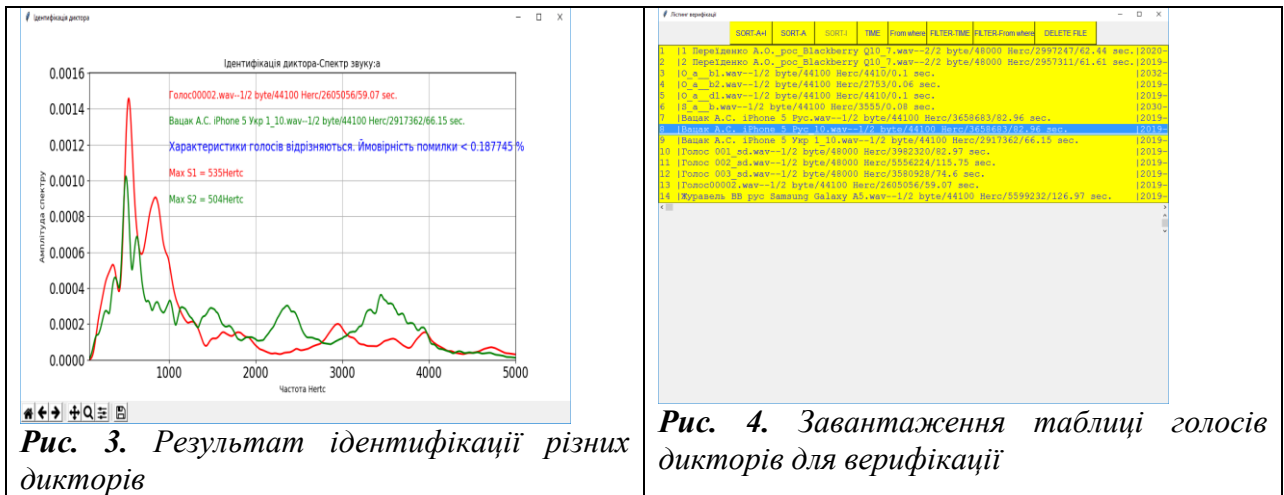

Рис. 2. Результат ідентифікації одного диктора

Досягти такої ефективності вдалося тому, що в системі застосовано технологію, яка використовують нейронні мережі глибокого навчання.

Крім цієї технології в системі застосовано нові методи порівняння характеристик сигналів, засновані на знаходженні міри близькості та прив'язки їх до кривих помилок першого та другого роду [2; 3].

№	ПОШУКА	ФАЙЛ/ПАРАМЕТРИ
1	[0.000000000]	Вашак А.С. iPhone 5 Ykp_1_10.wav--1/2 byte/44100 Herc/3658663/82.96 sec.
2	[0.077041603]	Вашак А.С. iPhone 5 Ykp_1_10.wav--1/2 byte/44100 Herc/2917362/66.15 sec.
3	[15.31573390]	2 Переїденко А.О._poc_Blackberry Q10_7.wav--2/2 byte/48000 Herc/2957311/61.61 sec.
4	[68.97217559]	1 Переїденко А.О._poc_Blackberry Q10_7.wav--2/2 byte/48000 Herc/2997247/62.44 sec.
5	[88.53488159]	S_a_b.wav--1/2 byte/44100 Herc/3555/0.08 sec.
6	[98.29091644]	O_a_d1.wav--1/2 byte/44100 Herc/4410/0.1 sec.
7	[99.26971435]	O_a_b1.wav--1/2 byte/44100 Herc/4410/0.1 sec.
8	[100.0000000]	O_a_b2.wav--1/2 byte/44100 Herc/2753/0.06 sec.

Рис. 5. Результат верифікації за звуком «А»

№	ПОШУКА	ФАЙЛ/ПАРАМЕТРИ
1	[0.000000000]	Вашак А.С. iPhone 5 Ykp_1_10.wav--1/2 byte/44100 Herc/3658663/82.96 sec.
2	[0.028626916]	Вашак А.С. iPhone 5 Ykp_1_10.wav--1/2 byte/44100 Herc/2917362/66.15 sec.
3	[81.69737030]	2 Переїденко А.О._poc_Blackberry Q10_7.wav--2/2 byte/48000 Herc/2957311/61.61 sec.
4	[95.66163635]	1 Переїденко А.О._poc_Blackberry Q10_7.wav--2/2 byte/48000 Herc/2997247/62.44 sec.

Рис. 6. Результат верифікації за звуком «І»

Висновок

Використання новітніх інформаційних технологій, заснованих на нейронних мережах глибокого навчання, забезпечує значне підвищення ефективності експертного інструментарію фоноскопичної експертизи.

Список літературних джерел

1. Yoshua Bengio. Deep Learning. Lxmls 2015. Machine Learning Summer Shool. Lisbon, Portugal, 2015, 124 p.
 Режим доступу: <http://www.iro.umontreal.ca/~bengioy/dlbook>
2. Рыбальский О.В., Соловьев В.И., Чернявский С.С., Журавель В.В., Железняк В.К. Вероятностный подход к принятию экспертных решений по анализу сложных объектов. Известия Национальной академии наук Белоруссии. Серия физико-технические науки, 2019, Т. 64, № 3, С. 346 – 352.
<https://doi.org/10.29235/15-8358-2019-64-3-346-352>

З. Рибальський О.В., Соловйов В.І., Чернявський С.С., Журавель В.В. Особливості сучасних імовірносних технологій судової експертизи. Право і правоохорона, 2019, № 4, С. 212 – 215.

Рожнова Вікторія Василівна,
провідний науковий співробітник
інституту підготовки керівних кадрів
та підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ЯКИМ ЖЕ МАЄ БУТИ ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ВІДПОВІДНО ДО ОБНОВЛЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ?

Останніми роками нормативна регламентація підстав і порядку проведення експертизи у кримінальному провадженні зазнала доволі активного «удосконалення». Активний законотворчий процес пошуку найбільш оптимальної моделі формування одного із джерел доказів у кримінальному провадженні – висновку експерта, вочевидь обумовлений не лише його процесуальною значущістю (адже проведення експертизи має виключний характер у разі, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання), а й необхідністю забезпечити змагальність, рівність прав сторін на збирання та подання до суду доказів.

Доводиться констатувати, що, на жаль, не усі кроки вітчизняного законодавця стали дійсним удосконаленням інституту судової експертизи, зокрема у кримінальному процесі. Яскравим прикладом цього стали відповідні норми Закону України від 3 жовтня 2017 року, що стали більш відомими як «правки Лозового» і завдяки яким з 15 березня 2018 року будь-які експертизи в кримінальному провадженні призначались тільки через суд, а проводились виключно у державних експертних установах [1]. Як відомо, на підставі численних негативних відгуків наукової, професійної спільноти, а також підготовлених експертних досліджень (наприклад, Аналізу законодавчого регулювання порядку здійснення досудового розслідування «до» і «після» «поправок» А. Лозового до кримінального процесуального законодавства України [2]), Законом України від 4 жовтня 2019 року вказані правки були скасовані [3].

Наряду із таким скасуванням, що безперечно усунуло штучні перешкоди для розслідування кримінальних правопорушень, забезпечення змагальності сторін, зокрема в можливості ініціювання проведення

експертизи, вибору експерта та одержання його висновку, певною мірою знизило рівень завантаженості слідчих суддів, нормативна регламентація підстав і порядку проведення експертизи, тим не менше, знову зазнала часткового оновлення.

Так, зокрема ст. 244 КПК України була викладена в новій редакції, що передбачає право сторони захисту звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи у разі, якщо:

1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин (ч. 1) [4].

Аналіз п. 1 ч. 1 ст. 244 КПК України засвідчує, що законодавцем, при формулюванні підстав і порядку проведення експертизи за клопотанням сторони захисту, використано ряд оціночних понять, у тому числі тих, які характеризують висновок експерта.

Так, зокрема, йдеться про «істотне значення питань», для вирішення яких сторона захисту має право звернутись із клопотанням про проведення експертизи (хоча відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України загальною підставою для проведення експертизи є необхідність спеціальних знань для «з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження»), а також про «повний та належний висновок», «неповний чи неправильний висновок». При цьому, законодавцем не запропоновано будь-яких критеріїв для встановлення змісту цих понять у процесі правозастосування.

І якщо наповнення змістом оціночного поняття «істотне значення питань» уже фактично відбувається засобами судової практики, оскільки ч. 6 ст. 244 КПК України у попередній редакції містила аналогічне поняття (хоча у більшості випадків у судових рішеннях про проведення експертизи все одно йдеться про необхідність «застосування спеціальних знань для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження», а не про «питання, що мають істотне значення для кримінального провадження», наприклад [5], [6] та ін.), то застосування понять «повний та належний висновок», «неповний чи неправильний висновок», особливо щодо висновків експертів, які лише передбачається одержати, є абсолютною новелою кримінального процесуального законодавства.

Відповідно до ч. 6 ст. 244 КПК України слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, яка

звернулася з клопотанням, доведе наявність підстав, визначених ч. 1 цієї ж статті [4].

І хоча обов'язок доказування наявності підстав, визначених ч. 1 ст. 244 КПК України, покладається на особу, яка звернулася з клопотанням, виходить так, що, розглядаючи клопотання сторони захисту про проведення експертизи, слідчий суддя, серед іншого, повинен оцінити:

а) ступінь значущості питань, про встановлення яких просить сторона захисту, для кримінального провадження (адже для задоволення клопотання він має бути істотним);

б) у разі призначення експертизи стороною обвинувачення – характер запитань, поставлених експертові стороною обвинувачення (адже для задоволення клопотання вони мають бути такими, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи);

в) особу експерта, зокрема рівень його знань, неупередженість стосовно кримінального провадження, в межах якого подане клопотання (адже для задоволення клопотання у експерта мають бути відсутні необхідні знання, він має бути упередженим або з інших причин нездатним надати повний та правильний висновок);

г) висновок експерта, що був залучений стороною обвинувачення, і який вже наявний у матеріалах кримінального провадження або який лише планується одержати за результатами вже призначеної експертизи (адже для задоволення клопотання висновок експерта має бути оцінений як неповний чи неправильний).

У контексті оцінки слідчим суддею висновку експерта, який вже наявний у матеріалах кримінального провадження, або який лише планується одержати, в порядку, встановленому ст. 244 КПК України, варто вказати, що така оцінка відповідно до ч. 1 ст. 244 КПК України очевидно здійснюється не за загальними критеріями оцінки доказів (ст. 94 КПК України), а за критеріями «повний/неповний», «належний/неналежний», «правильний/неправильний».

При цьому, звертає на себе увагу той факт, що ні КПК України (насамперед, у статтях 101, 102), ні Закон України «Про судову експертизу», ні Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, ні Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України і т.д. не тільки не розкривають змісту цих критеріїв, як і загалом не встановлюють їх стосовно висновку експерта.

Так, згідно ч. 1 ст. 101 КПК України висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, *обґрунтовані* відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Відповідно, регламентуючи у ст. 102 КПК України зміст висновку експерта, законодавець формулює вимогу щодо *обґрунтованості*

відповіді на кожне поставлене питання (п. 7 ч. 1), а також додатково зобов'язує експерта особисто провести повне дослідження і дати *обґрунтований* та *об'єктивний* письмовий висновок на поставлені йому запитання (п. 1 ч. 5 ст. 69 КПК України) [4].

Очевидно, що вимога об'єктивності висновку обумовлюється положеннями закону про кримінальну відповідальність експерта, зокрема ст. 384 КК України, відповідно до якої *завідомо неправдивий* висновок експерта, складений для надання або наданий органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України кваліфікується як злочин – ведення в оману суду або іншого уповноваженого органу [7].

При цьому, дії експерта кваліфікуються як завідомо неправдивий висновок, якщо цей висновок не відповідає реальним обставинам справи [8, с. 933] і є результатом специфічного способу вчинення цього злочину – обману [9, с. 279].

Так само, стаття 12 Закону України «Про судову експертизу» (п. 1 ч. 1), як і п. 2.2 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, зобов'язують експерта незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи, серед іншого, провести повне дослідження і дати *обґрунтований* та *об'єктивний* письмовий висновок [10; 11].

Поряд із цим, до вимог обґрунтованості та об'єктивності висновку експерта аналіз п. 3 ч. 2 ст. 332 КПК України додає ще й вимогу *правильності*, адже відповідно до цієї норми однією із підстав проведення експертизи за ухвалою суду під час судового розгляду є наявність достатніх підстав вважати висновок експерта (експертів) необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає інші обґрунтовані сумніви в його правильності [4]. До речі, ч. 2 ст. 332 КПК України була доповнена цим пунктом також не так давно (згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017 [1]).

Стаття 4 Закону України «Про судову експертизу», встановлюючи гарантії незалежності судового експерта, тим самим гарантує і *правильність* його висновку [10], яка, з огляду на це, є вочевидь, не окремою вимогою до висновку експерта, а комплексним відображенням його відповідності вимогам обґрунтованості та об'єктивності, свідченням здійснення судово-експертної діяльності на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження (ст. 3 Закону України «Про судову експертизу»).

Таким чином, системний аналіз відповідних положень КПК України, Закону України «Про судову експертизу» та підзаконних, відомчих нормативно-правових актів засвідчує, що сьогодні до висновку експерта, зокрема у кримінальному провадженні, висуваються вимоги об'єктивності, обґрунтованості, повноти, належності, правильності, що мають доволі

невизначений зміст за відсутності нормативних критеріїв його встановлення щодо кожної із зазначених вимог.

І це при тому, що висновок експерта, як і будь-яке джерело доказів, оцінюється з точки зору належності, допустимості, достовірності, а у сукупності з іншими зібраними доказами – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ст. 94 КПК України).

Можливо, допомогу суддям при оцінці висновків експертів за вищенаведеними критеріями нададуть результати рецензування, що здійснюється відповідно до Порядку проведення рецензування висновків судових експертів та висновків експертних досліджень [12], однак, по-перше, цей Порядок визначає процедуру проведення та оформлення результатів рецензування висновків судових експертів та висновків експертних досліджень, складених лише судовими експертами науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (НДУСЕ) і судовими експертами, які не є працівниками державних спеціалізованих установ; по-друге, рецензування висновків експертів проводиться лише співробітниками НДУСЕ; а по-третє, існують певні ризики використання таких рецензій (затягування процесу, безпідставна дискредитація авторитету й професійної репутації судових експертів з метою нівелювання їх висновку та призначення додаткової або повторної експертизи в інтересах іншої сторони процесу; відсутні гарантії незалежності рецензента, його незаінтересованості та неупередженості, оскільки здебільшого рецензії надаються на замовлення сторони [13]).

З урахуванням того, що наразі питання рецензій на висновки експертів досить неоднозначно сприймається в колі правників, практики Верховного Суду, який міг би запровадити єдине розуміння цього інституту та його реалізацію, зокрема в кримінальному провадженні, поки що немає, обговорення з цього питання продовжують тривати здебільшого лише на рівні експертних та наукових дискусій.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України № 2147-VIII від 03.10.2017 // *Верховна Рада України* : [офіційний веб-портал]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n191>.

2. Аналіз законодавчого регулювання порядку здійснення досудового розслідування «до» і «після» «поправок» А. Лозового до кримінального процесуального законодавства України // Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів : [сайт]. URL: <http://umdpl.info/news/yak-pravky-lozovogo-do-kpk-vplynuly-na-dosudove-rozsliduvannya-prezentovano-doslizhennya/>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства : Закон України № 187-IX від 04.10.2019 // *Верховна Рада України* : [офіційний веб-портал]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-20#n42>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 // *Верховна Рада України* : [офіційний веб-портал]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Ухвала слідчого судді Тлумацького районного суду Івано-Франківської області від 1 серпня 2019 р. у справі № 353/732/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83375190>.
6. Ухвала слідчого судді Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 10 жовтня 2019 р. у справі № 208/6703/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84892639>.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України № 2341-III від 05.04.2001 // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ : «Юрінком Інтер», 2016. 1064 с.
9. Шепітько М. Щодо висновку експерта та звіту про оцінку майна оцінювача як предметів злочину, передбаченого ст. 384 КК України. *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. праць. Харків : «Право». 2010. № 4. С. 272–280.
10. Про судову експертизу : Закон України № 4038-XII від 25.02.1994 // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
11. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
12. Порядок проведення рецензування висновків судових експертів та висновків експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 25.05.2015 № 775/5 // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0605-15>.
13. Зозуля Н. Висновок експерта та інструменти його оскарження // Українське право : [сайт]. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova-pozytsiya/vysnovok-eksperta-ta-instrumenty-yogo-oskarzhennya/>.

Ромбовський Михайло Юрійович

старший судовий експерт сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат фізико-математичних наук

ОЦІНКА МЕТОДУ ВИМІРЮВАННЯ ОПТИЧНОЇ ГУСТИНИ ПРОЗОРИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИ ТРАСОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЦІЛОГО ПО ЧАСТИНАХ

Результати проведення трасологічної експертизи встановлення цілого за його частинами, при позитивному вирішенні питань, можуть мати важливе доказове значення.

При встановленні цілого за його частинами застосовують прийоми і методи, які передбачені змістом методик трасологічної експертизи. При комплексному вирішенні питань можуть використовуватися фізичні, хімічні, біологічні і інші методи дослідження. Таким чином, можливість встановлення належності частин одному цілому визначається, окрім іншого, фізичною будовою матеріалу об'єкта [1].

При дослідженні об'єктів, які мають певну ступінь прозорості, однією із фізичних характеристик, що може бути використана в якості загальної ознаки при дослідженні цілого за його частинами є оптична густина або екстинкція D_λ . На сьогодні при використанні достатньо коштовного обладнання, а саме денситометрів, проводять дослідження оптичної густини для встановлення концентрації прозорих розчинів. Метою ж авторів даної роботи, є створення методу знаходження екстинкції саме для проведення досліджень цілого по частинах, без використання коштовного обладнання з подальшим розширенням запропонованого методу в інших галузях криміналістики. В основі запропонованого методу лежить використання загальнодоступних матричних фотоприймачів, оснований на перенесенні заряду.

При реєстрації інтегрального потоку оптичного випромінювання та формування вихідних ефектів у вигляді дискретних цифрових зображень доцільно використовувати матричні ПЗЗ та КМОН структури, за допомогою яких ефективно проводити реєстрацію ослаблення інтенсивності падаючого світла при проходженні скрізь прозорі матеріали складної геометричної форми.

При проведенні дослідження прозорих скляних пластин для встановлення оптичної густини за послабленням падаючого світла при проходженні скрізь матеріал, як допоміжного засобу визначення загальних ознак в рамках методики встановлення цілого по частинах, на базі Сумського НДЕКЦ МВС України була розроблена комп'ютерна програма на основі

математичного програмного продукту MATLAB, яка дозволяє проводити автоматичний порівняльний аналіз досліджуваних зразків на основі їх цифрових зображень [2].

Для аналізу отриманих результатів значень параметрів оптичних характеристик прозорих скляних пластин, як допоміжних засобів встановлення загальних характеристик в рамках трасологічних досліджень цілого по частинам, і подальшої модернізації методу, виникла необхідність у проведенні дослідження загальних і спеціальних методів метрології, які стосуються оцінки похибок прямих та непрямих вимірювань [3].

Будь-які результати дослідження, згідно з вимогами метрологічних стандартів повинні бути подані у вигляді:

$$a = \langle a \rangle \pm \Delta a ,$$

де a – значення досліджуваної величини, $\langle a \rangle$ – середнє значення досліджуваної величини, Δa – абсолютна похибка вимірювання.

Для оцінки точності вимірювання досліджуваних величин використовують поняття відносної похибки:

$$\delta a = \frac{\Delta a}{a} .$$

Вимоги до оформлення та оцінки результатів відносяться як до прямих так і не прямих вимірювань, та базуються на загальних принципах теорії ймовірності.

При отриманні результатів прямих вимірювань в рамках запропонованого методу знаходження оптичної густини прозорих об'єктів, оцінюються цифрові зображення, які зазвичай кодуються 8-бітним чином, тобто значення яскравості змінюються в діапазоні від 0 до 255, відповідає 256 градаціям яскравості. Тут 0 – чорний колір, а 255 – білий, що відповідає формату зображень .jpg, в якому найчастіше зберігаються фотознімки отримані за допомогою най розповсюджених цифрових фотоапаратів (матричних ПЗЗ та КМОН структур). За допомогою класичних методів оцінки точності прямих вимірювань, було встановлено, що відносна похибка експерименту складає $\delta a \approx 0,19$ %, тобто результати мають достатньо високу точність, що потребує вдосконалення джерела освітлення досліджуваних об'єктів, так як будь-яка пульсація може призвести до зниження надійності отриманих даних.

З іншого боку класичні методи оцінки для непрямих вимірювань в умовах запропонованого експерименту дають занадто високу похибку при використанні формули визначення оптичної густини. Це пов'язане з тим, що класичні методи метрології використовуються для оцінки величин у вигляді аналогових функцій, а в рамках запропонованого експерименту досліджуються дискретні сигнали. Дана невідповідність потребує

модернізації класичних методів оцінки результатів, або використання оцінки дискретних функцій.

Таким чином в роботі розглянуті способи оцінювання похибки метода вимірювання оптичної густини прозорих об'єктів при проведенні трасологічних досліджень цілого за його частинами.

Список використаних джерел

1. Методика встановлення цілого за частинами. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знярядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / [Коструб А. М., Грищенко О. В., Щирба Д. Є., Чашницька Т. Г.]. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2015. – 37 с.

2. Ромбовський М. Ю., Радченко Р. В. Підвищення точності визначення оптичної густини скла при ідентифікації трасологічних досліджень цілого за частинами: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики». Харків : Константа, 2019. С. 257–258.

3. Державна система забезпечення єдності вимірювань. Метрологія. Терміни та визначення. ДСТУ 2681-94. Чинний від 26.07.1994р.

Руденко Олександр Валерійович,
судовий експерт Донецького
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Актуальність дослідження. Європейський напрямок розвитку України, будівництво правової держави, трансформування та демократизація країни, її очищення від авторитарного минулого та корупційних практик, рішення концептуальних завдань, висунутих в ході здійснюваної в Україні антикорупційної реформи, відбуваються на тлі безперервної злочинності.

За результатами загальнонаціонального опитування, 32% опитаних вважає, що Україна прямує у неправильному напрямку, основним аргументом щодо хибності шляху залишається високий рівень корупції. Цьому, перш за все, передують зловживання службовим становищем а також отримання неправомірної вигоди.

Небезпека здійснення розглянутих посягань полягає в тому, що вони завдають колосальної шкоди суспільству: ведуть до розладу державного апарату, сприяють його корумпованості, лобіювання прийняття

антиконституційних законів, стають причиною політичної нестабільності, деформації встановленого порядку функціонування державних служб, джерелом неправомірного збагачення і соціальної напруженості, поширення психології всездозволеності і допустимості використання будь-яких засобів забезпечення особистого добробуту, правового нігілізму і правового цинізму.

Вітчизняне законодавство сприяє попередженню, протидії, розслідуванню та розкриттю корупційних правопорушень, але воно потребує вдосконалення, насамперед у зв'язку із прагненням України вступити до ЄС.

Ступінь досліджуваності проблеми. Вивченням цієї теми займалися М. І. Флейчук, В. М. Соловійов, Мовчан А.В. та ін.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі питань теорії і практики виявлення, розкриття і розслідування злочинів у сфері запобігання корупції та розробка на цій основі методичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію даного процесу.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема порівняльно-правовий метод, діалектичний метод пізнання, статичний, системний тощо.

Сутність дослідження. Закон України «Про запобігання корупції» дає визначення терміну «неправомірна вигода», а саме – «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав» [1].

Найбільш інформативним елементом криміналістичної характеристики неправомірної вигоди є спосіб його вчинення, по 100% кримінальних справ включає в себе дії з прийому-передачі грошей, цінностей, іншого майна, отримання переваг майнового характеру. Він є квінтесенцією розглянутих посягань, в яких відображається поведінка як тих, хто надає неправомірну вигоду, так і тих, хто її отримує, а також посередників і інших співучасників. Спосіб одержання неправомірної вигоди тісно пов'язаний з механізмом слідоутворення, детермінований предметом посягання, галуззю діяльності одержувача, характером дій (бездіяльності), які виконуються за винагороду тощо.

Неправомірна вигода характеризується високою латентністю. У зв'язку з цим зростає значення комплексного системного підходу до розкриття і розслідування вищезазначених посягань, що вимагає раціонального поєднання гласних (процесуальних) і негласних (оперативно-розшукових) заходів.

В залежності від характеру даних про час передачі неправомірної вигоди, типові ситуації початкового етапу розслідування корупційного правопорушення можуть бути класифіковані на дві групи: 1) перспективна, коли є інформація про майбутню передачу грошей, цінностей тощо; 2) ретроспективна, при якій надання неправомірної вигоди вже відбулось.

Необхідно дозволити виробництво особистого обшуку при огляді місця події, проведеного у рамках оперативно-розшукових дій під час затримання у

випадках, коли злочинці приховують при собі предмет неправомірної вигоди та інші речові докази.

Слід звернути увагу, що не менш важливим є момент встановлення кримінальної відповідальності за посередництво в корупційних діях, соціально обумовлене як поширеністю одержання та надання неправомірної вигоди, здійснюваних через посередника, так і небезпекою даного діяння для нормального функціонування державної влади. При цьому встановлення кримінальної відповідальності за таке посередництво покликане заповнити прогалину в правовій основі протидії неправомірної вигоди в цілому і має поширюватися на сприяння отриманню та наданні неправомірної вигоди, яка не застосовується до пособництва в скоєнні останніх.

Встановлення кримінальної відповідальності за посередництво в наданні та отриманні неправомірної вигоди покликане попередити розростання корупційних зв'язків вже на стадії їх виникнення, перервати реалізацію умислу в наданні та отриманні неправомірної вигоди, не допустити переростання окремого факту неправомірної вигоди в корупційний промисел, особливо у вигляді такого його прояву, як діяльність злочинних співтовариств (злочинних організацій) за участю посадових осіб державних органів влади і установ.

Висновки. Головним способом запобігання та протидії корупції є належність нормативної бази в Україні. Пріоритетним напрямком розслідування є встановлення криміналістично значущих ознак, що характеризують суб'єктів неправомірної вигоди, яким притаманні як загальні ознаки, властиві суб'єктам всіх видів злочинів (дефекти правосвідомості), так і специфічні ознаки, типові тільки для аналізованої категорії злочинів (бажання будь-якими засобами досягти поставленої мети). Стосовно до розслідування злочинів, пов'язаних з неправомірною вигодою, слід з'ясувати три групи обставин: 1) професійні та ділові якості одержувача, його можливість впливати на інших посадових осіб з метою сприятливого вирішення питання (для отримувача неправомірної вигоди); 2) особистісні якості (риси характеру, захоплення); 3) змішані (зв'язки тощо). Такий комплексний підхід дозволить всебічно вивчити особистість злочинця і уникнути численних помилок, що допускаються на практиці.

Зв'язки між суб'єктами аналізованого виду злочинів можуть мати разовий і систематичний характер, тобто перетворюватися в сформовану систему отримання неправомірної вигоди. Залежно від цього слід виділити три типи особистості: ситуативний – одержання неправомірної вигоди в конкретній ситуації, що характерно, в основному, для подяки; ситуативно-кримінальний тип, який формується в суперечливому мікросередовищі і обумовлений несприятливою з моральною і правовою точок зору ситуацією. У цьому випадку вирішальне значення має взаємодія особистості і соціального середовища. У той же час злочинну поведінку у представників даного типу може не відповідати тим планам, які вони будують. Ситуативно-кримінальний тип включає в себе переважно осіб, які отримують

неправомірну вигоду, що характеризуються нестійкістю загальної спрямованості особистості, прагненням до збагачення.

Посередництво слід визнати кримінально караним незалежно від розміру отриманої суми, цінностей тощо, тобто не пов'язувати злочинність даного діяння зі значним розміром предмета надання та одержання неправомірної вигоди.

На сьогодні в Україні в галузі запобігання, протидії, розслідування та розкриття корупційних правопорушень проведена велика робота:

1) прийнято Закон України «Про запобігання корупції», в тому числі ряд антикорупційних законодавчих актів;

2) впроваджено антикорупційну стратегію на вищому державному рівні;

3) визначено напрямки боротьби із корупцією.

Найдоцільніший спосіб запобігання та протидії корупції – це ліквідація причин та умов, що спричиняють її утворення та сприяють її існуванню.

З цією метою слід регулярно збільшувати авторитет та вплив державної служби, посилювати мотивацію у виді матеріальної вигоди, відповідного суспільно-правового та матеріально-технічного забезпечення, зокрема підвищити рівень відповідальності за вчинення правопорушень у сфері протидії та запобігання корупції.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: закон України від 18.10.2019 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. (дата звернення: 30.10.2019).

Садченко Олександр Олексійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ

СУТНІСТЬ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Будь-яка наука, у тому числі й теорія судової експертизи, оперує певною системою понять і визначаючих її термінів. Однозначне їх розуміння є необхідною умовою правильного використання наукових положень. Термін «методика» використовується у криміналістичній літературі давно, він став звичним і для мови судових експертів.

Різним аспектам методики проведення судової експертизи, приділяла увагу значна кількість науковців, які досліджували експертну методику як вид практичної діяльності, як наукову категорію, як стандарт, як нормативний документ. З даного питання існують праці Т. Аверьянкової, М. Бондар, С. Бичкової, А. Вінберга, В. Гончаренка, Ф. Джавадова, Н. Клименко, М. Митричева, Д. Мирського, І. Пирога, А. Полтавського, В. Орлової, М. Сегая, М. Щербаковського, О. Шляхова та інших авторів. Однак, як свідчить аналіз наукової та методичної літератури, опитування судових експертів, ця проблема має давню історію і до сьогодні залишається невирішеною низка проблем як теоретичного так і практичного характеру.

Загальним для усіх довідкових видань є розуміння методики як «сукупності правил, методів, способів доцільного проведення будь-якої роботи» [1, с. 522; 6, с. 43]. У цих виданнях, наявна вказівка на структуру, складові частини (сукупність правил, методів, способів), а також на її призначення (призначення для доцільного проведення будь-якої роботи).

О. Р. Шляхов дає таке визначення експертної методики: це система методів, прийомів і технічних засобів, що застосовуються для вирішення конкретних завдань у певній послідовності» [5, с. 17].

У спеціалізованих довідкових виданнях експертна методика тлумачиться як система рекомендацій щодо вибору застосування методів дослідження даного роду (виду) судової експертизи та формування необхідної матеріально-технічної бази дослідження [9, с. 222–223].

На думку В. С. Мітрічева, методика експертного дослідження – це цілеспрямоване і системне використання сукупності прийомів і методів, з найбільшою ефективністю, що призводить до вирішення певного роду питань [5, с. 18].

Усі ці визначення експертної методики є похідними від поняття системи (сукупності методів). Тлумачення методики як процесу, як діяльності щодо використання сукупності прийомів та методів невірне, оскільки методика – це порядок, програма певного виду діяльності, а не сама діяльність.

Д. Я. Мирський висловив точку зору, що поняття методики як системи методів хоча і правильне в принципі, однак по суті є характеристикою структури методики експертного дослідження, а не самого поняття. Очевидно у визначенні повинна бути вказівка на роль методики в якості керівництва до дії експертів [4, с. 26].

Визначення Д. Я. Мирським методики експертного дослідження, на нашу думку є досить вдалим, воно ставить на перше місце саме сутність, функціональну роль цієї категорії, наповнює її «живим» змістом, наближує до практичної судово-експертної діяльності, актуалізує при цьому «виробничий» потенціал системи методів.

М. Є. Бондар, комплексно дослідивши експертну методику, сформулювала не тільки авторську концепцію поняття експертної методики, але й розробила класифікацію її за різними підставами. На її думку,

експертна методика це програма вирішення експертної задачі, що складається із послідовних практичних і розумових операцій, які спрямовані на пізнання властивостей, зв'язків і ознак об'єктів, що досліджуються з використанням системи певних методів і засобів [1, с. 17].

У цьому визначенні відображені основні риси експертної методики як основної категорії судово-експертної діяльності, а саме: а) розкрита її сутність і призначення; б) є вказівка на зв'язок методики з об'єктом дослідження; в) вказівка на структуру і зміст методики; г) вказівка щодо використання системи методів.

Таким чином, не дивлячись на певну дискусійність існуючих визначень, можна вести мову про те, що терміносистема «експертна методика», яка є основним у теорії судової експертизи, наразі цілком сформувалась.

Експертна методика як високо спеціалізоване методологічне знання у силу притаманних їй функцій безпосередньої регламентації наукової діяльності, повинна мати чітко виражений нормативний характер [6, с. 78].

Певною мірою це передбачено ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій», в якому визначено те, що лабораторія повинна підтвердити, що вона може правильно використовувати стандартизовані методики, перед тим як розпочати випробування або калібрування.

Однак, залишається невирішеним питання стосовно того, що ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення», який визначає поняття у галузі видавничої продукції, передбачено тільки «методичні рекомендації» та «методичні вказівки», як різновиди виробничо-практичних видань, а от за «методики» взагалі не згадується. Така ситуація є неприпустимою, оскільки «методичні рекомендації» та «методичні вказівки» тільки близькі за змістом до «методики», та не є взаємозамінні [3; 10].

На сьогодні, усі експертні підрозділи Експертної служби МВС України акредитуються за стандартом ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій», яким регламентовано, у тому числі, розроблення процедур або методик з певним змістом і структурою, окремі автори запропонували загальну уніфіковану структуру експертних методик, яка б відповідала положенням цього стандарту.

Так А. В. Іщенко, Ю. І. Палеха, Ю. Ю. Ярослав, А. О. Полтавський, запропонували наступний уніфікований зміст і структуру експертної методики:

1. Вихідні дані, які повинні включати, зокрема, найменування експертної галузі та методики.
2. Зміст, перелік розділів.
3. Вступ.
4. Основний текст: 4.1) об'єкт дослідження; 4.2) експертні завдання, типові питання, що вирішуються методикою; 4.3) технічні засоби та

інструментарій; 4.4) об'єкт дослідження – порівняльні зразки; 4.5) умови експертного дослідження; 4.6) стадії експертного дослідження.

5. Предметний показчик.

6. Інформаційно-довідкові дані.

7. Бібліографічний список [3, с. 642–643].

Однак, недостатньо лише розробити відповідну методику, перед її використанням експертами, вона повинна пройти відповідну процедуру, так би мовити «об'єктивної оцінки та рекомендації для використання експертами». Це передбачено ст. 8 Закону України «Про судову експертизу», згідно до якої, методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних і судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації у порядку, що визначається Постановою Кабінету Міністрів від 02.07.2008 № 595, якою затверджений Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз.

Держателем Реєстру методик проведення судових експертиз є Міністерство Юстиції України. На сьогодні цей реєстр містить 1229 методик за 15 класами. Наявність такого реєстру експертних методик, безумовно, є позитивним моментом але залишається проблемне питання із доступом до зареєстрованих методик та їх практичним використанням експертами, слідчими, прокурорами, суддями та захисниками.

Таким чином, проблематика пов'язана із експертними методиками, на сьогодні залишається невирішеною. До проблем теоретичного характеру можна віднести: неоднозначність у розумінні експертної методики, її структури, процесу паспортизації, атестації, стандартизації і сертифікації. Проблеми практичного характеру стосуються процедури розроблення, впровадження, апробації і використання експертами й іншими учасниками кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Бондарь М. Е. О понятии «экспертная методика». *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1990. Вып. 40. С. 13–19.

2. Великий тлумачний словник української мови. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

3. Іщенко А. В., Палеха Ю. І., Ярослав Ю. Ю., Полтавський А. О. Задokumentовані методики експертного дослідження: нові погляди та сталі положення. *Криміналістика XXI століття: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 25–26.11.2010). Харків : Право, 2010. С. 639–644.

4. Мирський Д. Я. Понятие и структура методики экспертного исследования. *Обобщенная модель методического руководства по судебной экспертизе. Проблемы теории судебной экспертизы: сб. науч. Трудов ВНИИСЭ*. Москва, 1980. Вып. 44. С. 24–41.

5. Митричев В. С. Общие положения криминалистического идентификационного исследования материалов документов. *Труды ВНИИСЭ*. Москва, 1974. Вып. 8. С. 16–22.

6. Плесовских Ю. Г. Судебно-экспертное исследование: методология, методика, метод. *Известия Иркутской государственной экономической академии*. 2005. № 3–5. С. 77–79.

7. Словарь основных терминов судебных экспертиз / отв. ред. А. И. Винберг, А. Р. Шляхов, А. А. Эйсмэн. Москва : ВНИИСЭ, 1980. 92 с.

8. Шляхов А. Р. Предмет и система криминалистической экспертизы. *Труды ВНИИСЭ*. 1971. Вып. 3. С. 16–21.

9. Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т. В. Аверьяновой, Е. Р. Россинской. Москва : Юристъ, 1999. 552 с.

10. Ярослав Ю. Ю. Полтавський А. О. Уніфікація структури методик експертного дослідження. *Судова експертиза. Сучасний стан та перспективи розвитку*: тези доповідей. Київ : МЮ України, 2010. С. 66–69.

Саковський Андрій Анатолійович,
директор навчально-наукового
інституту №2 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
ННІ №2 НАВС, к.ю.н., доцент

СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ ЯК СУБ'ЄКТ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У сучасних умовах успішний розгляд та винесення справедливих та обґрунтованих судових рішень потребує застосування спеціальних знань, а одним із суб'єктів застосування спеціальних знань є судовий експерт. Як зазначено у ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», судовими експертами в нашій країні можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань [2]. За результатом експертного дослідження експерт складає висновок, що є джерелом доказів у провадженні. Судовий експерт є самостійним учасником процесу, а для забезпечення його незалежності від впливу будь-яких органів і осіб законодавством передбачено гарантії незалежності судових експертів та їх рівність при здійсненні професійної діяльності [4, с. 41].

Спробуємо проаналізувати досвід європейських країн щодо статусу судового експерта при здійсненні правосуддя. Правова регламентація судово-експертної діяльності у більшості країн Європи базується на кримінально-процесуальному законі, а відомчі нормативні акти регулюють внутрішній

порядок діяльності та систему організації. Модель правоохоронної системи будь-якої країни індивідуальна, оскільки виникає та розвивається під впливом різних факторів і в конкретних історичних умовах. Наприклад, у Франції існує кілька регіональних судово-експертних лабораторій, що очолюються центральною лабораторією у м. Ліон. У Німеччині у кожній землі (Bundesland) працює своя незалежна судово-експертна лабораторія, федеральні поліцейські формування мають власні відділи для проведення спеціальних експертиз та досліджень. У невеличких країнах (наприклад, Нідерландах) існує тільки одна судово-експертна лабораторія.

Слід зазначити, що у європейських країнах поширені дві основні організаційні системи судової експертизи. Для першої системи визначальним є орієнтування на спеціальні (у тому числі експертні) установи, а для другої – на конкретних спеціалістів, включених до списків судових експертів або таких, що мають ліцензію на право проведення судової експертизи.

У більшості європейських країн експертно-криміналістична служба разом з іншими поліцейськими підрозділами знаходиться під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ. Наприклад, у Великобританії експертно-криміналістична служба (The Forensic Science Service – FSS) знаходиться у структурі МВС та є важливою ланкою у роботі поліції щодо розкриття, розслідування та попередження злочинів. Але по деяким специфічним видам досліджень законом передбачена можливість залучення спеціалістів приватних криміналістичних лабораторій [1].

У деяких країнах Європи експертно-криміналістична служба підпорядкована Міністерству юстиції (наприклад, у Нідерландах та Португалії) або Міністерству оборони у складі озброєних поліцейських формувань (наприклад, у Франції, де історично два поліцейських формування залучені до судово-експертної діяльності: Національна жандармерія та Національна поліція).

Можлива також і інша організація та підпорядкованість експертних служб. Наприклад, в деяких країнах судово-експертні лабораторії можуть бути у складі Міністерства юстиції, а також аналогічні підрозділи знаходяться в структурі Міністерства внутрішніх справ (така система поширена в Іспанії та у Польщі). Судові лабораторії щодо біомедичних досліджень в окремих країнах (наприклад, у Словаччині), входять у склад університетів [5].

Таким чином, в більшості європейських країн судово-експертна служба є різновидом державної служби та підпорядковується державним правоохоронним відомствам (Міністерству внутрішніх справ, Міністерству юстиції або Міністерству оборони).

Звичайно, професійна підготовка експерта грає ключову роль при оцінюванні його кваліфікації у всіх європейських країнах, але вимоги до такої підготовки різняться, як і правові норми та судові правила. У більшості країн кваліфікаційні вимоги до судового експерта мають відповідати певним стандартам, що потребують у претендента певних знань та досвіду.

Наприклад, в Австрії вимагають досвіду роботи не менш 5 років у конкретних галузях судової експертизи та криміналістики, а в Іспанії судовому експерту необхідна академічна ступінь.

У країнах романо-германського права (наприклад, у Нідерландах) більшість судових експертів проводять експертизи та дослідження за зверненням поліції, а не суду. В країнах англосаксонського права (наприклад, у Великобританії) зазвичай експерт залучається однією зі сторін процесу та розглядається як експерт з боку захисту чи обвинувачення. Потрібно підкреслити, що Рада Європи значну увагу приділяє організації діяльності судових експертів, а також їх належності до конкретного відомства, оскільки від цього залежить, з якої сторони (захисту чи звинувачення) він буде залучений.

Зазвичай, судовий експерт у законодавстві більшості країн Європи розглядається як незалежна особа. Але у багатьох європейських країнах судові експерти одночасно є офіцерами поліції, тому їх діяльність має певні обмеження. Якщо експерт безпосередньо брав участь у процесі розслідування злочину у складі слідчо-оперативної групи, то це може вплинути на його неупередженість при проведенні досліджень. Наприклад, у Німеччині поліцейському, що брав участь у розслідуванні, як судовому експерту можна висловити недовіру. А у Франції поліцейські мають право проводити експертизи тільки у визначених сферах діяльності (зокрема, дактилоскопічну або автотехнічну). Таким чином, в європейських країнах належність особи до визначеного відомства накладає певні обмеження на участь у проведенні експертиз та досліджень.

У більшості країн Європи суд, прокуратура або інший компетентний орган державної влади офіційно призначає експерта у випадку необхідності проведення судової експертизи. Найчастіше органи поліції звертаються до експертів під час проведення процесуальних дій на стадії попереднього розслідування, а прокуратура чи суд – під час судового слідства (за виключенням деяких країн, де, наприклад, як у Німеччині, органи поліції мають право залучати експертів тільки на стадії судового слідства).

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що відомча юрисдикція судових експертів не має вирішального значення при їх призначенні для провадження судової експертизи. Відомства повинні забезпечувати судовим експертам дійсну незалежність та не впливати на провадження експертиз. Для цього потрібно удосконалювати правове регулювання цієї форми судово-експертної діяльності та розвивати альтернативну незалежну судову експертизу, забезпечуючи рівні можливості [3]. Якість експертних послуг, звичайно, залежить від конкурентних умов між учасниками судово-експертної діяльності, що також дозволяє забезпечувати дотримання одного з основних принципів цієї діяльності – незалежності судового експерта. Таким чином, для підвищення ефективності судово-експертної діяльності в Україні, буде доцільним дослідження, аналіз та впровадження найкращих надбань

європейського досвіду правового регулювання, організації та практики залучення судових експертів при здійсненні правосуддя.

Список використаних джерел

1. Никитина И. Э. Международное сотрудничество по уголовным делам в сфере судебно-экспертной деятельности : Монография. 2013. -148 с.

2. Про судову експертизу : Закон України зі змінами та доповненнями, внесеними законами України від 04.10.2019 р. № 187-IX (ред. від 1 січ. 2019 р.) URL [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12) (дата звернення 01.11.2019).

Романенко Л. М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн. URL <http://pravoznavec.com.ua/period/article/2241/%D0>.

3. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

4. Скрипник М. Мировой опыт в судебно-экспертной деятельности. URL [https:// ua-expert.com/news/svitoviy-dosvid-u-sudovo-ekspertniy-diyalnosti/?fbclid=IwAR0HIycRlunadQ4ZxcYAAr5hIP6SIXVugF9fVjjzKCt3hfgGzBy7XMzLXn0](https://ua-expert.com/news/svitoviy-dosvid-u-sudovo-ekspertniy-diyalnosti/?fbclid=IwAR0HIycRlunadQ4ZxcYAAr5hIP6SIXVugF9fVjjzKCt3hfgGzBy7XMzLXn0).

Самодін Артем Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Черговим кроком трансформації національного кримінального процесуального законодавства, відповідно до потреб судово-слідчої практики протидії злочинності, стало впровадження нормативно-правової регламентації інституту кримінальних проступків у формі змін та доповнень до КК України та КПК України на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII (далі – Закон) [2]. Уведення зазначених положень у сферу кримінальних процесуальних відносин має свої позитивні аспекти, наприклад, спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання всіх кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, сприятиме зменшенню навантаження на органи досудового слідства, що у свою чергу слугуватиме пришвидшенню досудового слідства по тяжким та особливо

тяжким кримінальним правопорушенням та зменшить кількість фактів необгрунтованої тяганини при розслідуванні злочинів невеликої тяжкості [3]. Водночас, сьогодні, висловлена й законодавча ініціатива про відтермінування набуття чинності Законом як мінімум на один рік, тобто з 1 січня 2021 року [4], адже поки що не всі органи кримінальної юстиції, у компетенцію яких згідно чинного кримінального процесуального законодавства (ст. 216 КПК України), входить здійснення досудового розслідування щодо діянь, які належать до категорії кримінальних проступків, готові до здійснення цієї діяльності (не створені відповідні підрозділи, не підготовлені виконавці та т. ін.), що може призвести до відповідних складнощів у правозастосуванні [5].

Окремою проблемою у питаннях запровадження інституту кримінальних проступків є й особливості та форми використання спеціальних знань. Зокрема, у криміналістичній літературі вказується на те, що безпосереднє використання спеціальних знань здійснюється слідчим або судом, а опосередковане –реалізується у формі: залучення спеціаліста до участі у слідчій дії; надання спеціалістом консультацій; призначення судової експертизи [6, с.19].

Відповідно до положень п. 25 ст. 3, статей 71 та 72 КПК України спеціаліст як учасник кримінального провадження є особою, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. На відміну від спеціаліста, у ч. 1 ст. 69 КПК України, законодавець визначає експерта як особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. У зв'язку із цим, варто звернути увагу на те, що поняття «спеціаліст» та «експерт» у сфері кримінального судочинства не тотожні та відрізняються як процесуальним статусом цих учасників так й формою відображення результатів їх діяльності у матеріалах кримінального провадження [7, с. 7].

Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні нерозривно пов'язано з такими процесуальними категоріями як «слідчі (розшукові) дії», «джерела доказів», «призначення та проведення експертизи».

У зв'язку із цим, досить цікавим є нормативний підхід до цього питання у положеннях Закону. Зокрема, відповідно до пропонованих змін у КПК України, статтею 298¹ (Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки), пропонується визнавати процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених ч. 2 ст. 84 КПК України, також є

пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Отримання доказів з таких процесуальних джерел, відповідно до ст. 300 КПК України (Слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші дії під час досудового розслідування кримінальних проступків), можливе до внесення відомостей про кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а їх використання у кримінальному провадженні щодо злочину можливе лише на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

У свою чергу, ч. 2 ст. 298² КПК України (Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок), передбачає особливий порядок використання спеціальних судово-медичних знань. Зокрема, затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений ст. 286¹ КК України, з ознаками перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування. Про результати такого медичного освідування (висновок спеціаліста за наявності) особа інформується під час вручення повідомлення про підозру (ч. 2 ст. 298⁴ КПК України), а у разі незгоди з результатами такого медичного освідування або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи.

На перший погляд, такі законодавчі новели дійсно слугуватимуть виконанню завдання кримінального провадження щодо швидкості розслідування та мають елементи процесуальної економії ресурсів органів досудового розслідування з огляду на суспільну небезпечність окремих категорій кримінальних правопорушень (злочини та кримінальні проступки). Водночас, є й інший бік цього питання, у формі окремих правових та тактико-криміналістичних колізій закладених такими формулюваннями. Наприклад, не надаючи поняття «висновок спеціаліста» (хоча у ч. 1 ст. 101 КПК України надається поняття «висновок експерта»), Закон зазначає, що він має відповідати вимогам до висновку експерта. Якщо ж звернути увагу на вимоги ст. 102 КПК України, то у висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза; місце і час проведення експертизи; хто був присутній при проведенні експертизи; перелік питань, що були поставлені експертові; опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом; докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;

обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання; відмітка про попередження про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Тому виникає питання, щодо правових підстав (наприклад, присвоєння кваліфікації судового експерта, попередження про відповідальність за завідомо неправдивий висновок) та повноти відображення таких даних у висновку спеціаліста, з огляду на процесуальну форму висновку експерта, яка визначена кримінальним процесуальним законодавством. Тому вважаємо доцільним, визначити окремою правовою нормою як поняття так й вимоги до змісту такого висновку.

Не зовсім вдалою правовою позицією Закону є й відсутність норми про врегулювання питання щодо правових підстав та результатів отримання доказів у випадках знімання показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, як безпосередньої форми використання спеціальних знань під час роботи слідчо-оперативної групи на місці події.

Наведені нами, окремі проблеми впровадження у практику діяльності Національної поліції України інституту кримінальних проступків, з огляду на використання спеціальних знань під час їх розслідування, у подальшому потребують перегляду певних формулювань у відомчих нормативно-правових актах, а також їх розгляду в теорії криміналістики.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Пояснювальна записка до проекту Закону України від 20.04.2018 № 7279-д. *Верховна Рада України*. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.

4. Про внесення змін до Розділу II «Перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 №2617-VIII». (щодо відтермінування часу вступу в дію) : Проект Закону України від 18.09.2019 № 2155. *Верховна Рада України*. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66893.

5. Про внесення змін до Розділу II «Перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 №2617-VIII». (щодо відтермінування часу вступу в дію) : Пояснювальна записка до Проекту Закону України від 18.09.2019 № 2155. *Верховна Рада України*. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66893.

6. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

7. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : навчальний посіб. / Є. Ю. Свобода, А. В. Кофанов, А. В. Самодін та ін. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.

Сароян Рінсіме Мгерівна,

здобувач ступеня вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Овсянник Анастасія Віталіївна,

здобувач ступеня вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Павлова Наталя Валеріївна,

доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ГІПНОЗУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Криміналістичні знання складаються із суспільних, технічних та інших неправових наукових знань. Саме з цих знань витікають засоби і методи виявлення, фіксації, вилучення, дослідження доказів, а також стратегічні прийоми розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, особливості застосування доказів. Між тим, не всі знання є традиційними і визнані науковцями та практикаками.

Так, є криміналістичні знання, що застосовуються в розслідуванні злочинів і апробовані наукою та практикою, тобто набутки сучасних природничих, технічних, суспільних та інших наук. Водночас, все більшого обговорення набувають психоенергетичні знання, що показують виняткові

здібності психічної діяльності людини і у криміналістиці називаються «нетрадиційні».

Серед нетрадиційних знань пріоритетне значення має гіпноз. Слід сказати, що на протязі 19-20 століття явище гіпнозу набрало популярності та зацікавленості до цього феномену всього світу. Одним з перших на значенні гіпнозу акцентував увагу відомий вчений І. П. Павлов, який обґрунтував теорію щодо впливу слова однієї людини на процеси вищої нервової діяльності іншої.

Натомість, на сьогодні виникає низка питань щодо можливості використання гіпнозу на досудовому та судовому провадженні, його правомірності та допустимості доказів, отриманих шляхом застосування нетрадиційних знань.

Видатну роль у вивченні гіпнозу відіграли такі вчені, як Парацельс, Месмер, Бред, Шарль та інші. Також на науковому рівні гіпноз був обґрунтований вченим О. Бутлеровим. Він припустив, що рух нервових струмів в організмі подібний до взаємодії електричних струмів у провідниках, і пояснив фізичну природу сигналів від мозку однієї людини до мозку іншої [1, с. 98].

Один з найбільш відомих дослідників гіпнозу В. Л. Райков в ході багаторічних експериментів дійшов до переконання про надзвичайно широкі можливості застосування гіпнозу в задачах психологічного характеру, пов'язаних з психофізіологічною мобілізацією людини, розвитком її пам'яті, уваги, здатності до творчості та ін., що має чимале значення і у правоохоронній діяльності [2, с. 112-113].

Метод гіпнозу за кордоном застосовувався та набув найбільшого поширення у США. Там його використовували у багатьох гучних справах. Наприклад, Допит Альберта Десалво, відомого як "Бостонський душитель", тривав 50 годин. У частині допиту, яка проводилась під гіпнозом, Десалво описував вбивство Евелін Корбін, пригадавши подробиці, зокрема стосовно її здоров'я, які вона називала у розмові з ним. Гіпноз дав поштовх і розслідуванню справи Теодора Банді, визнаного винним у вбивстві більш ніж 30 жінок. Свідок НітаНері, бачила вбивцю, однак не встигла його роздивитись, будучи у стані гіпнозу безпомилково вказала на його фото серед багатьох інших. СемШеппард, обвинувачений у вбивстві власної дружини, пройшовши процедуру допиту в стані гіпнозу, пригадав подробиці ночі вбивства, власне наявність в домі незнайомого чоловіка та його прикмети, та був виправданий [3, с. 3].

Через відсутність наукового обґрунтування механізму використання гіпнозу в якості криміналістичного методу в Україні, деякі вчені вважають, що цей метод не зовсім готовий для використання. Так, О. А. Вакулик вважає, що в Україні на сьогоднішній день не існує законних підстав вдаватися до гіпнозу в інтересах правоохоронних органів чи будь-якої категорії суб'єктів КПК. При цьому показання, що надані особою в стані

гіпнотичного сну, не можуть служити доказами (в процесуальному значенні цього слова)» [4, с. 281].

Інші вважають, що за наявності добровільності і щирого бажання допитуваного на проведення з ним гіпнорепродукції, одержання показань у такий спосіб є допустимим і правомірним, оскільки завжди залишає право вибору, й останнє слово – за допитуваним. Це переформується з висловленням О.Р. Ратінова щодо того, де закінчується право і починається примус: межа між психічним насильством і правомірним впливом визначається наявністю волі вибору тієї чи іншої позиції [5, с. 163].

Нормативно правова база, яка існує в Україні стосовно застосування такого психологічного явища як гіпноз знаходиться на низькому рівні, оскільки регулюється лише ч. 3 ст. 32 Закону України про «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р, в якому вказано, що «З метою запобігання шкоди здоров'ю населення застосування гіпнозу, навіювання, інших методів психологічного і психотерапевтичного впливу дозволяється лише у місцях та в порядку, встановлених Міністерством охорони здоров'я України» [6].

Розглядаючи допустимість застосування такого засобу здобуття криміналістично значущої інформації, як гіпноз, слід зауважити, що ніяких конкретних заборон щодо застосування такого методу ні в Конституції, ні в КПК, ні в інших нормативних актах не існує. Однак, немає і конкретних заборон щодо застосування його в межах кримінального судочинства. Сучасна теорія криміналістики вже має певні напрацювання в цьому напрямі на теоретичному рівні. Результати ж його застосування в інших країнах надають підстави сприймати такий метод як серйозний інструмент у боротьбі зі злочинністю.

Завдяки цьому методу створюється можливість прояснити прогалини у раніше даних показаннях, усунути наявні в них суперечності та неточності, пов'язані зі зміною та зникненням спогадів з часом, зумовлених природними процесами. Отримана таким чином інформація важлива не тільки з метою виявлення і переслідування винних осіб, але й для зняття підозри з невинних, їх реабілітації, а також в інтересах інших цілей розслідування.

Список використаної літератури

1. Клименко М., Клевцов О. Возможности использования в расследовании злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних та спеціальних знань і методів // Право України. 1998. № 1. С. 95-100.
2. Райков В. Л. Гипнотическое состояние сознания как форма психического отражения / В. Л. Райков // Психологический журнал. 1982. № 4. С. 112–114.
3. Mystery magazine web: (Forensic Hypnosis in Famous Court Cases) / Cheryl Ritzel is the author of Beginner's Luck (2003), Drop Dead (2003) and Runner's High (upcoming release Winter 2004) // Published Summer 2004, Volume II.: URL: <http://translate> (дата звернення 12 жовтня 2019 року).

4. Вакулик О. А. Нетрадиційні методи допиту: тезидопов. та повід. на наук.- практ. конфер. [«Криміналістика у протидії злочинності»], (Київ, 16 жовтня 2009 р.) / О. А. Вакулик. К. : Хай-Тек-Прес, 2009. С. 279–281.

5. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей / Ратинов А. Р. М.: ВШ МООП СССР, 1967. 290 с.

6. Про Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801 -ХІІ.: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page?text=%E3%B3%EF%ED%EE%E7> (дата звернення 12 жовтня 2019 року).

Сатиренко Дмитро Олександрович,
завідувач відділу дактилоскопічних
досліджень лабораторії
криміналістичних видів досліджень
Київського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

Федченко Володимир Васильович,
заступник директора центру - завідувач
лабораторії криміналістичних видів
досліджень Київського науково-
дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПЕРЕВІРОК ЗА ДАКТИЛОСКОПІЧНИМИ ОБЛІКАМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Значну роль в дактилоскопії відіграє ідентифікація особи за криміналістичними обліками.

Криміналістичні обліки створюються з метою використання їх для запобігання, виявлення, розкриття і розслідування злочинів та інших правопорушень при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства, а також з метою підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень. [2, с. 3].

Необхідність в ідентифікації особи за слідами рук виникає не тільки для встановлення злочинців. Використання дактилоскопічних обліків дає змогу виконувати і соціальну функцію, яка направлена на встановлення осіб невідомих трупів, безвісно зниклих, раптово померлих та тих, хто постраждав від стихійного лиха або став жертвою катастроф.

На жаль, діючий Кримінальний процесуальний кодекс України, не містить згадки про криміналістичні обліки, хоча проти доказового значення дактилоскопічної інформації ніхто не заперечує. Проте залишається невизначеним, яким чином згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України правоохоронні органи можуть використовувати результати перевірок у процесі доказування. Справді, виглядає нелогічним, що слідчий має право залучати до кримінальної справи довідку про наявність у підозрюваного попередньої судимості, а про результати перевірки за дактилоскопічними обліками – ні. На нашу думку, доречним було б у випадках встановлення за картотеками, які функціонують в Експертній службі МВС, обставин, що мають значення для розслідування злочинів, складати довідку, близьку за змістом до висновку експерта. Таку довідку повинен складати фахівець, котрий має право проводити експертні дослідження об'єктів, за якими проводилася перевірка. Висновки, надані в довідці, мають бути аргументованими та супроводжуватися ілюстративним матеріалом. Результати перевірок за обліками експертних підрозділів не можуть бути вирішальними, вони повинні оцінюватися слідчими або судом у комплексі з іншими доказами. Достеменність їх підтверджують у різні способи, в тому числі проведенням судової експертизи.

Такі країни, як ФРН, Ізраїль, Швейцарія, Чехія, Казахстан та Угорщина, пішли шляхом створення єдиних над великих масивів дактилоскопічної інформації в центральних експертних підрозділах. Таким чином практично об'єднуються дактилоскопічні обліки експертно-криміналістичних підрозділів та інформаційних центрів. Для забезпечення цієї роботи використовують автоматизовані дактилоскопічні інформаційні системи «Morpho» (Франція), «IAFIS»(США).

В Україні на сьогоднішній час з метою отримання і обробки дактилоскопічної інформації застосовуються сучасні інформаційні технології, створені програмно-технічні комплекси АДС «Дакто 2000», які дають змогу оперативно здійснювати пошук необхідних відомостей про конкретні дактилоскопічні об'єкти і осіб серед великої кількості даних.

Дактилоскопічний облік складається з:

- дактилокартотек – масиву дактилокарт невпізнаних трупів; безвісно зниклих осіб та осіб, які були піддані дактилоскопіюванню;
- слідотек – реєстраційних карт слідів рук, які вилучені під час оглядів місць вчинення кримінальних правопорушень за фактами нерозкритих злочинів та безвісного зникнення осіб [1, с.2].

Останнім часом щодо формування дактилоскопічних обліків існують такі проблемні питання:

- підрозділами Національної поліції значно знизилось поповнення дактилокартотек;
- значна кількість дактилокарт надається з неякісними відбитками (відтисками), що унеможливує порівняння;
- якість заповнення дактилокарт не відповідає вимогам наказу від

11.09.2001 №785 «Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України» [1].

На нашу думку необхідне налагодження співпраці з підрозділами поліції та іншими правоохоронними органами щодо призначення та проведення судової дактилоскопічної експертизи і поповнення автоматизованої дактилоскопічної ідентифікаційної системи та максимізація ефективності судово-експертної діяльності під час розслідування кримінальних правопорушень (направленні інформаційних листів, проведення круглих столів з слідчими, проведення практичних занять з інспекторами-криміналістами). Вищезазначене позитивно вплине на результати роботи при проведенні судової дактилоскопічної експертизи та перевірок по АДІС «Дакто-2000» з встановлення особи (осіб), яка скоїла кримінальне правопорушення.

Сьогодні диктує нам про необхідність більш широкого застосування дактилоскопічних обліків в Україні, це нагальна потреба для активізації міжнародного співробітництва для протидії тероризму, організованій транснаціональній злочинності, нелегальній міграції, торгівлі людьми, відмиванням коштів здобутих злочинним шляхом.

Список використаних джерел

1. Наказ від 11.09.2001 №785 «Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України».
2. Наказ від 10.09.2009 №390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС».

Словінський Віталій Казимирович,
заступник завідувача відділу
забезпечення діяльності Черкаського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України, кандидат технічних наук

ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖ НА АВТОМОБІЛЯХ З ДИЗЕЛЬНИМ ПАЛЬНИМ

Упродовж 2018 року на транспортних засобах виникло 4 346 пожеж (у 2017 році – 4 212 пожеж; +3,2 %), що становить 5,5 % від загальної кількості пожеж в Україні. Унаслідок цих пожеж загинуло 22 людини (у 2017 році – 18 людей; +22,2 %), що становить 1,1 % від загальної кількості загиблих в Україні. Загибелі дітей не зареєстровано (у 2017 році – 1 дитина). На

згаданих пожежах отримали травми 55 людей (у 2017 році – 80 людей; - 31,3 %), у тому числі 3 дітей (у 2017 році – 1 дитина).

Пожежами було знищено та пошкоджено 3 924 одиниці техніки. Матеріальні втрати від пожеж склали 972 млн 446 тис. грн., що становить 11,7 % від загальної суми збитків.

Серед транспортних засобів найчастіше горіли:

- легкові автомобілі (3 209 проти 3 158 пожеж; +1,6 % або 73,8 % від загальної кількості пожеж на транспортних засобах);
- вантажні автомобілі (462 проти 448 пожеж; +3,1 % або 10,6 %);
- автобуси (285 проти 248 пожеж; +14,9 % або 6,6 %).

Причинами виникнення пожеж на деяких транспортних засобах протягом 2018 року стали підпал, порушення правил пожежної безпеки при проведенні електро, газозварювальних робіт, необережне поводження з вогнем під час паління, необережне поводження з вогнем, недоліки технології виробництва, перегрів (руйнування рухомих деталей) унаслідок тертя, розгерметизація паливної (газової) системи, несправність електричних систем

Пожежна безпека автомобілів багато в чому визначається розташуванням паливного бака. Найбільш поширеним є той варіант, коли паливний бак розташовується позаду транспортного засобу - в багажному відсіку або під ним. Встановлення паливного бака в безпосередній близькості до двигуна, що дозволяє зменшити довжину паливопроводу і збільшити загальну надійність подачі палива збільшує пожежну небезпеку і перевантаження коліс переднього або заднього моста відповідно при передньому чи задньому розташуванні двигуна. Тому в автомобілях з переднім розташуванням двигуна паливний бак розміщується позаду. На автомобілях з невеликою місткістю паливний бак розміщується збоку, знизу або ззаду. В автомобілях із заднім розташуванням двигуна паливний бак знаходиться спереду. У «безпечних» автомобілях паливні баки розташовані в межах бази автомобіля: У передньопривідного автомобіля з розташуванням двигуна спереду найбільш раціональним є розташування паливного бака за заднім сидінням. В цьому випадку знижується ймовірність загоряння палива при бічному і фронтальному ударах. У той же час ця ймовірність дещо збільшується при ударі ззаду.

До найважливіших внутрішніх джерел виникнення пожежі у автомобілі відносяться – нагріті поверхні при порушенні герметичності паливної системи або системи змащування. У працюючому автомобілі є дві зони максимальних температур:

- моторний відсік;
- зона випускного тракту від колектора до вихлопної труби глушника.

У двигуні внутрішнього згоряння температура відпрацьованих газів по довжині випускного тракту становить 800-830 °С, а температура поверхонь 710-770 °С. Зрозуміло, що це дуже висока температура, вона вища за температуру самозаймання більшості паливно-мастильних матеріалів, які використовуються в транспортних засобах. В автомобілі паливо може

накопичуватися тільки в нішах двигуна і в деяких місцях моторного відсіку. Оскільки моторні відсіки не герметизовані, в них існує інтенсивний повітрообмін з навколишнім середовищем. У цьому випадку концентрація парів у зоні випаровування палива обмежується верхньою межею в залежності від швидкості повітря в цій зоні. При швидкості повітря 0,15-0,18 м/с концентрація парів не може перевищити 0,01 мг/л. При швидкості 0,25-0,3 м/с – 0,001 мг/л. Враховуючи, що швидкості повітря у моторних відсіках автомобілів перевищують наведені значення на порядок і більше (1,5 - 5 м/с), концентрація парів або палива, що накопичилось, не може досягти небезпечних значень і займання виключається [1, ст.382]. Але порушення герметичності паливного баку чи виливи з запасної канистри в багажному відділенні, враховуючи, що густина парів дизельного пального значно більша за густину повітря, веде до швидкої появи суміші з небезпечною концентрацією.

Дизельне пальне.

Найбільш вірогідні місця витoku – витік із запасної канистри в багажнику, в гаражі або іншому місці зберігання; підтікання з баку (внаслідок утворення в ньому дірочок або внаслідок нещільно закритої кришки); негерметичність в системі паливопроводу або у підкапотному просторі (внаслідок негерметичності чи несправності паливного насосу).

Як і бензин, дизельне пальне має відчутний запах і утворює добре видимі плями, що викликає невідкладні дії з усунення несправності.

Вірогідність не помітити несправність і в цьому випадку дуже мала, але все-таки існує.

Найлегша фракція найбільш летючого дизельного пального марки «А» (за ГОСТ 305-82) починає википати при температурі 150⁰С, що відповідає знов-таки нонану, тиск насиченої пари якого при 30⁰С [2, ст. 654] складає 6 мм рт. ст. Але за фракційним складом цього вуглеводню в дизельному пальному дуже мало. Переважну більшість складають фракції, що мають температуру кипіння 255-322⁰С. Так що за модель можна взяти пентадекан з температурою кипіння 270⁰С. Нижня концентраційна межа поширення полум'я найбільш небезпечних дизельних палив марок «Л» та «З» за ГОСТ 305-82 визначається як 0,5 % (об) [2, ст.266]. Тиск насиченої пари пентадекану при 30⁰С [2, ст.668] менший за 1 мм рт. ст. Отже [3, ст.145], при даній температурі в закритому приміщенні пари бензину можуть знаходитися з концентрацією не більше $1 \times 100 / 760 = 0,13$ об. %. Це означає, що навіть потрапляння в приміщення відкритого вогню вибуху або пожежі не викличе.

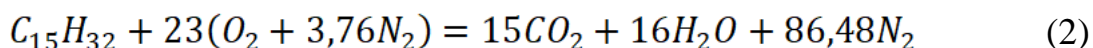
Зрозуміло, це не означає, що в такому приміщенні можна розпалювати багаття чи курити. Але випадкове потрапляння в приміщення відкритого вогню скоріше за все вибуху не викличе. Загорання тут можливе лише при безпосередньому піднесенні джерела підпалювання до поверхні рідини.

Молекулярна маса пентадекану складає 212 атомних одиниць маси. Густина парів пентадекану при температурі в 30⁰С (303К) дорівнює $212 \times 273 / (22,4 \times 303) = 8,52$ кг/м³. Густина повітря при тих же умовах –

1,14 кг/м³. Отже, пари дизельного пального, як і пари бензину, будуть змішуватися з повітрям в нижній частині багажника, гаража чи підкапотного простору. Але, на відміну від парів бензину, до небезпечної концентрації при 30⁰С справа не дійде.

А от температура самоспалахування дизельних палив навіть нижча, ніж температура самоспалахування бензинів, і коливається в межах від 210⁰С (для палива марки «Л» за ГОСТ 305-82 до 370⁰С (для авіаційного 91/115) [2, ст. 266]. Це означає, що при такій температурі загорання можливе навіть без відкритого вогню, наприклад при потраплянні пального на розпечену поверхню глушника. При безпосередньому піднесенні джерела підпалювання до поверхні рідини або потраплянні рідини на розпечену поверхню загорання цілком вірогідне. В такому випадку тепло від джерела запалювання або від розпеченої поверхні викличе підвищення температури поверхневого шару рідини. При температурі в 60-70⁰С випаровування додаткових порцій горючих парів викличе підвищення концентрації цих парів над поверхнею до 0,5 % (об), тобто до нижньої концентраційної межі поширення полум'я. Спалахування цих додаткових порцій парів викличе додаткову кількість тепла, додаткову кількість парів і, як наслідок, поширення полум'я на всю поверхню або вибух.

Температура згорання дизельних палив 1100⁰С (1373К) [3]. Температура вибуху буде на 15-20⁰С більшою [3, ст.133], тобто близько 1400К, що в даному випадку теж суттєвого значення не має. При повному перетворенні суміші пентадекану з повітрям у продукти згорання (вибуху) один моль пентадекану при реакції з 23 молями кисню і 86,48 молями нітрогену [3, ст32].

утворює 117,48 молі продуктів згорання. Тобто, об'єм суміші при гіпотетичних нормальних умовах збільшився б у 1,07 рази. Враховуючи ж збільшення температури з 303К до 1400К можна спрогнозувати, що тиск вибуху в замкненому об'ємі дорівнюватиме

$$(760 \times 1,07 \times 1400) / 303 = 3760 \text{ мм рт. ст., тобто біля } 5,0 \text{ атм.}$$

Список використаних джерел

1. Расследование пожаров: Учебник /Под редакцией Г. Н. Кириллова, М. А. Галишева, С. А. Кондратьева, 68 рисунков, 15 таблиц. - СПб.: Санкт-Петербургский университет Государственной противопожарной службы МЧС России, 2007. - 562с.

2. Пожаро-взрывоопасность веществ и материалов и средства их тушения. Справочник. Под редакцией А. Н. Баратова и А. Я. Корольченко. Книга вторая – М: Химия, 1990. – 384 с.

3. Єлагін Г. І., Шкарабура М. Г., Кришталь М. А., Тищенко О. М. Основи теорії розвитку та припинення горіння. Частина 1 – Черкаси: 2004 –

Сокиран Федір Михайлович,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СЛІДЧИМ І СПЕЦІАЛІСТОМ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ЕКСПЕРТИЗ

Під час розслідування кримінальних правопорушень між його учасниками виникають проблеми взаємодії і конфлікти, особливо між слідчим і спеціалістом, в деяких випадках при підготовці судових експертиз. В криміналістичній літературі даним проблемам приділялась певна увага, але хотілось зупинитися на деяких її аспектах.

У процесі юридичного регулювання відносин, що виникають у суспільстві у якості функціонального елемента відбувається безпосереднє або опосередковане спілкування людей, які так чи інакше поєднані цими відносинами і наділені певними правами та обов'язками. Є цілком очевидним, що на рівні спілкування будь-які юридичні відносини мають однакову психологічну природу, механізми вчинення яких є надзвичайно важливими для удосконалення правового регулювання в усіх сферах життя суспільства. Не є виключенням і спілкування між слідчим і спеціалістом при розслідуванні кримінальних проваджень, в процесі якого, деколи виникають психологічні конфлікти.

В даний час нестримно зростає роль спеціальних знань в розслідуванні злочинів, в тому числі судових експертиз. Багато в чому це пов'язано, в першу чергу, з розвитком технологій, що дозволяє злочинцям здійснювати традиційні правопорушення новими способами. Відтак робота слідчого потребує широкого використання технічної і консультативної допомоги спеціалістів при призначенні експертиз.

Спеціаліст має спеціальні знання і володіє навиками застосування сучасних науково-технічних засобів. Через це слідчий і спеціаліст знаходяться в стані постійного контакту при вирішенні професійних завдань, між ними виникають певні стосунки, вивчення яких представляє серйозний інтерес для забезпечення психологічної підготовки майбутніх слідчих і спеціалістів.

Аналізуючи багаточисельні і різноманітні взаємодії слідчого, слід зауважити, що конфліктні ситуації в його діяльності переважають головним

чином з підозрюваним (обвинуваченим), свідками і потерпілими, тоді як стосунки з особами, які сприяють розслідуванню (спеціалістами), залишаються на наш погляд, без належної уваги. Проте залишені поза увагою соціально-психологічні закономірності при побудові відносин з спеціалістом можуть негативно вплинути на процес розслідування, а також і на його консультативну роль при призначенні експертиз.

Прийнято вважати, що взаємовідносини між цими суб'єктами діяльності є стосунками кооперації, повноцінної співпраці. Проте, при уважному аналізі можна відмітити, що вони мають досить складну психологічну картину і що є підстави говорити про наявність в них елементів конфліктності.

Аналіз практичної діяльності правоохоронних органів вказує на те, що ключовою ланкою виникнення конфліктів між слідчим і спеціалістом є недосконалість чинного законодавства, а також протиріччя в особистих якостях вказаних учасників кримінального судочинства.

Ключовими словами у визначеннях конфлікту є «зіткнення», «протиріччя», «протиборство». У психології управління під конфліктом розуміється система стосунків, процес розвитку взаємодії, який заданий відмінностями суб'єктів, що беруть участь у ній (по інтересах, цінностях, діяльності).

Виходячи з періоду виникнення і процесуальних особливостей, конфлікти, які виникають між слідчим і спеціалістом умовно можна розділити на два види: що виникають на початковому етапі розслідування, і при проведенні процесуальних і слідчих (розшукових) дій.

Для початкового етапу розслідування злочинів властиві конфлікти, що виникають на ґрунті організаційного характеру. До таких конфліктів відносяться наступні: небажання виїзду «цивільного» спеціаліста для огляду місця події у складі слідчо-оперативної групи, неналежне сприяння слідчому у виявленні, закріпленні, вилученні слідів і речових доказів, можливі випадки умисного знищення спеціалістом слідів та речових доказів, конфліктні ситуації, що виникають при призначенні експертиз.

Конфліктні ситуації негативно впливають на хід досудового слідства, а саме знижується можливість отримання первинної доказової інформації, слідство провадиться поверхнево, неякісно, залишаються недослідженими істотні обставини розслідуваної події і підібрані необхідні матеріали і зразки для призначення і проведення відповідних судових експертиз.

Знання причин конфліктів, які виникають між слідчим і спеціалістом визначає ефективність методів боротьби з їх наслідками.

Причини конфліктів, що найчастіше виникають між слідчим і спеціалістом, можуть бути визначені як внутрішньоособові і міжособові.

Внутрішньоособовий конфлікт розуміється, як зіткнення інтересів, потреб, потягів особи, що виникають за умови їх зразкової паритетності по інтенсивності і значущості, але різній спрямованості. Дана категорія причин включає проблеми окремої особи, що ускладнюють її взаємодію з іншими

людьми, наприклад, неадекватна, частіше занижена самооцінка; проблема «вибору» рівнозначних цілей поведінки або «ухилення» від однаково небажаних наслідків. В даному випадку дуже ефективним способом усунення конфліктів є рекомендації «адресовані» самооцінці, а саме, звернення до позитивних якостей особи спеціаліста, а також дія на інтелектуальну сферу, яка пояснює небажані наслідки конфліктної поведінки.

Витоки внутрішньоособового конфлікту спеціаліста полягають в протиріччі між формальним статусом спеціаліста в розслідуванні злочину і значенням його спеціальних знань для встановлення істини у кримінальній справі. Таким чином, в наявності невідповідність формального і реального пізнавального статусу спеціаліста в окремих ситуаціях розслідування. В умовах безпосереднього контакту (наприклад, при огляді місця події) це протиріччя може вилитися в міжособовий конфлікт між слідчим як організатором розслідування і спеціалістом як носієм спеціальних знань, які забезпечують йому привілейованість і високу професійну самооцінку.

Причинами міжособових конфліктів є взаємовиключні цінності, цілі і завдання взаємодіючих осіб. Конфлікти саме цієї природи найчастіше зустрічається при взаємодії слідчого і спеціаліста в процесі розслідування злочинів. В даному випадку йдеться про сформовані антагонізми позицій, а не про помилку або сумнів окремої особи, яка потребує допомоги в вирішенні її внутрішнього конфлікту.

Встановивши причину конфлікту, слідчий зобов'язаний прийняти заходи до його подолання. Криміналістикою розроблений досить широкий спектр тактичних прийомів, направлених на подолання конфліктних ситуацій. Вибір того або іншого прийому залежить від особистих якостей спеціаліста і причини, що спонукали його до конфлікту.

Для попередження конфліктів між слідчим і спеціалістом слід дотримуватися декількох основних правил:

- 1) чітко розділити обов'язки і сформулювати окремі доручення;
- 2) дотримувати правила і норми професійної культури, бути тактовним, ввічливим і уважним один до одного;
- 3) до думки кожного необхідно відноситись з повагою;
- 4) при розбіжності думок потрібно об'єктивно і всесторонньо обговорювати і зважувати аргументи кожної сторони;
- 5) критичні зауваження один одному необхідно висловлювати по-дружньому, без явних або прихованих особистих висновків.

Одним з найважливіших чинників успішного подолання конфліктної ситуації є встановлення психологічного контакту між слідчим і спеціалістом, результатом якого є взаєморозуміння і довіра, особливо до спеціаліста з боку слідчого при використанні його допомоги при призначенні експертиз.

Якщо особа спеціаліста буде попередньо ретельно вивчена, то під час слідчої (розшукової) дії представляється можливим правильно сприйняти і оцінити всю ту інформацію, яка виходить від неї в процесі спілкування. Якщо слідчий заздалегідь знає звички спеціаліста, особливості його

поведінки, мовних зворотів, прийомів бесіди тощо, то зможе правильно оцінити і зрозуміти, чому у процесі спілкування в тому або іншому місці він проявив або не проявив їх.

Тільки аналіз особових якостей спеціаліста дозволить детально прогнозувати хід слідчої (розшукової) дії. Так, зокрема, без попереднього вивчення особи спеціаліста не можна з досить високою мірою вірогідності передбачати його дії і поведінку, хід і результат виконання ним своїх функцій.

На базі такого прогнозування слідчий визначить свої дії, направлені на те, аби усунути фактори, які надалі негативно впливатимуть на належне виконання функцій спеціалістом при виборі матеріалів для експертного дослідження.

У взаєминах слідчого і фахівця повинні планувати пошана, ділова співпраця, довіра. У разі потреби слідчий може вказати спеціалістові його помилки, наприклад, спроби вирішувати питання правового характеру, виходити за межі своєї компетенції.

Недопустимий психологічний вплив на спеціаліста у вигляді:

- а) нав'язування спеціалістові владної думки, своєї версії;
- б) психологічний тиск з використанням службового положення, авторитету;
- в) вимоги у виборі того або іншого методу попереднього дослідження речового доказу.

В результаті такої дії у спеціалістів знижується критичність розуму, спостережливість, уважність, точність оцінок.

При проведенні слідчих (розшукових) дій спілкування між спеціалістом і слідчим носить самий різний характер: від епізодичних службових зустрічей, до постійної ділової співпраці. Вирішальними критеріями вибору спеціаліста є компетентність, об'єктивність, незацікавленість в результаті справи.

Перед проведення слідчої (розшукової) дії слідчий повинен вибрати такого спеціаліста, який найбільшою мірою придатний для участі в даній слідчій (розшуковій) дії по своїх професійних знаннях і навиках, психічних якостях, проявленій ним активності. В якості спеціаліста також бажано залучати людину, яка не лише має в своєму розпорядженні необхідні знання, але і по своїх психічних якостях, особистому досвіду найбільшою мірою здатний виконати необхідні дії і часто в несприятливих умовах розслідування.

Але проблема взаємодії і подолання психологічних конфліктів між слідчим і спеціалістом при розслідуванні злочинів, в тому числі і при призначенні судових експертиз, на наш погляд, не повністю вирішена та врегульована як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. Г. Критерії допустимості психологічного впливу на досудовому слідстві / В. Г. Гончаренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – № 3. – 107-116с.

2. Клименко Н. І. Актуальні питання судової експертизи / Н. І. Клименко // Взаємодія слідчого зі спеціалістами експертних підрозділів ОВС у ході дослідчої перевірки: проблемні питання: наук.-практ. семінар, 23 груд.2011 р., м.Київ. –2012. 60-66с.

Старушкевич *Анатолій*
Володимирович, доцент, професор
кафедри фінансових розслідувань
факультету підготовки,
перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників податкової
міліції Університету державної
фіскальної служби України, кандидат
юридичних наук

ДОНАУКОВИЙ ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ МЕТОДІВ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ (ПЕРВІСНЕ СУСПІЛЬСТВО)

Будь-яка наука виникає під впливом потреб суспільства, а розвивається як з урахуванням зміни потреб практичної діяльності членів суспільства, так і у відповідності до своїх внутрішніх закономірностей. Досягнення науки впливають на практику і в свою чергу сприяють виникненню нових потреб. Унаслідок цього, розвиток як злочинної діяльності, так і діяльності з розслідування кримінальних правопорушень можна передбачити і розробити нові засоби практичної діяльності до виникнення в них гострої необхідності. Значну допомогу у вирішенні цих питань надає знання історії [1, с. 12].

Знання про методи розслідування кримінальних правопорушень виникли в ході спільної людської діяльності ще задовго до зародження криміналістики як науки [2, с. 3–6; 3, с. 5–6 та ін.].

Виникнення знань про методи розслідування кримінальних правопорушень було відповіддю на запити практики. Задовго до виникнення держави та права, окремі групи людей почали усвідомлювати, що важливою умовою їх життєдіяльності є організація спільних дій, і не просто організація, а саме ефективна організація таких дій. Це призвело до необхідності вироблення правил спільної поведінки людей у процесі їх життєдіяльності. Такі правила почали пронизувати усі сфери спільної діяльності людей, зокрема полювання, оброблення землі, товарообмін, участь у військових діях та інші.

Однак, не всі члени людської спільноти вважали за потрібне дотримуватися правил поведінки запроваджених у побуті, праці, військових діях. Порухення загальноприйнятих правила поведінки, окремими членами

людської спільноти створювало загрозу її існуванню. Відповідно, такі порушення загальноприйнятих правил поведінки, викликали потребу здійснювати дії, спрямовані на встановлення особи яка порушила ці правила. Разом із встановленням особи, що порушила загальноприйняті правила поведінки, виникла потреба в ізоляції порушника.

Потреба встановити особу, що порушила загальноприйняті правила, зумовила необхідність *«відтворити минулу подію»*, адже стало цілком зрозуміло, що порушення правил відбувається в минулому, і без з'ясування його обставин, встановити особу порушника неможливо. Процес відтворення минулої події, з метою встановлення особи порушника загальноприйнятих правил, з часом почав називатися *«розслідуванням»*. Усвідомлюючи процес такого розслідування, суб'єкти його здійснення дійшли винувку, що в цілому це нелегка справа, адже розслідуване порушення загальноприйнятих правил завжди відбувалося в минулому і потрібно було відтворити саме *«минулу подію»*, яка зазвичай, мало ким спостерігалася. Суб'єкти розслідування порушення загальноприйнятих правил усвідомили й те, що процес *«відтворення минулої події»* можливий шляхом узагальнення певних відомостей (інформації), яку можна отримати дослідивши наслідків минулої людської діяльності, що залишаються у навколишньому середовищі де вона здійснювалася.

Згодом, суб'єкти розслідування порушення загальноприйнятих правил зрозуміли, що об'єктивніше і швидше відтворити минулу подію за наслідками людської діяльності, можливо лише шляхом використання особливих засобів (як матеріальних такі і інтелектуальних). На момент виникнення потреби у таких *«особливих засобах»* розслідування порушених правил, людській спільноті стало зрозуміло, що з цією метою можна використати засоби, які розроблялися людьми з для ефективнішого полювання на тварин. Адже здавна, мисливці на тварин отримували про них інформацію, слідкуючи за слідами залишеними лапами таких тварин, за пошкодженою тваринами рослинністю, за залишками утвореними в ході харчування тварин і таким іншим. Певні засоби відтворення події минулого, були створені у людських спільнотах в ході протидії супротивнику. Так, давні племена використовували здібності окремих членів людської спільноти вести розвідувальну діяльність, користуючись при цьому інтелектуальними засобами розпізнаванням діяльності супротивника за певними наслідками, які у подальшому почали розумітися як *«наслідки людської діяльності»* або *«сліди»*. Отже, ми можемо стверджувати, що ще на етапі первісного суспільства, у доісторичний період, людським спільнотам стало зрозуміло, що використовуючи певні інтелектуальні методи (засоби), можливо відтворити подію минулого, шляхом *«упорядкування відомостей (інформації) про наслідки (сліди) здійсненої у минулому людської діяльності»*. Окремо, детальніше, суб'єкти розслідування порушення загальноприйнятих правил почали звертати увагу на різновиди наслідків людської діяльності (слідів), що залишалися на поверхні у вигляді різноманітних деформацій:

вдавлення на поверхні ґрунту, поламані гілки дерев, залишені предмети людської діяльності та інші матеріальні зміни, які могла реально споглядати людина, та відомості про які, можна було узагальнювати використовуючи певні інтелектуальні методи. Безумовно, стало зрозуміло, що окремі відомості про минулу подію можна отримати шляхом здійснення розпитування очевидців події, або осіб які отримали відомості про подію від інших суб'єктів людської спільноти.

Звичайно, на той час, не всі учасники людської спільноти були суб'єктами розслідування порушення загальноприйнятих правил. Завдання перед такими суб'єктами ставилися спільнотою до якої вони належали, або це була їх власна ініціатива. Однак, кожного разу, у випадку порушення загальноприйнятих правил поведінки окремими суб'єктами, завдання поставало типове: «виявити наслідки певної людської діяльності», «пов'язати їх між собою», «зрозуміти обставини, тобто «картину» події, яка відбулася в минулому».

У первісному суспільстві, в доісторичний період, такі функції виконували старійшини родів (племен) або їх помічники, що вже мали певні навички виконувати схожі функції під час полювання на тварин. Згодом, у родах (племенах) почали виділятися члени цих спільнот, які досконаліше за інших володіли засобами (інтелектуальними прийомами) встановлення минулої події за наслідками (слідами) людської діяльності. Набуття окремими членами людських спільнот подальшого досвіду, сприяло накопиченню та узагальненню знань про процес відтворення минулої події за її наслідками (слідами) людської діяльності, про види таких наслідків (слідів), про засоби (прийоми інтелектуальної діяльності, а згодом і матеріальні знаряддя), що можуть використовуватися в процесі такого відтворення події минулого.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: курс лекцій. / под ред. М. К. Каминського, А. М. Каминського. Іжевск : Jus est. 2012. 358 с.
2. Крылов И. Ф. Криміналістическое учение о следах: монографія. Ленинград: изд-во Ленинградского университета, 1976. 195 с.
3. Турчин Д. А. Теоретические основы учения о следах в криміналістике: монографія. Владивосток: изд-во Дальневосточного университета, 1983. 269 с.

Суржан Богдана Петрівна,
провідний юристконсульт групи
юридичного забезпечення
Луганського науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

З набранням чинності 2 липня 2015 р. Закону України «Про Національну поліцію» на відповідні структурні підрозділи Національної поліції покладені обов'язки з профілактики та запобігання вчиненню правопорушень і адміністративних правопорушень [1]. Серед джерел доказів у справах про адміністративні правопорушення значне місце посідає висновок експерта. У разі коли виникає потреба в спеціальних знаннях, експерт призначається органом (посадовою особою), у провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення. Наприклад, при розгляді справи про адміністративне правопорушення у галузі охорони здоров'я населення за ч.1 ст.44 КУпАП уповноважена особа Національної поліції має право, визначене ст. 273 КУпАП, залучити експерта для надання висновку про визначення виду та обсягу вилученої речовини та її походження [2]. Нині приписи Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині участі експертів в розгляді справ про адміністративні правопорушення, зокрема в галузі охорони здоров'я населення, недосконалі та потребують доопрацювання, що зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Метою дослідження є визначення основних проблем у правовому регулюванні участі осіб, що мають спеціальні знання, а саме експерта спеціалізованої науково-дослідної установи МВС України, в процесі розгляду уповноваженою особою Національної поліції справ України про адміністративні правопорушення в галузі охорони здоров'я населення та розроблення пропозиції щодо удосконалення відповідного законодавства.

Варто зазначити, що питання призначення експертизи в адміністративному провадженні були досліджені О. З. Гладун, А. В. Іванов, М. А. Самбор, Н. О. Смілик, Н. В. Шахман та ін. Але тривалі процеси реформування процесуального законодавства цієї галузі права потребують нових досліджень та удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 222 КУпАП органи Національної поліції України розглядають справи про такі адміністративні правопорушення, як правопорушення визначені ст. 44 КУпАП «Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах» [2].

При розгляді справи за вказаним правопорушенням, ми можемо визначити, що протиправні дії – незаконне зберігання без мети збуту наркотичних засобів або психотропних речовин в невеликих розмірах. Але визначення предмету протиправних дій, а також обсягу вказаного предмету, можливо встановити лише за наявності спеціальних знань. А саме, спеціальні знання потрібні для визначення, чи відноситься вказаний предмет протиправних дій до наркотичних речовин, або до психотропних речовин та

прекурсорів, що включені до переліку, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 06.05.2000 №770 [3]. Окрім того, спеціальних знань потребує встановлення факту, чи відповідає обсяг вилученого предмету протиправних дій саме категорії «невеликі розміри», враховуючи приписи Наказу МОЗ 01.08.2000 № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» [4].

На нашу думку, уповноважена особа Національної поліції не має можливості органолептично дослідити вилучений об'єкт та відповісти на окреслені питання. Дослідити та дати обґрунтований висновок щодо належності вилученого предмету протиправних дій можливо лише за умови наявності спеціальних знань та відповідних спеціальних досліджень, а саме проведення експертизи.

Так, відповідно до ст. 273 КУпАП експерт призначається органом (посадовою особою), у провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення, у разі коли виникає потреба в спеціальних знаннях, у тому числі для визначення розміру майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, а також суми грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, які підлягатимуть конфіскації. З метою визначення постаті ініціатора залучення експерта при розгляді справи про адміністративне правопорушення саме за ст. 44 КУпАП звернемося до ст. 213 КУпАП, яка встановлює, що до органів, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення відносяться органи Національної поліції.

Тобто, підсумовуючи, можемо зазначити, що при залученні експерта у справі про адміністративне правопорушення по ст. 44 КУпАП діє саме посадова особа органів Національної поліції в межах свої повноважень.

Визначення саме сутності постаті самого ініціатора призначення експертизи є важливим та дає нам можливість з'ясувати, на підставі саме якого процесуального документу в межах розгляду справи про адміністративне правопорушення по ст. 44 КУпАП уповноважена особа Національної поліції має право призначити експертизу (залучити експерта).

Для з'ясування цього питання звернемося до відомчих нормативно-правових актів, якими керуються спеціалізовані державні експертні установи МВС, а саме до наказу МВС від 17.07.2017 № 591, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18 серпня 2017 р. за № 1024/30892 «Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України» (далі – Інструкція) [5].

Відповідно до абз. 2 пп.1 пункту 5 розділу I Інструкції підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом) (далі - Ініціатор) [4].

Відповідно до ст. 284 КУпАП по справі про адміністративне правопорушення, орган (посадова особа) виносить одну з таких постанов: про накладення адміністративного стягнення; про застосування заходів впливу, про закриття справи [2].

Окрім того посилення на процесуальні документи, які складаються в межах провадження у справі про адміністративні правопорушення ми можемо знайти в наказі МВС від 06.11.2015 №1376 «Про затвердження інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції», яким вказано вичерпний перелік процесуальних документів, які виносить уповноважена особа: про накладення адміністративного стягнення; про закриття справи [6].

Тому, опираючись на приписи ст. 284 КУпАП та п.11 розділу IV наказу МВС України від 06.11.2015 №1376, можемо зауважити, що законодавцем не було передбачено винесення постанови про призначення експертизи (залучення експерта), що є суттєвою прогалиною чинного законодавства України та унеможлиблює призначення експертизи в межах провадження справи про адміністративне правопорушення за ст. 44 КУпАП.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що роль осіб, які мають спеціальні знання, у процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення у зв'язку з незаконним виробництвом, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах, є дуже важливою, зокрема для якісної оцінки доказів та дотримання вимог щодо з'ясування всіх обставин справи.

Але незважаючи, що серед джерел доказування у справах про адміністративні правопорушення висновок експерта має велике значення, питання призначення експертизи недостатньо врегульовані чинним законодавством.

З метою удосконалення чинного законодавства стосовно призначення судової експертизи при розглядах справ про адміністративні правопорушення по ст. 44 КУпАП, пропонуємо внести зміни до наказу МВС від 06.11.2015 №1376, та викласти в такій редакції п. 11:

« У справі про адміністративне правопорушення посадова особа органу поліції, яка її розглядає, відповідно до статті 284 КУпАП виносить одну з таких постанов: про накладення адміністративного стягнення; про призначення експертизи; про закриття справи».

Список використаних джерел

1. Про національну поліцію. Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Закон України від 07.12.1984 № 8073-X URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

3. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Постанова Кабінету міністрів України від 06.05.2000 №770 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF>

4. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу. Наказ Міністерства охорони здоров'я від 01.08.2000 № 188. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00>

5. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. Наказ МВС від 17.07.2017 № 591 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17>

6. Про затвердження інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції. Наказ МВС від 06.11.2015 №1376. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15>

Суржик Вячеслав Геннадійович,
старший судовий експерт сектору економічних досліджень Чернігівського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру, кандидат економічних наук, доцент

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ПРИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ

Верховна рада України з прийняттям Кодексу адміністративного судочинства відкрила шлях становленню нового процесуального судочинства у сфері судового контролю за публічним управлінням, втілюючи в життя пріоритет конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина. Кодекс адміністративного судочинства України визначає юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, встановлює порядок здійснення судочинства в адміністративних судах [1].

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Із становленням адміністративного судочинства в Україні виникла гостра необхідність в широкому використанні різноманітних засобів доказування, серед яких значну роль відіграє судова експертиза, що призначається у справах про адміністративні спори та адміністративні провадження, вирішення яких становить компетенцію адміністративних судів. Прийнятий і введений в дію Кодекс адміністративного судочинства

України значно розширив правове регулювання спеціальних знань і судової експертизи як однієї з основних процесуальних форм їх використання в адміністративному судочинстві.

Питання використання спеціальних знань у судочинстві з певною періодичністю досить активно дискутуються в юридичній літературі. Розгортання цих дискусій можна прослідкувати в працях В. Д. Арсеньєва, О. Ф. Аубакірова, Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, Г. І. Грамовича, Ф. Е. Давудова, П. В. Данісявічюса, А. В. Дулова, П. П. Іщенко, Н. І. Клименко, З. О. Ковальчук, В. Я. Колдіна, В. К. Лисиченка, В. М. Махова, Г. М. Надгорного, А. Я. Паліашвілі, М. Я. Сегая, М. О. Селіванова, З. М. Соколовського, В. І. Шиканова, О. Р. Шляхова та багатьох інших вчених. Питаннями дослідження проблем використання спеціальних знань і судової експертизи в адміністративному процесі займалися вітчизняні й зарубіжні вчені, зокрема: Т. С. Волчецька, Б. Г. Габричидзе, В. М. Григор'єв, Є. В. Додін, В. Г. Драганов, Г. Л. Карпенко, Е. В. Кригін, Ю. П. Кузякін, М. В. Костицький, Ю. Я. Лоза, Л. М. Романенко, Б. В. Росинський, О. Р. Росинська, Е. Б. Сімакова-Ефремян, В. М. Хорьков, В. К. Шкарупа та ін. Розкриті ними питання важливі для загального розуміння сутності проблеми використання спеціальних знань в адміністративному судочинстві, але це не вичерпує всього різноманіття питань, що мають недостатню визначеність та неналежне теоретичне обґрунтування для ефективного використання можливостей судової експертизи як засобу доказування в адміністративному процесі. Більш глибокого дослідження потребують питання закономірностей загальних особливостей судових експертиз, які призначаються в адміністративному судочинстві, типологія і класифікація судових експертиз, оцінка висновку експерта тощо. Відсутність глибоких наукових досліджень з питань судової експертизи як основної форми використання спеціальних знань в адміністративному судочинстві обумовлює актуальність теми даної доповіді.

Сутністю судової експертизи при адміністративних правопорушеннях є об'єктивний аналіз експертом, який проводить відповідне дослідження, наданих йому об'єктів з метою встановлення фактичних даних, що мають значення для з'ясування обставин в адміністративному провадженні, а також будь-яка експертиза становить собою прикладне дослідження різного роду об'єктів, яке проводиться відповідно до правил, що визначені специфікою її предмета й колом необхідних для проведення експертизи відомостей з конкретних галузей науки і техніки. Закономірність загальних особливостей експертиз в адміністративному суді обумовили умови групування та узагальнення експертиз, їх типізації. Типовими в провадженнях про порушення податкового та митного законодавства є судово-економічні експертизи.

Адміністративне судочинство у сучасних умовах науково-технічного прогресу неможливе без використання досягнень природничих, технічних, економічних наук і використання знань експертів, які прийнято називати

«спеціальними знаннями». Можливості використання спеціальних знань у судочинстві далеко не вичерпані. Це пояснюється не лише розвитком методів дослідження різноманітних об'єктів, а й недостатнім використанням сторонами всіх можливостей, які надаються їм законодавством. Разом з тим, правильне розуміння особливостей використання спеціальних знань експертів може відігравати вирішальну роль у вітчизняному судочинстві в умовах змагальності та диспозитивності [3].

Виокремлення загальної теорії судової експертизи як самостійної дисципліни було запропоновано ще з часу, коли з'явилися перші значні наукові праці в цій галузі. Зокрема це праці: Б. Д. Сперанського «Експертиза у кримінальному процесі» (1925 р.), В. М. Нікіфорова «Експертиза у радянському кримінальному процесі» (1947 р.), М. О. Чельцова та Н. В. Чельцової «Проведення експертизи у кримінальному процесі» (1954р.), А. І. Вінберга «Криміналістична експертиза у радянському кримінальному процесі» (1956 р.), А. В. Дулова «Питання теорії судової експертизи у радянському кримінальному процесі» (1959 р.).

В монографії А. І. Вінберга під назвою «Криміналістична експертиза в радянському кримінальному процесі» представлено розгорнутий виклад поглядів автора на сутність і природу судової експертизи, її процесуальний статус, сучасні для того часу методики проведення експертних досліджень тощо. В цьому монографічному виданні містяться розділи, що мають концептуальне значення для теорії судової експертизи, а його концепція експертизи стала відправною для розробки в наступному не лише проблем експертиз цього класу, але й основ загальної теорії судової експертизи загалом, а надто – вчення про стадії експертного дослідження, його логіку й психологічні засади діяльності експерта. Судова експертиза, зокрема в адміністративному судочинстві, на думку автора, має юридичний характер, а експерта не можна вважати ні помічником слідчого або судді, ні їх консультантом, тому що експерт – це самостійна процесуальна фігура, яка має незалежний процесуальний статус [4].

Сьогодні в більшості країн Євросоюзу відбувається процес гармонізації й уніфікації систем судочинства шляхом впровадження загальних принципів, стандартів та правил правосуддя. В Україні потрібно також вирішувати ці питання шляхом доробки тих, що вже передбачені законодавством і принципово нових позицій, спрямованих на вирішення питань оцінки доказів в адміністративних справах, використання висновків експертів як доказів у адміністративному судочинстві.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства №2747-IV від 06.07.2005.
2. Закон України «Про судову експертизу» №4038-XII від 25.02.1994.
3. Експертизи у судовій практиці / [за заг. ред. В.Г. Гончаренка]. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 388 с.

4. Винберг А. И. Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе. Монография. М.: Госюризат, 1956. 220 с.

Толочко Олени Олегівна

здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр» навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,

старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ №2 НАВС

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В ОТРИМАННІ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Спеціаліст може брати участь в одержанні зразків для порівняльного дослідження. Згідно ч.1 ст.245 КПК України у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом. Під такими зразками розуміються - вірогідно приналежні конкретній особі зразки почерку, відбитки пальців рук, ступнів, зліпки зубів, взуття, проби крові, слини і тощо, що використовуються як порівняльний матеріал при експертному дослідженні рукописів, предметів зі слідами рук, ніг, зубів, документів і інших об'єктів.

У «Словнику основних термінів судових експертиз» подане наступне визначення: «Зразки – ідентифікуючі об'єкти, що безсумнівно похідні від об'єкта, що підлягає ідентифікації».

Таким чином, зразки можуть являти собою фіксоване відображення ознак інших матеріальних об'єктів, виступати у вигляді предметів, що володіють якостями, властивостями й ознаками великої групи аналогічних предметів або у вигляді зразків середніх проб.

Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 159-166 КПК України).

Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими КПК. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх,

якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Стаття 274 КПК України передбачає негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження може бути здійснене лише у випадку якщо їх отримання, відповідно до ст. 245 КПК неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження.

Повторне отримання зразків здійснюється відкрито згідно з правилами Кримінально-процесуального кодексу, якщо втрачається необхідність зберігати таємницю щодо факту дослідження попередніх зразків, отриманих негласно.

Кримінально-процесуальний кодекс передбачає вилучення вільних зразків, що виникли до моменту вчинення злочину і поза зв'язком з ним, і відібрання експериментальних, котрі одержують у процесі розслідування в результаті здійснення визначених досвідчених дій. Вільні зразки можуть вилучатися при проведенні обшуку, виїмки, вимагатися з організацій і установ. Експериментальні спеціально створюються для проведення даної експертизи за мотивованою постановою слідчого, у якій вказується, в зв'язку з чим, у кого і які саме зразки необхідно одержати. У якості таких зразків виступають зразки виробленого динамічного стереотипу даної людини (почерку, голосу), зразка-відображення частин його тіла (відбитки пальців рук, ніг, зліпки зубів), зразки проби (крові, волосся, життєдіяльності людини).

Закон дозволяє запрошувати для добору зразків спеціаліста. Якщо це зв'язано з ризиком заподіяння шкоди організму людини, то залучення спеціаліста обов'язково. Наприклад, тільки спеціаліст повинний вилучати зразки крові, робити гіпсові зліпки з зубів.

Одержання зразків для порівняльного дослідження - самостійна слідча дія. Допомога спеціаліста слідчому у доборі зразків доцільна на всіх етапах: підготовчому, робочому й заключному.

Функції спеціаліста на стадії його підготовки полягають в наданні допомоги слідчому при визначенні:

- підлягаючих одержанню зразків і їхньої кількості;
- кола учасників цієї дії;
- місць і часу його проведення;
- науково-технічних засобів і порядку їхнього використання;
- у створенні умов, що забезпечують придатність отриманих об'єктів для порівняльного дослідження.

Так, для одержання експериментальних зразків почерку підбирається визначений папір, пишучий прилад, створюються умови, наближені до умов написання досліджуваного документа.

У процесі добору зразків спеціаліст консультує слідчого з питань, що вимагають спеціальних знань, і здійснює дії, спрямовані на одержання, фіксацію й упакування зразків.

В даний час використовуються методики одержання різноманітних зразків – почерку, крові, голосу. Правильне застосування розроблених методик у значній мірі забезпечується участю відповідного спеціаліста, що використовує в цих цілях свої спеціальні знання.

Важливо відзначити, що в процесі вилучення зразків спеціаліст перевірить, чи відобразилися в них ті властивості, ознаки, особливості та інші, котрі маються в сліді (документі, речовому доказі), підметі дослідження. Зі сказаного випливає, що вся робота по підготовці, вилученню й оцінці зразків носить творчий, дослідницький характер. Невипадково добір зразків є однією з найважливіших форм живої участі експертів-криміналістів у розслідуванні злочинів. Правильний добір зразків має вирішальне значення для успішного рішення експертом поставлених задач.

За допомогою технічних засобів він під керівництвом слідчого не тільки одержує зразки, але і контролює цей процес. Так, у практиці зустрічаються випадки, коли злочинці намагалися спотворити зразки, що відбираються в них. Найчастіше це відбувається при доборі зразків почерку. Тому необхідна особлива увага, щоб вчасно припинити маскування почерку. Для цього розроблені спеціальні правила одержання зразків. Допомогти тут можуть і спеціальні прилади (варіографи), що реєструють перешкоди при русі ручки, олівця, що свідчать про спробу маскування почерку.

Спеціаліст може взяти участь і у визначенні придатності відібраних зразків для порівняльного дослідження.

В основу одержання зразків покладений експериментальний метод, що вимагає проведення спеціальних дій. Іноді виникають труднощі у фіксації ходу цієї слідчої дії й отриманих результатів. Допомогу в цьому також може надати спеціаліст, використовуючи для цього науково-технічні засоби фіксації.

Процес добору зразків протоколюється. Спеціаліст сприяє в описі проробленої роботи й отриманих об'єктів, правильному застосуванні спеціальної термінології.

Іноді слідчі одержання зразків для порівняльного дослідження покладають на експерта, якому доручається проведення експертизи. Так, вони доручають експерту взяти зразки крові в обвинуваченого для визначення її групової приналежності, направляють в експертну установу особу для витягу в нього піднігтьового змісту. Це суперечить закону і не відповідає процесуальному положенню і компетентності експерта-досліджувати представлений матеріал для вирішення питань, що вимагають застосування спеціальних знань. Він може одержувати зразки для порівняльного дослідження, але лише з речових доказів, представлених у його розпорядження слідчим. Так, якщо на експертизу надійшло знаряддя зламу і перешкода з його слідами, то експерт може цим знаряддям залишити на аналогічній перешкоді сліди і порівняти їх зі слідами, вилученими з місця події.

Таким чином, у ході одержання зразків спеціаліст:

- визначає їхню кількість і якість;
- з'ясовує умови, значимі для наступного дослідження, при яких повинні бути вилучені зразки;
- безпосередньо бере участь у їхньому одержанні;
- проводить попереднє дослідження отриманих зразків;
- здійснює їхнє упакування;
- допомагає кваліфіковано зафіксувати в протоколі слідчої дії порядок добору зразків;
- консультує слідчого з питань, пов'язаних з формулюванням завдання експерту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru/paran958#n958>.
2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
3. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні ОМП: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 3 листопада 2015 р. № 1339. МВС України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.
4. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Затверджено наказом МВС України від 3 листопада 2015 р. № 1343. МВС України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
5. Алексєєв О.О., Весельський В.К., В.В. Пясковський Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 320 с.
6. Криміналістика: Мультимедійний підручник / В.І. Перкін, П.Д. Біленчук, В.К. Весельський та ін. Київ, 2008.
7. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник [Текст] / [Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, 21.С.В. Самодін, О.Г. Волошин та ін.]. Вінниця: ТОВ «ні ланд-ЛТД», 2018. 432 с.

Удовенко Жанна Володимирівна,
доцент кафедри кримінального та кримінального процесуального права Національного університету «Києво-Могилянська академія», к.ю.н., доцент

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ГАРАНТІЯ НЕВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Тобто, права людини першого покоління, у тому числі і право на невтручання у приватне життя, є центральною суспільною цінністю, що підлягає захисту з боку держави.

Гарантії дотримання конституційних прав і свобод людини були предметом дослідження багатьох наукових праць. Необхідно розуміти, що система гарантій може зазнавати диференціації залежно від галузі права та виду правовідносин. Під кримінальними процесуальними гарантіями розуміються передбачені кримінальним процесуальним законом умови, засоби і способи щодо забезпечення прав учасників кримінального процесу та їх реалізації, захисту їхніх законних інтересів, а також здійснення правосуддя та виконання завдань кримінального провадження [2, с. 105].

Отже, судовий контроль є однією з гарантій дотримання прав і свобод людини та засобом забезпечення законності під час кримінального провадження. Водночас судовий контроль є окремою ланкою діяльності суду на стадії досудового розслідування. Як зазначає Я. О. Леон, сутність цього інституту полягає у контролі за додержанням прав і свобод людини під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення інших процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень. Окрім цього, судовий контроль створює належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування [3, с. 128].

Вирішення питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження входить до повноважень слідчого судді щодо здійснення судового контролю під час досудового розслідування, воно може супроводжуватися певними обмеженнями особистих, майнових та інших прав і свобод учасників кримінального провадження, у тому числі і права на невтручання у приватне життя. Таким чином, законодавець, усвідомлюючи можливість потенційного обмеження конституційних прав і свобод особи при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, покладає на слідчого суддю певні додаткові обов'язки. А саме, при розгляді клопотання про застосування заходу забезпечення слідчий суддя повинен застосовувати принцип пропорційності: порівнювати необхідність та важливість виконання завдань конкретного кримінального провадження з характером та ступенем обмеження прав і свобод людини. Окрім цього, слідчий суддя повинен брати до уваги та оцінювати можливість досягнення завдань кримінального провадження без втручання у приватне життя особи: на добровільній основі, з інших альтернативних джерел тощо.

Приватне життя може зазнавати певних втручань під час здійснення таких заходів забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей та документів, тимчасове вилучення майна та арешт майна. Це пов'язано з тим, що окремі речі чи документи можуть містити інформацію, пов'язану з інтимним чи сімейним життям особи. До того ж такі відомості можуть стосуватися не лише особистого життя особи, яка є учасником кримінального провадження, а й приватного життя інших осіб. У подібних ситуаціях простежується певний конфлікт між здійсненням ефективного досудового розслідування та дотриманням засади невтручання в особисте та сімейне життя особи. Додатковими гарантіями дотримання цієї засади є спеціальні норми КПК України, що регламентують здійснення окремих видів заходів забезпечення кримінального провадження. Зокрема, стаття 161 КПК України окреслює перелік речей та документів, щодо яких заборонено надавати тимчасовий доступ. Відповідно до частини 1 цієї статті такими речами та документами є:

- 1) листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;
- 2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією [4].

Додаткова охорона зазначених речей та документів пояснюється тим, що спілкування між захисником та його клієнтом є не лише елементом особистого життя осіб, але й складовою частиною права особи на захист, передбаченого кримінальним процесуальним законодавством.

Питання надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, врегульовано окремо. Відповідно до частини 6 статті 163 КПК України слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, окрім іншого, доведе можливість використання у якості доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів. Водночас, у статті 162 КПК України міститься перелік речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

Слід зупинитися на можливості отримання доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. Зазначений захід забезпечення кримінального провадження за своїм змістом перетинається з негласною слідчою (розшуковою) дією, передбаченою статтею 263 КПК України: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, яка є різновидом втручання у приватне спілкування. Розмежування наведених процесуальних дій міститься в інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення

кримінального провадження» від 5 квітня 2013 року № 223-558/0/4-13. Відповідно до пункту 17 зазначеного інформаційного листа тимчасовий доступ надається до документів, які містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрути передавання тощо. Такі відомості не дають можливості втрутитися у приватне спілкування, тобто отримати доступ до змісту інформації, що передається. Водночас зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (стаття 263 КПК України) є різновидом втручання у приватне спілкування, оскільки здійснюється доступ саме до змісту повідомлень будь-якого виду, що передається особою під час комунікації [5].

Іншим заходом забезпечення кримінального провадження, застосування якого може посягати на невтручання в приватне життя особи, є тимчасове вилучення майна. Слід детальніше зупинитись на питанні можливого вилучення під час обшуку електронних інформаційних систем, таких як мобільний телефон чи персональний комп'ютер. Зазначені речі можуть бути вилучені для вивчення фізичних властивостей, якщо вони містяться в переліку речей, для виявлення яких проводять обшук. Водночас важливо пам'ятати, що навіть законне вилучення таких електронних систем не надає права стороні обвинувачення вільно ознайомлюватись з інформацією, яка міститься на цих пристроях. Під час тимчасового вилучення електронних інформаційних систем особа зазнає посягання на недоторканність її права власності, тоді як при спробі ознайомлення з конкретними відомостями відбувається посягання на таємницю приватного спілкування. Це окремий вид втручання у приватне життя, і тому отримання інформації у таких випадках потребує окремої правової підстави. У подібних ситуаціях слідчий за погодженням прокурора або прокурор повинен подати клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів. І лише у разі задоволення такого клопотання сторона обвинувачення матиме право у передбаченому законом порядку ознайомитись з інформацією, що міститься в електронних інформаційних системах.

Отже, інститут судового контролю повинен створювати належні умови для реалізації засади невтручання у приватне життя. Ухвалюючи рішення, слідчий суддя має застосовувати принцип пропорційності, а також брати до уваги та оцінювати можливість досягнення завдань кримінального провадження без втручання у приватне життя особи.

Список використаних джерел

1. Конституція України станом на 1 верес. 2018 р. /Верховна Рада України. Харків : Право, 2018. 82 с.
2. Удовенко Ж. В. Гарантії невтручання в особисте і сімейне життя під час здійснення кримінального провадження// *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 1. С. 104-110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2017_1_19.

3. Леон Я. О. Судовий контроль під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження// *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2/1. 128-132 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Редакція від 18.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.11.2019).

5. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: лист Вищого спеціалізованого суду України № 223-558/0/4-13 від 05.04.2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13>. (дата звернення: 01.11.2019).

Федорова Олена Анатоліївна,

викладач дисциплін «судова медицина» та «судова психіатрія» кафедри правознавства приватного вищого навчального закладу «Фінансово-правовий коледж», кандидат медичних наук,

Федорова Сніжана Василівна,

студентка юридичного факультету приватного вищого навчального закладу «Фінансово-правовий коледж»

НЕОБХІДНІСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ПИТАНЬ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИПАДКАХ ПЕДОФІЛІЇ

Влітку 2019 року соцмережі сколихнули відомості про майже чи не щоденні випадки гвалтувань та розпусних дій щодо малолітніх осіб. Тому, актуальність теми обумовлена прицільним інтересом юридичної спільноти та суспільства загалом до цієї проблеми. Однак, судово-медична та судово-психіатрична, а також й юридична практика свідчать, що не лише більшість пересічних громадян, а й фахівців неправильно вживають термін та поняття «педофілія». Щойно з'являються відомості про будь-який статевий злочин щодо дитини, як деякі юристи-коментатори зі ЗМІ та соцмереж починають говорити про таке явище, як «педофілія», забуваючи при цьому, що в кримінальному праві виокремлюються лише поняття «згвалтування» та «розпусні дії», а поняття «педофілія» та «ефебофілія» у кримінальному та кримінально-процесуальному кодексах України взагалі не існує.

За даними міжнародних досліджень, поширеність істинної педофільної переваги сягає лише 1% та може сягати до 5% серед чоловіків з усієї популяції людей» [1]. До того ж, не кожен педофіл вчиняє злочини щодо дітей! Тому, в теорії судово-експертної діяльності в випадку статевих злочинів щодо дітей, слід пам'ятати, що «педофілія», згідно судово-психіатричних та судово-медичних даних – патологічний розлад статевої переваги (МКХ-10: F64.9), при якому у педофіла розвивається статевий потяг до дітей, які не досягли статевої зрілості[2, с.159]. При цьому мається на увазі не юридичне поняття статевої зрілості, а відсутність виражених вторинних статевих ознак у конкретної дитини. Також слід згадати, що в справжнього педофіла ця вада має переважно вроджене походження, і лише у виключних випадках – набуте. Ці ствердження підтверджуються новітніми науковими даними про те, що у осіб, які страждають на справжню педофілію, виявлено структурну мозкову аномалію, що полягає у недостатності нормального об'єму білої речовини головного мозку в лобних та тім'яних частках головного мозку, зменшенні мигдалевидних тіл, тощо. Отже, стає вочевидь, що патологічний статевий розлад у педофілів щодо дітей має конкретну об'єктивну причину і не тимчасовий, а постійний перебіг.

Наступний важливий факт стосовно педофілів полягає в тому, що його потяг, зазвичай спонукає педофіла не до узвичаєних статевих стосунків з дитиною за згодою чи з застосуванням сили, а до розпусних дій: роздягання, розглядання, доторкання статевих органів дитини, мастурбація в присутності малолітньої особи тощо. Тому, для об'єктивно проведеного процесу досудового розслідування та судового розгляду, а також для адекватного визначення кримінального покарання звинуваченого за статевий злочин щодо малолітньої чи неповнолітньої особи, важливо чітко розмежовувати поняття про справжню педофілію та ефебофілію, про розпусні дії та згвалтування.

Оскільки об'єктом розпусних дій найчастіше є дитина дошкільного чи раннього шкільного віку (коли мається на увазі розмежування педофілії чи іншого статевого злочину), слід пам'ятати й кілька важливих практичних моментів.

1. Дитина може не розуміти суть дій, скоєних щодо неї.

2. Малолітня жертва злочину може нафантазувати статевий злочин, якого насправді не відбувалось.

А, оскільки, «приписи ст.ст. 226, 227, 354 КПК України не враховують вікових властивостей дитини, розуміння яких може суттєво впливати на диференціацію тривалості допиту, стиль побудови комунікативної взаємодії з дитиною», то, через це, необхідно проводити опитування в присутності дорослих (батьків, опікунів, психологів)[3, с.9].

1. Розмови та згадки про обставини злочину є для дитини травмуючим фактором, тому, згідно міжнародної практики, вони повинні обмежуватись однократним вербальним контактом з потерпілою дитиною за допомогою методики «зеленої кімнати»[4, с. 296].

2. Оскільки проведення експертизи і досудового розслідування, та й судовий розгляд потребують в таких випадках участі багатьох фахівців, в кожному випадку, стосовно конкретної дитини, повинен застосовуватись комплексний підхід спеціалістів до вирішення основних питань розслідування.

З огляду на це, при проведенні досудового розслідування слід обов'язково залучати ще таких спеціалістів, як судових медиків та судових психіатрів, дитячих та медичних психологів, психологів з девіантної поведінки та сексопатологів.

І якщо, згідно з висновками даних спеціалістів, в випадку справжньої педофілії будуть встановлені розбещувальні дії, вчинені щодо малолітньої особи, то винний (через те, що дійсно має психічний розлад), повинен засуджуватись до примусового лікування. Однак, з огляду на природу самої педофілії (відсутність певної частини речовини головного мозку), наразі, лікування полягає лише в пригніченні статевого потягу взагалі.

Якщо ж, буде встановлено, що розбещувальні дії вчиняв психічно «здоровий» злочинець, відповідно до нових змін КК України, він повинен отримати покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років. Якщо ж, фахівцями буде встановлено, що до малолітньої дитини насправді було застосовано вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в її тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (згвалтування), то, по-перше, слід буде встановити, чи міг насправді звинувачений бути педофілом, і якщо – ні, то по-друге, міри кримінальної відповідальності мають бути змінені на позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років[5].

За словами одного з науковців, у тих випадках, коли кримінальну справу було доведено до суду, у переважній більшості особи, що вчиняли розпусні дії, були засуджені до умовного терміну покарання [6, с.6]. При цьому, автор, на жаль, не провів розмежування даних осіб на педофілів та не педофілів. Отже, стає вочевидь, що для уникнення юридичної плутанини, без висновків вказаних спеціалістів неможливо провести розслідування об'єктивно та повною мірою.

Таким чином, впливає, що лише комплексний підхід до проведення досудового розслідування та судового розгляду в випадку конкретного статевого злочину стосовно дитини зможе встановити чітку диференціацію самого виду злочину, а відповідно до цього й призначити необхідні міри кримінальної відповідальності. Крім цього, пропонуємо внести чітке визначення цих понять у юридичну теорію та практику.

Список використаних джерел

1. Сокурєнко Є.. Чи допоможе хімічна кастрація педофілів боротися зі статевими злочинами проти дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://zmina.info/articles/chi_dopomozhe_khimichna_kastracija_pedofiliv_bor_otisjia_zi_statevimi_zlochunami_proti_ditej/

2. Левенець І. В. Судова психіатрія: навч. посіб. /Тернопіль: Тернопіль. акад.народ. госп-ва. Економічна думка. 2005. 275 с.

3. Арефіна Н. М. Психологічні аспекти оцінки показів дитини у кримінальному провадженні. Природа обману та фантазії. *Теорія і практика судової експертизи* : матеріали круглого столу (Київ, 12 трав. 2016 р.). Київ: НАВС, ННПФЕКП, 2016. С. 9-11.

4. Федорова О. А., Бондаровська В. М., Юр Ю. Шляхи практичного вирішення деяких проблемних аспектів експертної практики при роботі з неповнолітніми. *Проблемні аспекти експертної практики* : матеріали круглого столу (Київ, 4 груд. 2014 р.). Київ: НАВС, ННПФЕКП, 2014. С. 295-297.

5. Розділ IV. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (ст.152-156). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://meo.info/матеріал/розділ-iv-злочини-проти-статевої-свободи-та-статевої-недоторканості-особи-ст152-156>

6. Авраменко С. М. Використання міжнародного досвіду у боротьбі з розбещенням неповнолітніх. *Сучасний стан криміналістичного забезпечення досудового розслідування*: матеріали круглого столу (Київ, 20 квіт. 2017 р.): Київ: НАВС, ННПФЕКП, 2017. С. 5-7.

Фесенко Олена Сергіївна,

старший судовий експерт сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО НАРАХУВАННЯ ТА ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Оплата праці є основним джерелом доходів працівників, адже її величина значною мірою характеризує рівень добробуту всіх членів суспільства. Правильна організація оплати праці зацікавлює працівників підвищувати ефективність виробництва. Тобто, одним із головних стимулюючих факторів трудової діяльності робітників в Україні та одним із основних показників оцінки ефективності роботи підприємства є заробітна плата.

Оплата праці в Україні регулюється Конституцією України [1], Законом України «Про оплату праці» [2], Кодексом законів про працю України [3], Податковим кодексом України [4] та низкою інших нормативно-правових актів.

Так, заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації і максимальним розміром не обмежується (згідно норм статті 1 Закону України «Про оплату праці» та статті 94 Кодексу законів про працю України) [2, 3].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про оплату праці», до структури заробітної плати належить: основна заробітна плата (встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців); додаткова заробітна плата (включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій); інші заохочувальні та компенсаційні виплати (до них належать виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, виплати в рамках грантів, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми) [2].

Заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата. При цьому розмір заробітної плати за першу половину місяця повинен бути не менше оплати за фактично відпрацьований час з розрахунку тарифної ставки (посадового окладу) працівника (стаття 24 Закону України «Про оплату праці») [2].

Згідно вимог статті 43 Конституції України, кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом [1].

Відсутність на підприємстві належного контролю за оформленням та обліком документів із заробітної плати, дає можливість нечесним працівникам бухгалтерії розкрадати грошові кошти, як приклад: навмисне зазначення іншого або перекрученого реєстраційного коду працівника може створити умови для нарахування і переведення на особовий рахунок у банку коштів особам, яким вони не належать (бухгалтерам та ін.). Тому одним із численних запитань які ставляться на вирішення судової економічної

експертизи є нарахування та виплата заробітної плати певним працівникам підприємства.

При проведенні судової економічної експертизи та вирішенні запитань щодо нарахування та виплати заробітної плати, судовий експерт використовує методи документальної перевірки (перевірка документів за формою та змістом, арифметична перевірка та нормативна перевірка), зіставлення (контрольне звірення), узагальнення результатів експертизи та досліджує наступні документи: колективний договір підприємства, накази про прийом на роботу, накази про премії, накази про відпустки, таблиць обліку використання робочого часу, штатний розпис, розрахунково-платіжні відомості, розрахункові листи працівників, інше.

Так, у першу чергу, судовий експерт досліджує колективний договір (для визначення форми і системи оплати праці, умов запровадження та розмірів надбавок, доплат, премій, винагород, строків виплати заробітної плати на підприємстві), потім, співставляє дані відображені у таблиці обліку використання робочого часу з даними зазначеними у наказах про преміювання, у розрахунково-платіжних відомостях та оборотно-сальдових відомостях по субрахункам № 661 «Розрахунки за заробітною платою», № 301 «Готівка в національній валюті». Тим самим, експерт-економіст перевіряє правильність нарахування заробітної плати, утримань з неї та суми заробітної плати що підлягає виплаті.

Документальним підтвердженням отримання (виплати) заробітної плати певним працівником є рух коштів по картковому рахунку даного працівника (у разі виплати заробітної плати у безготівковій формі), касова книга підприємства та видаткові касові ордери (у разі виплати заробітної плати у готівковій формі).

Зазначимо, що до початку січня 2016 р. із заробітної плати утримувались наступні обов'язкові податки і збори:

- військовий збір (з серпня 2014 року) – у розмірі 1,5%;
- єдиний соціальний внесок (далі – ЄСВ) у розмірі 3,6% (для фізичних осіб, які працюють на умовах трудового договору), у розмірі 2,6% (для фізичних осіб, які виконують роботи (послуги) згідно з цивільно-правовими договорами) та у розмірі 2,85% (для найманих працівників-інвалідів, які працюють на підприємствах УТОГ, УТОС);

- податок на доходи фізичних осіб (з серпня 2014 року по грудень 2015 року) у розмірі 15%, який утримувався з суми нарахованої заробітної плати зменшеної на суму утриманого із заробітної плати працівника ЄСВ.

Починаючи з січня 2016 року, обов'язкові утримання із заробітної плати дещо змінилися:

- військовий збір у розмірі 1,5%;
- податок на доходи фізичних осіб у розмірі 18%.

Що стосується ЄСВ, то з 1 січня 2016 року наймані працівники та фізичні особи-непідприємці, які виконують роботи (надають послуги) за цивільно-правовими договорами, не є платниками ЄСВ. ЄСВ з доходів, що

включаються до бази нарахування ЄСВ, сплачують тільки суб'єкти господарювання, які виплачують такі доходи.

Розглянемо приклад нарахування та виплати заробітної плати.

Приклад: працівником підприємства Івановим І.І. відпрацьовано у липні 2019 року 21 робочий день на умовах трудового договору, згідно штатного розпису посадовий оклад працівника за повний відпрацьований місяць складає 5 100,00 грн, відповідно до наказу № 1 від 28.07.2019 розмір премії за місяць по працівнику складає 100% від окладу за фактично відпрацьований час, умовами колективного договору підприємства передбачається, що із заробітної плати працівників щомісяця утримуються внески до профспілки у розмірі 1% від нарахованої заробітної плати.

Згідно колективного договору, який діяв на підприємстві протягом 2019 року заробітна плата на підприємстві виплачується два рази на місяць (за першу та другу половину місяця): за першу половину – до 15 числа поточного місяця, за другу половину – до 31 числа поточного місяця.

Відповідно до даних табеля обліку використання робочого часу, у липні 2019 року кількість робочих днів складала 23 дні, працівником відпрацьовано 21 робочий день (11 днів: з 01.07.2019 по 15.07.2019 та 10 днів: з 16.07.2019 по 29.07.2019), 2 дні (з 30.07.2019 по 31.07.2019) без збереження заробітної плати.

Розрахуємо суму заробітної плати за першу половину місяця:

– посадовий оклад працівника за 11 робочих днів складає 2 439,13 грн (5100,00 грн : 23 р.д. x 11 р.д.);

– всього нараховано за першу половину місяця 2 439,13 грн;

– із нарахованої заробітної плати всього утримано 475,63 грн, у т.ч:

– військовий збір у сумі 36,59 грн (2 439,13 грн x 1,5%);

– податок на доходи фізичних осіб у сумі 439,04 грн (2 439,13 грн x 18%);

– сума до виплати за першу половину місяця складає 1 963,50 грн (2 439,13 грн – 475,63 грн).

При дослідженні розрахунково-платіжної відомості за липень 2019 року та оборотно-сальдової відомості по субрахунку № 661 «Розрахунки за заробітною платою» по працівнику Іванову І. І., експертом було встановлено, що Іванову І. І. нараховано премію у розмірі 50% від окладу за фактично відпрацьований час. Згідно розрахунково-платіжної відомості сума премії становить 2 328,26 грн, сума нарахованої заробітної плати за місяць складає 6 984,78 грн, сума утримань складає 1 431,88 грн, сума заробітної плати що підлягає виплаті становить 5 552,90 грн. Згідно руху коштів по картковому рахунку Іванова І. І., на даний рахунок зараховано заробітну плату 15.07.2019 у сумі 1 963,50 грн, 31.07.2019 у сумі 3 589,40 грн. При цьому, відповідно до наказу про преміювання № 1 від 28.07.2019 розмір премії повинен становити 100% від окладу за фактично відпрацьований час, що суперечить даним відображеним у розрахунково-платіжній відомості та оборотно-сальдовій відомості № 661 «Розрахунки за заробітною платою».

Отже, розрахуємо суму заробітної плати за другу половину місяця, відповідно до наданих на дослідження експертові документів:

– посадовий оклад працівника за 10 робочих днів (з 16.07.2019 по 29.07.2019) складає 2 217,39 грн (5100,00 грн :23 р.д. x 10 р.д.);

– розмір премії за липень 2019 року становить 4 656,52 грн (100% від посадового окладу за 21 р.д.);

– всього нараховано заробітної плати за другу половину місяця 6 873,91 грн (2 217,39 грн + 4 656,52 грн).

– із нарахованої заробітної плати всього утримано 1 433,54 грн, у т.ч.:

– військовий збір у сумі 103,11 грн (6 873,91 грн x 1,5%);

– податок на доходи фізичних осіб у сумі 1 237,30 грн (6 873,91 грн x 18%);

– внески до профспілки у сумі 93,13 грн ((2 439,13 грн + 6 873,91 грн) x 1%);

– сума до виплати за другу половину місяця складає 5 440,37 грн (6 873,91 грн – 1 433,54 грн).

Загалом за місяць:

Нараховано заробітну плату у розмірі 9 313,04 грн (2 439,13 грн + 6 873,91 грн)

Утримано із заробітної плати у сумі 1 909,17 грн, у т.ч.:

– військовий збір 139,70 грн (36,59 грн + 103,11 грн);

– податок на доходи фізичних осіб 1 676,34 грн (439,04 грн + 1 237,30 грн);

– внески до профспілки 93,13 грн.

Сума до виплати 7 403,87 грн, у т.ч.:

– за першу половину у розмірі 1 963,50 грн;

– за другу половину – 5 440,37 грн.

Отже, за результатами проведеного дослідження, експертом встановлено, що по працівнику підприємства Іванову І.І. за липень 2019 р. занижено суму нарахованої заробітної на 2 328,26 грн та виплаченої заробітної плати – на 1 850,97 грн.

Таким чином, для вирішення запитань, щодо нарахування та виплати заробітної плати, на дослідження експерту-економісту необхідно надати: колективний договір підприємства, накази про прийом на роботу, накази про премії, накази про відпустки, таблиць обліку використання робочого часу, штатний розпис, розрахунково-платіжні відомості, розрахункові листи працівників, оборотно-сальдові відомості по субрахункам № 661 «Розрахунки за заробітною платою», № 301 «Готівка в національній валюті», рух коштів по картковому рахунку певного працівника, касову книгу та видаткові касові ордери до неї та інше (перелік документів не є вичерпним). У свою чергу, експерт-економіст має ретельно перевірити правильність відображення в обліку розрахунків з нарахування, утримань і виплати заробітної плати та відповідність даних розрахунків вимогам законодавства, що діяло на момент здійснення операцій з оплати праці.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4303> (дата звернення: 23.10.2019).
2. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. Дата оновлення: 01.01.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр> (дата звернення: 23.10.2019).
3. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Дата оновлення: 25.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 23.10.2019).
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 20.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n8575> (дата звернення: 23.10.2019).

Фролов Сергій Олександрович,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня факультету
підготовки, перепідготовки та
підвищення кваліфікації працівників
податкової міліції Університету
Державної фіскальної служби
України

СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Судову експертизу в криміналістичній літературі прийнято розглядати як форму застосування спеціальних знань при розслідуванні злочинів, або, як процесуальну слідчу (розшукову) дію, для проведення якої необхідні наукові, технічні та інші спеціальні знання, тобто експертиза – це дослідження для вирішення питань, що вимагають спеціальних знань.

У кримінальній процесуальній діяльності, спеціальні знання використовуються у двох основних формах: у разі залучення спеціалістів під час окремих слідчих (розшукових) та судових дій; в межах проведення експертизи.

Відповідно до ч. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України, експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що

мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [1].

Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, є одним з елементів безпекової політики в Європі, про що свідчить ст. 20 Угоди України з Європейським Союзом про асоціацію. Це пов'язано з тим, що криміналізація економічної діяльності призводить до накопичення кримінального капіталу, який потребує подальшої легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаного злочинним шляхом. Зазначені кримінальні правопорушення притаманні не лише економічно розвиненим країнам. З проблемою їх виявлення, розслідування та притягнення до відповідальності винних осіб зіткнулися й країни, що стали на шлях ринкової економіки. Ці злочини охоплюють не лише процес початкового накопичення капіталу, а й подальшого прирощування до нього кримінальних активів.

Загалом, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вчиняється в банківській та бюджетній системах, у сфері приватизації й земельних відносин, вугільній, нафтовій та металургійній промисловості, в енергетичному комплексі. З огляду на статистичні показники, які не відображають реального рівня легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та широкий спектр сфер, вражених механізмами відмивання активів, постає питання про необхідність ретельної й системної розробки рекомендацій щодо використання спеціальних знань з розкриття та розслідування цих кримінальних правопорушень.

Перш за все, доцільно застосовувати економічні знання для виявлення ознак злочину. Залучення спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій та призначення економічних експертиз, дослідження документів є визначальним фактором подальшого успіху в розслідуванні.

Найбільш поширенішими експертними дослідженнями під час розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії є судово-економічна експертиза, експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, експертиза документів про економічну діяльність підприємств і організацій та експертиза документів фінансово-кредитних операцій.

Судово-економічна експертиза вивчає стан і результати (показники) економічної діяльності суб'єктів економічних відносин.

Експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності вивчає правильність відображення фактів фінансово-господарської діяльності підприємства (фірми), організації, установи в документах бухгалтерського та податкового обліку і звітності.

Предметом експертизи документів про економічну діяльність підприємств і організацій є фактичні дані, що характеризують обґрунтованість аналізу показників фінансового стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо) у фінансовій звітності.

Експертиза документів фінансово-кредитних операцій безпосередньо вивчає фінансові потоки.

Зазначені експертизи надають можливість визначити: факт того, що «сумнівна фінансова операція» є легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; суб'єкта господарювання, де проводились операції з легалізації (відмивання) цих доходів; джерела створення «тіньових» доходів; способи їх легалізації; документи, за допомогою (на підставі) яких проводились операції з легалізації (відмивання) цих доходів.

Основними завданнями експертизи документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності є: визначення документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду й місця їх утворення; визначення документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, у тому числі грошових, основних засобів, надання послуг; визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку грошових коштів, цінних паперів; визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат; установлення відповідності чинному законодавству відображення в податковому обліку доходів та витрат за фінансово-господарськими операціями, що підлягають оподаткуванню податком на прибуток; визначення відповідності чинному законодавству відображення в податковому обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту з податку на додану вартість.

При цьому варто зауважити, що проведення ревізійних дій (визначення експертами-економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю) не належить до завдань економічної експертизи.

Сучасні цифрові та інформаційні технології зумовлюють потребу розробки нових видів експертних досліджень, які можуть проводитися під час виявлення ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Зокрема, фахівці у сфері надання фінансових послуг рекомендують правоохоронним органам врахувати ризики можливого використання для легалізації (відмивання) кримінальних доходів нової технології електронних грошей – блокчейн, що являє собою базу даних загального користування, яка функціонує без центрального керівництва. Якщо зараз усі операції з грішми, документами проходять через посередників (банки, державні органи або нотаріуси посвідчують дійсність операцій), то із часом у цьому не буде потреби. На думку розробників системи, якщо технологія буде впроваджена, то контроль за банками, аудиторями, контролерами, страховими компаніями інших реєстраторів буде не потрібен. Оскільки програмний код мережі буде відкритий, то будь-який громадянин буде мати змогу користуватися системою, однак особистісні дані та інша персональна інформація залишаться конфіденційними.

Оскільки легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом доволі часто пов'язана з необхідністю залучення доказів, одержаних на території інших держав, для їх дослідження виникає потреба у залученні іноземних спеціалістів та експертів.

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про судову експертизу», керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України [2].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4652- VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994. № 4038-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

Фурман Ярослав Володимирович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології, навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ВИБУХОТЕХНІЧНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Загальні правові підстави застосування техніко-криміналістичних засобів та методів закріплені в КПК України. Стаття 25 КПК України визначає: «Прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.». Для виконання завдань кримінального провадження, забезпечення швидкого, повного, об'єктивного

та всебічного розслідування події необхідно використовувати всі передбачені законом засоби, у тому числі технічні [1, 2].

Одним із перспективних напрямків розвитку криміналістичної техніки є використання безпілотних літальних апаратів – дронів. Якщо техніку практично завжди можна полагодити або замінити, то висококваліфіковані та вузькоспеціалізовані людські ресурси важко відновити. Саме тому людство так завзято рухає вперед галузі, результати роботи яких в майбутньому можуть зробити роботу людей більш безпечною. Прикладом може служити робототехніка, одним з дітищ якої став особливий багатофункціональний апарат. Отже, що таке дрон? Зазвичай під цим розуміють безпілотний літальний апарат керований дистанційно, але є і більш широке розуміння терміну. Дрони не обов'язково літають, але їх спільною рисою є націленість на виконання певного завдання без участі людини або з його мінімальним втручанням.

Незважаючи на свою спочатку військову «природу», безпілотні літальні апарати (далі – БпЛА) знайшли і своє громадянське призначення. У новій якості вони отримали і більш коротку повсякденну назву – дрони, яке стало навіть більш поширеним, ніж абревіатура. До речі, воно безпосередньо пов'язане з їх діяльністю, адже в перекладі з англійської *drone* – «джміль», або дієслово «дзижчати». Перекваліфікація також дала додатковий поштовх їх розвитку, адже цивільні радіокеровані дрони мають масу можливостей. Але для кожного призначення потрібні свої особливості, так що робототехніка все так само не стоїть на місці.

До переваг БпЛА можна віднести компактність (невеликі розміри), вартість (значно менша ніж роботизовані комплекси), доступність (можливість придбати безперешкодно).

Перспективи розвитку, майбутнє дронів не викликає сумнівів – вони в будь-якому випадку знайдуть застосування. Що ж стосується цивільних пристроїв, перспективи ще більш цікаві. За відкритою інформацією, зібраною організаціями Євросоюзу, до 2020 року споживчий попит на БпЛА буде розподілятися по галузях наступним чином: 45% припадає на держструктури, 25% - пожежникам, 13% - сільське господарство і лісництво, 10% займають енергетика, 6% - огляд земної поверхні і залишився 1% - зв'язок і мовлення [3].

Вже зараз багато конструкторських бюро думають про те, як може бути організована доставка дронами. При цьому потрібно вирішити достатньо велику кількість завдань: від проблеми достатньої вантажопідйомності і часу автономної роботи до питання екологічної утилізації. Але загалом і в цілому цей напрям робототехніки є більш ніж перспективним.

Нідерландський безпілотник MineKafonDrone (MKD) знаходить та знешкоджує міни у 20 разів швидше за людину. За де-якими оцінками на знешкодження усіх мін на планеті припадає близько тисячі років але MKD готовий впоратись із завданням менш ніж за 10 років. Творці проекту запустили кампанію на Kickstarter. На реалізацію продукту їм потрібно 70

000 євро. Про розробку пише Engadget. Заборона на виробництво, установку і застосування протипіхотних мін вступив в силу в 90-і роки, коли 133 держави підписали Оттавський договір. При цьому близько 100 млн мін раніше розосереджені по всьому світу на території колишніх зон військових дій. Щодня вони вбивають і калічать 10 осіб. Використання традиційних методів розмінування дозволило б повністю позбутися загрози не раніше, ніж через тисячу років. Однак творці MKD обіцяють винищити всі міни менше ніж за 10 років. Зважаючи на те, що в нашій країні проводиться операція об'єднаних сил, а ділянки місцевості активно замінуються забороненими Оттавською конвенцією мінами-пастакми, протипіхотними мінами, тощо такий дрон буде дуже доречним для розмінування місцевості.

За формою дрон є гексакоптер з трьома інструментами: камерою з високою роздільною здатністю, металодетектором і роботизованою рукою. Kafon самостійно виявляє заміновані зони, створюючи аеронавігаційну 3D-карту і зазначає небезпечні ділянки GPS-відмітками. Потім дрон повторно досліджує місцевість за допомогою металодетектора, який розташовується на висоті 4 см над землею. Після цього безпілотник встановлює на виявлені міни невеликі детонатори і відлітає на безпечну відстань.

Сучасна розробка безпілотника MavicPro (США), яку оснастили камерою, що дозволяє записувати відео з роздільною здатністю 4К. Пристрій обладнаний мініатюрним двовісним стабілізаційним підвісом, який дозволяє отримати плавну картинку при зйомці відео. Максимальна швидкість, яку здатний розвивати новий коптер – 64,8 км / год, а вбудованого акумулятора на 3830 мАг вистачає на 27 хвилин безперервного польоту. Максимальна дальність польоту складає 7 км. Передача відео зображення та знімків на відстані 2 км [4].

Отже, за допомогою такого дрона можливо врятувати не тільки тисячі життів потенційних жертв вибухонебезпечних предметів але й зробити роботу вибухотехніка безпечнішою. Тому перспектива використання та оснащення БпЛА у вибухотехнічних підрозділах очевидна.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: офіц. текст: станом на 11 серпня 2013 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua//>
2. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1026 від 18.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19>
3. Інтернет-ресурс: www.suasnews.com
4. Інтернет-ресурс: minekafon.org

Ходченко Ірина Леонідівна,
завідувач сектору мистецтвознавчих
досліджень Київського науково-
дослідного інституту судових
експертиз

Юдіна Олена Валентинівна,
молодший науковий співробітник
Київського науково-дослідного
інституту судових експертиз

Колонюк Віктор Петрович,
кандидат юридичних наук, доцент
учений секретар Київського науково-
дослідного інституту судових
експертиз

ЩОДО РОЗРОБКИ МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ КИРИЛИЧНОГО ДРУКУ

Виходячи з аналізу експертної практики, за останні роки до судово-експертних установ стали надходити на дослідження стародруковані видання. Усвідомлюючи їх значення та цінність, виникла необхідність розробки методики щодо їх дослідження.

Сьогодні *стародруками* називають видання, що вийшли друком до 1830 р. включно [1, с. 92].

Кожна книга кириличного шрифту XV–XVII ст. є пам'яткою друку, підлягає зберіганню та вивченню.

Створення методики для судових експертів-мистецтвознавців і співробітників судово-слідчих органів з удосконалення методичних основ призначення та проведення судово-мистецтвознавчих експертиз, в частині дослідження книжкових видань, а саме стародрукованих книг кириличного друку при вирішенні питань про належність їх до культурних цінностей, що мають історичне, художнє, етнографічне та наукове значення.

У методиці буде розроблений алгоритм послідовності дій експерта при дослідженні стародруків. Будуть визначені типові ознаки наданих на дослідження книг, за якими їх можна віднести до культурних та історичних цінностей.

Предметом дослідження стародруків кириличного друку є теоретичні та методичні аспекти судової мистецтвознавчої експертизи друкованих видань, що полягають у визначенні їх автентичності.

Об'єктом експертного дослідження є стародруковані видання, які представляють собою своєрідну духовну скарбницю людства, його колективну пам'ять.

Методами експертного мистецтвознавчого дослідження є сукупність

дослідницьких методів сучасної теорії пізнання та загальнонаукових методик, що базуються на них.

Узагальнюючи експертну практику мистецтвознавчого дослідження стародруків кириличного друку слід зазначити, що експертиза книжкового видання проводиться на основі його ретельного візуального обстеження, в ході якого визначаються атрибутивні ознаки та стан збереження книги.

В процесі дослідження експерту-мистецтвознавцю необхідно дотримуватися наступного алгоритму дій:

1. Визначення розміру книги.
2. Дослідження зовнішніх ознак видання.
3. Визначення формату стародруку.
4. Визначення кількості рядків.
5. Визначення висоти шрифту.
6. Дослідження аркушевого складу стародруку.
7. Документування сигнатур.
8. Азбука.
9. Кириличний шрифт.
10. Вихідні відомості.
11. Заголовки.
12. Визначення автора книги.
13. Визначення місця друкування, друкарні, друкаря.
14. Визначення дати літочислення.
15. Дослідження гравюр.
16. Дослідження орнаменту.
17. В'язь.
18. Дослідження написів та палітурок.

Крім вищезначеного, необхідно звертати увагу на наявність печаток, штампів, екслібрисів або інших позначок, які можуть нести додаткову інформацію з історії побутування представленого на дослідження примірника стародруку. [2, с. 204–247].

Все це повинно враховуватись експертом і відігравати важливу роль при мистецтвознавчому дослідженні означених видань.

Отже, розробка вищезначеної методики проводиться вперше в системі судово-експертних установ України та виконується з урахуванням досвіду роботи експертів-мистецтвознавців для надання практичної допомоги судовим експертам і співробітникам судово-слідчих органів.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Г. И. Рукописні книги та стародруки. Київ, 2011. 113 с.
2. Зернова А. С. Методика описания старопечатных книг кирилловской печати. *Труды ГБЛ*. Москва, 1960. Т. IV. С. 204–247.

Хом'як Петро Петрович,
старший судовий експерт групи
трасологічного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Тернопільського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАМКІВ ІЗ СЛІДАМИ ЗЛАМУ ТА ФОРМУЛЮВАННЯ ВИСНОВКІВ

Метою даного дослідження є аналіз окремих проблемних питань, які виникають при проведенні досліджень замків із слідами зламу, а також внесення пропозицій щодо їх практичного вирішення.

З огляду на практичну значимість, обрана тема є актуальною і може бути використана у експертній діяльності та навчальному процесі.

Багато злочинів проти власності вчинюються із застосуванням технічних засобів, до числа яких відносяться і знаряддя зламу: побутові (ломи, багри, пилки, сокири, молотки, монтажні лопатки-монтування й ін.), а також інструменти, спеціально виготовлені для злочинних цілей («фомка», «балерина», «гусяча лапа»). Крім того, використовуються випадкові предмети (металеві стержні, труби, арматурні прутки тощо), за допомогою яких проводиться часткове або повне руйнування перешкоди.

Руйнуючі методи зламу: методи впливу на замок, пов'язані з незворотніми змінами його конструкції, механічним руйнуванням або деформацією окремих елементів. При цьому може бути усунений або полегшений доступ до засува, і його переміщення відбувається вже в зруйнованій або істотно ослабленій конструкції замка. Після руйнуючих впливів замок стає не робото здатним.

Способи зламу замків також різноманітні і обумовлюються не тільки особливостями конструкції замикаючих механізмів, але і способом кріплення замків до об'єктів. Найпоширеніші наступні види зламу: виривання дужки замка;- перерізання дужки замка; віджим верхньої грані корпусу контрольного замка; - висвердлювання частини циліндра, корпусу і штифтів у площини їх контакту з наступним поворотом циліндра; руйнування корпусу замка з наступним пересуванням засува; переламування двостороннього циліндрового механізму в місці гвинтового кріплення до корпусу замка з наступним пересуванням засува; – відділення накладного замка від дверей шляхом нанесення ударів по корпусі замикаючого механізму із зовнішньої сторони; – виривання корпусу циліндрового механізму врізного замка «Аблой» з наступним пересуванням засува; провертання замикаючого механізму замка «Аблой» за допомогою стержня, введеного в шпару для ключа.

Сліди зламу можуть бути виявлені як безпосередньо на самому замку, так і на елементах і пристроях його кріплення до дверей. Злам навісних замків найчастіше проводиться шляхом виривання, перепилювання, перерізання або перекошування його дужки. Для зламу врізних замків характерне руйнування (вибивання, переламування або висвердлювання) його циліндрового механізму або руйнування корпусу, як правило, супроводжується великими руйнуваннями прилягаючої до замка ділянки дверей. Одним із основних завдань дослідження слідів зламу є встановлення групової приналежності знаряддя зламу. За слідами розпила (надпила) може бути встановлений його вид (полотно ножівки, кручена дротова пила, напильник, «болгарка»), розмірні характеристики і форма (ширина полотна або диска, профіль і розмір насічки напильника або надфіля). Форма і розміри обпилювань дозволяють визначити геометричні параметри і ступінь гостроти ріжучих елементів інструментів, використаних для зламу. Дослідження слідів свердління вирішує взаємозалежні завдання: встановлення форми, розмірних характеристик свердла і встановлення типу інструмента (механічна або електрична дрель). Для цього необхідно досліджувати всю систему слідів, що виникають при свердлінні: наскрізні й нескрізні сліди, стружку, кінцеві елементи, що утворюються при виході свердла з перешкоди. Дослідженням статичних слідів виривання дужки або віджиму встановлюється характеристика робочої частини інструмента (знаряддя зламу): розміри, форма, конфігурація контуру, наявність окремих ознак, що дозволяє, у свою чергу, визначити його конструкцію, найменування і сферу використання в побутовій або виробничій діяльності. Останнє має істотне значення для встановлення кола осіб, причетних до роботи з ним. Висновки і припущення, зроблені за результатами дослідження, служать для вирішення оперативно-пошукових завдань, планування і організації проведення слідчих дій.

В трасологічній експертизі замків безпосередніми об'єктами дослідження є матеріальні зміни, що виникли в результаті кримінального відмикання або зламу замків, тобто ознаки впливу на замки сторонніх предметів (підроблених і підібраних ключів, відмичок, випадкових предметів, знарядь зламу).

Як правило на експертизу направляються замки різних конструкцій та різного способу кріплення до об'єктів.

В процесі експертного дослідження замків із слідами зламу встановлюється вид знаряддя, що застосовувалося, проводиться його ідентифікація, визначається механізм впливу на різні, способи зламу замикаючих пристосувань. Все це дозволяє одержати дані, що мають доказове значення при розслідуванні злочинів.

За геометричною формою контактуючої ділянки, розмірам її елементів нерідко визначається конструкція інструмента, за допомогою якого був зламаний замок. Ознаки зовнішньої будови носять загальний характер і

можуть бути використані для встановлення групової приналежності знаряддя зламу – його виду, різновиду.

Як свідчить експертна практика, найчастіше надходять на дослідження:

1) навісні замки, при цьому ставляться стандартні запитання: чи наявні на поверхні навісного замка сліди, залишені внаслідок дії сторонніх предметів; якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації; яким предметом чи інструментом вони були залишені?

Як правило експертом виявляються на торці верхньої поверхні корпусу замка пошкодження металу у вигляді хаотично розташованих дрібних подряпин та вм'ятин. Характер таких пошкоджень свідчить про те, що навісний замок був зламаний шляхом викиду дужки. Для цього можуть використовуватися різні предмети, як побутові (ломи, багри, пилки, сокири, молотки, монтажні лопатки-монтування й ін.), так і інструменти, спеціально виготовлені для злочинних цілей («фомка», «балерина», «гусяча лапа»), але встановити зазвичай яким саме предметом був зламаний замок не видається можливим в зв'язку з малими розмірами слідів, слабкістю їх вираження та відсутністю в них будь-яких орієнтуючих ознак на тип знаряддя. За такими слідами досить важко, а то і практично неможливо ідентифікувати знаряддя, яке їх залишило.

Також на дужках навісних замків виявляються сліди характерні для перерізу, перекусу, які дозволяють експерту встановити тип використаного інструмента (ножівка по металу, інструмент по типу ножиців для перекусу металевих конструкцій, болторізів, тощо), а також при наявності самого знаряддя ідентифікувати його.

2) частини циліндрових механізмів врізних замків, при цьому ставляться такі ж запитання.

Експертом виявляються сліди, характер яких дозволяє зробити висновок про те, що вони залишені від захвату та стискання твердим металевим предметом захватуючої зустрічної дії (по типу розвідних ключів). При наявності знаряддя, яке залишило дані сліди, його можливо ідентифікувати.

На даний час є не поодинокі випадки проблемних питань, що стосуються призначення судово-трасологічних експертиз та ускладнюють проведення досліджень, а саме:

– некоректні запитання, з яких найбільш характерною проблемою є питання по таким об'єктам як сліди знаряддя зламу та замки. Ініціатори не розуміють та плутають запитання. Наприклад коли об'єктом дослідження є сліди знаряддя на зламаній частині циліндрового механізму замка – питання ставлять «Чи є сліди відмичок на внутрішніх поверхнях?», хоча без спеціальних знань візуальним оглядом об'єкту видно що деталь замка зламана та містить сліди знаряддя. І навпаки, коли є робочий замок без явних пошкоджень задають питання щодо наявності слідів злочину, при цьому надають ключ оригінал і не зрозуміло з якою метою питають чи є сліди від

цього ключа на замок, яким власник користувався увесь час з початку експлуатації замка;

– запитання, зміст яких не дозволяє встановити мету дослідження щодо наданих об'єктів, наприклад надано циліндровий механізм замка з ключем до нього: Яким способом зламаний?, Чи можна відкрити цей замок за допомогою інших предметів чи інструментів?, Чи можна відкрити цей замок, не порушуючи контрольного пристосування?, У якому положенні – закритому чи відкритому – пошкоджено замок?, Чи не залишені сліди на об'єкті цим інструментом?, До якого виду належить знаряддя, яким утворено сліди зламу?

Список використаних джерел

1. Трасологічні дослідження: Курс лекцій / А. В. Кофанов, О. Г. Волошин, О. В. Літвінова. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 304 с.

2. Інформаційний лист «Проблемні питання, що стосуються призначення судово – трасологічних експертиз» [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://ndekc.kiev.ua/wp-content/uploads/2018/02/Інформаційний-листтрасологія-2018.pdf>.

Христян Віталій Володимирович,
судовий експерт сектору
дактилоскопічного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ДЛЯ РОБОТИ В ПІДРОЗДІЛАХ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС

Відповідно до державних нормативно-правових актів, Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, на яку покладено здійснення судово-експертної діяльності [1]. А відтак, підготовка кадрів, а також перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників посідає одне з найважливіших місць в організації діяльності Експертної служби МВС.

Окрім експертних установ МВС, в Україні експертною діяльністю також займаються установи Міністерства юстиції України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Міністерства охорони здоров'я України, Прикордонної служби України. Проте найбільше експертиз, призначених на стадії досудового розслідування припадає саме на експертні установи МВС.

Разом з установами Міністерства юстиції вони виконують близько 90 % всіх експертиз, призначених в державі [2, с. 137].

Саме тому якісна підготовка кадрів для Експертної служби МВС є одним з важливих на сьогоднішній день питань. Адже від кваліфікації, професійного рівня та компетентності, а також особистих і морально-етичних якостей судових експертів, таких як об'єктивність, незаангажованість, здатність до аналітичного мислення, уважність, наполегливість залежить якість їхньої роботи, а відтак якість проведених експертних досліджень.

При підготовці судових експертів для установ МВС (а також інших експертних установ) виникають певні питання, зокрема у сфері видів та форм підготовки, обсягів навчання, освітньо-кваліфікаційних вимог до спеціалістів, узгодженості програм підготовки тощо. Одні з них є об'єктивними і їхнє вирішення – це питання не одного десятиліття (наприклад, загальна відсталість розвитку вітчизняної експертології порівняно з досвідом і практикою експертних установ провідних держав світу через соціально-політичне становище в Україні). Інші створюють проблеми лише в теоретичній площині і мають чисто формальний характер (наприклад, відсутність на сьогодні освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», зазначеного в Законі України «Про судову експертизу» як обов'язкового мінімального рівня для осіб, що можуть бути судовими експертами[3]). Проблеми, що постають при підготовці судових експертів є предметом неодноразового обговорення вітчизняними науковцями й наразі залишаються дискусійними і вимагають подальшого дослідження.

Суб'єктами експертної діяльності в системі МВС є працівники Експертної служби МВС, які мають право, згідно з законодавством, виконувати експертизи окремих видів, тобто мають кваліфікацію судового експерта. Саме на них, головним чином, покладається науково-методична та організаційна діяльність Експертної служби МВС.

Проте, питання з підготовки судових експертів в нашій державі лишається відкритим. Логічно що цим мають займатися профільні вищі навчальні заклади, зокрема ті, що входять до системи МВС України, які надаватимуть своїм випускникам фахові криміналістичні знання, необхідні для проведення експертиз з певної спеціальності. Однак, окрім спеціальних криміналістичних знань судові експерти мають здобути знання в галузі кримінально-процесуального законодавства (принаймні, ту його частину, де мова йде про права та обов'язки експерта, підстави призначення та порядок проведення експертизи тощо). Отже, на базі відомих вищих навчальних закладів має відбуватися фундаментальна підготовка майбутніх судових експертів [4, с. 79]. Але, як засвідчує сьогоднішня статистика, кількість вітчизняних судових експертів, які мають фахову вищу юридичну освіту незначна і губиться в загальній масі експертів з непрофільною вищою освітою. Таким чином, можна говорити, про певну неуплектованість

Експертної служби МВС судовими експертами-випускниками відомчих вищих навчальних закладів системи МВС України.

Але навіть випускники профільних вишів мають певні прогалини в необхідних знаннях. Як показує практика, їм необхідне додаткове вивчення загальної теорії експертизи, судової ідентифікації, основ фізики, неорганічної хімії тощо. Під час свого навчання студенти не опановують на належному рівні навички роботи з оптичними технічними засобами (наприклад, з мікроскопами), фотоапаратурою, лазерною технікою. Певним чином цьому є пояснення. В реаліях сьогодення в багатьох юридичних вишах відсутня належна технічна база сучасного зразка, необхідна для підготовки і випуску експертів. І це перешкоджає постулату про те, що фахівці в галузі судової експертології повинні володіти не лише теоретичними засадами закономірностей загальної методології, а й застосовувати на практиці отримані знання в певній галузі.

Вищезазначені недоліки є суттєвими, і вони впливають на якість вітчизняної експертної справи, на формування її сучасного стану в цілому. Тому їх не можна цілком виправити шляхом перепідготовки фахівців з інших галузей знань на судових експертів з певної спеціальності. Ситуацію, що склалася, частково (але не в повній мірі) покращує практика систематичного підвищення кваліфікації працівників НДЕКЦ, зокрема шляхом проходження стажування. Підвищенню рівня кваліфікації судових експертів сприяє також їхня науково-дослідна робота, зокрема участь в наукових конференціях і семінарах, що висвітлюють проблеми експертології. Особливо корисними є науково-практичні семінари, що проводяться з метою розгляду або загальнотеоретичних, або вузьких спеціальних питань в експертній справі. Вони дозволяють виявити шляхи вирішення існуючих проблем в теорії і практиці експертної діяльності. Також вітчизняні судові експерти беруть участь у наукових заходах за кордоном, плідно обмінюючись досвідом із закордонними колегами. Крім того, багато судових експертів Експертної служби МВС займається самоосвітою, що дозволяє їм вдосконалити власні професійні навички, що, в свою чергу, позитивно впливає на якість проведених експертиз.

Отже, підготовка кадрів для, а також перепідготовка та підвищення кваліфікації судових експертів посідає одне з чільних місць в організації діяльності Експертної служби МВС, адже від їхньої кваліфікації, професійного рівня та компетентності, а також особистих якостей залежить якість проведення експертиз. Шляхи залучення нових фахівців до експертних установ МВС є такими: по-перше, через мережу відомчих вищих навчальних закладів системи МВС України, які готують судових експертів з числа абітурієнтів, а по-друге, шляхом перепідготовки фахівців з інших галузей наукових знань на судових експертів з певної спеціальності. Через низку об'єктивних і суб'єктивних причин експертна справа в Україні в цілому, і в Експертній службі МВС зокрема, має певні проблеми при підготовці та перепідготовці фахівців. Ці проблеми вирішуються за допомогою

систематичного підвищення кваліфікації судових експертів, яке полягає в стажуванні фахівців НДЕКЦ; участі їх в науково-дослідній роботі, зокрема в наукових конференціях і семінарах, присвячених нагальним питанням експертної справи; в закордонних відрядженнях, де вітчизняні фахівці переймають передовий досвід своїх іноземних колег; нарешті, в самоосвіті, що позитивно впливає на загальний стан при вирішенні завдань, які стоять перед Експертною службою МВС.

Список використаних джерел

1. Наказ МВС 03.11.2015 № 1343 Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
2. Пиріг І.В. Шляхи вдосконалення криміналістичного забезпечення досудового розслідування // Криміналістика і судова експертиза. Міжвідомчий науково-методичний збірник. Випуск 63. – 2018. – с. 134 – 142.
3. Закон України «Про судову експертизу» : станом на 15 жовт. 2019 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Гладчук І.М. Поняття та види інформаційного забезпечення експертної діяльності // Збірник матеріалів Теорія і практика судової експертизи і криміналістики. – 2018. - с. 78 – 80.

Чабан Каріна Євгенівна,

здобувач ступеню вищої освіти
«бакалавр» Національної академії
внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,

старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

УПРОВАДЖЕННЯ БІОМЕТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ

Біометрія вже давно перейшла із розряду фантастики до розряду сучасних технологій, що набули нового, вужчого значення. Зараз під біометричними технологіями найчастіше розуміють автоматичні або автоматизовані методи розпізнавання особи людини за його біологічними характеристиками або проявами.

Сучасну криміналістику неможливо уявити без дактилоскопії – вчення про відбитки рук та їх використання в боротьбі зі злочинністю. В Україні

дактилоскопіювання населення ґрунтується на Конституції України, ст. 199 КПК України, законах України «Про Національну поліцію України», «Про біженців», «Про оперативно-розшукову діяльність», нормативних актах правоохоронних, прикордонних і міграційних служб України.

Необхідність в ідентифікації особи виникає не тільки для встановлення злочинців за їхніми слідами. Через техногенні катастрофи, природні катаклізми, військові конфлікти, терористичні акти, які стають причиною смерті великої кількості людей, виникає потреба встановлення особи невпізнаних трупів. І дійсно, «привілеєм» швидкого і точного встановлення особи загиблих у наведених вище випадках користуються тільки особи, які раніше були дактилоскопійовані у зв'язку з їх протиправною діяльністю.

На сучасному етапі процес дактилоскопічної реєстрації певних категорій населення в деяких країнах закріплено відповідними законами, які мають загальні риси, але в деяких з них є особливості.

У СІНА, наприклад, відібрання зразків папілярних узорів пальців та долонь рук осіб є обов'язковою умовою при прийнятті на роботу до деяких державних та недержавних установ, зокрема, для попередження статевих злочинів (у персоналу, причетного до роботи з дітьми), обов'язковою така процедура є для представників професій так званого підвищеного ризику: військових, поліції, транспортників, шахтарів та ін.

Процедура отримання політичного притулку в ФРН передбачає обов'язкове відібрання фотографії та відбитків 10-ти пальців у шукачів притулку з метою їх ідентифікації, винятком є лише діти до 14-ти років.

У Франції система дещо інша, там дактилоскопіюють всіх, хто має права водіїв. Зрозуміло, що це основна частина населення.

У Молдові, як і в Російській Федерації, впровадили два види дактилоскопічної реєстрації – обов'язкову і добровільну. Особливістю молдавського законодавства є обов'язкове дактилоскопіювання водіїв транспортних засобів, членів екіпажів повітряних суден, осіб, які виїжджають за межі країни на заробітки.

До процедури дактилоскопії як до виконання громадянського обов'язку ставляться в Ізраїлі, де дактилоскопічному обліку підлягають усі військовозобов'язані, тобто практично все населення країни.

Деякі інформаційні джерела (приміром, Р. Браделін. Швейцарія «Що значить біометрія») наводять приклади використання біометричних систем. Повідомляється, скажімо, про центр з виготовлення і продажу ювелірних виробів, де персоналу 5500 чоловік і понад 7000 відвідувачів. Там облаштовано 30 пунктів доступу і всі пункти прийому клієнтів пристроями біометрії на відбиток пальця в комплексі з бейджами, що були встановлені раніше. В багатьох міжнародних аеропортах, наприклад, у Празі, крім персоналу, біометричну перевірку за відбитками пальців проходять всі водії автотранспорту, що заїжджають на територію. Багато банківських закладів у Європі, особливо в Швейцарії, для доступу клієнтів до депозитних сейфів встановили біометричні системи на відбитках пальців або розпізнавання по

обличчю. Це дає змогу клієнтам користуватись депозитними сейфами без присутності клерків банку. Одна з найбільших систем супермаркетів в Австралії з 450 вихідними терміналами і персоналом 7500 чоловік оснащена біометричною системою з відбитками пальців. Це дає змогу уникнути порушень режиму безпеки, шахрайства, а також забезпечити повний контроль використання робочого часу персоналу.

Можливості використання біометричних систем у службах прикордонного контролю, паспортах, ідентифікаційних картках, посвідченнях водіїв прискоряться з введенням єдиних міжнародних стандартів. Хоча деякі країни ефективно використовують біометричні системи за внутрішніми стандартами. В Південно-Африканській Республіці, Іспанії, Колумбії біометрію за відбитками пальців впроваджено в системах соціальних виплат і державних пенсійних фондах. Це зменшило ризики і суми несанкціонованих виплат, які завдавали відчутні збитки державі.

Необхідність більш широкого застосування дактилоскопічних обліків в Україні диктується низкою факторів. По-перше, це нагальна потреба в міжнародній кооперації правоохоронних органів у боротьбі із тероризмом, організованою злочинністю, нелегальною міграцією, відмиванням грошей та ін. Слід також враховувати, що останніми роками Україна бере активну участь у миротворчих міжнародних операціях. По-друге, велика кількість невпізнаних трупів під час зростання кількості природних та техногенних катастроф, забезпечення ефективності розшуку безвісти зниклих громадян, особливо неповнолітніх та ін.

Таким чином, необхідність створення єдиної багатофункціональної системи дактилоскопічних обліків в Україні, вирішення питання вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації в Україні є очевидною.

Дискусійним сьогодні залишається питання про доцільність дактилоскопічної реєстрації громадян України.

Перш за все, це правова проблема, яка виникла за відсутності будь-якого посилання на дану процедуру в КПК України, а також через неухвалення Верховною Радою України Закону «Про дактилоскопічну реєстрацію», що дає підстави для висновку про те, що дактилоскопіювання належить до непроцесуальних дій. Крім того, на нашу думку, цей Закон повинен чітко розмежувати обов'язкові і необов'язкові дії органів, які проводять дактилоскопіювання, а також містити точне трактування таких дій.

Існують твердження, що отримання та використання дактилоскопічної інформації не відповідає Конституції України, порушує права і свободи людини і громадянина.

Ця проблема має також етичний аспект. Дактилоскопія у свідомості більшості населення асоціюється, перш за все, з ідентифікацією злочинців. Тому звичайна людина мимовільно відчуває себе потенційним підозрюваним, якщо піддається процедурі дактилоскопіювання.

Більшість науковців вважають, що виправданим буде запровадження обов'язкової дактилоскопічної реєстрації стосовно осіб, чия професійна діяльність пов'язана з підвищеним ризиком чи небезпекою для життя (військовослужбовці, співробітники МВС, СБУ, виконавчої служби та ін.). При цьому слід чітко визначити порядок отримання, зберігання та знищення відповідної дактилоскопічної інформації, а також створити необхідний механізм контролю за такою діяльністю.

Обов'язковій дактилоскопічній реєстрації повинні підлягати також мігранти, особи без громадянства та особи, які шукають в Україні політичного притулку. При визначенні порядку їх реєстрації необхідно враховувати відповідні міжнародні норми.

Добровільна дактилоскопічна реєстрація має бути запроваджена у всіх установах з виконання покарань, які відповідають діючому внутрішньому законодавству України та міжнародним нормам. Зокрема, можливість дактилоскопічної реєстрації слід передбачати (і технічно забезпечувати) для осіб, які бажають скористатися послугами авіаційного транспорту, водіїв, у тому числі тих, що працюють на міжнародних маршрутах чи перевозять небезпечні вантажі, громадян, які влаштовуються на роботу за кордоном, та ін. Так, вже зараз зафіксовані непоодинокі звернення громадян до правоохоронних органів з проханням дактилоскопіювати їх або їхніх близьких з того чи іншого приводу, однак правових підстав для цього поки що не існує.

Саме система загального, обов'язкового дактилоскопіювання населення України могла б бути корисною не лише при розслідуванні злочинів, але й в інших життєвих ситуаціях, наприклад, при:

- організації розшуку безвісти зниклих громадян;
- встановленні осіб невпізнаних трупів, які раптово померли чи стали жертвою катастрофи або стихійного лиха;
- встановленні осіб, які раптово захворіли (наприклад, осіб у стані амнезії), або дітей, які не можуть себе назвати;
- вирішенні юридично значимих питань у цивільно-правових відносинах (наприклад, ідентифікація особи при страхуванні чи спадкуванні) тощо.

Враховуючи викладене, прийняття закону «Про державну дактилоскопічну реєстрацію в Україні» – це цивілізоване перспективне вирішення комплексу задач щодо забезпечення, захисту та поновлення порушених прав та свобод громадян України. При цьому у майбутньому законі необхідно передбачити:

- цілі створення та використання системи дактилоскопічних обліків;
- юридичні підстави постановки осіб на дактилоскопічний облік;
- коло осіб, які підлягають обов'язковому дактилоскопіюванню;
- порядок постановки осіб на дактилоскопічний облік;
- терміни і порядок зберігання дактилоскопічної інформації;

– коло суб'єктів, які мають право витребувати інформацію, котра є в системі дактилоскопічних обліків, а також юридичні підстави і порядок звернення з відповідними запитами;

– юридичні підстави, порядок та випадки зняття осіб з дактилоскопічного обліку, а також знищення (вилучення) дактилоскопічної інформації;

– порядок прокурорського та судового нагляду за діяльністю органів, уповноважених створювати і використовувати дактилоскопічні обліки;

– юридичні гарантії забезпечення прав та законних інтересів осіб, які вступають у правовідносини у зв'язку з веденням дактилоскопічних обліків;

– заходи впливу на посадових осіб, які порушуватимуть встановлений порядок створення і використання дактилоскопічних обліків.

Розвиток біометричних технологій ідентифікації особи є дуже важливим питанням, яке потребує особливої уваги.

Список використаних джерел

1. Конституція України.
2. Мороз А. О. Біометричні технології ідентифікації людини. Огляд систем / А. О. Мороз // Мат. машини і системи. - 2011. - № 1. - С. 39-45. - Бібліогр.: 12 назв.
3. Біометрія: Навч. посібник / Синєкоп Ю.С., Мінцер О.П., Ружицька К.В., Мілін В.Б. - К.: НВФ «March-A», 2008. – 253.
4. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС : Наказ МВС України від 10.09.2009 р. № 390 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Next Generation Identification (NGI) – Новое поколение идентификации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fbi.gov/hq/cjisd/ngi.htm>.
6. Біометрія як універсальний спосіб ідентифікації людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bablyukh.clan.su/publ/1-1-0-4>.

Чашиницька Тетяна Григорівна,
старший судовий експерт відділу
фототехнічних та портретних,
досліджень лабораторії досліджень
у сфері інформаційних технологій
Державного науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДЕОЗОБРАЖЕНЬ СУДОВИМИ ЕКСПЕРТАМИ

Аналіз практики розслідування кримінальних правопорушень свідчить, що портретна експертиза за матеріалами відеозаписів в сучасних умовах набуває важливого, а нерідко й визначального значення. Це насамперед пов'язано із погіршенням криміногенної ситуації в державі, а також з активним впровадженням нових технічних засобів спостереження та відеозйомки з використанням новітніх інформаційних технологій. В умовах науково-технічного прогресу техніка проникає майже в усі сфери людської діяльності, що сприяє фіксації протиправної події та її подальшому розслідуванню.

Стрімкий розвиток технічних засобів відеозапису, їх відносна доступність і простота застосування, а також перехід на цифрові засоби реєстрації відеозображень привели до зростання кількості відеозаписів, що надходять на дослідження в рамках портретної, фототехнічної та інших експертиз. Завдяки наявності відеореєстраційної техніки у місцях масового скупчення людей вдається зафіксувати спосіб, час і обставини при яких діяли учасники подій (правопорушення), а також їх зовнішність. Потенціал використання інформації, зафіксованої на відеозаписах значний, але досі повністю не розкритий.

До переваг відеозапису відносяться: автоматизація процесу фіксації, його швидкість; відносна повнота і об'єктивність фіксації; можливість при перегляді і демонстрації відеозапису зупиняти зображення (стоп-кадр) або сповільнювати рух кадру (стробоскопічний ефект). Зазначене дозволяє використовувати відеозапис при фіксації зовнішнього вигляду людини з метою його подальшої ідентифікації. Зокрема, можуть бути реалізовані наступні можливості: фіксація як окремої людини, так і групи осіб; при цьому можлива суцільна (а не тільки виборча) фіксація, що дозволяє відобразити об'єкти, важливість яких може стати очевидною тільки в подальшому, під час злочину; об'єктивне відображення відповідно до фізичних законів оптики як загальних, так і окремих ознак зовнішності особи та предметів в її руках, доступні візуальному спостереженню, як в статиці (комплексні і анатомічні ознаки), так і в динаміці (функціональні ознаки); зміна масштабу, яка дає можливість з однієї точки зйомки здійснювати фіксацію і більш детально, в статиці (стоп-кадр) або при уповільненому русі, вивчати найбільш важливі елементи і особливості зовнішнього вигляду людини та інших візуальних даних. При цьому застосовується методика експертного ототожнення людини за ознаками зовнішності, в якій використовуються різні методи і прийоми [1, с.12-15].

Залежно від конкретного звуко-відеозаписувального пристрою дані можуть бути зафіксовані за допомогою: камери зовнішнього і внутрішнього спостереження; камери мобільного телефона; відеореєстратору (в тому числі автомобільного); аматорської відеокамери та ін. Відеокамера, запис в якій

здійснюється за допомогою магнітної стрічки, в експертній практиці на теперішній час зустрічається вкрай рідко.

Слід зазначити, що найчастіше спостерігається низька якість відеозапису наданого на дослідження. Що обумовлює значну втрату інформації про ознаки зовнішнього вигляду особи. Тому, при проведенні експертизи, ми вважаємо, з метою покращення якості зображення можливо залучення фахівців за спеціальністю фототехнічних досліджень, які вивчають методи поліпшення якості відеозображень (кадрів відеозапису). Для подібних досліджень використовуються спеціальні програми для покращення якості відео та усунення артефактів, за їх допомогою може здійснюватися: усунення шумів; збільшення дозволу відеозображення (збільшується кількість точок (пікселів) в зображенні по вертикалі і горизонталі); усунення дефекту «тремтіння» (цифрова стабілізація зображення); поліпшення різкості розмитих ділянок зображення; покращення контрасту; корекція яскравості та насиченості кольорів; обрізання відеофрагментів; поворот зображення; усунення артефакту пікселізації кадрів при збільшенні дозволу відеозображення.

Завдяки результатам таких досліджень якість зображення може суттєво покращитись та надати можливість подальшого проведення якісних ідентифікаційних портретних досліджень. Також слід зазначити, що фахівцю з портретних досліджень не бажано самостійно покращувати якість відеозображень. Це є втручанням в компетенцію фахівців з фототехнічних досліджень, а також може призвести до спотворення відеоданих.

Експертна практика вирішення задач з ідентифікації особи за ознаками зовнішності за матеріалами відеозаписів свідчить про необхідність розробки методик комплексного їх дослідження для підвищення ефективності виконання портретних досліджень та економії часу.

Список використаних джерел

1. Методика ідентифікації особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями / [укл. Коструб А. М., Павленко О. С., Чашницька Т. Г.]. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2013. С.12-15

2. Ильин Н. Н. Криминалистическая идентификация человека по признакам внешнего облика, запечатленным на видеоизображениях. – М., 2015. – 216 с.

3. Дмитриев Е. Н., Иванов П. Ю., Зудин С. И. Исследование объектов криминалистических экспертиз методами цифровой обработки изображения. – М., 2000.

4. Хахановський В. Г. Теорія і практика криміналістичної інформатики: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.09 /В. Г. Хахановський ; Нац.акад.внутр. справ. – К., 2011. – 28 с. – укр.

Черняховський Богдан Вікторович
старший слідчий в особливо
важливих справах Головного
слідчого управління Національної
поліції України, ад'юнкт кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз навчально-
наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх
справ

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ
КОМП'ЮТЕРНИХ ЕКСПЕРТИЗ У РОЗСЛІДУВАННІ
НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ КОМП'ЮТЕРІВ,
АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ, КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ ЧИ
МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ**

Сучасні передумови розбудови правової держави передбачають інтеграцію інформаційно-технологічних процесів як у діяльність громадян так і функціонування державних інституцій. Так, відомий українському загалу «курс на діджиталізацію держави» формує нові виклики для органів досудового розслідування щодо забезпечення якісного розкриття та доказування кіберзлочинів, як складового елементу надійної держави для міжнародних партнерів та стратегічних союзників.

Форсований перехід державних підприємств, установ, організацій на систему електронного документообігу, започаткування систем електронної реєстрації, розширення можливостей застосування електронного підпису та утворення нових, зручних та швидких у використанні електронних реєстрів, баз/банків даних, вимагає готовності правоохоронців до ідентифікації та належного дослідження ознак можливих несанкціонованих дій, пов'язаних з втручанням в роботу таких інформаційних систем. Жодна інформаційна система світу не має абсолютного імунітету від кібератак та стороннього втручання. Тому забезпечення ефективного та якісного розслідування злочинів у сфері інформаційних технологій, технічна сторона яких не є профільною основою в системі підготовки кадрів для органів досудового розслідування, вимагає вивчення цих питань на поглибленому науковому рівні.

Дослідженню окремих аспектів розслідування злочинів у сфері комп'ютерних технологій приділяла увагу значна кількість учених-криміналістів, зокрема: Т. В. Авер'янова, К. І. Беляков, В. В. Бірюков, В. Б. Вехов, В. В. Крилов, В. О. Мещеряков, І. Ю. Михайлов, О. В. Орлов, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, Б. Б. Теплицький, В. Г. Хахановський, С. С. Чернявський та ін. У той же час актуальною є необхідність удосконалення системи знань та навичок слідчих щодо особливостей роботи

з цифровою інформацією під час кримінального провадження, зокрема щодо особливостей її фіксації, вилучення та дослідження під час судових експертиз.

Одним із найбільш розповсюджених злочинів у сфері інформаційних технологій є передбачене статтею 361 Кримінального кодексу (далі – КК) України несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвело до перекручення чи знищення комп'ютерної інформації або носіїв такої інформації, а також розповсюдження комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних і технічних засобів, призначених для несанкціонованого проникнення в ці машини, системи чи комп'ютерні мережі і здатних спричинити перекручення або знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації. [3]

Ключову роль у доказуванні факту несанкціонованого втручання відіграють результати проведення судових експертиз – дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. [4] Відповідно до положень пунктів 13 та 14 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5) (далі – наказ Мін'юсту № 53/5) регламентовано порядок застосування експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів (у криміналістичній літературі більш вживане поняття «комп'ютерно-технічна експертиза») та експертизи телекомунікаційних систем і засобів.

Основні завдання комп'ютерно-технічної експертизи з науково-практичної точки зору сформульовано директором Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України – керівником Експертної служби МВС України Б. Б. Теплицьким, а саме: 1) діагностування апаратних засобів комп'ютерної системи; 2) визначення функціонального призначення, характеристик і реалізованих вимог, алгоритму й структурних особливостей, поточного стану представленого програмного, системного та прикладного значення; 3) пошук, виявлення, аналіз й оцінювання кібернетичної інформації (комп'ютерних даних), підготовленої користувачем або створеної програмами для організації інформаційних процесів у комп'ютерній системі. [2]

Наближеною за своєю суттю, проте ширшою за змістом, є експертиза телекомунікаційних систем та засобів, що обумовлюється об'єктом її дослідження: телекомунікаційні системи, засоби, мережі і їх складові частини та інформація, що ними передається, приймається та обробляється.

Наказ Мін'юсту № 53/5 передбачає орієнтовний перелік питань, які ставляться для вирішення при призначенні кожного із зазначених видів експертиз. Однак, в залежності від обставин розслідуваного злочину

слідчому рекомендовано в обов'язковому порядку, коригувати, конкретизувати та доповнювати питання з урахуванням консультативної допомоги спеціаліста чи експерта, який проводитиме експертизу.

Вивчення слідчої і експертної практики та аналіз наукових джерел засвідчили, що на вирішення комп'ютерно-технічних експертиз ставляться, та успішно вирішуються експертами питання, які передбачені наказом Мін'юсту № 53/5, наприклад: чи міститься (містилася) на наданому на дослідження носії інформація, яка має ключові слова «...»?; чи містилися на наданому на дослідження носії файли, що були згодом знищені? Якщо так, то які саме файли та який їх зміст?; з якого з наданих на дослідження комп'ютерів здійснювався вихід у мережу Інтернет, за якими адресами, в який період часу?; чи наявні на досліджуваному комп'ютері програмні продукти, призначені для злому пароля та несанкціонованого доступу до комп'ютерних систем?; чи можливе вирішення певного завдання за допомогою програмного продукту (зазначається якого)?; яким є рівень професійної підготовки в галузі програмування і роботи з комп'ютерною технікою особи, яка виконала певні дії з комп'ютером і програмним забезпеченням?; чи відповідає стиль програмування досліджуваного програмного продукту стилю програмування певної особи?; чи відповідають прийоми і засоби програмування, що застосовувалися при створенні досліджуваного програмного продукту, прийомам і засобам, якими користується певна особа? [1]

Під час розслідування несанкціонованого втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, об'єктом посягання є інформація, що зберігається в самому комп'ютері, на певному носії, та/або програмне забезпечення. При цьому жорсткі диски комп'ютерів нерідко є місцем зберігання чи навіть приховування інформації, що становить інтерес для досудового розслідування. Відповідно, комп'ютер або комп'ютерна мережа досліджуються як середовище, в якому здійснено несанкціонований виток, втрату, підробку, блокування інформації, спотворений процес її обробки або порушено встановлений порядок її маршрутизації.

У таких випадках органам досудового розслідування слід дотримуватись вимог чинних нормативних-правових та розпорядчих (відомчих) актів України, забезпечивши залучення експертної установи, експерта або експертів для проведення комплексної судової експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів та експертизи телекомунікаційних систем та засобів. Такий висновок експерта відповідатиме положенням кримінального процесуального законодавства України, а також пунктам 13 та 14 наказу Мін'юсту № 53/5.

Доцільність призначення у кримінальному провадженні за ст. 361 КК України саме комплексної судової експертизи комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, телекомунікаційних систем та їх засобів у відповідних випадках обґрунтовується й наявністю у Реєстрі методик

проведення судових експертиз Міністерства юстиції України відповідної методики даного виду експертного дослідження. У той же час цей реєстр не містить окремо визначеної методики проведення дослідження телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів, на відміну від методики дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів. [5]

Досудове розслідування несанкціонованого втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, з огляду на специфіку злочину та способів його вчинення, вимагає спеціальної підготовки слідчого, наявності у нього відповідних криміналістичних знань, а також умінь та навичок. Тому вивчення можливостей таких експертиз як експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів та експертиза телекомунікаційних систем і засобів є одним із ключових елементів набуття навичок формування доказової бази від час розслідування кіберзлочинів в Україні.

Список використаних джерел

1. Експертизи в судочинстві України: науково-практичний посібник/ [С. Б. Бойченко, В. І. Бояров, Т. В. Будко та ін.]. Київ: Юрінком Інтер., 2015. 504 с.;
2. Завдання, об'єкти та питання комп'ютерно-технічної судової експертизи: Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ/[Б.Б. Теплицький, 2019 № 1 (18). с.24-32;
3. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [Дата звернення 20.10.2019];
4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> [Дата звернення 20.10.2019];
5. Реєстр методик проведення судових експертиз. URL: <http://rmpse.minjust.gov.ua> [Дата звернення 20.10.2019].

Чорний Микола Васильович,

доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат медичних наук, доцент

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕДСМЕРТНИХ ЗАПИСОК СУЇЦИДЕНТІВ

Протягом століть релігійне виховання прищеплювало думку про гріховність самогубства, що не могло не знайти свого відображення в специфіці слов'янської ментальності: з одного боку, покійного прийнято

жаліти, оплакувати; з іншого боку, - такі вчинки різко засуджувалися[1, с.4]. Як видно, однією з причин написання передсмертних записок є спроба заздальгідь якщо не уникнути осудження, то хоча б пом'якшити суспільну думку. Записки, залишені суїцидентами напередодні позбавлення свого життя, не раз ставали предметом спеціального дослідження як із морально-етичних, так і з наукових позицій. Я у своїй роботі також вирішив дослідити передсмертні записки працівників міліції.

Матеріал й методи дослідження. Для аналізу самогубств використовувалися наступні документи: висновок психолога на особу, що скоїла суїцид; результати службових розслідувань випадків самогубств. Основні методи дослідження: статистичний, клініко – психопатологічний.

Метою даної роботи є вивчення мотивів самогубств, реконструйованих на основі передсмертних записок суїцидентів з урахуванням сформованої ситуації й обставин учинення суїциду.

Результати дослідження. Аналізу передсмертних записок суїцидентів передувало вивчення наявних у розпорядженні МВС архівних слідчих матеріалів по фактах самогубств. Усього було досліджено 207 випадків завершених самогубств. У 33 (16%) випадках були виявлені передсмертні записки, які залишив кожний шостий суїцидент, що співпадає з даними авторів [2, с.73]. Записки, що були об'єктом розгляду, по своєму зовнішньому вигляду, по обсягу тексту, стилю викладу, ступеневі освіченості їхніх авторів являють собою досить різномірний матеріал. Деякі з них були написані явно наспіх – на обривку аркуша записної книжки, на листках відривного календаря, на фотографії. Інші записки, мабуть, не були результатом раптової думки. Частина послань адресована конкретним особам, найчастіше найближчим родичам, нареченим, знайомим, у рідких випадках – офіційним особам, а інші не мають певного адресата. Основна маса записок гранично короткі, але зустрічаються і довгі тексти. Частіше всього суїцидент пише одну записку, але в одному випадку залишив відразу дві; у двох випадках – три. Проведений мною аналіз текстів передсмертних записок, дозволив класифікувати дані тексти по змісту, мотиву, на наступні групи:

1. *Тексти, що висловлюють останню волю автора (3 записки).* У цих текстах відсутній аналіз причин учинку, констатація фактів, а міститься лише резолютивна частина: «Квартиру залишаю сину», «Аня, продовж наш рід», «Я, завещаю свій автомобіль своєму сину». Авторів текстів можна віднести до антисоціальних особистостей, у яких відсутнє почуття провини. Вони, як правило, імпульсивні, категорично імперативні, примхливі. Такі особистості негативно характеризуються як по місцю роботи так і проживання.

2. *Тексти, що бажать зняти з інших осіб відповідальність за самогубство (4 записки).* У подібних текстах найбільш поширені вислови, що перетворилися у своєрідне кліше з інформативним центром на слові «вина» («ніхто не винуватий», «прошу нікого не звинувачувати» тощо.). «У моїй смерті прошу нікого не звинувачувати», – людина пише так, як, на її думку,

прийнято поводитись самогубцю, щоб не накласти на близьких обвинувачень за його вчинок. Тут, як автори, виступають депресивні особистості з неадекватно заниженою самооцінкою.

3. *Тексти, що вказують на особу, поведінка якої привела автора до суїциду (2 записки).* Про авторів подібних текстів можна сказати, що в більшості випадків це параноїдальні особистості, що вважають, що проти них навколишніми постійно плетуться змови, інтриги. Виникає конфлікт самооцінки з оцінкою навколишніх. Для подібних особистостей покарання «винних» стає значно важливіше самого факту смерті.

4. *Тексти, що пояснюють мотив самогубства у вигляді особливих економічних умов або життєвих обставин (3 записки).* Вони досить близькі до попередньої групи, разом із тим у них превалює тема безвихідності. Найбільш типовий автор подібних текстів - особистість, що перебуває в стані депресії у результаті деформації звичних установок, реакції на глобальні зміни в навколишній дійсності.

5. *Тексти як спосіб впливу на близьких(3 записки).* У даному випадку автор хоче не просто піти з життя, але залишити живучих із постійним почуттям провини. За моїми спостереженнями, такого типу тексти найбільш характерні для молодих співробітників.

Текст записки є діалогічним по характеру, це символічна форма обвинувачення і покарання партнера ціною власного життя. Весь зміст суїцидальної дії саме в тому і заключається, щоб заставити партнера «убиватися», – очевидно, з позицій суїцидента, навряд чи після усього, що трапилося, партнер може бути щасливим.

6. *Тексти – вибачення (12 записок).* Вони складають більшу частину записок, які залишили суїциденти. У подібних текстах найбільш поширені вислови, в яких автори просять вибачення у самих близьких для них людей: батьків, дітей, дружини, нареченої.

6. *Тексти, які розкривають зв'язок самогубства із професійною діяльністю суїцидента (3 записки).*

7. *Тексти, які розкривають мотив самогубства (3 записки).* По даним текстам, можна попередньо не знайомлячись із матеріалами розслідування визначити головну сферу конфлікту. Але таких записок мало.

Проведений мною аналіз текстів передсмертних записок дає підстави на розподіл їх по мотивам самогубств, з урахуванням змісту тексту й в комплексі з усіма матеріалами службового розслідування [3, с.60].

Розподіл виявлених мотивів самогубств за результатами комплексного вивчення усіх матеріалів

<i>№</i>	<i>Мотиви самогубств</i>	<i>Кількість випадків виявлених мотивів</i>	<i>%</i>
1.	Особисто-сімейні	19	57.6

2.	Стан психічн. здоров'я	1	3.0
3.	Стан фізичного здоров'я	1	3.0
4.	Антисоціальна поведінка	3	9.1
5.	Конфлікти в професіон. сфері	2	6.1
6.	Матеріально-побутові	3	9.1
Не установлені мотиви		4	12.1
Всього		33	100

Проведене дослідження дає мені право зробити висновок:

1. Більшість передсмертних записок малоінформативні, в них повторюються одні і ті ж словесні вислови, стиль і міркування, не зважаючи на те, що вони написані різними суїцидентами.

2. У записках частіше всього звучить тільки один із мотивів, що ще раз підтверджує необхідність всебічного аналізу обставин суїциду для одержання цілісного уявлення про мотиваційну структуру особистості.

3. Запропонована мною класифікація записок, дає можливість слідчому більш точніше виявляти мотиви здійснених самогубств.

Список використаних джерел

1. Психологія суїцидальної поведінки: діагностика, корекція, профілактика / Зб. наукових праць під заг. ред. Яковенко С.І. – К.:РВВ КІВС, 2000. – 184с.

2. Амбрумова А.Г., Постовалова Л. И. Анализ предсмертных записок суицидентов. Научные и организационные проблемы суицидологии. М., 1983. - 252с.

3. Чорний М. В. Виявлення мотивів самогубств по текстах передсмертних записок //Актуальні проблеми суїцидології: Зб.2. – К., 2002. - С. 53-60.

Шведик Олександр Іванович,
судовий експерт сектору
будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності відділу
товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності
Чернівецький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЕКСПЕРТА, ЯК ЗАПОРУКА ПОВНОЦІННОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Тенденції спричинені реформуванням будівельної галузі, що полягають у послабленні контролю, спрощенні процедур отримання та погодження дозвільної документації, як наслідок мають відсутність ведення відповідної документації при здійсненні будівельного виробництва. Такий ефект спричиняє недостатність матеріалів первинно-звітної документації для проведення судової будівельно-технічної експертизи, що в подальшому відображається у дослідницькій частині висновку експерта та впливає на підтвердження обставин досудового розслідування кримінального правопорушення.

Переважаю, судову будівельно-технічну експертизу призначають в кримінальних провадженнях на підставі статті 191 Кримінального кодексу України [1], розуміючи внесення і прийняття замовником завідомо неправдивої інформації до звітної документації, а саме до актів приймання виконаних будівельних робіт та довідки про вартість виконаних будівельних робіт, які ґрунтуються на видах робіт в локальних кошторисах і передбачених проектно-кошторисною документацією об'єктів.

Державними будівельними нормами ДБН А.3.1-5:2016 «Організація будівельного виробництва» [4, с. 4] передбачено: за результатами виконаних будівельних робіт має бути оформлена виконавча документація. Перелік необхідної виконавчої документації, визначений відповідно до вимог нормативних документів щодо виконання відповідного виду робіт на конкретному об'єкті будівництва, має бути наведений у проекті виконання робіт.

Однак, на практиці отримати весь комплект необхідної документації не є можливим, через відсутність належного її ведення. Складання актів закриття прихованих робіт та ведення спеціальних журналів покладається на підрядну організацію (виконавця робіт) і технічний нагляд, призначений замовником, що здійснює контроль за дотриманням проектних рішень, вимог державних стандартів, будівельних норм і правил. Це також стосується контролю за якістю виконаних робіт та їх обсягами під час будівництва.

Часто перед судовими експертами ставиться питання: «Чи відповідають обсяги та вартість фактично виконаних робіт з будівництва (ремонт, реконструкції) об'єктів обсягам та вартості, визначеним проектно-кошторисною або звітною документацією?». Такий вид питання передбачає натурне обстеження об'єкта будівництва і за порівняльним методом здійснюється співставлення з даними, зазначеними у актах виконаних будівельних робіт.

Відсутність проектної і виконавчої документації (спеціальних журналів з окремих видів робіт, актів на закриття прихованих робіт, виконавчих схем, документів щодо випробувань, лабораторного контролю матеріалів та конструкцій тощо) ускладнює роботу експерта та для чіткого підтвердження ним фактичних обсягів потребує додаткових затрат на здійснення розкриття окремих елементів будівель, відбирання зразків, виконання лабораторних досліджень та вчинення інших дій, в тому числі дій, що збільшують витрати часу на опрацювання експертом об'єкта дослідження.

Водночас, частиною причини такого проблемного питання є відсутність у замовника відповідного органу в управлінській структурі, так званої «служби замовника», який покликаний узагальнювати, систематизувати, контролювати і зберігати документальне забезпечення весь процес будівництва від початку проектування до здачі об'єкта в експлуатацію.

Чинне законодавство сьогодні побудовано таким чином, що хід будівництва і наявність необхідної документації покладено на розумні відносини замовника та підрядника з обов'язковим дотриманням правил і стандартів у будівництві. Однак, зазвичай вимоги передбачені Державними будівельними нормами ігноруються замовниками. Наприклад, замовниками реконструкції та капітального ремонту, часто виступають юридичні і фізичні особи, що за своїм напрямком не мають стосунку до будівельної сфери, тому складання важливих документів в ході будівництва упускається.

Задля встановлення контролю в галузі будівництва законодавством утворено центральний орган виконавчої влади – Державну архітектурно-будівельну інспекцію України, яка покликана реалізовувати державну політику з питань архітектурно-будівельного контролю та нагляду. Правові основи функціонування інспекції встановлені Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» [2]. Зазначеним законом визначено, підстави і обсяг здійснення перевірок на об'єктах будівництва, зокрема в статті 41 йдеться про проведення позапланових перевірок за:

- зверненнями фізичних чи юридичних осіб про порушення суб'єктом містобудування вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності;
- вимогою правоохоронних органів про проведення перевірки.

За результатами перевірок, у разі виявлення інспекцією порушень, що в контексті теми є відсутність виконавчої документації під час будівництва об'єктів, на замовника накладається штраф та надається припис про усунення порушення вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, стандартів і правил з терміном його виконання [3]. Вказаний вплив з боку органів контролю неодмінно призведе до приведення у відповідність суб'єктами господарювання будівельного виробництва та оформлення виконавчої документації, або не виконання її окремих вимог у разі наявності порушень.

Підсумовуючи зазначені тези, вбачається можливість підвищення ефективності у викритті кримінальних правопорушень пов'язаних з

будівництвом, особливо у питаннях відповідності обсягів та вартості фактично виконаних робіт з будівництва (ремонту, реконструкції) об'єктів обсягам та вартості, визначеним проектно-кошторисною або звітною документацією, що ставляться перед експертами судовими будівельно-технічної експертизи. Позапланова перевірка органів архітектурно-будівельного контролю не тільки дозволяє виявити порушення державних будівельних норм, а й сприяє подальшому повноцінному виконанню судової будівельно-технічної експертизи, оптимізуючи роботу експертів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (№ 4651-VI від 13.04.2012) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» (№3038-VI від 17.02.2011) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>

3. Порядок здійснення державного архітектурно-будівельного контролю – затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2011 №553 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/553-2011-%D0%BF>

4. Державні будівельні норми ДБН А.3.1-5:2016 «Організація будівельного виробництва» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/1-1-0-294>

Шведова Олена Вікторівна,

доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Ополонська Ірина Русланівна,

здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр» Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛІДІВ ЗУБІВ ЛЮДИНИ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Як свідчить криміналістична практика, на місці події сліди зубів можуть бути виявлені на тілі людини, на харчових продуктах (наприклад, маслі, сирі, шоколаді, овочах, фруктах), на металевих виробах (наприклад, навісних свинцевих пломбах), а також на інших різноманітних предметах (наприклад, кришках пляшок, олівцях, мундштуці тощо), якщо людина має звичку надкушувати ці предмети або знімати кришку з пляшки зубами.

Зубний апарат людини (в деяких випадках і окремих зубів) відображується у слідах комплексом ознак, до яких відносяться:

- форма, розмір, радіус зубних дуг, кількість зубів, відстань між ними, форма, розмір, рельєф жувальної поверхні зубної коронки тощо;

- особливості прикусу, аномалії зубного ряду в цілому та окремих зубів (форма, кількість, положення, розміри, чергування зубів, відстані між ними);

- особливості, що виникли в процесі життєдіяльності організму, в результаті хвороб, пошкоджень і лікування зубів, відсутність окремих зубів, потертості, зламані коронки, відколи зубів, наявність пломб, протезів тощо [1, с. 35].

Розрізняють такі види слідів зубів:

- *сліди надкусу* – статичні сліди різальних країв зубів, як правило, передніх, які утворюються від натискання зубами на слідосприймаючий предмет без відокремлення його частин. При надкусах сліди зубів розташовуються у вигляді дуг, звернених кінцями одні до інших. У цих слідах відображається форма зубних дуг, розташування зубів, будова поверхні коронок зубів;

- *сліди відкусу* – динамічні сліди, що виникають при повному відділенні частини слідосприймаючого предмета від усієї його маси ріжучими кромками зубів. У цих слідах відображаються особливості ріжучої кромки і передньої поверхні зубів.

До фіксації слідів зубів відноситься їх опис у протоколі огляду, фотографування, виготовлення зліпків з гіпсу, воску, полімерних мас тощо.

Рекомендується встановлювати і описувати в протоколі:

- а) місце розташування слідів (на трупі, на недокурку цигарки, «на лівій молочній залозі, за 4 см від соска», тощо);

- б) форми окремих зубів: лінійна, ромбоподібні вдавлення (вид кликів), дві вдавленості, розташовані одна за другою (від малих корінних); у вигляді квадрата або трапеції тощо.

- в) розміри відображень окремих зубів та відстані між ними;

- г) особливості розташування відображень окремих зубів (відхилення від лінії зубного ряду – вгору або вниз; розворот навколо вертикальної осі та його кут);

- д) індивідуальні ознаки окремих зубів (кількість відображень жувальних випуклостей, валиків і борозенок, утворених ріжучими частинами зубів, пилкоподібний край сліду тощо) [1, с.112].

Крім фотографування загального вигляду всієї групи слідів доцільно збільшеним планом, із міліметровим масштабом, зафіксувати окремі, найбільш чіткі сліди.

Бажано використовувати у разі можливості два освітлювачі (один для загального освітлення, інший – для створення косо направленою освітлення для виявлення деталей сліду).

Під час зйомки слідів на м'яких матеріалах (наприклад, коров'ячому маслі) треба розташувати джерело світла на відстані, щоб не розтопити матеріал слідоносія.

З місця події бажано вилучати сам предмет зі слідами зубів або відповідну частину предмета. При цьому, якщо такими предметами є продукти харчування, необхідно вжити заходів, що запобігають їх псуванню – помістити в холодильник, ящик з сухим льодом, банку з холодною водою. Продукти, що швидко псуються, треба помістити в чистий скляний посуд, не переміщати у тарі (тобто, закріпити нерухомо), не допускати дотику сліду з певною поверхнею. Всі ці запобіжні заходи сповільнюють процеси гниття і висихання [2].

Також овочі та фрукти зі слідами зубів можна щільно загорнути в чисту текстильну тканину або декілька листів чистого паперу і помістити в посудину з 40-відсотковим розчином спирту, або в розчин формаліну, чи в крайньому випадку – у воду.

Сліди зубів на трупі вилучаються судовим медиком під час розтину, а для їх консервації певна ділянка м'якої тканини, на якій вони залишені, поміщається в розчин гліцерину зі спиртом або в оцтово-спиртову речовину (1 частина оцтової кислоти, 2 частини спирту, 7 частин води); а якщо наявні гнилісні ознаки – ще 1-2 частини пергідролію [3].

Інформаційно-доказовий потенціал слідів зубів, у ракурсі збору інформації про особу, що вчинила злочин, ілюструється наступним прикладом: під час огляду місця події був вилучений шматок сиру зі слідами зубів. Експерт за цими слідами встановив, що на верхньому правому різці є металева коронка, а між передніми верхніми зубами - діастема, проміжок, який дорівнював 2 мм. Отже, індивідуальність зубного апарата, що відобразилася у слідах на різних носіях (харчових продуктах, сигаретах, шкірі людини та ін.), дозволяє одержати інформацію про особу злочинця, діагностувати її антропологічні ознаки і певні звички [4].

Основним ідентифікаційним завданням при дослідженні слідів зубів, є встановлення конкретної особи, що їх залишила. Для проведення дослідження повинні бути отримані експериментальні порівняльні зразки – відбитки зубів, зліпки-моделі зубів, щелеп. Відбір зразків проводиться за допомогою фахівця – лікаря-стоматолога або зубного техника-протезиста [4].

Крім того, за слідами зубів можна встановити стать, вік, анатомічні та патологічні особливості зубного апарату, професійні ознаки особи, що залишила ці сліди; реконструювати окремі обставини події, за яких були

залишені ці сліди (кількість людей, що приймали їжу, чи відбувалася боротьба між злочинцем і жертвою тощо).

Отже, сліди зубів, які можна виявити при огляді місця події, предметів, трупа, тіла живої людини, дозволяють вирішувати ряд завдань як ідентифікаційного, так і діагностичного характеру.

Список використаних джерел

1. Участь спеціаліста в огляді місця події : практ. посіб. / кол. авторів; за заг. ред. О. Г. Рувіна, Б. Б. Теплицького, С. С. Чернявського; худож.-оформлювач О.А. Гугалова; Голов. слід. упр. Нац. поліції України, Нац. акад. внутр. справ, Київ. НДІ суд. експертиз. Харків : Фоліо, 2018. 127 с.

2. Лоер В. А. Криміналістика : учебник. Москва. 2004. 129 с.

3. Криміналістика : учебник / Под ред. А. Г. Филиппова та А. Ф. Волинского. Москва : Спарк, 1998. 609с.

4. Майлис Н. П. Судебная трасология : учебник для студентов юридических вузов. Москва : Издательство «Экзамен», Право и закон, 2003. 272 с.

Швець Даниїл Юрійович,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавр навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Приходько Юрій Павлович

доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ ТА РОЗВИТОК ТРАСОЛОГІЇ

Сьогодні, трасологія є важливою галуззю криміналістичної науки, але, щоб досягти такого статусу, вона пройшла досить довгий етап розвитку. Її становлення ділять на декілька етапів.

Перші згадки про сліди у злочинах містяться в документах давніх часів: давньоіндійські закони Ману (II ст. до н.е. – II ст. н.е.); «Салічна правда» (V – VI ст.); «Польська правда» (XIII ст.) та інші. У цих документах містяться статті, які передбачали пошук злодія за слідом.

Трасологія як самостійний розділ криміналістичної техніки сформувався у 30-40-х роках ХХ ст. Однією з перших робіт є монографія

І.С. Семеновського «Дактилоскопия как метод регистрации» (1923 р.). У підручнику 1938 р. І.М. Якимов вперше дав визначення цьому розділу й запропонував назвати його «Трасологія». У 1947 році вийшла у світ робота Б.І. Шевченка, яка остаточно закріпила трасологію, як самостійний розділ криміналістики.

Це був перший етап розвитку трасології.

На другому етапі Б.І. Шевченко визначив наступні недоліки цієї науки:

1. Відсутність точного обсягу поняття трасології й чітко окреслених її меж.

2. Недостатня розробка питань методики, техніки дослідження слідів.

3. Відсутність правильної класифікації слідів.

Прагнучи виправити ці проблеми, Б.І. Шевченко запропонував відносити до об'єктів трасології лише ті явища, які можуть викликати на одному матеріальному об'єкті відображення зовнішньої будови іншого матеріального об'єкта. Таким чином трасологія мала визначення – «Слід – відображення зовнішньої будови об'єкта» .

Головним завданням даного виду досліджень було вивчення ознак зовнішньої будови об'єкта який залишив слід. Сліди, у яких відображенні інші властивості об'єктів (хімічний склад, теплопровідність, електропровідність, тощо) із трасології виключалися.

На наступному етапі розвитку трасології виникли заперечення проти того, щоб трасологією вивчалися не тільки ознаки зовнішньої будови об'єкта, що залишив слід, а й відображення умов і механізму їх виникнення. З урахуванням важливості розшифровки механізму слідоутворення, у визначення сліду були внесені істотні корективи.

Слід, як об'єкт трасологічного дослідження було запропоновано трактувати й вивчати не тільки, як відображення зовнішньої будови об'єкта, але і як відображення умов і механізму їх утворення.

Важливу роль у розвитку трасології зіграла науково-дослідницька фотографія, вона широко поширена в трасології і використовується практично при виконанні всіх видів експертних досліджень, як для фіксації загального виду досліджуваних об'єктів , так і для виявлення, вивчення деталей рельєфу.

На сучасному етапі розвитку криміналістична трасологія одна із найбільш розвинених галузей криміналістичної техніки, вона є базовою галуззю криміналістичної техніки, яка досягла достатньо високого рівня свого розвитку. Підтвердження цього є її методологічна роль, яку вона виконує відносно багатьох галузей наукових знань і, передусім, до низки розділів криміналістики та судової експертизи. Це простежується у впливі теоритичних положень, методів і прийомів трасології на криміналістичні види експертиз: судово-балістичну, вибухотехнічну, технічну експертизу документів, матеріалознавство. Тут використовуються майже всі основоположні категорії трасології, серед яких найважливішим є трасологічне поняття «Сліду – відображення», який несе матеріальну

криміналістично значущу інформацію про зовнішню будову предмета і механізм слідоутворення.

У сучасній криміналістиці поняття сліду може бути розглянутим за кількома аспектами. У широкому розумінні слідом є результат будь-якої матеріальної зміни первинної обстановки внаслідок вчинення злочину: матеріально-фіксовані зміни одного об'єкта на інший, поява чи зникнення тих чи інших предметів, порушення початкового розташування, місцезнаходження, стану різних об'єктів. Залежно від характеру взаємодії об'єктів можуть бути виділені статичні та динамічні види взаємодії слідів. Статичні – це ті, які в результаті руху один відносно іншого в кінцевій точці залишаються в стані спокою, а динамічні – об'єкти, що знаходяться в русі один відносно іншого.

Сучасна трасологія базується на таких наукових положеннях:

1) всі об'єкти матеріального світу є індивідуальними. Кожен об'єкт індивідуальний і тотожний тільки самому собі. Індивідуалізація об'єкта здійснюється за збігом загальних і окремих ознак;

2) за певних умов зовнішня будова одного об'єкта може відбитися на іншому. Точність відображення залежить від фізичних властивостей слідоутворюючого і слідоприймаючого об'єктів, механізму слідоутворення. За матеріально-фіксованими слідами можлива ідентифікація об'єкта, який їх залишив;

3) відносна стійкість об'єктів, які залишають свої сліди. Об'єктами механічної контактної взаємодії можуть бути тільки тверді тіла, які мають доволі стійкі зовнішні ознаки;

4) відбиття у сліді зовнішньої будови предмета є перетвореним. У сліді ознаки зовнішньої будови предмета переважно мають дзеркальне відображення.

Отже, трасологія на сьогодні є ядром криміналістичної науки, яка являє собою систему наукових положень та праць. Але через те що суспільні відносини розвиваються доволі швидко, потрібно на науковому рівні покращити прийоми дослідження слідів, які злочинець залишає на місці злочину, і вони знаходять нові способи скоєння злочину та шляхи уникнення від покарання, що ускладнює роботу слідчих.

Список використаних джерел

1. URL: <http://www.Pidruchniki.com>;
2. Шепітько В.Ю. Криміналістика : підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / за ред. проф. В.Ю. Шепітька -4-е вид., перероб. і доп. –Харків: Право, 2008.
3. Кофанов А.В. Трасологічні дослідження : підручник / Кол. авт.: А.В. Кофанов, О. Г. Волошин, О.В. Літвінова / Київський Національний Університет Внутрішніх Справ. Київ 2010.
4. Сабадаш В.П. Криміналістика навч. посіб./ В.П. Сабадаш, М.О. Ларкін – Київ: «Центр учбової літератури», 2013.

Шевчук Олександр Тарасович,
судовий експерт сектору трасологічних
досліджень Рівненського науково-
дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України

ТРАСОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА СЛІДІВ НІГТІВ ЛЮДИНИ ЯК НЕТРАДИЦІЙНИХ СЛІДІВ ЛЮДИНИ.

Чи замислювалися Ви коли-небудь, навіщо людині нігті? Останнім часом вчені все частіше стали приходити до висновків, що нібито це абсолютно непотрібна частина нашого тіла. Більш того, фахівці впевнені, що еволюція викорінить рогові пластини, і в результаті у нас будуть м'які кінцівки. Ну, а поки до нас не дійшов «час зовнішніх змін» пропонуємо розібратися, що ж таке нігті із анатомічної точки зору та яке відношення вони мають до криміналістики.

Нігті – це щільнорогові пластинки на тильній поверхні кінців пальців рук і ніг. Вони складаються з кератину (білка), будівельного матеріалу організму людини та лежать на так званому нігтьовому ложі. Їх функція – захист кінцевих фаланг пальців від механічних пошкоджень [2, с. 38].

Передній край нігтьової пластинки вільний, задній і бічні її краї оточені шкірною складкою і заходять в глиб її. Верхня частина шкірної складки насувається на нігтьову пластинку і носить назву нігтьових валиків, які виконують захисну роль, не даючи чужорідним тілам і бактеріям проникнути до паросткової зони нігтя. Край валика являє собою мертві клітини. Висихаючи, а потім, відшаровуючись, цей край дає початок задиркам.

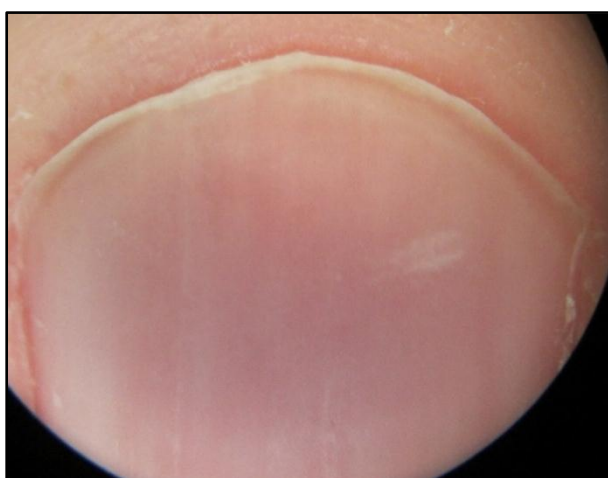
Нігті – дзеркало організму. По них можна "прочитати" перенесені раніше хвороби, хронічні недуги і назріваючі проблеми. Сьогодні діагностикою стану нігтів займається офіційна наука – оніхологія. Здорові – досить міцні, мають рожевий колір, правильні контури, а також легкий природний блиск. Проблеми може провокувати знижений імунітет, брак вітамінів і мінералів. Позначаються на стані нігтів зовнішні фактори і хлорована вода, агресивна побутова хімія і неякісна косметика.

В криміналістиці нігті відіграють не менш важливу роль ніж в оніхології, оскільки дослідження слідів нігтів, виявлених на місці події допомагають у розкритті та розслідуванні злочинів.

Сліди нігтів людини нерідко залишаються на тілі потерпілого або злочинця при вчиненні насильницьких злочинів. Вони не мають чітко виражених окремих ознак, а такі загальні ознаки, як конфігурація, розміри, передаються в дещо спотвореному вигляді через особливості анатомічної

будови слідосприймаючої поверхні. Однак на підставі наявності, розташування на тілі, глибини, можна дійти висновків про факт задушення, ознаки самооборони, взаємне розташування потерпілого й насильника. Крім того, наявність зазначених слідів дає підстави для вилучення сторонніх речовин з-під нігтів потерпілого й підозрюваного для виявлення часток епідермісу і встановлення їх особливостей при проведенні судово-медичної експертизи [1, с. 194].

Водночас, сліди нігтів на деяких дрібноструктурних матеріалах, що малodeформуються після утворення слідів, наприклад на милі, вологій штукатурці, свіжопофарбованих поверхнях, можуть мати ідентифікаційне значення. Особливо це стосується динамічних слідів, в яких відображається мікрорельєф кромки нігтів, пошкодження, нерівності, що утворюються під час їх зрізання (зобр. 1, 2).

Зображення 1

Зображення 2

Експертиза слідів нігтів людини допомагає встановити конкретний ніготь (палець, кисть, стопу), що відобразився у сліді; механізм та умови слідоутворення (характер виконуваних дій, вид утворених слідів і т.п.); кількість осіб (якщо слідів декілька), що залишили сліди [1, с. 201].

Якщо, в слідах нігтів були виявлені дрібні пластинки, що відділилися від лакового покриття нігтя, то вони, в результаті, можуть бути використані для встановлення їх належності до єдиного цілого шару лаку, що залишився на нігтях особи, що перевіряється та визначення складу і типу лаку із виявленої частинки нігтя та встановлення групової належності з лаком, який використовує особа, що перевіряється.

На відміну від трасологічної експертизи нігтів з ціллю встановлення їх приналежності до єдиного цілого, експертиза слідів нігтьових пластинок може бути як ідентифікаційною так і неідентифікаційною. Остання зазвичай призначається при відсутності осіб, що перевіряються і має за мету визначити придатність слідів до подальшого дослідження та механізму їх виникнення.

Окрім ідентифікаційних питань на вирішення судової трасологічної експертизи нігтів можуть бути поставлені наступні запитання:

1. Одним чи декількома особами вони залишені (якщо слідів декілька)?
2. При здійсненні яких дій могли бути залишені дані сліди? Який механізм їх утворення?
3. Якщо так, то якою конкретно ділянкою нігтя, якого пальця та якої руки, залишені дані сліди?

При цьому об'єктами дослідження виступають: сліди нігтів, залишені на об'єкті-носії або його частині; полімерні зліпки з даних слідів; а зразками для порівняння можуть виступати як експериментальні відбитки нігтів осіб, що перевіряються (трупів), так і зрізані в них фрагменти нігтьових пластинок, однак є певні особливості їх отримання.

Як вже згадувалось, порівняльні зразки бувають двох видів: експериментальні відбитки нігтів і самі фрагменти нігтьових пластинок осіб, що перевіряються (трупів).

Відбитки нігтів пальців осіб, що перевіряються повинні бути отримані в умовах, максимально наближених до умов слідоутворення, тобто на такому ж матеріалі, з такою ж силою натиску. Наприклад, відбитки можуть бути отримані за допомогою пластиліну. Для цього пластилін розминається і розкатується у вигляді пластини, яка за товщиною відповідає предмету, на якому виявлені сліди. На підготовленій таким чином поверхні, шляхом вдавнення або протягування виступаючими ділянками нігтів пальців почергово правої та лівої руки отримують відповідні відбитки.

Кожен палець повинен бути позначений на пластиліні умовним знаком (якщо це потрібно), про що робиться відмітка в протоколі отримання зразків. Пластина з відбитками упаковується в коробку з кришкою і закріплюється в ній від переміщення при транспортуванні.

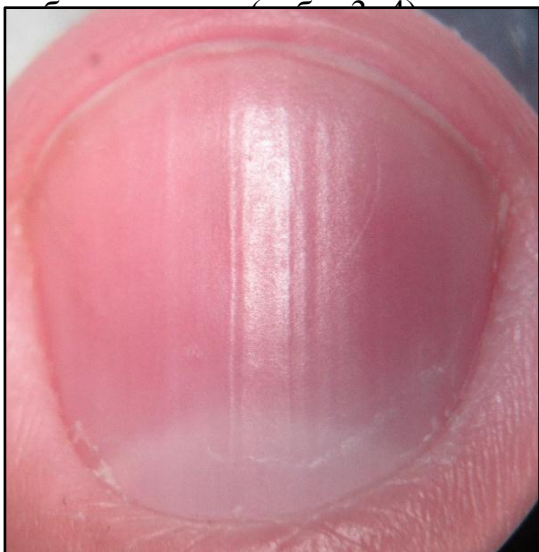
Простіше отримати фрагменти нігтьових пластинок. Для цього від кожного з нігтів пальців рук, особи, що перевіряється, почергово відрізаються смужки, шириною 0,8-1 мм (вони повинні бути цілими).

Кожна з них упаковується в індивідуальний пакетик з паперу з позначками пальця, якому належить відрізок нігтя. Якщо через якісь причини не вдається виготовити відбитки рельєфу нігтів на пластичному матеріалі, то на експертизу можуть бути надані лише фрагменти нігтьових пластинок. Чим більше буде їх ширина, тим точнішим буде висновок експерта.

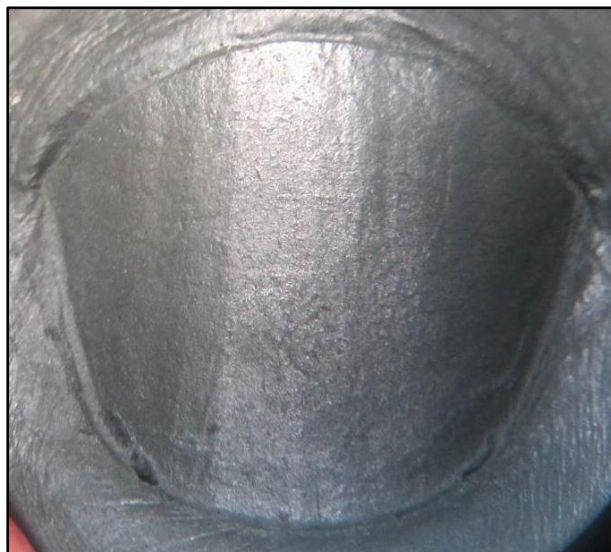
Якщо, до моменту призначення експертизи відсутні особи, що перевіряються, не потрібно чекати їх появи: в даному випадку призначається первинна експертиза, на вирішення якої ставляться запитання діагностичного характеру [3, с. 54].

При встановленні осіб, що перевіряються (тобто, при отриманні додаткової інформації) можуть призначатися наступні експертизи, які будуть вирішувати питання встановлення тотожності. В цьому випадку в розпорядження експерта поруч із вищевказаними об'єктами повинен направлятися висновок попередньої експертизи.

Порівняння в експертизі слідів нігтів проводиться шляхом співставлення мікрорельєфу (повздовжніх ліній) нігтьових пластинок, який відобразився в сліді і експериментальному відбитку. Воно може проводитись також з допомогою порівняльного мікроскопа або за одномасштабними

Зображення 3

Зображення 4

Якщо в слідах відобразились повздовжні лінії нігтьової пластини, то для висновку про тотожність не має значення, обрізала особа, що перевіряється нігті перед отриманням зразків чи ні. Проте, якщо в слідові відобразилась лише конфігурація лінії вільного краю нігтьової пластини, то інформація про час останнього обрізування нігтів має важливе значення для формування висновку експерта.

Про тотожність може свідчити співпадання найбільш виражених повздовжніх ліній нігтя в слідові та відбитку при відсутності суттєвих розбіжностей. Це зауваження не випадкове, так як в сліді майже ніколи не

відображаються всі повздовжні лінії нігтя, а лише найбільш виражені із них. Тому при порівнянні можливі деякі розбіжності в їх кількості. Але всі найбільш виражені лінії повинні співпадати.

При порівнянні ознак конфігурації лінії зрізу нігтя основним є не кількість співпадань, а якість співпадаючих ознак. Чим індивідуальніші ознаки – тим вона вища. Тому, при співпаданні невеликої кількості таких ознак (3-5) і при умові тотожності загальних характеристик лінії розділення може бути зроблений висновок про ідентичність порівнюваних об'єктів.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що поряд із слідами рук, взуття та рукавичок, сліди інших частин тіла людини, а зокрема нігтів, відіграють неабияку роль у формуванні як загального уявлення про обставини вчинення злочину так і доказової бази для подальшого розслідування злочинів.

Список використаних джерел

1. Криминалистическая экспертиза: Курс лекций. Вып. 1: Трасологическая экспертиза / Редкол.: Кантор И.В. (отв. ред.) и др.; Под общ. ред. Б.П. Смагоринского. – Волгоград, 1996. – 300 с.
2. Трасология и трасологическая экспертиза : учебник / А.Г. Сухарев, А.В. Калякин, А.Г. Егоров, А.И. Головченко. – Саратов, 2010 – 420 с.
3. Нестеров Н.И. Установление групповой принадлежности трасологических объектов: Учебное пособие. - Х., 1988.

Шекель Юлія Федорівна,

здобувач ступеня вищої освіти
«бакалавр» ННІ № 2 НАВС

Науковий керівник:

Юсупов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
проблем криміналістичного
забезпечення та судової
експертології ННІ № 2 НАВС,
доктор юридичних наук, доцент,
полковник поліції

ЕКСПЕРТНІ ПОМИЛКИ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Висновок експерта під час доказування займає важливе місце. Частина 2 ст. 84 Кримінально-процесуального кодексу України висновок експерта відносить до одного з процесуальних джерел доказів. Проведення судової експертизи є слідчою (розшуковою) дією, що здійснюється

обізнаною особою (експертом), яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями.

Однак, при здійсненні експертних досліджень нерідко зустрічаються неточності. Так, наприклад, при проведенні експертиз вогнепальної зброї і набоїв найчастіше зустрічаються такі помилки:

1. Неповнота та неточність опису досліджуваних об'єктів, зразків та інших матеріалів.
2. Неповнота дослідження.
3. Неправильна оцінка ознак досліджуваних об'єктів і зразків.
4. Неправильне або недостатнє обґрунтування висновків.

Зазначені неточності є причиною неправильних висновків, що знижує їхню достовірність і обґрунтованість та не дозволяє використовувати результати експертиз у процесі доказування, так як у таких випадках маємо недостовірний доказ.

Найбільше типові недоліки трапляються при описі вогнепальної зброї – використання неправильних термінів, відсутність відомостей про важливі ознаки досліджуваного об'єкта. Іноді експерти некоректно трактують поняття «вогнепальна зброя», вважаючи, що вогнепальною зброєю можуть бути визнані тільки пристрої, придатні для проведення пострілу у наданому на дослідження стані. При цьому не досліджуються вражаючі властивості снаряда, стріляного зі зброї (початкова швидкість, пробивна здатність тощо), що призводить до неповноти, а іноді до помилки у висновку експерта при віднесенні пристрою до вогнепальної зброї. [1]

Під час опису саморобної вогнепальної зброї можуть бути помилково використані терміни, уживані при описі аналогічних деталей стандартної зброї. Наприклад, часто саморобну вогнепальну зброю, що має барабан для спорядження набоїв або зарядів, називають пістолетом, а фактично – це револьвер.

При вирішенні ідентифікаційних завдань у процесі балістичних досліджень (ототожнення зброї за слідами на кулях і гільзах) часто у висновках не вказуються ознаки, що індивідуалізують досліджувані об'єкти (кулі, гільзи, зброю), а саме наявність:

1. Маркувальних позначень.
2. Пізнавального покриття для захисту від корозії.
3. Слідів обробки абразивними матеріалами і металообробними інструментами.
4. Слідів деформації, фрагментації та ушкодження.
5. Сторонніх включень і нашарування речовин.

При ідентифікації зброї за слідами на стріляних гільзах не завжди описується стан деталей зброї, що контактують при пострілі із гільзою набою, наявність на них мастила, сторонніх нашарувань і часток. Варто зазначити, що іноді сторонні частки, зафіксовані на поверхні набійникового упора, можуть залишати на капсулі гільзи досить чіткі й стійкі сліди, цілком придатні для ототожнення зброї.

У низці експертиз вогнепальної зброї і набоїв при вирішенні ідентифікаційних завдань допускалися методичні спрощення: у висновку взагалі не описуються або описуються поверхнево стадії роздільного і порівняльного дослідження об'єктів. [2, с. 56]

У процесі експертиз вогнепальної зброї та набоїв, вогнепальних ушкоджень як помилки, найбільш часто зустрічається неповний і неправильний опис об'єктів із вогнепальними ушкодженнями і самих ушкоджень. В описах не вказуються ознаки, характерні для вогнепальних ушкоджень, як для основних, так і для додаткових ознак пострілу.

Неповним буде дослідження вогнепальної зброї й у тому випадку, якщо експерти не встановили рік її випуску, не розшифрували значення маркувальних позначень: іноді експерти обмежуються твердженням про те, що зброя іноземного виробництва, хоча є відповідні довідкові посібники, що дозволяють визначати не тільки країну, але й фірму, якою виготовлена зброя, а також її модель. [2]

Всі розбіжності повинні бути оцінені з погляду їх походження і знайти своє відображення у висновку експерта. Якщо в процесі порівняльного дослідження виявлені як збіги, так і розбіжності окремих загальних і окремих ознак і в результаті додаткових експериментів не вдасться виявити причину розходжень, то ознаки, що збігаються, не утворюють досить характерного достатнього комплексу, експерт повинен зробити висновок про неможливість ототожнення зброї або про непридатність слідів на досліджуваному об'єкті для ототожнення.

Під час проведення судово-балістичних експертиз, пов'язаних із встановленням дистанції пострілу за особливостями вогнепальних пошкоджень на перепонах, деякі експерти обмежуються зіставленням пошкоджень із характеристиками вогнепальних пошкоджень, зазначеними в спеціальній літературі. Обґрунтування висновків про дистанцію та напрямок пострілу суто на підставі довідникових або інших літературних джерел є істотним недоліком і може стати причиною експертної помилки. [1]

Найбільш складною при проведенні ідентифікаційних експертиз вогнепальної зброї і набоїв є оцінка ознак, що розрізняються, які служать підставою для категоричних негативних висновків. Безсумнівними показниками для заперечення ототожнення є розходження загальних ознак.

У висновках ідентифікаційних експертиз вогнепальної зброї і набоїв можуть застосовуватися тільки категоричні (позитивні або негативні), приблизні (ймовірні, позитивні й негативні) висновки та висновок про неможливість вирішення питання про тотожність.

Отже, усунення зазначених недоліків при проведенні експертиз вогнепальної зброї і набоїв буде сприяти підвищенню якості, обґрунтованості та доказової цінності висновку експерта щодо його ефективного використання у слідчій та судовій практиці при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням зброї і набоїв до неї. [2]

Список використаних джерел

1. Абрамова В. М. Помилки в судово-експертній діяльності: сутність, умови виникнення та види В М Абрамова, Є Ю Свобода Криміналістика и судебная экспертиза: міжвід. наук.-метод. зб. КНДІСЕ МЮ України. – К., 2014. – Вып. 59. – С. 72-78.
2. Бергер В. Е. Образцы экспертных заключений. Баллистика/В. Е. Бергер, Я. В. Рыбалко – К., 1988.

Шрамко Олександр Михайлович,
директор Тернопільського науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА, ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Реформаційні процеси, що відбуваються у правоохоронній та судовій системах в повній мірі торкаються питань використання спеціальних знань у кримінальному процесі під час розслідування корупційних злочинів. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України постійно зазнає змін і удосконалень, але деякі його положення дотепер є дискусійними та потребують більш ретельного наукового обґрунтування. Зокрема це стосується використання такої процесуальної форми, як участь спеціаліста у слідчих діях.

Поряд з іншими формами використання спеціальних знань слідчий використовує спеціальні знання й технічні засоби для дослідження джерел інформації у формі участі фахівця в слідчих діях [5, с. 82.].

Частина науковців схиляється до традиційної класифікації форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі. Зокрема Е. Р. Россинська зазначає, що залучення спеціаліста є процесуальною формою використання спеціальних знань [4, с. 7.].

Цієї ж думки притримується Г. І Грамович, який вважає, що підґрунтям цього є: відсутність у слідчого вузькоспеціальних знань і навичок; умов для самостійного вирішення завдань, що потребують спеціальних знань; необхідність з етичних, тактичних міркувань проведення окремих дій відповідним спеціалістом; великий обсяг роботи, що потребує спеціальних знань та навичок; необхідність використання одночасно декількох науково-технічних засобів і методів; та інші. [1, с. 22.].

За визначенням ч. 1, ч. 2 ст. 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати

консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок і може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду [2].

Як вбачається з ч. 4, ч. 5 ст. 71 КПК, спеціаліст володіє процесуальними правами і обов'язками. Крім цього, стаття не містить будь-яких обмежень щодо переліку спеціалістів, яких можуть залучити сторони кримінального провадження до участі у слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [2].

При проведенні анкетування 210 слідчих МВС України 9 областей України щодо необхідності залучення спеціаліста під час розслідування корупційних злочинів, - 113 з них вважають, що участь спеціаліста необхідна під час проведення огляду; 112 - при отриманні зразків для порівняльного дослідження; 88 - під час проведення обшуку; 77 - слідчого експерименту; 12 - негласних слідчих (розшукових) дій; 17 - допиту та пред'явлення особи для впізнання; 7- для пред'явлення речей для впізнання; 6 - в інших випадках.

В процесі проведення слідчих дій, за допомогою технічних засобів, приладів та спеціального обладнання, спеціалісти здійснюють фіксацію, а також виявлення та вилучення слідів злочину, з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила можуть ставити запитання учасникам процесуальної дії, до якої її залучили, звертати увагу на характерні обставини чи особливості речей, документів або слідів. Спеціалісти можуть залучатись і до участі у проведенні окремих негласних слідчих (розшукових) дій.

На фоні змін у законодавстві, роль спеціаліста під час розслідування корупційних злочинів набуває ще більшого значення при проведенні обшуку житла, службового кабінету чи іншого володіння корупціонера, зокрема, стосовно обов'язкової фіксації цих дій за допомогою аудіо- та відеозапису. Фіксуються такі важливі для суду факти, як: забезпечення процесуальних прав учасників; коло присутніх осіб і характер їх дій; шляхи й послідовність входу-виходу до приміщення; місце знаходження схованок; момент виявлення, вилучення та фіксації об'єктів пошуку, їх стан тощо.

Фіксація результатів проведеної слідчої (розшукової) дії відбувається шляхом складання протоколу (ч. 3 ст. 104 КПК України). Додатками до нього можуть бути спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів, письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні процесуальної дії, стенограми, аудіо-, відеозаписи, фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації, інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу (ч. 2. ст. 105 КПК) [2].

Як свідчить слідча та судова практика, найчастіше до участі у слідчих діях під час розслідування більшості корупційних злочинів залучають спеціалістів, що володіють криміналістичними знаннями, а саме знаннями та практичними навичками у галузі застосування криміналістичної техніки та

окремих напрямів експертних досліджень.

Такі спеціалісти є у підрозділах Національної поліції. В окремих випадках можуть залучатись також експерти науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України [3], інші спеціалісти за профілем свої знань.

Об'єктами виявлення, фіксації та вилучення під час розслідування корупційних злочинів можуть бути різноманітні матеріальні об'єкти. До них слід віднести: зброю та боєприпаси, наркотичні речовини, їх аналоги та прекурсори, обладнання для їх виготовлення, вибухові та радіоактивні речовини, військову зброю, боєприпаси та інше військове майно, транспортні засоби, плавзасоби, літальні апарати, нерухоме майно, земельні ділянки; фінансові та бухгалтерські документи, грошові купюри тощо. Під час проведення слідчих дій у таких провадженнях, також можуть вилучатись і інші сліди злочину - сліди людини, інструментів та механізмів, транспортних засобів тощо.

На завершальному етапі проведення будь-якої слідчої дії, спеціаліст-криміналіст допомагає слідчому скласти протокол слідчої дії, правильно описати місце розташування виявлених речових доказів та вказати на їх характерні ознаки, роз'яснити механізм слідоутворення окремих слідів і вказати які технічні засоби застосовувались для їх виявлення та вилучення, допомогти слідчому здійснити їх пакування та опечатування. На підставі аналізу способу вчинення злочину, характерної слідової картини, спеціаліст може прийняти участь у висуванні окремих версій, або навпаки - їх спростуванні.

Необхідність використання різноманітних спеціальних знань під час розслідування корупційних злочинів, свідчить про потребу у залученні більш широкого кола спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями й в інших галузях науки і техніки, а також окремих сферах життєдіяльності людини.

До таких спеціалістів можна віднести: спеціалістів-економістів, в тому числі з бухгалтерського, податкового обліку, фінансової звітності, ціноутворення; товарознавства; інформаційних та комп'ютерних технологій тощо.

Таким чином, з урахуванням результатів аналізу чинного законодавства та наукових праць, до участі у слідчих діях під час розслідування корупційних злочинів можуть залучатись будь-які спеціалісти різних фахових спеціальностей, з умовою їх відповідності вимогам статті 71 КПК України.

Список використаних джерел

1. Грамович Г. И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений : учеб. пособие. Минск : МВШ МВД СССР, 1987 С. 22.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : за станом на 20 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

3. Наказ МВС України № 1339 від 03.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>, 1-3-с.

4. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2008. С. 7.

5. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник. Київ : Кондор, 2005. С. 82.

Юнацький Олександр Володимирович,
Національний університет «Запорізька політехніка», кандидат юридичних наук,
доцент

ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЯК ДОКАЗУ У СУДІ

Оцінка висновку експерта – один із найважливіших етапів доказування і це питання знайшло належне висвітлення в спеціальній літературі [1-6].

Так, на основі аналізу матеріалів слідчої та судової практики, Верховний суд України у Постанові № 8 від 30.05.1997 р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» звертає увагу на те, що при дослідженні висновку експерта суди повинні виходити з того, що згідно зі ст. 67 КПК України чи ст. 62 ЦПК України висновок експерта не має наперед встановленої сили та переваги над іншими джерелами доказів, підлягає перевірці й оцінці за внутрішнім переконанням суду, яке має ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи у сукупності [7].

Слід зазначити, що однією з основних причин недоліків у діяльності з оцінки висновку експерта як доказу у суді є відсутність належної уваги до внутрішньої структури висновку, до тактики і методики дослідження його змісту.

Оцінка висновку експерта як доказу у суді – це не пасивний і не одноразовий процес. Вона здійснюється судом з моменту отримання висновку експерта протягом усього подальшого провадження у справі. Тому, під час оцінки висновку експерта в суді першої інстанції можна виділити, щонайменше, три етапи:

1) ознайомлення і вивчення судом висновку експерта після його

отримання в порядку підготовки до судового засідання;

2) дослідження і перевірка результатів висновку в судовому розгляді справи по суті;

3) оцінка та використання висновку експерта при винесенні рішення.

Оцінку висновку експерта також слід розглядати як багатоаспектну дію, що складається: по-перше, з вивчення змісту висновку як науково-дослідного документа і визначення його властивостей як доказу: належності, допустимості, достовірності; і по-друге, зі встановлення значущості, необхідності і достатності відомостей, які містяться у висновку для визнання існування факту, що є предметом експертизи.

Тому, на наш погляд, оцінку висновку експерта слід розглядати в двох взаємопов'язаних аспектах – методичному і тактичному. У першому випадку мова йде про створення методичних основ з вивчення висновку експерта як науково-дослідного документа доказового значення; у другому – про тактику його перевірки, визначення значущості, достатності для встановлення факту, відомості про який містяться в ньому.

Теорією судової експертизи та експертною практикою розроблена певна структура (послідовність) викладення у висновку експерта результатів дослідження та вимоги, що пред'являються до нього як до процесуального документа. Оскільки основні положення, що визначають зміст висновку експерта закріплені у законодавстві (ст. 101, 102 КПК, ст. 102 ЦПК), то вони є загальними для того виду судочинства, в якому призначається та проводиться експертиза. Що стосується методичних основ вивчення висновку експерта, а також визначення його необхідних властивостей (належності, допустимості, достовірності), то вони, на наш погляд, повинні мати універсальний характер.

Слід зазначити, що висновок експерта є документом, що містить результат застосування професійних спеціальних знань експерта, якими судді не володіють. Для них має бути обов'язковим лише знання про ключові моменти експертизи – вихідні положення та логічну складову, що відображені у висновку експерта. Такі вихідні положення містяться в усіх обов'язкових частинах документа: вступної, дослідницької, висновках.

Слід також враховувати, що роль окремих положень висновку не рівноцінна при встановленні зазначених необхідних властивостей. Наприклад, для встановлення належності висновку експерта, як властивості доказу, важлива заключна частина документа – висновки, для встановлення достовірності – опис проведеного дослідження. Тому, у змісті висновку експерта доцільно виділити такі положення, що є інформативними з точки зору встановлення його доказових властивостей. Саме ці положення і повинні бути безпосереднім об'єктом оцінки.

Під час оцінки висновку експерта як доказу, властивість належності є визначальною, тому що при її відсутності відпадає необхідність у пошуку усіх інших властивостей. Якщо встановлений за допомогою експертизи факт не має відношення до предмету експертизи, питання про доказове значення

висновку експерта відразу ж відпадає. У свою чергу, властивість допустимості визначається після того, як позитивно вирішено питання про належність висновку експерта. Негативне вирішення питання про допустимість також робить зайвим встановлення інших властивостей. Після того як позитивно вирішено питання про відносність і допустимість висновку експерта як доказу, визначаються його достовірність і доказове значення.

При встановленні судом властивості належності висновку експерта, безпосереднім об'єктом дослідження є заключна частина документа – висновки, що містять відомості про фактичні дані. Саме ці відомості і підтверджують зв'язок встановленого факту з предметом доказування. Позитивне вирішення цього питання, зазвичай, визначається самим призначенням експертизи. Як правило, суд виходить із належності до предмету експертизи того факту, що вже встановлений експертом, незалежно від форми висновків.

При визначенні допустимості висновку експерта достатньо наявності в документі відповідних вихідних положень та їх узгодженості. Але відсутність в ньому будь-якої обов'язкової позиції (в тому числі реквізиту) є порушенням закону, що ставить під сумнів допустимість висновку експерта як доказу.

У той же час слід мати на увазі, що нормативна форма висновку експерта не носить визначальний характер. Одним з основних його завдань є максимальне забезпечення достовірності відомостей про фактичні дані, що мають доказове значення. Тому певні положення висновку розглядають одночасно з позицій допустимості та достовірності, інші – тільки в аспекті допустимості. Наприклад, несуттєві процесуальні порушення, що були допущені при складанні висновку експерта можуть і не позбавити його властивості допустимості.

Достовірність висновку експерта, на нашу думку, включає в себе два моменти: по-перше, його правильність, відповідність об'єктивній дійсності (істинність) і, по-друге, його обґрунтованість, переконливість [8, с. 72]. Очевидно, що встановлення правильності (істинності) відноситься до заключної частини документа – висновків. У свою чергу, обґрунтованість відображається в різних частинах висновку експерта, що містять відповідні вихідні положення.

Крім того, достовірність висновку експерта, що відображається в його правильності (істинності) і науковій обґрунтованості забезпечується науковою спроможністю відповідної галузі судової експертизи, а також науковою обґрунтованістю конкретного висновку.

Отже, розглянуті методичні особливості оцінки висновку експерта утворюють основу для подальшої тактичної організації судової експертизи, а також використання її результатів у суді. Саме тактико-методичний підхід до провадження цієї судової дії дозволяє отримати об'єктивну основу для правильної оцінки висновку експерта за внутрішнім переконанням.

Список використаних джерел

1. Орлов Ю. К. Заключение эксперта и его оценка по уголовным делам / Ю. К. Орлов. – М.: Юристъ, 1995. – 64 с.
2. Сахнова Т. В. Судебная экспертиза / Т. В. Сахнова. – М.: Городец, 2000. – 368 с.
3. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е. Р. Россинская. – М.: Норма, 2005. – 656 с.
4. Клименко Н. І. Судова експертологія: Курс лекцій : навчальний посіб. для студ. / Н. І. Клименко. – К: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. – 528 с.
5. Теория судебной экспертизы (Судебная экспертология) : учебник / Е. Р. Россинская, Е. И. Галяшина, А. М. Зинин; Под ред. Е. Р. Россинской – 2-е изд., перераб и доп. – М.: Юр.Норма, 2017. – 368 с.
6. Жижина М. В. Тактика и технология проведения судебных действий в гражданском судопроизводстве : монография / М. В. Жижина. – М.: Проспект, 2019. – 304 с.
7. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : Постанова Верховного суду України від 30.05.1997 № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97>. – Дата доступу: 31.10.2019.
8. Орлов Ю. К. Производство экспертизы в уголовном процессе : учебное пособие / Ю. К. Орлов. – М.: ВЮЗИ, 1982. – 79 с.